

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ**

Κωνσταντίνος Π. Πρέντζας

ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2013

Ημερομηνία αίτησης του Πρέντζα Κωνσταντίνου: 17 / 01 / 2013

Ορισμός Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής: Γ. Σ. 214 / 23.10.2002

Μέλη Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής

Επιβλέπουσα

Λιάμπη Αικατερίνη, Καθηγήτρια του Τμήματος Ιστορίας Αρχαιολογίας Παν/μίου Ιωαννίνων

Μέλη

Ράιος Δημήτριος, Καθηγητής του Τμήματος Κλασικής Φιλολογίας Παν/μίου Ιωαννίνων

Ρακατσάνης Κων/νος, Επίκουρος Καθηγητής του Τμήματος Ιστορίας Αρχαιολογίας Παν/μίου Ιωαννίνων

Ορισμός Επταμελούς Εξεταστικής Επιτροπής : Γ. Σ. 356 / 16 – 01 – 2013

Μέλη Επταμελούς Εξεταστικής Επιτροπής

Λιάμπη Αικατερίνη, Καθηγήτρια του Τμήματος Ιστορίας Αρχαιολογίας Παν/μίου Ιωαννίνων

Ράιος Δημήτριος, Καθηγητής του Τμήματος Κλασικής Φιλολογίας Παν/μίου Ιωαννίνων

Πίκουλας Ιωάννης, Καθηγητής του Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας Παν/μίου Θεσσαλίας.

Πλάντζος Δημήτριος, Αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος Ιστορίας Αρχαιολογίας Παν/μίου Αθηνών.

Τζαμτζής Ιωάννης, Αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος Ιστορίας Αρχαιολογίας Παν/μίου Ιωαννίνων.

Ρακατσάνης Κων/νος, Επίκουρος Καθηγητής του Τμήματος Ιστορίας Αρχαιολογίας Παν/μίου Ιωαννίνων

Κουλακιώτης Ηλίας, Λέκτορας του Τμήματος Ιστορίας Αρχαιολογίας Παν/μίου Ιωαννίνων.

Ημερομηνία προφορικής εξέτασης: 25 – 02 – 2013 Βαθμός «Άριστα»

Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων δεν υποδηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα (Ν. 5343/32 αρθρ. 202 παρ. 2)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	I-XVIII
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	XIX-XX
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	XXI-XXIII
I. ΑΠΟ ΤΟ ΜΥΘΟ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ	1-12
II. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 5 ^ο ΚΑΙ 4 ^ο ΑΙ. Π.Χ.	
II. 1 Από τα Μηδικά έως τον Πελοποννησιακό Πόλεμο	
II. 1. 1 Εσωτερική κατάσταση της Θεσσαλίας και οι σχέσεις με την Περσική Αυτοκρατορία	13-17
II. 1. 2 Η Θεσσαλία κατά τις παραμονές της περσικής εκστρατείας	17-28
II. 1. 3 Οι Θεσσαλοί κατά τις επιχειρήσεις του Ξέρξη στη νότιο Ελλάδα	28-30
II. 1.4 Μετά τα Μηδικά	30-32
II. 1.5 Η εκστρατεία του Λεωτυχίδα	32-35
II. 1.6 Πεντηκονταετία	35-42
II.2 Πελοποννησιακός Πόλεμος	
II.2.1 Η Θεσσαλία κατά τον Αρχιδάμειο Πόλεμο	43-50
II.2.2 Η εκστρατεία του Βρασίδα	50-57
II.2.3 «Επανάσταση Πενεστών» - Εμφύλιος Πόλεμος	57-60
II.2.4 Ο λόγος [Ηρώδου] <i>Περί Πολιτείας</i>	60-70
II.3 Η Θεσσαλία κατά την περίοδο της σπαρτιατικής ηγεμονίας	
II.3.1 Η σύγκρουση Λαρίσης και Φερών	71-73
II.3.2 Η αντίδραση των Θεσσαλών στη σπαρτιατική παρουσία. Η διέλευση του Αγησιλάου	73-77
II.3.3 Η Θεσσαλία κατά τα έτη 392 έως 375 π.Χ.	77-78
II.4 Ιάσων των Φερών	
II.4.1 Η άνοδος του Ιάσονος	79-81
II.4.2 Η Θεσσαλία κατά την περίοδο της Θηβαϊκής ηγεμονίας	81-83
II.4.3 Η δολοφονία του Ιάσονος. Οι διάδοχοί του Πολύδωρος – Πολύφρων	84-86
II.4.4 Αλέξανδρος των Φερών. Οι επεμβάσεις του Βοιωτικού Κοινού στη Θεσσαλία	86-95
II.5 Από την πτώση της Θηβαϊκής ηγεμονίας έως το Φίλιππο Β΄	
II.5.1 Οι εξελίξεις στη νότιο Ελλάδα. Συμμαχία των Φεραίων τυράννων με τους Φωκείς	97-99
II.5.2 Τελευταία επέμβαση του Φιλίππου Β΄ στη Θεσσαλία. Το τέλος της φεραϊκής τυραννίας	99-101
II.5.3 Η Θεσσαλία υπό μακεδονική επικυριαρχία	101-104
III. ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 5 ^ο ΚΑΙ 4 ^ο ΑΙ. Π.Χ.	
III. 1 Εστιαιώτις	
III. 1. 1 Γόμφοι – Φιλιπούπολις	105-106
III. 1. 2 Πέλινα	106
III. 1. 3 Τρίκκη	106
III. 1. 4 Φαρκαδών	106
III. 2 Θεσσαλιώτις	
III. 2. 1 Θετώνιον	107-109
III. 2. 2 Κιέριον	109
III. 2. 3 Λιμναίον	109-110
III. 2. 4 Μεθύλιον	110
III. 2. 5 Όρθος	110-111

III. 2. 6 Πειρασία	111
III. 3 Πελασγιώτις	
III. 3. 1 Άτραξ	111-115
III. 3. 2 Άργουσσα	115-117
III. 3. 3 Γυρτών	118
III. 3. 4 Κραννών	118-119
III. 3. 5 Λάρισα	119-126
III. 3. 6 Μόψιον	127
III. 3. 7 Σκοτούσσα	127-128
III. 3. 8 Φερές	128-144
III. 4 Αχαΐα Φθιώτιδα	
III. 4. 1 Άλος	144-145
III. 4. 2 Έκκαρα	145
III. 4. 3 Θαυμακοί	145-146
III. 4. 4 Θήβες Φθιώτιδες	146-147
III. 4. 5 Μελιταία	147-148
III. 4. 6 Φάρσαλος	148-150
III. 5 Μαγνησία	
III. 5. 1 Ευρυμεναί	151
III. 5. 2 Μεθώνη	151-152
III. 5. 3 Μελίβοια	152
III. 5. 4 Ομόλιον	152
III. 6 Μαλίζ	
III. 6. 1 Ηράκλεια Τραχίνα	153
III. 7 Περραιβία	
III. 7. 1 Γόννοι	153
III. 7. 2 Μαλλοία	153-154
III. 7. 3 Ολοοσσών	154
III. 7. 4 Φάλαννα	154-155
III. 8 Συμπεράσματα	157-162
IV. ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	
IV. 1 Το Κοινό των Θεσσαλών	
IV.1.1 Η διαμόρφωση του Κοινού και η πρόιμη ιστορία του	163-168
IV.1.2 Το Κοινό κατά τον 5 ^ο και στην αυγή του 4 ^ο αι. π.Χ	168-171
IV.1.3 Η αναδιοργάνωση του Κοινού Πελοπίδα	171-177
IV.1.4 Ο Φίλιππος Β΄ και το Κοινό των Θεσσαλών	177-181
IV.2 Τυραννία	
IV.2.1 Πηγές	182-183
IV.2.2 Οι απαρχές	183-186
IV.2.3 Λυκόφρων	186-188
IV.2.4 Ιάσων	189-193
IV.2.5 Πολύδωρος-Πολύφρων	193-195
IV.2.6 Αλέξανδρος των Φερών	195-200
IV.2.7 Τεισιφών-Λυκόφρων-Πειθόλαος	200-204
IV.2.8 Στρατιωτική ισχύς των φεραϊκής τυραννίας	204-206
V. ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	207-214
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΗΓΩΝ	215-218
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ	219-222

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- AA* *Archäologischer Anzeiger*
- AAA* *Αρχαιολογικά Ανάλεκτα ἐξ Ἀθηνῶν*
- AA* *Αρχαιολογικὸν Δελτίον*
- Adcock – Knox 1913 F. E. Adcock – A. D. Knox, “Herodus Περὶ πολιτείας”, *Klio* 13 (1913), 249-257.
- Adcock – Mosley 1975 F. Adcock – D. J. Mosley, *Diplomacy in Ancient Greece*, London 1975.
- AE* *Αρχαιολογικὴ Ἐφημερίς*
- AJA* *American Journal of Archaeology*
- Alexakis – Sarris – Astaras – Albanakis 2009 D. Alexakis – Ap. Sarris – Th. Astaras – K. Albanakis, “Detection of Neolithic Settlements in Thessaly (Greece) Through Multispectral and Hyperspectral Satellite Imagery”, *Sensors* 9 (2009), 1167-1187.
- Andrewes 1971 A. Andrewes, “Two Notes on Lysander“, *Phoenix* 25 (1971), 206-226.
- Andrewes 1974 A. Andrewes, *The Greek Tyrants*, London 1974.
- Ashley 1998 J. R. Ashley, *Macedonian Empire. The Era of Warfare under Philip II and Alexander the Great, 359-323 B.C.*, Jefferson 1998.
- Aupert 1975 P. Aupert, “Chronique des fouilles et découvertes archéologiques au Grèce en 1974. Thessalie, Macédoine (Centrale Occidentale), Thrace”, *BCH* 99 (1975), 589-694.
- Αδρύμη 1994 B. Αδρύμη, *AA* 49 (1994): Χρονικά, 324.
- Ἀξενίδης 1947 Θ. Ἀξενίδης, *Ἡ Πελασγίς Λάρισα καὶ ἡ ἀρχαία Θεσσαλία, Μέρος Α' Μέχρι τῆς μακεδονικῆς ἡγεμονίας*, Ἀθῆναι 1947.
- Ἀρβανιτόπουλος 1909 Α. Σ. Ἀρβανιτοπούλου, *Θεσσαλικὰ Μνημεῖα. Περιγραφή τῶν ἐν τῷ Ἀθανασακείῳ Μουσεῖῳ Βόλου γραπτῶν στηλῶν τῶν Παγασῶν*, Ἀθῆναι 1909.
- Babelon *Traité* E. Babelon, *Traité des monnaies grecques et romaines II, Description historique*, 1-4, Paris 1907-1932 [II 4, Paris 1932].
- BAR* *British Archaeological Reports*

- BCH* *Bulletin Correspondance Hellenique*
- BE* *Bulletin Épigraphique*
- Beck 1997 H. Beck, *Polis und Koinon. Untersuchungen zur Geschichte und Struktur der griechischen Bundesstaaten im 4. Jahrhundert v. Chr.*, Stuttgart 1997.
- Beloch *GrG* K. J. Beloch, *Griechische Geschichte I-III*, Berlin – Leipzig 1924.
- Béquignon 1937 Y. Béquignon, *La vallée du Sperchèios, des origins au IVe siècle*, Paris 1937.
- Béquignon 1964 Y. Béquignon, “Études thessaliennes IX”, *BCH* 88 (1964), 400-412.
- Béquignon 1970 Y. Béquignon, “Pharsalos”, *RE Suppl.* xii (1970), στ. 1055.
- Bergk 1882 Th. Bergk, *Poetae Lyrici Graeci*, τομ. II- III⁴, Leipzig 1882.
- Berve 1967 H. Berve, *Die Tyrannis bei den Griechen*, München 1967.
- BMC (Thessaly to Aetolia)* P. Gardner, *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum. Thessaly to Aetolia*, London 1883.
- Bouyia 2005 P. Bouyia, “Insights into Narthakion of Phthiotic Achaia in Hellenistic Times”, *NAC* 34 (2005), 119-138.
- Borza 1990 E. N. Borza, *In the Shadow of Olympus. The Emergence of Macedon*, Princeton 1990.
- Bowra 1989 C. M. Bowra, *Αρχαία Ελληνική Λυρική Ποίηση* (μετ. I. N. Καζάτζης), Αθήνα 1989.
- Brunt 1953 P. A. Brunt, “The Hellenic League against Persia“, *Historia* 2: 2 (1953), 135-162.
- Brunt 1965 P. A. Brunt, “Spartan Policy and Strategy in the Archidamian War“, *Phoenix* 19: 4 (1965), 255-280.
- BSA* *Annual of the British School at Athens*
- Buck 1979 R. J. Buck, *A History of Boeotia*, Edmonton, Alberta 1979.
- Buckler 1980 J. Buckler, “Plutarch on Leuktra”, *SO* 55 (1980), 75-93.
- Buckler 1989 J. Buckler, *Philip II and the Sacred War*, (Supplements to *Mnemosyne*), Leiden 1989.
- Busolt 1920 G. Busolt, *Griechische Staatskunde*, München 1920.
- Buttmann 1829 P. Buttmann, *Mythologus oder gesammelte Abhandlungen über*

die Sagen des Alterthums, Berlin 1829.

- Βαλασιάδης 2004 Χρ. Βαλασιάδης, «Η νομισματοκοπία των Οιταίων», εις *Οβολός 7, Το Νόμισμα στο θεσσαλικό χώρο, Πρακτικά Συνεδρίου της Γ' Επιστημονικής Συνάντησης*, Αθήνα 2004, 173-184.
- CAH v *The Cambridge Ancient History, vol. V The Fifth Century B.C.* (εκδ. D. M. Lewis, J. Boardman, J. K. Davies, M. Ostwald), Cambridge 1992.
- CAH vi *The Cambridge Ancient History, vol. VI The Fourth Century B.C* (εκδ. D. M. Lewis, J. Boardman, S. Hornblower, M. Ostwald), Cambridge 1994.
- CID II *Corpus des inscriptions de Delphes II, Les comptes du quatrième et du troisième siècle* (εκδ. J. Bousquet), Paris 1977.
- Chadwick 1969 J. Chadwick, “Ταγά and ἀταγία”, εις *Studi linguistici in onore di Vittore Pisani I*, Brescia 1969, 231-234.
- Connor 1967 W. R. Connor, “Two Notes on Cimon“, *TAPA* 98 (1967), 67-75.
- Consolo-Langher 1999 S. N. Consolo-Langher, “Tessaglia, Calcidica e Focide nella politica di Filippo II (Dalla politica espansionistica al disegno panellenico)” εις *Αρχαία Μακεδονία, 6^ο Διεθνές Συμπόσιο*, τομ. 1, Θεσσαλονίκη 1999, 345-356.
- Constanzi 1900 V. Constanzi, *Ricerche di storia tessala*, Torino 1900.
- Constanzi 1907 V. Costanzi, “Saggio di storia tessalica”, *Annali delle Università toscane* 27 (1907).
- Corvisier 1991 J.-N. Corvisier, *Aux origines du miracle grec. Peuplement et population en Grèce du Nord*, Paris 1991.
- CP *Classical Philology*
- CQ *Classical Quarterly*
- Γαλλῆς 1973 Κ. Γαλλῆς, «Ἀρχαιότητες καὶ μνημεῖα Θεσσαλίας» *ΑΔ* 28 Β2 (1973) [1977], 338.
- Γαλλῆς 1974 Κ. Γαλλῆς, «Ἀναθηματικαὶ Ἐπιγραφαὶ ἐξ Ἄτραγος καὶ Φαρσάλων», *ΑΑΑ* 7 (1974), 273-286.

- Γαλλῆς 1992 Κ. Γαλλῆς, *Άτλας προϊστορικών οικισμών της ανατολικής Θεσσαλικής πεδιάδας*, Λάρισα 1992.
- Γιαννόπουλος 1934/35 Ν. Ι. Γιαννόπουλος, «Επιγραφαι ἐκ Θεσσαλίας», *AE* 1934/35, 140-145.
- Γούναρης 2006 [2009] Α. Π. Γούναρης, «Οικιστική της Θεσσαλίας κατά την Πρωτογεωμετρική-Γεωμετρική Περίοδο: ένας απολογισμός», εις *Πρακτικά επιστημονικής συνάντησης για το Αρχαιολογικό ἔργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας, Βόλος 16.3-19.3 2006*, Βόλος 2009, 163-194.
- Daux – de la Coste
Messelière 1924 G. Daux – P. de la Coste Messelière, «De Malide en Thessalie», *BCH* 48 (1924), 343-376
- Daux 1958 G. Daux, “Dédicace thessalienne d’un cheval à Delphes”, *BCH* 82 (1958), 229-234.
- Davis 1994 J. Davis, “The Tradition about the First Sacred War“, εις S. Hornblower (εκδ.), *Greek Historiography*, Oxford 1994, 193-212.
- De Sanctis 1898 G. De Sanctis, “Inscrizioni Tessaliche”, εις *Monumenti Antichi, Publicati per Cura della Reale Accademia dei Lincei VIII*, Milano 1898, 5-76.
- Decourt 1990 J. C. Decourt, *La vallée du l’Énipeus en Thessalie. Études de topographie et de géographie antique*, Paris 1990.
- Decourt 1995 J. C. Decourt, *Inscriptions de Thessalie I: Les cités de la vallée l’Énipeus*, Αθήνα 1995.
- Decourt – Nielsen –
Helly 2004 J.-C. Decourt – T. H. Nielsen – B. Helly, “Thessalia and adjacent regions”, εις M. H. Hansen – Th. H. Nielsen (εκδ.), *Inventory of Archaic and Classical Poleis*, Oxford 2004, 676-731.
- DGE *Dialectorum Graecarum Exempla Epigraphica Potiora* (εκδ. E. Schwyzer), Leipzig 1923³.
- Diehl *Anth. Lyr. Gr.* E. Diehl, *Anthologia Lyrica Graeca* I-II, Leipzig 1934-1942.
- Diels – Kranz 1951 H. Diels – W. Kranz (εκδ.), *Die Fragmente der Vorsokratiker*³, Berlin 1951.
- Dilke 1948 O. A. W. Dilke, “The Greek Theatre Cavea”, *BSA* 43, 125-192.

- Donelly Camey 2000 E.I. Donelly Camey, *Women and Monarchy in Macedonia*, Norman Oklahoma Un. Press 2000.
- Drerup 1908 E. Drerup, [*Ηρώδου*] *Περὶ Πολιτείας*, *Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums*, Paderborn 1908.
- Ducat 1994 J. Ducat, *Les Pénestes de Thessalie* (Annales Littéraires de l'Université de Besançon), Paris 1994.
- Διαμαντούρου-
Παπακωνσταντίνου
1977 Δ. Διαμαντούρου-Παπακωνσταντίνου, «Προβλήματα περὶ τὴν τοπογραφίαν τῆς Πέλλης», εἰς *Ἀρχαία Μακεδονία II, Ἀνακοινώσεις κατὰ τὸ 2^ο Διεθνὲς Συμπόσιο*, Θεσσαλονίκη, 19-24 Αυγούστου 1973 (Θεσσαλονίκη 1977), 343-358.
- Δασκαλάκης 1952 Απ. Β. Δασκαλάκης, «Ὁ ρήτωρ Θρασύμαχος περὶ Μακεδόνων», *Ἀθηνᾶ* 56 (1952), 47-56.
- Δουλγέρη-
Ιντζεσίλογλου 1985 Αργ. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, «Τομὴ στο παρελθόν της Λάρισας: Σωστική ανασκαφή στο οικόπεδο Ευγενίας Μητσιού», εἰς *Πρακτικά του Α' Ιστορικού-Αρχαιολογικού Συμποσίου, Λάρισα – Παρελθόν και Μέλλον*, 26-28/4/1985, Λάρισα 1985, 79-110.
- Δουλγέρη-
Ιντζεσίλογλου 1979 Αργ. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, «Αρχαιότητες Λάρισας», *ΑΔ* 34 (1979), 221-223.
- Δουλγέρη-
Ιντζεσίλογλου 2000 Αργ. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, *Θεσσαλικές επιγραφές σε τοπικό αλφάβητο*, διδ. διατριβή, Θεσσαλονίκη 2000.
- Eder 2009 B. Eder, "The Northern Frontier of the Mycenaean World", εἰς *Πρακτικά επιστημονικῆς συνάντησης για τὸ Αρχαιολογικὸ ἔργο Θεσσαλίας και Στερεᾶς Ελλάδας (Βόλος 16.3-19.3 2006)*, Βόλος 2009, 113-131.
- Ehrhardt 1967 C. Ehrhardt, "Two Notes on Philip of Macedon's first Interventions in Thessaly", *CQ* 17 (1967), 296-301.
- Ellis 1976 J. R. Ellis, *Philip II and Macedonian Imperialism*, London 1976.
- Errington 1990 R. M. Errington, *A History of Macedonia*, Berkeley 1990.
- Fabricius 1891 E. Fabricius, "Zur Geschichte des Zweiten Athenischen Bundes",

- RhM* 46 (1891), 589-598.
- Ferrabino 1913 A. Ferrabino, “Θεσσαλῶν Πολιτεία”, εις *Entaphia in memoria di Emilio Pozzi*, Torino 1913, 69-128.
- FdD* *Fouilles de Delphes* III (εκδ. J. Pouilloux)
- Franke 1970 P. R. Franke, “Φεθαλοί – Φεταλοί – Πετθαλοί – Θεσσαλοί. Zur Geschichte Thessaliens im 5. Jahrhundert v. Chr.”, *AA* 1970, 85-93.
- Franke 1973 P. R. Franke, “Numismatic Evidence of a Thessalian Confederacy during the 5th century B.C.”, *ΝομΧρον* 2 (1973), 5-13.
- LGPN 2000 *A Lexicon of Greek Personal Names, Central Greece, from the Megarid to Thessaly* τομ. III. Β (εκδ. P. M. Fraser – E. Matthews), Oxford 2000.
- Funke 2000 S. Funke, *Aiakiden und epeirotisches Königtum. Der Weg einer hellenischen Monarchie*, Stuttgart 2000.
- Gallis – Orphanides 1996 K. Gallis – L. Orphanides, *Figurines of Neolithic Thessaly*, Athens 1996.
- García-Ramón 2007 J. L. García-Ramón, “Thessalian Personal Names and the Greek Lexicon” εις E. Matthews (εκδ.), *Old and New Words in Greek Onomastics*, Oxford 2007, 29-68.
- Georganas 2008 I. Georganas, “Between Admetus and Jason: Pherai in the Early Iron Age”, εις C. Gallou – M. Georgiades – G. M. Muskett (εκδ.) *Dioskouroi, Studies presented to W. G. Cavanagh and C. B. Mee on the anniversary of their 30-year joint contribution to Aegean Archaeology*, (BAR International Series 1889), Oxford 2008, 274-280.
- Gehrke 1985 H.-J. Gehrke, *Stasis. Untersuchungen zu den inneren Kriegen in den griechischen Staaten des 5. und 4. Jahrhunderts v. Chr.*, Munich, C. H. Beck, 1985
- Geyer 1930 F. Geyer, *Makedonien bis zur Thronbesteigung Philipps II*, München - Berlin 1930.
- Glottz 1994 G. Glottz, *Η Ελληνική «Πόλις»* (μετ. Α. Σακελλαρίου), Αθήνα

- 1994.
- Graninger 2009 D. Graninger, “Apollo, Ennodia, and fourth-century Thessaly”, *Kernos* 22 (2009), 109-124.
- Graninger 2010 D. Graninger, “Macedonia and Thessaly”, εις J. Roisman – I. Worthington (εκδ.), *A Companion to Ancient Macedonia*, Oxford 2010, 306-322.
- HCT* A.W. Gomme – A. Andrewes – K. J. Dover, *A Historical Commentary on Thucydides, I-V*, Oxford 1945-1981.
- Griffith 1970 G.T. Griffith, “Philip’s Early Intervention in Thessaly”, *CQ* 20 (1970), 67-80.
- Grimal 1991 P. Grimal, *Λεξικό της ελληνικής και ρωμαϊκής μυθολογίας* (επιμέλεια Β. Άτσαλος κ.ά.), Θεσσαλονίκη 1991.
- Grundy 1901 G. B. Grundy, *The Great Persian War*, London 1901.
- Gschnitzer 1954 F. Gschnitzer, “Namen und Wesen der thessalischen Tetraden”, *Hermes* 82 (1954), 451-464.
- Guarducci 2008 M. Guarducci, *Ἡ ἑλληνικὴ ἐπιγραφικὴ. Ἀπὸ τὶς ἀπαρχὰς ὡς τὴν ὕστερη ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορικὴ περίοδο* (μετ. Κ. Κουρεμένος), Ἀθήνα 2008.
- Habicht 1994 C. Habicht, “Beiträge zur griechischen Prosopographie”, *ZPE* 101 (1994), 219-226.
- Habicht 1999 C. Habicht, “Städtische Polemarchen in Thessalien”, *Hermes* 127 (1999), 254-256.
- Hamilton 1979 C. D. Hamilton, *Sparta’s Bitter Victories. Politics and Diplomacy in the Corinthian War*, Ithaka – London 1979.
- Hammond 1937 N. G. L. Hammond, “The Sources of Diodorus Siculus XVI”, *CQ* 31 (1937), 79-91.
- Hammond 1959 N. G. L. Hammond, *A History of Greece to 322 B.C*, Oxford 1959.
- Hammond – Griffith 1979 N. G. L. Hammond – G. T. Griffith, *A History of Macedonia, I-II*, Oxford 1979.
- Hammond 1989 N. G. L. Hammond, *The Macedonian State: Origins, Institutions and History*, Oxford 1989.

- Hammond 1995 N. G. L. Hammond, *Philip of Macedon*, London 1995.
- Hatzopoulos 1996 M. B. Hatzopoulos, *Macedonian Institutions under the Kings. A Historical and Epigraphic Study I-II (Μελετήματα 22)*, Αθήνα 1996.
- Head 1911² B. V. Head, *Historia Numorum*, London 1911².
- Helly 1970 Br. Helly, “La convention des Basiadai”, *BCH* 94 (1970), 161-189.
- Helly 1973 Br. Helly, *Gonnoi I-II*, Amsterdam 1973.
- Helly 1977 Br. Helly, “Politarques, poliarques et politophylakes”, εις *Αρχαία Μακεδονία 2, Ανακοινώσεις κατά το δεύτερο Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 19-24 Αυγούστου 1973*, Θεσσαλονίκη 1977, 531-544.
- Helly 1979^α Br. Helly, “Argoura, Atrax et Crannon: Réattribution de quelques documents épigraphiques”, *ZPE* 35 (1979), 241-253.
- Helly 1979^β Br. Helly, “Une liste des cités de Perrhébie dans la première moitié du IVe siècle avant J.-C.” εις, Br. Helly (εκδ.), *La Thessalie, Actes de la Table-Ronde, 21-24 Juillet 1975 Lyon*, Paris 1975, 165-200.
- Helly 1995 B. Helly, *L'état thessalien. Aleuas le Roux, les tétrades et les tagoi* (Collection Maison de l'Orient 25, série épigraphique 2), Lyon 1995.
- Helly 2010 B. Helly, «Από τις Ευρυμενές στη Μελίβοια, παραλιακές πόλεις της Θεσσαλίας. Προτάσεις επί αναλύσεως αρχαιολογικών δεδομένων και αρχαίων πηγών», εις *Άγιος Δημήτριος Στομίου: Ιστορία – Τέχνη – Ιστορική Γεωγραφία του μοναστηριού και της περιοχής των εκβολών του Πηνειού*, Λάρισα 2010, 391-418.
- Herman 1987 G. Herman, *Ritualized Friendship and the Greek City*, Cambridge 1987.
- Herrmann 1925 F. Herrmann, “Die Silbermünzen von Larissa in Thessalien”, *ZfN* (1925), 1-69.
- Heyman 1970 C. Heyman, “Les types de monnaies de Mèthyliion en Thessalie”, *Ancient Society* 1 (1970), 115-128.
- Hooker 1980 J. T. Hooker, “Thessalian ΤΑΓΑ”, *ZPE* 40 (1980), 272.

- Hornblower 1983 S. Hornblower, *The Greek World 479-323 B.C.*, New York 1983.
- Hornblower 1991 S. Hornblower, *A Commentary on Thucydides*, τόμ. I-IV, Oxford 1991.
- Hunold 2009 R. Hunold, *Thessalische Namenstudien. Linguistische und sozialhistorische Forschungen von der klassischen bis in die römischen Epoche*, Berlin 2009.
- IG* *Inscriptiones Graecae.*
- IACP* *An Inventory of Archaic and Classical Poleis. An Investigation Conducted by the Copenhagen Polis Centre for the Danish National Research Foundation* (εκδ. M. H. Hansen – Th. H. Nielsen), Oxford 2004.
- Isserlin (et al.) 1996 B. S. J. Isserlin, R. E. Jones, S. Papamarinopoulos, G. E. Syrides, V. Maniatis, G. Facorellis, J. Ures, “The Canal of Xerxes: Investigations in 1993-1994”, *Annual of the British School of Athens* 91 (1996), 329-340.
- Θεοχάρης 1967 Δ. Π. Θεοχάρης, *Η αυγή της θεσσαλικής Προϊστορίας. Αρχή και πρόωμη εξέλιξη της Νεολιθικής*, Βόλος 1967.
- Θεοχάρης 1993 Δ. Π. Θεοχάρης, *Νεολιθικός Πολιτισμός. Σύντομη επίσκεψη της Νεολιθικής στον έλλαδικό χώρο*, Αθήνα 1993.
- FGrHist* F. Jacoby, *Die Fragmente der Griechischen Historiker*, Berlin 1923.
- Jacquemin 1999 A. Jacquemin, *Offrandes monumentales à Delphes*, Αθήνα 1999.
- Jeffery 1965 L. H. Jeffery, “The Battle of Oinoe in the Stoa Poikile: a Problem in Greek Art and History”, *BSA* 60 (1965), 41-57.
- Jeffery 1976 L. H. Jeffery, *Archaic Greece: The City-States c. 700-500 B.C.*, London & Tonbridge 1976.
- Jeffery 1990 L. H. Jeffery, *The Local Scripts of Archaic Greece. A Study of the Greek Alphabet and its Development from the eighth to the fifth centuries B.C.* (αναθεωρημένη έκδοση υπό A. W.

- Johnston), Oxford 1990.
- JHS* *Journal of Hellenic Studies*
- Kagan 2004 J. Kagan, “The So-called Persian Weight Coins of Larisa”, εις *Οβολός 7, Το Νόμισμα στο θεσσαλικό χώρο, Πρακτικά Συνεδρίου της Γ΄ Επιστημονικής Συνάντησης*, Αθήνα 2004, 70-84.
- Kahrstedt 1924 U. Kahrstedt, *Grundherrschaft, Freistadt und Staat in Thessalien*, Göttingen 1924.
- Keaveney 1995 A. Keaveney, “The Medisers of Thessaly”, *Eranos* 93 (1) (1995), 30-38.
- Kip 1910 G. Kip, *Thessalische Studien: Beiträge zur politischen Geographie, Geschichte und Verfassung der thessalischen Landschaften*, Halle und Saale, 1910.
- Klaffenbach 1967 G. Klaffenbach, “Miscellanea epigraphica”, *Klio* 48 (1967), 53.
Klio. Beiträge zur Alten Geschichte
- Knoepfler 1983 D. Knoepfler, “Un témoignage épigraphique reconnu sur Argous(s)a”, *RPh* 57 (1983), 47-57.
- Κακαβογιάννης 1978 Ευ. Κακαβογιάννης, «Φεραῖοι ὑλουρείσαντες», *ΑΔ* 33 (1978), 318-324.
- Κοντογιάννης 2009 Απ. Κοντογιάννης, *Ονομάτων επίσκεψις. LGPN III b: delenda et corrigenda*, Βόλος 2009.
- Κύρκος 1980 Β. Α. Κύρκος, «Σοφιστική και πολιτική πράξη. Ιάσων των Φερών, μαθητής του Γοργία», *Αθηνά* (1980), 229-247.
- Larsen 1960 J. A. O. Larsen, “A New Interpretation of the Thessalian Confederacy”, *CP* 55 (1960), 229-248.
- Larsen 1968 J. A. O. Larsen, *Greek Federal States*, Oxford 1968.
- Lefèvre 1998 F. Lefèvre, *L’ Amphictionie Pyleo-Delphique: Histoire et Institutions*, Paris 1998.
- Lehmann 1983 G. A. Lehmann, “Thessaliens Hegemonie über Mittelgriechenland im 6. Jh. v. Chr.”, *Boreas* 6 (1983), 35-43.
- Lemos 2002 Ir. S. Lemos, *The Protogeometrical Aegean. The Archaeology of the Late Eleventh and Fifth Centuries B.C.*, Oxford 2002.

- Lewis 1992 D. M. Lewis, “Mainland Greece, 479-451 B.C. II The First Peloponnesian War” εις D. M. Lewis, J. Boardman, J. K. Davies, M. Ostwald (εκδ.), *Cambridge Ancient History, vol. V The Fifth Century B.C.*, Cambridge 1992, 111-121.
- Liampi 1996 K. Liampi, “Das Corpus der Obolen und Hemiobolen des thessalischen Bundes und die politische Geschichte Thessaliens im 2. Viertel des 5. Jahrhunderts v. Chr.”, εις *Hellas und der griechischen Osten. Studien zur Geschichte und Numismatik der griechischen Welt. Festschrift für Peter Robert Franke*, Saarbrücken 1996, 99-126.
- Liampi 1998 K. Liampi, “Ekkara, eine Stadt der Achaia Phthiotis: Ihre Lage nach den numismatischen Zeugnissen”, εις U. Peter (εκδ.), *Stephanos Nomismatikos. Edith Schönert-Geiss zum 65. Geburtstag*, Berlin 1998, 417-439.
- Liampi 2000 K. Liampi, “The Circulation of Bronze Macedonian Royal Coins in Thessaly”, εις *From the Parts to the Whole, Acta of the 13th International Bronze Congress, Cambridge, Massachusetts May 28-June 1, 1996*, Portsmouth – Rhode Island 2000, 220-225.
- Liampi 2005 K. Liampi, “Iolkos and Pagasai: Two New Thessalian Mints”, *NC* (2005), 1-18.
- Liddell – Scott – Jones 1996 H. G. Liddell – R. Scott – H. S. Jones, *A Greek-English Lexicon*, Oxford 1949.
- Loroux 1997 N. Loroux, *La cité divisée: l’oubli dans la mémoire d’Athènes*, Paris 1997.
- Lorber 1992 C. Lorber, “The Early Facing Head Drachms of Thessalian Larissa”, εις T. Sundquist - L. O. Lanerquist - H. Nilsson (εκδ.), *Studia in Honorum U. Westermark, Florilegium Numismaticum*, Stockholm 1992, σ. 259-282
- Lucas 1997 G. Lucas, *Les cités antiques de la haute vallée du Titarése: Étude de topographie et de géographie historique*, Lyon 1997.
- Λάββα 1988 Στ. Λάββα, «Συμβολή στη μελέτη της νομισματοκοπίας της Τρίκκης», *Τρικαλινά* 8 (1988), 289-301.

- Martin 1981 Th. R. Martin, “Diodorus on Philip II and Thessaly in the 350s B.C.”, *CP* 76 (1981), 188-201.
- Martin 1985 T. R. Martin, *Sovereignty and Coinage in Classical Greece*, Princeton 1985.
- Masson 1980 O. Masson, “Variétés Thessaliennes, 1 – Encore l’ inscription archaïque SEG XVII, 287”, *RevPhil* 54, 2 (1980), 226-227.
- Masson 1991 O. Masson, “Notes Épigraphiques: Thessalie et Dalmatie”, *BCH* 115 (1991), 354-359.
- Meyer 1909 E. Meyer, *Theopomps Hellenika. Mit einer Beilage über die Rede an die Larisaeer und die Verfassung Thessaliens*, Halle 1909.
- Meyer 1937 E. Meyer, *Geschichte der Altertums*, Stuttgart 1937-1939.
- Mitchell 1984 F. W. Mitchell, “The Rasura of IG II² 43: Jason, the Pheraean Demos and the Athenian League”, *Ancient World* 9 (1984), 39-58.
- Momigliano 1932 A. Momigliano, “Tagia e tetrarchia in Tessaglia”, *Athenaeum* X (1932), 47-53.
- Monceaux 1883 P. Monceaux, “Inscriptions de Thessalie“, *BCH* 7 (1883), 41-61.
- Moretti 1957 L. Moretti, *Olympionikai I vincitori negli antichi agoni Olimpici*, Roma 1957.
- Morgan 1997 C. Morgan, “The Archaeology of Sanctuaries in Early Iron Age and Archaic *Ethne*: A Preliminary View”, εις L. G. Mitchell – P. J. Rhodes (εκδ.), *The Development of the Polis in Archaic Greece*, London – New York 1997, 168-198.
- Morgan 2003 C. Morgan, *Early Greek States beyond the Polis*, London-New York 2003.
- Morrison 1942 J. S. Morrison, “Meno of Pharsalus, Polycrates, and Ismenias”, *CIQ* 36 (1942), 57-78.
- Moustaka 1983 Al. Moustaka, *Kulte und Mythen auf thessalischen Münzen*, Würzburg 1983.
- Münscher “Herodes” V. Münscher, λ. “Herodes” εις *RE*, τόμ. 15, Stuttgart 1912, 921-953.

- Müller *FGH* K. Müller, *Fragmenta Historicorum Graecorum*, Paris 1841-84.
- NAC* *Numismatica e Antichità Classiche*
- NC* *Numismatic Chronicle*
- Niese 1904 B. Niese, “Chronologische und Historische Beiträge zur griechischen Geschichte der Jahre 370-364 v. Chr.”, *Hermes* 39 (1904), 84-132.
- Ντάφφα-Νικονάνου 1973 A. Ντάφφα-Νικονάνου, *Θεσσαλικά ιερά Δήμητρος και κοροπλαστικά ἀναθήματα*, Βόλος 1973.
- Østby 1994 E. Østby, “A Reconsideration of the Classical Temple at Pherai”, εις *Θεσσαλία: Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας, 1975-1990. Αποτελέσματα και προοπτικές*, Αθήνα 1994, 139-142.
- Papadopoulos – Kontorli-Papadopoulou 2009 Th. Papadopoulos – L. Kontorli-Papadopoulou, “Mycenaean Military Presence in Central Greece and Thessaly”, εις *Πρακτικά επιστημονικής συνάντησης για το Αρχαιολογικό έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας. Βόλος 16.3-19.3 2006*, Βόλος 2009, 897-912.
- Pahle 1886 F. Pahle, “Zur Geschichte der pheraïschen Tyrannis“, *NJPhP* 93 (1866), 532-550.
- Parke 1933 H.W. Parke, *Greek Mercenary Soldiers from the Earliest Times to the Battle of Ipsus*, Oxford 1933.
- Peek 1934 W. Peek, “Griechische Inscriften”, *AM* 59 (1934), 57.
- Pritchett 1961 W. K. Pritchett, “Xerxes’ Route over Mount Olympos”, *AJA* 65 (1961), 369-375.
- Παπάγγελος – Καμπούρογλου 1998 I. Αθ. Παπάγγελος – Ε. Μ. Καμπούρογλου, «Ιστορικές και αρχαιολογικές έρευνες για τη διώρυγα του Ξέρξη στην χερσόνησο του Άθω», *Tekmeria* 4 (1998), 1-12.
- Παναγοπούλου 2004 Κ. Παναγοπούλου, «Νομίσματα και κυριαρχία στη Θεσσαλία. Η περίπτωση των Γόμφων/Φιλιππουπόλεως», εις *Οβολός 7, Το*

- Νόμισμα στο θεσσαλικό χώρο, Πρακτικά Συνεδρίου της Γ΄ Επιστημονικής Συνάντησης, Αθήνα 2004, 541-554.*
- Παπακωνσταντίνου 1994 Μ. Παπακωνσταντίνου, «Το νότιο και το δυτικό τμήμα της Αχαΐας Φθιώτιδας από τους κλασσικούς μέχρι τους ρωμαϊκούς χρόνους», εις *Θεσσαλία: Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας, 1975-1990. Αποτελέσματα και προοπτικές*, Αθήνα 1994, 229-238.
- Παπαντωνίου 1956 Γ. Α. Παπαντωνίου, “Ο μηδισμός τῶν Θεσσαλῶν, τῶν Βοιωτῶν καὶ τῶν Φωκέων”, *Πλάτων VIII* (1956), 18-30.
- Παπαστύλου 1979 Ζ. Μ. Παπαστύλου, «Ο Φίλιππος ο Β΄ και η πολιτική οργάνωση της Θεσσαλίας (344 π.Χ.)», *Δωδώνη 8* (1979), 37-53.
- Πίκουλας 2006 Γ. Α. Πίκουλας, «Νικησίπολις Φεραία – Θεσσαλονίκη Μακεδνή», εις *Υπέρεια 4, Πρακτικά Δ΄ Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»* Αθήνα 2006, 177-181.
- Πίκουλας 2009 Γ. Α. Πίκουλας, «Από τη Φαλώρεια και το Αιγίνιον στην Τρίκκα. Τίτος Λίβιος και Β΄ Μακεδονικός Πόλεμος», *Τρικαλινά 29* (2009), 93-106.
- Πρέντζας 2004 Κ. Π. Πρέντζας, “A New Interpretation of the Aleuas’ Issue”, εις *Proceedings of the 4th International Numismatic Congress, Croatia, September 20-25, 2004*, 207-213.
- Πρέντζας 2010 Κ. Π. Πρέντζας, «[Ηρώδου] Περί Πολιτείας: Μια νέα ερμηνευτική προσέγγιση», εις *Πρακτικά 5^{ov} (23.10.1999) και 6^{ov} (8.5.2004) Συνεδρίου Λαρισαϊκών Σπουδών*, Λάρισα 2010, 125-138.
- RE Pauly – Wissowa, *Real – Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, Stuttgart, 1893-1978.
- REG *Revue des Études Grecques*
- Rechenauer 1993 G. Rechenauer, “Zu Thukydidēs II 22, 3 ...ἀπὸ τῆς στάσεως ἐκάτερος...”, *RhMus* 136 (1993), 238-244.
- Reinders – Prummel 2003 H. R. Reinders – W. Prummel (εκδ.), *Housing in New Halos: a Hellenistic Town in Thessaly*, Greece, Lisse 2003.
- Rhodes – Osborne 2003 P. J. Rhodes – R. Osborne (eds.), *Greek Historical Inscriptions 404-323 BC*, Oxford 2003.

- Rhodes 2007 P. J. Rhodes, *The Greek City States. A Source Book*, Cambridge 2007.
- Roberts 1965 J. and L. Robert, “Bulletin Épigraphique”, *REG* 78 (1965), 117.
- Robertson 1976 N. Robertson, “The Thessalian Expedition of 480 B.C.”, *JHS* 96 (1976), 100-120.
- Robertson 1978 N. Robertson, “The Myth of the First Sacred War”, *CQ* 28 (1978), 38-73.
- Rogers 1932 E. Rogers, *The Copper Coinage of Thessaly*, London 1932.
- Roux 1979 G. Roux, *L’ Amphictionie, Delphes et le temple d’ Apollon au IVe siècle*, Lyon 1979.
- RevPhil* *Revue de Philologie, de Littérature et d’ Histoire*
- Russell 1983 D. A. Russell, *Greek Declamation*, Oxford 1983.
- Ρακατσάνης – Τζιαφάλιας 1997 Κ. Ρακατσάνης – Αθ. Τζιαφάλιας, *Λατρείες και Ιερά στην αρχαία Θεσσαλία. Α’ Πελασγιώτις*, Ιωάννινα 1997.
- Ρακατσάνης – Τζιαφάλιας 2004 Κ. Ρακατσάνης – Αθ. Τζιαφάλιας, *Λατρείες και Ιερά στην αρχαία Θεσσαλία. Β’ Περραιβία*, Ιωάννινα 2004.
- Salmsen 1905 F. Salmsen, “Eine Inschrift aus Pharsalos”, *Rheinisches Museum für Philologie* LX (1905), 148-150.
- Sanchez (2001) P. Sanchez, *L’ Amphictionie des Pyles et de Delphes*, Stuttgart 2001.
- SEG* *Supplementum Epigraphicum Graecum*
- SGDI* *Sammlung der griechischen Dialekt-Inschriften* (εκδ. H. Collitz – F. Bechtel et al.), τόμοι 1-4, Göttingen 1884-1915.
- SNG Cop. Thessaly-Illyricum* *Syllogae Numorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum, III Greece: Thessaly – Illyricum. Epirus – Acarnania* (N. Breitenstein), Kopenhagen 1943.
- SNG München* *Syllogae Numorum Graecorum. Deutschland 12. Staatliche Münzsammlung München. Thessalien – Illyrien – Epirus – Korkyra* (K. Liampi), München 2007.
- SO* *Symbolae Osloenses*

- Sordi 1958 M. Sordi, *La Lega Tessala fino ad Alessandro Magno*, Roma 1958.
- Sordi 1979 M. Sordi, “Asspetti della propaganda tessala a Delfi”, εις B. Helly (εκδ.), *La Thessalie. Actes de la Table-Ronde 21-24 Juillet 1975, Lyon*, Lyon 1979, 157-163.
- Sordi 1994 M. Sordi, “Il federalismo greco nell’ età classica”, εις *Federazioni e federalismo nell’ Europa antica*, Milano 1994, 12-16.
- Sprawski 1999 S. Sprawski, *Jason of Pherae. A Study on History of Thessaly in the Years 431-370 B.C.*, Kraków 1999.
- Sprawski 2006 S. Sprawski, “Alexander of Pherae: infelix tyrant”, εις (εκδ. S. Lewis) *Ancient Tyranny*, Edinburgh 2006, 135-147.
- Sprawski 2010 S. Sprawski, “Alexander at Tempe (Polyaenus 4. 3. 21): Old memories for ‘Tourists’ during the Roman Era”, εις *Άγιος Δημήτριος Στομίου: Ιστορία – Τέχνη – Ιστορική Γεωγραφία του μοναστηριού και της περιοχής των εκβολών του Πηνειού*, Λάρισα 2010, 433-444.
- Squillace 2000 G. Squillace, “L’ ultimo intervento di Filippo II in Tessaglia nella propaganda macedone e antimacedone”, *Aevum* 74 (2000), 81-94.
- Squillace 2010 G. Squillace, “Consensus Strategies under Philip and Alexander: the Revenge Theme” εις El. Carney – D. Ogden (εκδ.) *Philip II and Alexander the Great. Father and Son, Lives and Afterlives*, Oxford 2010, 69-80.
- Stamatopoulou 2007 M. Stamatopoulou, “Thessalian Aristocracy and Society in the Age of Epinikian”, εις S. Hornblower & C. Morgan (εκδ.), *Pindar’s Poetry, Patrons, and Festivals. From Archaic Greece to the Roman Empire*, Oxford 2007, 309-341.
- Syll*³. G. Dittenberger, *Sylloge Inscriptionum Graecorum I-III*, Leipzig 1914.
- Stählin 1924 F. Stählin, *Das Hellenische Thessalien*, Stuttgart 1924.
- Stählin – Meyer – Heudner 1934 F. Stählin – E. Meyer – A. Heudner, *Pagasai und Demetrias*, Berlin-Lipsiae 1934.

- Stählin “Πέλινα” F. Stählin, λ. “Πέλινα”, εις *RE* τόμ. 19, Stuttgart 1938, 327-338.
- Σπυρόπουλος, 1970 Θ. Σπυρόπουλος, «Αρχαιότητες και μνημεία Βοιωτίας-Φθιώτιδος», *ΑΔ* 25 Β (1970), 211-269.
- Σπυρόπουλος 1971 Θ. Σπυρόπουλος, «Αρχαιότητες και μνημεία Βοιωτίας-Φθιώτιδος», *ΑΔ* 26 Β1 (1971), 237.
- TAPA* *Transactions and Proceedings of the American Philological Association.*
- Taylor 1992 A. E. Taylor, *Πλάτων. Ο άνθρωπος και το έργο του* (μετ. Ι. Αρζόγλου), Αθήνα 1992.
- Tod *SGHI* M. N. Tod, *A Selection of Greek Historical Inscriptions II*, Oxford 1948.
- Tréheux 1987 J. Tréheux, “Κοινον”, *REA* 59 (1987), 39-46.
- Τζιαφάλιας 1984 Θ. Τζιαφάλιας, «Ανέκδοτες θεσσαλικές επιγραφές», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 7 (1984), 193-237.
- Τζιαφάλιας 1985 Θ. Τζιαφάλιας, «Αρχαιολογικές έρευνες στη Λάρισα. Νέα στοιχεία για την ιστορία της πόλης», εις *Πρακτικά του Α΄ Ιστορικού-Αρχαιολογικού Συμποσίου, Λάρισα – Παρελθόν και Μέλλον, 26-28/4/1985*, Λάρισα 1985, 56-78.
- Τζιαφάλιας 1988 Αθ. Τζιαφάλιας, *ΑΔ* 43 Β1 (1988), 282 (Χρονικά).
- Τζιαφάλιας 1992 Αθ. Τζιαφάλιας, «Αρχαία Πέλινα: Απόπειρα αρχαιολογικής γνωριμίας», *Τρικαλινά* 12 (1992), 87-138.
- Τζιαφάλιας 1993 Αθ. Τζιαφάλιας, *ΑΔ* 49 Β1 (1993) [1998], 255-256 (Χρονικά).
- Τζιαφάλιας 1994^α Αθ. Τζιαφάλιας, *ΑΔ* 49 Β1 (1994), 340 (Χρονικά).
- Τζιαφάλιας 1994^β Αθ. Τζιαφάλιας, «Αναζητώντας την αρχαία Μελίβοια», εις *Θεσσαλία: Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας, 1975-1990. Αποτελέσματα και προοπτικές*, Αθήνα 1994, 143-152.
- Τζιαφάλιας 1995 Αθ. Τζιαφάλιας, «Αρχαίος Άτραξ: Ιστορία – Τοπογραφία – Πολιτισμός», *Τρικαλινά* 15 (1995), 69-96.
- Τσουντας 1908 Χρ. Τσουντας, *Αί προϊστορικαί άκροπόλεις Διμηνίου και Σέσκλου*,

- Αθήναι 1908.
- Wace – Thompson 1910-1911 A. J. B. Wace – M. S. Thompson, “A Latin Inscription from Perrhaibia”, *BSA* 17 (1910-1911), 193-204.
- Wade-Gery 1945 T. H. Wade-Gery, “Kritias and Herodes”, *CIQ* 39 (1945), 19-33.
- Walbank 1978 M. B. Walbank, *Athenian Proxeny of the Fifth Century B.C.*, Toronto – Sarasota 1978.
- Wallace 1970 W. B. Wallace, “Early Greek Proxeny”, *Phoenix* 24 (1970), 203-205.
- Wartenberg 1994 U. Wartenberg, “The History and Coinage of Alexander of Pherae”, εις *Υπερεία Πρακτικά Β' Επιστημονικού Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»*, Αθήνα 1994, 151-159.
- van Wees 2004 H. van Wees, *Greek Warfare. Myths and Realities*, Λονδίνο 2004.
- Wendel 1967 C. Wendel, *Scholia in Theocritum Vetera*, Stuttgart 1967.
- Westermarck 1989 U. Westermarck, “Remarks on the Regal Macedonian Coinage ca. 413-359 B. C.”, εις G. Le Rider – K. Jenkins – N. Waggoner – U. Westermarck (εκδ.), *Kraay-Mørkholm Essays, Numismatic Studies in Memory of C. M. Kraay and O. Mørkholm*, Louvain-la-Neuve 1989, 301-315.
- Westlake 1935 H. D. Westlake, *Thessaly in the Fourth Century B.C.*, London 1935.
- Westlake 1936 H. D. Westlake, “The Medism of Thessaly”, *JHS* 56 (1936), 12-24.
- Woodward 1913 M. A. Woodward, “Inscriptions from Thessaly and Macedonia” *JHS* 33 (1913), 313-346.
- Wüst 1953 F. R. Wüst, “Der Zug des Leotyichidas gegen Thessalien 477 v. Chr. Geb.”, *SO* 30 (1953), 61-67.
- Χρυσοστόμου 1998 Π. Χρυσοστόμου, *Η θεσσαλική θεά Εν(ν)οδία ή φεραία θεά*, Αθήνα 1998.
- ZPE *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*
- ZfN *Zeitschrift für Numismatik*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η στροφή του ενδιαφέροντος της ιστορικής έρευνας για τη Θεσσαλία συμπίπτει με την ενσωμάτωση της περιοχής στην ελληνική επικράτεια μετά τη συνθήκη του Βερολίνου το 1880. Τότε, ξεκινά και η συστηματική ανασκαφική έρευνα στην περιοχή από τον Απ. Αρβανιτόπουλο. Ταυτόχρονα σημειώνονται και οι πρώτες δημοσιεύσεις σχετικά με τη Θεσσαλία, αρχικώς σε συλλογικά έργα, όπως λήμματα της *Real Encyclopädie*. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα δημοσιεύονται οι έως τότε γνωστές θεσσαλικές επιγραφές από τον Ο. Kern στη μνημειώδη σειρά *Inscriptiones Graecae*, στον τόμο IX 2 (1908), η οποία ακολουθείται και από τις πρώτες σχετικές με τη θεσσαλική ιστορία μονογραφίες του G. Kip, *Thessalische Studien: Beiträge zur politischen Geographie, Geschichte und Verfassung der thessalischen Landschaften* (1910), καθώς και από τη δημοσίευση του έργου *Das Hellenische Thessalien* από τον Fr. Stählin (1924). Σημαντικοί σταθμοί της έρευνας ήταν τα έργα *Theopomps' Hellenika* του E. Meyer (1930), *Thessaly in the fourth century B.C.* του H. D. Westlake (1935), όπως και ορισμένα άρθρα. Κατά τη δεκαετία του '50 δημοσιεύονται ενδιαφέρουσες μονογραφίες, με σημαντικότερη εκείνη της M. Sordi (1958), στην οποία η ιταλίδα ιστορικός παρουσίασε την προσωπική της άποψη σχετικά με τη διαμόρφωση της θεσσαλικής ιστορίας. Η κριτική που ασκήθηκε στις απόψεις της Sordi από τον J. A. O. Larsen στην αρθρογραφία του, καθώς και στο σημαντικό έργο του *Greek Federal States* (1968), έφερε μια νέα πνοή στη μελέτη της θεσσαλικής ιστορίας. Την δεκαετία του '70 ξεκινά την έρευνα της θεσσαλικής ιστορίας ο ακούραστος εραστής της Θεσσαλίας Br. Helly, η προσφορά του οποίου κορυφώνεται με το έργο *L'état thessalien* (1995). Σε αυτό παρουσίασε συγκεντρωμένα τα συμπεράσματα των ερευνών του για την οργάνωση και διάρθρωση του Θεσσαλικού Κοινού. Νεότεροι ερευνητές επικεντρώθηκαν σε επιμέρους θέματα, όπως τους τυράννους των Φερών, π.χ. ο S. Sprawski, *Jason of Pherae* (1999).

Παράλληλα, οι συστηματικές αρχαιολογικές έρευνες στην περιοχή φέρνουν στο φως νέα ευρήματα και αρχαιολογικές θέσεις, προσφέροντας στους μελετητές της αρχαίας Θεσσαλίας τη δυνατότητα να προσθέτουν συνεχώς περισσότερες, νέες, ψηφίδες στο μωσαϊκό του θεσσαλικού παρελθόντος.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στην επιβλέπουσα καθηγήτρια Κατερίνη Λιάμπη για την ακούραστη καθοδήγησή της και στα μέλη της τριμελούς επιτροπής καθηγητές κ.κ. Δημήτριο Ράιο και Κωνσταντίνο Ρακατσάνη για τις πολύτιμες διορθώσεις και

επισημάνσεις τους. Ευχαριστώ, επίσης, τα μέλη της επταμελούς επιτροπής, κ. Γιάννη Πίκουλα, καθηγητή Αρχαίας Ιστορίας, κ. Δημήτριο Πλάντζο, αναπληρωτή καθηγητή Αρχαίας Ιστορίας, κ. Ιωάννη Τζαμτζή, επίκουρο καθηγητή Ρωμαϊκής Ιστορίας, και κ. Ηλία Κουλακιώτη, λέκτορα Αρχαίας Ιστορίας, για τις εποικοδομητικές παρατηρήσεις τους.

Θερμές ευχαριστίες οφείλονται στην κα. Ζωή Παπαστύλου, επίκουρο καθηγήτρια Αρχαίας Ιστορίας, για τις παρατηρήσεις της, καθώς και στους συναδέλφους Έλενα Μπονέλου, Ιωάννη Στόγια, Σεραφείμ Κεφάλα, Θεόδωρο Σιόντη, καθώς και στις κ.κ. Αντιγόνη και Ευαγγελία Μυλωνά για τις γόνιμες συζητήσεις και την υποστήριξη της προσπάθειας.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω τη βαθύτατη ευγνωμοσύνη μου στους γονείς μου, Παναγιώτη και Βασιλική Πρέντζα για την αμέριστη στήριξη και συμπαράστασή τους.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Θεσσαλία υπήρξε πάντα μια πρόκληση για τους μελετητές. Η αποσπασματικά σωζόμενη ιστορία της, όπως και οι ελλειπείς άμεσες πηγές σκέπαζαν ανέκαθεν την περιοχή με ένα πέπλο μυστηρίου, κάνοντας την περίπτωση της ακόμα πιο γοητευτική για τους ιστορικούς. Ειδικότερα η περίοδος του 5^{ου} και 4^{ου} αι. π.Χ. έχει δημιουργήσει αναπάντητα ερωτήματα, κυρίως για τον πολιτειακό και πολιτικό χαρακτήρα της Θεσσαλίας και των πόλεων της. Το μεγαλύτερο μέρος της νεότερης και σύγχρονης βιβλιογραφίας έχει αναλωθεί στην διερεύνηση του σημαντικότερου ζητήματος της ύπαρξης και λειτουργίας του Θεσσαλικού Κοινού κατά την υπό εξέταση περίοδο, παραμερίζοντας ή και αγνοώντας την κατάσταση που επικρατούσε στις ίδιες τις πόλεις οι οποίες απάρτιζαν αυτό το Κοινό. Η παρούσα μελέτη εστιάζει στην πολιτειακή και πολιτική δομή, στην οργάνωση και λειτουργία των θεσσαλικών πόλεων, μέσα από την ανάλυση των πολιτειακών θεσμών (πολιτικών οργάνων, αρχόντων) και της λειτουργίας τους.

Στόχοι της παρούσης εργασίας είναι:

α. η εξέταση της πολιτικής ιστορίας της Θεσσαλίας και των πόλεων της μέσα από τις πηγές (άμεσες και έμμεσες) και η παρουσίαση των ιστορικών γεγονότων και εξελίξεων που έλαβαν χώρα στη Θεσσαλία κατά τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ.

β. η διερεύνηση και ανάλυση των πολιτειακών και πολιτικών θεσμών και της λειτουργίας των θεσσαλικών πόλεων κατά την εξεταζόμενη περίοδο

γ. η απάντηση ερωτημάτων σχετικώς με την πολιτειακή αυτονομία και το αυτοδιοίκητο των θεσσαλικών πόλεων

δ. η διευκρίνιση του ζητήματος της ταυτόχρονης ή όχι ύπαρξης ενός Θεσσαλικού Κοινού και της λειτουργίας των πόλεων μέσα στα πλαίσια ενός ομοσπονδιακού μοντέλου διοίκησης της Θεσσαλίας κατά τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ.

Οι γραπτές μαρτυρίες για την ιστορία της Θεσσαλίας κατά τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ., είναι αποσπασματικές. Η Θεσσαλία, αν και αποτελούσε την κοιτίδα των περισσότερων αρχαίων ελληνικών μύθων και ως εκ τούτου θεμέλιο της κοσμογονίας των αρχαίων Ελλήνων, δεν έπαυε να θεωρείται μια περιοχή στις παρυφές του ελληνικού κόσμου. Οι ιστορικοί του 5^{ου} αι. π.Χ. (Ηρόδοτος, Θουκυδίδης) αφιερώνουν ελάχιστες παραγράφους για τη Θεσσαλία. Και στις περιπτώσεις αυτές όμως, η ίδια η ιστορία της δεν απασχόλησε επισταμένως τους ιστορικούς, οι οποίοι αναφέρθηκαν στην περιοχή μόνο σε σχέση με

γεγονότα που έλαβαν χώρα στη Νότιο Ελλάδα και με άμεσο ή έμμεσο τρόπο επηρέασαν και τη Θεσσαλία.

Στα ιστορικά έργα του Ξενοφώντος (4^{ος} αι. π.Χ.) το ενδιαφέρον για τη Θεσσαλία είναι εντονότερο. Η εμφάνιση των τυράννων των Φερών, ιδιαίτέρως του Ιάσονος, όπως και η στόχευση σε γεγονότα τα οποία λαμβάνουν χώρα όχι μόνο στη νότιο, αλλά κυρίως στην Κεντρική Ελλάδα (με την άνοδο και πτώση της Θηβαϊκής ηγεμονίας), έφεραν τη Θεσσαλία στο επίκεντρο της ιστορικής έρευνας. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η Θεσσαλία και η πολιτική της ιστορία έγιναν κατά το δεύτερο μισό του 4^{ου} αι. θέμα μιας πολιτειακής μελέτης, στα πλαίσια ανάλογων εργασιών που εκπονήθηκαν από τους μαθητές της σχολής του Αριστοτέλη. Από τη σημαντικότερη αυτή μελέτη έχουν διασωθεί μόνο δύο αποσπάσματα, που όμως περιπλέκουν παρά δια φωτίζουν την ιστορική έρευνα. Όσο για τις μαρτυρίες των ιστορικών της ίδιας ή μεταγενέστερων περιόδων είναι εξίσου προβληματικές, καθώς δεν επεκτείνονται στην πολιτική κατάσταση της Θεσσαλίας κατά το παρελθόν, παρά μόνο σε σύγχρονα τους γεγονότα.

Μικρές ή μεγαλύτερες αναφορές στη Θεσσαλία εντοπίζονται σε πολυπληθείς άλλους συγγραφείς του 5^{ου} και του 4^{ου} αι. π.Χ., όπως σε ρητορικά κείμενα (Δημοσθένης, Αισχίνης), σε έργα και επιστολές φιλοσόφων και σοφιστών (Πλάτων, Ισοκράτης, Αριστοτέλης), σε έργα ποιητικά (Πίνδαρος, Αισχύλος, Σοφοκλής, Ευριπίδης, Αριστοφάνης, Εύπολις). Σε όλες τις περιπτώσεις των σύγχρονων των γεγονότων συγγραφέων και έργων οι πληροφορίες που δίδονται είναι αποσπασματικές και ως εκ τούτου δημιουργούν μάλλον, παρά διασαφηνίζουν, τους προβληματισμούς σχετικά με την περιοχή και την ιστορία της.

Αντίστοιχη αντιμετώπιση είχε η Θεσσαλία και από τους ιστορικούς των μεταγενέστερων εποχών, οι οποίοι με τη σειρά τους ασχολήθηκαν περιστασιακά με την περιοχή και με τα γεγονότα που έλαβαν χώρα εκεί κατά την περίοδο που μας απασχολεί. Η ιστορία των τυράννων των Φερών και η μετέπειτα εμπλοκή του Φιλίππου Β' και του Αλεξάνδρου Γ' στη Θεσσαλία διαμορφώνουν τα δύο πλαίσια μέσα στα οποία κινείται το ενδιαφέρον των μεταγενέστερων ιστορικών. Έτσι, γεγονότα και αναφορές για την περιοχή κατά την εξεταζόμενη περίοδο μπορεί κανείς να αντλήσει από έργα διάφορων εποχών και περιεχομένου (Διόδωρος Σικελιώτης, Πλούταρχος, Σκύλαξ, Αιλιανός Τακτικός, Πολύβιος, Τίτος Λίβιος, Πολύαινος, Θεόπομπος, Πλίνιος, Αθήναιος, Θεόκριτος, Frontinus). Η μόνη, ίσως, περίπτωση συγγραφέως που ασχολήθηκε με τη Θεσσαλία αποκλειστικά και μας διέσωσε πολύτιμες πληροφορίες, κυρίως γεωγραφικού και λιγότερο ιστορικού ή

πολιτειακού ενδιαφέροντος είναι ο Στράβων, ο οποίος αφιερώνει ένα ολόκληρο βιβλίο (το ένατο) του έργου του στη Θεσσαλία.

Το πρόβλημα της αποσπασματικότητας των γραπτών πηγών σε σχέση με τη μελέτη της πολιτικής ιστορίας και της πολιτειακής οργάνωσης της Θεσσαλίας κατά τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ. θα ήταν αμελητέο, εάν το κενό καλυπτόταν από άλλες πηγές, όπως οι επιγραφές. Και στην περίπτωση αυτή όμως η μελέτη της συγκεκριμένης περιόδου αντιμετωπίζει προβλήματα. Από τις πόλεις της Θεσσαλίας σώζονται ελάχιστες επιγραφές που χρονολογούνται κατά τη συγκεκριμένη περίοδο. Ειδικά για τον 5^ο αι. π.Χ., ο αριθμός τους είναι απογοητευτικά μικρός, ενώ για τον 4^ο τα δεδομένα είναι καλύτερα. Ωστόσο, και για την περίοδο αυτή το πρόβλημα που αναδύεται είναι ότι οι περισσότερες επιγραφές αναφέρονται σε γεγονότα μετά την έλευση του Φιλίππου και την υπαγωγή της Θεσσαλίας στον έλεγχο του βασιλείου της Μακεδονίας. Επομένως δεν προσφέρουν αρκετές πληροφορίες για την παλαιότερη πολιτειακή ιστορία της περιοχής.

Πιο ευτυχής είναι η περίπτωση των νομισμάτων. Πληθώρα θεσσαλικών νομισμάτων, αργυρών και χαλκών, που εκδόθηκαν από διάφορα νομισματοκοπεία και σε διαφορετικές εποχές, προσφέρουν μια αρκετά σαφή εικόνα της νομισματικής και οικονομικής ιστορίας της Θεσσαλίας. Τα νομίσματα, ωστόσο, αποτελούν βασική πηγή και για την πολιτική και πολιτειακή ιστορία των θεσσαλικών πόλεων.

Καθοριστική είναι η συμβολή των αρχαιολογικών ερευνών, οι οποίες συνεχίζονται εντατικά και συστηματικά και αποκαλύπτουν σημαντικά κατάλοιπα και τις περισσότερες, παραδεδομένες από τις πηγές, αρχαίες πόλεις. Ωστόσο, η θεσσαλική πεδιάδα και οι πόλεις της δεν έχουν αποκαλύψει ακόμα το σύνολο των θησαυρών που κρύβουν στα σπλάχνα τους, παρότι τα έως τώρα ευρήματα και τα συνακόλουθα συμπεράσματα των μελετητών μπορούν να βοηθήσουν ικανοποιητικά στη μελέτη μας.

I. ΑΠΟ ΤΟ ΜΥΘΟ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Λίκνο θεών, ηρώων και μύθων, η Θεσσαλία αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα κέντρα διαμόρφωσης της αρχαίας ελληνικής ταυτότητας. Η κεντρική θέση που κατέχει η περιοχή στην αρχαία ελληνική μυθολογία έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τον περιφερειακό ρόλο που διαδραμάτισε κατά τους ιστορικούς χρόνους.

Ως πρώτος βασιλεύς της Θεσσαλίας μνημονεύεται ο Δευκαλίων, υιός του Τιτάνα Προμηθέως. Μετά τον κατακλυσμό, τον οποίο προκάλεσε ο Ζεύς για να καταστρέψει τη διεφθαρμένη ανθρώπινη φυλή της «χάλκινης» εποχής, ο Δευκαλίων μαζί με τη γυναίκα του Πυρρά, ήταν οι μόνοι διασωθέντες, ως δίκαιοι. Η κιβωτός, την οποία είχαν κατασκευάσει προσάραξε, όταν αποσύρθηκαν τα νερά, στα βουνά της Θεσσαλίας. Σε αυτή την περιοχή ο Δευκαλίων έγινε ο γενάρχης των Ελλήνων: από τις πέτρες – «τα οστά της μητέρας τους», της Γης - που πετούσαν πίσω τους, κατ' εντολή του Διός, γεννήθηκε ο Έλλην, ο πρώτος βασιλιάς της Φθίας¹. Άλλωστε, δεν είναι τυχαίο ότι η περιοχή της Φθίας, η μετέπειτα Αχαΐα Φθιώτιδα, ήταν γνωστή στον ποιητή των ομηρικών επών με το όνομα *Ελλάς*².

Ο Έλλην απέκτησε τρεις υιούς, τον Αίολο, το Δώρο και το Ξούθο. Διάδοχός του ήταν ο πρωτότοκος Αίολος, ο οποίος βασίλευσε στη Μαγνησία, ενώ οι δύο αδερφοί του αυτοεξορίστηκαν σε άλλα σημεία της Ελλάδας και έγιναν οι προπάτορες των άλλων ελληνικών φύλων. Ο Δώρος κατέφυγε στην περιοχή του Ολύμπου, έπειτα στην Πίνδο και τέλος στην Πελοπόννησο. Ο Ξούθος ήταν ο πατέρας του Ίωνα και του Αχαιού, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στην Αττική και την βόρεια Πελοπόννησο, αντίστοιχα. Από τους αρχαίους συγγραφείς παραδίδονται διαφορετικές εκδοχές ή ακόμα και γενεαλογίες για τα μυθικά αυτά πρόσωπα³. Όλες, όμως, υποδηλώνουν τις μετακινήσεις των ελληνικών φύλων μέχρι την τελική τους εγκατάσταση.

Η Θεσσαλία έχει πρωταγωνιστικό ρόλο σε όλους σχεδόν τους ελληνικούς μύθους. Η περιοχή είναι το κέντρο, γύρω από το οποίο εξελίσσονται πολλοί μύθοι σχετιζόμενοι με τους δύο μεγάλους μυθολογικούς κύκλους, την Αργοναυτική εκστρατεία και τον Τρωικό

¹ Για το μύθο του Δευκαλίωνα, βλ. Απολλοδ., *Βιβλ.* 1.7. 2 *Σχολ. στον Όμηρο* A 126, N 307· Λουκ., *Περὶ τῆς Συρίας θεοῦ* 12· Οβιδ., *Met.* 1. 125-415· Υγίν., *Fab.* 153· Σερβ., *Σχολ. στον Βιργ.* Εκλ. 6. 41· Πινδ., *Ολ.* 9. 41.

² Ομήρου *Ίλιάς* B 683: *Φθίην ἠδ' Ἑλλάδα καλλιγύναικα*· I 447, 478: *Ἑλλάδος εὐρυχόροιο*· Ομήρου *Ὀδύσσεια* α 344, δ 726, 816: *τοῦ κλέος εὐρὸ καθ' Ἑλλάδα καὶ μέσον Ἄργος*· λ 496: *Ἑλλάδα τε Φθίην τε*.

³ Βλ. τα αντίστοιχα λήμματα εἰς Grimal (1991), 61-62 και 188.

πόλεμο. Όλοι αυτοί οι μύθοι καταδεικνύουν τη σημασία της Θεσσαλίας και των όμορων περιοχών για την προϊστορία των Ελλήνων.

Μία από αυτές τις παραδόσεις καταγράφει και ο Ηρόδοτος, ο οποίος σημειώνει ότι οι Θεσσαλοί ήταν εγκατεστημένοι στη Θεσπρωτία, από όπου κινήθηκαν ανατολικά και κατέλαβαν την περιοχή που πήρε το όνομά τους⁴. Υπέταξαν τους παλαιότερους κατοίκους, μετατρέποντας τους σε δούλους με τη βία⁵ ή, σύμφωνα με μια άλλη παράδοση, ύστερα από συμφωνία⁶. Ως αρχηγός των Θεσσαλών σε αυτή τους τη μετακίνηση μαρτυρείται από ορισμένες πηγές ο Αλεύας, ο οποίος θεωρείτο απόγονος του Ηρακλέους. Την ευρύτητα αποδεκτή αυτή άποψη αμφισβήτησε η νεότερη έρευνα και αντιπροτάθηκε ως αφετηρία των Θεσσαλών το νησιωτικό σύμπλεγμα των νοτίων Σποράδων, από όπου αποβιβάστηκαν στον Μαλιακό κόλπο αφού νίκησαν τους Βοιωτούς της Άρνης κινήθηκαν προς νότον, αδυνατώντας, ωστόσο, να διαβούν τις Θερμοπύλες, λόγω της αντίστασης των Φωκέων, εγκαταστάθηκαν τελικώς στην περιοχή που πήρε το όνομά τους⁷. Η άποψη αυτή δεν υποστηρίζεται επαρκώς και πρέπει να απορριφθεί. Η επικρατέστερη εκδοχή για την άφιξη των Θεσσαλών στην περιοχή παραμένει η μαρτυρία του Ηροδότου για την αφετηρία της μετακίνησης από τη Θεσπρωτία και την εγκατάστασή τους στη Θεσσαλία μετά τη διάβαση της Πίνδου.

Η πρώτη εγκατάσταση στην περιοχή μαρτυρείται από τα πλούσια αρχαιολογικά ευρήματα. Χάρη στις αρχαιολογικές έρευνες, αλλά και στη χρήση των σύγχρονων τεχνολογιών έχει εντοπιστεί μεγάλος αριθμός εγκαταστάσεων και οικισμών, η χρονολόγηση των οποίων ανάγει τις πρώτες ανθρώπινες δραστηριότητες στην περιοχή ήδη από την Νεολιθική Εποχή (3.500-2.500 π.Χ.)⁸.

⁴ Ηροδ. 7. 176: *ἐπεὶ Θεσσαλοὶ ἦλθον ἐκ Θεσπρωτῶν οἰκήσοντες γῆν τὴν Αἰολίδα τὴν περ νῦν ἐκτέεται*. Την ίδια αντίληψη για την καταγωγή των Θεσσαλών παραθέτει και ο Θουκυδίδης (1. 12. 3). Για την επιθετική μετανάστευση των Θεσσαλών από τη νότιο Ἡπειρο προς ανατολάς βλ. Larsen (1960), 229-230.

⁵ Αθην. Δειπνοσοφ. 85: *Θετταλῶν δὲ λεγόντων Πενέστας τοὺς μὴ γόνῳ δούλους, διὰ πολέμου δ' ἠλωκότας, Θεόπομπος ὁ κωμικός...* Την παράδοση του Θεόπομπου για την καταγωγή των Πενεστών προκρίνει – αν και με επιφύλαξη – ο Ducat [(1994), 96-98].

⁶ Αθην. Δειπνοσοφ. 85 [FGrH 424 F1]: *Ἀρχέμαχος δ' ἐν τῇ τρίτῃ Εὐβοϊκῶν, Βοιωτῶν, φησὶν, τῶν τὴν Ἀρναίαν κατοικησάντων οἱ μὴ ἀπάναντες εἰς τὴν Βοιωτίαν ἀλλ' ἐμφιλοχωρήσαντες παρέδωκαν ἑαυτοὺς τοῖς Θετταλοῖς δουλεῖν καθ' ὁμολογίας, ἐφ' ᾧ οὔτε ἐξάξουσιν αὐτοὺς ἐκ τῆς χώρας οὔτε ἀποκτενοῦσιν, αὐτοὶ δὲ τὴν χώραν αὐτοῖς ἐργαζόμενοι τὰς συντάξεις ἀποδώσουσιν. Οὗτοι οὖν οἱ κατὰ τὰς ὁμολογίας καταμεινάντες καὶ παραδόντες ἑαυτοὺς ἐκλήθησαν τότε μὲν Μενέσται, νῦν δὲ Πενέσται καὶ πολλοὶ τῶν κυρίων ἑαυτῶν εἰσὶν εὐπορώτεροι*. Η παράδοση της υποδούλωσης των Πενεστών κατόπιν συμφωνίας με τους κατακτητές Θεσσαλούς επαναλαμβάνεται από τον Στράβωνα (12. 3. 4).

⁷ Την άποψη αυτή υποστήριξε η Sordi [(1958), 10], χωρίς, ωστόσο, να βρει την αναμενόμενη αποδοχή. Ιδιαίτερος απορριπτικός στάθηκε ο Larsen [(1960), σ. 229-230].

⁸ Για την προϊστορική Θεσσαλία βλ. Τσουντας (1908) Hauptmann – Milojević (1969) Θεοχάρης (1967) του ίδιου (1993) Γαλλής (1992) Gallis – Orphanides (1996). Για τον εντοπισμό νεολιθικών οικισμών στη Θεσσαλία, βλ. Alexakis – Sarris – Astaras – Albanakis (2009), 1167-1187.

Κατά τη Μυκηναϊκή Εποχή η Θεσσαλία αποτελούσε ένα από τα σημαντικότερα κέντρα⁹. Οι συνεχείς εισβολές και συγκρούσεις, οι οποίες ακολούθησαν, για τον έλεγχο της εύφορης θεσσαλικής πεδιάδας δεν επέτρεψαν τη διάσωση κατάλοιπων, αντίστοιχων με εκείνα άλλων περιοχών της νοτιότερης Ελλάδας. Ωστόσο, η αρχαιολογική σκαπάνη έχει προσφέρει στους μελετητές της περιόδου αρκετά στοιχεία, ώστε να διαμορφώσουν μια ικανοποιητική – αν και όχι ολοκληρωμένη – εικόνα της περιοχής¹⁰. Αναμνήσεις της σημασίας της περιοχής κατά την Μυκηναϊκή Εποχή αποτελούν οι συνεχείς μεταγενέστερες μνείες στους δύο μεγάλους μυθολογικούς κύκλους, της Αργοναυτικής εκστρατείας και του Τρωικού πολέμου. Στα μόνα εξ ολοκλήρου διασωθέντα έπη του τρωικού κύκλου, την *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια*, γίνεται φανερό η σημασία της περιοχής κατά τη Μυκηναϊκή περίοδο. Πλήθος ομηρικών ηρώων έλκουν την καταγωγή τους από τη Θεσσαλία, στην οποία τοποθετούνται από τον ποιητή τα βασίλεια αρκετών εξ αυτών, όπως του κεντρικού ήρωα της *Ιλιάδας*, του Αχιλλέως, του Πρωτεσίλαου, του Φιλοκτήτη κ.ά.¹¹ Η ομηρική παράδοση, ωστόσο, δεν αποτελεί από μόνη της μια ασφαλή μαρτυρία για την κατοίκηση της περιοχής κατά την περίοδο της συγγραφής των επών (8^{ος} - 7^{ος} αι. π.Χ.) ή και νωρίτερα. Αντίθετα αδιάψευστες μαρτυρίες προσφέρει η αρχαιολογική έρευνα, η οποία φέρνει στο φως συνεχώς νέα στοιχεία, σχετικά με την ανθρώπινη δραστηριότητα στη Θεσσαλία κατά τη Γεωμετρική περίοδο¹².

Κατά τον 7^ο αι. π.Χ. οι Θεσσαλοί, έχοντας ολοκληρώσει την κατάκτηση της περιοχής που έκτοτε θα αποκαλείται με το όνομά τους, προχώρησαν, όπως φαίνεται, στην οργάνωση των νεοκατακτηθεισών περιοχών (Εικ. 1). Οι πηγές μαρτυρούν ότι το καθήκον αυτό ανέλαβε ο Αλεύας, ο επονομαζόμενος Πυρρός. Ο Αλεύας κινείται μεταξύ μύθου και ιστορίας. Αναφέρεται ως βασιλεύς των Θεσσαλών¹³, αλλά και ως ένας εκ των αρχηγών

⁹ Σχετικά με τη Θεσσαλία κατά την εποχή του Χαλκού, βλ. Eder (2006)[2009], 123-131, όπου μέσα από την ανασκόπηση των αρχαιολογικών ευρημάτων της Μυκηναϊκής περιόδου στην περιοχή επιβεβαιώνεται ο χαρακτηρισμός της Θεσσαλίας ως του βόρειου συνόρου του μυκηναϊκού κόσμου.

¹⁰ Για την πρώιμη εποχή του Σιδήρου στη Θεσσαλία βλ. Lemos (2002), 12-21 και 146-150 για τους οικισμούς, 173-178 για τα νεκροταφεία, 205-207, 217-220 για τη θέση της Θεσσαλίας στα έπη. Μια ανασκόπηση των ευρημάτων και των θέσεων στη Θεσσαλία κατά τη Μυκηναϊκή εποχή, καθώς και τη σχετική βιβλιογραφία, βλ. Papadopoulos – Kontorli-Papadopoulou (2009), 897-912.

¹¹ Στον ομηρικό *Κατάλογο τῶν νεῶν* (B 681-760) παρουσιάζονται όλοι οι καταγόμενοι εκ Θεσσαλίας και όμορων περιοχών ήρωες, όπως και οι πόλεις που ανήκαν στην επικράτεια εκάστου. Για αναλυτική συζήτηση σχετικά με τα ομηρικά βασίλεια της Θεσσαλίας και των ηρώων-βασίλεων των καταγομένων από την περιοχή βλ. Corvisier (1991), 31-40 και Helly (1995), 72-96.

¹² Συγκεντρωτική παρουσίαση των ευρημάτων και των οικισμών της Θεσσαλίας κατά τη Γεωμετρική περίοδο βλ. Γούναρης (2006)[2009], 179-193, με τη σχετική βιβλιογραφία

¹³ Πλουτ. *Περὶ Φιλαδελφίας* 492 Β' *Σχολ. Δημοσθ.* 1. 22: *Ἡ ἱστορία οὕτως Αλεύας, ἀπόγονός τις τοῦ Ἡρακλέους, Θετταλός, ἐτυράνησε Θετταλῶν εἶτα καὶ οἱ τούτου παῖδες Σχολ.* Πινδ., *Πυθ.* 10. 8 α: *Ἀλεύα τε παῖδες: ἤτοι καθόλου οἱ Θετταλοὶ ἀπὸ Αλεύα τοῦ βασιλεύοντος, ὡς καὶ Σισυφίδαι οἱ Κορίνθιοι ἀπὸ Σισύφου*

των Θεσσαλών κατά την εισβολή τους στη θεσσαλική πεδιάδα¹⁴. Σε αυτόν αποδίδουν οι αρχαίες πηγές την οργάνωση της Θεσσαλίας σε τετράδες (*μοῖραι*)¹⁵. Στο – χαμένο για εμάς – έργο *Θεσσαλῶν Πολιτεία* ο Αριστοτέλης επισημαίνει ότι ο Αλεύας χώρισε τη Θεσσαλία σε κλήρους και όρισε τον αριθμό ιππέων και οπλιτών που έπρεπε κάθε ένας από αυτούς να παρέχει¹⁶. Η εποχή κατά την οποία επιβλήθηκε αυτή η οργάνωση τοποθετείται από τους ιστορικούς είτε περίπου το 700 π.Χ.¹⁷ είτε αργότερα, κατά τα τέλη του 6^{ου} αιώνας¹⁸. Η εσωτερική αυτή οργάνωση φαίνεται ότι παρείχε στους Θεσσαλούς τη δυνατότητα να επεκτείνουν ακόμη περισσότερο την επικράτειά τους¹⁹. Ένας από τους διαδόχους του Αλεύα, ο Σκόπας επέβαλε φόρο στους περιόικους λαούς, γεγονός που μαρτυρεί ότι είχε προηγηθεί η εξάπλωση της επιρροής των Θεσσαλών πέραν των συνόρων τους²⁰. Η υπαγωγή των περιοίκων πληθυσμών στη σφαίρα επιρροής των Θεσσαλών τους επέτρεψε να βγουν έξω από τα στενά όρια της περιοχής τους και να διεκδικήσουν βαθμιαία έναν δυναμικότερο ρόλο στην Κεντρική Ελλάδα²¹. Σε αυτά τα πλαίσια πρέπει να τοποθετηθεί και η συμμετοχή των Θεσσαλών στο Ληλάντιο πόλεμο.

Ο πόλεμος για το Ληλάντιο πεδίο τοποθετείται στο πρώτο μισό του 7^{ου} αι. π.Χ.²². Στη σύγκρουση της Ερέτριας και της Χαλκίδος για τον έλεγχο της πλούσιας πεδιάδας πήραν μέρος και άλλες περιοχές. Την Ερέτρια ενίσχυσε η Μίλητος, ενώ στο πλευρό της Χαλκίδος έσπευσαν στρατιωτικά αποσπάσματα από τη Θήβα, την Αθήνα και τη Θεσσαλία. Αρχηγός του εκστρατευτικού σώματος των Θεσσαλών ήταν ο Κλεόμαχος από τη Φάρσαλο²³.

Άλλη μία ένδειξη της σημασίας της περιοχής αποτελεί η παρουσία πολλών νικητών στον κατάλογο των Ολυμπιονικών, στον οποίο κατονομάζονται Θεσσαλοί από

Σχολ. Πλατ. Μένων 70 b: *Αλευάδαί οί έν Λαρίσση τής Θετταλίας εύγενέστατοι, άπό Αλεύου βασιλέως τὸ γένος έχοντες.*

¹⁴ Πολύαιν. *Στρατηγ.* 8. 44.

¹⁵ *FGrHist* I, 121 (εις Αρποκρατ.): *τετάρων μερῶν ὄντων τῆς Θετταλίας ἕκαστον μέρος τετράς ἐκαλεῖτο, καθά φησιν Ἑλλάνικος έν τοῖς Θετταλικοῖς ὄνομα δέ φησι εἶναι ταῖς τετράσι Θετταλιῶτιν, Φθιωτιν, Πελασιῶτιν, Ἐστιαῶτιν.*

¹⁶ *Σχολ. εἰς Εὐρ. Ρῆσ.* στ. 307 *πολλὰ πελταστῶν τέλη: πέλη ἀσπίς ἐστίν ἴτυν οὐκ ἔχουσα, καθάπερ φησιν Ἀριστοτέλης έν Θεσσαλῶν πολιτεία γράφων οὕτω «διελὼν δέ τὰς πόλεις Αλεύας ἔταξε κατὰ τὸν κλήρον παρέχειν ἕκαστους, ἰππέας μὲν τεσσαράκοντα, ὀπλίτας δὲ ὀγδοήκοντα...».*

¹⁷ Wade-Gery (1924), 57-60 Morrison (1942), 61-65 Larsen (1960), 229-232.

¹⁸ Sordi (1958), σ. 65-77.

¹⁹ Για τη σημασία της οργάνωσης της Θεσσαλίας σε τετράδες και κλήρους βλ. Meyer (1909), 227-249 Αξενίδης (1947), 43-56 Helly (1995), 150-191, 287-315 Beck (1997), 119-134 Morgan (2003), 21-23.

²⁰ Ξενοφ. *Ἑλλην.* 6. 1. 19: *Προεῖπε δὲ (ὁ Ἰάσων) τοῖς περιοίκικοις πᾶσι καὶ τὸν φόρον, ὥσπερ ἐπὶ Σκόπα τεταγμένος ἦν, φέρειν.*

²¹ Lehmann (1983), 35-43.

²² Jeffery (1976), 56 Helly (1995), 16, 39-40 και 136-140.

²³ Πλουτ. *Ερωτικός* 16 (*Ἡθικά* 760^E-761^A).

διαφορετικές πόλεις, νικητές διαφόρων αγωνισμάτων²⁴. Από παρόμοιες καταγραφές για μεγάλες πανελλήνιες γιορτές, όπως τα Πύθια²⁵, γνωρίζουμε ότι οι Θεσσαλοί συμμετείχαν ενεργά σε όλες τις μεγάλες θρησκευτικές – αθλητικές εκδηλώσεις²⁶.

Ιδιαίτερη είναι η σχέση που είχε η Θεσσαλία με τους Δελφούς και τη Δελφική Αμφικτιονία. Σύμφωνα με τον Πausανία (10. 16. 8), ο Λαρισαίος Εχεκρατίδας ήταν ο πρώτος, ο οποίος έκανε την αφιέρωση προς τιμήν του Απόλλωνος στο ιερό του²⁷. Επίσης, κυρίαρχη ήταν η θέση που κατείχαν οι Θεσσαλοί στο Αμφικτιονικό Συνέδριο, στο οποίο αντιπροσωπεύονταν τα δώδεκα έθνη της Κεντρικής Ελλάδας²⁸. Οι Λαρισαίοι, όπως και οι όμοροι Περραιβοί, κατείχαν δύο ψήφους. Στο συνέδριο εκπροσωπούνταν επίσης οι Αχαιοί Φθιώτες και οι περίοικοι της Θεσσαλίας λαοί (Μάγνητες, Δόλοπες, Αινιάνες)²⁹. Ο έλεγχος μεγάλου αριθμού ψήφων δεν αφήνει αμφιβολία ότι οι Θεσσαλοί επί μακρόν, κατά τον 7^ο και 6^ο αι. π.Χ., ασκούσαν δυναμική επιρροή επί της Αμφικτιονίας³⁰.

Η σχέση αυτή με την Αμφικτιονία των Δελφών ήταν η αιτία της ενεργέστατης εμπλοκής των Θεσσαλών στον αποκαλούμενο Πρώτο Ιερό Πόλεμο³¹. Η χρονολόγηση, αλλά και η ιστορικότητα των γεγονότων του πολέμου για τον έλεγχο του ιερού του Απόλλωνος στους Δελφούς αποτελούν σημεία διαφωνίας για τους ερευνητές³². Η διεξαγωγή του Πρώτου Ιερού Πολέμου τοποθετείται γενικά στις αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ., μεταξύ 595 και 586 π.Χ. Εναντίον της πόλης Κίρρας (ή Κρίσας), η οποία αξιοποιώντας τον έλεγχο του επινείου των Δελφών εκμεταλλευόταν τους επισκέπτες του Μαντείου, έσπευσαν οι Θεσσαλοί και ο τύραννος της Σικυώνας Κλεισθένης, ενώ βοήθεια απέστειλε και η Αθήνα υπό τον Αλκμεωνίδα Αλκμέονα. Από την πλευρά των Θεσσαλών μαρτυρούνται από τις πηγές δύο ονόματα, του Ιππία και του Ευρύλοχου, ο οποίος

²⁴ Ο πρώτος Θεσσαλός στον κατάλογο των Ολυμπιονικών είναι ο Φαρσάλιος Φαίδρος, ο οποίος κατά τα 56^α Ολύμπια (556 π.Χ.) νίκησε στο αγώνισμα του σταδίου. Αντίθετα ο Moretti [(1957), αρ. 56] καταγράφει ως πρώτο Θεσσαλό ολυμπιονίκη τον Κραυξίδα ή Κραξίλα από την Κραννώνα στο αγώνισμα της ιπποδρομίας κατά τα 33^α Ολύμπια (648 π.Χ.).

²⁵ Ο *Πυθ.* 10 του Πινδάρου συνετέθη προς τιμήν του Ιπποκλέα από την Πέλινα, ο οποίος το 498 π.Χ. νίκησε στον δίαυλο των παιδιών στα Πύθια.

²⁶ Stamatopoulou (2007), 318-319.

²⁷ Πaus. 10. 16. 8: *Έχεκρατίδης δὲ ἀνὴρ Λαρισαῖος τὸν Απόλλωνα ἀνέθηκε τὸν μικρὸν καὶ ἀπάντων πρώτον τεθῆναι τῶν ἀναθημάτων τοῦτο φασὶ οἱ Δελφοί.*

²⁸ Σχετικά με την πρώτη επιρροή των Θεσσαλών στη Δελφική Αμφικτιονία, βλ. Sordi (1979), 157-163. Για την οργάνωση της Αμφικτιονίας, βλ. Roux (1979), 1-59.

²⁹ Για τη θέση των περιόικων λαών της Θεσσαλίας στη Δελφική Αμφικτιονία βλ. Lefèvre (1998), 84-93.

³⁰ Helly (1995), 131-142 και 167-169 Lefèvre (1998), 14 και 84-86.

³¹ Jeffery (1976), 73-75.

³² Ο Robertson [(1978), 64-72] απορρίπτει την ιστορικότητα του Πρώτου Ιερού Πολέμου, υποβαθμίζοντας την σχετική ιστοριογραφική παράδοση ως μια μεταγενέστερη επινόηση του 4^{ου} αι. π.Χ. Την ιστορικότητα του πολέμου υπερασπίζεται ο Davis [(1994), 193-212], ο οποίος εξετάζει τόσο τις αρχαίες πηγές όσο και το σύνολο της νεότερης και σύγχρονης βιβλιογραφίας, σχετικά με το θέμα.

εμφανίζεται ως αρχηγός της θεσσαλικής δύναμης³³. Οι συμμαχικές δυνάμεις κατόρθωσαν να καταβάλουν την απομονωμένη Κίρρα. Μετά από πολύχρονη πολιορκία, η πόλη κατελήφθη το έτος 591 π.Χ. χάρι σε ένα στρατήγημα του Ευρύλοχου³⁴. Η νίκη του αυτή μεγαλοποιήθηκε από τους συγχρόνους του τόσο, ώστε να αποκληθεί νέος *Αχιλλεύς*³⁵. Μετά την οριστική εξόντωση και των τελευταίων εναπομεινάντων Κιρραίων από τον Ιππία, ο οποίος διεκπεραίωσε το έργο αυτό με εντολή του Ευρύλοχου, το Ιερό των Δελφών αποτέλεσε το κέντρο της νέας Αμφικτιονίας³⁶.

Η νίκη επί των ιερόσυλων Κιρραίων εξασφάλισε στους Θεσσαλούς πρωτεύουσα θέση στην πολιτικο-στρατιωτική σκηνή της Κεντρικής Ελλάδας στις αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ. Υποστηρίχθηκε ότι η Θεσσαλία εκείνη την εποχή είχε αναδειχθεί σε «υπερδύναμη» της περιοχής, η επιρροή της οποίας έφθανε έως τα σύνορα της Αττικής και μπορούσε να προκαλέσει ακόμα και τη Σπάρτη³⁷. Σύμφωνα με την επικρατέστερη άποψη ο θεσσαλικός έλεγχος εκείνη την εποχή επεκτάθηκε στη Φωκίδα και τη Βοιωτία. Μετά το τέλος του Ιερού Πολέμου, η Φωκίδα θα πρέπει να θεωρηθεί βέβαιο ότι περιήλθε στη σφαίρα επιρροής των Θεσσαλών³⁸. Στα επόμενα χρόνια, η επικυριαρχία των Θεσσαλών αμφισβητήθηκε έντονα από τους Φωκείς. Από τις αρχαίες πηγές διαθέτουμε διάσπαρτες πληροφορίες για μάχες που διεξήχθησαν στη Φωκίδα, καθώς οι κάτοικοι της περιοχής επιχείρησαν να υπερασπιστούν την πατρίδα τους από τους Θεσσαλούς. Η πληρέστερη

³³ Για τον Ευρύλοχο, τον Ιππία και τη συζήτηση, σχετικά με το αξίωμα, βάσει του οποίου ηγούνταν των θεσσαλικών δυνάμεων, βλ. Helly (1995), 39-42.

³⁴ Στράβ. 9. 3. 2. Πολυαίν. *Στρατηγ.* 6. 13. Σύμφωνα με τον Πausανία (10. 37. 6-8), η πολιορκημένη Κίρρα έπεσε όταν, με προτροπή του Ευρύλοχου, οι σύμμαχοι μόλυναν την πηγή πόσιμου νερού που τροφοδοτούσε την πόλη με *έλλέβορον*, αποδυναμώνοντας τους αμυνόμενους. Έτσι, η υπεράσπιση και εδραίωση της Αμφικτιονίας, βάσει του κανονισμού της οποίας απαγορευόταν ρητώς η καταστροφή των πηγών πόσιμου νερού κατά τις πολεμικές επιχειρήσεις, στηρίχθηκε σε αυτήν ακριβώς την πρακτική! Για τον όρκο των Αμφικτιόνων βλ. και Adcock – Mosley (1975), 230.

³⁵ Την επωνυμία αυτή του αποδίδει ένα απόσπασμα του ποιητού Ευφορίωνος από τη Χαλκίδα, ο οποίος έζησε κατά την Ελληνιστική εποχή (γεννήθηκε περίπου το 276 π.Χ. ή όπως παραδίδει το λεξικό Σούδα κατά την 126^η Ολυμπιάδα ή *ότε και Πύρρος ήττήθη υπό των Ρωμαίων*): *τὸν δὲ Εὐρύλοχον νέον ἐκάλουν Ἀχιλλέα, ὡς Εὐφορίων ἱστορεῖ*

*ὀπλοτέρου τ' Ἀχιλλῆος ἀκούομεν Εὐρυλόχοιο
Δελφίδες ᾗ ὑπὸ καλὸν Ἴηιον ἀντιβόησαν
(Κρῖσαν) πορθήσαντι, Λυκωρέος οἰκία Φοίβου*

απόσπ. 53, 95-96, *Analecta Alexandrina* (Meineke). Είναι ενδιαφέρον να αναφερθεί ότι ο Ευφορίων μαρτυρείται ως ο συγγραφέας, ενός ιστορικού περιεχομένου, έργου με τίτλο *Περὶ Ἀλεναδῶν*.

³⁶ Για το σημαντικό ρόλο των Θεσσαλών στην ίδρυση και ενίσχυση της Δελφικής Αμφικτιονίας, βλ. Lefèvre (1998), 24-29

³⁷ Larsen (1960), 236.

³⁸ Από τον Πausανία (10. 1. 3-11) μαρτυρείται η παρουσία Θεσσαλών στη Φωκίδα. Από τον Πλούταρχο [*Γυναικῶν Ἀρεταὶ* 2 (*Ἠθικά* 244b)] παραδίδεται και η ύπαρξη *τυράνων*, οι οποίοι πρέπει να θεωρηθεί βέβαιο ότι ήταν Φωκείς. Οι *τύραννοι* αυτοί συνεργάζονταν και στήριζαν τη θεσσαλική κατοχή της περιοχής, βλ. Sordi (1958), 86-91 και Larsen (1968), 18-19.

μαρτυρία αυτών των μαχών προέρχεται από τον Πausανία, ο οποίος παραθέτει έναν κατάλογο των φοκικών αναθημάτων στο Ιερό των Δελφών, εις ανάμνηση αυτών των νικών³⁹. Συγκεκριμένα μνημονεύονται τρία αναθήματα, τα οποία αντιστοιχούν σε ισάριθμες αναμετρήσεις. Στην πρώτη, κοντά στην Υάμπολη, στη δίοδο που οδηγούσε προς την Ανατολική Φωκίδα, οι Φωκείς κατόρθωσαν να εξοντώσουν το θεσσαλικό ιππικό χρησιμοποιώντας ένα στρατήγημα⁴⁰. Στη δεύτερη, η ορμή των Θεσσαλών εισβολέων οδήγησε τους Φωκείς στη δραματική απόφαση να κατασφάζουν οι ίδιοι τον άμαχο πληθυσμό, σε περίπτωση ήττας, απόφαση που στηρίχθηκε και από τις γυναίκες. Όμως, η απόφαση αυτή οδήγησε τους Φωκείς στη νίκη επί των εισβολέων⁴¹. Τέλος, στις ανατολικές υπώρειες του Παρνασσού, οι Φωκείς κατενίκησαν και το πεζικό σε μια νυχτερινή επίθεση⁴². Ο Ηρόδοτος τοποθετεί την τελευταία μάχη λίγο πριν την εκστρατεία του Ξέρξη⁴³. Στα τέλη του 6^{ου} ή στις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ. τοποθετείται άλλη μια αποτυχία των Θεσσαλών, αυτή τη φορά στη Βοιωτία. Οι Θεσσαλοί νικήθηκαν από τους Βοιωτούς στη μάχη της Κερησσού, κατά την οποία μάλιστα φονεύθηκε και ο άρχοντάς τους Λατταμύας⁴⁴. Ο Πλούταρχος, ο οποίος μνημονεύει τη μάχη σε δύο έργα του, περιπλέκει την υπόθεση της χρονολόγησής της, διότι την τοποθετεί είτε λίγο πριν τη μάχη των Θερμοπυλών είτε διακόσια χρόνια πριν τη μάχη των Λεύκτρων⁴⁵.

Οι Θεσσαλοί στα τέλη του 6^{ου} αι., συγκεκριμένα το έτος 511 π.Χ., βοήθησαν τον Πεισιστρατίδη Ιππία να αντιμετωπίσει την επιβουλή της Σπάρτης. Οι παραδοσιακά

³⁹ Πaus. 10. 1. 10: *Από τούτου δὲ τοῦ ἔργου καὶ ἀναθήματα οἱ Φωκεῖς ἀπέστειλαν ἐς Δελφοὺς Ἀπόλλωνι καὶ Τελλίαν [τότε] τὸν μάνταν καὶ ὅσοι μαχομένοις ἄλλοι σφίσιν ἐστρατήγησαν, σὺν δὲ αὐτοῖς καὶ ἥρωας τῶν ἐπιχωρίων ἔργα δὲ αἱ εἰκόνες Ἀριστομέδοντός εἰσιν Ἀργείου.*

⁴⁰ Πausan. 10. 1. 3· Πολυαίν. *Στρατηγ.* 6. 18. 2. Οι Φωκείς έθαισαν άδειους αμφορείς μπροστά από την παράταξή τους, φροντίζοντας να τους καλύψουν έτσι ώστε το σημείο της ταφής να μην ξεχωρίζει από το υπόλοιπο πεδίο. Όταν οι Θεσσαλοί υπεΐς, σίγουροι για την επικράτησή τους έναντι των Φωκέων πεζών, όρμησαν εναντίον τους, τα άλογά τους βρέθηκαν στο κενό, καθώς οι αμφορείς έσπαγαν υπογείως υπό το βάρος του επελαύνοντος ιππικού. Βλ. van Wees (2004), 131-132.

⁴¹ Πλουτ. *Γυναικῶν Ἀρεταὶ* 2 (*Ηθικά* 244a-c)· Πausan. 10. 1. 1-2 και 10. 13. 6, όπου αναφέρεται και στα φοκικά αναθήματα προς τιμήν του Απόλλωνα για τη δεύτερη νίκη τους· Πολυαίν. 8. 65.

⁴² Ηροδ. 8. 27-28· Αισχίν. 2. 140· Πaus. 10. 1. 11.

⁴³ Ηροδ. 8. 27-28: *έσβαλόντες γάρ πανστρατιῇ αὐτοῖ τε οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν ἐς τοὺς Φωκέας, οὐ πολλοῖσι ἔτεσι πρότερον ταύτης τῆς βασιλέος στρατηλασίης, έσώθησαν ὑπὸ τῶν Φωκέων καὶ περιέφθησαν τρηχέως...* Πλουτ. *Περὶ τῆς Ἡροδότου Κακοηθείας* 33· Πaus. 9. 14.

⁴⁴ Πλουτ. *Ηθικά* 866 κ.ε. και *Κάμιλλος* 19. 4· Πausan. 9. 14. 2.

⁴⁵ Η πρώτη χρονολόγηση δίδεται στα *Ηθικά* 866 κ.ε., ενώ η δεύτερη στο βίο του Κάμιλλου 19. 4. Οι νεότεροι και σύγχρονοι ερευνητές τείνουν να αποδέχονται είτε τη μία είτε την άλλη χρονολόγηση της μάχης ανάλογα με την διάρθρωση της θεσσαλικής ιστορίας που επιθυμούν να προβάλλουν. Για την πρωιμότερη χρονολόγηση της μάχης, βλ. Busolt (1893), 699, προ του 571 π.Χ.· Beloch (1913), 206, περί το 540 π.Χ.· Glotz – Cohen (1925), 311 και Cloché (1952), 18, περί το 575-70 π.Χ.· Helly (1995), 16, 570 π.Χ. Για την όψιμη χρονολόγηση, η οποία είναι και η πλέον πιθανή, βλ. Sordi (1958), 86-91· Larsen (1960), 235 (με επιφύλαξη)· Jeffery (1976), 76, οι οποίοι αποδέχονται την πρόταση της πρώτης για τη χρονολόγηση της μάχης μετά το 491 π.Χ.

αγαστές σχέσεις του Πεισιστράτου με τους Θεσσαλούς⁴⁶, συνεχίστηκαν και μετά το θάνατό του. Ο διάδοχός του, τύραννος Ιππίας, πληροφορούμενος τις επιθετικές διαθέσεις της Σπάρτης εναντίον του, έσπευσε να ενισχύσει τη θέση του. Το πρώτο του μέλημα ήταν η έκκληση για βοήθεια προς την ισχυρή Θεσσαλία. Άμεσα, με ομόφωνη απόφαση των Θεσσαλών, απεστάλη σε βοήθεια του Ιππία σώμα χιλίων ιππέων με επικεφαλής τον βασιλέα Κινέα από την Κονδαία⁴⁷. Η απόβαση των Λακεδαιμονίων αντιμετώπιστηκε επιτυχώς από τους Θεσσαλούς, αναγκάζοντας τους επιζήσαντες Σπαρτιάτες να αποχωρήσουν⁴⁸. Η αποτυχία δεν πτόησε τους Λακεδαιμόνιους, οι οποίοι απέστειλαν νέα εκστρατευτική δύναμη υπό τις διαταγές, αυτή τη φορά, του βασιλέως Κλεομένη. Η θεσσαλική δύναμη έσπευσε να εμποδίσει την είσοδο των Σπαρτιατών στην Αττική, χωρίς ωστόσο να επαναλάβουν την προηγούμενη επιτυχία τους. Οι απώλειες, τις οποίες υπέστησαν στην πρώτη μόλις σύγκρουση με το ισχυρό σπαρτιατικό πεζικό, ανάγκασαν τους Θεσσαλούς να υποχωρήσουν και να επιστρέψουν στη Θεσσαλία⁴⁹. Μετά την επικράτηση των Σπαρτιατών και την αναγκαστική φυγή των Πεισιστρατιδών από την Αθήνα, οι Θεσσαλοί προσφέρθηκαν να δωρίσουν στον Ιππία την Ιωλκό⁵⁰.

Τα γεγονότα αυτά, παρά τα προβλήματα χρονολόγησης που παρουσιάζουν, δίνουν μια γενική εικόνα της θεσσαλικής ιστορίας κατά τον 7^ο και 6^ο αι. π.Χ. Την εγκατάσταση των Θεσσαλών στην εύφορη πεδιάδα ακολούθησε μια περίοδος επέκτασης, κατά την οποία οι Θεσσαλοί έφεραν υπό τον έλεγχό τους το σύνολο των εδαφών της πεδιάδας. Στη διάρκεια αυτών των εξελίξεων διαμορφώνεται το πρωιμότερο Κοινό της αρχαιότητας, το Κοινό των Θεσσαλών, το οποίο βασίστηκε σε μια στρατιωτικού τύπου οργάνωση, σύμφωνη προς τον κατακτητικό χαρακτήρα της εγκατάστασης των Θεσσαλών στην περιοχή. Κατά τη διάρκεια του 6^{ου} αι. π.Χ., το ισχυρό Κοινό κατόρθωσε να επεκτείνει την

⁴⁶ Ο Πεισίστρατος, ως απόδειξη των στενότερων σχέσεων του με την περιοχή, ονόμασε τον νεότερο από τους υιούς του Θεσσαλό, βλ. Θουκ. 1. 20. 2 και 6. 55. 1.

⁴⁷ Ηροδ. 5. 63: *...οί δὲ Πεισιστρατίδαι προπυθνομένοι ταῦτα ἐπεκαλέοντο ἐκ Θεσσαλίας ἐπικουρίην ἐπεποίητο γάρ σφι συμμαχίη πρὸς αὐτούς. Θεσσαλοὶ δὲ σφι δεομένοισι ἀπέπεμψαν κοινή γνώμη χρεώμενοι χιλίην τε ἵππον καὶ τὸν βασιλέα τὸν σφέτερον Κινέην ἄνδρα Κονδαῖον.* Το τοπωνυμικό *Κονδαῖον* αποτελεί – ορθή – διόρθωση του παραδεδομένου από τα χειρόγραφα τύπου *Κονιαῖον*, προκειμένου αυτό να ταυτιστεί με την θεσσαλική πόλη Κονδαία, η οποία μαρτυρείται επιγραφικά κατά τον 3^ο αι. π.Χ., βλ. Helly (1975), αρ. 3. Βλ. του ίδιου (1995), 103.

⁴⁸ Οι σπαρτιατικές δυνάμεις μεταφέρθηκαν δια θαλάσσης και αποβιβάστηκαν στην περοχή του Φαλήρου, όπου πρέπει να τοποθετηθεί και η σύγκρουση με το θεσσαλικό ιππικό, καθώς, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο (5. 63. 3-4), εκείνη την περιοχή προετοίμασε ο Ιππίας απομυλωνώντας την, προφανώς για να είναι πρόσφορη στη δράση του συμμαχικού ιππικού.

⁴⁹ Ηροδ. 5. 64: *τοῖσι ἐσβαλοῦσι ἐς τὴν Ἀττικὴν χώραν ἢ τῶν Θεσσαλῶν ἵππος πρώτη προσέμειξε καὶ οὐ μετὰ πολλὸν ἐτράπετο, καὶ σφεων ἔπεσον ὑπὲρ τεσσαράκοντα ἄνδρας οἱ δὲ περιγενόμενοι ἀπαλλάσσοντο ὡς εἶχον ἰθὺς ἐπὶ Θεσσαλίας.*

⁵⁰ Ηροδ. 5. 94: *Ἰππὶν ... ἐδίδοσαν δὲ Θεσσαλοὶ Ἰωλκόν.*

επιρροή του έως και τα σύνορα της Αττικής, λαμβάνοντας μέρος σε επιχειρήσεις, όπως ο πόλεμος για το Δηλάντιο πεδίο, ο οποίος έλαβε χώρα πολύ μακριά από τη βάση του. Ταυτόχρονα η εμπλοκή του στον πρώτο Ιερό πόλεμο ως ο κυριότερος υπερασπιστής του δελφικού Ιερού προσέδωσε στη Θεσσαλία ακόμα μεγαλύτερο κύρος και δύναμη. Η νικηφόρα έκβαση του πολέμου, χάρη κυρίως στην επιμονή των Θεσσαλών, έως ότου επιτύχουν μια καθολική νίκη επί των Φωκίων, προσέφερε στους νικητές ακόμα μεγαλύτερα οφέλη με τη υποταγή της Φωκίδας. Επιπλέον, μέσω της νίκης αυτής, οι Θεσσαλοί ανεδείχθησαν σε ρυθμιστικούς παράγοντες των εξελίξεων στην Κεντρική Ελλάδα, σε σημείο που να είναι σε θέση να ανταγωνιστούν ακόμα και την παντοδύναμη Σπάρτη⁵¹. Στην έμμεση σύγκρουση μεταξύ των δύο δυνάμεων που έλαβε χώρα στην Αττική, οι Θεσσαλοί ιππείς τελικώς υποχώρησαν μπροστά στην υπεροπλία των Λακεδαιμονίων οπλιτών⁵². Αυτή η αποτυχία σήμανε πιθανότατα και την αρχή του τέλους της θεσσαλικής δύναμης.

Στην αυγή του 5^{ου} αι. π.Χ., η κατάσταση άλλαξε άρδην εις βάρος των Θεσσαλών. Οι συνεχείς επαναστάσεις των Φωκίων εναντίον της θεσσαλικής επικυριαρχίας, αλλά κι οι αντιδράσεις των Βοιωτών, οδήγησαν τελικά, μετά από μια σειρά ταπεινωτικών αποτυχιών, στην απώλεια της ηγετικής θέσης στην Κεντρική Ελλάδα. Η κατάρρευση της θεσσαλικής δύναμης τοποθετείται στις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ. Ως *terminus ante quem* θεωρείται η πρεσβεία των Αλευαδών προς τον Ξέρξη το 485 π.Χ. Ως χρονολογία της κατάρρευσης προτάθηκε το 491 π.Χ., έτος κατά το οποίο τοποθετήθηκε και η ήττα των Θεσσαλών από τους Βοιωτούς στην Κερησσό⁵³.

Στο εσωτερικό της Θεσσαλίας η πολιτική κατάσταση που επικρατούσε κατά την Αρχαϊκή εποχή είναι αδιευκρίνιστη. Από τις πηγές εξάγεται το συμπέρασμα ότι τον έλεγχο της περιοχής νέμονταν ελάχιστες αριστοκρατικές οικογένειες, όπως οι Αλευάδες της Λάρισας, οι Σκοπάδες και οι Κρεωνίδες της Κραννώνος και οι Εχεκρατίδες, Μενωνίδες και Δαοχίδες της Φαρσάλου. Οι οικογένειες αυτές κατείχαν τεράστιες καλλιεργήσιμες εκτάσεις, στις οποίες, πέραν των πόλεων που οι ίδιοι ήλεγχαν, συμπεριλαμβάνονταν

⁵¹ Larsen (1968), 13.

⁵² Μετά την εκδίωξη του Ιππία από την Αθήνα, η Sordi [(1958), 81-82] πρότεινε την ύπαρξη συμφωνίας μεταξύ Θεσσαλών και Λακεδαιμονίων, με κύριους φορείς τον Αλευά και το βασιλέα της Σπάρτης Κλεομένη. Τη θεωρία αυτή στήριξε στον *10^ο Πυθιόνικο* του Πινδάρου, όπου στους πρώτους στίχους διαφαίνεται μια σύμπνοια μεταξύ των δύο κρατών, τα οποία κυβερνώνται από τη γενιά του Ηρακλή.

⁵³ Sordi (1958), 86-91. Η άποψη αυτή εξετάζεται και γίνεται αποδεκτή, με επιφύλαξη, από τον Larsen (1960), 235.

πολλές μικρές κόμεις και αγροτικοί οικισμοί διάσπαρτοι σε όλη τη θεσσαλική πεδιάδα⁵⁴. Πολύ αργότερα, κατά τον 5^ο και κυρίως τον 4^ο αι. π.Χ., οι κόμεις αυτές θα εξελιχθούν σε πολίσματα και πόλεις, διαγράφοντας τη δική τους, κατά το μάλλον ή ήττον, ανεξάρτητη πορεία ως αυτόνομοι πολιτικοί οργανισμοί. Στην όψιμη ανάπτυξη του αστικού φαινομένου, καθώς και στην απουσία μιας ισχυρής δυναστείας, αποδίδεται από την έρευνα η παροδική αποδιοργάνωση της εθνικής οργάνωσης της περιοχής⁵⁵. Οι αριστοκρατικές οικογένειες, οι οποίες μέσω επιγαμιών συνδέονταν μεταξύ τους, επρόκειτο να αποτελέσουν τον κυριότερο ρυθμιστικό παράγοντα στην πολιτική ιστορία της Θεσσαλίας⁵⁶.

Ο πλούτος των αριστοκρατικών οικογενειών της Θεσσαλίας υπήρξε παροιμιώδης καθ' όλη την αρχαιότητα. Οι φιλολογικές πηγές βρίθουν αναφορών σχετικά με τις τεράστιες εκτάσεις, τα πολυπληθή κοπάδια και τους υπηρέτες τους. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα από το μεταγενέστερο ειδύλλιο του Θεοκρίτου (16. 34-39):

*πολλοὶ ἐν Ἀντιόχοιο δόμοις καὶ ἄνακτος Ἀλεύα
ἀρμαλιὴν ἔμμηνον ἐμετρήσαντο πενέσται
πολλοὶ δὲ Σκοπάδησιν ἐλαυνόμενοι ποτὶ σακοῦς
μόσχοι σὺν κεραῆσιν ἐμυκήσαντο βόεσσι,
μυρία δ' ἄμ πεδίον Κραννώνιον ἐνδιάασκον
ποιμένες ἔκκριτα μῆλα φιλοξείνοισι Κρεώνδαις*

Χαρακτηριστικές επίσης είναι οι μνείες στην πολυτέλεια και την αφθονία των θεσσαλικών δειπνών. Από τις γραπτές πηγές γίνεται αμέσως φανερό ότι κάθε αναφορά στη Θεσσαλία είναι συνδεδεμένη με την τρυφηλότητα και τον πλούσιο τρόπο ζωής. Ο πλούτος αυτός έδωσε την δυνατότητα στους Θεσσαλούς αριστοκράτες να γίνουν προστάτες και χρηματοδότες πολλών ποιητών⁵⁷. Ήδη κατά την αρχαϊκή εποχή ο Σιμωνίδης ο Κεϊός και ο Ανακρέων βρήκαν καταφύγιο και προστασία στις αυλές των Θεσσαλών αριστοκρατών, φεύγοντας από την Αθήνα, είτε μετά τη δολοφονία του Ιπάρχου (514 π.Χ.), είτε κατά την ανατροπή του Ιππία (510 π.Χ.).

Δύο επιγράμματα συνδέουν τον Ανακρέοντα με τη Θεσσαλία, αν και η πατρότητά τους έχει αμφισβητηθεί. Το πρώτο – και πλέον ύποπτο – ένα αναθηματικό επίγραμμα,

⁵⁴ Η διασπορά των κωμών αυτών στη θεσσαλική πεδιάδα και η εξέλιξή τους περιγράφεται από τον Corvisier [(1991), 137-157].

⁵⁵ Sordi (1958), 321-331· Sordi (1994), 12-16· Hatzopoulos I (1996), 467.

⁵⁶ Glotz (1994), 79-80.

⁵⁷ Morgan (2003), 85-89· Stamatopoulou (2007), 317.

μνημονεύει τον άρχοντα της Θεσσαλίας Εχεκρατίδα, ο οποίος το συνέθεσε προς τιμήν του Διονύσου⁵⁸. Το δεύτερο αφορά τη σύζυγο του Εχεκρατίδα Πρηξιδική και την αφιέρωση ενός πέπλου προς τιμήν κάποιας γυναικείας θεότητας⁵⁹. Τέλος, για τον πρόωρο θάνατό του υιού του Εχεκρατίδα, Αντιόχου συνέθεσε ένα *θρήνο*, έργο το οποίο έχαιρε μεγάλης εκτίμησης κατά την αρχαιότητα⁶⁰.

Την ίδια περίοδο, μετά δηλαδή την πτώση των Πεισιστρατιδών, βρέθηκε στη Θεσσαλία και ο Σιμωνίδης ο Κείος. Με την παραμονή του εκεί συνδέονται ορισμένα αποσπασματικά σωζόμενα λυρικά ποιήματα. Το σημαντικότερο από αυτά, μέρος του οποίου διέσωσε ο Πλάτων⁶¹, είναι τμήμα ενός εγκωμίου προς το Σκόπα, υιό του Κρέοντος. Πρόκειται, ίσως, για τον αρχηγό της οικογενείας των Σκοπάδων, ο οποίος προσέφερε άσυλο στο Σιμωνίδη. Η παραμονή του στη Θεσσαλία συνδέεται με ένα γεγονός το οποίο, αν δεχθούμε την ιστορικότητά του, είχε σημαντικό αντίκτυπο στην ιστορία της Θεσσαλίας κατά τα επόμενα έτη. Σύμφωνα με την παράδοση, ο Σιμωνίδης είχε συνθέσει ένα ποίημα αφιερωμένο στους Διόσκουρους, το οποίο απήγγειλε κατά τη διάρκεια ενός γλεντιού, όπου παρευρίσκονταν όλα τα μέλη της οικογενείας των Σκοπάδων. Κατά τη διάρκεια αυτού του γλεντιού, η οροφή της αίθουσας, όπου είχαν συναθροιστεί, κατέρρευσε με αποτέλεσμα να σκοτωθούν όλα τα μέλη της οικογένειας⁶². Ο ίδιος ο Σιμωνίδης γλύτωσε μόνο χάρη στη παρέμβαση των Διοσκούρων, οι οποίοι και τον κάλεσαν έξω από την αίθουσα, λίγο πριν επέλθει η καταστροφή⁶³. Ο *θρήνος* του Σιμωνίδη, τον οποίο συνέθεσε μετά την καταστροφή, αποτέλεσε σημείο αναφοράς και για μεταγενέστερους ποιητές⁶⁴. Η απώλεια των πατρώνων του ανάγκασε τον ποιητή να φύγει από τη Θεσσαλία και να επιστρέψει στην Αθήνα. Αν και η ακριβής χρονολόγηση των γεγονότων αυτών είναι επισφαλής, θα πρέπει να τοποθετηθούν μεταξύ της φυγής του Σιμωνίδη από την Αθήνα (περίπου 510

⁵⁸ Ανακρ.: *σάν τε χάριν, Διόνυσε, και άγλαδόν άστει κόσμον
Θεσσαλίας μ' άνέθηκ' άρχος Έχεκρατίδας*

απόσπ. 107 (Diehl). Ο Bowra [(1989), 88-89] αμφισβητεί την πατρότητα του επιγράμματος βασιζόμενος στη γλώσσα του, η οποία δεν είναι η ιωνική που χρησιμοποιούσε ο Ανακρέων.

⁵⁹ Ανακρ.: *Πρηξιδική μὲν έρεξεν, έβούλευσεν δὲ Δύσηρις
είμαι τόδε ζυνη δ' άμφοτέρων σοφή*

απόσπ. 108 (Diehl). Bowra (1989), 88-89.

⁶⁰ Αιλ. Αριστ. *Είς Έτεονέα* 85.

⁶¹ Πλάτ. *Πρωταγόρας* 339a-347a.

⁶² Οι φιλολογικές πηγές τοποθετούν την καταστροφή είτε στην Κραννώνα [Καλλίμαχος απόσπ. 64, 13 (Pfeiffer) Απολλάς 266 F 6 J Κικέρων, *De Oratore* 2. 86. 352] είτε στη Φάρσαλο [Απολλόδωρος 244 F 67 J Ερατοσθένης 241 F 34 J Ευφορίων, απ. 55 (Scheidweiler)].

⁶³ Καλλίμαχος απ. 64, 11-14· Οβίδιος *Ibis* 511 κ.ε. Βαλέριος Μάξιμος 1. 8. 7 Phaedrus 14. 23.

⁶⁴ Θεοκρ. 16. 40-50. Σχετικά με την επίδραση του *θρήνου* του Σιμωνίδη για τους μεταγενέστερους ποιητές, βλ. Bowra (1989), 118.

π.Χ.) και της επιστροφής του σε αυτήν (490 π.Χ.)⁶⁵. Επομένως, ο αφανισμός των Σκοπάδων πρέπει να τοποθετηθεί τα τελευταία χρόνια της παραμονής του Σιμωνίδη στη Θεσσαλία.

Η καταστροφή των Σκοπάδων έφερε στο προσκήνιο της πολιτικής ζωής της περιοχής την οικογένεια των Αλευαδών, η οποία είλκε την καταγωγή της από τον μυθικό Αλεύα τον Πυρρό. Η οικογένεια αυτή, με έδρα τη Λάρισα, φαίνεται ότι ανέλαβε την εξουσία στη Θεσσαλία. Ο ομώνυμος απόγονος του μυθικού Αλεύα έγινε ο νέος κύριος της πολιτικής σκηνής της περιοχής, θέση την οποία ανέλαβαν αργότερα οι υιοί του Θώραξ, Ευρύπυλος και Θρασίδεος. Την ίδια εποχή, λίγο πριν την εισβολή του Ξέρξη στην Ελλάδα, τοποθετούνται από τον Ηρόδοτο οι καταστροφικές για τους Θεσσαλούς ήττες από τους Φωκείς. Οι συνεχείς αποτυχίες φαίνεται ότι κλόνισαν την ηγετική θέση των Αλευαδών λίγο πριν τα Περσικά. Πάντως το 498 π.Χ. ο Πίνδαρος μπορεί ακόμα να καλοτυχίζει την *μάκαιρα* Θεσσαλία, η οποία, υπό την πατροπαράδοτη εξουσία των υιών του Αλεύα, του Θώρακος και των *έσθλων* αδελφών του, υψώνεται όλο και ψηλότερα ακολουθώντας το νόμο των Θεσσαλών⁶⁶.

⁶⁵ Ο Σιμωνίδης, το 490 π.Χ., νίκησε τον Αισχύλο σε έναν ποιητικό αγώνα συνθέτοντας ένα επιτύμβιο για τους νεκρούς του Μαραθώνα (*Βίος Αίσχύλου* 8). Βλ. Bowra (1989), 138

⁶⁶ Πινδ. *Πυθ.* 10. 69-72: *κάδελφεοὺς μὲν ἐπαινῆσομεν ἔσλους, ὅτι / ὑψοῦ φέροντι νόμον Θεσσαλῶν / αὔζοντες ἐν δ' ἀγαθοῖσι κείνται / πατρώϊαι κεδναὶ πολίων κυβερνάσιες.*

II. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 5^ο ΚΑΙ 4^ο ΑΙ. Π.Χ.

II.1 Από τα Μηδικά έως τον Πελοποννησιακό Πόλεμο

II.1.1 Εσωτερική κατάσταση της Θεσσαλίας και οι σχέσεις με την Περσική Αυτοκρατορία

Οι Περσικοί Πόλεμοι αποτέλεσαν για τη Θεσσαλία, όπως και για την υπόλοιπη Ελλάδα, ένα σημείο καμπής για την ιστορία της. Η σύντομη εκστρατεία του Δαρείου εναντίον των Αθηνών το 490 π.Χ. φαινομενικά δεν επηρέασε τη Θεσσαλία, αφού με την αποβίβαση των περσικών δυνάμεων αρχικά στην Ερέτρια και κατόπιν στο Μαραθώνα, η περιοχή έμεινε μακριά από το κέντρο των επιχειρήσεων. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η Θεσσαλία ήρθε πολύ νωρίτερα από κάθε άλλη περιοχή ή πόλη της Κεντρικής Ελλάδας σε επαφή με την περσική ηγεμονία. Πολύ πριν την εκστρατεία εναντίον των Αθηνών, ο βασιλεύς της Περσίας Δαρείος Α΄ είχε επεκτείνει την επιρροή του έως τα όρια της Θεσσαλίας, με την υποταγή της Μακεδονίας, πρώτα από το Μεγάβαζο το 513 π.Χ. και έπειτα από το Μαρδόνιο το 492 π.Χ.⁶⁷ και την μετατροπή του βασιλείου αυτού σε προτεκτοράτο της Περσικής Αυτοκρατορίας⁶⁸. Ιδιαίτερα κατά την εκστρατεία του Μαρδονίου φαίνεται ότι αναπτύχθηκαν στενές επαφές μεταξύ του Πέρση στρατηγού και της αριστοκρατικής οικογενείας των Αλευαδών, οι οποίοι με έδρα τη Λάρισα, κατείχαν σημαντική θέση και διαδραμάτιζαν καθοριστικό ρόλο στην πολιτική σκηνή της Θεσσαλίας⁶⁹.

⁶⁷ Ηροδ. 5. 17-18 και 6. 44. Βλ. Borza (1990), 100-105, ο οποίος επιχειρηματολογεί για την υποταγή της Μακεδονίας μόλις το 492 π.Χ. και όχι νωρίτερα.

⁶⁸ Ηροδ. 7. 108: *έδεδούλωτο γάρ, ὡς καὶ πρότερόν μοι δεδήλωται, ἡ μέχρι Θεσσαλίας πᾶσα καὶ ἦν ὑπὸ βασιλείᾳ δασμοφόρος, Μεγαβάζου τε καταστρεψαμένου καὶ ὕστερον Μαρδονίου*. Η υποταγή της Μακεδονίας στην περσική σφαίρα επιρροῆς δεν συνεπαγόταν την επιβολή σε αυτή κάποιου σατράπη. Ο Hammond [(1979), 59-60], θεωρεί ότι ο Πέρσης Βούβαρις, στον οποίο δόθηκε ως σύζυγος η Γυγαίη, κόρη του βασιλέως Αμύντα Α΄ και αδελφή του μετέπειτα βασιλέως Αλεξάνδρου Α΄ (Ηροδ. 5. 21), είχε εγκατασταθεί στη Μακεδονία ως τοποτηρητής της περιοχής, η οποία υπήχθη στη σατραπεία της *Skudra*. Από την αφήγηση του Ηροδότου (ό.π.), ωστόσο, δεν προκύπτει κάτι τέτοιο. Αντιθέτως, ο Errington [(1990), 10-11] δέχεται την υποταγή της Μακεδονίας στην περσική κυριαρχία, με ευνοϊκούς όρους για τον βασιλέα Αλέξανδρο, λόγω των στενών σχέσεων του με τον Βούβαρι.

⁶⁹ Για την ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ Θεσσαλών και Περσών, βλ. Heggmann (1924), 3-18, ο οποίος συνδέει την κοπή νομισμάτων κατά τον περσικό σταθμητικό κανόνα στη Θεσσαλία, και συγκεκριμένα στη Λάρισα, εκείνη την εποχή, με τις επαφές των Θεσσαλών με την Περσία μετά την κατάκτηση της Μακεδονίας. Επίσης, βλ. Westlake (1936), 12-16 Παπαντωνίου (1956), 19-20. Ο Kagan [(2004), 79-84], ωστόσο, αναιρεί τη χρονολόγηση της κοπής αυτών των νομισμάτων, τοποθετώντας τη μετά τα Περσικά.

Οι σχέσεις αυτές ήταν ο λόγος, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, της αποστολής εκ μέρους των Αλευαδών πρεσβείας προς τον βασιλέα της Περσίας Ξέρξη. Το 485 π.Χ., ο Δαρείος Α΄ πέθανε, αφήνοντας ανολοκλήρωτα τα σχέδιά του για μια εκ νέου εκστρατεία εναντίον της Ελλάδος. Ο διάδοχός του Ξέρξης ήταν επιφυλακτικός προς την ανάληψη μίας τέτοιας επιχείρησης. Η στάση αυτή δυσαρέστησε ιδιαίτερα το Μαρδόνιο, ο οποίος φιλοδοξούσε να αναλάβει τη διοίκηση της Ελλάδος, μετά την κατάκτησή της⁷⁰. Προκειμένου να πείσει τον Ξέρξη για την αναγκαιότητά της, αλλά κυρίως για την ευκολία της, επιστράτευσε κάθε δυνατό επιχείρημα. Σε αυτό το πλαίσιο, κάλεσε τους Αλευάδες, προκειμένου με την παρουσία τους να ενισχύσουν τη θέση του. Αντιπροσωπεία των Αλευαδών έφθασε στα Σούσα και κάλεσαν τον Ξέρξη να επέμβει στην Ελλάδα, προσφέροντας οποιαδήποτε δυνατή βοήθεια⁷¹.

Αφορμή αυτής της πρεσβείας στάθηκε, όπως αναφέρθηκε, η σχέση που είχε αναπτύξει ο Μαρδόνιος με την οικογένεια των Αλευαδών, κατά την παρουσία του στη Μακεδονία το 492 π.Χ. Οι νεότεροι μελετητές προβληματίστηκαν σχετικά με τις βαθύτερες αιτίες που ώθησαν τους Αλευάδες να ανταποκριθούν αρχικά στο αίτημα του Μαρδονίου για μια αποστολή προς τον Πέρση μονάρχη και στη συνέχεια να υποστηρίξουν με κάθε τρόπο την περσική εισβολή. Μια ερμηνεία θέλει οι Αλευάδες να έρχονται σε επαφή με τον Ξέρξη, λόγω της γειτνίασης της Θεσσαλίας με την περσική δύναμη, μετά την υποταγή του βασιλείου της Μακεδονίας και τη μετατροπή του σε περσικό προτεκτοράτο⁷². Η πρόσκληση αυτή των Αλευαδών ερμηνεύτηκε από άλλους μελετητές ως αναζήτηση ενός ισχυρού συμμάχου στον αγώνα τους εναντίον των αντιπάλων τους, είτε στο εσωτερικό της Θεσσαλίας⁷³ είτε στην ευρύτερη περιοχή της Κεντρικής Ελλάδας⁷⁴. Γεγονός είναι ότι, σύμφωνα με την διατύπωση του Ηροδότου, ο μόνος προφανής λόγος της πρεσβείας ήταν η σχέση των Αλευαδών προς το Μαρδόνιο.

⁷⁰ Ηροδ. 7. 6: *ταῦτα δὲ ἔλεγε οἷα νεωτέρων ἔργων ἐπιθυμητῆς ἐὼν καὶ θέλων αὐτὸς τῆς Ἑλλάδος ὕπαρχος εἶναι.*

⁷¹ Ηροδ. 7. 6.: *τοῦτο μὲν ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας παρὰ τῶν Αλευαδέων ἀπιγμένοι ἄγγελοι ἐπεκαλέοντο βασιλέα πᾶσαν προθυμίην παρεχόμενοι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα.*

⁷² Ο Grundy [(1901), 207-208] απορρίπτει τη μαρτυρία του Ηροδότου σχετικά με την πρεσβεία των Αλευαδών, την οποία θεωρεί αναξιόπιστη.

⁷³ Westlake (1935), 30-31 και του ιδίου (1936), 12-15· Buck (1979), 107-120, σύμφωνα με τους οποίους οι Αλευάδες λόγω των σχετικά πρόσφατων αποτυχιών τους εναντίον των Φωκίων είχαν απωλέσει την επιρροή τους επί των Θεσσαλών και η πρωτοκαθεδρία τους βρέθηκε υπό αμφισβήτηση από τους Εχεκρατίδες, την αριστοκρατική οικογένεια της Φαρσάλου.

⁷⁴ Οι Sordi [(1958), 85-91] και Keaveney [(1995), 30] θεωρούν ότι στόχος της προσέγγισης των Αλευαδών προς τον Ξέρξη ήταν η επικράτησή τους έναντι των Φωκίων και των Βοιωτών.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Ηρόδοτος είναι πολύ προσεκτικός, όταν τονίζει ότι πρώτοι οι Αλευάδες έδωσαν *γῆν καὶ ὕδωρ* στον Πέρση βασιλέα, διαφοροποιώντας τους εμφανώς από τους υπόλοιπους Θεσσαλούς. Η στάση των Αλευαδών, μάλιστα, χαρακτηρίζεται ως *μηχανή*, μία δολοπλοκία δηλαδή αντίθετη με τη βούληση των Θεσσαλών. Στο σχετικό απόσπασμα ο ιστορικός επισημαίνει ότι ο μηδισμός των Θεσσαλών ήταν αναγκαστικός, όπως φανερώνει το γεγονός ότι δυσανασχετούσαν με τις μηχανορραφίες των Αλευαδών⁷⁵. Η δολοπλοκία έγκειται στο γεγονός ότι οι Αλευάδες έπεισαν τον Ξέρξη πως μιλούν εξ ονόματος όλων των Θεσσαλών⁷⁶. Αντίθετα, μιλώντας για το σύνολο των Θεσσαλών, ο Ηρόδοτος τονίζει ότι ο μηδισμός τους προέκυψε από ανάγκη⁷⁷, όταν, εγκαταλελειμμένοι από τους άλλους Έλληνες, βρέθηκαν μόνοι ενώπιον της περσικής απειλής⁷⁸.

Πού βασίστηκε, όμως, αυτή η εντύπωση του Ξέρξη για το ρόλο των Αλευαδών; Η απάντηση έχει δοθεί από τον Ηρόδοτο λίγο νωρίτερα, όταν προκειμένου να εξηγήσει στους ακροατές του ποιοί είναι οι Αλευάδες, τους χαρακτηρίζει *βασιλέες*, ήτοι βασιλείς της Θεσσαλίας⁷⁹. Ο όρος *βασιλέες* έχει προκαλέσει πολλές ερμηνείες και αποτέλεσε αφορμή για παρεξήγηση της θέσης που κατείχαν οι Αλευάδες στην πολιτική σκηνή της Θεσσαλίας⁸⁰. Η επιλογή αυτού του όρου από τον Ηρόδοτο οφείλεται ίσως στην ανάγκη να αποδώσει περιεκτικά την επιρροή και το μέγεθος της δύναμης που κατείχαν οι Αλευάδες στη Θεσσαλία, για χάρη ενός ακροατηρίου όχι απαραίτητα πλήρως ενήμερου για τα θεσσαλικά πράγματα⁸¹. Μία άλλη ερμηνεία της επιλογής αυτής, αν και λιγότερο πιθανή, είναι ο όρος να απηχεί τον τρόπο με τον οποίο οι ίδιοι οι Αλευάδες συστήθηκαν στον Ξέρξη κατά την πρεσβεία τους στα Σούσα το 485 π.Χ.⁸². Αυτό, ωστόσο, προϋποθέτει

⁷⁵ Ηροδ. 7. 172: *Θεσσαλοι δὲ ὑπὸ ἀναγκαιῆς τὸ πρῶτον ἐμήδισαν, ὡς διέδεξαν, ὅτι οὐ σφι ἦνδανε τὰ οἱ Αλευάδαι ἐμηχανῶντο.*

⁷⁶ Ηροδ. 7. 130. 3: *ταῦτα δὲ ἔχοντα ἔλεγε ἐς τοὺς Αλευέω παῖδας, ὅτι πρῶτοι Ἑλλήνων ἐόντες Θεσσαλοι ἔδοσαν ἐνυτοὺς βασιλείῃ, δοκέων ὁ Ξέρξης ἀπὸ παντός σφεας τοῦ ἔθνεος ἐπαγγέλλεσθαι φιλίην.* Βλ. το σχετικό σχολιασμό στον Brunt (1993) [1997], App. B, 81.

⁷⁷ Ηροδ. 7. 172: *Θεσσαλοι δὲ ὑπὸ ἀναγκαιῆς τὸ πρῶτον ἐμήδισαν...*

⁷⁸ Ηροδ. 7. 174: *Θεσσαλοι δὲ ἐρημωθέντες συμμάχων οὕτω δὴ ἐμήδισαν προθύμως οὐδ' ἔτι ἐνδοιαστῶς...* Αυτό συμβαίνει μόλις το 480 π.Χ., όταν ο Ξέρξης βρίσκεται πια στην Περία και όχι νωρίτερα, σύμφωνα με τον Brunt (1953) [1997], 80-83.

⁷⁹ Ηροδ. 7. 6.: *οἱ δὲ Αλευάδαι οὗτοι ἦσαν Θεσσαλίας βασιλέες.*

⁸⁰ Larsen (1968), 14, σημ. 6, όπου υποστηρίζεται ότι ο όρος ταυτίζεται με εκείνον του ταγού. Helly (1995), 101-102., 124-125, 331-333, όπου ο όρος ερμηνεύεται ως δηλωτικός της άρχουσας θέσης και της αριστοκρατικής καταγωγής των Αλευαδών μεταξύ των άλλων αριστοκρατικών οικογενειών και όχι του αξιώματός τους. Αντίθετως, Sordi (1996), 38, υποσ. 4.

⁸¹ Η απουσία του όρου *ταγός* στο έργο του Ηροδότου είναι παράξενη, παρά το γεγονός ότι ο όρος δεν ήταν άγνωστος στην Αθήνα του 5^{ου} αι. π. Χ. και χρησιμοποιείτο από τους τραγικούς ποιητές (Αισχ. *Πέρσαι* στ. 23, 324, 480, 993· *Προμ.* στ. 96· *Ευμενίδες* στ. 296· *Σοφ. Άντ.* στ. 156, 1057· *Ευρ. Ιφιγ. ἐν Αὔλ.* στ. 269). Βλ. Westlake (1935), 12, υποσ. 7.

⁸² Την άποψη αυτή προτείνει ο Keaveney [(1995), 33, υποσ. 19].

πληροφόρηση του Ηροδότου από κάποιον αξιόπιστο αυτόπτη μάρτυρα της πρεσβείας, μια εκδοχή λιγότερο πιθανή, αν και όχι αδύνατη. Λίγο νωρίτερα, περιγράφοντας τα γεγονότα του 511 π.Χ., όταν ο Πεισιστρατίδης Ιππίας, αντιμέτωπος με την επικείμενη εισβολή των Σπαρτιατών στην Αττική, ζήτησε βοήθεια από τους Θεσσαλούς, ο Ηρόδοτος σημειώνει ότι οι τελευταίοι με κοινή απόφαση, απέστειλαν 1.000 ιππείς με επικεφαλής τον *βασιλέα* τους Κινέα⁸³. Η λεπτομέρεια αυτή είναι εξαιρετικά διαφωτιστική, καθώς με τον όρο *βασιλεύς* εννοείται εδώ ο επικεφαλής των στρατιωτικών δυνάμεων των Θεσσαλών, δηλ. ο *ταγός*, όρος ο οποίος προφανώς ήταν άγνωστος στον Ηρόδοτο.

Ποιά ήταν λοιπόν η κατάσταση στη Θεσσαλία την παραμονή της περσικής εισβολής; Από τα γεγονότα που ιστορεί ο Ηρόδοτος, μπορούμε να εικάσουμε ότι το χρονικό διάστημα της πρεσβείας των Αλευαδών στα Σούσα, το 485 π.Χ., η αριστοκρατική οικογένεια της Λάρισας κατείχε σημαίνουσα θέση στο πολιτικό προσκήνιο. Δεν είναι βέβαιο, αν εκείνη την εποχή, μέλος της οικογένειας αυτής υπήρξε *ταγός* των Θεσσαλών, παρότι οι σύγχρονοι ιστορικοί αποδίδουν στο Θώρακα την εν λόγω ιδιότητα⁸⁴. Πρόκειται για το ίδιο πρόσωπο, το οποίο ανέθεσε στον Πίνδαρο το 498 π.Χ. τη σύνθεση ενός επινίκιου χορικού ποιήματος για την επιτυχία του Ιπποκλή από την Πέλινα στο αγώνισμα του διαύλου των παιδιών στα Πύθια του ίδιου έτους⁸⁵. Όσα μνημονεύει ο Πίνδαρος είναι εξαιρετικά σημαντικά, καθώς αποτελούν μια σύγχρονη – των γεγονότων που περιγράφει – μαρτυρία και επιπλέον απαλλαγμένη από τη μεροληψία που δημιουργήσαν τα μεταγενέστερα γεγονότα έναντι των Αλευαδών. Στο χορικό αυτό, ο Θώραξ, μαζί με τους αδελφούς του – οι οποίοι δεν κατονομάζονται – εμφανίζονται να «κρατούν και να πάνε ψηλά το νόμο των Θεσσαλών»⁸⁶. Δεν χωρεί αμφιβολία ότι με τον υπαινιγμό αυτό ο ποιητής επισημαίνει την κυρίαρχη θέση των Αλευαδών στην πολιτική σκηνή της Θεσσαλίας.

Δημιουργείται, ωστόσο, ταυτόχρονα, ένα πρόβλημα. Ο Πίνδαρος δεν κατονομάζει το Θώρακα ως τον έχοντα την εξουσία στη Θεσσαλία – δηλαδή ως *ταγό* των Θεσσαλών –, αντίθετα προβάλλει τους δύο αδελφούς του ως νεμόμενους την εξουσία. Το τελευταίο μάλιστα στοιχείο, δημιουργεί επιπλέον ερωτήματα, καθώς δεν γίνεται λόγος για έναν *ταγό*, αλλά για την από κοινού διαχείριση της εξουσίας από τους αδελφούς του Θώρακος. Από τα στοιχεία αυτά μπορούμε να συμπεράνουμε ότι την περίοδο εκείνη στη Θεσσαλία

⁸³ Ηροδ. 5. 63.

⁸⁴ Meyer (1909), 249· Beloch *GrG* I², 209· Westlake (1935), 22· Sordi (1956), 85-96.

⁸⁵ Πινδ. 10^{ος} Πυθιόνικος.

⁸⁶ Πινδ. 10^{ος} Πυθ., στ. 69-72.

κυριαρχεί μια *δυναστεία*, η οικογένεια των Αλευαδών. Ένα τελευταίο ερώτημα που γεννάται είναι τι εννοεί ο ποιητής όταν σημειώνει το *νόμο τῶν Θεσσαλῶν*.

Πριν αναλυθούν οι ως άνω προβληματισμοί, πρέπει να σημειωθεί ότι οι αναφορές του Ηροδότου στο Θώρακα και τους αδελφούς, του Ευρύπυλο και Θρασίδεο, δεν αποτελούν αδιάσειστες αποδείξεις της ταγείας τους, καθώς δεν εμφανίζονται να ηγούνται μιας πανθεσσαλικής πολιτικής, αλλά περισσότερο να τηρούν μια προσωπική στάση απέναντι στον περσικό παράγοντα⁸⁷. Η πρόσκληση που απηύθυναν στον Ξέρξη επιτρέπει να υποθέσουμε ότι εκείνη την εποχή είτε είχαν απωλέσει τη θέση του ταγού του Θεσσαλικού Κοινού είτε η ηγετική τους θέση είχε κλονιστεί και αναζητούσαν έναν ισχυρό σύμμαχο για να την ξανακερδίσουν. Αν δεχθούμε αυτή την υπόθεση, τότε η συνεκφορά τους μαζί με τους Πεισιστρατίδες, οι οποίοι ζητούσαν την αποκατάστασή τους στην Αθήνα, είναι δικαιολογημένη, χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει ότι βρίσκονταν στην ίδια θέση με εκείνους, δηλαδή εξόριστοι⁸⁸. Το γεγονός ότι προϋπαντούν τον Ξέρξη, όταν εκείνος φθάνει στη Θέρμη, στο μυχό του ομώνυμου κόλπου, μαρτυρεί ότι βρίσκονταν εντός της Θεσσαλίας⁸⁹. Από την άλλη, οι εκ διαμέτρου αντίθετες ενέργειες των Θεσσαλών δείχνουν ότι η εξουσία εκείνη τη στιγμή είχε αλλάξει χέρια προς μία πιο «πατριωτική» κατεύθυνση. Η αποστολή επίσημης αντιπροσωπείας στο συνέδριο του Ισθμού, καθώς και η παρουσία του θεσσαλικού ιππικού στο πλευρό του εκστρατευτικού σώματος στα Τέμπη, αποδεικνύουν την ύπαρξη μιας αντίθετης προς τους Αλευάδες πολιτικής, η οποία εκπορευόταν από κάποιο άλλο πολιτικό φορέα, χωρίς να είμαστε σε θέση να τον ταυτίσουμε⁹⁰.

Η.1.2 Η Θεσσαλία κατά τις παραμονές της περσικής εκστρατείας

Το 481 π.Χ., όταν η στρατιά του Ξέρξη επρόκειτο να διαβεί τα στενά του Ελλησπόντου, συγκεντρώθηκαν στον Ισθμό της Κορίνθου αντιπρόσωποι των ελληνικών

⁸⁷ Κατά την εκστρατεία του Ξέρξη και εν συνεχεία του Μαρδονίου, ο Θώραξ και οι αδελφοί του παρουσιάζονται από τον Ηρόδοτο να συνοδεύουν τους εισβολείς ως μέλη του επιτελείου τους και να ηγούνται μιας μικρής δύναμης ιππικού, όχι όμως ως επικεφαλής του στρατού του Θεσσαλικού Κοινού.

⁸⁸ Οι στενές σχέσεις των Πεισιστρατιδών με τη Θεσσαλία είναι γνωστές από παλαιότερη εποχή, όταν μετά τη δολοφονία του Ιπάρχου, ο Ιππίας συμμάχησε με τους Θεσσαλούς, οι οποίοι απέστειλαν σώμα ιππικού στην Αττική προς βοήθεια του νέου τους συμμάχου εναντίον των Σπαρτιατών (Ηροδ. 5. 63-64).

⁸⁹ Ηροδ. 7. 128-130.

⁹⁰ Η πρόταση του Westlake [(1936), 20-21], ότι πιθανόν η εξουσία να είχε περάσει στα χέρια της οικογένειας των Εχεκρατιδών της Φαρσάλου, αν και πιθανή, δεν μπορεί να αποδειχθεί. Η διαίρεση, ωστόσο, των Θεσσαλών σε αυτήν την περίσταση γίνεται φανερή μέσα από την εξιστόρηση του Ηροδότου, βλ. Brunt (1997), 81-83.

πόλεων για να αποφασίσουν πως θα αντιμετωπίσουν την διαφαινόμενη εισβολή⁹¹. Στο συνέδριο αυτό κατέφθασαν και εκπρόσωποι των Θεσσαλών, οι οποίοι απευθυνόμενοι στους *προβούλους*, δήλωσαν ότι ήταν έτοιμοι να συμπαραταχθούν με τους υπόλοιπους Έλληνες αν τους συνέδραμαν στην άμυνα της περιοχής τους, σε διαφορετική περίπτωση θα αναζητούσαν μόνοι τους κάποια λύση σωτηρίας⁹². Στον συγκαλυμμένο αυτό εκβιασμό των Θεσσαλών, οι Έλληνες υποχώρησαν, αποφασίζοντας την αποστολή ενός εκστρατευτικού σώματος 10.000 ανδρών στη Θεσσαλία και ορίζοντας ως πρώτη γραμμή άμυνας τα στενά των Τεμπών. Επικεφαλής της δύναμews ορίστηκε ο Λακεδαιμόνιος Ευαίνετος, ενώ αρχηγός του αθηναϊκού τμήματος ήταν ο Θεμιστοκλής⁹³. Το εκστρατευτικό σώμα έφθασε δια θαλάσσης στη Θεσσαλία, αποβιβάστηκε στην Άλο της Αχαΐας Φθιώτιδος και συνεχίζοντας πεζή έφθασε στα Τέμπη, όπου και στρατοπέδευσε⁹⁴. Την ίδια στιγμή, ο περσικός στρατός, κινούμενος αργά, λόγω του όγκου του, προχωρούσε από τον Ελλήσποντο προς την Μακεδονία.

Η έκκληση των Θεσσαλών για βοήθεια εναντίον των Περσών αποτελεί άλλο ένα σκοτεινό σημείο, σχετικά με τη θεσσαλική πολιτική την ίδια εποχή. Η έκκληση των Θεσσαλών ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με τη στάση που λίγα χρόνια πριν, το 485 π.Χ., είχαν επιδείξει οι Αλευάδες έναντι των Περσών και ερμηνεύθηκε με πολλούς τρόπους από τους σύγχρονους μελετητές. Ο Meyer την αποδίδει σε μία δημοκρατική αντιπολίτευση αντίθετη προς την εξουσία των ευγενών⁹⁵, ο Munro σε μία μειοψηφία αριστοκρατών που δεν κατόρθωσαν να εξασφαλίσουν την υποταγή των Θεσσαλών⁹⁶. Ο Westlake υποστηρίζει ότι η θεσσαλική αντιπροσωπεία δεν εμφανίστηκε ξαφνικά στο Συνέδριο, όπως αφήνει να εννοηθεί ο Ηρόδοτος, αλλά παρέστη μετά από πρόσκληση των νοτιότερων ελληνικών πόλεων, παρά το γεγονός ότι η περιοχή θεωρούνταν ήδη χαμένη για αυτούς. Επιπλέον σημειώνει ότι, καθώς μια τέτοια κίνηση από τους Θεσσαλούς δεν θα γινόταν χωρίς τη ρητή έγκριση του Θώρακος, ο οποίος λόγω θέσεως θα μπορούσε να την εμποδίσει, η αποστολή αντιπροσωπείας στο Συνέδριο θα πρέπει να αποδοθεί σε μια αντιπολιτευόμενη

⁹¹ Ηροδ. 7. 172-174.

⁹² Ηροδ. 7. 172.

⁹³ Ηροδ. 7. 173· Διοδ. 11. 2. 5· Πλουτ. *Θεμ.* 7. 2. 3. Η πραγματοποίηση αυτής της εκστρατείας αμφισβητήθηκε από τον de Sanctis [(1930), 339-342], ο οποίος θεωρεί ότι ο Ηρόδοτος μεγένθυσε σε στρατιωτική εκστρατεία μια διπλωματική αποστολή του Ευαίνετου και του Θεμιστοκλή στη Θεσσαλία προκειμένου να εκτιμήσουν την κατάσταση.

⁹⁴ Robertson (1976), 111-116. Η ακριβής θέση του ελληνικού στρατοπέδου δεν είναι γνωστή. Ο Ηρόδοτος (7, 173) αναφέρεται γενικά στα Τέμπη, ενώ σε ένα απόσπασμα του Δαμάστη (*FGrH* απ. 4) μνημονεύεται η πόλη Ηράκλειο ως το σημείο, όπου στρατοπέδευσε το εκστρατευτικό σώμα.

⁹⁵ Meyer (1937), 365.

⁹⁶ Munro *CAH* iv, 282.

τους Αλευάδες παράταξη, προτείνοντας την οικογένεια των Εχεκρατιδών της Φαρσάλου⁹⁷. Τέλος ο Beloch, την άποψη του οποίου αποδέχεται η Sordi, πιστεύει ότι η έκκληση έγινε με την έγκριση των θεσσαλικών αρχών, δηλ. των Αλευαδών, προκειμένου να δημιουργήσουν θετικά αισθήματα προς τους ίδιους μεταξύ των Θεσσαλών, οι οποίοι φανερά ήταν αντίθετοι προς τη φιλοπερσική πολιτική τους⁹⁸.

Ωστόσο, οι προαναφερθέντες ιστορικοί παραβλέπουν ορισμένα στοιχεία, τα οποία είναι ικανά να δια φωτίσουν την υπόθεση. Πρώτον, καθ' όλη τη διήγηση του Ηρόδοτου, γίνεται σαφής διαχωρισμός μεταξύ των Αλευαδών και των υπολοίπων Θεσσαλών. Ο Ηρόδοτος είναι πολύ προσεκτικός στο να επισημαίνει σε κάθε περίπτωση, πότε μία ενέργεια προέρχεται από τους Αλευάδες και πότε από τους λοιπούς Θεσσαλούς. Έτσι, απέναντι στη *μηχανή* των Αλευαδών ο ιστορικός αντιπαραθέτει την αποστολή αντιπροσωπείας στο Συνέδριο του Ισθμού από τους Θεσσαλούς. Δεύτερον, τα αντιπερσικά αισθήματα της πλειοψηφίας των Θεσσαλών τονίζονται εντόνως ακόμα και μετά την αναγκαστική υποταγή στους εισβολείς. Τρίτον, όταν τελικά απεστάλη βοήθεια προς τη Θεσσαλία, το θεσσαλικό ιππικό συμπαραστάθηκε στο εκστρατευτικό σώμα στα Τέμπη και τέλος, όταν τελικά ελήφθη η απόφαση για εγκατάλειψη των Τεμπών ως θέσης ακατάλληλης για άμυνα, οι Θεσσαλοί αναφέρονται τόσο από τον Ηρόδοτο όσο και από τον Διόδωρο μεταξύ των τελευταίων κατοίκων της περιοχής που *έμῆδισαν*.

Επομένως, πώς πρέπει να ερμηνευθεί η αποστολή αυτή και η έκκληση των Θεσσαλών; Η απάντηση βρίσκεται στον τρόπο λειτουργίας του Θεσσαλικού Κοινού. Η παρουσία ενός *ταγού* επικεφαλής των Θεσσαλών δείχνει ότι εκείνη την εποχή το Θεσσαλικό Κοινό λειτουργούσε κανονικά, αν και οι ήττες που είχαν υποστεί οι Θεσσαλοί τα προηγούμενα χρόνια από τους Φωκείς είχαν μειώσει τη δυναμική του.

Το βασικό ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί στη συνέχεια είναι ποιες ήταν οι αρμοδιότητες και ως ποιο σημείο έφθανε η εξουσία του εκλεγμένου *ταγού*. Ήταν υπεύθυνος μόνο για τη συγκέντρωση και την ηγεσία των στρατιωτικών δυνάμεων του Κοινού σε καιρό πολέμου ή είχε και τη δυνατότητα να χαράσσει την εξωτερική πολιτική του κράτους, ανεξάρτητα από τα αισθήματα των υπολοίπων Θεσσαλών;⁹⁹ Παρότι δεν δηλώνεται ρητά από τις πηγές, τα στοιχεία δείχνουν ότι πάνω από τον εκάστοτε *ταγό*

⁹⁷ Westlake (1935), 16-17, ο οποίος ενισχύει το επιχειρήμα του αναδεικνύοντας σε πρωταρχικής σημασίας το γεγονός ότι αργότερα το εκστρατευτικό σώμα αποβιβάστηκε στην Άλο της Αχαΐας Φθιώτιδος και όχι στο λιμάνι των Παγασών, το οποίο ενδεχομένως ελεγχόταν από τους Αλευάδες της Λάρισας.

⁹⁸ Beloch *GrG* ii I², 41-42. Την άποψη αυτή συμμαρτίζει και ο Αξενίδης [(1947), 101-103], καθώς και η Sordi [(1953), 309-310].

⁹⁹ Το ερώτημα θα απαντηθεί αναλυτικότερα στο οικείο κεφάλαιο της παρούσης εργασίας.

υπήρχε ένα όργανο, το οποίο ήταν υπεύθυνο για τη λήψη σοβαρών αποφάσεων, σχετιζομένων με την εξωτερική πολιτική του θεσσαλικού κράτους. Συγκεκριμένα, όταν το 511 π.Χ. οι Θεσσαλοί συνομολόγησαν συμμαχία προς τους Πεισιστρατίδες, *απεφάσισαν κοινή γνώμη*, με ομόφωνη δηλ. απόφαση, να αποστείλουν στην Αττική τον *βασιλέα* τους, δηλ. τον *ταγό* τους, Κινέα¹⁰⁰. Επίσης, το 424 π.Χ. οι Θεσσαλοί διεμήνυσαν στο Βρασίδα ότι δεν θα μπορούσε να διέλθει τη Θεσσαλία χωρίς την κοινή έγκριση των Θεσσαλών¹⁰¹. Το 361 π.Χ. συνομολογείται συμμαχία μεταξύ Αθηναίων και Θεσσαλικού Κοινού, την οποία εκλήθησαν να συνυπογράψουν οι άρχοντες των Θεσσαλών¹⁰². Είναι φανερό ότι σε περιόδους ομαλής λειτουργίας του Θεσσαλικού Κοινού, οποιαδήποτε απόφαση σχετιζόταν με τις εξωτερικές σχέσεις του κράτους λαμβανόταν από το Κοινό και όχι από τον εκάστοτε ταγό. Επομένως, πίσω από την αποστολή και την έκκληση προς το Συνέδριο της Κορίνθου βρισκόταν το Κοινό των Θεσσαλών. Οι προηγούμενες ενέργειες των Αλευαδών θα πρέπει να ερμηνευθούν ως «ατομικές», οι οποίες εξυπηρετούσαν ιδιοτελή συμφέροντα της οικογενείας αυτής, ιδιαιτέρως του Θώρακος και των αδελφών του και δεν θα πρέπει να ταυτίζονται με τις απόψεις ή τη βούληση των υπολοίπων Θεσσαλών.

Τελικά η θέση των Τεμπών κρίθηκε ακατάλληλη. Ο Ηρόδοτος, όπως συνηθίζει σε όλο το έργο του, σημειώνει αρχικά την επικρατούσα άποψη, ότι δηλαδή η απόφαση της σύμπτυξης των ελληνικών δυνάμεων οφειλόταν στην προτροπή του βασιλέως της Μακεδονίας, Αλεξάνδρου Α΄, ο οποίος πληροφόρησε τους νοτιότερους Έλληνες για το μέγεθος της περσικής στρατιάς¹⁰³. Στη συνέχεια σημειώνει την προσωπική του εκτίμηση, ότι η απόφαση οφειλόταν στη διαπίστωση της ακαταλληλότητας των στενών των Τεμπών για άμυνα, καθώς μπορούσαν εύκολα να υπερκεραστούν από βορειοδυτικά, με κίνδυνο οι ελληνικές δυνάμεις να εγκλωβιστούν¹⁰⁴. Πράγματι, όταν τελικά οι περσικές δυνάμεις

¹⁰⁰ Ηροδ. 5. 63: *οί δὲ Πεισιστρατίδαι προπυθνόμενοι ταῦτα ἐπεκαλέοντο ἐκ Θεσσαλίας ἐπικουρίην· ἐπεποίητο γάρ σφι συμμαχίη πρὸς αὐτούς. Θεσσαλοὶ δὲ σφι δεομένοισι ἀπέπεμψαν κοινή γνώμη χρεώμενοι χιλίην τε ἵππων καὶ τὸν βασιλέα τὸν σφέτερον Κινέην ἄνδρα Κονδαῖον.*

¹⁰¹ Θουκ. 4. 78. 3: *καὶ ἀδικεῖν ἔφασαν ἄνευ τοῦ πάντων κοινοῦ πορευόμενον.*

¹⁰² IG II² 116.

¹⁰³ Ηροδ. 7. 173. Το ακριβές περιεχόμενο του μηνύματος του Αλεξάνδρου προς τους Έλληνες δεν καταγράφεται από κάποια πηγή και δεν θα μπορούσε να είναι γνωστό στον Ηρόδοτο, σύμφωνα με τον Westlake (1935), 18. Η μνεία ενός μηνύματος του Αλεξάνδρου και από άλλες πηγές (βλ. FGhH Δαμάστης, απόσπ. 4 και Σωκρατ. Έπιστ. 30. 3) αποδεικνύει την ύπαρξή του, ανεξάρτητα από το αν αυτό ήταν ο καθοριστικός λόγος της απόφασης για σύμπτυξη.

¹⁰⁴ Οι ορεινές διαβάσεις της Πέτρας και Βολούστανας, δυτικά των Τεμπών, θα επέτρεπαν στον περσικό στρατό να υπερκεράσει τις συντεταγμένες στα στενά ελληνικές δυνάμεις. Ο Ηρόδοτος (7. 128 και 7. 173) μνημονεύει και άλλη μια δίοδο, *τὴν ἄνω ὁδόν*, η οποία κατέληγε στους Γόννους, ενώ φαίνεται να αγνοεί τα προαναφερθέντα περάσματα, για τα οποία βλ. Stählin (1924), 69 και Hammond (1979), 117-118 και 128. Ο Westlake [(1935), 19] αποδίδει την άγνοια του Ηροδότου σε κακή πληροφόρησή του, σχετικά με την τοπογραφία της περιοχής.

κινήθηκαν προς νότο, διεκπεραιώθηκαν στη Θεσσαλία, όχι από τα Τέμπη, αλλά από την *ἄνω ὁδόν*, τη διάβαση δηλαδή που οδηγούσε από την Ἄνω Μακεδονία στην Περραιβία και τους Γόννους¹⁰⁵. Μάλιστα, όπως ιστορεί ο Ηρόδοτος, το ένα τρίτο του περσικού στρατού εργάστηκε για τη βελτίωση της διάβασης, προκειμένου να διευκολυνθεί η πορεία της μεγάλης στρατιάς¹⁰⁶. Από τον Διόδωρο παραδίδεται μία διαφορετική αιτία της υποχώρησης των Ελλήνων, σύμφωνα με την οποία το εκστρατευτικό σώμα τελικά υποχώρησε, όταν πληροφορήθηκε το «μηδισμό» κάποιων περιοχών της Θεσσαλίας¹⁰⁷. Μια πληροφορία, η οποία διασώθηκε σε ένα απόσπασμα του Δαμάστη, και παραδίδεται σε μία επιστολή του Σπεύσιππου προς τον Φίλιππο Β΄¹⁰⁸, μαρτυρεί ότι ο Αλέξανδρος Α΄ προειδοποίησε τους Έλληνες για την προδοσία των Αλευαδών και των Θεσσαλών, με αποτέλεσμα την αποχώρηση του εκστρατευτικού σώματος από τα Τέμπη. Το απόσπασμα αυτό έχει δημιουργήσει πολλά ερωτήματα, λόγω των διαφορετικών στοιχείων που προσθέτει στην αφήγησή του ο Ηρόδοτος.

Η εγκυρότητα των πληροφοριών είτε έχει απορριφθεί είτε έχει υπερεκτιμηθεί σε βάρος του Ηροδότου. Γεγονός είναι ότι το πραγματικό περιεχόμενο του μηνύματος του Αλεξάνδρου Α΄ δεν θα μπορούσε να είναι γνωστό σε κανέναν από τους ιστορικούς των κλασικών χρόνων ή τους μεταγενέστερους, οι οποίοι μεταφέρουν παλαιότερες από την εποχή τους πληροφορίες. Το πραγματικό περιεχόμενο του μηνύματος ενδεχομένως να μπορεί να ανασυντεθεί μέσα από το συνδυασμό των πληροφοριών του Ηροδότου και του Δαμάστη. Πιθανότατα ο Αλέξανδρος Α΄ προειδοποίησε τους Έλληνες αρχηγούς, τόσο για το μέγεθος των δυνάμεων του Ξέρξη, όσο και για τις επαφές των Αλευαδών με το αντίπαλο στρατόπεδο. Μπροστά στον κίνδυνο να βρεθούν αντιμέτωποι με υπέρτερες δυνάμεις και μάλιστα σε έδαφος εχθρικό, οι επικεφαλής της ελληνικής δύναμης διέταξαν την εγκατάλειψη της θέσης. Τέλος, πρέπει να σημειώσουμε ότι σύμφωνα με τον Ηρόδοτο η αρχηγία του σπαρτιατικού σώματος είχε ανατεθεί στον Λακεδαιμόνιο Ευαίνετο, υιό του Καρήνου, ο οποίος έλαβε τη θέση έχοντας εκλεγεί ανάμεσα στους άλλους πολεμάρχους,

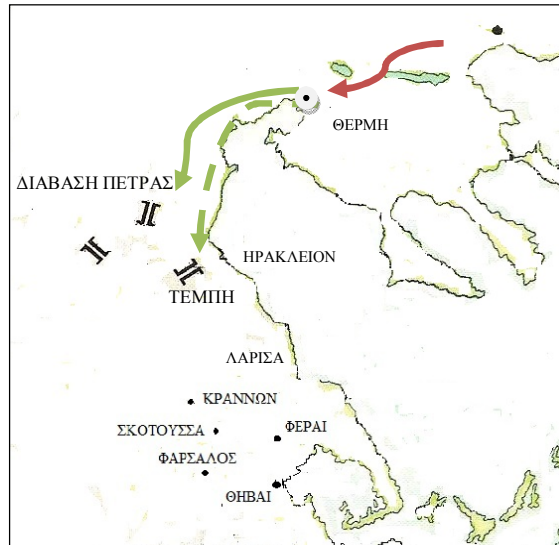
¹⁰⁵ Ηροδ. 7. 128 και 7. 173. Την διαδρομή αυτή υποστηρίζει, με πειστικά επιχειρήματα, ο Pritchett [(1961), 369-375]. Βλ. επίσης, Borza (1990), App. B, 290-291.

¹⁰⁶ Ηροδ. 7. 131: *τὸ γὰρ δὴ ὄρος τὸ Μακεδονικὸν ἔκειρε τῆς στρατιῆς τριημορίς, ἵνα ταύτη διεξίη ἅπασα ἢ στρατιὴ ἐς Περραιβούς.*

¹⁰⁷ Διοδ. 11. 3. 2-3. 3.

¹⁰⁸ *FGrH* Δαμάστης, απόσπ. 4 εις Σωκρατ. Ἐπιστ. 30. 3: *ὕστερον δὲ στρατευσάντων τῶν βαρβάρων οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τὸ ὑμέτερον Ἡράκλειον ἀπήντησαν, Ἀλεξάνδρου δὲ τὴν Ἀλεύου καὶ Θετταλῶν προδοσίαν τοῖς Ἕλλησι μὴνύσαντος ἀναζεύξαντες οἱ Ἕλληνες δι' Ἀλεξάνδρον ἐσώθησαν. Καίτοι τοῦτων χρῆν μὴ μόνον Ἡρόδοτον καὶ Δαμάστην μεμνήσθαι τῶν εὐεργεσιῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐν ταῖς τέχναις ἀποφαινόμενον.*

χωρίς να ανήκει σε κάποιον από τους δύο βασιλικούς οίκους της Σπάρτης¹⁰⁹. Η λεπτομέρεια αυτή καταδεικνύει ότι οι Σπαρτιάτες δεν έβλεπαν με ενθουσιασμό την επιχείρηση. Η ανάθεση της αρχηγίας, όχι σε έναν από τους βασιλείς τους, κατά τον πατροπαράδοτο τρόπο, αλλά σε έναν κοινό πολέμαρχο δείχνει ότι η αποστολή δυνάμεων τόσο βόρεια, μακριά από την Πελοπόννησο δεν τους ήταν αρεστή και ενδεχομένως καλωσόρισαν την προειδοποίηση του βασιλέως Αλεξάνδρου, καθώς ήταν η κατάλληλη αφορμή για να δώσουν τέλος στην επιχείρηση.

Χάρτης 1: Η πορεία της στρατιάς του Ξέρξη

Η απόφαση της σύμπτυξης, ωστόσο, αποδείχθηκε μοιραία για τη Θεσσαλία. Μετά την αποχώρηση των συμμαχικών δυνάμεων, οι Θεσσαλοί δήλωσαν υποταγή στον Ξέρξη. Οι Αλευάδες εκμεταλλεύτηκαν την ευκαιρία και αποκάλυψαν τις φιλοπερσικές τους διαθέσεις. Όταν ο περσικός στρατός στρατοπέδευσε στη Θέρμη της Χαλκιδικής, οι Αλευάδες έσπευσαν να προϋπαντήσουν τον Ξέρξη και τον συνόδευσαν στην επιθεώρηση των εκβολών του Πηνειού και των Τεμπών που έκανε ο ίδιος¹¹⁰. Εν όψει της διέλευσης του περσικού στρατού προς νότο, και ενώ συνεχίζονταν οι εργασίες για τη βελτίωση της άνω οδοῦ, ο Ξέρξης απέστειλε κήρυκες στις ελληνικές πόλεις ζητώντας γῆν καὶ ὕδωρ¹¹¹. Το εθνικό των Θεσσαλών αναφέρεται πρώτο από τον Ηρόδοτο στον κατάλογο των Ελλήνων, που υπέκυψαν στις απαιτήσεις του Ξέρξη, ενώ ακολουθούν τα εθνικά όλων των

¹⁰⁹ Ηροδ. 7. 173: *ἔστρατήγεε δὲ Λακεδαιμονίων μὲν Εὐαίνετος ὁ Καρήνου ἐκ τῶν πολεμάρχων ἀραιρημένος, γένεος μέντοι ἐὼν οὐ τοῦ βασιλῆϊου.*

¹¹⁰ Ηροδ. 7. 130.

¹¹¹ Ηροδ. 7. 131.

περιοίκων εθνών της Θεσσαλίας¹¹². Ο Διόδωρος, αντίθετα, αντλώντας πιθανότατα από τον Έφορο, σημειώνει ότι οι περίοικοι λαοί, Αινιάνες, Δόλοπες, Μαλιείς, Περραιβοί και Μάγνητες, emήδισαν πρώτοι για να ακολουθήσουν κατόπιν οι Θεσσαλοί και οι Αχαιοί Φθιώτες¹¹³. Η αξιοπιστία αυτής της πληροφορίας έχει αμφισβητηθεί, ωστόσο θα μπορούσε να έχει κάποια ιστορική βάση, αν αναλογιστούμε ότι κυρίως οι Περραιβοί ήρθαν πρώτοι σε επαφή με τις προφυλακές της περσικής στρατιάς. Η διέλευση των Περσών μέσα από την περιοχή τους θα τους έκανε πιο δεκτικούς σε προτάσεις συνεννόησης, προκειμένου να αποφύγουν την δήωση. Επίσης, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι οι περίοικες περιοχές θα καλωσόρισαν την ευκαιρία να απεξαρτηθούν από τον κλοιό ελέγχου της Θεσσαλίας, προσκολλούμενες στην περσική σφαίρα επιρροής, κάτι που θα ήταν αδύνατον όσο οι Πέρσες βρίσκονταν ακόμη μακριά. Η ενέργεια αυτή των περιοίκων ίσως κρύβεται και πίσω από τη γενική αναφορά του Δαμάστη στην προδοσία των Θεσσαλών. Η πληροφορία του Διοδώρου δεν θα πρέπει να αμφισβητηθεί καθώς, παρά το γεγονός ότι οι Θεσσαλοί παρέμειναν στο πλευρό των Ελλήνων μέχρι το τέλος, ο μηδισμός πληθυσμών στα νότια της ελληνικής δύναμης θα αποτελούσε ισχυρό κίνητρο για την απόφαση της αποχώρησης από την περιοχή.

Η εξιστόρηση του Ηροδότου δημιουργεί ορισμένα προβλήματα, αναφορικά με την διαδοχή των γεγονότων. Η παρεμβολή άλλων επεισοδίων ή οι περιληπτικές αναφορές του κάνουν δύσκολη τη τοποθέτηση των γεγονότων, σε μια σαφή χρονολογική σειρά. Θα επιχειρηθεί μια σύντομη παράθεση των γεγονότων, βάσει της λογικής αλληλουχίας και σε συνδυασμό με τις πληροφορίες που παραδίδονται από άλλους ιστορικούς.

Ο Ξέρξης, την άνοιξη του 481 π.Χ. ξεκινά με το στρατό του και διεκπεραιώνεται στην Ευρώπη. Η πορεία της περσικής στρατιάς πρέπει να ήταν αργή καθώς το αριθμητικό μέγεθός της, αλλά και η ανάγκη να εξασφαλιστούν τόσο τα νότια της όσο και η απρόσκοπτη πορεία της θα καθυστερούσαν την προέλασή της. Το βραδυκίνητο της στρατιάς αποδεικνύεται από το γεγονός ότι το περσικό ναυτικό, που προπορευόταν, έφτασε στο σημείο συγκέντρωσης των περσικών δυνάμεων, δηλ. στη Θέρμη, πολύ πιο γρήγορα, παρά το γεγονός ότι στην πορεία του αναγκάστηκε να καθυστερήσει λόγω της απόφασης να σκαφτεί διώρυγα στον Άθω, αλλά και της τακτικής να εκκαθαρίσει κάθε

¹¹² Ηροδ. 7. 132: τῶν δὲ δόντων ταῦτα ἐγένοντο οἶδε, Θεσσαλοὶ, Δόλοπες, Ἐνιήνες, Περραιβοί, Λοκροί, Μάγνητες, Μηλιέες, Ἀχαιοὶ οἱ Φθιώται καὶ Θηβαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι Βοιωτοὶ πλὴν Θεσπιέων τε καὶ Πλαταιέων.

¹¹³ Διοδ. 11. 3. 2-3. 3: Αἰνιᾶνες μὲν οὖν καὶ Δόλοπες καὶ Μηλιεῖς καὶ Περραιβοὶ καὶ Μάγνητες μετὰ τῶν βαρβάρων ἐτάχθησαν, ἐπιπαρούσης τῆς ἐν τοῖς Τέμπεσι φυλακῆς, Ἀχαιοὶ δὲ Φθιώται καὶ Λοκροὶ καὶ Θετταλοὶ καὶ Βοιωτοὶ οἱ πλείους τούτων ἀπελθόντων ἀπέκλιναν πρὸς τοὺς βαρβάρους.

πιθανή εστία αντίστασης, προσεγγίζοντας όλες τις παράλιες πόλεις από την ακτή της Θράκης ως τη Χαλκιδική¹¹⁴. Η πορεία του περσικού στόλου, προάγγελου της έλευσης της περσικής στρατιάς, κινητοποίησε τους Έλληνες και τους ανάγκασε να εκπονήσουν ένα σχέδιο άμυνας. Στο συνέδριο που συγκλήθηκε εσπευσμένα στον Ισθμό της Κορίνθου, οι παρόντες *πρόβουλοι*, αποφάσισαν την αποστολή εκστρατευτικού σώματος 10.000 οπλιτών στα Τέμπη, τα οποία ορίστηκαν ως πρώτη γραμμή άμυνας. Η έκκληση των Θεσσαλών για βοήθεια αποτέλεσε έναν παράγοντα για την απόφαση αυτή, αν και πιθανότατα δεν έπαιξε τόσο καθοριστικό ρόλο όσο παρουσιάζεται από τον Ηρόδοτο. Η εκλογή της θέσης εκείνης εκ πρώτης όψεως θα ήταν η πλέον λογική επιλογή, καθώς θα κρατούσε τις επιχειρήσεις μακριά από τη νότια Ελλάδα, δίνοντας τον απαραίτητο χρόνο για πληρέστερη προετοιμασία. Η συγκέντρωση των οπλιτών και η διεκπεραίωσή τους στη Θεσσαλία έγινε βιαστικά, όπως αποδεικνύεται από δύο γεγονότα: πρώτον η ελληνική δύναμη έφθασε στη Θεσσαλία δια θαλάσσης, μια πρακτική που δεν ήταν διαδεδομένη εκείνη την εποχή¹¹⁵ και δεύτερον, ενώ αρχικά αποτελείτο πιθανότατα κυρίως από Αθηναίους και Πελοποννησίους, οι επικεφαλής της, όπως παραδίδει ο Διόδωρος, μόνον κατά τη διάρκεια της πορείας απέστειλαν αγγελιαφόρους στις άλλες ελληνικές πόλεις ζητώντας ενισχύσεις – και όχι νωρίτερα¹¹⁶. Οι Έλληνες στρατοπέδευαν στην είσοδο της κοιλάδας των Τεμπών, πλησίον της οχυρής πόλης Ηράκλειον¹¹⁷. Στη συνολική δύναμη των 10.000 οπλιτών που συγκεντρώθηκε εκεί προστέθηκε και το ισχυρό θεσσαλικό ιππικό. Παράλληλα, θα πρέπει να κινητοποιήθηκε και το ναυτικό των Ελλήνων, όπως δείχνει η παρουσία μιας ελληνικής ναυτικής προφυλακής στη Σκιάθο¹¹⁸.

Φτάνοντας στα Τέμπη, οι επικεφαλής Ευαίνετος και Θεμιστοκλής θα είχαν την ευκαιρία να εκτιμήσουν από πρώτο χέρι την αμυντική αξία της θέσης που είχαν επιλέξει.

¹¹⁴ Ηροδ. 7. 122-123.

¹¹⁵ Μόνο μία ανάλογη επιχείρηση μαρτυρείται από τον Ηρόδοτο (5. 63) λίγα χρόνια πριν, το 510 π.Χ., στα πλαίσια της εκστρατείας των Σπαρτιατών για την ανατροπή των Πεισιστρατιδών στην Αθήνα.

¹¹⁶ Διοδ. 11. 2. 5. 410: *ήγειτο δὲ τῶν μὲν Λακεδαιμονίων Εὐαίνετος, τῶν δὲ Ἀθηναίων Θεμιστοκλῆς. οὗτοι δὲ πρὸς τὰς πόλεις πρεσβεύτας ἀπέστειλαν καὶ ἠξίουσαν ἀποστείλλειν στρατιώτας τοὺς κοινῇ φυλάζοντας τὰς παρόδους· ἔσπευδον γὰρ ἀπάσας τὰς Ἑλληνίδας πόλεις διαλαβεῖν ταῖς προφυλακαῖς καὶ κοινοποιήσασθαι τὸν πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμον.* Η λεπτομέρεια αυτή, αν γίνει δεκτή, φανερώνει ότι ο αριθμός των 10.000 οπλιτών που παραδίδεται από τις πηγές ίσως δεν ανταποκρίνεται στη δύναμη που στάλθηκε εξ αρχής, αλλά στη δύναμη που τελικά συγκεντρώθηκε στα Τέμπη. Το συμπέρασμα ενισχύεται από μια πληροφορία του Πλουτάρχου *Ἡθικά* 864 E, η οποία αντλείται πιθανώς από τον Αριστοφάνη τον Βοιωτό, ότι οι Θηβαίοι απέστειλαν στη Θεσσαλία ένα σώμα 500 ανδρών υπό τον στρατηγό Μναμία, βλ. Robertson (1976), 101.

¹¹⁷ Για το Ηράκλειον βλ. *FGrH* Δαμάστις, απόσπ. 4 ψ.-Σκύλαξ 66 Στεφ. Βυζάντιου 304. 3, όπου η πόλη μνημονεύεται με το όνομα Ηράκλεια. Η πόλη καταγράφεται και στους Αθηναϊκούς Φορολογικούς Καταλόγους, μεταξύ των ετών 430/29 και 425/24 (*IG* I³ 71. IV. 108 και 77. V. 21). Για το Ηράκλειον βλ. επίσης Helly (1973), 100-105.

¹¹⁸ Ηροδ. 7. 179.

Μετά από παραμονή λίγων ημερών στο σημείο, η ελληνική στρατιά αποσύρεται. Ο Ηρόδοτος επισημαίνει ότι αιτία της αποχώρησης ήταν η διαπίστωση από τους επικεφαλής ότι η θέση τους μπορούσε να υπερκεραστεί από τα δυτικά μέσα από κάποια μονοπάτια που οδηγούσαν από τη Μακεδονία κατευθείαν στα νώτα τους¹¹⁹. Ο Διόδωρος, αντίθετα, αναφέρει ότι η απόφαση της αποχώρησης πάρθηκε όταν έγινε γνωστό πως ένα μεγάλο μέρος των περιοίκων της Θεσσαλίας λαών προσέφεραν *γῆν καὶ ὕδωρ* στους απεσταλμένους των Περσών. Πιθανότατα και οι δύο αυτοί παράγοντες συνετέλεσαν στην απόφαση των Ελλήνων. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, το ένα τρίτο του περσικού στρατού ασχολήθηκε με τη βελτίωση της *ἄνω ὁδοῦ*, της ορεινής δηλαδή διάβασης δυτικά των Τεμπών, από την οποία θα διερχόταν ο περσικός στρατός βαδίζοντας προς νότο, προκειμένου να αποφύγει το επικίνδυνο πέρασμα της κοιλάδας του Πηνειού¹²⁰. Η διάνοιξη του πορθμού στον Ἄθω¹²¹ νωρίτερα δείχνει την παρουσία ικανών μηχανικών και προσωπικού που θα μπορούσαν να αναλάβουν ένα μεγάλο τεχνικό έργο, χωρίς την παρουσία του περσικού πεζικού. Επομένως, πολύ πριν ο Ξέρξης φτάσει στη Θέρμη, οι εργασίες θα είχαν ξεκινήσει, σχεδόν ταυτόχρονα με την άφιξη της ελληνικής στρατιάς. Η πιθανότητα λοιπόν να αναγκαστούν να διασπάσουν τις δυνάμεις τους, προκειμένου να φυλάξουν δύο ή και τρία σημεία εισόδου στη Θεσσαλία, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην απόφασή τους. Επιπλέον, η αποστολή πρέσβων από τον Ξέρξη προς τις ελληνικές πόλεις δεν προϋπέθετε την αυτοπρόσωπη παρουσία του στην περιοχή. Επομένως, με την άφιξη του περσικού ναυτικού στη Θέρμη και την έναρξη των εργασιών για τη διάνοιξη του δρόμου προς νότο, απεσταλμένοι των Περσών θα μπορούσαν να ξεκινήσουν τις επαφές με τις ελληνικές πόλεις. Όπως ήδη έχει σημειωθεί, ο Διόδωρος κατονομάζει ως πρώτους *μηδίσαντας* τους Αινιάνες, Δόλοπες, Μαλιείς, Περραιβούς και Μάγνητες, τονίζοντας ότι αυτοί *ἐμήδισαν* παρούσης της ελληνικής δύναμης στα Τέμπη¹²². Ευρισκόμενοι σε μία επισφαλή, αμυντικά, θέση και μεταξύ εχθρικών πληθυσμών, οι Έλληνες στρατηγοί αποφάσισαν να αποχωρήσουν. Ο Ηρόδοτος τοποθετεί την αποχώρηση των ελληνικών δυνάμεων από τα Τέμπη πολύ πριν ο Ξέρξης βρεθεί επί ευρωπαϊκού εδάφους, όταν ο ίδιος

¹¹⁹ Η προειδοποίηση του βασιλέως της Μακεδονίας Αλεξάνδρου Α΄ προς τους Έλληνες για το μέγεθος της περσικής στρατιάς, αν και παραδίδεται από τον Ηρόδοτο, απορρίπτεται από τον ίδιο ως η βασική αιτία της απόφασης για σύμπτυξη.

¹²⁰ Ηροδ. 7. 131.

¹²¹ Για την διάνοιξη της διώρυγας του Ἄθω, βλ. Isserlin (et al.) (1996), 329-340 Παπάγγελος – Καμπούρογλου (1998), 1-12.

¹²² Διοδ. 11. 3. 1. Ο μηδισμός των Περραιβών ήταν πολύ σημαντικός παράγοντας, καθώς μέσα από τα εδάφη τους περνούσαν όλοι οι δρόμοι που οδηγούσαν από την Μακεδονία στη Θεσσαλία.

και ο στρατός του βρίσκονταν στην Άβυδο¹²³, οπότε δεν αποτελούσε ακόμη άμεση απειλή ούτε για αυτές αλλά ούτε και για τη Θεσσαλία.

Με την αποχώρηση του ελληνικού εκστρατευτικού σώματος, η ισορροπία των δυνάμεων εντός της Θεσσαλίας άλλαξε άρδην. Η παράταξη, η οποία υποστήριζε την αντίσταση και είχε αποστείλει το αίτημα για βοήθεια στο συμμαχικό συνέδριο, έχασε κάθε επιρροή και η ανάγκη για σωτηρία μπροστά στον επερχόμενο κίνδυνο έκανε επιτακτική τη συνεννόηση με τον εχθρό, επιλογή για την οποία είχαν προειδοποιήσει άλλωστε τους Έλληνες προβούλους στην Κόρινθο. Εκείνη ακριβώς τη στιγμή φαίνεται πως επέλεξαν οι Αλευάδες για να επανέλθουν δυναμικά στο πολιτικό προσκήνιο της Θεσσαλίας. Όταν ο Ξέρξης έφτασε τελικά με το στρατό του στη Θέρμη, οι Αλευάδες έσπευσαν να τον προϋπαντήσουν και να επιθεωρήσουν μαζί του τις εκβολές του Πηνειού, το σημείο δηλαδή που ο Μέγας Βασιλεύς θα αντιμετώπιζε τους Έλληνες, αν οι τελευταίοι είχαν παραμείνει¹²⁴.

Ωστόσο, η διπλωματική αυτή νίκη των Αλευαδών δεν σήμαινε ότι τα αισθήματα των Θεσσαλών προς τους Πέρσες άλλαξαν. Οι πηγές μας παραθέτουν πολλά περιστατικά, στα οποία είναι εμφανής η επιφυλακτική ή και εχθρική στάση που κράτησαν απέναντι στον εισβολέα οι Θεσσαλοί¹²⁵. Ο Διόδωρος μας πληροφορεί ότι οι Θεσσαλοί *έμηδισαν* μετά την αποχώρηση των Ελλήνων από τα Τέμπη, τελευταίοι από τους υπόλοιπους πληθυσμούς της περιοχής¹²⁶. Την ίδια περίοδο τοποθετείται από τον Ηρόδοτο και το επεισόδιο με το αθηναϊκό πλοίο, το οποίο εξώκειλε στις εκβολές του Πηνειού¹²⁷. Το πλοίο αυτό, μαζί με άλλα δύο, από την Αίγινα και την Τροιζήνα αντίστοιχα, αποτελούσαν την ελληνική προφυλακή στη Σκιάθο. Όταν βρέθηκαν απέναντι σε δέκα περσικά πλοία, που με βάση τη Θέρμη εξέδραμαν προς τις Σποράδες, τράπηκαν σε φυγή, αλλά δεν κατάφεραν να ξεφύγουν. Για να αποφύγει τη μοίρα των δύο άλλων πλοίων, που καταλήφθηκαν από τους Πέρσες, ο Αθηναίος τριήραρχος Φόρμος, εξόκειλε το πλοίο του στην ακτή. Το παράδοξο είναι ότι το πλήρωμα του αθηναϊκού πλοίου, αν και βρέθηκε σε έδαφος θεωρητικά εχθρικό, δεν αντιμετώπισε κανένα πρόβλημα να επιστρέψει στην Αθήνα πεζή, μέσα από τη Θεσσαλία. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της περαίωσης του περσικού στρατού διαμέσου της Θεσσαλίας, ο Ηρόδοτος μας πληροφορεί ότι ένα τμήμα του περσικού στόλου που

¹²³ Ηροδ. 7. 174.

¹²⁴ Ηροδ. 7. 129-130.

¹²⁵ Westlake (1935), 21.

¹²⁶ Διοδ. 11. 3. 1-3. 3.

¹²⁷ Ηροδ. 7. 179-182.

παρέπλεε τις ακτές της Μαγνησίας ναυάγησε εξαιτίας της κακοκαιρίας και οι πλοίαρχοι έδωσαν εντολή να οχυρωθεί η παραλία όπου είχαν εξωκοίλει, φοβούμενοι αιφνιδιαστική επίθεση των Θεσσαλών¹²⁸. Τέλος, από τον Ηρόδοτο αναφέρεται η αποστολή ενός Σπαρτιάτη από το Λεωνίδα στη Θεσσαλία κατά τη διάρκεια της μάχης των Θερμοπυλών¹²⁹. Το περιεχόμενο του μηνύματος που κόμιζε αυτός ο αγγελιαφόρος του Σπαρτιάτη βασιλέως δεν είναι γνωστό, μπορεί όμως κανείς να εικάσει ότι προοριζόταν για την μερίδα εκείνη των Θεσσαλών που έτρεφαν έντονα αντιπερσικά αισθήματα, ακόμα και μετά την υποταγή της Θεσσαλίας, και ενδεχομένως επεδίωκε κάποιον αντιπερσικισμό στα νώτα των περσικών δυνάμεων. Τα γεγονότα αυτά δείχνουν ότι ακόμα και μετά την αποχώρηση του ελληνικού σώματος και τον επακόλουθο μηδισμό της περιοχής, εξακολουθούσε να υφίσταται μια μερίδα του πληθυσμού, η οποία στήριζε την ελληνική πλευρά, και μόνο αναγκαστικά δέχθηκε την υποταγή της Θεσσαλίας στην περσική επικυριαρχία.

Ο μηδισμός της Θεσσαλίας θα αποτελέσει στο εξής ένα μελανό σημείο για την περιοχή. Για την κατανόηση, ωστόσο, της επιλογής αυτής θα πρέπει να τονιστεί ότι η απόφαση των Ελλήνων να συμπτυχθούν προς νότο άφησε εκτεθειμένους τους Θεσσαλούς, οι δυνάμεις των οποίων από μόνες τους δεν ήταν ικανές να συγκρατήσουν τους επερχόμενους Πέρσες. Επιπλέον, η ύπαρξη στο εσωτερικό της Θεσσαλίας δυνάμεων που έβλεπαν θετικά την έλευση των Περσών, υπέσκαπτε την απόφαση των Θεσσαλών να συμπαραταχθούν με τους υπόλοιπους Έλληνες. Ο Ηρόδοτος, με κάθε ευκαιρία, τονίζει ότι η υποταγή των Θεσσαλών στην πραγματικότητα ήταν έργο των Αλευαδών και διαχωρίζει τη στάση των ηγετών έναντι του ξένου εισβολέα από τα αισθήματα που έτρεφε ο πληθυσμός της Θεσσαλίας¹³⁰. Επιπλέον, οι Αλευάδες δεν ήταν οι μόνοι από τις αριστοκρατικές οικογένειες της Θεσσαλίας που προσέφεραν τη βοήθειά τους στους εισβολείς. Το ίδιο μαρτυρείται και για τους Μενωνίδες της Φαρσάλου, οι οποίοι απέκτησαν στενές σχέσεις με τον Ξέρξη, αν και ουδέποτε διεδραμάτισαν ρόλο ανάλογο με εκείνον των Αλευαδών¹³¹. Επομένως η προσφορά υποταγής από τους Θεσσαλούς ήταν

¹²⁸ Ηροδ. 7. 191.

¹²⁹ Ηροδ. 7. 232.

¹³⁰ Ηροδ. 7. 6· 7. 130· 7. 172· 7. 174 και ιδιαιτέρως 9. 1, όπου ο ιστορικός μέμφεται τους ηγεμόνες των Θεσσαλών, δηλ. τους Αλευάδες, επειδή συνέχιζαν να στηρίζουν τον Πέρση εισβολέα, χωρίς να διδαχθούν τίποτα από τα πρόσφατα γεγονότα, δηλ. τη συντριβή του περσικού στόλου στη Σαλαμίνα, το 480 π.Χ.

¹³¹ Ο Πλάτων (*Μένων* 78 d) σημειώνει ότι ο σωκρατικός Μένων ήταν πατρικός ξένος του Μεγάλου Βασιλέως. Πιθανότατα οι Μενωνίδες θα πρέπει να συμπεριληφθούν σε εκείνους του Θεσσαλούς που φιλοξένησαν τον Αρτάβαζο, το 479 π.Χ., κατά την αποχώρηση του περσικού στρατού, μετά τη μάχη των Πλαταιών (Ηροδ. 9. 89).

αναγκαστική μπροστά στον επικείμενο κίνδυνο της ολοκληρωτικής καταστροφής, αλλά και εξαιτίας της στήριξης των αριστοκρατικών οικογενειών προς τον εισβολέα.

II.1.3 Οι Θεσσαλοί κατά τις επιχειρήσεις του Ξέρξη στη νότιο Ελλάδα

Είναι γνωστό ότι Έλληνες από ήδη υποταγμένες περιοχές ακολούθησαν τον Ξέρξη στην εκστρατεία του, όπως για παράδειγμα ο βασιλεύς της Μακεδονίας Αλέξανδρος Α΄. Οι περιοχές της Θεσσαλίας, οι οποίες είχαν προσφέρει την υποταγή τους στους Πέρσες, υποχρεώθηκαν να συνδράμουν στρατιωτικά τους εισβολείς. Δυνάμεις πεζικού των Περραιβών, Αινιάνων, Δολόπων, Μαλιέων και Αχαιών Φθιωτών προστέθηκαν στον στρατό του Ξέρξη, κατά τη σύντομη διέλευσή του μέσω της Θεσσαλίας¹³². Το ίδιο, ωστόσο, δεν φαίνεται να συνέβη και με τους Θεσσαλούς. Ο Ηρόδοτος παραδίδει ότι κατά την παραμονή του περσικού στρατού στη Θεσσαλία, ο Ξέρξης οργάνωσε μεγάλα γυμνάσια του ιππικού του, στα οποία συμμετείχε και το θεσσαλικό ιππικό, ως το καλύτερο της Ελλάδος. Το θεσσαλικό ιππικό δεν ανταποκρίθηκε στη φήμη του¹³³. Η σύγκριση με το ανώτερο περσικό ιππικό υπήρξε καταλυτική, ωστόσο η αποτυχία του θεσσαλικού ιππικού οφείλεται ενδεχομένως και στην απροθυμία των Θεσσαλών να συνεργαστούν με τους εισβολείς. Ο Ηρόδοτος δεν διευκρινίζει εάν τελικώς το θεσσαλικό ιππικό συνόδευσε τον Ξέρξη. Αν δεχθούμε τη μαρτυρία του Κτησία, στις Θερμοπύλες ένα θεσσαλικό απόσπασμα με επικεφαλής τον Αλευάδη Θώρακα, βρισκόταν στο πλευρό των Περσών¹³⁴. Συνεπώς, οι Αλευάδες συνόδευσαν τον Ξέρξη, κατά την διέλευση του στρατού του μέσα από τη Θεσσαλία¹³⁵, αλλά και στη συνέχεια των επιχειρήσεων. Είναι όμως πιθανότερο ότι οι Αλευάδες παρίσταντο ως μέλη του επιτελείου του, και όχι ως οι αρχηγοί του θεσσαλικού στρατού. Γεγονός είναι ότι οι Αλευάδες είχαν αναλάβει το ρόλο του οδηγού των περσικών δυνάμεων, καθώς η πορεία του περσικού στρατού καθοριζόταν βάσει των δικών τους υποδείξεων. Έτσι, μετά από υπόδειξη των Αλευαδών, ο περσικός στρατός

¹³² Ηροδ. 7. 185: *πεζῶν δὲ τὸν Θρήικες παρείχοντο καὶ Παίονες καὶ Ἑορδοὶ καὶ Βοττιαῖοι καὶ τὸ Χαλκιδικὸν γένος καὶ Βρύγοι καὶ Πίερες καὶ Μακεδόνες καὶ Περραιβοὶ καὶ Ἐνιήνες καὶ Δόλοπες καὶ Μάγνητες καὶ Ἀχαιοί.*

¹³³ Ηροδ. 7. 196: *Ξέρξης δὲ καὶ ὁ πεζὸς πορευθεὶς διὰ Θεσσαλίας καὶ Ἀχαιῆς ἐσβεβληκῶς ἦν καὶ δὴ τριταῖος ἐς Μηλιάς, ἐν Θεσσαλίῃ μὲν ἄμιλλαν ποιησάμενος ἵππων τῶν ἑωυτοῦ, ἀποπειρώμενος καὶ τῆς Θεσσαλίας ἵππου, πυθόμενος ὡς ἀρίστη εἶη τῶν ἐν Ἑλλήσι· ἔνθα δὲ αἱ Ἑλληνίδαι ἵπποι ἐλείποντο πολλόν.*

¹³⁴ Κτησία, *Περσικά*, αποσπ. 29. 2. 1 (Müller).

¹³⁵ Ηροδ. 7. 197, όπου πίσω από τη γενική αναφορά στους *κατηγεμόνες τῆς ὁδοῦ* κρύβονται οι Αλευάδες, οι οποίοι από την πρώτη στιγμή της άφιξης του Ξέρξη στην περιοχή τους, συνόδευαν παντού το Μεγάλο Βασίλεα.

διήλθε μέσα από τη Φωκίδα λεηλατώντας τις πόλεις της περιοχής, μετά την άρνηση των Φωκέων να καταβάλουν 50 τάλαντα στους Θεσσαλούς ως αντίτιμο για τη σωτηρία τους¹³⁶.

Μετά την καταστροφή του περσικού στόλου στη Σαλαμίνα, ο Θώραξ συνόδευσε τον Ξέρξη κατά την αποχώρησή του¹³⁷, ενώ ο Μαρδόνιος και το εκστρατευτικό σώμα που έμεινε πίσω, προκειμένου να συνεχίσει τις επιχειρήσεις το επόμενο έτος, διαχειρίστηκε στη Θεσσαλία¹³⁸. Ο Θώραξ στήριξε την εκστρατεία του Μαρδονίου το 479 π.Χ. συνοδεύοντάς τον και οδηγώντας τον εναντίον της Ελλάδας¹³⁹. Ο ίδιος στη συνέχεια, μαζί με τους αδελφούς του Ευρύπυλο και Θρασίideo, εμφανίζονται στο πλευρό του Μαρδονίου ως εξέχοντα μέλη του επιτελείου του στη μάχη των Πλαταιών¹⁴⁰. Ωστόσο, και πάλι, ενώ γίνεται λόγος για τους περιοίκους λαούς και τη θέση που κατέλαβαν στην περσική παράταξη¹⁴¹, δεν καταγράφονται δυνάμεις περσικού από την ίδια τη Θεσσαλία. Μαρτυρείται μόνον ένα θεσσαλικό τμήμα ιππικού, το οποίο ήταν παρόν στο περσικό στρατόπεδο. Το μέγεθός του δεν θα πρέπει να θεωρείτο σημαντικό, διότι, όταν επεχείρησε να εξοντώσει τους 1.000 Φωκείς οπλίτες, αναγκάστηκε να υποχωρήσει μπροστά στον κίνδυνο των μεγάλων απωλειών¹⁴².

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι ο Ηρόδοτος τονίζει και πάλι τη διαφορά ανάμεσα στη στάση των Αλευαδών από τη μία και των υπολοίπων Θεσσαλών από την άλλη προς τους Πέρσες. Κατά την υποχώρηση των υπολειμμάτων της περσικής στρατιάς, ο στρατηγός Αρτάβαζος απέκρουσε την έκβαση της μάχης από τους Θεσσαλούς, φοβούμενος την

¹³⁶ Ηροδ. 8. 29-34. Είναι βέβαιο ότι και πάλι πίσω από την γενική μνεία του Ηροδότου σε *Θεσσαλούς* θα πρέπει να αναγνωρίσουμε την παρουσία των Αλευαδών. Το ποσό που απαίτησαν οι Θεσσαλοί να καταβληθεί από τους Φωκείς είναι τεράστιο, αν ληφθεί υπ' όψιν ότι ένα τάλαντο αντιστοιχεί σε 26,5 κιλά αργύρου. Η παράλογη αυτή απαίτηση, εφόσον ικανοποιείτο, θα οδηγούσε στην οικονομική αφαιμάξη των Φωκέων, ενώ η μη καταβολή του θα έδινε στους Αλευάδες την αφορμή να εκδικηθούν για τις ήττες που είχαν υποστεί από αυτούς κατά το πρόσφατο παρελθόν.

¹³⁷ Ηροδ. 9. 1. Ο Ηρόδοτος χρησιμοποιεί το ρήμα *συμπρόεπεμψε*, προκειμένου να τονίσει την ενεργή συμμετοχή του Θώρακος στην αποχώρηση του Ξέρξη, ενώ γίνεται φανερό και η ιδιαίτερη θέση που κατείχε ο Θώραξ και γενικότερα οι Αλευάδες στο επιτελείο του Πέρση βασιλέως.

¹³⁸ Ηροδ. 8. 133: *Μαρδόνιος δὲ περὶ τὴν Θεσσαλίην ἐχείμαζε*.

¹³⁹ Ηροδ. 9. 1: *καὶ τότε ἐκ τοῦ φανεροῦ παρήκε Μαρδόνιον ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα*. Η φράση *ἐκ τοῦ φανεροῦ* αποτελεί ένα σχόλιο του ιστορικού για την προσήλωση του Θώρακος και των Αλευαδών στην επιτυχία της εκστρατείας του Μαρδονίου.

¹⁴⁰ Ηροδ. 9. 58.

¹⁴¹ Ηροδ. 9. 31: *ἔταξε δὲ (σημ. ο Μαρδόνιος) καὶ Μακεδόνας τε καὶ τοὺς περὶ Θεσσαλίην οἰκημένους κατὰ τοὺς Ἀθηναίους*.

¹⁴² Ηροδ. 9. 17-18. Ο Westlake [(1935), 22] θεωρεί ότι, όπως και οι άλλοι μηδίσαντες Έλληνες, αναγκάστηκαν και οι Θεσσαλοί να παρέχουν στρατιωτικές δυνάμεις στον Ξέρξη, κυρίως περσικό, καθώς η περσική παράταξη διέθετε ήδη ανώτερο ιππικό, ενώ από το ελληνικό ιππικό που έλαβε μέρος στη μάχη κυριαρχούσε το βοιωτικό.

αποκάλυψη των πραγματικών αισθημάτων των Θεσσαλών στο άκουσμα της καταστροφής¹⁴³.

Από την προσεκτική μελέτη των πηγών εξάγονται ασφαλή συμπεράσματα για την επικρατούσα στη Θεσσαλία πολιτική κατάσταση κατά τη διάρκεια των ετών της περσικής παρουσίας στην Ελλάδα. Εντός της Θεσσαλίας υφέρπει μια πολιτική σύγκρουση. Οι δύο αντίπαλοι πόλοι ήταν από τη μία πλευρά η οικογένεια των Αλευαδών και από την άλλη το σύνολο των Θεσσαλών. Οι Αλευάδες, αρχικά συγκαλυμμένα και στη συνέχεια αποκάλυπτα, ενισχύουν τις προθέσεις των Περσών για την κατάκτηση της Ελλάδος, ελπίζοντας στη αποκατάσταση της οικογενείας τους στην ηγεσία της Θεσσαλίας. Για το λόγο αυτό, όταν τελικά οι Πέρσες κινούνται εναντίον της Ελλάδος, οι Αλευάδες εμφανίζονται στο πλευρό τους ως σημαντικοί σύμβουλοι και υποστηρικτές. Στον αντίποδα βρίσκονται οι υπόλοιποι Θεσσαλοί. Αρχικά με την έκκληση για βοήθεια προς το συνέδριο της Κορίνθου, αλλά και την κινητοποίηση του ιππικού τους, το οποίο ενίσχυσε το εκστρατευτικό σώμα των νοτιότερων Ελλήνων, έδειξαν τη διάθεσή τους να αντισταθούν στον επερχόμενο κίνδυνο, συμπαρατασσόμενοι με τους υπόλοιπους Έλληνες. Η υποχώρηση των συμμαχικών δυνάμεων και η άφιξη του ογκώδους περσικού στρατού ανάγκασε τους Θεσσαλούς, μπροστά στο φάσμα της καταστροφής, να αποδεχθούν τα σχέδια των Αλευαδών. Ωστόσο, ο αναγκαστικός αυτός συμβιβασμός δεν σήμαινε ότι οι Θεσσαλοί προσχώρησαν απόλυτα στο περσικό στρατόπεδο. Διάφορα μικρά επεισόδια, που έλαβαν χώρα μετά το μηδισμό, όπως η ασφαλής αποχώρηση του αθηναϊκού πληρώματος του πλοίου που εξόκειλε, το μήνυμα του Σπαρτιάτη βασιλέως Λεωνίδα προς αυτούς, αλλά και ο δισταγμός του Αρτάβαζου να ανακοινώσει στους Θεσσαλούς την καταστροφική για τους Πέρσες έκβαση της μάχης των Πλαταιών, αποδεικνύουν ότι οι Θεσσαλοί αναγκαστικά μόνο βρέθηκαν στο περσικό στρατόπεδο.

II.1.4 Μετά τα Μηδικά

Μετά τη συντριβή της περσικής απειλής, αρχικώς στις Πλαταιές και κατόπιν στο ακρωτήριο της Μυκάλης το 479 π.Χ., συζητήθηκε μεταξύ των συμμάχων η τιμωρία των ελληνικών πόλεων, οι οποίες είχαν συνεργαστεί με τον εισβολέα, στα πλαίσια του όρκου που είχε δοθεί από τους Έλληνες πριν τον πόλεμο για την τιμωρία όσων θα μήδισαν¹⁴⁴. Οι

¹⁴³ Ηροδ. 9. 89.

¹⁴⁴ Διοδ. 11. 3. 3: *οί δ' ἐν Ἰσθμῷ συνεδρεύοντες τῶν Ἑλλήνων ἐψηφίσαντο τοὺς μὲν ἐθέλοντι τῶν Ἑλλήνων ἐλομένους τὰ Περσῶν δεκατεῦσαι τοῖς θεοῖς, ἐπὰν τῷ πολέμῳ κρατήσωσι.*

αρχικές προτάσεις των Λακεδαιμονίων για εκδίωξη των μηδισάντων πληθυσμών από τις εστίες τους και η μετεγκατάσταση σε αυτές των Ιώνων, οι οποίοι απειλούνταν από την περσική παρουσία στη Μικρά Ασία, όπως επίσης και η απομάκρυνση από το Αμφικτιονικό Συνέδριο όσων emήδισαν, απορρίφθηκαν χάρη στη σθεναρή αντίδραση του Θεμιστοκλή¹⁴⁵. Φαίνεται ότι ο σταδιακά αυξανόμενος ανταγωνισμός μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης, ο οποίος ξεκίνησε την επαύριον της απόθησης της περσικής απειλής, δεν επέτρεψε τη λήψη μιας ομόφωνης απόφασης σχετικά με την τιμωρία των μηδισάντων Ελλήνων. Αντίθετα, διαπιστώνεται μια στροφή της αθηναϊκής πολιτικής έναντι των πόλεων, οι οποίες είχαν συνεργαστεί με τους εισβολείς: η Αθήνα, σε αντιδιαστολή προς την αδιαλλαξία και τις εκδικητικές προτάσεις της Σπάρτης για τιμωρία, προώθησε τη συνδιαλλαγή, επιδιώκοντας την προσέκλυση των περιοχών αυτών στο στρατόπεδό της.

Η Θεσσαλία βρέθηκε σε ιδιαίτερα δύσκολη θέση μετά την αποχώρηση των υπολειμμάτων της περσικής στρατιάς από τον ελλαδικό χώρο. Οι προτάσεις τιμωρίας που έγιναν από την πλευρά της Σπάρτης, είναι βέβαιο ότι θορύβησαν τους Θεσσαλούς. Δεν μαρτυρείται κάποια ιδιαίτερα δραματική αλλαγή σε επίπεδο ηγεσίας στη Θεσσαλία. Δεν υπάρχει λόγος να απορριφθούν οι πληροφορίες που θέλουν λίγα χρόνια μετά τα Μηδικά την εξουσία να κατέχουν ακόμα οι Αλευάδες. Η μεγάλη αριστοκρατική οικογένεια είχε εδραιώσει τη θέση της στην κεφαλή του Θεσσαλικού Κοινού και κατόρθωσε να τη διατηρήσει, ακόμα και μετά την αποχώρηση των Περσών. Διαφαίνεται, ωστόσο, ότι υπήρξε μία αλλαγή, η οποία, όμως, περιορίστηκε στα πρόσωπα. Ο Θώραξ και οι αδελφοί του δεν αναφέρονται πλέον από τις πηγές. Η ένθερμη υποστήριξη που παρείχαν τόσο στον Ξέρξη όσο και στο Μαρδόνιο δεν θα τους επέτρεπε να διατηρήσουν τη θέση ισχύος που τους παρείχε η παρουσία των ισχυρών προστατών τους μετά την αποχώρηση των τελευταίων. Στη θέση τους ανεδείχθησαν δύο άλλα μέλη της ίδιας οικογενείας, οι Αριστομήδης και Άγγελος, οι οποίοι διατήρησαν την εξουσία μέχρι και την επέμβαση του Λακεδαιμόνιου Λεωτυχίδα. Η αλλαγή αυτή πρέπει, ενδεχομένως, να χρονολογηθεί την επαύριον της αποχώρησης των Περσών. Ο Πλούταρχος σημειώνει ότι, μετά την αποχώρηση των τελευταίων Περσών, ο ελληνικός στόλος ναυλοχούσε στο λιμάνι των Παγασών, όπου και διαχειμάσε¹⁴⁶. Η πληροφορία αυτή, αν δεχθούμε την αυθεντικότητά της, είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς η παρουσία του ελληνικού στόλου – και μάλιστα

---

¹⁴⁵ Πλουτ. Θεμ. 20, 3.

¹⁴⁶ Πλουτ. Θεμ. 20. 1: *ἐπεὶ γὰρ ὁ τῶν Ἑλλήνων στόλος ἀπὸ τῶν Παγασῶν κατῆρεν εἰς Παγασὰς καὶ διεχειμάζε...*

για την χειμερινή περίοδο – στο μεγάλο θεσσαλικό λιμάνι, θα μπορούσε να είναι η αφορμή για την αλλαγή στην ηγεσία των Θεσσαλών. Είναι, επομένως, λογικό να συμπεράνει κανείς ότι αυτή ίσως ήταν η περίσταση, κατά την οποία οι Θεσσαλοί, και συγκεκριμένα οι Αλευάδες, στράφηκαν προς μια φιλοαθηναϊκή πολιτική, με αντάλλαγμα την παραμονή τους στην εξουσία.

II.1.5 Η εκστρατεία του Λεωτυχίδα

Στα πλαίσια της πρόθεσης των νικητών για τιμωρία των μηδισάντων Ελλήνων, εντάχθηκε μια εκστρατεία των Λακεδαιμονίων στη Θεσσαλία, αρχηγός της οποίας ήταν ο βασιλεύς της Σπάρτης Λεωτυχίδα, ένας εκ των νικητών της Μυκάλης¹⁴⁷. Η επιχείρηση αυτή μαρτυρείται από τον Ηρόδοτο, τον Πλούταρχο και τον Πausανία, οι πληροφορίες των οποίων δημιουργούν εν τέλει σύγχυση σχετικά με τους στόχους της, τα αποτελέσματα, αλλά και τη χρονολόγησή της. Από τον Ηρόδοτο μαθαίνουμε ότι ο Λεωτυχίδα εξεστράτευσε εναντίον της Θεσσαλίας, χωρίς ο ιστορικός να εξηγήει την αιτία. Σε ότι αφορά στη δωροδοκία του Λεωτυχίδα, το περιστατικό συμπληρώνεται με στοιχεία, τα οποία πρέπει να ελεγχθούν λόγω της ανεκδοτολογικής φύσης τους¹⁴⁸. Ο Πλούταρχος, ελέγχοντας τα λεγόμενα του Ηροδότου, παραδίδει ότι ο Λεωτυχίδα κατόρθωσε να καταλύσει τη *δυναστεία* της Θεσσαλίας, την αριστοκρατική δηλαδή οικογένεια η οποία εκείνη την εποχή κυβερνούσε την περιοχή¹⁴⁹. Στην ηγεσία της δυναστείας αναφέρονται ο Αριστομήδης και ο Άγγελος¹⁵⁰. Όπως ήδη έχει ειπωθεί, μέχρι και τη μάχη των Πλαταιών, επικεφαλής των θεσσαλικών δυνάμεων που συνόδευαν τους Πέρσες στην εκστρατεία τους, ήταν ο Θώραξ και οι αδελφοί του. Είναι πιθανόν, λοιπόν, μετά την καταστροφή των Πλαταιών και την υποχώρηση των Περσών, ο Αλευάδης Θώραξ και οι αδελφοί του να αναγκάστηκαν να αποχωρήσουν από το πολιτικό προσκήνιο, λόγω της εμφανούς φιλοπερσικής στάσης που επέδειξαν και την ηγεσία να ανέλαβαν οι Αριστομήδης και

¹⁴⁷ Ηροδ. 9. 90.

¹⁴⁸ Ηροδ. 6. 72: *...έστρατήγησε Λακεδαιμονίοισι ἐς Θεσσαλίην, παρεόν δέ οἱ πάντα ὑποχείρια ποιήσασθαι ἐδωροδόκησε ἀργύριον πολλόν. ἐπ' αὐτοφόρῳ δὲ ἀλοῦς αὐτοῦ ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐπικατήμενος χειρίδι πλῆθ ἄργυριου, ἔφυγε ἐκ Σπάρτης ὑπὸ δικαστήριον ὑπαχθεῖς, καὶ τὰ οἰκία οἱ κατεσκάφη· ἔφυγε δὲ ἐς Τεγέην καὶ ἐτελεύτησε ἐν αὐτῇ.*

¹⁴⁹ Πλουτ. *Περὶ τῆς Ἡροδότου κακοηθείας* 859 D 6: *τὴν δ' ἐν Θετταλοῖς δυναστείαν ἔπαυσαν, Ἀριστομήδην καὶ Ἄγγελον καταλύσαντες διὰ Λεωτυχίδου τοῦ βασιλέως.*

¹⁵⁰ Το όνομα Άγγελος διόρθωσε ο Beloch [*GrG* II², 1, 62, υποσ. 3] σε Αγέλαος, προκειμένου να το ταυτίσει με το όνομα σε μια επιγραφή του 3^{ου} αι. π.Χ. από τη Φάλαννα (*IG* IX², 1228, στ. 27), ενώ συνέδεσε το όνομα Αριστομήδης με τις Φερέες, από όπου καταγόταν ένας αξιωματικός του Φιλίππου Β' και του Αλεξάνδρου Γ' με το ίδιο όνομα, στοιχείο που δεν αποτελεί αδιάσειστη απόδειξη για την καταγωγή του υπό εξέταση προσώπου.

Άγγελος, μέλη της ίδιας *δυναστείας*, δηλαδή της ίδιας αριστοκρατικής οικογένειας, οι οποίοι δεν είχαν δραστηριοποιηθεί κατά τα δραματικά γεγονότα των Περσικών¹⁵¹. Μία άλλη άποψη θέλει τους δύο Αλευάδες να είναι άρχοντες των Φερών και της Φαρσάλου, αντιστοίχως, κατά την εποχή της εκστρατείας¹⁵². Ο Πausανίας, αντίθετα, σημειώνει ότι η εκστρατεία απέτυχε να εκπληρώσει τους αντικειμενικούς της στόχους, διότι ο Λεωτυχίδας, ενώ θα μπορούσε εύκολα να νικήσει τους Θεσσαλούς, αποχώρησε μετά την αποδοχή της δωροδοκίας των Αλευαδών¹⁵³. Η μαρτυρία αυτή, η οποία ταυτίζεται με εκείνη του Ηροδότου περί δωροδοκίας του Λακεδαιμονίου βασιλέως, είναι σημαντική και δείχνει ότι το καθεστώς των Αλευαδών δεν ανετράπη πλήρως, αλλά ήταν ακόμα σε θέση να επηρεάζει τις εξελίξεις. Το πιθανότερο, επομένως, είναι ότι η εκστρατεία του Λεωτυχίδα επέφερε αλλαγή στην ηγεσία της αριστοκρατικής οικογένειας. Αν δεχθούμε την πληροφορία του Πλουτάρχου ως ορθή, μπορούμε να διατυπώσουμε τη σκέψη ότι αμέσως μετά την αποχώρηση του Λεωτυχίδα, την ηγεσία της οικογένειας των Αλευαδών, και κατά συνέπεια και του Θεσσαλικού Κοινού, ανέλαβε ο Εχεκρατίδας, ο οποίος ανήκε επίσης στην αριστοκρατική οικογένεια της Λαρίσης¹⁵⁴.

Οι πληροφορίες αυτές, οι οποίες εκ πρώτης όψεως μοιάζουν αντικρουόμενες, στην πραγματικότητα περιγράφουν την ακολουθία των γεγονότων εκείνης της εκστρατείας. Η επιχείρηση στρεφόταν κατά κύριο λόγο εναντίον των Αλευαδών, όπως αναφέρεται ρητά από τις πηγές, και όχι εναντίον της Θεσσαλίας στο σύνολό της¹⁵⁵. Ο Λεωτυχίδας, εισβάλλοντας στην περιοχή, σημείωσε κάποιες επιτυχίες εναντίον των Αλευαδών. Η νικηφόρα προέλασή του κατόρθωσε να κλονίσει το καθεστώς τους, χωρίς ωστόσο να το καταλύσει. Οι Αλευάδες μπροστά στο ενδεχόμενο μιας ολοκληρωτικής καταστροφής προσπάθησαν και πέτυχαν να κατευνάσουν την επιθετικότητα του Σπαρτιάτη βασιλέως δωροδοκώντας τον και βάζοντας έτσι πρόωρο τέλος στην εκστρατεία. Ο Λεωτυχίδας επιστρέφοντας στη Σπάρτη εισήχθη σε δίκη και ενόψει της βέβαιης καταδίκης και της

¹⁵¹ Αξενίδης (1947), 104-108.

¹⁵² Beloch, *GrG* II², 1, 62, ο οποίος θεωρεί ότι ο Λεωτυχίδας πέτυχε να κυριεύσει τις δύο αυτές πόλεις, χωρίς να καταλύσει ολοκληρωτικά το καθεστώς των Αλευαδών, όπως δείχνει η μετέπειτα δωροδοκία του από εκείνους. Βλ. επίσης Westlake (1935), 23, ο οποίος θεωρεί ότι οι Αριστομήδης και Άγγελος ανήκαν στην οικογένεια των Αλευαδών και κυβερνούσαν τη Φάρσαλο, το βορειότερο σημείο προώθησης του Λεωτυχίδου, καθώς και ότι μετά την απομάκρυνσή τους την εξουσία στην πόλη ανέλαβαν οι Εχεκρατίδες.

¹⁵³ Πaus. 3. 7. 9-10: *Λεωτυχίδης δὲ ἀντὶ Δημαράτου γενόμενος βασιλεὺς μετέσχε μὲν Ἀθηναίοις καὶ Ἀθηναίων τῷ στρατηγῷ Ξανθίππῳ τῷ Ἀρίφρονος τοῦ ἔργου τοῦ πρὸς Μυκάλῃ, ἐστράτευσε δὲ ὕστερον τούτων καὶ ἐπὶ τοὺς Ἀλευάδας ἐς Θεσσαλίαν· καὶ οἱ καταστρέψασθαι Θεσσαλίαν πᾶσαν ἐξόν ἄτε αἰεὶ νικῶντι ἐν ταῖς μάχαις, δῶρα ἔλαβε παρὰ τῶν Ἀλευαδῶν. ὑπαγόμενος δὲ ἐν Λακεδαίμονι ἐς δίκην ἔφυγεν ἐθελοντῆς ἐς Τεγέαν.*

¹⁵⁴ Ο Morrison [(1942), 60-61] προτείνει ορθά τη δομή ενός γενεαλογικού δέντρου της οικογενείας των Αλευαδών, στο οποίο εντάσσεται και ο Εχεκρατίδας.

¹⁵⁵ Βλ. την παρατήρηση του Αξενίδη (1947), 104.

αναπόφευκτης τιμωρίας του, κατέφυγε στην Τεγέα, μια ενέργεια η οποία αποτελεί, αν όχι απόδειξη, σίγουρα όμως ένδειξη της ενοχής του ή του φόβου του μπροστά στην αδιαλλαξία των αρχών.

Το σημαντικότερο ζήτημα που απασχόλησε τους μελετητές είναι η χρονολόγηση της εκστρατείας αυτής. Από τους αρχαίους συγγραφείς μόνο ο Πausανίας προσφέρει ένα στοιχείο χρονολόγησης, σημειώνοντας ότι έλαβε χώρα μετά τη ναυμαχία της Μυκάλης (479 π.Χ.)¹⁵⁶. Η χρονολόγηση αυτή αμφισβητήθηκε, αφού ως το τελευταίο έτος της βασιλείας του Λεωτυχίδα αναφέρεται το 469 π.Χ.¹⁵⁷. Ως εκ τούτου, υποστηρίχθηκε ότι η εκστρατεία του Λεωτυχίδα θα πρέπει να χρονολογηθεί το 469 ή λίγο νωρίτερα¹⁵⁸. Αντίθετα, η μεσολάβηση δέκα σχεδόν ετών από το τέλος των Μηδικών, έως το τέλος της βασιλείας του Λεωτυχίδα, οδήγησε άλλους μελετητές στην υιοθέτηση του 478/7 π.Χ. ως του έτους, κατά το οποίο έλαβε χώρα η επιχείρηση¹⁵⁹.

Από τις πηγές δεν αντλούνται στοιχεία για την ακριβή χρονολόγηση της εκστρατείας, με εξαίρεση την γενική αναφορά του Πausανία, που την τοποθετεί μετά τη ναυμαχία της Μυκάλης. Επιπλέον, δεν τεκμαίρεται από τις πηγές άμεση σύνδεση της εκστρατείας με κάποια απόφαση του συμμαχικού συνεδρίου για τιμωρία των *μηδισάντων* Ελλήνων. Τόσο ο Ηρόδοτος όσο και ο Πausανίας συζητούν την επιχείρηση αυτή σχολιάζοντας τον Λεωτυχίδα¹⁶⁰, ενώ ο Πλούταρχος την αναφέρει στα πλαίσια της απαρίθμησης των εκστρατειών των Λακεδαιμονίων εναντίον διάφορων τυράννων ανά την Ελλάδα¹⁶¹. Επίσης, η εκστρατεία αυτή, σύμφωνα με τις πηγές, δεν στρεφόταν εναντίον της Θεσσαλίας, αλλά ιδιαιτέρως εναντίον της οικογένειας των Αλευαδών, οι οποίοι κατείχαν την εξουσία. Τα στοιχεία αυτά συνηγορούν υπέρ μιας άλλης άποψης, σύμφωνα με την οποία η εκστρατεία του Λεωτυχίδα έλαβε χώρα το 469 π.Χ. και εντάσσεται στην ευρύτερη πολιτική της Σπάρτης στην Κεντρική Ελλάδα, ως απάντηση στην προσέγγιση της Αθήνας με τη Θεσσαλία, και όχι ως μια επιχείρηση εκδίκησης για τη στάση της Θεσσαλίας κατά τα Μηδικά¹⁶².

¹⁵⁶ Πaus. 3. 7. 9: ὕστερον τούτων.

¹⁵⁷ Διοδ. 11. 48. 2: Ἐπ' ἄρχοντος δ' Ἀθήνησι Φαίδωνος Ὀλυμπιάς μὲν ἤχθη ἕκτη πρὸς ταῖς ἑβδομήκοντα, καθ' ἣν ἐνίκα στάδιον Σκαμάνδριος Μυτιληναῖος, ἐν Ρώμῃ δ' ὑπῆρχον ὕπατοι Καίσιων Φάβιος καὶ Σπόριος Φούριος Μενέλλαιος. Ἐπὶ δὲ τούτων Λεωτυχίδας ὁ τῶν Λακεδαιμονίων βασιλεὺς ἐτελεύτησεν ἄρξας ἔτη εἴκοσι καὶ δύο...

¹⁵⁸ Meyer (1939), 489· Αξενίδης (1947), 105-108· Hammond (1956), 255.

¹⁵⁹ Beloch *GrG* II², 192· Wüst (1953), 63-67· Hornblower (1983), 81.

¹⁶⁰ Ηρόδ. 6. 71-72· Πaus. 3. 7. 9-10.

¹⁶¹ Πλουτ. *Περὶ τῆς Ἡροδότου κακοθείας* 386 Α.

¹⁶² Τὴν ἄποψη αὐτὴ υποστηρίζει πρώτη ἡ Sordí (1958), 99-104.

Με βεβαιότητα μπορεί να υποστηριχθεί ότι, μετά τα Περσικά, η Θεσσαλία δεν ήταν η ίδια χώρα με εκείνη που είχε συμπαραταχθεί *ὕπὸ ἀνάγκης* – σύμφωνα με το σχόλιο του Ηροδότου – στο πλευρό των εισβολέων το 480 π.Χ. Η απόλυτη κυριαρχία των αριστοκρατικών οικογενειών, κυρίως των Αλευαδών, είχε κλονιστεί και τα δραματικά γεγονότα που ακολούθησαν καταδεικνύουν ότι στην αυγή της Πεντηκονταετίας ένας άνεμος αλλαγής άρχισε να πνέει στις εύφορες θεσσαλικές πεδιάδες.

II.1.6 Πεντηκονταετία

Η βαριά κατηγορία του μηδισμού εξώθησε στο περιθώριο του ελληνικού κόσμου τη Θεσσαλία. Ωστόσο, η κλιμακούμενη αντιπαράθεση μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης δημιούργησε τις προϋποθέσεις, ώστε η Θεσσαλία, όπως και οι άλλες περιοχές που είχαν συνεργαστεί με τον εισβολέα, σταδιακά να βγει από την απομόνωση. Πριν από την εκστρατεία του Λεωτυχίδου στην Θεσσαλία, σύμφωνα με την προτεινόμενη χρονολόγηση, γνωρίζουμε από τις πηγές ότι ο Μένων ο Φαρσάλιος εξόπλισε ιδίους εξόδοις ένα σώμα ιππικού, το οποίο αποτελούσαν διακόσιοι Πενέστες και το οποίο συνέδραμε τους Αθηναίους το 476 π.Χ. στην εκστρατεία τους εναντίον της Ηϊόνας, του τελευταίου προπυργίου των Περσών στη Μακεδονία¹⁶³. Μάλιστα για αυτή του την υπηρεσία οι Αθηναίοι τίμησαν το Μένωνα με ατέλεια. Η προσφορά του Μένωνος προς τους Αθηναίους δεν είχε επίσημο χαρακτήρα, αλλά προήλθε από ατομική πρωτοβουλία του Θεσσαλού αριστοκράτη λόγω των σχέσεών του με αθηναϊκούς κύκλους.

Παράλληλα, η αθηναϊκή διπλωματία φαίνεται ότι προσπάθησε να εκμεταλλευτεί τη δυσαρέσκεια των Θεσσαλών έναντι των Λακεδαιμονίων, οι οποίοι επέμεναν στην απομόνωση των *μηδισάντων* Ελλήνων. Την επαύριον της αποχώρησης των Περσών από τη Θεσσαλία, ο αθηναϊκός στόλος διαχειμάζει στις Παγασές. Δεν μαρτυρείται, ωστόσο, η ανάληψη κάποιας επιχείρησης τιμωρίας των μηδισάντων Θεσσαλών. Διοικητής του αθηναϊκού στόλου ήταν ο θριαμβευτής της Σαλαμίνας Θεμιστοκλής. Λίγο αργότερα, ήταν ο ίδιος ο οποίος αντιστάθηκε πεισματικά στις προτάσεις των Λακεδαιμονίων για την παραδειγματική τιμωρία των μηδισάντων Ελλήνων. Παράλληλα, η σταδιακή υποχώρηση της Σπάρτης από την ηγεσία των ελληνικών δυνάμεων και η ανάληψη της ηγεσίας της ελληνικής αντεπίθεσης από τους Αθηναίους, προσέφερε στους τελευταίους την ευκαιρία

¹⁶³ Δημοσθ. *Περὶ Συντάξεως* 23: *ἐκεῖνοι Μένωνι τῷ Φαρσαλίῳ δώδεκα μὲν τάλαντ' ἀργυρίου δόντι πρὸς τὸν ἐπ' Ἡϊόνι τῇ πρὸς Ἀμφιπόλει πόλεμον, διακοσίους δ' ἵππεῦσι πενέσταις ἰδίους βοηθήσαντι, οὐκ ἐψηφίσαντο πολιτείαν, ἀλλ' ἀτέλειαν ἔδωκαν μόνον. Σε ἄλλο λόγο του (Κατὰ Ἀριστοκράτους 199) ο ρήτορας επαναλαμβάνει το ίδιο χωρίο, ανεβάζοντας τον αριθμό των υπέων σε τριακόσιους.*

να ενισχύσουν τη θέση τους έναντι της Σπάρτης στα πλαίσια του παραδοσιακού ανταγωνισμού μεταξύ των δύο πόλεων. Κύριος φορέας αυτής της πολιτικής φαίνεται ότι ήταν ο Θεμιστοκλής, ο οποίος πέτυχε να εμποδίσει τα σχέδια των Σπαρτιατών. Τρία χρόνια μετά, ο Φαρσάλιος Μένων συνέδραμε οικονομικά και πρακτικά την αθηναϊκή αντεπίθεση εναντίον της υπό περσικό έλεγχο μακεδονικής πόλης της Ηϊόνας. Η κίνηση αυτή, αν και είχε περισσότερο ατομικό παρά επίσημο χαρακτήρα, καταδεικνύει όμως μια βελτίωση των σχέσεων μεταξύ Θεσσαλίας και Αθήνας.

Η επιθετική πολιτική προσεταιρισμού συμμάχων, την οποία ακολουθούσε ο Θεμιστοκλής στα πλαίσια του αυξανόμενου ανταγωνισμού Αθήνας και Σπάρτης, έλαβε απότομα τέλος με τον οστρακισμό του Θεμιστοκλή το 471 π.Χ. Η απομάκρυνσή του από το πολιτικό προσκήνιο έδωσε την δυνατότητα στην αριστοκρατική παράταξη, της οποίας ηγείτο ο υιός του Μιλτιάδου Κίμων, να επιβάλει μια πολιτική συνεργασίας με τη Σπάρτη και όχι ανταγωνισμού. Από την αθηναϊκή πλευρά οι σχέσεις προς τη Θεσσαλία, ως ένα βαθμό, εκπροσωπούνταν από τον Κίμωνα, ο οποίος διατηρούσε καλές σχέσεις με την περιοχή¹⁶⁴. Ακολούθησε το παράδειγμα του Πεισιστράτου, ο οποίος επίσης διατηρούσε στενές επαφές με τη Θεσσαλία, και ονόμασε έναν από τους υιούς του Θεσσαλό¹⁶⁵. Οι σχέσεις αυτές όμως έμειναν για μεγάλο διάστημα στο επίπεδο των προσωπικών επαφών, καθώς η Αθήνα, υπό την ηγεσία της συντηρητικής παράταξης, απέφευγε κάθε ενέργεια, εχθρική προς τους Λακεδαιμονίους. Αυτή ήταν η αιτία για το ότι δεν μαρτυρείται καμία επίσημη αθηναϊκή αντίδραση για την εκστρατεία του Λεωτυχίδα στη Θεσσαλία το 469 π.Χ. Η συμβιβαστική προς τη Σπάρτη πολιτική του Κίμωνος επέβαλε την ανοχή των σπαρτιατικών ενεργειών για εδραίωση του ελέγχου της Κεντρικής Ελλάδας, έστω και εις βάρος των αθηναϊκών συμφερόντων στην περιοχή.

Η κατάσταση αυτή άλλαξε οριστικά το 462 π.Χ., όταν επήλθε η οριστική ρήξη της Ελληνικής Συμμαχίας. Η αποπομπή του αθηναϊκού εκστρατευτικού σώματος υπό την ηγεσία του Κίμωνος, το οποίο είχε έλθει σε βοήθεια των Λακεδαιμονίων που

¹⁶⁴ Ο σχολιαστής του Αιλίου Αριστεΐδη (3. 515) σημειώνει ότι ο Κίμων υπήρξε και πρόξενος των Θεσσαλών. Αντιφατική όμως είναι η μαρτυρία του Πλουτάρχου, στον *Βίο του Κίμωνος* 14, όπου κατά την απολογία του στο δικαστήριο τονίζει ότι ο ίδιος υπήρξε πρόξενος των λιτών και τίμιων Σπαρτιατών και όχι των πλούσιων και ασταθών Θεσσαλών και Ιώνων. Η ανακολουθία αυτή, όμως, μπορεί να δικαιολογηθεί, αν προϋποθέσουμε την ρήξη των σχέσεων Αθήνας – Θεσσαλών την ίδια περίοδο, βλ. Connor (1967), 67-75.

¹⁶⁵ Πλουτ. *Κιμ.* 16. 2 και *Περ.* 29. 2. 7. Για τον Θεσσαλό, υιό του Πεισιστράτου, βλ. Θουκ. 1. 20. 2 και 6. 55. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι τα ονόματα των υιών του Κίμωνος – Λακεδαιμόνιος, Θεσσαλός και Ηλείος – αντικατοπτρίζουν, τόσο τις συμπάθειες, όσο και την κατεύθυνση της εξωτερικής πολιτικής του αρχηγού της συντηρητικής παράταξης των Αθηνών. Η επισφράγιση των σχέσεων ξενίας ανάμεσα σε δύο πρόσωπα περιελάμβανε την ονομασία ενός υιού των συμβεβλημένων, είτε με το όνομα του ίδιου του ξένου, είτε της πόλης ή της γεωγραφικής περιοχής, από όπου αυτός καταγόταν, βλ. Herman (1987), 21.

πολιορκούσαν τους επαναστατημένους είλωτες στο οχυρό της Ιθώμης, ήταν η αφορμή που επιζητούσε η δημοκρατική παράταξη για να απομακρύνει τον Κίμωνα από την εξουσία και κατ' επέκταση να μειώσει την επιρροή της φιλολακωνικής παράταξης¹⁶⁶. Άμεση συνέπεια των γεγονότων αυτών ήταν η απόφαση της αθηναϊκής Εκκλησίας, το 461 π.Χ., να συνομολογήσει δύο χωριστές συμμαχίες με το Άργος και τη Θεσσαλία¹⁶⁷. Σε δύο περιπτώσεις ο Θουκυδίδης αναφέρεται σε αυτή τη συμμαχία Θεσσαλών και Αθηναίων, βάσει της οποίας οι Θεσσαλοί συνέδραμαν τους Αθηναίους στρατιωτικά, με την αποστολή και στις δύο περιπτώσεις αγημάτων ιππικού¹⁶⁸. Η προσέγγιση της Θεσσαλίας από την Αθήνα και η δημιουργία συμμαχικών δεσμών εντάσσεται στα πλαίσια της διαμόρφωσης ενός ιστού συμμαχιών, στο περιθώριο της Δηλιακής Συμμαχίας, με αμυντικό χαρακτήρα εναντίον της Σπάρτης¹⁶⁹.

Τα γεγονότα που ακολούθησαν δείχνουν ότι εντός της Θεσσαλίας υφάρχει ένας πολιτικός και κοινωνικός αναβρασμός. Βάσει της συμμαχίας που είχε συνομολογηθεί λίγα χρόνια πριν, Θεσσαλοί ιππείς έσπευσαν στο πλευρό των Αθηναίων κατά την εκστρατεία τους στη Βοιωτία το 457 π.Χ., προκειμένου να αντιμετωπίσουν το σπαρτιατικό εκστρατευτικό σώμα που εμφανίστηκε στη Βοιωτία και απειλούσε την κυριαρχία της Αθήνας βορείως του Ισθμού. Οι αντίπαλοι στρατοί βρέθηκαν αντιμετώπι οι κοντά στην Τανάγρα. Κατά τη διάρκεια της μάχης το θεσσαλικό ιππικό αυτομόλησε στη σπαρτιατική παράταξη, κρίνοντας έτσι και την έκβαση της μάχης εναντίον των Αθηναίων¹⁷⁰. Το επεισόδιο αυτό ήταν ο προάγγελος της αναταραχής που ξέσπασε στη Θεσσαλία εκείνη την περίοδο. Οι πηγές δεν μας πληροφορούν για τις αιτίες, οι οποίες οδήγησαν τους Θεσσαλούς σε αυτή την ενέργεια. Η αυτομόληση του θεσσαλικού ιππικού προς τη λακωνική παράταξη ερμηνεύθηκε ως ένδειξη της αυξανόμενης αντιπολίτευσης προς την

¹⁶⁶ Η σειρά των γεγονότων αποτέλεσε σημείο διαφωνίας μεταξύ των ιστορικών, καθώς η βραχυλογική παράθεσή τους από το Θουκυδίδη δεν διευκολύνει τη χρονολογική τους τοποθέτηση. Ωστόσο, η ακολουθία των γεγονότων με βάση μια σχέση αιτίου – αιτιατού (αποπομπή Αθηναίων από Ιθώμη – πτώση του Κίμωνα και απόρριψη της πολιτικής αποφυγής προκλήσεων προς τη Σπάρτη – συνομολόγηση συμμαχιών με Άργος και Θεσσαλία) είναι απολύτως δικαιολογημένη.

¹⁶⁷ Θουκ. 1. 102. 4: ... *Αργείοις τοῖς ἐκείνων πολεμίοις ζύμμαχοι ἐγένοντο, καὶ πρὸς Θεσσαλοὺς ἅμα ἀμφοτέροις οἱ αὐτοὶ ὄρκοι καὶ ζύμμαχία κατέστη.*

¹⁶⁸ Θουκ. 1. 107. 7: *ἦλθον δὲ καὶ Θεσσαλῶν ἰππῆς τοῖς Ἀθηναίοις κατὰ τὸ ζύμμαχικόν* και 2. 22. 3: *ἡ δὲ βόηθεια αὕτη τῶν Θεσσαλῶν κατὰ τὸ παλαιὸν ζύμμαχικόν ἐγένετο τοῖς Ἀθηναίοις.*

¹⁶⁹ Ο Lewis [(1992), 111] διαβλέπει στις συμμαχίες της Αθήνας με το Άργος και τη Θεσσαλία την πρόθεση των Αθηναίων να εξασφαλίσουν από τους δύο συμμάχους αντίστοιχα οπλίτες και ιππικό. Στο ίδιο πλαίσιο η Jeffery [(1965), 52, υποσ. 49] τοποθετεί και τις προσπάθειες Θεσσαλών, ιδίως των Αλευαδών, να προσεγγίσουν την Αθήνα κατά την προηγούμενη περίοδο, άποψη η οποία πρέπει να απορριφθεί καθώς οι προσπάθειες που αναφέρονται είχαν μάλλον ιδιωτικό παρά επίσημο χαρακτήρα.

¹⁷⁰ Θουκ. 1. 107. 7: *ἦλθον δὲ καὶ Θεσσαλῶν ἰππῆς τοῖς Ἀθηναίοις κατὰ τὸ ζύμμαχικόν, οἱ μετέστησαν ἐν τῷ ἔργῳ παρὰ τοὺς Λακεδαιμονίους.* Βλ. επίσης Διοδ. 11. 80. 2 κ.ε. Πανσ. 1. 29. 9.

ηγεσία των Αλευαδών, οι οποίοι ακολουθούσαν φιλοαθηναϊκή πολιτική και ως απόδειξη της κοινωνικής αναταραχής που προκλήθηκε στη Θεσσαλία μετά την εκστρατεία του Λεωτυχίδου¹⁷¹.

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί μια λεπτομέρεια, η οποία προσθέτει ενδιαφέροντα στοιχεία σε αυτό το επεισόδιο της θεσσαλικής ιστορίας. Στην πόλη της Λάρισας η ανασκαφική σκαπάνη έφερε στο φως το 1978 μια ενεπίγραφη επιτύμβια στήλη με ανάγλυφη παράσταση ενός κρανοφόρου οπλίτη (Εικ. 2)¹⁷². Η επιγραφή της στήλης είναι η ακόλουθη:

Ἄνδρ(ᾶ)σιν Ἑλλήνων ἐν Τανάγρας πεδίῳ
τεύχων, ὧ Θεότιμε Μενύλλου παῖ, σὺν ἀρίστο(ι)ς
Ἄτραγος εὐρυχώρου Θεσσαλῖαι στέφανον
οὔτι καταισχύνας πόλεως κλέος ἔνθ[αδε] κεί(σ)αι.

Η επιγραφή έχει μεγάλη ιστορική σημασία, καθώς μνημονεύει τη συμμετοχή και τον ηρωικό θάνατο του Θεοτίμου από τον Ἄτραγα στη μάχη της Τανάγρας το 457 π.Χ. Το γεγονός ότι η επιτύμβια αυτή στήλη στη μνήμη ενός πολίτη του Ἄτραγα βρέθηκε στη Λάρισα και όχι στη γεννέτειρά του ερμηνεύθηκε ως ένδειξη πως οι Θεσσαλοί που έπεσαν στη συγκεκριμένη μάχη θάφτηκαν με τιμές στο επίσημο νεκροταφείο της Λάρισας¹⁷³. Ωστόσο, πρέπει να σταθούμε σε μια ανακολουθία. Ο ανασκαφέας και πρώτος εκδότης της επιγραφής, στηριζόμενος στις γραπτές μαρτυρίες για τη μάχη της Τανάγρας και τη συμμετοχή σε αυτή του θεσσαλικού ιππικού¹⁷⁴, φθάνει αβίαστα στο συμπέρασμα ότι ο Θεότιμος ήταν ένας από τους Θεσσαλούς ιππείς. Όμως, η ανάγλυφη παράσταση ενός οπλίτη με πλήρη εξάρτυση, δημιουργεί εύλογα ερωτήματα: εάν ο Θεότιμος υπήρξε πράγματι μέλος του ιππικού αποσπάσματος που απέστειλαν οι Θεσσαλοί, θα ήταν σαφώς πιο αρμόζον να απεικονιστεί στην επιτύμβια στήλη που κοσμούσε τον τάφο του ως ιππέας και όχι ως οπλίτης. Η σαφής αναφορά των γραπτών πηγών στους Θεσσαλούς ιππείς περιπλέκει τα πράγματα, καθώς δεν γίνεται πουθενά λόγος για αποστολή εκ μέρους των Θεσσαλών μιας δύναμης πεζικού. Πρέπει επομένως να υποθέσουμε ότι σε εκείνη τη μάχη

¹⁷¹ Sordi (1958), 106-107, όπου υποστηρίζεται πως οι αντιμαχόμενες τους Αλευάδες δυνάμεις βρήκαν κατά τη διάρκεια της μάχης της Τανάγρας την ευκαιρία που αναζητούσαν, προκειμένου να κινηθούν εναντίον των Αλευαδών, λόγω της αφύπνισης των ελπίδων για αυτονομία των θεσσαλικών πόλεων, την οποία είχε προκαλέσει η εκστρατεία του Λεωτυχίδου.

¹⁷² Τζιαφάλιας (1985), 56-78, πιν. 1 και 2 BCH 108 (1984), 790 SEG 34. 560. SEG 37. 488 SEG 54. 562 Gallavatti (1987), 18-24 Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου (2000), 75-79.

¹⁷³ Τζιαφάλιας (1985), 57-60.

¹⁷⁴ Βλ. υποσ. 157.

έλαβαν μέρος και Θεσσαλοί οπλίτες – ανάμεσά τους και ο Θεότιμος – οι οποίοι συνόδευαν το απόσπασμα ιππικού.

Στη θεσσαλική συμμετοχή στη μάχη της Τανάγρας, συγκεκριμένα στη δράση του ιππικού, αναφέρεται, άλλη μια αναθηματική επιγραφή που ανακαλύφθηκε στους Δελφούς.

Θεσσαλοὶ τὸν ἵππον ἀνέθεν τῶπόλλωνι δεκάταν
 τὸν ἀ[π]ὸ Ταναγ[ραίων]
 πολεμαρχεόντων τῶνδε
 Ἀμύντα Μέννες
 Ἀρχαγόρῳ ἠυβρίλαος
 καὶ <σ> Πολυδάμας
 Πρῶτεάς
 Εὐκρατίδας

Ο Daux, ο εκδότης της επιγραφής, ήταν επιφυλακτικός ως προς την απόδοση της πολεμικής λείας, την οποία καταγράφεται ότι είχε αποσπάσει το θεσσαλικό ιππικό, από τους Αθηναίους κατά τη μάχη της Τανάγρας, το 457 π.Χ., εφόσον δέχεται μόνο την αποστασία των Θεσσαλών από το αθηναϊκό στρατόπεδο και όχι τη συμμετοχή του εναντίον των πρώην συμμάχων τους¹⁷⁵. Η Sordi, αντιθέτως, με βεβαιότητα ερμήνευσε την επιγραφή ως την ανάθεση του ενός δεκάτου των λαφύρων που απέσπασε το ιππικό μετά τη μάχη της Τανάγρας¹⁷⁶. Η ερμηνεία αυτή είναι και η πλέον πιθανή, διότι δεν μαρτυρείται από τον Θουκυδίδη θεσσαλική συμμετοχή στην επακόλουθη της ήττας στην Τανάγρα εκστρατεία των Αθηναίων, η οποία κατέληξε στη νίκη επί των Βοιωτών στα Οινόφυτα. Επιπλέον, η αξιοπιστία του Θουκυδίδη σχετικά με τη θεσσαλική συμμετοχή στη μάχη της Τανάγρας έχει ήδη πληγεί, όπως είδαμε, από την ανακάλυψη της επιγραφής του Θεοτίμου. Ο συνδυασμός των δύο επιγραφών αποδεικνύει ότι στο εσωτερικό της θεσσαλικής αποστολής, η οποία αποτελείτο από δυνάμεις ιππικού και πεζικού, υπέβασκε μια βαθύτερη αντίθεση, η οποία αντανάκλούσε την εσωτερική πολιτική αναταραχή στη Θεσσαλία εκείνη την περίοδο. Η αναταραχή αυτή εκδηλώθηκε κατά τη διάρκεια της μάχης και προκάλεσε ευρύτερες πολιτικές εξελίξεις στο εσωτερικό της Θεσσαλίας.

Παρά την αποσπασματικότητα των πηγών, τα γεγονότα που ακολούθησαν αποδεικνύουν ότι η αυτομόληση του θεσσαλικού ιππικού, κατά τη μάχη της Τανάγρας, αποτέλεσε το έναυσμα μιας γενικευμένης επανάστασης των Θεσσαλών κατά των

¹⁷⁵ Daux (1958), 229-234, όπου προτείνεται, ως εναλλακτική, η συμμετοχή των Θεσσαλών στην αθηναϊκή εκστρατεία, η οποία ακολούθησε λίγο μετά την ήττα στην Τανάγρα, και ότι τα λάφυρα προήλθαν από τον διοικισμό της Τανάγρας μετά την αθηναϊκή νίκη στα Οινόφυτα. Την άποψη αυτή συμμαρτύνει και ο Larsen (1960), 241.

¹⁷⁶ Sordi (1958), 344-347.

Αλευαδών. Λίγο μετά τη μάχη, ο Ορέστης, υιός του Εχεκρατίδα, βασιλέως τῶν Θεσσαλῶν, σύμφωνα με το Θουκυδίδη, εκδιώκεται από τη Θεσσαλία και ζητά καταφύγιο στην Αθήνα, όπου και πείθει τους Αθηναίους να τον αποκαταστήσουν στην εξουσία¹⁷⁷. Από το Διόδωρο αντλείται η πληροφορία ότι επικεφαλής αυτής της εκστρατείας ήταν ο Αθηναίος στρατηγός Μυρωνίδης¹⁷⁸. Ο Εχεκρατίδας δεν μας είναι γνωστός από άλλες πηγές. Η μαρτυρία του Θουκυδίδη ότι οι Αθηναίοι και οι σύμμαχοί τους, κατά την επακόλουθη εκστρατεία τους στη Θεσσαλία, πολιορκήσαν πρώτα τη Φάρσαλο, δημιούργησε την λανθασμένη εντύπωση ότι ο Εχεκρατίδας καταγόταν από την πόλη¹⁷⁹. Ωστόσο, η αναφορά του ονόματος αυτού από άλλες πηγές, οι οποίες το συσχετίζουν τόσο με τη Λάρισα όσο και με τους Αλευάδες¹⁸⁰, δείχνει ότι ο Εχεκρατίδας ανήκε σε αυτή την αριστοκρατική οικογένεια¹⁸¹.

Η ανατροπή του Ορέστη είναι η τελευταία πράξη της επανάστασης των Θεσσαλών κατά των Αλευαδών και η αρχή της πρέπει να τοποθετηθεί αμέσως μετά τη μάχη της Τανάγρας, δηλαδή το 457 π.Χ. Την έλευση του Ορέστη στην Αθήνα τοποθετούν ο μεν Θουκυδίδης το 452 π.Χ., αμέσως μετά το τέλος της εκστρατείας των Αθηναίων στην Αίγυπτο, ενώ ο Διόδωρος αμέσως μετά τη μάχη των Οινόφυτων, το 457/6 π.Χ.¹⁸² Η χρονολόγηση του Διόδωρου θα πρέπει να γίνει αποδεκτή ως η πλέον πιθανή, καθώς η καταστροφή του αθηναϊκού εκστρατευτικού σώματος στην Αίγυπτο, το 454 π.Χ., και η συνακόλουθη αφύπνιση του φόβου μιας περσικής αντεπίθεσης, θα έκανε αδύνατη την ανάληψη μιας τέτοιας επιχείρησης. Αντίθετα, μια επέμβαση στη Θεσσαλία, αμέσως μετά τη μάχη στα Οινόφυτα, είναι πιο πιθανή, στα πλαίσια των προσπαθειών των Αθηναίων να αποκαταστήσουν την κυριαρχία τους στην Κεντρική Ελλάδα¹⁸³. Η εκστρατεία των

¹⁷⁷ Θουκ. 1. 111. 1: *Ἐκ δὲ Θεσσαλίας Ὀρέστης ὁ Ἐχεκρατίδου υἱὸς τοῦ Θεσσαλῶν βασιλέως φεύγων ἔπεισεν Ἀθηναίους ἑαυτὸν καταγείναι καὶ παραλαβόντες Βοιωτοὺς καὶ Φωκέας ὄντας ζυμμάχους οἱ Ἀθηναῖοι ἐστράτευσαν τῆς Θεσσαλίας ἐπὶ Φάρσαλον. καὶ τῆς μὲν γῆς ἐκράτουν ὅσα μὴ προϊόντες πολὺ ἐκ τῶν ὄπλων (οἱ γὰρ ἰππῆς τῶν Θεσσαλῶν εἶργον), τὴν δὲ πόλιν οὐχ εἶλον, οὐδ' ἄλλο προυχώρει αὐτοῖς οὐδὲν ὧν ἔνεκα ἐστράτευσαν, ἀλλ' ἀπεχώρησαν πάλιν Ὀρέστην ἔχοντες ἄπρακτοι.*

¹⁷⁸ Διοδ. 11. 83. 3-4.

¹⁷⁹ Buttman (1829), 246-247 Meyer (1909), 246 Westlake (1936), 30 Beloch *GrG* 1², 2, 209.

¹⁸⁰ Σιμων. απόσπ. 34 (Bergk III⁴) (1882), αρ. 402 Πaus. 10. 16. 8: *Ἐχεκρατίδης δὲ ἀνὴρ Λαρισαῖος τὸν Ἀπόλλωνα ἀνέθηκε τὸν μικρόν· καὶ ἀπάντων πρώτων τεθῆναι τῶν ἀναθημάτων τοῦτο φασιν οἱ Δελφοί* Θεοκρ. *Εἰδύλλια* 16, 34-35, όπου ο Αντίοχος, υιός του Εχεκρατίδα, συσχετίζεται με τον Αλευά Σχόλ. Θεοκρ. 16. 34/35 (Wende) I (1967), 327: *ὁ δὲ Ἀντίοχος Ἐχεκρατίδου καὶ Δυσήριδος υἱὸς ἦν, ὃς φησι Σιμωνίδης.*

¹⁸¹ Morrison (1942), 60-61. Την άποψη του απορρίπτει, όχι πειστικά, ο Lewis [(1992), 119, υποσ. 87].

¹⁸² Θουκ. 1. 111. 1 Διοδ. 11, 83, 3-4. Έχει υποστηριχθεί ότι ο Θουκυδίδης δεν χρονολογεί το επεισόδιο του Ορέστη μετά το τέλος της αθηναϊκής εκστρατείας στην Αίγυπτο, αλλά τοποθετεί το επεισόδιο σε εκείνο το σημείο του κειμένου του, ενώ θα έπρεπε να βρίσκεται αμέσως μετά την παράγραφο 1, 108, η οποία τελειώνει με μια μάχη μεταξύ Αθηναίων και Σικυωνίων.

¹⁸³ Sordi (1958), 107. Ο Lewis [(1992), 119] θεωρεί πως η εκστρατεία του Μυρωνίδη είχε στόχο την τιμωρία των Θεσσαλών για την αυτομόλησή τους κατά τη μάχη της Τανάγρας.

Αθηναίων, με τη συνδρομή των Βοιωτών και Φωκέων¹⁸⁴, κατέρρευσε μπροστά στα τείχη της Φαρσάλου, την οποία και πολιορκήσαν ανεπιτυχώς¹⁸⁵. Η αντίσταση της πόλης και οι οχλήσεις του θεσσαλικού ιππικού ανάγκασαν τελικά τους επιτιθέμενους να λύσουν την πολιορκία και να επιστρέψουν άπρακτοι, ακολουθούμενοι και από τον Ορέστη.

Η αυτομόληση του θεσσαλικού ιππικού κατά τη μάχη της Τανάγρας και η αντίσταση των Θεσσαλών κατά την εκστρατεία των Αθηναίων δημιουργούν πολλά ερωτήματα για την πολιτική κατάσταση που επικρατούσε εκείνη την περίοδο στη Θεσσαλία. Σύμφωνα με μια άποψη, την εποχή αυτή συντελέστηκε στη Θεσσαλία επανάσταση κατά των Αλευαδών, η οποία, πέραν της εκδίωξης του Ορέστη, είχε ως συνέπεια και την απελευθέρωση των Πενεστών. Την άποψη αυτή πρότεινε η Sordi, η οποία στήριξε την προσωπική της θεώρηση της θεσσαλικής ιστορίας στην επιτυχία αυτής της επανάστασης¹⁸⁶. Σύμφωνα με την ιστορικό, η ανατροπή του Ορέστη είχε ως συνέπεια την αναδιοργάνωση του Θεσσαλικού Κοινού στην μορφή που το συναντάμε σχεδόν εκατό χρόνια αργότερα, στη συνθήκη μεταξύ Θεσσαλών και Αθηναίων το έτος 362 π.Χ. Η θεωρία της Sordi, ωστόσο, δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή. Πρώτον, η παρουσία του όρου *Πενέστης* σε μεταγενέστερες πηγές καταρρίπτει την άποψη της απελευθέρωσης των Πενεστών¹⁸⁷. Επιπλέον, δεν υπάρχει κανένα στοιχείο στις αρχαίες μαρτυρίες, το οποίο να αποδεικνύει την οργάνωση του Κοινού στη μορφή που το συναντάμε το 362 π.Χ. Δεν είναι απαραίτητη η «ανακάλυψη» μιας γενικευμένης επανάστασης, προκειμένου να ερμηνευθούν τα γεγονότα. Η εξέταση των πηγών αποτελεί την καλύτερη μέθοδο τεκμηρίωσης για την ακολουθία των γεγονότων. Από αυτές συμπεραίνεται ότι ενυπάρχουν στη Θεσσαλία την ίδια εποχή δύο τάσεις. Από τη μία πλευρά, οι Αλευάδες, απαντώντας στην επιθετική πολιτική της Σπάρτης, στράφηκαν προς την Αθήνα, με την οποία συνδέθηκαν με συμμαχικούς δεσμούς. Η συμμαχία του 461 π.Χ. συνομολογήθηκε στο όνομα όλων των Θεσσαλών, στην πραγματικότητα, όμως, πρέπει να θεωρηθεί βέβαιο ότι πίσω από τη γενική αναφορά στους Θεσσαλούς θα πρέπει να εννοηθούν οι αριστοκρατικές οικογένειες και ιδιαίτερα οι Αλευάδες.

¹⁸⁴ Μετά τη νίκη τους στα Οινόφυτα, το 457 π.Χ., οι Αθηναίοι κατόρθωσαν να φέρουν υπό τον έλεγχό τους τόσο τους Βοιωτούς όσο και Φωκείς, βλ. Θουκ. 1. 108. 3.

¹⁸⁵ Lewis (1992), 119, υποσ. 87, ο οποίος θεωρεί ότι η Φάρσαλος υπήρξε ο πρώτος στόχος της εκστρατείας καθώς αποτελούσε το «κλειδί» για την υπόλοιπη Θεσσαλία.

¹⁸⁶ Sordi (1958), 122-123 και 327.

¹⁸⁷ Ducat (1994), 103-113, ο οποίος συζητά την άποψη της Sordi και την καταρρίπτει με τη συνδρομή των πηγών.

Η υπόθεση αυτή στηρίζεται σε τρία στοιχεία. Πρώτον, η αυτομόληση του θεσσαλικού ιππικού προς τους Λακεδαιμονίους, κατά τη μάχη της Τανάγρας, αποδεικνύει την αντίθεση μεγάλου μέρους των Θεσσαλών προς την ηγεσία των Αλευαδών και των δυνάμεων που τη στήριζαν, δηλαδή των Αθηναίων. Δεύτερον, όταν ο Αλευάδης Ορέστης, λίγο μετά τη μάχη της Τανάγρας, ανετράπη από την εξουσία, ζήτησε καταφύγιο και βοήθεια από την Αθήνα, η οποία έσπευσε να τον συνδράμει, κατά πάσα πιθανότητα αμέσως μετά την αθηναϊκή νίκη στα Οινόφυτα, το 457/6 π.Χ. Μια τέτοια επιχείρηση δεν θα είχε νόημα εάν στηριζόταν αποκλειστικά στην εκδικητική διάθεση των Αθηναίων εναντίον των αποσκιρτησάντων κατά τη μάχη της Τανάγρας Θεσσαλών – άποψη που προκρίνει ο Διόδωρος – αλλά είναι περισσότερο λογική εάν συνδυαστεί με την ανάγκη παλινόρθωσης – σύμφωνα με το Θουκυδίδη – του Ορέστη, η εξουσία του οποίου επί των Θεσσαλών θα εξασφάλιζε και την παραμονή της περιοχής στο αθηναϊκό στρατόπεδο. Τρίτον, το 431 π.Χ. τη διοίκηση της θεσσαλικής δύναμης, που έσπευσε σε βοήθεια των Αθηναίων κατά την πρώτη σπαρτιατική εισβολή στην Αττική, είχαν άρχοντες τόσο από τη Λάρισα όσο και από τη Φάρσαλο, καθώς και από άλλες θεσσαλικές πόλεις. Φαίνεται, όμως, ότι τη συμμαχία αυτή δεν δέχθηκε ένα μέρος των Θεσσαλών, όπως μαρτυρεί το γεγονός της αυτομόλησης του θεσσαλικού ιππικού στη μάχη της Τανάγρας, καθώς και το ότι οι Αθηναίοι αντιμετώπισαν τις οχλήσεις του θεσσαλικού ιππικού για όσο διάστημα πολιορκούσαν τη Φάρσαλο. Για την προέλευση όσων αποτελούσαν αυτήν την παράταξη δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι. Πιθανώς να μιλούμε για μια «δημοκρατική» αντιπολίτευση, μέλη της οποίας ανέτρεψαν και τον Ορέστη. Αυτή η αντιπολίτευση δεν αντιμάχεται άμεσα την αθηναϊκή πολιτική, αλλά κυρίως την τοπική αριστοκρατία, και κατ' επέκταση μόνον όσους την υποστήριζαν, δηλαδή την Αθήνα.

Η ανατροπή του Ορέστη το 457 π.Χ. αποτέλεσε τομή για την πολιτική ιστορία της Θεσσαλίας. Η αποτυχία των Αθηναίων να τον αποκαταστήσουν στην εξουσία είναι η τελευταία είδηση που παραδίδεται για τη Θεσσαλία κατά τη διάρκεια της *Πεντηκονταετίας*, μέχρι το 431 π.Χ. Η εκδήλωση του «πραξικοπήματος» το οποίο ανέτρεψε τον Ορέστη, πρέπει να θεωρηθεί ως η απαρχή μιας περιόδου, κατά την οποία το Θεσσαλικό Κοινό είτε υπολειτουργούσε είτε δεν υφίστατο. Είναι ακριβώς η πολιτική κατάσταση που αποκαλούν οι ίδιοι οι Θεσσαλοί *άταγία*¹⁸⁸. Η περίοδος αυτή θα διαρκέσει με βεβαιότητα από το 457/6 π.Χ. έως και τις παραμονές του Πελοποννησιακού Πολέμου.

---

¹⁸⁸ IG IX² 257.

II.2 Πελοποννησιακός Πόλεμος

II.2.1 Η Θεσσαλία κατά τον Αρχιδάμειο Πόλεμο

Την ίδια περίοδο τοποθετείται η έναρξη της ταγείας του Δαόχου από τη Φάρσαλο. Οι γραπτές πηγές δεν παρέχουν πληροφορίες ούτε για το πρόσωπο αυτό ούτε για την εκλογή του στη θέση του ταγού. Σχετικώς με την εκλογή του μαθαίνουμε από ένα επίγραμμα, το οποίο βρίσκεται στη βάση του ανδριάντα του στους Δελφούς¹⁸⁹:

*Δάοχος Αγία είμι, πατρὶς Φαρσάλιος, ἀπάσης
Θεσσαλίας ἄρξας, οὐ βία ἀλλὰ νόμῳ
ἐπὶ καὶ εἴκοσι ἔτη· πολλῇ δὲ καὶ ἀγλαοκάρπῳ
εἰρηνῇ πλούτῳ τε ἔβρνε Θεσσαλία.*

Ο ανδριάντας είναι μέρος ενός αναθηματικού συνόλου, το οποίο αφιέρωσε στους Δελφούς ο ομώνυμος εγγονός του Δαόχου, το έτος 332 π.Χ. (Εικ. 3). Για την οικογένεια του Δαόχου Β΄, τα μέλη της οποίας απεικονίζονται στο αναθηματικό σύνολο, γνωρίζουμε μόνο ότι ο πατέρας του Αγίας είχε νικήσει στο αγώνισμα του παγκρατίου στους Ολυμπιακούς αγώνες, πιθανόν το 484 π.Χ.¹⁹⁰ Αυτή είναι η μοναδική μνεία η οποία παραδίδεται για τον Δάοχο Α΄ και την ταγεία του. Οι φιλολογικές πηγές δεν τον αναφέρουν, παρά το γεγονός ότι η αρχοντία του συμπίπτει με γεγονότα, στα πλαίσια των οποίων η Θεσσαλία έρχεται σε άμεση επαφή με τους δύο αντίπαλους συνασπισμούς. Η επιγραφή αυτή είναι εξαιρετικά διαφωτιστική για τις πολιτικές εξελίξεις που συντελέστηκαν στη Θεσσαλία εκείνη την εποχή. Μετά από ένα μεγάλο διάστημα, οι Θεσσαλοί κατόρθωσαν να συνενωθούν εκ νέου και να εκλέξουν έναν ταγό. Η μαρτυρία ότι η εξουσία του Δαόχου εκτεινόταν σε ολόκληρη τη Θεσσαλία φανερώνει ότι η εκλογή του είχε πανθεσσαλικό χαρακτήρα και νομιμοποιούσε την ηγετική του θέση σε όλη την περιοχή. Επιπλέον, σύμφωνα με την επιγραφή, ο Δάοχος άσκησε τα καθήκοντά του *οὐ βία ἀλλὰ νόμῳ*. Η φράση αυτή δείχνει ότι ο Δάοχος άσκησε το αξίωμά του ως συνταγματικά εκλεγμένος και με πλήρη αποδοχή ταγός, διαφοροποιώντας τον από προγενέστερες και μεταγενέστερες περιπτώσεις. Στην επιγραφή σημειώνεται επιπλέον ότι η ταγεία του Δαόχου επέφερε ειρήνη και πλούτο στη Θεσσαλία, στοιχείο το οποίο μοιάζει αντιφατικό, εφόσον γνωρίζουμε από τις πηγές ότι κατά την διάρκειά της οι Θεσσαλοί ενεπλάκησαν

¹⁸⁹ Syl³ 274, 6 FD III 4, αρ. 460, επιγρ. 5 (Pouilloux). Βλ. επίσης Jacquemin (1999), 51, 139.

¹⁹⁰ Ο υιός του Δαόχου Σίσυφος αναφέρεται από τον Θεόπομπο (FGrH 2 b, 115, F. 18: Ἀθῆν. Δειπνοσ. 6. 61: Θεόπομπος δ' ἐν τῇ ἐνάτῃ τῶν Ἑλληνικῶν Σίσυφου φησὶ τοῦ Φαρσαλίου κόλακα καὶ ὑπηρετήν γενέσθαι Ἀθήναιον τὸν Ἐρετρία).

άμεσα στην αντιπαράθεση Αθηνών και Σπάρτης, ενώ στο εσωτερικό η Θεσσαλία συγκλονίστηκε από κοινωνικές και πολιτικές αναταραχές. Για το λόγο αυτό το τέλος της ταγείας του Δαόχου τοποθετείται από πολλούς μελετητές νωρίτερα από το 404 π.Χ.¹⁹¹ Σύμφωνα με μια άλλη θεωρία ο Δάοχος εξελέγη ταγός των Θεσσαλών νωρίτερα από το 431 π.Χ.¹⁹². Έχει, επίσης, προταθεί ότι τα είκοσι επτά έτη που αναφέρονται αποτελούν το σύνολο των ετών της πολιτικής σταδιοδρομίας του Δαόχου τόσο στην πατρίδα του τη Φάρσαλο όσο και σε πανθεσσαλικό επίπεδο¹⁹³. Ωστόσο, οι θεωρίες αυτές παραβλέπουν το γεγονός ότι η ύπαρξη ενός εκλεγμένου ταγού στη Θεσσαλία πριν το 431 π.Χ. θα απαιτούσε την παρουσία του ως επικεφαλής του τμήματος ιππικού στην Αττική, όπως είχε γίνει στο παρελθόν σε ανάλογες επιχειρήσεις ή και αργότερα κατά την ταγεία του Ιάσονος των Φερών¹⁹⁴. Επιπλέον, το γεγονός ότι οι Θεσσαλοί συνέδραμαν στρατιωτικά τους Αθηναίους βάσει παλαιότερης συνθήκης, παρά τα γεγονότα και τα χρόνια που είχαν μεσολαβήσει από την εποχή που αυτή συνομολογήθηκε, επιτρέπει να διαφανεί η προσπάθεια των Θεσσαλών για κοινή δράση.

Η απάντηση στο πρόβλημα της ακριβούς χρονολόγησης της εκλογής του Δαόχου ως ταγού των Θεσσαλών θεωρούμε ότι βρίσκεται σε μια αινιγματική αναφορά του Θουκυδίδη για τη Θεσσαλία. Το 429 π.Χ. ο βασιλεύς των Οδρυσών Θρακών Σιτάλης, στα πλαίσια συμμαχίας που είχε συνάψει με τους Αθηναίους, κινήθηκε εναντίον του Περδίκκα Β΄, βασιλέως της Μακεδονίας¹⁹⁵. Η εκστρατεία αυτή, σύμφωνα με το Θουκυδίδη, θορύβησε ιδιαίτερα τους Θεσσαλούς, οι οποίοι προέβησαν σε προετοιμασίες για την αντιμετώπιση μιας ενδεχόμενης εισόδου των Θρακών στα εδάφη τους. Πιστεύουμε ότι στα πλαίσια αυτών των προετοιμασιών, οι Θεσσαλοί προχώρησαν στην εκλογή ενός ταγού, ο οποίος θα επιφορτιζόταν με την αρχηγία του στρατού των Θεσσαλών, καθώς και την γενικότερη οργάνωση της άμυνας. Τα καθήκοντα που θα αναλάμβανε ο ταγός αποσαφηνίζονται από ένα μεταγενέστερο παράδειγμα. Το 371 π.Χ., ο Ιάσων των Φερών, επιχειρώντας να πείσει τον Πολυδάμαντα, άρχοντα της Φαρσάλου, για την ανάγκη να εκλεγεί ταγός των

¹⁹¹ Constanzi (1901), 407 Beloch, *GrG* I, 2², 208 Meyer (1909), 247-249.

¹⁹² Beloch, *GrG* I, 2², 432 Meyer (1909), 445. Βλ. επίσης Sordi (1958), 115-117, η οποία τοποθετεί την εκλογή του Δαόχου το έτος 440 π.Χ.

¹⁹³ Ο Ferrabino [(1913), 122-131] θεωρεί ότι αρχικά ο Δάοχος ήταν τοπικός άρχοντας της Φαρσάλου, ενώ στη θέση του ταγού του Θεσσαλικού Κοινού εξελέγη το έτος 429 π.Χ., στα πλαίσια των προετοιμασιών των Θεσσαλών ενόψει του κινδύνου μιας εισβολής από τον βασιλέα της Θράκης Σιτάλη (Θουκ. 2. 101. 2). Βλ. επίσης Hammond – Griffith (1979), 123-129. Τα είκοσι επτά χρόνια της ταγείας του Δαόχου θεωρεί ότι συμψηφίζουν τα έτη, κατά τα οποία διατέλεσε τόσο τοπικός άρχων της Φαρσάλου όσο και ταγός του Θεσσαλικού Κοινού.

¹⁹⁴ Ηροδ. 5. 63.

¹⁹⁵ Errington (1990), 19-20.

Θεσσαλών, επιχειρηματολογεί παραθέτοντας τις δυνατότητες που θα του έδινε η εκλογή του σε αυτό το αξίωμα. Συγκεκριμένα, λέει ότι ως ταγός, πέραν της συγκέντρωσης των θεσσαλικών δυνάμεων υπό την αρχηγία του – μια δύναμη διόλου ευκαταφρόνητη – θα μπορούσε να φέρει υπό θεσσαλικό έλεγχο τους περιοίκους λαούς αντλώντας από αυτούς τόσο στρατεύματα όσο τον αναλογούνται φόρο¹⁹⁶. Οι ίδιες ακριβώς ενέργειες αποδίδονται στους Θεσσαλούς εν όψει της θρακικής επιβολής. Ενδεχομένως, λοιπόν, η εκλογή του Δαόχου στη θέση του ταγού πρέπει να τοποθετηθεί μεταξύ 431 και 429 π.Χ.

Κατά την πρώτη εισβολή του Λακεδαιμονίου βασιλέως Αρχιδάμου στην Αττική, το 431 π.Χ., οι Θεσσαλοί απέστειλαν ένα τμήμα ιππικού, ώστε να συνδράμουν τους Αθηναίους συμμάχους τους. Η συμβολή του τμήματος αυτού στις επιχειρήσεις ήταν μικρή, αφού, μετά την ιππομαχία στα Φρύγια της Αττικής εναντίον των Βοιωτών, στην οποία έλαβε μέρος, πιθανότατα αποχώρησε, έχοντας υποστεί μικρές απώλειες¹⁹⁷. Στα πλαίσια αυτού του επεισοδίου, γίνεται και η πρώτη ρητή νύξη για την ύπαρξη διαφορετικών πολιτικών τάσεων εντός της Λάρισας κυρίως, αλλά και εντός των άλλων θεσσαλικών πόλεων. Το απόσπασμα αυτό του Θουκυδίδη παρουσιάζει πολλά ενδιαφέροντα στοιχεία. Πρώτον γίνεται μνεία της συμμαχίας, βάσει της οποίας οι Θεσσαλοί σπεύδουν σε βοήθεια των Αθηναίων, δεύτερον η αναφορά των πόλεων προέλευσης των ιππέων, οι οποίοι αποτελούσαν αυτή τη δύναμη, τρίτον τα ονόματα των Θεσσαλών που ηγούνταν αυτής της δύναμης και τέταρτον η διευκρίνιση ότι οι δύο Λαρισαίοι άρχοντες προέρχονταν από τις δύο *στάσεις* της πόλης. Όπως έχουμε ήδη επισημάνει θεσσαλικό ιππικό στάλθηκε, προκειμένου να ενισχύσει τις αθηναϊκές γραμμές κατά τη μάχη της Τανάγρας. Η αποστολή αυτή έγινε στα πλαίσια της συμμαχίας η οποία είχε συνομολογηθεί μεταξύ Αθηνών και Θεσσαλών το 461 π.Χ. Την ίδια σχεδόν φράση χρησιμοποιεί ο Θουκυδίδης και σε αυτή την περίπτωση, προσθέτοντας όμως μια λέξη: η φράση *κατά το παλαιόν συμμαχικόν* υπενθυμίζει στους αναγνώστες του την προαναφερθείσα συμμαχία Αθηναίων-Θεσσαλών, διευκρινίζοντας παράλληλα, με τη χρήση του επιθέτου *παλαιόν* ότι η συμμαχία ήταν ακόμη σε ισχύ παρά την αυτομόληση του θεσσαλικού ιππικού στο αντίπαλο στρατόπεδο κατά τη μάχη της Τανάγρας, λίγα

¹⁹⁶ Ξενοφ. Έλλην. 6. 1. 5-6.

¹⁹⁷ Θουκ. 2. 22. 3. Ο Πausanias [1. 29. 6. 5-9] μας πληροφορεί ότι ο τάφος όσων Θεσσαλών σκοτώθηκαν σε εκείνη την επιχείρηση βρισκόταν έξω από τα τείχη, στο δρόμο προς την Ακαδημία: *καί Θεσσαλῶν τάφος ἐστὶν ἰππέων κατὰ παλαιὰν φιλίαν ἐλθόντων, ὅτε σὺν Αρχιδάμῳ Πελοποννήσιοι πρῶτον ἐσέβαλον ἐς τὴν Αἰτικὴν στρατιᾶ, καὶ πλησίον τοξόταις Κρησίν.*

χρόνια νωρίτερα¹⁹⁸. Η ανατροπή του Ορέστου και της δυναστείας των Αλευαδών από την ταγεία του Θεσσαλικού Κοινού είχε ως συνέπεια οι συμμαχίες του παλαιού καθεστώτος να αδρανοποιηθούν, όταν αυτό έπαυε να υφίσταται. Μετά όμως την «παλινόρθωσή» του, οι παλαιές σχέσεις με την αθηναϊκή δημοκρατία αποκαταστάθηκαν, χωρίς να είναι απαραίτητη η ανανέωση της συμμαχίας.

Ένα επιπλέον ενδιαφέρον στοιχείο είναι ο τρόπος που παρουσιάζεται η θεσσαλική δύναμη από τον ιστορικό. Ενώ οι Θεσσαλοί σπεύδουν από κοινού σε βοήθεια των Αθηναίων, σύμφωνα με τη συνθήκη συμμαχίας του παρελθόντος, ο Θουκυδίδης στη συνέχεια καταγράφει χωριστά τις θεσσαλικές πόλεις που έστειλαν δυνάμεις. Μάλιστα αναφέρεται σε αυτές χρησιμοποιώντας το εθνικό τους όνομα: Λαρισαίοι, Φαρσάλιοι, Παράσιοι¹⁹⁹, Κρανώνιοι, Πυράσιοι²⁰⁰, Γυρτώνιοι και Φεραίοι. Ο Θουκυδίδης έκρινε απαραίτητη αυτή τη διευκρίνιση, πιθανώς για δύο λόγους: πρώτον για να δηλώσει τη σημασία που έδιναν σε αυτή την εκστρατεία οι ίδιοι οι Θεσσαλοί, καθώς η δύναμη αποτελείτο από ιππείς προερχόμενους κατά κύριο λόγο από τις σημαντικότερες θεσσαλικές πόλεις και δεύτερον για να υποδηλώσει ότι η βοήθεια προς τους Αθηναίους είχε την καθολική υποστήριξη των Θεσσαλών και όχι μόνο ενός γεωγραφικού διαμερίσματος της περιοχής. Για να ενισχύσει ακόμα περισσότερο την εντύπωση της πανθεσσαλικής υποστήριξης προς την Αθήνα, καθώς και της βαρύτητας που δόθηκε στην εκστρατεία, ο ιστορικός σημειώνει ότι των ιππέων της κάθε θεσσαλικής πόλης ηγείτο διαφορετικός άρχων. Ο Θουκυδίδης επισημαίνει ότι αρχηγοί των Λαρισαίων ιππέων ήταν οι Πολυμήδης και Αριστόνους, *ἀπὸ τῆς στάσεως ἑκάτερος*²⁰¹. Ο ιστορικός δεν κρίνει σκόπιμο να αναφέρει τα ονόματα των αρχόντων των υπολοίπων θεσσαλικών πόλεων, για

¹⁹⁸ Αντίθετα η Sordi [(1958), 112-13] θεωρεί ότι ο Θουκυδίδης αναφέρεται σε μια ανανέωση της παλαιάς συμμαχίας μεταξύ Αθηναίων και Θεσσαλών, χωρίς, ωστόσο, αυτό να τεκμαίρεται από το κείμενο του Θουκυδίδη. Αντίθετα βλ. Meyer (1909), 247-248, Gomme *HCT* I, 78.

¹⁹⁹ Το όνομα αυτό παραδίδεται στους περισσότερους κώδικες των *Ιστοριών* του Θουκυδίδη καθώς και σε πρωϊμότερα παπυρικά ευρήματα τα οποία περιέχουν αποσπάσματα του έργου του ιστορικού. Έχει πάντως προταθεί η διόρθωσή του σε Πειράσιοι, η οποία και πρέπει να γίνει δεκτή, διότι η πόλη Πειρασία αναφέρεται και από άλλες πηγές (Απολλ. Ροδ. 1. 37 Στεφ. Βυζάντιου 138. 17 Τίτος Λίβιος 32. 13. 9) παράλληλα μαρτυρείται επιγραφικά και νομισματικά. Η πόλη βρισκόταν πλησίον της συμβολής των ποταμών Ενιπέα και Απιδανού και ανήκε πιθανότατα στην τετράδα της Θεσσαλιώτιδος, βλ. Stählin (1924), 241-2 Decourt (1990), 157.

²⁰⁰ Οι περισσότεροι μεταγενέστεροι κώδικες παραδίδουν το όνομα σε αυτή τη μορφή, ωστόσο δυο παπυρικά ευρήματα του 2^{ου} και 1^{ου} αι. π.Χ. παραδίδουν τη γραφή Πειράσιοι. Το τοπωνύμιο *Πύρασος* μαρτυρείται και από άλλες πηγές (Ομ. Β 695, Στράβων 9. 5. 14, ψ.-Σκύλαξ 63, ο οποίος αποδίδει στην πόλη και το όνομα Δημήτριον). Όλες οι αναφορές συγκλίνουν στο ότι πρόκειται για μια πόλη, η οποία βρισκόταν στην περιοχή της Αχαΐας Φθιώτιδος. Βλ. Stählin (1924), 174 Helly (1995), 233, υποσ. 88.

²⁰¹ Θουκ. 2. 22. 3.

τους οποίους επιφυλάσσει μόνο μια γενική μνεία²⁰². Εξαίρεση αποτελεί ο Φαρσάλιος Μένων. Η αναφορά του Μένωνος δεν είναι παράδοξη, διότι φαίνεται πως διατηρούσε σχέσεις με την Αθήνα και ενδεχομένως να ήταν γνωστός τόσο του ίδιου του Θουκυδίδη όσο και πολλών από τους αναγνώστες του²⁰³. Η έλλειψη ενός επικεφαλής της θεσσαλικής δύναμης θεωρήθηκε από πολλούς μελετητές ως ένδειξη της διάσπασης της Θεσσαλίας, καθώς και της απουσίας ενός εκλεγμένου ταγού στην κεφαλή του Θεσσαλικού Κοινού²⁰⁴. Ωστόσο, η αποστολή του θεσσαλικού τμήματος στην Αττική, βάσει της παλαιότερης συνθήκης, αποδεικνύει ότι η πολιτική ομαλότητα είχε επανέλθει στη Θεσσαλία²⁰⁵.

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον στοιχείο. Πρόκειται για ένα προξενικό ψήφισμα του δήμου των Αθηναίων, το οποίο χρονολογήθηκε μεταξύ των ετών 430 έως 415 π.Χ. και αποδίδει στον Κάλλιπο τον Γυρτώνιο και τους υιούς του τους τίτλους του πρόξενου και ευεργέτη²⁰⁶. Η επιγραφή δεν μπορεί να χρονολογηθεί με ακρίβεια, ωστόσο η μοναδική σε παρόμοιες αθηναϊκές επιγραφές του 5^{ου} αιώνας φράση του πέμπτου στίχου *γνώμη στρατηγῶν* θεωρήθηκε ως ένδειξη πως οι υπηρεσίες που προσέφερε το τιμώμενο πρόσωπο στην πόλη ήταν στρατιωτικού χαρακτήρα. Σε συνδυασμό με τη ρητή αναφορά του Θουκυδίδη ότι στη θεσσαλική δύναμη που συνέδραμε τους Αθηναίους, κατά το πρώτο έτος του πολέμου, μετείχαν και ιππείς από τη Γυρτώνα, επιτρέπουν να αποδεχθούμε ότι ο τιμώμενος Κάλλιπος έλαβε μέρος στην επιχείρηση, κατά την οποία διακρίθηκε, προκαλώντας την ευγνωμοσύνη του αθηναϊκού δήμου²⁰⁷.

Τέλος, σχετικά με τους δύο Λαρισαίους αξιωματικούς, ο ιστορικός σημειώνει ότι προέρχονταν *ἀπὸ τῆς στάσεως ἑκάτερος*. Με τον όρο *στάσις* χαρακτηρίζεται στο έργο του η πολιτική παράταξη, και μάλιστα χρησιμοποιείται κατεξοχήν για να δηλώσει αντίπαλες πολιτικές παρατάξεις εντός της πόλεως²⁰⁸. Η υπόμνηση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς ο Θουκυδίδης, χωρίς να προχωρεί σε περαιτέρω ανάλυση, υπονοεί ότι εντός της

²⁰² Θουκ. 2. 22. 3: *ἦσαν δὲ καὶ τῶν ἄλλων κατὰ πόλεις ἄρχοντες*.

²⁰³ Ο Μένων ήταν απόγονος του συνονόματου εκείνου Φαρσαλίου, ο οποίος το 476 π.Χ. είχε ενισχύσει με προσωπικά του έξοδα και δυνάμεις την πρώτη επιχείρηση της Δηλιακής Συμμαχίας υπό τον Κίμωνα εναντίον της Ηϊόνας, ενώ ταυτίζεται και με τον Μένωνα του ομώνυμου πλατωνικού διαλόγου, βλ. Morrison (1942), 57-58 Taylor (1992), 165-166.

²⁰⁴ Kahrstedt (1924), 138-139 Αξενίδης (1947), 116.

²⁰⁵ Sordi (1958), 113, υποσ. 1.

²⁰⁶ IG II² 27.

²⁰⁷ Walbank (1978), 352-353, ο οποίος παραθέτει όλη τη σχετική με την επιγραφή συζήτηση. Για τη χρονολόγηση της επιγραφής προκρίνει μια μεταγενέστερη χρονολόγηση, περί το 416/415 π.Χ.

²⁰⁸ Το ρήμα *στασιάζω* και τα παράγωγα του, όπως και το ουσιαστικό *στάσις*, χρησιμοποιούνται 53 φορές στο έργο του Θουκυδίδη. Η πλειονότητα των περιπτώσεων χρήσης του ουσιαστικού από τον ιστορικό αφορά επαναστάσεις εντός των πόλεων. Σε έξι περιπτώσεις, όμως, η λέξη προσδιορίζει αντίπαλες πολιτικές παρατάξεις, όπως εδώ, εντός των υπό εξέταση πόλεων. Σχετικώς με τον όρο, βλ. IACP (2004), 124-129.

Λάρισα εκείνη την εποχή λάμβανε χώρα μια διαμάχη ανάμεσα σε δύο πολιτικές παρατάξεις. Ποιες ήταν και τι πρέσβευε η κάθε μία δεν διευκρινίζεται. Έχουν διατυπωθεί πολλές ερμηνείες σχετικά με τη διατύπωση αυτή του Θουκυδίδη. Οι *στάσεις* ερμηνεύτηκαν ως αντίπαλες κομματικές οργανώσεις, με ολιγαρχικό χαρακτήρα, οι οποίες σχηματίζονταν από τα ισχυρότερα γένη της αριστοκρατικής τάξης και αντιπροσώπευαν η μεν πρώτη αυστηρές ολιγαρχικές αρχές, ενώ η άλλη μια μετριοπαθέστερη πολιτική, επηρεασμένη από δημοκρατικές ιδέες²⁰⁹. Μία άλλη ερμηνεία θέλει τη μία *στάση* να εκπροσωπεί την παλαιά αριστοκρατία, δηλ. τους Αλευάδες, ενώ για την άλλη υποστηρίζει ότι αποτελείτο από τα κατώτερα στρώματα της θεσσαλικής κοινωνίας, κυρίως την αναδυόμενη εκείνη την εποχή «αστική» τάξη, η οποία επιζητώντας τον εκδημοκρατισμό του πολιτεύματος και την κατάργηση του «φεουδαρχικού» συστήματος νομής της εξουσίας είχαν πρωταγωνιστήσει στην επανάσταση το 457 π.Χ., με αφορμή την αποσκίρτησή τους από το σπαρτιατικό στρατόπεδο κατά τη μάχη της Τανάγρας²¹⁰. Στην πραγματικότητα, στη Λάρισα, αλλά και στη Θεσσαλία γενικότερα, λάμβανε χώρα η ίδια εσωτερική σύγκρουση που βασάνιζε εκείνη την εποχή το σύνολο του ελληνικού κόσμου, η διαίρεση δηλαδή των πολιτών σε παρατάξεις, φίλα ή εχθρικά προσκείμενες στους δύο αντιμαχόμενους συνασπισμούς, την Αθηναϊκή και την Πελοποννησιακή συμμαχία, αντιστοίχως. Και όπως σε πολλές πόλεις-κράτη, η διαμάχη αυτή έλαβε και τη μορφή κοινωνικής πάλης. Ωστόσο, κατά τη χρονική αυτή στιγμή, δεν τεκμαίρεται ότι η πάλη αυτή είχε λάβει τη διάσταση κοινωνικής επανάστασης, όπως υποστηρίζεται γενικότερα²¹¹. Αντίθετα, είναι σαφές από τις φιλολογικές μαρτυρίες ότι στις αντίπαλες ομάδες κυρίαρχο ρόλο έπαιζαν ακόμα τα αριστοκρατικά γένη. Για αυτό και στην περίπτωση της Θεσσαλίας λαμβάνει χώρα το ακόλουθο παράδοξο. Η παραδοσιακή αριστοκρατία διατηρεί στενές επαφές με τη δημοκρατική Αθήνα. Παράλληλα, όπως σημειώνεται αργότερα από τον Θουκυδίδη, και το μεγαλύτερο μέρος των Θεσσαλών συμπαθεί την Αθήνα. Την ίδια εποχή αναδύεται εντός της Θεσσαλίας ένα φιλοσπαρτιατικό ρεύμα, εκπροσωπούμενο και αυτό από μέλη της αριστοκρατίας, το οποίο στη συνέχεια θα διογκωθεί, ενσωματώνοντας και ανθρώπους κατώτερης κοινωνικής τάξης, όπως εμπόρους και μικροϊδιοκτήτες γης. Ο νέος αυτός

²⁰⁹ Busolt (1920), 360· Αξενίδης (1947), 121-122. Η ερμηνεία που δόθηκε από τον Willamowitz [(1900), 557, 5], ότι δηλαδή οι *στάσεις* αποτελούσαν κρατικές οργανώσεις με δημοσίους υπαλλήλους και στρατιωτικές δυνάμεις, πρέπει να απορριφθεί ως εντελώς αβάσιμη.

²¹⁰ Sordi (1958), 119-123.

²¹¹ Gehrke (1985), 266-267· Loraux (1997), 26-31.

παράγων θα επιζητήσει την ενίσχυση της ολιγαρχικής Σπάρτης για την ανατροπή της φιλοαθηναϊκής αριστοκρατίας και τη διεκδίκηση «δημοκρατικότερου» πολιτεύματος.

Είναι επομένως φανερό ότι το έτος 431 π.Χ. η Θεσσαλία επανέρχεται σταδιακά στην πολιτική ομαλότητα, η οποία είχε ανατραπεί το 457 π.Χ. με την εκδίωξη του Αλευάδη Ορέστη. Αν και την άνοιξη του 431 π.Χ., όταν θεσσαλικές δυνάμεις ιππικού έσπευσαν σε βοήθεια των Αθηναίων, δεν υπήρχε εκλεγμένος ταγός του Θεσσαλικού κοινού, η από κοινού δράση των θεσσαλικών πόλεων δείχνει τη διάθεση που υπήρχε για επιστροφή στη συνταγματική νομιμότητα. Πώς αλλιώς θα μπορούσε να εξηγηθεί η κινητοποίηση τόσων πολλών θεσσαλικών πόλεων, προκειμένου να τηρήσουν τους όρους μιας συνθήκης με την Αθήνα, η οποία είχε συνομολογηθεί από το Θεσσαλικό Κοινό τριάντα χρόνια νωρίτερα; Παρά το γεγονός ότι η συμβολή του μικρού θεσσαλικού αποσπάσματος στα πολεμικά γεγονότα δεν ήταν σημαντική, ωστόσο οι εξελίξεις που πυροδότησε η συλλογική αυτή δράση για τη Θεσσαλία ήταν καταλυτικές. Η εκλογή του Φαρσάλιου Δαόχου στη θέση του ταγού θα πρέπει να τοποθετηθεί αμέσως μετά τα γεγονότα αυτά, παράλληλα με την επαναδραστηριοποίηση του Θεσσαλικού Κοινού.

Η αποκατάσταση της πολιτικής «ομαλότητας» στη Θεσσαλία γίνεται φανερή σε δύο επεισόδια, τα οποία λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια του Αρχιδάμειου πολέμου. Το 429 π.Χ. ο βασιλεύς της Θράκης Σιτάλης, σύμμαχος των Αθηναίων, εισέβαλε στη Μακεδονία και τη Χαλκιδική, σε μία επιχείρηση, η οποία στρεφόταν κατά κύριο λόγο εναντίον του βασιλέως της Μακεδονίας Περδίκκα Β²¹². Η επιχείρηση αυτή, η οποία είχε περισσότερο ως στόχο την αποκόμιση εδαφών εις βάρος της Μακεδονίας και τη δήωση της περιοχής, προκάλεσε αναστάτωση στους Θεσσαλούς, οι οποίοι άρχισαν προετοιμασίες, προκειμένου να αντιμετωπίσουν μια ενδεχόμενη προέλαση των Θρακών προς νότο²¹³. Στο πλαίσιο αυτής της μαρτυρίας του Θουκυδίδη μπορούμε να διακρίνουμε ενδείξεις για την ύπαρξη και λειτουργία του Θεσσαλικού Κοινού εκείνη την περίοδο²¹⁴. Σε αντίθεση με την προηγούμενη αναφορά του στους Θεσσαλούς, όπου παρουσιάζονται διάφορες πόλεις να συνεργάζονται, ο Θουκυδίδης μιλά σε αυτή την περίπτωση συνολικά για τους Θεσσαλούς ως μια ενιαία πολιτική οντότητα, ως μια χώρα που προετοιμάζεται για την αντιμετώπιση μιας ενδεχόμενης εισβολής. Σημαντική, επίσης, είναι η αναφορά στους υπηκόους των

²¹² Errington (1990), 19-20.

²¹³ Θουκ. 2. 101. 2: *καθημένον δ' αὐτοῦ (σημ. του Σιτάλη) περὶ τοὺς χώρους τούτους οἱ πρὸς νότον οἰκοῦντες Θεσσαλοὶ καὶ Μάγνητες καὶ οἱ ἄλλοι ὑπήκοοι Θεσσαλῶν καὶ οἱ μέχρι Θερμοπυλῶν Ἕλληνες ἐφοβήθησαν μὴ καὶ ἐπὶ σφᾶς ὁ στρατὸς χωρήσῃ, καὶ ἐν παρασκευῇ ἦσαν.*

²¹⁴ Gomme *HCT* (1956), 493.

Θεσσαλών. Πρόκειται για τους περιοίκους λαούς, οι οποίοι ήταν εξαρτημένοι πολιτικά από τη Θεσσαλία, με την υποχρέωση να πληρώνουν φόρους και να διαθέτουν στρατιωτικές δυνάμεις (κυρίως *ψιλούς*, δηλαδή ελαφρά οπλισμένους στρατιώτες²¹⁵) στο στρατό του Κοινού. Η συμμετοχή και των υπηκόων των Θεσσαλών στις πολεμικές προετοιμασίες δείχνει ότι το Κοινό ήταν ενεργό, διότι μόνο σε αυτή την περίπτωση θα μπορούσαν οι Θεσσαλοί να υπολογίζουν στη βοήθειά τους. Αργότερα, το έτος 371/70 π.Χ., όταν ο Ιάσων των Φερών εξελέγη ταγός των Θεσσαλών, ανάγκασε τους περιοίκους λαούς να δεχθούν την εξουσία του και να καταβάλουν εκ νέου το φόρο που είχε οριστεί κατά το παρελθόν, όπως και τις στρατιωτικές δυνάμεις που τους αναλογούσαν σε περίπτωση πολέμου, ενισχύοντας έτσι κατά πολύ τη δύναμη του ομοσπονδιακού στρατού²¹⁶. Πιθανότατα το ίδιο συνέβη και σε αυτή την περίπτωση. Με εκλογή, υπό τις έκτακτες συνθήκες της επικείμενης θρακικής εισβολής, ενός νέου ταγού, του Δαόχου, οι περίοικοι λαοί, μεταξύ των οποίων και οι Μάγνητες, επανήλθαν υπό τον έλεγχο των Θεσσαλών.

II.2.2 Η εκστρατεία του Βρασίδα

Το δεύτερο επεισόδιο, το οποίο αναδεικνύει τη διάσπαση των Θεσσαλών εκείνη την περίοδο, λαμβάνει χώρα το 424 π.Χ. όταν, σύμφωνα με το Θουκυδίδη, ο Σπαρτιάτης στρατηγός Βρασίδα, επικεφαλής εκστρατευτικού σώματος, φτάνει στα σύνορα της Θεσσαλίας, καθ' οδόν προς την Αμφίπολη²¹⁷. Παρά την φιλοαθηναϊκή στάση που είχαν επιδείξει προηγουμένως, οι Θεσσαλοί εμφανίζονται και πάλι διηρημένοι σε δύο παρατάξεις, μια φιλοαθηναϊκή, η οποία αποτελείτο από την πλειονότητα των Θεσσαλών, και μια φιλοσπαρτιατική²¹⁸. Σύμφωνα με το Θουκυδίδη, το *πλήθος*, δηλαδή η πλειοψηφία²¹⁹ των Θεσσαλών ήταν ευνοϊκό προς τους Αθηναίους²²⁰ και η διέλευση του Βρασίδα μέσα από τη Θεσσαλία θα ήταν αδύνατη χωρίς κάποια βοήθεια εκ των έσω.

²¹⁵ Ξενοφ. *Έλλην.* 6. 1. 9: ...*σχεδόν δὲ πάντες οἱ ταῦτη ἀκοντισταὶ εἰσιν· ὥστε καὶ πελταστικῶ εἰκὸς ὑπερέχειν τὴν ἡμετέραν δύναμιν.*

²¹⁶ Ξενοφ. *Έλλην.* 6. 1. 9: *Πλατυτάτης γε μὴν γῆς οὖσης Θεσσαλίας, πάντα τὰ κύκλῳ ἔθνη ὑπήκοα μὲν ἔστιν, ὅταν ταγὸς ἐνθάδε καταστή.* Επίσης 6. 1. 19: *Προεῖπε δὲ τοῖς περιοίκοις πᾶσι καὶ τὸν φόρον ὥσπερ ἐπὶ Σκόπα τεταγμένοι ἦν φέρειν.*

²¹⁷ Θουκ. 4. 78.

²¹⁸ Sordi (1958), 121.

²¹⁹ Το ουσιαστικό *πλήθος* μετά γενικής χρησιμοποιείται από τον Θουκυδίδη, προκειμένου να δηλωθεί η πλειοψηφία, ενώ προκειμένου να δηλωθεί ο λαός ή ο όχλος χρησιμοποιείται μόνο του, βλ. Liddell – Scott, λήμμα *πλήθος*. Για την περίπτωση που μας απασχολεί, βλ. Morrison (1942), 63 Gomme *HCT* (1956), 510.

²²⁰ Θουκ. 4. 78. 2: *τοῖς τε Αθηναίοις αἰεὶ ποτε τὸ πλήθος τῶν Θεσσαλῶν εὖνον ὑπῆρχε.* Τα φιλικά προς την Αθήνα αισθήματα των Θεσσαλών επιβεβαιώνει, σε μεταγενέστερη εποχή, και ο Πausanias 3. 9. 13: *ἦν δὲ τι εὐνοίας ἐκ παλαιοῦ καὶ εἰς τὴν πόλιν αὐτοῖς τὴν Αθηναίων.*

Πράγματι, όπως σημειώνει ο Θουκυδίδης, στις θεσσαλικές πόλεις υπήρχαν άτομα φιλικά διακείμενα προς τη Σπάρτη, τα οποία έσπευσαν να προσφέρουν τη βοήθειά τους στον Βρασίδα. Συγκεκριμένα, κατονομάζεται μια ομάδα ανδρών από τη Φάρσαλο, την οποία αποτελούσαν οι Πάναιρος²²¹, Δώρος²²², Ιππολοχίδας²²³, Τορύλαος και Στρώφακος²²⁴, ο Λαρισαίος Νικονίδα²²⁵, ενώ γίνεται και μία γενική μνεία σε άλλους Θεσσαλούς²²⁶. Ο αριθμός των Φαρσαλίων που έσπευσαν να υποστηρίξουν τη διέλευση του σπαρτιατικού στρατού αποτελεί ισχυρή ένδειξη ότι, σε σχέση με την υπόλοιπη Θεσσαλία, η πόλη της Φαρσάλου αποτελούσε το κέντρο της φιλολακωνικής πολιτικής στη Θεσσαλία, καθώς εκεί δραστηριοποιούνταν μια ισχυρή φιλολακωνική παράταξη. Λίγο νωρίτερα στο ίδιο χωρίο, ο ιστορικός επεσήμανε ότι ο Βρασίδης, πριν ακόμα διέλθει τα σύνορα της Θεσσαλίας, ειδοποίησε τους *έπιτηδείς* του, ώστε να τον συνδράμουν στο εγχείρημά του.

Η αναφορά του Θουκυδίδα στο *πλήθος* των Θεσσαλών οδήγησε σε μια λανθασμένη ερμηνεία της κατάστασης που επικρατούσε εκείνη την εποχή στη Θεσσαλία, σύμφωνα με την οποία ο θεσσαλικός λαός ήταν φιλικά διακείμενος προς την Αθήνα, ενώ οι αριστοκράτες υποστήριζαν τη Σπάρτη²²⁷. Πράγματι, ανάμεσα στα ονόματα εκείνων που έσπευσαν να συνδράμουν το Βρασίδα, συγκαταλέγονται και άτομα των οποίων η αριστοκρατική καταγωγή πρέπει να θεωρείται βέβαιη²²⁸. Ωστόσο, δεν είναι απαραίτητο να αναζητείται ως αντίπαλο δέος ο κοινωνικός αντίποδας αυτών των αριστοκρατών, δηλ. ο λαός της Θεσσαλίας. Οι σχέσεις *ξενίας* προϋπόθεταν βέβαια τη σύνδεση ατόμων της ίδιας κοινωνικής τάξης, χωρίς όμως αυτό να ισχύει για άτομα τα οποία χαρακτηρίζονται ως *έπιτηδείοι*²²⁹. Στην ηγεσία της φιλοαθηναϊκής παράταξης θα βρίσκονταν με βεβαιότητα μέλη των αριστοκρατικών οικογενειών της Θεσσαλίας, οι οποίες παραδοσιακά διατηρούσαν στενές επαφές με τη δημοκρατική Αθήνα. Η επιρροή των αριστοκρατών

²²¹ Πρβλ. *IG IX².247*. Βλ. *LGPN* (2000), λ. *Πάναιρος*, 331.

²²² Το όνομα είναι σπάνιο στη Θεσσαλία. Εκτός από το Θουκυδίδη, μαρτυρείται μόνο από μια επιγραφή του 3^{ου} αιώνας π.Χ. από την Δημητριάδα, .

²²³ Τα ονόματα Ιππολοχίδας και Τορύλαος δεν μαρτυρούνται από άλλη πηγή.

²²⁴ Το όνομα παραδίδεται από επιγραφές της Φαρσάλου (*IG IX².234*, στ. 89), ενώ η διόρθωση του ονόματος σε Στρώφακος, βάσει άλλων επιγραφών (*IG II².2406*, στ. 7, πρβλ. Habicht (1994), 220-221, αρ. 6) θα πρέπει μάλλον να απορριφθεί ως περιττή. Βλ. επίσης García-Ramón (2007), 57· Hunold (2009), 102.

²²⁵ Το όνομα παραδίδεται από πολλές επιγραφές της Λάρισας (*IG IX².211· SEG 13.391· SEG 24.534* και 540), ενώ απαντά σε μια επιγραφή του Άτραγος, χρονολογημένη τον 4^ο αι. π.Χ., βλ. *AI 48* (1993), *Χρον.* 255, αρ. 25 και σε μία επιγραφή της Γυρτώνος, βλ. *IG IX².519*, στ. 80.

²²⁶ Ο Hornblower [(1991), 257] θεωρεί πως η καταγραφή των ονομάτων από το Θουκυδίδη δείχνει την ακρίβεια των πληροφοριών του, οι οποίες προήλθαν είτε από συζητήσεις με ανθρώπους του επιτελείου του Βρασίδα είτε από υψηλά ιστάμενους Θεσσαλούς.

²²⁷ Αξενίδης (1947), 119· Sordi (1958), 120-121· Hammond II (1979), 129· Hornblower (1991), 241.

²²⁸ Hornblower (1991), 243.

²²⁹ Herman (1987), 12-13.

αυτών επί της πλειοψηφίας των Θεσσαλών καθορίζει και τα φιλοαθηναϊκά της αισθήματα, όπως και την αντίδρασή της στην επικείμενη διέλευση του σπαρτιατικού στρατού μέσα από τα εδάφη της Θεσσαλίας.

Είναι ενδιαφέρον ότι ανάμεσα στους «πράκτορες» του Βρασίδα από τη Φάρσαλο αναφέρεται ο Στρόφακος, πρόξενος των Χαλκιδέων, ενώ ο Λαρισαίος Νικονίδας χαρακτηρίζεται ως *ἐπιτήδειος* του βασιλέως της Μακεδονίας Περδίκκα Β΄. Οι αναφορές αυτές από το Θουκυδίδη δεν είναι τυχαίες, καθώς στη συνέχεια μας πληροφορεί ότι ο Βρασίδας είχε κληθεί να επέμβει στη Χαλκιδική εναντίον των Αθηναίων τόσο από τους Χαλκιδείς όσο και από τον βασιλέα Περδίκκα²³⁰. Φαίνεται, λοιπόν, πως η διέλευση του Βρασίδα δια μέσου της Θεσσαλίας ήταν μια καλά σχεδιασμένη επιχείρηση, για την επιτυχία της οποίας κινητοποιήθηκαν οι πράκτορες όλων των εμπλεκόμενων δυνάμεων, καθώς το εγχείρημα κινδύνευε να αποτύχει μπροστά στην αναμενόμενη αντίδραση των υπολοίπων Θεσσαλών.

Ωστόσο, οι «πράκτορες» αυτοί δεν κατόρθωσαν να αποσπάσουν την υποστήριξη όλων των Θεσσαλών, προϋπόθεση απαραίτητη για την απρόσκοπτη διέλευση του Βρασίδα. Φτάνοντας ο Λακεδαιμόνιος στρατηγός στη Μελίτεια²³¹, και πριν περάσει τον ποταμό Ενιπέα, βρέθηκε αντιμέτωπος με μια θεσσαλική δύναμη, η οποία είχε σπεύσει να τον εμποδίσει. Και σε αυτή την περίπτωση αποδείχθηκε η αδυναμία της φιλοσπαρτιατικής παράταξης, καθώς μπροστά σε αυτή την αντίδραση των Θεσσαλών, οι πράκτορες του Βρασίδα παραδέχθηκαν την αδυναμία τους να οδηγήσουν εντός της Θεσσαλίας μια στρατιωτική δύναμη χωρίς τη ρητή συγκατάθεση όλων των Θεσσαλών, ενώ και η δική τους θέση, ως προξένων των Λακεδαιμονίων, ήταν επισφαλής και δεν τους έδινε κανένα πλεονέκτημα. Ο Βρασίδας, επιστράτευσε τη ρητορική του δεινότητα, προκειμένου να καθησυχάσει τους Θεσσαλούς, διαβεβαιώνοντάς τους ότι η επιχείρηση δεν στρεφόταν εναντίον τους, αλλά εναντίον των Αθηναίων. Οι Θεσσαλοί τελικώς αποχώρησαν, πιθανότατα όχι επειδή πείστηκαν από τις διαβεβαιώσεις του Βρασίδα, αλλά μάλλον φοβούμενοι ότι η παρακώλυση της διέλευσης θα προκαλούσε την αμείλικτη αντίδραση της Σπάρτης εναντίον τους.

Έχοντας χάσει πλέον το πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού και διαπιστώνοντας την αδυναμία των «πρακτόρων» του να διασφαλίσουν την απρόσκοπτη διέλευση του στρατού

²³⁰ Θουκ. 4. 79. 2. Βλ. Rhodes (1994), 308.

²³¹ Η Μελίτεια ήταν πόλη της Αχαΐας Φθιώτιδος και αποτελούσε κύριο σταθμό της οδού που οδηγούσε από τις Θερμοπύλες και τη Λαμία προς τη Λάρισα και τα Τέμπη. Βλ. ψ.-Σκύλαξ 63. Πρβλ. Stählin (1924), 283-289.

του, ο Βρασίδης επιχείρησε και κατόρθωσε να διέλθει ταχύτατα μέσα από τη θεσσαλική πεδιάδα και να φτάσει πρώτα στην Περραιβία και στη συνέχεια στην επικράτεια του Περδίκκα Β'. Η πορεία αυτή, αν δεχθούμε την περιγραφή της από τον Θουκυδίδη, διήρκησε τρεις ημέρες, μέχρι ο στρατός του Βρασίδα να βρεθεί σε φιλικό έδαφος. Αν μάλιστα κρίνουμε από την πορεία που ακολούθησε, δηλαδή από την Μελίτεια στη Φάρσαλο, κατόπιν βορειοδυτικά προς τον Απιδανό ποταμό, στο Φάκιον²³² και τελικά στην Περραιβία, ακολουθώντας έναν μακρύτερο και σίγουρα πιο επίπονο για το στράτευμά του δρόμο, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι σκοπός του ήταν να αποφύγει να πλησιάσει την πόλη της Λάρισας, η οποία ήταν εχθρική προς αυτόν²³³.

Χάρτης 2: Η πορεία του Βρασίδα μέσω της Θεσσαλίας

Το επεισόδιο αυτό περιγράφει παραστατικά την κατάσταση που επικρατούσε στη Θεσσαλία κατά την πρώτη φάση του Πελοποννησιακού Πολέμου και φανερώνει μια βαθιά διάσπαση των Θεσσαλών. Στο ίδιο χωρίο, ο Θουκυδίδης κάνει δύο παρατηρήσεις σχετικά με τον τρόπο διακυβέρνησης της Θεσσαλίας. Παρά την βραχυλογική τους διατύπωση, οι παρατηρήσεις αυτές είναι εξαιρετικά σημαντικές για την αποκρυπτογράφηση της πολιτικής κατάστασης που επικρατούσε εκείνη τη στιγμή στη Θεσσαλία. Πρώτον σημειώνει ότι στις διαπραγματεύσεις των Θεσσαλών με το Βρασίδα, οι πρώτοι δηλώνουν ότι η διέλευση του σπαρτιατικού στρατού θα ήταν παράνομη «χωρίς την κοινή απόφαση του συνόλου (των Θεσσαλών)»²³⁴. Είδαμε προηγουμένως ότι λίγα χρόνια πριν, το 431 π.Χ., το Θεσσαλικό Κοινό, μετά από μια περίοδο *άταγίας*, είχε αποκατασταθεί και στη

²³² Το Φάκιον, η θέση του οποίου δεν έχει εντοπιστεί, θεωρείται συνοριακή πόλη της Θεσσαλίας προς την Περραιβία. Βλ. Τίτος Λιβ. 32. 13. 9· 36. 13. 3. Πρβλ. Stählin (1924), 240-241.

²³³ Stählin (1924), 240. Για την πορεία του Βρασίδα βλ. και CAH v, 425-426.

²³⁴ Θουκ. 4. 78. 3 : *καὶ ἀδίκειν ἔφρασαν ἄνευ τοῦ πάντων κοινοῦ πορευόμενον.*

θέση του ταγού είχε εκλεγεί ο Φαρσάλιος Δάοχος. Επομένως, την περίοδο εκείνη το Κοινό των Θεσσαλών ήταν ενεργό και υπεύθυνο για τη λήψη σημαντικών αποφάσεων, όπως ήταν και η έγκριση της διέλευσης μιας στρατιωτικής δύναμης μέσα από τα εδάφη της Θεσσαλίας²³⁵. Δεύτερον, ο Θουκυδίδης σχολιάζει ότι αν οι Θεσσαλοί κυβερνούνταν με *ισονομία*, δηλαδή με δημοκρατία, και όχι με *δυναστεία*, δηλαδή από την αριστοκρατία, θα ήταν αδύνατον για το Βρασίδα και το στρατό του να διέλθουν τη θεσσαλική πεδιάδα²³⁶. Εάν, δηλαδή, οι νόμοι της θεσσαλικής πολιτείας ακολουθούνταν κατά γράμμα, χωρίς την παρέμβαση των αριστοκρατικών οικογενειών της περιοχής, οι Θεσσαλοί, οι οποίοι, όπως σημειώνει ο Θουκυδίδης, ήταν φίλα προσκείμενοι στην Αθήνα κατά το μεγαλύτερο μέρος, δεν θα είχε καμία πιθανότητα να επιτύχει το στόχο του. Η φράση αυτή έχει ερμηνευθεί ως διαπίστωση του ιστορικού ότι οι Θεσσαλοί κυβερνώνται σύμφωνα με τη θέληση και τις διαθέσεις των αριστοκρατών²³⁷. Οι παρατηρήσεις αυτές, φαινομενικά, μοιάζουν αντικρουόμενες, καθώς από τη μία πλευρά αναφέρεται η κοινή απόφαση ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη διέλευση του Βρασίδα, ενώ από την άλλη διαπιστώνεται η δυσλειτουργία των θεσμών, λόγω της παρέμβασης των αριστοκρατών. Ωστόσο οι δύο παρατηρήσεις αλληλοσυμπληρώνονται, καθώς το Θεσσαλικό Κοινό πιθανότατα λειτουργούσε κανονικά, αλλά οι συνεχείς παρεμβάσεις και τα αντικρουόμενα συμφέροντα τόσο των αριστοκρατικών οικογενειών όσο και των αντίπαλων πολιτικών παρατάξεων, των οποίων ηγούνταν, εντός των πόλεων δημιουργούσε την εντύπωση αποδιοργάνωσης και κακής λειτουργίας του συστήματος. Οι παρεμβάσεις των αριστοκρατικών οικογενειών, οι οποίες εποφθαλμιούσαν τη θέση του ταγού, και η δράση των «πρακτόρων» της φιλοσπαρτιατικής πλευράς, εμπόδισαν την εφαρμογή μιας συνεπούς πολιτικής, φανερώνοντας ταυτόχρονα και τις αδυναμίες του Θεσσαλικού Κοινού, οι οποίες λίγα χρόνια αργότερα θα οδηγήσουν σε πολιτικές και κοινωνικές αναταραχές.

Η κλιμάκωση των επιχειρήσεων στη Χαλκιδική απαιτούσε την αποστολή νέων ενισχύσεων προς το Βρασίδα. Έτσι, το 423 π.Χ. σπαρτιατικός στρατός επεχείρησε εκ νέου να διέλθει μέσα από τα εδάφη της Θεσσαλίας²³⁸. Αυτή τη φορά, όμως, οι ισορροπίες είχαν αλλάξει. Ο βασιλεύς της Μακεδονίας Περδίκκας Β΄, μην έχοντας αποκομίσει τα προσδοκώμενα οφέλη από τη συμμαχία του με τη Σπάρτη, είχε επιστρέψει στην αθηναϊκή

²³⁵ Αντίθετη άποψη εκφράζουν οι Tréheux [(1987), 39-41] και Rhodes [(1994), 321].

²³⁶ Θουκ. 4. 78. 3: *ὥστε εἰ μὴ δυναστεία μᾶλλον ἢ ἰσονομία ἐχρῶντο τὸ ἐγγώριον οἱ Θεσσαλοί, οὐκ ἂν ποτε προῆλθεν...*

²³⁷ Meyer (1909), 218· Gomme *HCT* III, 542.

²³⁸ Θουκ. 4. 132. 2· 5. 13.

πλευρά. Όταν πληροφορήθηκε, λοιπόν, ότι μια σπαρτιατική δύναμη ετοιμαζόταν να διέλθει τη Θεσσαλία για να ενισχύσει το Βρασίδα, επεχείρησε να την εμποδίσει. Όπως δύο χρόνια νωρίτερα, έτσι και τώρα κινητοποίησε τους «πράκτορες» του στη Θεσσαλία, προκειμένου να εμποδίσουν τη διέλευση. Οι Θεσσαλοί αυτοί ονομάζονται ξένοι του Περδίκκα, άνδρες δηλ. με τους οποίους τον συνέδεαν δεσμοί φιλοξενίας. Σε αυτούς θα πρέπει να συμπεριληφθεί και ο Λαρισαίος Νικονίδα, ο οποίος είχε χαρακτηριστεί από το Θουκυδίδη ως *ἐπιτήδειος* του Περδίκκα²³⁹. Ο Θουκυδίδης επίσης επισημαίνει ότι οι ξένοι του Περδίκκα ανήκαν στην αριστοκρατική τάξη, και επομένως ασκούσαν ισχυρή πολιτική επιρροή στη Θεσσαλία²⁴⁰. Παράλληλα, έχοντας παραδειγματιστεί από την προηγούμενη διέλευση του Βρασίδα, η οποία προκάλεσε την ανατροπή της κατάστασης στη Χαλκιδική²⁴¹, οι Αθηναίοι κινητοποιήθηκαν προκειμένου να εμποδίσουν την ενίσχυση της σπαρτιατικής παρουσίας με νέες δυνάμεις. Έτσι, πληροφορούμαστε από τον Θουκυδίδη ότι ο Περδίκκας αποφάσισε να εμποδίσει τη νέα διέλευση σπαρτιατικού στρατού από τη Θεσσαλία ύστερα και από προτροπή του Αθηναίου στρατηγού Νικία²⁴², ενώ την ίδια εποχή – ή λίγο αργότερα – μαρτυρείται από τον Αριστοφάνη, στους *Σφήκες*, μια διπλωματική αποστολή των Αθηναίων στη Φάρσαλο με επικεφαλής τον Αμυνία²⁴³. Η κωμωδία παραστάθηκε στα Λήνια του 422 π.Χ., οπότε η πρεσβεία του Αμυνία μπορεί να τοποθετηθεί τον προηγούμενο χρόνο. Σε αντίθεση με την περίπτωση του Βρασίδα, οι Θεσσαλοί δεν αιφνιδιάστηκαν. Η επιχείρηση ματαιώθηκε, ο στρατός επέστρεψε στη βάση

²³⁹ Θουκ. 4. 78. 2: *καὶ ἐκ Λαρίσης Νικονίδα Περδίκκα ἐπιτήδειος ὤν.*

²⁴⁰ Θουκ. 4. 132. 2: *παρασκευάσας τοὺς ἐν Θεσσαλίᾳ ξένους, χρώμενος αἰεὶ τοῖς πρώτοις.* Η Sordi [(1958), 127] σωστά ταυτίζει τους φίλους του Περδίκκα στη Λάρισα με την αριστοκρατική οικογένεια των Αλευαδών, των οποίων οι στενές σχέσεις με το βασιλικό οίκο της Μακεδονίας θα γίνουν φανερές και σε κατοπινές περιπτώσεις.

²⁴¹ Υπενθυμίζεται ότι μετά την άφιξη του Βρασίδα στη Χαλκιδική και με την υποστήριξη που του παρείχε, αρχικά τουλάχιστον ο Περδίκκας Β΄, ο Σπαρτιάτης στρατηγός κατόρθωσε να κλονίσει την αθηναϊκή κυριαρχία στην περιοχή και να καταλάβει την Αμφίπολη, την εκεί ισχυρότερη βάση των Αθηναίων.

²⁴² Θουκ. 4. 132. 2: *ἄμα μὲν κελεύοντος τοῦ Νικίου.*

²⁴³ Αριστοφ. *Σφήκες*, στ. 1270-1275: *ἀλλὰ πρεσβέων γὰρ ἐς Φάρσαλον ὄχρετ' / εἴτ' ἐκεῖ μόνος μόνοισι / τοῖς Πενέσταισι ξυνήν τοῖς / Θετταλῶν, αὐτὸς πενέστης / ὧν ἐλάττων οὐδενός.* Νωρίτερα, στο στ. 466, ο Χορός αποκαλεί το Βδελικλέωνα, ένα από τα πρόσωπα της κωμωδίας, *κομηταμηνία* (δηλ. κομπορρήμονα, όπως ο Αμυνίας, σύμφωνα με Σχολ. Αριστοφ. *Σφήκες*, στ. 466) και *ξυνὸν Βρασίδα*. Η σφοδρότητα των σχολίων αυτών μπορεί να ενταχθεί στην διάθεση διακωμώδησης ενός δημοσίου προσώπου από τον ποιητή, ωστόσο, αν συνδυαστεί με ένα απόσπασμα του κωμικού Εύπολι (*Πόλεις* στ. 209: *χάμυνίας ἐκεῖνος ἀμέλει κλαύσεται, ὅτι ὦν ἄγροικος ἴσταται πρὸς τῷ μύρῳ, ὅτι θ' ὦν ἔνεκ' ἐπλευσε κακὸς ὦν εἴσεται*), όπου γίνεται λόγος για ένα ταξίδι του Αμυνία χωρίς τα αναμενόμενα αποτελέσματα, ίσως πρέπει να αναγνωρίσουμε την υπό συζήτηση διπλωματική αποστολή, η οποία, εν τέλει, δεν πέτυχε το σκοπό της. Βλ. Morrison (1942), 64· Sordi (1958), 128-131.

του και στο Βρασίδα έφθασε μια ομάδα Λακεδαιμονίων για να εκτιμήσει την κατάσταση²⁴⁴.

Το επεισόδιο φανερώνει ότι την εποχή αυτή στη Θεσσαλία δραστηριοποιούνταν πολλοί πολιτικοί μηχανισμοί: η φιλοαθηναϊκή παράταξη, η οποία περιελάμβανε τη μεγάλη πλειοψηφία των Θεσσαλών, μια μικρότερη αλλά εξίσου δραστήρια φιλολακωνική οργάνωση με κέντρο δράσης τη Φάρσαλο, ενώ μικρότερη επιρροή ασκούσαν άτομα τα οποία δρούσαν ως πράκτορες των συμφερόντων άλλων παραγόντων, όπως του βασιλέως της Μακεδονίας. Ωστόσο, η παρουσία και δράση των παρατάξεων αυτών, αν και προκαλούσε προβλήματα στη λειτουργία των συλλογικών θεσμών του Θεσσαλικού Κοινού, δίνοντας συχνά την εικόνα της διάλυσης, στην πραγματικότητα δεν απέσπασαν τη Θεσσαλία από το αθηναϊκό στρατόπεδο, παρά μόνο πολύ αργότερα, κατά τα τελευταία έτη του πολέμου. Ως το 407/406 π.Χ. οι Θεσσαλοί θα πρέπει να συγκαταλέγονται στο στρατόπεδο των δυνάμεων, οι οποίες στήριζαν την Αθήνα, με τρόπους που δεν είναι πάντα ευδιάκριτοι. Επί παραδείγματι, το 415 π.Χ. οι Αινιάνες, Δόλοπες και Μαλιείς, με τη συνδρομή κάποιων Θεσσαλών, επετέθησαν και κατέστρεψαν την Ηράκλεια Τραχίνια²⁴⁵. Η Ηράκλεια Τραχίνια είχε ιδρυθεί από τους Λακεδαιμονίους το 426 π.Χ., προκειμένου να αποτελέσει, λόγω της στρατηγικής της θέσης, ένα ισχυρό προπύργιο της λακωνικής πολιτικής στην Κεντρική Ελλάδα. Η ίδρυσή της είχε αρχικά θορυβήσει τους Αθηναίους, οι οποίοι θεώρησαν ότι η πόλη θα μπορούσε να αποτελέσει βάση εξορμήσεων των Λακεδαιμονίων εναντίον της Εύβοιας. Ωστόσο, όπως μας πληροφορεί ο Θουκυδίδης, οι φόβοι τους διαψεύστηκαν, καθώς οι Θεσσαλοί, νιώθοντας περισσότερο απειλημένοι από την σπαρτιατική παρουσία στα όρια του κράτους τους, φρόντισαν με συχνές επιθέσεις να περιορίσουν τη δύναμη και τη μαχητική ικανότητα των Λακεδαιμονίων αποίκων²⁴⁶.

Αυτή η στάση των Θεσσαλών προκάλεσε τελικά την δυναμική αντίδραση της Σπάρτης. Το 413 π.Χ. ο βασιλεύς Άγις πραγματοποίησε μια επιχείρηση που στρεφόταν εναντίον της Θεσσαλίας. Ξεκινώντας από τη Δεκέλεια, ο Άγις κινήθηκε βόρεια και αφού λαφυραγώγησε τη χώρα των Οιταίων, εισήλθε στη Θεσσαλία και έθεσε υπό σπαρτιατικό έλεγχο την περιοχή της Αχαΐας Φθιώτιδος και τους υπηκόους των Θεσσαλών σε εκείνη

²⁴⁴ Θουκ. 4. 132. Την ίδια τύχη είχε και μία δεύτερη απόπειρα των Λακεδαιμονίων να ενισχύσουν της δυνάμεις τους στη Χαλκιδική με ένα σώμα 900 οπλιτών, το 422 π.Χ., βλ. Θουκ 5. 12-13.

²⁴⁵ Θουκ. 5. 51.

²⁴⁶ Θουκ. 3. 92.

την περιοχή²⁴⁷. Η γενική αυτή μνεία του Θουκυδίδη αφορά με βεβαιότητα τις περιοχές των Αινιάνων και των Μαλιέων. Σύμφωνα με τον ιστορικό, η επέμβαση του Άγιδος είχε ως στόχο να αναγκάσει τους Θεσσαλούς να εγκαταλείψουν το αθηναϊκό στρατόπεδο και να ενταχθούν στην Πελοποννησιακή Συμμαχία²⁴⁸. Για το λόγο αυτό, εξανάγκασε τους Θεσσαλούς να του δώσουν χρήματα και ομήρους, οι οποίοι μεταφέρθηκαν για ασφάλεια στην Κόρινθο. Από την εξιστόρηση του Θουκυδίδη φαίνεται ότι η αντίδραση των Θεσσαλών ήταν σπασμωδική, καθώς δεν καταγράφεται καμία στρατιωτική κινητοποίηση από την πλευρά τους για την αντιμετώπιση της επιχείρησης του Λακεδαιμόνιου βασιλέως. Ο κίνδυνος να εμπλακούν σε μία άμεση σύγκρουση με την πανίσχυρη Σπάρτη, αποθάρρυνε τους Θεσσαλούς, οι οποίοι περιορίστηκαν μόνο στην έκφραση παραπόνων εναντίον της σπαρτιατικής επέμβασης²⁴⁹.

II.2.3 «Επανάσταση Πενεστών»-Εμφύλιος Πόλεμος

Η Θεσσαλία επανεμφανίζεται στις πηγές λίγα χρόνια αργότερα. Από τον Ξενοφόντα πληροφορούμαστε ότι ο Κριτίας, εξόριστος από την Αθήνα λόγω της σύμπραξης του στην ανατροπή της δημοκρατίας το 411 π.Χ. και τη συμμετοχή του στο καθεστώς των 400, βρέθηκε στη Θεσσαλία το 406 π.Χ. και σε συνεργασία με κάποιον Προμηθέα προσπαθούσε να υποκινήσει επανάσταση των Πενεστών εναντίον των αριστοκρατών²⁵⁰. Πρόκειται για άλλη μία αινιγματική μνεία, σχετικά με την κατάσταση που επικρατούσε εκείνη την περίοδο στην Θεσσαλία. Η πρώτη εντύπωση που σχηματίζει κανείς είναι πως η εσωτερική αναταραχή που συναντήσαμε στη Θεσσαλία κατά τα πρώτα χρόνια του Πελοποννησιακού Πολέμου εξακολουθούσε να υφίσταται, με διαφορετική όμως μορφή. Το 424 π.Χ. οι αντιθέσεις στο εσωτερικό της Θεσσαλίας είχαν πολιτικό περιεχόμενο, με την έννοια ότι υπήρχαν αντίπαλες πολιτικές παρατάξεις εντός των πόλεων, οι οποίες υποστήριζαν αντιστοίχως τα δύο αντιμαχόμενα στρατόπεδα. Το 406 π.Χ. η αντίθεση αυτή πήρε τη μορφή κοινωνικής επανάστασης, καθώς οι Πενέστες εξηγέρθησαν εναντίον της

²⁴⁷ Θουκ. 8. 3. 1. Χωρίς αμφιβολία σε αυτούς πρέπει να περιλαμβάνονταν και όσοι συμμετείχαν νωρίτερα στην καταστροφή της Ηράκλειας Τραχίνιας.

²⁴⁸ Θουκ. 8. 3. 1: *ἔς τε τὴν ζυμμαχίαν ἐπειρᾶτο προσάγειν.*

²⁴⁹ Θουκ. 8. 3. 1: *μεμφομένων καὶ ἀκόντων τῶν Θεσσαλῶν.*

²⁵⁰ Ξενοφ. Ἑλλην. 2. 3. 36: *ὅτε γὰρ ταῦτα ἦν, οὐ παρὼν ἐτύγγανεν, ἀλλ' ἐν Θετταλίᾳ μετὰ Προμηθέως δημοκρατίαν κατασκέναζεν καὶ τοὺς πενέστας ὤπλιζεν ἐπὶ τοὺς δεσπότας.* Ξενοφ. Ἄπομν. 1. 2. 24: *Κριτίας μὲν καταφυγὼν εἰς Θετταλίαν ἐκεῖ συνῆν ἀνθρώποις ἀνομία μᾶλλον ἢ δικαιοσύνη χρωμένους.* Στον Προμηθέα αναφέρεται και ο Πλούταρχος (*Πῶς ἂν τις ἀπ' ἐχθρῶν ὠφελοῖτο* 6 = Ἠθικά 89 C), χωρίς να προσφέρει κάποια διαφωτιστική πληροφορία για το πρόσωπο αυτό.

τοπικής αριστοκρατίας επιχειρώντας προφανώς την αλλαγή της κοινωνικής κατάστασης που επικρατούσε ως τότε.

Η μετεξέλιξη αυτή της αντιπαράθεσης από πολιτική αντίθεση σε κοινωνική σύγκρουση είναι μεγάλης σημασίας, καθώς θα αποτελέσει την απαρχή σημαντικών εξελίξεων για τη Θεσσαλία. Το ενδιαφέρον στοιχείο είναι η συμμετοχή του εξόριστου ολιγαρχικού Κριτία σε αυτές τις επαναστατικές κινήσεις, παρ' ότι ο ρόλος του είναι σκοτεινός. Η πολιτική του διαδρομή, με τη συμμετοχή του τόσο στην ανατροπή του δημοκρατικού πολιτεύματος στην Αθήνα το 411 π.Χ. όσο και η σημαίνουσα θέση που κατείχε στο καθεστώς των Τριάκοντα μετά την ήττα της Αθήνας το 404 π.Χ., έρχεται σε αντίθεση με την εμπλοκή του ονόματός του στις επαναστατικές κινήσεις των Πενεστών εναντίον των αριστοκρατών κυρίων τους. Η παρατήρηση του Ξενοφώντος ότι *δημοκρατία κατεσκευάζε* αποτελεί παραφωνία ως προς την πολιτική του δράση ως οπαδού της ολιγαρχίας. Η ανακολουθία αυτή, όμως, δικαιολογείται αν συνδυαστεί με τη σταθερή υποστήριξη του Κριτία προς τα λακωνικά συμφέροντα. Οι ενέργειές του στη Θεσσαλία στρέφονταν εναντίον της αριστοκρατίας, η οποία είχε παραδοσιακούς δεσμούς με την Αθήνα. Είναι, λοιπόν, λογικό να συμπεράνει κανείς ότι ο Κριτίας, κατά την παραμονή του στη Θεσσαλία, ενεργούσε ως πράκτορας των λακωνικών συμφερόντων και ότι οι ενέργειές του είχαν ως στόχο την ανατροπή των φίλα προσκείμενων προς την Αθήνα αριστοκρατών και την εγκαθίδρυση ενός καθεστώτος που θα υποστήριζε τη Σπάρτη.

Η συνωμοτική δράση του Κριτία δεν μπορεί παρά να συνδυαστεί με τη δυναμική σπαρτιατική παρουσία στη Θεσσαλία. Η κατοχή της Φαρσάλου από τους Σπαρτιάτες, όπου από το 424 π.Χ. δρούσε μια ισχυρή φιλολακωνική παράταξη, αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα για την κινητοποίηση των δυνάμεων εκείνων που αντιτίθενταν στην παραδοσιακή ηγεσία της αριστοκρατίας. Από τις πηγές δεν μαρτυρούνται αυτές οι κινήσεις κατά των αριστοκρατών. Η έλλειψη μαρτυριών οδήγησε στην υπόθεση ότι επρόκειτο για μια επανάσταση των Πενεστών, η οποία σάρωσε ολόκληρη τη Θεσσαλία και συγκλόνησε την ηγεμονία των αριστοκρατών²⁵¹. Είναι αξιοπερίεργο το γεγονός ότι μια επανάσταση τέτοιας έκτασης δεν μνημονεύεται από καμία σύγχρονη, αλλά ούτε και μεταγενέστερη πηγή. Η τάση των Πενεστών να εξεγείρονται - και μάλιστα με μεγάλη συχνότητα - κατά των κυρίων τους ήταν γνωστή στην αρχαιότητα, όπως μαρτυρεί ο

²⁵¹ Στην άποψη αυτή κατέληξε η Sordi (1958), 141-146.

Αριστοτέλης²⁵². Ωστόσο, οι πηγές δεν μνημονεύουν την επανάσταση αυτή, όπως έγινε σε αντίστοιχες περιπτώσεις με τις δύο επαναστάσεις των Μεσσηνίων Ειλώτων κατά τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ. Η έλλειψη μαρτυριών οδήγησε ορισμένους μελετητές στην απόρριψη της ιστορικότητας αυτής της επανάστασης ή μάλλον στην υποβάθμισή της σε επαναστατική προετοιμασία και όχι σε μια επιτυχημένη εξέγερση²⁵³. Ενδεχομένως λοιπόν η επανάσταση των Πενεστών που σχεδίαζε ο Κριτίας να μην περιοριζόταν μόνο στην τάξη των Πενεστών, αλλά να είχε στήριξη και από άλλα κοινωνικά στρώματα, όπως από τους ελεύθερους μικροϊδιοκτήτες και τους εμπόρους, από την ανερχόμενη τότε «μεσαία τάξη», η οποία διεκδικούσε μερίδιο της εξουσίας. Η έκταση αυτής της αναταραχής δεν μαρτυρείται. Παρά ταύτα, φαίνεται ότι επηρέασε ιδιαίτερα δύο πόλεις, τις Φερές και τη Λάρισα.

Στις Φερές, πόλη πλούσια λόγω του ελέγχου που ασκούσε στο λιμάνι των Παγασών, η επανάσταση κατά της τοπικής αριστοκρατίας, η οποία κατά πάσα πιθανότητα συνδεόταν στενά με τους Αλευάδες της Λάρισας, είχε απόλυτη επιτυχία. Ωστόσο, η απομάκρυνση των αριστοκρατών δεν είχε ως αποτέλεσμα την εγκαθίδρυση δημοκρατικού καθεστώτος, αλλά, όπως είχε γίνει σε τόσες άλλες ελληνικές πόλεις προηγουμένως, κατά τον 6^ο αι. π.Χ., την ολιγαρχία διαδέχθηκε η τυραννίδα. Τα έτη μεταξύ 407 έως 404 π.Χ. ο Φεραίος Λυκόφρων ανεδείχθη σε τύραννο της πόλης.

Αντίθετα στη Λάρισα, η επανάσταση και το αίτημα για εκδημοκρατισμό του πολιτεύματος οδήγησαν σε ανοιχτό εμφύλιο πόλεμο. Τα αποτελέσματα της κοινωνικής αναταραχής δεν έγιναν φανερά άμεσα, λόγω της κυριαρχίας στην πόλη της ισχυρής οικογένειας των Αλευαδών. Ένα γεγονός, όμως, αποτέλεσε τον καταλύτη, ώστε η ριζοσπαστική παράταξη να απαιτήσει δυναμικά μια πιο ενεργή συμμετοχή στα κοινά της πόλης. Η εγκαθίδρυση του καθεστώτος του Λυκόφρονος προκάλεσε την αντίδραση των Αλευαδών, οι οποίοι συγκεντρώνοντας φιλικές προς αυτούς δυνάμεις, κινήθηκαν εναντίον των Φερών. Ξεκινώντας την εξιστόρηση των γεγονότων του 404 π.Χ., ο Ξενοφών μνημονεύει μία φονική μάχη μεταξύ Θεσσαλών, επικεφαλής των οποίων ήταν οι Αλευάδες της Λάρισας, και του τυράννου των Φερών Λυκόφρονος²⁵⁴. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Ξενοφώντος, στόχος του Λυκόφρονος ήταν να επεκτείνει την εξουσία του σε όλη τη

²⁵² Αριστ. Πολιτ. 2. 1269a 37: *ἢ τε γὰρ Θετταλῶν πενεστεία πολλάκις ἐπέθετο τοῖς Θετταλοῖς, ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς Λάκωσιν οἱ Εἰλωτες.*

²⁵³ Ducat (1994), 103-104.

²⁵⁴ Ξενοφ. Ἑλλην. 2. 3. 4: *Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν καιρὸν περὶ ἡλίου ἔκλειψιν Λυκόφρων ὁ Φεραῖος, βουλόμενος ἄρξαι ὅλης τῆς Θετταλίας, τοὺς ἐναντιουμένους αὐτῷ τῶν Θετταλῶν, Λαρισαίους τε καὶ ἄλλους, μάχῃ ἐνίκησε καὶ πολλοὺς ἀπέκτεινεν.*

Θεσσαλία²⁵⁵. Η αναφορά του Ξενοφώντα στην ηλιακή έκλειψη, η οποία συνέπεσε με τη μάχη εκείνη, επέτρεψε την ακριβή χρονολόγησή της στις 3 Σεπτεμβρίου 404 π.Χ.

Η αποδυνάμωση των Αλευαδών, λόγω των απωλειών που είχαν υποστεί στη σύγκρουση με το Λυκόφρονα, έδωσε την ευκαιρία στην ριζοσπαστική παράταξη να διεκδικήσει δυναμικά περισσότερα πολιτικά δικαιώματα. Κατά την περίοδο που ακολούθησε, εγκαθιδρύθηκε στη Λάρισα ένα ολιγαρχικό καθεστώς, μια οπλική ολιγαρχία. Κύρια πηγή για τις εξελίξεις αυτές, όπως και για τα πρώτα χρόνια μετά το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου, αποτελεί ένα ρητορικό κείμενο, το οποίο επιγράφεται *Περί Πολιτείας*²⁵⁶ και αποδιδόταν στον Ηρώδη τον Αττικό²⁵⁷.

II.2.4 Ο λόγος [Ηρώδου] Περί Πολιτείας

Ο τίτλος του λόγου *Περί πολιτείας* προβλημάτισε τους μελετητές, καθώς ο λόγος δεν έχει ως θέμα κάποιο πολιτειακό ζήτημα, άλλα περιστρέφεται γύρω από την προσφορά συμμαχίας από τη Σπάρτη προς τη Λάρισα εναντίον του Αρχελάου, βασιλέως της Μακεδονίας, και στην γενικότερη κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα στα τέλη του 5^{ου} αι. π.Χ. Η συζήτηση, σχετικά με τη γνησιότητα ή όχι του λόγου και τη χρονολόγησή του, άρχισε από τα τέλη του 19^{ου}/αρχές του 20^{ου} αιώνα, οπότε και περιλαμβάνεται σε εκδόσεις λόγων αττικών ρητόρων²⁵⁸. Οι σημαντικότερες αντιρρήσεις γύρω από τη γνησιότητα του λόγου εκφράστηκαν από τους Adcock και Knox, οι οποίοι, στηριζόμενοι σε ιστορικά και γλωσσικά στοιχεία, απορρίπτουν το ενδεχόμενο να γράφτηκε στα τέλη του 5^{ου} αιώνα και τον θεωρούν ως προϊόν των ρωμαϊκών χρόνων²⁵⁹. Την ίδια άποψη υποστήριξε και ο Russell, ο οποίος κατέταξε το λόγο μεταξύ των ρητορικών προϊόντων της περιόδου της Δεύτερης Σοφιστικής, δηλαδή του 2^{ου} αι. μ.Χ.²⁶⁰. Στην έκδοση του λόγου, ο Drexler²⁶¹ έθιξε το θέμα της πατρότητας του: θεωρεί ότι ο λόγος είναι ένα πολιτικό φυλλάδιο, το οποίο απηχεί τις θέσεις του μετριοπαθούς ολιγαρχικού Θηραμένου

²⁵⁵ Ο Graninger [(2009), 110] σωστά επισημαίνει ότι η διατύπωση από τον Ξενοφώντα των προθέσεων του Λυκόφρονος (*βουλόμενος ἄρξαι ὅλης τῆς Θετταλίας*), υποδηλώνει την κυριαρχία του επί ορισμένων θεσσαλικών εδαφών, πέραν της πόλης του.

²⁵⁶ Το κείμενο παραδίδεται στον κώδικα *Burneianus (Crippsianus)* 95, ο οποίος φυλάσσεται στο Βρετανικό Μουσείο. Ο κώδικας, ο οποίος χρονολογείται τον 13^ο αιώνα, περιλαμβάνει ακόμα λόγους των Ανδοκίδου, Ισαίου, Δεινάρχου, Αντιφώντος και Λυκούργου. Επίσης, το κείμενο διασώζεται σε αλλά τρία χειρόγραφα (*Laurentianus plut.* VI 11, *Marcianus app. class.* VIII 6 και *Vratislaviensis*), τα οποία ανάγονται στον 15^ο αιώνα.

²⁵⁷ Για τη σχετική με το βίο και το έργο του Ηρώδου του Αττικού βιβλιογραφία βλ. Πρέντζας (2010), .

²⁵⁸ Σχετικά με τις πρώτες εκδόσεις του λόγου, βλ. Πρέντζας (2004^α), υπό έκδοση.

²⁵⁹ Adcock - Knox (1913), 249-257. Βλ., επίσης, Münscher (1895), λήμμα *Herodes*, στ. 953.

²⁶⁰ Russell (1983), 111.

²⁶¹ Drexler (1908).

και παρατηρεί ότι, αν δεν είναι γνήσιος, σίγουρα πάντως αξιοποιήθηκαν για τη συγγραφή του ιστορικά στοιχεία, προκειμένου να αναπαρασταθεί με τον καλύτερο τρόπο η κατάσταση στο εσωτερικό της Θεσσαλίας την περίοδο μετά τη λήξη του Πελοποννησιακού Πολέμου. Ο Dregur χρονολογεί το κείμενο το 404 π.Χ. Την χρονολόγηση αυτή αποδέχεται ο Wade-Gery, ο οποίος θέλει ως συντάκτη του λόγου τον Αθηναίο πολιτικό Κριτία²⁶². Ο Morrison²⁶³, ο οποίος υποστηρίζει τη γνησιότητα του λόγου, τοποθετεί τη συγγραφή του στο διάστημα μεταξύ της συνθηκολόγησης των Αθηνών και της νίκης του Λυκόφρονα των Φερών επί των Αλευαδών (Απρίλιος 404 π.Χ. – 3 Σεπτεμβρίου 404 π.Χ.). Υπέρ της γνησιότητας του λόγου επιχειρηματολόγησαν και άλλοι ερευνητές, προτείνοντας όμως διαφορετικές χρονολογήσεις: ο Beloch υποθέτει ότι συγγραφέας είναι κάποιος σοφιστής, ο οποίος έζησε γύρω στο 400 π.Χ. και τοποθετεί τη συγγραφή του κειμένου το 400/399²⁶⁴, χρονολόγηση που δέχεται και ο Meyer²⁶⁵. Ο Costanzi τοποθετεί το λόγο πιο ψηλά, το 410/409 π.Χ.²⁶⁶ Στα νεότερα χρόνια, ο Westlake αποδέχεται τη χρονολόγηση του λόγου το 400²⁶⁷, ενώ η Sordi τον τοποθετεί το 401/400 π.Χ. και προτείνει ως συντάκτη του τον σοφιστή Θρασύμαχο ή κάποιον από τους μαθητές του²⁶⁸. Στις ημέρες μας η πλειονότητα των ερευνητών δέχεται ότι ο λόγος, ο οποίος μας απασχολεί, είναι ένα γνήσιο πολιτικό κείμενο, το οποίο γράφτηκε από κάποιον σύγχρονο των γεγονότων, με σκοπό να εξυπηρετήσει τους πολιτικούς στόχους του ομιλητή και χρονολογούν το κείμενο κατά τα έτη μετά το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου και συγκεκριμένα το 401/400 π.Χ.²⁶⁹.

Σύμφωνα με τον ομιλητή, στη Λάρισα μετά την αποδυνάμωση του καθεστώτος των Αλευαδών, επιβλήθηκε ένα είδος *όπλιτικής oligarchίας*, όπου την εξουσία νέμονται οι *τά ὄπλα φέροντες*²⁷⁰. Ο ομιλητής αναφέρεται με νοσταλγία στο καθεστώς εκείνο, στο οποίο το *τρίτον μέρος*, δηλαδή το εν τρίτον του συνολικού αριθμού των πολιτών, οι οποίοι μπορούσαν να οπλιστούν με δικά τους έξοδα²⁷¹, είχε τον έλεγχο της πολιτείας. Οι

²⁶² Wade-Gery, (1945), 19-33.

²⁶³ Morrison (1942), 57-78.

²⁶⁴ Beloch, *GrG*² II. 1, 132, υποσ. 2.

²⁶⁵ Meyer (1909), 202-283.

²⁶⁶ Costanzi (1899), 137-139.

²⁶⁷ Westlake (1935), 53. Τη χρονολόγηση αυτή ακολουθεί και ο Αξενίδης (1947), 143-176.

²⁶⁸ Sordi (1958), 148-151. Η απόδοση του λόγου στο Θρασύμαχο είναι ωστόσο προβληματική καθώς με το όνομά του παραδίδεται ήδη ένας ρητορικός λόγος με τίτλο Υπέρ Λαρισαίων, από τον οποίο σώζεται ένα απόσπασμα, βλ. Diels – Kranz (1951), απόσπ. 85 B2.

²⁶⁹ Σχετική με τη χρονολόγηση επιχειρηματολογία αναπτύσσεται από τον Πρέντζα (2010), 125-138.

²⁷⁰ [Ηρώδου] *Περί πολιτείας*, παρ. 30-31.

²⁷¹ Αξενίδης, (1947), 149.

πληροφορίες αυτές συνδέονται και με άλλες διάσπαρτες ειδήσεις για αλλαγές στο σώμα των πολιτών της Λάρισας, οι οποίες είναι δυνατόν να τοποθετηθούν μέσα σε αυτά τα πλαίσια²⁷². Ο Αριστοτέλης, στο έργο του *Πολιτικά*, αναφέρεται δύο φορές στην κατάσταση που επικρατούσε στη Λάρισα. Στην πρώτη περίπτωση, ο Αριστοτέλης μεταφέρει ένα ειρωνικό σχόλιο του Γοργία σχετικά με τη «δημιουργία» πολιτών στη Λάρισα²⁷³. Σύμφωνα με το σχόλιο αυτό, υπήρξε μια μαζική πολιτογράφηση πολιτών στη Λάρισα, χωρίς να ληφθούν υπόψη βασικά κριτήρια, όπως η καταγωγή από την πόλη. Μάλιστα, η μαζικότητα της πολιτογράφησης ώθησε το Γοργία να παρομοιάσει τους υπεύθυνους για αυτό άρχοντες με τους κατασκευαστές τριπόδων (*ὄλμων*) και την αντίστοιχη δική τους μαζική παραγωγή. Το σχόλιο αυτό είναι πολύ σημαντικό, καθώς γνωρίζουμε ότι εκείνη ακριβώς την περίοδο, ο Γοργίας είχε εγκατασταθεί στη Λάρισα, όπου είχε αποκτήσει ένα πλήθος ακροατών, κυρίως από τις τάξεις των ευγενών²⁷⁴. Μπορεί λοιπόν να θεωρηθεί ως αυτόπτης, αν και όχι αμερόληπτος - λόγω των στενών δεσμών του με την αριστοκρατία - μάρτυρας της αλλαγής που επιχειρήσαν να φέρουν στην ισορροπία δυνάμεων οι οπαδοί της δημοκρατικότερης διακυβέρνησης σε βάρος της παραδοσιακής κυριαρχίας των αριστοκρατών. Σε άλλο σημείο των *Πολιτικών*, ο Αριστοτέλης παραθέτει άλλη μια πληροφορία σχετικά με την πολιτική ζωή στη Λάρισα, αναφερόμενος στη δημαγωγική επίδραση που ασκούσαν οι πολιτοφύλακες στους πολίτες σχετικά με την εκλογή τους²⁷⁵. Επομένως, κατά τη συνταγματική αλλαγή που επήλθε στη Λάρισα εκείνη την εποχή, εγκαθιδρύθηκε ένα μετριοπαθές ολιγαρχικό καθεστώς, στο οποίο τα αξιώματα ήταν αιρετά και η λήψη αποφάσεων γινόταν από ένα σώμα πολιτών, οι οποίοι θα είχαν τη δυνατότητα να υπηρετήσουν την πόλη και ως οπλίτες²⁷⁶.

Σύντομα, όμως, οι αριστοκρατικοί αντέδρασαν και επεδίωξαν να αποκαταστήσουν την εξουσία τους. Ωστόσο, η αδυναμία τους να αντιμετωπίσουν μόνοι τους αντιπάλους, τους οδήγησε στη αναζήτηση βοήθειας από το εξωτερικό. Στράφηκαν πρώτα προς το βασίλειο της Μακεδονίας, ζητώντας βοήθεια από τον βασιλέα Αρχέλαο, αξιοποιώντας τις

²⁷² Αξενίδης (1947), 130-134.

²⁷³ Αριστ. Πολιτ. 3. 1275 b. 27-34: *Γοργίας μὲν οὖν ὁ Λεοντίνος, τὰ μὲν ἴσως ἀπορῶν τὰ δ' εἰρωνευόμενος, ἔφη, καθάπερ ὄλμους εἶναι τοὺς ὑπὸ τῶν ὀλμοποιῶν πεποιημένους, οὕτω καὶ Λαρισαίους τοὺς ὑπὸ τῶν δημιουργῶν πεποιημένους· εἶναι γὰρ τινὰς λαρισσοποιούς· ἔστι δ' ἄπλοῦν. εἰ γὰρ μετεῖχον κατὰ τὸν ῥηθέντα διορισμὸν τῆς πολιτείας, ἦσαν πολῖται· καὶ γὰρ οὐδὲ δυνατόν ἐφαρμόττειν τὸ ἐκ πολίτου ἢ πολίτιδος ἐπὶ τῶν πρώτων οἰκησάντων ἢ κτισάντων.*

²⁷⁴ Πλάτ. *Μένων* 70 b,

²⁷⁵ Αριστ. Πολιτ. E. 1305 b. 22: *...ἢ ὅταν τὸν ὄχλον δημαγωγῶσιν οἱ ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ ὄντες, οἷον ἐν Λαρίσῃ οἱ πολιτοφύλακες διὰ τὸ αἰρεῖσθαι αὐτοὺς τὸν ὄχλον ἐδημαγωγῶν.*

²⁷⁶ Η Sordi [(1958), 141], χαρακτηρίζει το καθεστώς, το οποίο επιβλήθηκε, ως μια μετριοπαθὴ ολιγαρχία με τιμοκρατικὴ βάση.

παραδοσιακές σχέσεις μεταξύ της οικογενείας των Αλευαδών με τον βασιλικό οίκο των Αργεαδών της Μακεδονίας²⁷⁷. Την ίδια περίοδο, στη Μακεδονία ο Αρχέλαος (413-399 π.Χ.), προχωρώντας σε μια σειρά μεταρρυθμίσεων, έδωσε τη δυνατότητα στη χώρα του να παίζει ένα νέο ρόλο στα ελληνικά πράγματα. Ο Αρχέλαος, όπως μας πληροφορεί ο Θουκυδίδης, αναδιοργάνωσε το στρατό και θωράκισε τη χώρα του αμυντικά με στρατηγικής σημασίας έργα²⁷⁸. Παράλληλα, φρόντισε να βγάλει τη χώρα του από την απομόνωση, μεταφέροντας, όπως εικάζεται, την πρωτεύουσα από τις Αιγεές στην Πέλλα, πόλη με πρόσβαση στη θάλασσα μέσω του ποταμού Λουδία²⁷⁹, ενώ στην αυλή του φιλοξενήθηκαν επιφανή πρόσωπα της αθηναϊκής πνευματικής ζωής²⁸⁰. Επιπλέον, έδωσε νέα πνοή στην οικονομία της Μακεδονίας, υιοθετώντας για την κοπή των νομισμάτων του τον περσικό σταθμητικό κανόνα αντί του φοινικικού, ο οποίος ίσχυε ως τότε²⁸¹, ενώ καταλαμβάνοντας την περιοχή της Βισαλτίας, δυτικά του Στρυμόνα, έθεσε υπό τον έλεγχό του τα ορυχεία αργύρου της περιοχής²⁸². Αντιμετώπισε, επίσης, με επιτυχία προκλήσεις στο εσωτερικό του βασιλείου του: το 410 π.Χ. κατέστειλε, με τη συνδρομή μοίρας του αθηναϊκού στόλου, την αποστασία της Πύδνας²⁸³ και μέσω επιγαμιών εδραίωσε τη θέση του στην περιοχή²⁸⁴. Οι ενέργειες αυτές κατέστησαν τη Μακεδονία ένα ισχυρό κράτος και έναν υπολογίσιμο παράγοντα της περιοχής. Προς αυτή την κατεύθυνση βοήθησε και η συνετή πολιτική του Αρχελάου κατά την τελευταία φάση του Πελοποννησιακού Πολέμου. Σε αντίθεση με την άστατη πολιτική του πατέρα του, Περδίκκα Β', ο Αρχέλαος επέλεξε μια πιο ισορροπημένη τακτική. Χωρίς να διακόψει τις καλές σχέσεις του με την Αθήνα²⁸⁵, δεν προέβη σε κάποια ενέργεια, η οποία θα προκαλούσε τη Σπάρτη. Έτσι, αν και η

²⁷⁷ Graninger (2010), 309-310, ο οποίος αναπαράγει την άποψη της Sordi [(1958), 77, υποσ. 5], ότι δηλαδή οι σχέσεις αυτές ερμηνεύονται στα πλαίσια των σχέσεων φιλοξενίας παρά ως επίσημη πολιτική συμμαχία.

²⁷⁸ Θουκ. 2. 100. 2: ...*Αρχέλαος ο Περδίκκου υἱὸς βασιλεὺς γενόμενος τὰ νῦν ὄντα ἐν τῇ χώρᾳ ὠκοδόμησε καὶ ὁδοὺς εὐθείας ἔτεμε καὶ ἄλλα διεκόσμησε τὰ κατὰ τὸν πόλεμον ἵπποις καὶ ὄπλοις καὶ τῇ ἄλλῃ παρασκευῇ κρείσσοις ἢ ζῦμπαντες οἱ ἄλλοι βασιλῆς ὅκτ' οἱ πρὸ αὐτοῦ γενόμενοι.*

²⁷⁹ ψ.-Σκύλαξ, *Περίπλους* 66: ...*Πέλλα πόλις καὶ βασιλείον ἐν αὐτῇ καὶ ἀνάπλους εἰς αὐτὴν ἀπὸ τὸν Λυδίαν.* Ο Στράβων (8, απόσπ. 20) δίνει την ίδια πληροφορία προσθέτοντας ότι ο ποταμός Λουδίας ήταν πλωτός και τα πλοία μπορούσαν να προσεγγίσουν την Πέλλα, διανύοντας απόσταση 120 σταδίων. Για τη θέση της Πέλλας βλ. Διαμαντούρου-Παπακωνσταντίνου (1977), 343-358.

²⁸⁰ Οι τραγικοί Αγάθων και Ευριπίδης επισκέφθηκαν τη Μακεδονία (ο τελευταίος μάλιστα πέθανε εκεί), ενώ ανάλογη πρόσκληση είχε απορριφθεί από το Σωκράτη.

²⁸¹ Westermarck (1989), 301-303.

²⁸² Ο Hammond [(1989), 86] στηρίζει αυτή την εικασία στην παραγωγή αργυρών νομισμάτων (διδράχμων) στον περσικό κανόνα, αλλά και υποδιαίρεσεων κατάλληλων για το εμπόριο με την Αθήνα. Βλ. επίσης Westermarck (1989), 301-315, πιν. 69-70.

²⁸³ Ξενοφ. *Ἑλλην.* 1. 1. 12. Διοδ. 13. 47-48.

²⁸⁴ Αριστ. *Πολιτ.* 5. 1311 b.

²⁸⁵ Ο Αρχέλαος προμήθευσε την Αθήνα με ναυπηγήσιμη ξυλεία μετά τη Σικελική καταστροφή. Οι Αθηναίοι τον αντάμειψαν ανακηρύσσοντάς τον, το 407/6 π.Χ., ευεργέτη και πρόξενο, δίνοντας μάλιστα στους τίτλους αυτούς κληρονομική ισχύ (Syll³ I, 104 και IG I² 105).

«ουδετερότητα» αυτή υπήρξε σκανδαλωδώς ευνοϊκή προς την Αθήνα, κατόρθωσε να βγει αλώβητος από τον πόλεμο²⁸⁶. Παράλληλα, ο Αρχέλαος, μετά την αναδιοργάνωση του κράτους του, ακολούθησε μια πιο επιθετική εξωτερική πολιτική, προκειμένου να επιτύχει την επέκταση του βασιλείου του, κυρίως προς νότο. Σε αυτά τα πλαίσια, το 403 π.Χ., ο Αρχέλαος κατέλαβε την Περραιβία, περιοχή που συγκαταλεγόταν στους περιοίκους της Θεσσαλίας και εξαρτώταν άμεσα από τη Λάρισα²⁸⁷. Οι φιλολογικές πηγές δεν παραδίδουν κάποια επεκτατική κίνηση του Αρχελάου προς νότο. Ωστόσο, η πολιτική, την οποία ακολούθησε ο Μακεδόνας βασιλεύς, δικαιολογεί μια τέτοια κίνηση. Η περιοχή αυτή ήταν πολύ σημαντική, καθώς η κατοχή της συνεπαγόταν τον έλεγχο των διαβάσεων προς νότο. Η κατάληψη της Περραιβίας θα αποτελούσε το πρώτο βήμα της επέκτασης των συνόρων του μακεδονικού βασιλείου, αλλά θα διασφάλιζε και την απρόσκοπτη κίνηση προς την θεσσαλική πεδιάδα και τη νότια Ελλάδα. Η μακεδονική παρουσία στην Περραιβία αποτέλεσε σημαντική ενίσχυση για τους Αλευάδες, παράλληλα όμως έδωσε την αφορμή για την όξυνση των εμφυλίων συγκρούσεων. Ο Αρχέλαος έμεινε, σε εκείνη την περίπτωση, μακριά από την πόλη της Λάρισας. Όπως μας πληροφορεί ο συντάκτης του λόγου *Περί Πολιτείας*, πέρα από την ψυχολογική πίεση που ασκούσε η παρουσία του μακεδονικού στρατού στην Περραιβία, ο Αρχέλαος ζήτησε και πήρε ως ομήρους δέκα νέους, αποσκοπώντας να διασφαλίσει ότι τόσο οι σύμμαχοί του Αλευάδες όσο και οι άλλοι Λαρισαίοι δεν θα στρέφονταν εναντίον του²⁸⁸.

Ωστόσο, αν και τυπικά κρατήθηκε μακριά από την ίδια την πόλη, ο Αρχέλαος επενέβη δυναμικά στην εμφύλια διαμάχη μεταξύ των Αλευαδών και των αντιπάλων τους δημοκρατικών. Για άλλη μια φορά πηγή μας είναι ο λόγος *Περί Πολιτείας*. Ο ομιλητής επικεντρώνεται στον εμφύλιο πόλεμο, ο οποίος είχε ξεσπάσει μέσα στην πόλη, με την ανάμιξη και του Αρχελάου, και στις φοβερές επιπτώσεις για την πόλη και τους κατοίκους της. Η εμφύλια σύγκρουση ήταν αποτέλεσμα της παρέμβασης του Αρχελάου υπέρ της μιας παράταξης, των *ολίγων*, εναντίον της πλειοψηφίας των πολιτών²⁸⁹. Ο ρήτορας, θέλοντας να ξυπνήσει το πατριωτικό αίσθημα των συμπολιτών του, αποδίδει όλες τις συμφορές της πόλης στην ξένη παρέμβαση. Όμως, δεν μαρτυρεί την εμπλοκή

²⁸⁶ Δασκαλάκης (1952), 47.

²⁸⁷ [Ηρώδου] *Περί Πολιτείας*, παρ. 6. Βλ. και Hammond – Griffith II (1979), 139-141.

²⁸⁸ [Ηρώδου] *Περί Πολιτείας*, παρ. 33. Οι δέκα όμηροι ασφαλώς θα ήταν γόνοι των επιφανέστερων οικογενειών της πόλης. Ο Geyer [(1930), 96] τοποθετεί την ομηρία των δέκα παιδών μετά την κατάληψη της πόλης από τον Αρχέλαο και ανάμεσά τους συγκαταλέγει τον Έλληνοκράτη, ο οποίος αργότερα μετείχε στη δολοφονία του (Αριστ. *Πολιτ.* 5. 8. 12). Βλ. και Αξενίδης (1947), 164 και 173.

²⁸⁹ [Ηρώδου] *Περί Πολιτείας*, παρ. 9-17.

μακεδονικών δυνάμεων στην εμφύλια σύγκρουση. Επομένως, η υποστήριξη, την οποία προσέφερε ο Αρχέλαος προς τους *όλιγους*, δεν είχε τη μορφή στρατιωτικής επέμβασης, αλλά περιορίστηκε μόνο σε ηθική ή και οικονομική στήριξη²⁹⁰. Οι Αλευάδες επανέρχονται στην εξουσία, αλλά μην έχοντας τις απαιτούμενες δυνάμεις, δεν κατορθώνουν να καταβάλουν την «αντιπολίτευση» και οι συγκρούσεις συνεχίζονται, ώσπου οι αριστοκρατικοί στρέφονται αλλού για βοήθεια.

Την ίδια εποχή ο Κύρος ο Νεώτερος προετοιμαζόταν εντατικά να κινηθεί εναντίον του αδερφού του Αρταξέρξη, βασιλέως της Περσίας. Στα πλαίσια της προετοιμασίας αυτής συγκέντρωσε μεγάλο αριθμό μισθοφόρων και από την Ελλάδα. Αν και φαίνεται παράδοξο, οι Αλευάδες στράφηκαν προς εκείνον για βοήθεια. Η εξήγηση αυτής της επιλογής δίνεται από τον Ξενοφώντα, ο οποίος αναφέρει ότι, προς το τέλος του 402 π.Χ., ο Θεσσαλός Αρίστιππος²⁹¹, φίλος (ζένοσ) του Κύρου, παρουσιάστηκε στην αυλή του και του ζήτησε βοήθεια για να αντιμετωπίσει τους *άντιστασιώτας* στην πόλη του²⁹². Με τη διατύπωση αυτή ο Ξενοφών επισημαίνει την ύπαρξη μιας άλλης παράταξης, την οποία θέλει να καταβάλει ο Αρίστιππος, και όχι κάποιον άλλον αντίπαλο²⁹³. Ο Κύρος χορήγησε στον Αρίστιππο διπλάσια βοήθεια, από ό,τι είχε ζητήσει ο Θεσσαλός (4.000 μισθοφόρους και μισθούς για έξι μήνες), θέτοντας δύο όρους: να μην κινηθεί ο Αρίστιππος εναντίον των αντιπάλων του, προτού συμβουλευτεί τον ίδιο και να επανέλθουν οι μισθοφόροι στην Ασία, όταν θα τους χρειαζόταν. Ο πρώτος όρος προφανώς ετέθη από τον Κύρο, προκειμένου να μην εμπλακούν οι τόσο πολύτιμοι για την εκστρατεία του μισθοφόροι σε μια σύγκρουση, η οποία ενδεχομένως να μείωνε την μαχητική τους ικανότητα και θα τους δέσμευε σε μια περιοχή μακριά από την Μικρά Ασία. Τα γεγονότα, τα οποία ακολούθησαν, δικαιώνουν τους όρους του Κύρου, καθώς, όταν ζήτησε από τον Αρίστιππο να του στείλει τους μισθοφόρους, ο τελευταίος έστειλε μόνο ένα μικρό μέρος και όχι το

²⁹⁰ Ο Meyer [(1909), 261-62] θεωρεί ότι ο Αρχέλαος επενέβη στρατιωτικά και οι δυνάμεις του έλαβαν μέρος στις «ακρότητες» που μνημονεύονται στο λόγο. Προφανώς γίνεται σύγχυση με τη δεύτερη παρέμβασή του το 400 π.Χ., όταν κατέλαβε την πόλη της Λάρισας, καθώς η συμμετοχή ξένων (δηλ. μακεδονικών) στρατευμάτων στις εμφύλιες συγκρούσεις σίγουρα θα ήταν ένα θέμα που δεν θα έμενε ασχολίαστο από το συντάκτη του λόγου.

²⁹¹ Σύμφωνα με τον Πλάτωνα, ο Αρίστιππος ανήκε στην οικογένεια των Αλευαδών (*Μένων* 70 b: *τούτου δὲ ὑμῖν αἰτίος ἐστὶ Γοργίας· ἀφικόμενος γὰρ εἰς τὴν πόλιν ἐραστὰς ἐπὶ σοφίαν εἴληφεν Αλευαδῶν τε τοὺς πρώτους, ὧν ὁ σὸς ἐραστής ἐστὶν Ἀρίστιππος.*)

²⁹² Ξενοφ. *Ἀνάβ.* 1. 1. 10.

²⁹³ Ο Morrison [(1942), 66, υποσ. 2], θεωρεί ότι ο Αρίστιππος ζήτησε τη βοήθεια του Κύρου για να αντιμετωπίσει τον Λυκόφρονα των Φερών. Η διατύπωση, όμως, του Ξενοφώντος, η οποία θυμίζει την φράση του Θουκυδίδου για την ύπαρξη δύο «στάσεων» (παρατάξεων) στη Θεσσαλία κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου (2. 22. 3: *...ἀπὸ τῆς στάσεως ἐκάτερος...*), παραπέμπει στην διένεξη αριστοκρατικών-ολιγαρχικών που λαμβάνει χώρα στη Λάρισα αυτή την εποχή και όχι στη σύγκρουση με μια άλλη πόλη.

σύνολο²⁹⁴. Ο Ξενοφών, μάλιστα, σημειώνει ότι ο Κύρος ζήτησε από τον Αρίστιππο να «συνδιαλλαγεί», να έρθει δηλαδή σε συνεννόηση, με τους αντιπάλους του. Αυτό, όπως και η αποστολή μέρους μόνο της μισθοφορικής δύναμης, καταδεικνύουν ότι ο Αρίστιππος είχε ήδη εμπλακεί σε συγκρούσεις με την «αντιπολίτευση» και κράτησε κοντά του μεγάλο μέρος των μισθοφόρων, ώστε να την αντιμετωπίσει. Την έλευση των μισθοφόρων του Κύρου στη Λάρισα και τη συμμετοχή τους στη σύγκρουση μεταξύ των Αλευαδών και της ολιγαρχικής αντιπολίτευσης σχολιάζει και ο ομιλητής του λόγου *Περί Πολιτείας*²⁹⁵. Στα πλαίσια της απαρίθμησης των συμφορών που υπέστη η πόλη από τον συνεχιζόμενο εμφύλιο, ο ομιλητής αναφέρει ότι λόγω της αδυναμίας τους αναγκάζονται να καταφύγουν στη χρήση μισθοφόρων για την ασφάλειά τους.

Η βοήθεια του Κύρου πρέπει να ήταν αρκετή, προκειμένου να στηριχθεί η εξουσία των Αλευαδών, όχι όμως και να εξοντωθεί πλήρως η «δημοκρατική» αντιπολίτευση, η οποία σίγουρα δεν θα σταμάτησε να πιέζει και να επιζητά την πολιτική αλλαγή. Η αποστολή μέρους των μισθοφόρων προς τον Κύρο²⁹⁶, λίγο πριν την έναρξη της εκστρατείας του, την άνοιξη του 401 π.Χ., μείωσε τη μαχητική ικανότητα των Αλευαδών, ενώ ο θάνατος του Κύρου το φθινόπωρο του 401 π.Χ. στη μάχη παρά τα Κούναξα, αποτέλεσε ένα ακόμα πλήγμα για τους Αλευάδες, οι οποίοι έχασαν έναν ισχυρό σύμμαχο. Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν τους αριστοκρατικούς να αναζητήσουν εκ νέου τη βοήθεια του Αρχελάου. Από την άλλη, η «αντιπολίτευση» έπρεπε να αναζητήσει συμμάχους, εφόσον χωρίς εξωτερική βοήθεια δεν θα τους ήταν δυνατόν να επικρατήσουν. Η μόνη επιλογή, την οποία είχαν ήταν να ζητήσουν τη βοήθεια της Σπάρτης. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και ο λόγος *Περί Πολιτείας*. Αποτελεί τη δραματική έκκληση ενός οπαδού της ολιγαρχικής μεταρρύθμισης που είχε επικρατήσει στην πόλη μετά το 404 π.Χ. Οι συνεχείς προετοιμασίες των Αλευαδών με σκοπό να επανακτήσουν την χαμένη εξουσία, δεν περνούν απαρατήρητες από τον ομιλητή. Επισημαίνοντας τον επερχόμενο κίνδυνο μετά από την πρόσκληση των Αλευαδών προς τον Αρχέλαο να επέμβει δυναμικά στην πόλη, κάνει έκκληση στους συμπολίτες του να αντιδράσουν, καλώντας σε βοήθεια τη Σπάρτη, τη μόνη δύναμη που θα μπορούσε να εναντιωθεί στα σχέδια των Αλευαδών και του Αρχελάου.

²⁹⁴ Ξενοφ. *Ανάβ.* 1. 2. 1.

²⁹⁵ [Ηρόδου] *Περί Πολιτείας*, παρ. 16.

²⁹⁶ Ξενοφ. *Ανάβ.* 1. 2. 6. Από τους συνολικά 4.000 μισθοφόρους, ο Φαρσάλιος Μένων οδήγησε στη Μικρά Ασία τελικά μόνο 1.000 οπλίτες και 500 πελταστές.

Η λήξη του Πελοποννησιακού Πολέμου βρίσκει τη Σπάρτη, τη νέα ηγέτιδα δύναμη να προσπαθεί να εδραιώσει την κυριαρχία της σε ένα χώρο, όπου μέχρι πριν λίγο κυριαρχούσε η Αθήνα. Η σπαρτιατική πολιτική αυτή την εποχή, υπό τη διεύθυνση του Λυσάνδρου, συνοψίζεται στην εγκαθίδρυση φιλοσπαρτιατικών καθεστώτων (*δεκαρχίαι*), τα οποία στηρίζονταν από σπαρτιατικές δυνάμεις και τοποτηρητές (*άρμοσταί*). Η οργάνωση της νέας «αυτοκρατορίας» αποτελούσε άμεση προτεραιότητα για τη Σπάρτη και προς αυτή την κατεύθυνση έστρεφε όλο το ενδιαφέρον της. Αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι αφήνει σε δεύτερη μοίρα άλλα θέματα, ακόμα και μέσα στη σφαίρα της άμεσης επιρροής της²⁹⁷. Η αυξανόμενη δύναμη του Αρχελάου, η επιθετική πολιτική του, αλλά και η υποστήριξη, την οποία είχε προσφέρει στην ηττημένη πια Αθήνα, αποτελούσαν αρκετά σημαντικούς λόγους για να στρέψει η Σπάρτη το βλέμμα της προς βορρά. Με τη λήξη του πολέμου, ωστόσο, το ενδιαφέρον της Σπάρτης στρέφεται αλλού και τα θεσσαλικά πράγματα μπαίνουν σε δεύτερη μοίρα. Δεν μαρτυρείται αν τελικώς οι Λαρισαίοι ολιγαρχικοί αποφάσισαν να ζητήσουν τη βοήθεια της Σπάρτης. Αν έγινε η έκκληση αυτή, η Σπάρτη δεν ανταποκρίθηκε άμεσα, επειδή απασχολημένη καθώς ήταν με άλλα ζητήματα (Ηλις, κατάσταση στη Μικρά Ασία), δεν ήταν σε θέση να ανοίξει ένα επιπλέον μέτωπο στο βορρά. Έτσι, το 400 π.Χ., ο Αρχέλαος καταλαμβάνει τη Λάρισα και θέτει τέρμα στις εμφύλιες διαμάχες, επιβάλλοντας τους συμμάχους του Αλευάδες στην εξουσία²⁹⁸. Ο Αρχέλαος δολοφονείται το 399 π.Χ.²⁹⁹ Όμως, πλέον στη Λάρισα η κυριαρχία των Αλευαδών είναι απόλυτη και η «αντιπολίτευση» έχει οριστικά νικηθεί.

Μόλις το 399 π.Χ. παραδίδεται από τις πηγές μια κίνηση, η οποία είχε σαφή προσανατολισμό προς βορρά: ο Σπαρτιάτης Ηριπίδας νίκησε τους Οιταίους, αποκαθιστώντας την σπαρτιατική κυριαρχία στην Ηράκλεια Τραχίνια, ενώ κατέλαβε και τη Φάρσαλο. Η Ηράκλεια Τραχίνια είχε από το 409 π.Χ. περιέλθει στον έλεγχο των Οιταίων³⁰⁰, οπότε η αποκατάσταση της σπαρτιατικής παρουσίας στην πόλη που ήλεγχε τη δίοδο από και προς τη νότιο Ελλάδα ήταν απαραίτητη. Στα πλαίσια της ίδιας επιχείρησης πιθανολογείται ότι πραγματοποιήθηκε και η κατάληψη της Φαρσάλου. Οι πηγές δεν

²⁹⁷ Στην ίδια την Πελοπόννησο η αποστασία της Ήλιδος αντιμετωπίζεται μόλις το 399 π.Χ. με την δεύτερη εκστρατεία του βασιλέως Αγίδος

²⁹⁸ Ο Geyer [(1930), 96] θεωρεί ότι οι Αλευάδες ανατράπηκαν μετά την αποχώρηση των μισθοφόρων του Κύρου και αποκαταστάθηκαν στην εξουσία με την παρέμβαση του Αρχελάου, ενώ το 404 π.Χ. η εξουσία τους απλά κλονίστηκε, σε αντίθεση με την προγενέστερη άποψη του Meyer [(1909), 252].

²⁹⁹ Στη δολοφονία του Αρχελάου ρόλο έπαιξε και ο Λαρισαίος Έλλανοκράτης, με αφορμή την άρνηση του βασιλέως να αποκαταστήσει στην πόλη τους εξόριστους πολίτες της. Βλ. Αριστ. *Πολιτ.* 1311b 8-35· Αθήν. *Δειπνοσοφ.* 2. 141 D· Αιλιανός *VH* 8. 9· Πλουτ. *Έρωτικός* 23.

³⁰⁰ Διοδ. 14. 38. 4-5· Πολύαιν. *Στρατηγ.* 2. 21. 1. Βλ. Westlake (1935), 59.

μνημονεύουν το γεγονός, ωστόσο το 395 π.Χ. η Φάρσαλος βρίσκεται υπό τον έλεγχο σπαρτιατικής φρουράς³⁰¹. Καθώς δεν παραδίδεται κάποια άλλη επιχείρηση των Λακεδαιμονίων στη περιοχή μέχρι τότε, παρά μόνον η εκστρατεία του Ηριπίδα, θεωρείται βέβαιο πως η πόλη κατελήφθη από τους Σπαρτιάτες το 399 π.Χ. Η συνέχιση της επιχείρησης προς βορρά, παρά την επίτευξη του βασικού της στόχου, κάνει πιθανό το ενδεχόμενο η επιχείρηση αυτή αποσκοπούσε στο να πλήξει τον Αρχέλαο και στην αποκατάσταση της ισορροπίας στη Θεσσαλία. Όμως, η δολοφονία του Μακεδόνα βασιλιά το 399 π.Χ., αλλά και οι εξελίξεις στο μέτωπο της Μικράς Ασίας εναντίον των Περσών, απομάκρυναν και πάλι το ενδιαφέρον της Σπάρτης από την Θεσσαλία.

Στην αυγή, επομένως, του 4^{ου} αι. π.Χ., η κατάσταση στη Θεσσαλία είχε διαμορφωθεί ως εξής: η κατάληψη της Λάρισας από τον Αρχέλαο, το 400 π.Χ., είχε οριστικά επιβάλει τους Αλευάδες εκ νέου στην πολιτική ηγεσία της πόλης, μετά το σύντομο διάλειμμα της *όπλιτικής όλιγαρχίας* που είχε κυριαρχήσει στην πόλη ως συμβιβαστικό αποτέλεσμα των εμφυλίων συγκρούσεων μεταξύ των αριστοκρατικών και των οπαδών της δημοκρατίας. Μετά τη δολοφονία του Αρχελάου, το 399 π.Χ., η εξουσία των Αλευαδών στη Λάρισα παρέμεινε ισχυρή. Προφανώς, η επέμβαση του Μακεδόνα βασιλέως είχε δώσει την ευκαιρία στους Αλευάδες να εκκαθαρίσουν την πόλη από τα στοιχεία εκείνα που διεκδικούσαν μια δημοκρατικότερη διακυβέρνηση, ενώ ο έλεγχος της πόλης εξασφαλιζόταν με την παρουσία ενός ισχυρού μισθοφορικού στρατού, ο οποίος είχε παραμείνει υπό τις εντολές των Αλευαδών. Τόσο στην εξιστόρηση των παραπάνω γεγονότων, όσο και στο λόγο *Περὶ Πολιτείας*, ο Λυκόφρων των Φερών απουσιάζει. Μετά τη νίκη του επί των Αλευαδών το 404 π.Χ., δεν γίνεται αναφορά στο όνομά του. Το πρόσωπό του παραμένει αινιγματικό, καθώς η μοναδική πηγή μας για αυτόν, ο σύγχρονός του Ξενοφών, δεν θεωρεί απαραίτητο να δια φωτίσει τον αναγνώστη του με περισσότερες λεπτομέρειες. Η ανέλιξη του Λυκόφρονος στην εξουσία αποτελεί ένα αίνιγμα, τόσο σχετικά με το πότε έγινε τύραννος των Φερών, όσο και με τον τρόπο που καρπώθηκε την εξουσία. Και τα δύο ερωτήματα εξετάζονται στη συνέχεια. Ο Λυκόφρων διατήρησε την εξουσία στις Φερές με βεβαιότητα μέχρι το 395 π.Χ., οπότε και το όνομά του αναφέρεται για τελευταία φορά από τις πηγές. Ενδεχομένως να κυβέρνησε την πόλη μερικά χρόνια ακόμη, χωρίς όμως αυτό να μπορεί να αποδειχθεί. Την εποχή αυτή, μετά το 399 π.Χ., φαίνεται ότι ο Λυκόφρων απέκτησε στενότερες επαφές με τη Σπάρτη, δημιουργώντας μαζί

---

³⁰¹ Διοδ. 14. 82. 6.

της δεσμούς φιλίας και συμμαχίας. Όπως είδαμε, η σύγκρουση μεταξύ Λάρισας και Φερών στη δύση του 5^{ου} αιώνα δεν περιορίστηκε στα στενά πλαίσια της Θεσσαλίας, αλλά εξήχθη και εκτός αυτής, με την παρέμβαση εξωτερικών παραγόντων. Ο βασιλεύς της Μακεδονίας Αρχέλαος επεχείρησε να επέμβει στη Θεσσαλία και να φέρει υπό τον έλεγχό του τη Λάρισα. Η δολοφονία του όμως έθεσε τέρμα στα φιλόδοξα σχέδιά του³⁰². Πιο μακροχρόνια αποδείχθηκε η επίδραση του σπαρτιατικού παράγοντα, αν και η σύγκρουση της Σπάρτης αρχικά με την Περσική αυτοκρατορία και στη συνέχεια με τον αντισπαρτιατικό συνασπισμό των ελληνικών πόλεων δεν της επέτρεψε να θέσει ολοκληρωτικά τη Θεσσαλία υπό τον έλεγχό της. Ένδειξη των σπαρτιατικών σχεδίων αποτελεί η επιχείρηση του έτους 399 π.Χ., όταν ένα σπαρτιατικό άγημα με αρχηγό τον Ηριπίδα, αφού πρώτα ανακατέλαβε την Ηράκλεια Τραχίνια, έφτασε μέχρι τη Φάρσαλο, την οποία κατέλαβε και εγκατέστησε σε αυτή σπαρτιατική φρουρά³⁰³. Η σκληρή αντιμετώπιση των αντιτιθέμενων στον σπαρτιατικό έλεγχο, με την εκτέλεση πεντακοσίων πολιτών, των υπευθύνων της εξόντωσης της σπαρτιατικής φρουράς της πόλης, και ο εξαναγκασμός των υπολοίπων σε φυγή προς τη Θεσσαλία και τη Βοιωτία, εδραίωσε – προσωρινά έστω – την σπαρτιατική παρουσία στην περιοχή³⁰⁴. Πάντως, η εκστρατεία αυτή πρέπει να θεωρήθηκε επιτυχημένη, καθώς είχε αποκατασταθεί η σπαρτιατική παρουσία στην περιοχή των Θερμοπυλών και της νότιας Θεσσαλίας, με την κατάληψη μιας ισχυρής βάσης στην περιοχή, της Φαρσάλου, είχε περιοριστεί η δύναμη μιας εστίας αναταραχής στο βορρά, της Λάρισας, και ταυτόχρονα είχε στηριχθεί ένας πολύτιμος σύμμαχος στη Θεσσαλία, ο Λυκόφρων, χωρίς ωστόσο η δύναμή του να ενισχυθεί σε ανησυχητικό βαθμό.

Η κατάσταση που επικρατούσε στη Λάρισα, όπως διαφαίνεται από τον *Περὶ Πολιτείας* λόγο, αντικατοπτρίζει την αναταραχή στην οποία βρίσκονταν εκείνη τη χρονική στιγμή οι περισσότερες θεσσαλικές πόλεις. Ωστόσο, ο ανταγωνισμός για την πρωτοκαθεδρία εντός της Θεσσαλίας περιορίστηκε τελικά μεταξύ δύο πόλεων, της Λάρισας και των Φερών. Ο ανταγωνισμός αυτός στην πραγματικότητα αντικατοπτρίζει τη

³⁰² Η Περραιβία, η οποία είχε καταληφθεί από τα μακεδονικά στρατεύματα, κατά την πρώτη επέμβαση του Αρχελάου στη Θεσσαλία, πιθανότατα το 403/2 π.Χ., μετά τη δολοφονία του θα πρέπει να υποθέσουμε ότι επανήλθε στον έλεγχο των Θεσσαλών και κυρίως της Λάρισας.

³⁰³ Διοδ. 14. 82. 6.

³⁰⁴ Ο Hamilton [(1979), 120-121 και 154], χρονολογεί την εκστρατεία του Ηριπίδα, βάσει του κειμένου του Διοδώρου, το 398 π.Χ. και την εντάσσει στα πλαίσια τη εφαρμογής μιας εξωτερικής πολιτικής, όχι της Σπάρτης, αλλά προσωπικά του βασιλέως της Αγίδος, η οποία προέβλεπε την επέκταση της σπαρτιατικής επιρροής προς βορρά, ώστε να ελεγχθεί τόσο η Θεσσαλία όσο και η Βοιωτία, σε περίπτωση πολεμικής σύρραξης.

διαμάχη μεταξύ δύο πολιτικών συστημάτων. Από τη μία υπήρχε το παραδοσιακό σύστημα της αριστοκρατικής διακυβέρνησης, το οποίο αντιπροσωπευόταν από την οικογένεια των Αλευαδών της Λάρισας, ενώ από την άλλη βρισκόταν το προσφάτως παγιωθέν καθεστώς της τυραννίας των Φερών. Η σύγκρουση μεταξύ των δύο πολιτικών συστημάτων θα είναι στο εξής – και μέχρι την έλευση του Φιλίππου Β΄ - το κύριο χαρακτηριστικό της περιόδου αυτής για τη Θεσσαλία.

II.3 Η Θεσσαλία κατά την περίοδο της σπαρτιατικής ηγεμονίας

II.3.1 Η σύγκρουση Λάρισας και Φερών

Στη Λάρισα, παρά την απώλεια του ισχυρού τους συμμάχου Αρχελάου, οι Αλευάδες, μετά την αποκατάσταση της εξουσίας τους, στράφηκαν εκ νέου εναντίον των Φερών και του τυράννου Λυκόφρονος. Στην ηγεσία των Αλευαδών σημειώνεται μια αλλαγή. Στη θέση του Αριστίππου, ως αρχηγού της οικογένειας των Αλευαδών, αναφέρεται το 395 π.Χ. ο Μήδιος³⁰⁵. Η θέση του στην κεφαλή της οικογένειας των Αλευαδών και κατά συνέπεια της Λάρισας, δικαιολογεί την επισήμανση του Διοδώρου ότι ο Μήδιος *έδυνάστευε* στην πόλη³⁰⁶.

Στο ίδιο σημείο του κειμένου του ο Διόδωρος παραδίδει ότι ο Μήδιος είχε ξεκινήσει εκ νέου τις πολεμικές επιχειρήσεις εναντίον του Λυκόφρονος των Φερών. Δεν πληροφορούμαστε τίποτα για αυτές τις επιχειρήσεις από τον Ξενοφώντα, την κύρια πηγή μας για αυτή την εποχή. Ωστόσο, μια σημαντική πληροφορία προέρχεται από μια παράδοξη πηγή: ο Αριστοτέλης, στο έργο του *Ζώνων Ιστορίαι*, αναφέρεται στην εξαφάνιση των κοράκων που είχε παρατηρηθεί την εποχή, κατά την οποία οι μισθοφόροι του Μηδίου είχαν εξοντωθεί στη Φάρσαλο³⁰⁷. Η αναφορά αυτή δεν συνοδεύεται από κανένα άλλο στοιχείο χρονολόγησης, μαρτυρεί όμως μια αποτυχημένη απόπειρα του Μηδίου να φέρει εκ νέου τη Φάρσαλο υπό τον έλεγχο της Λάρισας, στα πλαίσια του πολέμου εναντίον του Λυκόφρονος. Προφανώς μια άμεση επίθεση κατά των Φερών κρίθηκε ασύμφορη και έτσι ο στρατός της Λάρισας κινήθηκε εναντίον της Φαρσάλου. Μπροστά στα τείχη της πόλης ο στρατός του Μηδίου υπέστη ολοκληρωτική ήττα.

Δεν γνωρίζουμε το πραγματικό μέγεθος της συμφοράς. Αν όμως αποδεχθούμε την πληροφορία του Αριστοτέλη για την ασυνήθιστη συγκέντρωση κοράκων στην περιοχή μετά τη μάχη, οι απώλειες θα πρέπει να ήταν τεράστιες. Γεγονός είναι ότι σε εκείνη την επιχείρηση, η οποία θα πρέπει να τοποθετηθεί με βεβαιότητα μεταξύ των ετών 399 και 395

³⁰⁵ Ο Beloch [*GrG* III, 1, 22, υπόσπ. 2] θεωρεί ότι ο Μήδιος ήταν ο πολιτικός αντίπαλος του Αρίστιππου και ότι σε αυτόν πρέπει να χρεωθεί η ήττα του 404 π.Χ. Η υπόθεση αυτή απερρίφθη ορθά από τους Geyer [(1930), 95 και (1895) εις το λήμμα *Medius* (1)], Meyer [(1909), 254, υποσ. 1] και Constanzi [(1900), 100-101]. Για το ότι ο Μείδος ανήκε στην οικογένεια των Αλευαδών βλ. και Westlake (1935), 60 Morrison (1942), 67 Αξενίδης (1947), 134-139 Sordi (1958), 151-152.

³⁰⁶ Διοδ. 14. 82. 2.

³⁰⁷ Αριστ. *Ζώνων Ιστορίαι* 618 b 1317: *Περὶ δὲ τοὺς χρόνους ἐν οἷς ἀπόλωντο οἱ Μειδίου ξένοι ἐν Φαρσάλῳ, ἐρημία ἐν τοῖς τόποις περὶ Ἀθήνας καὶ Πελοπόννησον ἐγένετο κοράκων, ὡς ἐχόντων αἰσθησὶν τινα τῆς παρ' ἀλλήλων δηλώσεως.*

π.Χ., εξοντώθηκε το σώμα των μισθοφόρων το οποίο αποτελούσε την «αιχμή του δόρατος» στην προσπάθεια της Λάρισας να καθυποτάξει τις θεσσαλικές πόλεις³⁰⁸.

Η αποτυχία του Μηδίου να καταλάβει τη Φάρσαλο και κυρίως η απώλεια του πολύτιμου σώματος των μισθοφόρων, μείωσαν τη μαχητική ικανότητα της Λάρισας και οδήγησαν σε μία προσωρινή αναστολή των πολεμικών επιχειρήσεων κατά του Λυκόφρονος. Η κατάσταση αυτή φαίνεται ότι παρέμεινε σταθερή για μερικά χρόνια, μέχρι το 395 π.Χ. Η δημιουργία το έτος εκείνο του αντισπαρτιατικού συνασπισμού μεταξύ Βοιωτών, Αθηναίων, Αργείων, Ευβοέων, Χαλκιδέων, Ακαρνάνων, Μεγαρέων και Κορινθίων³⁰⁹ και η συνακόλουθη σύγκρουση με τη Σπάρτη, έδωσαν την ευκαιρία και στους Αλευάδες να κινηθούν εναντίον τους. Ο Μήδιος, με έκκλησή του προς το συνέδριο των συμμάχων στην Κόρινθο, ζήτησε την επέμβασή τους στη Θεσσαλία εναντίον των σπαρτιατικών φρουρών που στάθμευαν εκεί, αλλά και εναντίον του τυράννου των Φερών Λυκόφρονος, ο οποίος ήταν σύμμαχος της Σπάρτης³¹⁰. Οι σύμμαχοι καλωσόρισαν την ευκαιρία αυτή να εξουδετερώσουν εστίες σπαρτιατικής επιρροής στο βορρά και απέστειλαν άμεσα ένα σώμα 2.000 Βοιωτών και Αργείων στη Θεσσαλία. Με τη βοήθεια του σώματος αυτού, αλλά και με την στήριξη μέρους του πληθυσμού της πόλης³¹¹, ο Μήδιος κατέλαβε τη Φάρσαλο, εξοντώνοντας τη σπαρτιατική φρουρά και εξανδραποδίζοντας τους κατοίκους³¹². Η πράξη αυτή θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι στρεφόταν εναντίον όσων Φαρσαλίων στήριζαν τη σπαρτιατική παρουσία και είχαν συνδράμει στην εξόντωση των μισθοφόρων του Μηδίου λίγο νωρίτερα. Η επιχείρηση, όμως, δεν είχε συνέχεια, καθώς οι συμμαχικές δυνάμεις χωρίστηκαν, με τους Βοιωτούς και Αργείους να κατευθύνονται νότια και να καταλαμβάνουν την Ηράκλεια Τραχίνια³¹³. Η

³⁰⁸ Ο Westlake [(1935), 63-64] τοποθετεί, χωρίς πειστική επιχειρηματολογία, την καταστροφή μετά την επιστροφή του Αγησιλάου στην Ελλάδα, δηλ. το 394 π.Χ., και τη συσχετίζει με μια επανάσταση στη Φάρσαλο, η οποία οδήγησε αργότερα στην ανάδειξη του Πολυδάμαντος στην ηγεσία της Φαρσάλου. Βλ. επίσης Αξενίδης (1947), 139-140 και Sordi (1952), 154-155.

³⁰⁹ Ξενοφ. Έλλην. 3. 5. 4. Διοδ. 14. 82. 1.

³¹⁰ Ξενοφ. Έλλην. 6. 4. 26.

³¹¹ Ο Westlake [(1935), 61], με επιφύλαξη περιλαμβάνει σε εκείνους τους Φαρσάλιους, οι οποίοι βοήθησαν στην κατάληψη της πόλης και την εξόντωση της σπαρτιατικής φρουράς το Σίσυφο, υιό του Δαόχου, καθώς και κάποιον Ίφυτο, γνωστό από μια επιγραφή, με την οποία τιμάται από τον αθηναϊκό δήμο για υπηρεσίες του παρελθόντος (*Syll*³, 133).

³¹² Διοδ. 14. 82. 2: *Μειδίου δὲ τοῦ τῆς Λαρίσης ἐν Θεσσαλίᾳ δυναστεύοντος διαπολεμοῦντος πρὸς Λυκόφρονα τὸν Φερῶν τύραννον, καὶ δεομένου πέμψαι βοήθειαν, ἀπέστειλεν αὐτῷ τὸ συνέδριον στρατιώτας δισχιλίους· ὁ δὲ Μήδιος τῆς συμμαχίας αὐτῷ παραγενομένης Φάρσαλον εἶλεν ὑπὸ Λακεδαιμονίων φρουρομένην καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικοῦντας ἐλαφροπόλησεν.*

³¹³ Η επιχείρηση συνεχίστηκε με τους Αργείους να παραμένουν ως φρουρά στην Ηράκλεια Τραχίνια, ενώ οι Βοιωτοί με αρχηγό τον Ισμηνία, αφού απέσπασαν από τον σπαρτιατικό έλεγχο τους Αθαμάνες και τους Αινιάνες, νίκησαν στο Νάρυκα το στρατό των Φωκέων με αρχηγό τον Λάκωνα Αλκισθένη, χωρίς, ωστόσο, να μπορέσουν να καταβάλουν ολοκληρωτικά τους συμμάχους των Σπαρτιατών Φωκείς.

εκστρατεία αυτή, αν και δεν εκπλήρωσε τον έναν από τους αντικειμενικούς της στόχους, δηλ. την εξόντωση του φίλα προσκείμενου στη Σπάρτη Λυκόφρονος, πρέπει να θεωρηθεί επιτυχημένη, διότι αφαίρεσε από τον τύραννο των Φερών το ισχυρότερο στήριγμά του εναντίον της συνεχούς απειλής των Αλευαδών. Ίσως είναι ενδεικτικό της εξασθένησης της δύναμης των Φερών το γεγονός ότι το όνομα του Λυκόφρονος αναφέρεται για τελευταία φορά, στα πλαίσια αυτών των γεγονότων.

Δεν γνωρίζουμε τι συνέβη στο εξής στις Φερές, τις οποίες θα συναντήσει κανείς στις πηγές πολύ αργότερα, μόλις το 375 π.Χ., με την πρώτη εμφάνιση του Ιάσονος των Φερών στις πηγές. Πρέπει, επίσης, να σημειωθεί ότι η επάνοδος της Φαρσάλου στο θεσσαλικό έλεγχο δεν έφερε ανατροπή στην ισορροπία των δυνάμεων, όπως είχε διαμορφωθεί μετά το 399 π.Χ., καθώς, μετά την αποχώρηση των συμμάχων του, ο Μήδιος δεν ήταν σε θέση να συνεχίσει με δικές του αποκλειστικά δυνάμεις τις επιχειρήσεις εναντίον του Λυκόφρονος, ενώ η διέλευση του Αγησιλάου μέσα από τη Θεσσαλία τον επόμενο χρόνο θα αποδείξει την αδυναμία των Αλευαδών να συγκεντρώσουν μια αξιόμαχη δύναμη και να επιβάλουν την εξουσία τους σε όλη τη χώρα.

II.3.2 Η αντίδραση των Θεσσαλών στη σπαρτιατική παρουσία. Η διέλευση του Αγησιλάου

Η κατάσταση που είχε διαμορφωθεί στον ελλαδικό χώρο μετά τη σύμπληξη του αντισπαρτιατικού συνασπισμού και την ήττα των Σπαρτιατών στη μάχη της Αλιάρτου, το 395 π.Χ., ανάγκασε τους τελευταίους να ανακαλέσουν από τη Μικρά Ασία τον Αγησίλαο. Ο Λακεδαιμόν βασιλεύς, αντιλαμβανόμενος τους κινδύνους της επιστροφής μέσω θαλάσσης, μετά και τη δραστηριοποίηση του περσικού στόλου στο Αιγαίο, υπό την καθοδήγηση του Αθηναίου Κίμωνος, επέλεξε να πορευθεί προς την Κεντρική Ελλάδα πεζή, διασχίζοντας τη Θράκη, τη Μακεδονία και τη Θεσσαλία. Η πορεία του στα θρακικά και μακεδονικά εδάφη υπήρξε σχεδόν ακώλυτη³¹⁴, όταν όμως έφτασε στα όρια της Θεσσαλίας, αντιμετώπισε έναν εχθρικό πληθυσμό³¹⁵. Προκειμένου να διασχίσει τη θεσσαλική πεδιάδα θα έπρεπε να αντιμετωπίσει τις δυνάμεις της Λάρισας, της Κραννώνας, της Σκοτούσσας και της Φαρσάλου, πόλεις, οι οποίες, όντας σύμμαχοι των Βοιωτών, κλήθηκαν να εμποδίσουν την κάθοδο του Αγησιλάου. Γνωρίζοντας τις εχθρικές προθέσεις

³¹⁴ Πλουτ. *Αγησ.* 16. 1. 1-16. 2. 7.

³¹⁵ Ξενοφ. *Έλλην.* 4. 3. 3 : *ὁ δ' Αγησίλαος διαλλάξας Μακεδονίαν εἰς Θετταλίαν ἀφίκετο. Λαρισαῖοι μὲν οὖν καὶ Κραννώσιοι καὶ Σκοτουσσαῖοι καὶ Φαρσάλιοι, σύμμαχοι ὄντες Βοιωτοῖς, καὶ πάντες δὲ Θετταλοὶ, πλὴν ὅσοι αὐτῶν φυγάδες τότε ἔτιγγανον, ἑκακοῦργον αὐτὸν ἐπακολουθούντες.*

των Θεσσαλών, ο Αγησίλαος προσπάθησε να έρθει σε συνεννόηση μαζί τους, στέλνοντας δύο πρεσβευτές στη Λάρισα³¹⁶. Η κίνηση αυτή είχε ως προφανή στόχο τη συνεννόηση με τους Αλευάδες της Λάρισας, οι οποίοι ήταν επικεφαλής των θεσσαλικών δυνάμεων. Ο Αγησίλαος, κατανοώντας τους κινδύνους που θα διέτρεχε το στράτευμά του, αν εμπλεκόταν σε μακροχρόνιες ενέργειες στη Θεσσαλία, δεν αντέδρασε, ακόμα και όταν οι απεσταλμένοι του συνελήφθησαν φθάνοντας στην πόλη της Λάρισας. Έτσι, αφού πρώτα εξασφάλισε την επιστροφή τους, επεχείρησε να διέλθει το ταχύτερο δυνατό μέσα από τα εχθρικά εδάφη, μέχρι να βρεθεί σε φιλικό έδαφος. Οι Θεσσαλοί, ωστόσο, ήταν αποφασισμένοι να μην επιτρέψουν τη διέλευση του στρατού του Αγησιλάου. Δεν γίνεται λόγος από τις πηγές για το ακριβές μέγεθος της δύναμης που συγκέντρωσαν οι Θεσσαλοί για την αντιμετώπιση του Αγησιλάου. Ωστόσο, βάσει των αναφορών αυτών, οι θεσσαλικές μονάδες, οι οποίες έσπευσαν να αντιμετωπίσουν το στράτευμα του Αγησιλάου, αποτελούνταν αποκλειστικά από ιπείς³¹⁷. Οι Θεσσαλοί δεν τόλμησαν να επιτεθούν κατά μέτωπο στη δύναμη του Αγησιλάου, καθώς έκριναν ασύμφορη μια ιππομαχία με το ισχυρό πεζικό, ενώ και η κύρια σύγκρουση έγινε μεταξύ ιππέων, χωρίς να μαρτυρείται από την πλευρά των Θεσσαλών συμμετοχή πεζικού.

Ο Ξενοφών³¹⁸, επίσης, μας δίνει μια σημαντική πληροφορία. Όταν κατονομάζει τις πόλεις που έσπευσαν να εμποδίσουν τον Αγησίλαο, αναφέρει ότι εντός αυτών το σύνολο του πληθυσμού ήταν εναντίον του Αγησιλάου, πλην όσων εκείνη την εποχή τύχαινε να είναι εξόριστοι, υπονοώντας μια φιλοσπαρτιατική παράταξη, η οποία εκείνη την εποχή είχε αναγκαστεί να εγκαταλείψει τις πόλεις υπό την απειλή της αντίστοιχης αντισπαρτιατικής. Προφανώς εδώ γίνεται λόγος για όσους αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις πόλεις τους μετά την οριστική επιβολή των Αλευαδών στη Λάρισα, ήδη από το 400 π.Χ., αλλά και όσους είχαν ενδεχομένως σωθεί από την εκδικητική μανία του Μηδίου μετά την κατάληψη της Φαρσάλου.

Άλλη μία ενδιαφέρουσα πληροφορία είναι ότι, μετά τη μάχη στο Ναρθάκιο³¹⁹, ο Αγησίλαος πορεύθηκε χωρίς να αντιμετωπίσει άλλα προβλήματα λόγω «φιλίας», δηλ.

³¹⁶ Πλουτ. *Άγησ.* 16 και *Άποφθεγμ. Λακ.* 211 Ε.

³¹⁷ Ξενοφ. *Έλλην.* 4. 3. 4-5 : *ἐπεὶ δ' ἐκόλουν τῆς πορείας οἱ Θετταλοὶ ἐπελαύνοντες τοῖς ὀπισθεν, παραπέμπει ἐπ' οὐρανὸν καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ στόματος ἵππικὸν πλὴν τῶν περὶ αὐτὸν. ὡς δὲ παρετάξαντο ἀλλήλοις, οἱ μὲν Θετταλοὶ νομίσαντες οὐκ ἐν καλῷ εἶναι πρὸς τοὺς ὀπίτας ἵππομαχεῖν, στρέψαντες βάδην ἀπεχώρουν.*

³¹⁸ Ξενοφ. *Έλλην.* 4. 3. 3: *Λαρισσαῖοι μὲν οὖν καὶ Κραννόνιοι καὶ Σκοτουσσαῖοι καὶ Φαρσάλιοι, σύμμαχοι ὄντες Βοιωτοῖς, καὶ πάντες δὲ Θετταλοὶ, πλὴν ὅσοι αὐτῶν φηγάδες τότε' ἐτύγχανον, ἐκακούργουν αὐτὸν ἐπακολουθοῦντες.*

³¹⁹ Για τη θέση του Ναρθακίου, βλ. Stählin (1924), 187-188· Béquignon (1937), 286-292· Bouyia (2005), 119-132.

λόγω της φιλικής διάθεσης της περιοχής προς εκείνον³²⁰. Βάσει αυτής της μαρτυρίας μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι η περιοχή της Μαλίδος βρισκόταν υπό τον έλεγχο των Φερών, το καθεστώς των οποίων ήταν φιλικά διακείμενο ή και σύμμαχο με τη Σπάρτη.

Η διέλευση του Αγησιλάου από τη Θεσσαλία το καλοκαίρι του 394 π.Χ. αποτελεί ένα εξαιρετικά διαφωτιστικό επεισόδιο σχετικά με την κατάσταση που επικρατούσε εκείνη την εποχή στη Θεσσαλία. Διηρημένη από τις διαμάχες και αποδυναμωμένη εξαιτίας των μακροχρόνιων εμφυλίων συγκρούσεων, η Θεσσαλία δεν μπορούσε να αποτελέσει απειλή για έναν πειθαρχημένο και εμπειροπόλεμο στρατό, όπως ήταν εκείνος του Αγησιλάου. Η αναφορά του Διοδώρου ότι οι πόλεις Λάρισα, Κραννών, Σκοτούσσα και Φάρσαλος κινητοποιήθηκαν για να εμποδίσουν την σπαρτιατική διέλευση, φανερώνει τα όρια της σφαίρας επιρροής μιας μόνο από αυτές, της Λάρισας. Η αντίδραση των θεσσαλικών πόλεων στην επικείμενη είσοδο του Αγησιλάου στο έδαφός τους ήταν σπασμωδική. Είναι χαρακτηριστικό της αδυναμίας των Θεσσαλών να εμποδίσουν τον Αγησίλαο το γεγονός ότι, παρά την υπεροπλία τους στο ιππικό δεν μπόρεσαν να σταματήσουν την πορεία του, ενώ ο ίδιος ο Αγησίλαος, παρά τις οχλήσεις που δέχονταν οι δυνάμεις του, δεν έκρινε σκόπιμο να εμπλακεί σε σύγκρουση μαζί τους, παρά μόνο όταν είχε φτάσει κοντά στο Ναρθάκιο, έχοντας διασχίσει σχεδόν όλη τη θεσσαλική πεδιάδα και λίγο πριν βρεθεί εκτός θεσσαλικών εδαφών. Επιπλέον, η αδυναμία των Θεσσαλών να συγκεντρώσουν δυνάμεις πεζικού δείχνει την αδυναμία των θεσσαλικών πόλεων, λόγω της αφαίμαξης σε ανθρώπινο δυναμικό που είχαν υποστεί εξαιτίας του εμφυλίου πολέμου.

Η ήττα των Θεσσαλών από τον Αγησίλαο το καλοκαίρι του 394 π.Χ. κατέδειξε την αδυναμία τους να αντιμετωπίσουν έναν οργανωμένο στρατό, όπως εκείνον του Λακεδαιμόνιου βασιλέως, ακόμα και στο ίδιο το έδαφος της Θεσσαλίας. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος, προκαλεί έκπληξη η επόμενη εμφάνιση των Θεσσαλών στις γραπτές πηγές. Το 392 π.Χ., δύο μόλις χρόνια μετά την αποτυχία τους να αναχαιτίσουν την πορεία του Αγησιλάου μέσα από τη Θεσσαλία, εμφανίζονται να επεμβαίνουν στη Μακεδονία υπέρ του Αμύντα Γ'. Ο Μακεδόνας βασιλεύς είχε αναγκαστεί να εγκαταλείψει τη χώρα του υπό την πίεση των Ιλλυριών. Με τη βοήθεια, ωστόσο, των Θεσσαλών ο Αμύντας αποκαταστάθηκε στο θρόνο του³²¹. Αν πιστέψουμε τον Διόδωρο, ο ρόλος που

³²⁰ Ξενοφ. Έλλην. 4. 3. 3: *τῆ δ' ὕστεραία ὑπερβάλλον τὰ Ἀχαϊκὰ τῆς Φθίας ὄρη τὴν λοιπὴν πᾶσαν διὰ φιλίας ἐπορεύετο μέχρι πρὸς τὰ Βοιωτῶν ὄρια.*

³²¹ Διοδ. 14. 92. 3. 1: *Κατὰ δὲ τὴν Μακεδονίαν Ἀμύντας ὁ Φιλίππου πατὴρ Ἰλλυριῶν ἐμβάλλοντων εἰς Μακεδονίαν ἐξέπιπεν ἐκ τῆς χώρας ἀπογνοὺς δὲ τὴν ἀρχὴν Ὀλυνθίοις μὲν τὴν σύνεγγυς χώραν ἐδωρήσατο, αὐτὸς δὲ τότε μὲν ἀπέβαλε τὴν ἀρχὴν, μετ' ὀλίγον δὲ χρόνον ὑπὸ Θετταλῶν καταχθεὶς ἀνεκτίησατο τὴν ἀρχὴν,*

διαδραμάτισαν οι Θεσσαλοί σε αυτό το επεισόδιο ήταν καταλυτικός. Χαρακτηριστικά ο ιστορικός σημειώνει ότι ο Αμύντας επανήλθε στη Μακεδονία – και στο θρόνο του – εξαιτίας των Θεσσαλών και χωρίς την ενεργή συμμετοχή κανενός άλλου στο εγχείρημα αυτό³²². Ο Διόδωρος αναφέρεται σε Θεσσαλούς, χωρίς να κάνει περαιτέρω διευκρινίσεις. Μπορούμε όμως να θεωρήσουμε βέβαιο ότι στις δυνάμεις των Θεσσαλών συμμετείχαν οι πόλεις που είχαν ήδη συμπαραταχθεί με τη Λάρισα εναντίον του Αγησιλάου, χωρίς και πάλι τη συμμετοχή των Φερών και της περιοχής που ήλεγχε η πόλη. Επιπλέον, θα ήταν μια λογική υπόθεση ότι, ανεξάρτητα από την προέλευση των δυνάμεων που συγκεντρώθηκαν, επικεφαλής θα πρέπει να θεωρηθούν οι Αλευάδες της Λάρισας, οι οποίοι από παλαιότερα διατηρούσαν άριστες σχέσεις με το βασιλικό οίκο της Μακεδονίας, γεγονός που θα καταδειχθεί και τα επόμενα χρόνια³²³. Τέλος, η μελέτη των νομισμάτων του Αμύντα Γ΄, τα οποία προέρχονται από τη Θεσσαλία, αποδεικνύουν ότι τα νομίσματα του βασιλέως κυκλοφορούσαν στην περιοχή με μεγαλύτερη συχνότητα σε σχέση με εκείνα των προκατόχων του. Το στοιχείο αυτό αποτελεί αδιάσειστη απόδειξη των καλών σχέσεων μεταξύ Θεσσαλών και Αμύντα Γ΄ κατά τη διάρκεια της βασιλείας του σε επίπεδο πολιτικό και εμπορικό³²⁴.

Η καταγραφή αυτής της επιχείρησης των Θεσσαλών μοιάζει ανακόλουθη με την εικόνα διάλυσης και αποδυνάμωσης που επέδειξε η περιοχή λίγο νωρίτερα με τη διέλευση του Αγησιλάου. Ωστόσο, η ήττα των Θεσσαλών στο Ναρθάκιο από τον Αγησίλαο δεν είναι απαραίτητο να θεωρείται ως ολοκληρωτική. Πράγματι οι Θεσσαλοί ιππείς υπέστησαν απώλειες πολεμώντας εναντίον του ισχυρού πεζικού του Σπαρτιάτη βασιλέως, όχι όμως τόσο μεγάλες, ώστε να τους είναι αδύνατη η συγκέντρωση άλλων δυνάμεων. Εξάλλου, το ενδεχόμενο οι πάντα επικίνδunami Ιλλυριοί να επικρατήσουν στη Μακεδονία

καὶ ἐβασίλευσεν ἔτη εἴκοσι τέτταρα. Βλ. Hammond – Griffith II (1979), 173, όπου υποστηρίζεται ότι ο Μήδιος κατείχε ακόμα την ηγεσία των Αλευαδών.

³²² Η μετοχή *καταχθείς* που χρησιμοποιεί ο ιστορικός καταδεικνύει τον βασικό ρόλο που έπαιξαν οι Θεσσαλοί στην αποκατάσταση του Αμύντα Γ΄. Όπως φαίνεται οι Ολύνθιοι, και κατ' επέκταση το Κοινό των Χαλκιδέων, με το οποίο ο Αμύντας είχε ήδη συνδεθεί με επαχθή για τον ίδιο οικονομική συμφωνία, αν και αποκόμισαν σημαντικά εδαφικά οφέλη από τον Αμύντα ως αντάλλαγμα για την υποστήριξή τους, δεν ενεπλάκησαν στην επιχείρηση. Στη στάση τους αυτή ενδεχομένως να οφείλεται και η απαίτηση του Αμύντα Γ΄ να του επιστρέψουν τα εδάφη που τους είχε παραχωρήσει, μετά την αποκατάστασή του στο θρόνο (Διοδ. 15. 19. 2-3). Βλ. Hammond – Griffith (1979), 174-175.

³²³ Hammond – Griffith (1979), 172-174, όπου προτείνεται η άποψη πως, την εποχή εκείνη, επικεφαλής της οικογένειας των Αλευαδών ήταν ακόμα ο Μήδιος, άποψη η οποία ωστόσο δεν υποστηρίζεται από τις πηγές.

³²⁴ Liampi (2000), 222.

και να συνορεύουν άμεσα με τα εδάφη τους, θα ήταν ένα ισχυρότατο κίνητρο, προκειμένου οι Θεσσαλοί να οργανωθούν και να αναλάβουν εκείνη την επιχείρηση³²⁵.

II.3.3 Η Θεσσαλία κατά τα έτη 392 έως 375 π.Χ.

Για ένα ακόμα μεγάλο διάστημα οι πηγές σιωπούν για τη Θεσσαλία. Πληροφορούμαστε μόνο ότι το 381 π.Χ. Θεσσαλοί εθελοντές, συνόδευσαν τον Λακεδαιμόνιο βασιλέα Αγησίπολι στην εκστρατεία του εναντίον της Ολύθνου³²⁶. Ο Ξενοφών είναι σαφής όταν αναφέρεται στη συμμετοχή των Θεσσαλών στην εν λόγω εκστρατεία. Ο χαρακτηρισμός από τον ιστορικό των Θεσσαλών ιππέων ως εθελοντών μαρτυρεί ότι η παρουσία τους στο πλευρό του Λακεδαιμόνιου βασιλέως δεν εντασσόταν στα πλαίσια επίσημης αποστολής από τους Θεσσαλούς. Πιθανώς να είναι ορθή η άποψη, ότι οι ιππείς αυτοί ανήκαν σε αριστοκρατικές οικογένειες³²⁷, ωστόσο η γενική αναφορά σε Θεσσαλούς δεν επιτρέπει τον ακριβή προσδιορισμό της ταυτότητας τους. Ίσως, όμως, η παρουσία ενός θεσσαλικού αποσπάσματος στο πλευρό ενός Λακεδαιμόνιου βασιλέως εκείνη τη στιγμή να ήταν πιο εύκολα δικαιολογημένη, εάν θεωρηθεί ότι προερχόταν από τη μοναδική σύμμαχο της Σπάρτης στη Θεσσαλία, δηλ. την πόλη των Φερών.

Από το 392 έως το 375 π.Χ. αγνοούμε την κατάσταση που επικρατούσε στη Θεσσαλία γενικότερα, αλλά στις επιμέρους πόλεις. Πρέπει να σημειωθεί ότι την περίοδο αυτή συντελούνται σημαντικά γεγονότα στη νότια Ελλάδα και ευρύτερα στον ελληνικό χώρο. Το 386 π.Χ. οι Σπαρτιάτες, μετά από πολύχρονες προσπάθειες και αδυνατώντας πλέον να ανταπεξέλθουν στις διαρκώς αυξανόμενες ανάγκες σε χρήματα και ανθρώπινο δυναμικό του πολέμου με την Περσία, συνομολογούν τη λεγόμενη Αντιαλκίδειο ειρήνη ή Ειρήνη του Βασιλέως, με την οποία - μεταξύ άλλων - αφενός επισημοποιείται ο ρόλος του περσικού παράγοντα ως ρυθμιστή των ελληνικών πραγμάτων, αφετέρου η Σπάρτη επιτυγχάνει τη διάλυση των επικίνδυνων για την κυριαρχία της Κοινών στον ελλαδικό χώρο³²⁸. Εξίσου μεγάλης σημασίας είναι η αναδιοργάνωση της Αθηναϊκής Συμμαχίας το 378/7 π.Χ. Οι Αθηναίοι επανασυστήνουν τη συμμαχία των ελληνικών πόλεων και των

³²⁵ Hornblower (1983), 206.

³²⁶ Ξενοφ. Έλλην. 5. 3. 9: *συνεστρατεύοντο δὲ καὶ ἐκ τῶν συμμαχίδων πόλεων ἔθελονταί, καὶ Θετταλῶν γε ἰππεῖς, γνωσθῆναι τῷ Αἰγησιπόλιδι βουλόμενοι, καὶ Αἰύντας δὲ καὶ Δέρδας ἔτι προθυμότερον ἢ πρόσθεν. Αἰγησίπολις μὲν δὴ ταῦτα πράττων ἐπορεύετο ἐπὶ τὴν Ὀλύθον.*

³²⁷ Westlake (1935), 66.

³²⁸ Ξενοφ. Έλλην. 5. 1. 31. Οι όροι της συνθήκης αυτής, η οποία εγκαινιάζει ανάλογες συνθήκες που χαρακτηρίζονται Κοινές, προέβλεπαν την υπαγωγή των ελληνικών πόλεων της Μικράς Ασίας, της Κύπρου και των Κλαζομενών στην περσική κυριαρχία, την απόδοση των παλαιών κληρουχιών της Ίμβρου, Λήμνου και Σκύρου στους Αθηναίους και την αυτονομία των υπολοίπων ελληνικών πόλεων υπό την απειλή της περσικής παρέμβασης για την εφαρμογή των όρων της συμφωνίας.

νησιών του Αιγαίου, χωρίς να παραβιάζουν τα συμφωνηθέντα με την Ειρήνη του Βασιλέως³²⁹. Και στις δύο περιπτώσεις δεν γίνεται αναφορά στη Θεσσαλία.

---

³²⁹ *IG* II/ III, 43· *Syll* I³, 147· *Tod* II, αρ. 123.

II.4 Ιάσων των Φερών – Θηβαϊκή Ηγεμονία

II.4.1 Η άνοδος του Ιάσονος

Η Θεσσαλία επανεμφανίζεται στις πηγές ξαφνικά το 375 π.Χ. Κατά το έτος εκείνο συνήλθε στη Σπάρτη ένα συνέδριο των ελληνικών πόλεων, προκειμένου να διατυπωθεί εκ νέου μια κοινή ειρήνη, η οποία θα έθετε τέρμα στη συνεχιζόμενη εμπόλεμη κατάσταση μεταξύ των ελληνικών πόλεων³³⁰. Λίγο νωρίτερα σημειώνεται από τον Ξενοφώντα η εμφάνιση ενόπιον των Λακεδαιμονίων του Πολυδάμαντα του Φαρσάλιου³³¹. Ο λόγος του Πολυδάμαντα προς τη συνέλευση των Λακεδαιμονίων αποτελεί μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα πηγή πληροφοριών για την κατάσταση που επικρατούσε στη Θεσσαλία εκείνη την εποχή, όπως και για γεγονότα της θεσσαλικής ιστορίας, τα οποία δεν αναφέρονται αλλού³³². Σύμφωνα με τον Ξενοφώντα, ο Πολυδάμας λόγω του προσωπικού του κύρους, είχε αναδειχθεί από τους συμπολίτες του σε ρυθμιστικό παράγοντα της πόλης του, μετά από μια περίοδο εσωτερικής αναταραχής που επικρατούσε σε αυτή³³³. Από τα αναφερόμενα μπορεί να εικάσει κανείς ότι ο Πολυδάμας καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια και είχε μεγάλη οικονομική επιφάνεια, σε τέτοιο βαθμό που να μπορεί να καλύπτει τις οικονομικές ανάγκες της πόλης του με δικά του έξοδα, όταν αυτό απαιτείτο. Οι Φαρσάλιοι ανέθεσαν στον Πολυδάμαντα τη φύλαξη της ακροπόλεως της πόλης, καθώς και τη διαχείριση των οικονομικών του κράτους τους. Η περιγραφή των αρμοδιοτήτων που ανέλαβε ο Πολυδάμας και οι συνθήκες αναταραχής, υπό το βάρος των οποίων τις ανέλαβε, επιτρέπουν το χαρακτηρισμό του ως «αισυμνήτη», του διαλλάκτη δηλαδή μεταξύ των αντιπάλων παρατάξεων³³⁴. Επίσης πληροφορούμαστε ότι ο Πολυδάμας κατείχε τον τίτλο του προξένου και ευεργέτη των Λακεδαιμονίων, βάσει κληρονομικού δικαίου και επομένως η σχέση της οικογένειάς του με τη Σπάρτη αναγόταν στο παρελθόν. Με την

³³⁰ Σημειώνουμε ότι την προηγούμενη περίοδο, μετά την ειρήνη του Βασιλέως, έλαβαν χώρα η κατάληψη της Καδμείας, της ακροπόλεως της Θήβας, από τον Σπαρτιάτη Φοιβίδα (382 π.Χ.), η διάλυση από τη Σπάρτη του Χαλκιδικού Κοινού (379 π.Χ.), η απελευθέρωση της Θήβας από εξόριστους αντιλάκωνες (378 π.Χ.), ανασύσταση και αναδιοργάνωση του Βοιωτικού Κοινού (377 π.Χ.), αποτυχημένες εκστρατείες των Κλεόμβροτου και Αγησίλαου στη Βοιωτία (377 και 376 π.Χ. αντίστοιχα), νίκη του αθηναϊκού στόλου υπό το Χαβρία εναντίον του πελοποννησιακού στη ναυμαχία της Νάξου (376 π.Χ.).

³³¹ Ξενοφ. *Ελλην.* 6. 1. 2-19.

³³² Η ιστορικότητα του λόγου αυτού έχει αμφισβητηθεί από κάποιους μελετητές, βλ. Niese (1904), 108. Ωστόσο, η αξία των πληροφοριών που δίνονται καθώς και το γεγονός ότι ο συγγραφέας θα μπορούσε να έχει άμεση ενημέρωση για όσα συζητήθηκαν, λόγω των σχέσεων του με τη Σπάρτη, δίνει στο λόγο αυτό μεγάλη ιστορική αξία.

³³³ Ξενοφ. *Ελλην.* 6. 1. 2: οὗτος δὲ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Θετταλία μάλα ἠὺδοκίμει, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει οὕτως ἐδόκει καλὸς τε κάγαθος εἶναι ὥστε στασιάσαντες οἱ Φαρσάλιοι ...

³³⁴ Ξενοφ. *Ελλην.* 6. 1. 2-3.

ιδιότητα αυτή παρουσιάστηκε ο Πολυδάμας ενώπιον των Λακεδαιμονίων, προκειμένου να μεταφέρει το αίτημα των συμπολιτών του για προστασία από τις βλέψεις του τυράννου των Φερών Ιάσονος, ο οποίος εμφανίζεται τώρα για πρώτη φορά στις πηγές.

Πληροφορούμαστε για μια εκστρατεία των Θεσσαλών εναντίον του Ιάσονος, στην οποία έλαβε μέρος το σύνολο των θεσσαλικών πόλεων. Δεν διευκρινίζεται από τις πηγές πότε έγινε αυτή η εκστρατεία, πιθανότατα, όμως, θα πρέπει να τοποθετηθεί ταυτόχρονα με την ανάληψη της τυραννίας από τον Ιάσωνα στις Φερές, χωρίς όμως αυτό να προσφέρει περισσότερες πληροφορίες χρονολόγησης. Γεγονός είναι ότι το 375 π.Χ. ο Ιάσων είχε κατορθώσει να παγιώσει την εξουσία του στις Φερές και επιπλέον να επεκτείνει την αρχή του στο σύνολο σχεδόν των θεσσαλικών πόλεων, με εξαίρεση τη Φάρσαλο και τις πόλεις που αυτή ήλεγχε³³⁵. Σύμφωνα με τον Πολυδάμαντα, μάλιστα, η δύναμη του Ιάσονος που βασιζόταν σε ένα καλά εκπαιδευμένο σώμα 6.000 μισθοφόρων, είχε περάσει τα όρια της Θεσσαλίας, καθώς μπορούσε να καυχάται ότι είχε ήδη υπό τον έλεγχό του τόσο τους Μαρακούς³³⁶ και τους Δόλοπες, όσο και τον βασιλέα των Μολοσσών Αλκέτα³³⁷, ενώ στη συνέχεια επισημαίνει και τη συμμαχία του με τους Βοιωτούς, καθώς και με άλλα μέλη του αντιλακωνικού συνασπισμού, τα οποία όμως δεν κατονομάζονται³³⁸. Σύμφωνα με τον Πολυδάμαντα, η δύναμη που είχε συγκεντρώσει ο Ιάσων ήταν τέτοια, ώστε να του επιτρέπει να οραματίζεται νίκη επί των Λακεδαιμονίων στην ξηρά και επικράτηση επί των Αθηναίων στη θάλασσα, καθώς και να φιλοδοξεί να εκστρατεύσει εναντίον της Περσικής αυτοκρατορίας και, έχοντας ως παραδείγματα τις επιτυχίες των Μυρίων και του Αγησιλάου, να την υποτάξει³³⁹. Όσον αφορά την ίδια τη Θεσσαλία, σύμφωνα με τον Πολυδάμαντα, η υπέρμετρη φιλοδοξία του Ιάσονος αντιμετωπιζόταν με καχυποψία, για αυτό και μια επέμβαση των Σπαρτιατών στην περιοχή θα αποτελούσε το έναυσμα της επαναστάσεως όλων των θεσσαλικών πόλεων εναντίον του τυράννου³⁴⁰.

Η έκκληση του Πολυδάμαντα έπεσε στο κενό. Οι Λακεδαιμόνιοι δεν είχαν τη δυνατότητα εκείνη την χρονική περίοδο, και ενώ μαινόταν η σύγκρουση με τον αντιλακωνικό συνασπισμό, να αναλάβουν μια τόσο δύσκολη επιχείρηση σε μια περιοχή αφενός μακριά από την εστία τους και αφετέρου για μια υπόθεση που τη συγκεκριμένη

³³⁵ Σχετικά με το χρόνο ανάρρησης του Ιάσονος στη θέση του τυράννου των Φερών βλ. κάτωθι, 190-194.

³³⁶ Οι Μαρακοί αναφέρονται μόνο από τον Πλίνιο (*HN* IV. 6), ως έθνος της Αιτωλίας.

³³⁷ Ο Διόδωρος (15. 413. 2-3) παρουσιάζει τον Αλκέτα ως βασιλέα των Μολοσσών. Η χρήση από τον Ξενοφώντα του τίτλου *ὑπαρχος* για τον Αλκέτα δεν περιγράφει το αξίωμά του, αλλά το καθεστώς επικυριαρχίας που ασκούσε πάνω του ο Ιάσων. Για το θέμα βλ. κάτωθι, σελ. 191, υποσημείωση 687.

³³⁸ Ξενοφ. *Ἑλλην.* 6. 10.

³³⁹ Ξενοφ. *Ἑλλην.* 6. 12.

³⁴⁰ Ξενοφ. *Ἑλλην.* 6. 14.

χρονική στιγμή δεν εξυπηρετούσε κανένα άμεσο ενδιαφέρον τους. Έτσι ο Πολυδάμας επέστρεψε άπρακτος στη Φάρσαλο και συμφώνησε να πείσει τους συμπολίτες του να ταχθούν με το μέρος του Ιάσονος. Μετά από αυτή την εξέλιξη ο Ιάσων είχε πλέον υπό τον έλεγχό του το σύνολο της Θεσσαλίας και ήταν σε θέση να προχωρήσει στο σχέδιό του, στην ανακήρυξή του σε ανώτατο άρχοντα του Θεσσαλικού Κοινού. Σύμφωνα με μια άποψη, ο Ιάσων δημιούργησε εκείνη την περίοδο για τον εαυτό του ένα νέο αξίωμα, αυτό του *ταγού*, σε αντιδιαστολή με τον έως τότε τίτλο του *άρχοντα* του Κοινού³⁴¹. Η εξέλιξη αυτή ερμηνεύθηκε ως προσπάθεια του Ιάσονος να αποκρύψει τον τυραννικό χαρακτήρα της εξουσίας του και να παρουσιαστεί ως νόμιμος ανώτατος άρχοντας των Θεσσαλών³⁴².

Παράλληλα, φρόντισε να ενισχύσει τη θέση του βορείως των συνόρων του δημιουργώντας στενές σχέσεις με το βασίλειο της Μακεδονίας. Σύμφωνα με το Διόδωρο, υπογράφει συμμαχία με το βασιλέα της Μακεδονίας Περδίκκα Γ', επισφραγίζοντας τις νέες σχέσεις με την παραχώρηση της βόρειας Περραιβίας στο νέο του σύμμαχο³⁴³. Αν και αυτή η εδαφική εκχώρηση φαινομενικά μείωσε την ισχύ του Ιάσονος, στην πραγματικότητα ενίσχυσε τη θέση του, καθώς δημιούργησε σχέσεις με τον ισχυρό βόρειο γείτονά του, αλλά παράλληλα αποδυνάμωσε και τους εσωτερικούς του αντιπάλους, τους Αλευάδες. Με τη συμμαχία αυτή ο Ιάσων στερούσε τους Αλευάδες από έναν παραδοσιακό τους σύμμαχο, τον βασιλικό οίκο της Μακεδονίας, ο οποίος θα μπορούσε να τους συνδράμει εναντίον του στον εσωτερικό αγώνα κατά της επιβληθείσας από εκείνον ηγεμονίας επί της Θεσσαλίας³⁴⁴.

II.4.2 Η Θεσσαλία κατά την περίοδο της Θηβαϊκής ηγεμονίας

Από τον Ξενοφώντα και πάλι πληροφορούμαστε ότι ο Ιάσων ως σύμμαχος των Βοιωτών, μετά από δική τους έκκληση, σπεύδει στη Βοιωτία, όταν στην περιοχή εισβάλλουν πελοποννησιακές δυνάμεις υπό το Λακεδαιμόνα βασιλέα Κλεόμβροτο, το καλοκαίρι του 371 π.Χ. Οι δυνάμεις που συγκέντρωσε δεν ήταν μεγάλες, αλλά αποτελούνταν από τους ιπείς της προσωπικής του φρουράς και τους μισθοφόρους που στρατοπέδευαν στην πρωτεύουσά του. Παράλληλα έδωσε εντολή να ετοιμαστούν και οι

³⁴¹ Sprawski (1999), 15-23.

³⁴² Sprawski (2006), 138-139.

³⁴³ Διοδ. 15. 60. 2.

³⁴⁴ Για την παραχώρηση της περιοχής από τον Ιάσονα στον Περδίκκα Γ' βλ. Wace – Thompson (1910-1911), 193-204 και Helly (1975), 165-200. Πρβλ. επίσης Lucas (1999), 101-108· Sprawski (1999), 98-99· Graninger (2010), 312.

τριήρεις³⁴⁵ του, σε περίπτωση που θα χρειαζόταν βοήθεια από θαλάσσης³⁴⁶. Στη μάχη των Λεύκτρων (6 Ιουλίου 371 π.Χ.) ο Ιάσων δεν έλαβε μέρος, καθώς έφθασε στην περιοχή μετά τη διεξαγωγή της. Σε αυτό το σημείο αποκαλύφθηκε για άλλη μία φορά η πολιτική ικανότητα του Ιάσονος. Ενεργώντας ως διαμεσολαβητής μεταξύ των δύο αντιμαχομένων, ο Ιάσων πείθει από τη μία τους Βοιωτούς, ως σύμμαχός τους³⁴⁷, να μην επιχειρήσουν να καταδιώξουν τους ηττημένους, ενώ από την άλλη συμβουλεύει τους Σπαρτιάτες, ως φίλος και πρόξενός τους³⁴⁸, να αποχωρήσουν από την περιοχή και να επιχειρήσουν αργότερα ανατροπή της κατάστασης με ανανεωμένες δυνάμεις. Οι ενέργειες αυτές του Ιάσονος δείχνουν την πολιτική του οξύνοια και τις διπλωματικές του ικανότητες. Αν και είχε έρθει ως σύμμαχος των Βοιωτών, αντιλήφθηκε ότι μια ολοκληρωτική ήττα των σπαρτιατικών δυνάμεων θα δημιουργούσε στα νότια σύνορα της Θεσσαλίας μια ισχυρή Βοιωτία, η οποία μακροπρόθεσμα θα μπορούσε να αποτελέσει έναν επικίνδυνο αντίπαλο για τα μεγαλόπνοα σχέδιά του. Επιπλέον, φρόντισε με τη στάση του να μην έρθει σε απόλυτη ρήξη με τον σπαρτιατικό παράγοντα, επικαλούμενος τις μακροχρόνιες σχέσεις της οικογενείας του και του ίδιου με την πόλη. Επιχείρησε επομένως ο Ιάσων, έστω και μετά την βαριά ήττα των Λακεδαιμονίων, να διατηρήσει την ισορροπία δυνάμεων στην περιοχή, έτσι ώστε αφενός η Βοιωτία να μην ενισχυθεί υπερβολικά και αφετέρου η Σπάρτη να παραμείνει ως παράγοντας πίεσης προς τη Βοιωτία, τουλάχιστον μέχρι ο ίδιος ο Ιάσων να είναι σε θέση να προκαλέσει και τις δύο δυνάμεις.

Μετά τη διαμεσολάβησή του ο Ιάσων επιστρέφει στη Θεσσαλία, αφού πρώτα προβαίνει σε δύο ενέργειες οι οποίες αποκαλύπτουν τα σχέδιά του για το άμεσο μέλλον. Διερχόμενος από τη Φωκίδα προχώρησε σε μια επίδειξη δύναμης καταλαμβάνοντας και

³⁴⁵ Είναι η μοναδική μνεία που έχουμε για την ύπαρξη ενός στόλου τριήρων του Ιάσονος. Λίγα χρόνια πριν, το 375 π.Χ., απευθυνόμενος στον Πολυδάμαντα το Φαρσάλιο, ο Ιάσων είχε αναφερθεί στη δυνατότητα που είχε η Θεσσαλία να δημιουργήσει έναν ισχυρό στόλο, με την απόκτηση ξυλείας από το βασίλειο της Μακεδονίας και να τον επανδρώσει με τον μεγάλο αριθμό Πενεστών της Θεσσαλίας. Ο στόλος του Ιάσονος δεν θα μνημονευθεί ποτέ πλέον στις πηγές. Λίγα χρόνια αργότερα παρόμοιο στόλο θα αποκτήσει και ο ανενσιός του, Αλέξανδρος των Φερών.

³⁴⁶ Ο ίδιος ο Ιάσων με το στράτευμά του έφθασε στη Βοιωτία πεζή, παρά το γεγονός ότι διήλθε από την εχθρική για αυτόν Φωκίδα, με την οποία βρισκόταν σε εμπόλεμη κατάσταση, χωρίς ωστόσο να έχει κηρυχθεί επίσημα πόλεμος. Στο στοιχείο αυτό ίσως θα πρέπει να δούμε μια διαμάχη μεταξύ Ιάσονος και Φωκίων για το ιερό των Δελφών, κάτι που υπονοεί στη συνέχεια και ο Ξενοφών, όταν κάνει λόγο για τις ανησυχίες των τελευταίων για μια πιθανή επέμβαση του Ιάσονος στο ιερό και την κατάχρηση των ιερών χρημάτων.

³⁴⁷ Η συμμαχία του Ιάσονος με τους Βοιωτούς μαρτυρείται από τον ίδιο στο λόγο του προς τον Πολυδάμαντα (Ξενοφ. Έλλην. 6. 10: *Βοιωτοί γε και οί άλλοι ὅσοι Λακεδαιμονίους πολεμοῦντες ὑπάρχουσί μοι σύμμαχοι*), αλλά και από τον Πελοπίδα (Πλουτ. Πελοπ. 28. 4: *ἦν γὰρ τῷ Ιάσωνι συνήθης καὶ φίλος*). Πρβλ. Sprawski (1995), 150.

³⁴⁸ Ξενοφ. Έλλην. 6. 4: *ταῦτα δ', ἔφη, ἐγὼ προθυμοῦμαι, σῶσαι ὑμᾶς βουλόμενος διὰ τε τὴν τοῦ πατρὸς φιλίαν πρὸς ὑμᾶς καὶ διὰ τὸ προξενεῖν ὑμῶν*.

ληηλατώντας την πόλη των Υαμπολιτών³⁴⁹. Προφανώς ο Ιάσων θεώρησε ότι η ενέργεια αυτή ήταν αρκετή, προκειμένου να εξασφαλίσει τόσο την απρόσκοπτη πορεία του διαμέσου της Φωκίδος όσο και την υποταγή των Φωκέων. Στη συνέχεια κατέλαβε την Ηράκλεια Τραχίνια, τη σημαντικότερη οχυρή θέση στην είσοδο των Θερμοπυλών. Ο Ξενοφών εκτιμώντας σωστά τις προθέσεις του Ιάσονος, ερμηνεύει την ενέργεια αυτή ως το πρώτο βήμα μιας μελλοντικής επέμβασης του Ιάσονος στη νότια Ελλάδα, εφ' όσον έχοντας υπό τον έλεγχό του την πόλη αυτή, εξασφάλιζε την απρόσκοπτη διεκπεραίωσή του στη νότια Ελλάδα³⁵⁰.

Σύμφωνα με τον Ξενοφώντα, αμέσως μετά τη μάχη των Λεύκτρων και την επιστροφή του στη Θεσσαλία, ο Ιάσων αναδεικνύεται σε ταγό των Θεσσαλών ενοποιώντας και πάλι διοικητικά την Θεσσαλία υπό την εξουσία ενός άνδρα, μετά από μια μακρά περίοδο διαίρεσης. Ο Ιάσων κατορθώνει, άλλοτε με την πειθώ και άλλοτε με τη βία, να θέσει υπό τον έλεγχό του το σύνολο των θεσσαλικών πόλεων και επιβάλλεται ως ο μόνος και αδιαφιλονίκητος αρχηγός της ενοποιημένης Θεσσαλίας. Η θέση του ταγού, του στρατιωτικού δηλ. και πολιτικού αρχηγού του θεσσαλικού κοινού, είχε παραμείνει κενή σχεδόν για τριάντα χρόνια, από το 405 π.Χ., οπότε και μαθαίνουμε από τις πηγές ότι πέθανε ο τελευταίος ταγός των Θεσσαλών Δάοχος Α'. Η κοινωνική αναταραχή που επικράτησε στη Θεσσαλία μετά το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου, καθώς και οι συγκρούσεις μεταξύ των πόλεων που φιλοδοξούσαν να πάρουν την πρωτοκαθεδρία εντός της Θεσσαλίας, δεν επέτρεψαν την ομαλή λειτουργία του «ομοσπονδιακού» μηχανισμού στη Θεσσαλία, ο οποίος απαιτούσε και την εκλογή ενός άνδρα στην ηγεσία των στρατιωτικών δυνάμεων του «Κοινού»³⁵¹. Στην περίοδο αυτή της *ἀταγίας* έθεσε τέλος ο Ιάσων, ο οποίος με πολιτικά και στρατιωτικά μέσα, κατόρθωσε να εκλεγεί από τους Θεσσαλούς ταγός το 371 π.Χ.

³⁴⁹ Ξενοφ. *Ελλην.* 6. 4. 27.

³⁵⁰ Η σημασία αυτής της ενέργειας για μια εκστρατεία προς τη νότια Ελλάδα, φαίνεται από το γεγονός ότι την ίδια περιοχή προσπάθησε να θέσει υπό τον έλεγχό του και ο Φίλιππος Β' πριν ακόμα προχωρήσει σε κάποια επιθετική ενέργεια εναντίον των πόλεων της νοτίου Ελλάδας.

³⁵¹ Πρέπει να τονιστεί εδώ ότι, όταν γίνεται λόγος για το Κοινό των Θεσσαλών, ο όρος δεν θα πρέπει να ερμηνεύεται με την έννοια που έχει για τα άλλα ομοσπονδιακού τύπου κράτη της εποχής, όπως το Κοινό των Βοιωτών ή των Χαλκιδέων. Απόδειξη αυτού αποτελεί το γεγονός ότι η ενοποίηση της Θεσσαλίας υπό τον Ιάσωνα δεν εκλήφθηκε ως παραβίαση της Βασιλείου Ειρήνης (386 π.Χ.) και δεν εκφράστηκε ποτέ κάποια απαίτηση των Σπαρτιατών να αποδοθεί ελευθερία στις θεσσαλικές πόλεις.

II.4.3 Η δολοφονία του Ιάσονος. Οι διάδοχοί του Πολύδωρος και Πολύφρων

Η αύξηση της δύναμης του Ιάσονος δημιούργησε ανησυχία τόσο εντός της Θεσσαλίας, όσο και εκτός αυτής. Ακόμα και μετά την εκλογή του ως *ταγός*, δεν έλειπαν οι αντιπολιτευτικές φωνές εντός των θεσσαλικών πόλεων που εξέφραζαν ανησυχίες για την ενδεχόμενη μετατροπή του Ιάσονος σε απόλυτο τύραννο. Αλλά και εκτός Θεσσαλίας, η ανησυχία για την άνοδο της επιρροής του Ιάσονος ήταν έκδηλη. Μετά τη μάχη των Λεύκτρων (371 π.Χ.) διεξήχθη στην Αθήνα συνέδριο, αποτέλεσμα του οποίου ήταν η υπογραφή μιας κοινής ειρήνης, η οποία επιβεβαίωνε τα συμφωνηθέντα με την ειρήνη του Βασιλέως και επιπλέον έθετε ως όρο την υποχρεωτική παροχή στρατιωτικής βοήθειας μεταξύ των συμβαλλομένων σε περίπτωση επιθέσεως εναντίον τους. Την ειρήνη αυτή δεν υπέγραψε η Βοιωτία, αλλά ούτε και ο Ιάσων των Φερών. Θεωρείται μάλιστα ότι η συνθήκη αυτή στρεφόταν κυρίως εναντίον των δύο αυτών παραγόντων, Βοιωτίας και Ιάσονος, καθώς και οι δύο είχαν δείξει τις επιθετικές τους διαθέσεις. Είναι, επίσης, σημαντικό να τονιστεί ότι η αναφορά στο θεσσαλικό στόλο ίσως δεν είναι τυχαία, καθώς αυτός θα δραστηριοποιείτο σε μια περιοχή κρίσιμη για τα αθηναϊκά συμφέροντα αλλά και μέσα στην άμεση σφαίρα επιρροής του Θεσσαλού τυράννου³⁵². Ένας επιπλέον λόγος ανησυχίας για τα μελλοντικά σχέδια του τυράννου υπήρξε και η ανάμειξή του στα Πύθια του έτους 370 π.Χ. Κατά παράδοση η Θεσσαλία έπαιζε σημαντικότατο ρόλο στα Πύθια, κατέχοντας δύο ψήφους στο Αμφικτιονικό Συνέδριο, ενώ μπορούσε να επηρεάζει και τις ψήφους των περιοίκων, σε αυτή, λαών³⁵³. Οι λαοί αυτοί όμως είχαν ήδη αποδεχθεί την κυριαρχία του Ιάσονος, αποδίδοντας τον φόρο υποτέλειας που τους είχε ζητήσει και κατ' επέκταση αποδεχόμενοι την επικυριαρχία του Φεραίου τυράννου. Η ανησυχία για τα σχέδια του Ιάσονος, σχετικά με το ιερό των Δελφών θα πρέπει να κορυφώθηκε με τις ενέργειές του αφενός να προσπαθήσει, μέσα από μεγάλες προσφορές σφαγίων, να επιβληθεί ως μοναδικός «χορηγός» των εορτών, αφετέρου να διατάξει γενική

³⁵² Τα νησιά των Βορείων Σποράδων ήταν από τα πρώτα μέλη της Β' Αθηναϊκής Συμμαχίας, ενώ και η άμεση γειτνίαση ενός ισχυρού στόλου με περιοχές υψίστης σημασίας για τη Συμμαχία, όπως η Εύβοια ή τα παράλια της Μακεδονίας θα αποτελούσε μία δύναμη απειλή για τα συμφέροντά της. Αρκεί να θυμηθούμε λίγο αργότερα την αντίδραση της Αθήνας στη δημιουργία στόλου από τον Επαμεινώνδα για λογαριασμό του Βοιωτικού Κοινού.

³⁵³ Οι περίοικοι λαοί, Περραιβοί, Αχαιοί Φθιώτες, Μάγνητες, Μαλιείς, Δόλοπες και Αιινάδες είχαν από δύο ψήφους στο Αμφικτιονικό Συνέδριο, όπως και οι Θεσσαλοί. Για τα έθνη αυτά και τη θέση τους στη Δελφική Αμφικτιονία βλ. Lefèvre (1998), 1-20 Sanchez (2001), 466-471.

επιστράτευση των Θεσσαλών λίγο πριν την έναρξη των εορτών³⁵⁴. Η απαίτηση του Ιάσονος προς τις θεσσαλικές πόλεις να συγκεντρώσουν έναν εξαιρετικά μεγάλο αριθμό σφαγίων ως προσφορά προς τον Απόλλωνα, αποδόθηκε στη φιλοδοξία του *ταγού* να εμψυχήσει στους διασπασμένους, έως τότε, Θεσσαλούς την αίσθηση της ομοιογένειας, αλλά και να παρουσιάσει μια – απατηλή έστω – εικόνα κοινωνικής ενότητας προς το εξωτερικό³⁵⁵.

Δεν θα μάθουμε όμως ποτέ τις πραγματικές προθέσεις του Ιάσονος, καθώς λίγο πριν τα Πύθια του 370 π.Χ., ο Φεραίος τύραννος έπεσε θύμα της ίδιας του της αυτοπεποίθησης. Κατά τη διάρκεια ασκήσεων του φεραϊκού ιππικού, τις οποίες παρακολουθούσε συνδιαλεγόμενος με όποιον τον πλησίαζε, έπεσε νεκρός από τα χτυπήματα επτά νεαρών, οι οποίοι εκμεταλλεύτηκαν την ευκαιρία. Δύο από αυτούς σκοτώθηκαν αμέσως μετά την επέμβαση των σωματοφυλάκων του Ιάσονος. Οι πέντε, όμως, κατόρθωσαν να διαφύγουν. Δεν παραδίδεται τίποτε άλλο για την ταυτότητα των δολοφόνων, ούτε για τα κίνητρά τους. Γεγονός είναι ότι, σύμφωνα με τον Ξενοφόντα, οι πέντε νεαροί έτυχαν θερμής υποδοχής στις πόλεις όπου κατέφυγαν και τους τιμούσαν ως τυραννοκτόνους³⁵⁶.

Η δολοφονία του Ιάσονος έθεσε πρόωρο τέλος στα επιτεύγματα και τα σχέδια ενός σπουδαίου άνδρα, η αξία και οι ικανότητες του οποίου αναγνωρίστηκαν ακόμα και από τους συγχρόνους του³⁵⁷. Ό,τι είχε επιτύχει ο Ιάσων μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, κατέρρευσε σχεδόν αμέσως μετά το θάνατό του. Τον Ιάσωνα διαδέχθηκαν στην εξουσία οι δύο αδελφοί του, Πολύδωρος και Πολύφρων. Η είδηση της δολοφονίας του Ιάσονος φαίνεται ότι προκάλεσε αλυσιδωτές αντιδράσεις σε όλη τη Θεσσαλία. Οι αποσχιστικές τάσεις των πόλεων βγήκαν ξανά στην επιφάνεια. Από το γεγονός ότι ο διάδοχος του Ιάσονος Πολύφρων στράφηκε κυρίως εναντίον της Λάρισας και της Φαρσάλου, μπορούμε να εικάσουμε ότι αυτές ήταν και τα κέντρα της εξέγερσης εναντίον των νέων τυράννων. Στη Λάρισα οι Αλευάδες, οι οποίοι όπως φαίνεται δεν αποτελούσαν απειλή για τον Ιάσωνα και για αυτό τους επετράπη η παραμονή στην πόλη, ανέλαβαν την αρχηγία της

³⁵⁴ Τόσο μεγάλη ήταν η ανησυχία, ώστε οι κάτοικοι των Δελφών να αναζητήσουν τη συμβουλή του Απόλλωνος για την περίπτωση που ο Ιάσων επιβουλευτεί τα αναθήματα του ιερού. Η ανακούφιση που διαδέχτηκε την είδηση της δολοφονίας του, δείχνει ότι ακόμα και η διαβεβαίωση του θεού ότι θα ασχοληθεί ο ίδιος με τον Ιάσωνα, δεν καθησύχασε τους ενδιαφερόμενους (Ξενοφ. *Έλλην.* 6. 4. 30).

³⁵⁵ Graninger (2009), 111-114.

³⁵⁶ Ξενοφ. *Έλλην.* 6. 4. 31-32.

³⁵⁷ Ο Ξενοφών, στις αναφορές του για τον Ιάσωνα, δείχνει έναν συγκρατημένο -αν και εμφανή- θαυμασμό για τον άνδρα και τις πολιτικές και στρατιωτικές ικανότητές του. Την ίδια εποχή ο Ισοκράτης, στα πλαίσια των κηρυγμάτων του για ενότητα του ελληνικού κόσμου και μιας εκστρατείας εναντίον του κοινού εχθρού, των Περσών, ανέδειξε τον Ιάσωνα ως τον πρώτο ικανό ηγέτη ο οποίος θα μπορούσε να φέρει εις πέρας το δύσκολο αυτό έργο.

επαναστάσεως, ενώ νοτιότερα, στη Φάρσαλο, φαίνεται ότι την πρωτοβουλία ανέλαβε μια ομάδα επιφανών ανδρών της πόλης, στους οποίους συγκαταλεγόταν και ο Πολυδάμας. Η αντίδραση του Πολύφρονος ήταν άμεση και σκληρή. Υπό το φόβο της αντεκδίκησης οι Αλευάδες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την πόλη, μαζί με πολλούς οπαδούς τους, όταν οι αδελφοί του Ιάσονος βιάδισαν εναντίον της πόλεως³⁵⁸. Κατά τη διάρκεια αυτής της εκστρατείας, ο Πολύφρων δολοφόνησε τον Πολύδωρο, μένοντας μόνος τύραννος των Φερών. Στη Φάρσαλο, αντίθετα, οι αρχηγοί της ανταρσίας έπεσαν στα χέρια του Πολύφρονος και εκτελέστηκαν³⁵⁹. Τα κατασταλτικά αυτά μέτρα όμως δεν ήταν ικανά για να διατηρήσουν τον Πολύφρονα στην εξουσία. Ένα χρόνο αφ' ότου σφετερίστηκε την εξουσία, έπεσε θύμα δολοφονίας από τον ανιψιό του Αλέξανδρο, υιό του Πολυδώρου.

II.4.4 Αλέξανδρος των Φερών. Οι επεμβάσεις του Βοιωτικού Κοινού στη Θεσσαλία

Το 369 π.Χ. ο Αλέξανδρος, ανεψιός του Ιάσονος, ανέλαβε την εξουσία στις Φερές (Εικ. 4). Η καταπιεστική διακυβέρνηση του Πολύφρονος και η αστάθεια που δημιούργησαν οι συνεχείς μεταβολές, είχαν ως αποτέλεσμα να ενταθεί το κίνημα της αντίδρασης εναντίον της κυριαρχίας των Φερών στη Θεσσαλία. Στο κίνημα αυτό πρωτοστάτησαν οι Αλευάδες. Κατά τη διάρκεια των μεταβολών στην ηγεσία της φεραϊκής τυραννίας, οι Αλευάδες είχαν εξοριστεί από τη Λάρισα και είχαν βρει καταφύγιο στην αυλή του βασιλέως της Μακεδονίας Αλεξάνδρου Β'³⁶⁰. Ο νεαρός βασιλεύς πείθεται από τους Αλευάδες να επέμβει στη Λάρισα απομακρύνοντας τον Αλέξανδρο των Φερών και αποκαθιστώντας τους³⁶¹. Τα επιχειρήματα των Αλευαδών συνέπιπταν με τα σχέδια του Αλεξάνδρου Β', ο οποίος επιθυμούσε να κατάγει μια νίκη στην αρχή της βασιλείας του³⁶². Οι ζυμώσεις αυτές δεν διέλαθαν της προσοχής του Αλεξάνδρου των Φερών, ο οποίος, ως αντιπερισπασμό, σχεδίαζε μια εισβολή στη Μακεδονία, προκειμένου να ματαιώσει τα σχέδια επέμβασης των Μακεδόνων στη Θεσσαλία. Τελικά πιο γρήγορος απεδείχθη ο Αλέξανδρος Β', ο οποίος συνοδευόμενος από τους Αλευάδες, προχώρησε προς τη Λάρισα και με τη βοήθεια κάποιων Λαρισαίων, κατέλαβε την πόλη, εκτός από την ακρόπολη, η

³⁵⁸ Ξενοφ. *Έλλην.* 6. 4. 33.

³⁵⁹ Ξενοφ. *Έλλην.* 6. 4. 34.

³⁶⁰ Διοδ. 15. 61. 3-5. Hammond – Griffith (1979), 181.

³⁶¹ O Sprawski [(2006), 139-140] διείδε στην αντιπαλότητα των Αλευαδών προς τον Αλέξανδρο των Φερών τόσο πολιτικά όσο και οικονομικά κίνητρα.

³⁶² Ο Αλέξανδρος Β' είχε διαδεχθεί μόλις τον πατέρα του Αμύντα Γ'.

οποία παραδόθηκε μετά από σύντομη πολιορκία³⁶³. Ο Αλέξανδρος των Φερών επεχείρησε να αντιδράσει, αλλά οι μακεδονικές δυνάμεις τον απώθησαν, αναγκάζοντας τον να περιοριστεί στην περιοχή των Φερών. Η υποχώρηση αυτή του Αλεξάνδρου των Φερών είχε ως αποτέλεσμα περισσότερες θεσσαλικές πόλεις να απομακρύνουν τις φρουρές του μισητού τυράννου. Στην ίδια τη Λάρισα, οι Αλευάδες, προκειμένου να εορτάσουν την απελευθέρωση της Λάρισας και την αποκατάστασή τους στην πόλη, προχώρησαν στην έκδοση μιας σύντομης κοπής αργυρών νομισμάτων, γνωστών στη βιβλιογραφία ως «δραχμές του Αλεύα», στην εμπρόσθια όψη των οποίων απεικονιζόταν η μορφή του μυθικού τους γενάρχη, ενώ στην οπίσθια ένας αετός επί σχηματοποιημένης δέσμης κεραυνού (Εικ. 5). Η νομισματική αυτή κοπή είχε και έναν επιπλέον στόχο: να προπαγανδίσει τη σχέση των Αλευαδών με τους νέους προστάτες τους, Μακεδόνες³⁶⁴.

Εμπλοκή προέκυψε, ωστόσο, μετά την απομάκρυνση του κινδύνου. Με την υποχώρηση του Αλεξάνδρου των Φερών, οι Λαρισαίοι ζήτησαν από τον Αλέξανδρο Β΄ να τους αποδώσει τη Λάρισα κατά τα συμφωνηθέντα. Ο Αλέξανδρος Β΄, ωστόσο, δεν ήταν πρόθυμος να απεμπολήσει τα κεκτημένα. Έτσι διατήρησε φρουρές τόσο στη Λάρισα όσο και στην όμορη Κραννώνα³⁶⁵. Οι Αλευάδες τότε στράφηκαν προς άλλη κατεύθυνση προκειμένου να δικαιωθούν. Με πρεσβεία τους προς το συνέδριο του Βοιωτικού Κοινού, ζήτησαν την επέμβαση του ανερχόμενου βοιωτικού παράγοντα³⁶⁶. Οι Βοιωτοί διείδαν στην έκκληση των Αλευαδών μια μοναδική ευκαιρία αφενός να επέμβουν στη γειτονική Θεσσαλία, αφετέρου να φέρουν υπό τον έλεγχό τους το βασίλειο της Μακεδονίας, το οποίο ήταν σημαντικό για τα μελλοντικά σχέδια του Κοινού για τη δημιουργία ενός αξιόμαχου στόλου. Η αποστολή αυτή ανατέθηκε από το Βοιωτικό κοινό στον Πελοπίδα, ο οποίος έφθασε στη Θεσσαλία με εντολή να διευθετήσει την κατάσταση στην περιοχή σύμφωνα με τα θηβαϊκά συμφέροντα³⁶⁷.

Με δυνάμεις, το μέγεθος των οποίων δεν μαρτυρείται, ο Πελοπίδας εισήλθε στη Θεσσαλία και απελευθέρωσε τις πόλεις που ελέγχονταν από μακεδονικές φρουρές. Στη

³⁶³ Ο Sprawski [(2010), 433-444] επιχειρεί να συνδέσει την επέμβαση του Αλεξάνδρου Β΄ με το παραδεδομένο από τον Πολύαινο στρατήγημα σχετικά με την παράκαμψη της κοιλάδας των Τεμπών το οποίο αποδίδεται στον Αλέξανδρο Γ΄ (Πολυαιν. *Στρατηγ.* 4. 3. 23). Οι εικασίες που προβάλλει δεν αοδεικνύουν με αδιάσυστο τρόπο κάποια σχέση με την εν λόγω επέμβαση του Αλεξάνδρου Β΄ στη Θεσσαλία.

³⁶⁴ Βλ. Πρέντζας (2004^β), 212-213, όπου η παλαιότερη βιβλιογραφία.

³⁶⁵ Διοδ. 15. 61. 5. Πρβλ. Hammond – Griffith (1979), 181.

³⁶⁶ Η Sordi [(1958), 203-204] θεωρεί ότι η έκκληση προς το Βοιωτικό Κοινό έγινε εκ μέρους όχι των Αλευαδών ή κάποιας πόλης, αλλά εκ μέρους του Θεσσαλικού Κοινού και στρεφόταν τόσο εναντίον του Αλεξάνδρου Β΄ της Μακεδονίας όσο και εναντίον του Αλεξάνδρου των Φερών.

³⁶⁷ Διοδ. 15. 67. 3· Πλουτ. *Πελοπ.* 26. Πρβλ. Westlake (1935), 130-131· Sordi (1958), 207.

συνέχεια, προχώρησε σε μία σύντομη εκστρατεία στη Μακεδονία, η οποία επέφερε την υπογραφή συμμαχίας μεταξύ Βοιωτών και Αλεξάνδρου Β'. Η δυναμική επέμβαση του βοιωτικού παράγοντα στα θεσσαλικά πράγματα ανησύχησε τον Αλέξανδρο των Φερών, ο οποίος αναγνωρίζοντας την αδυναμία του να αντιμετωπίσει τη νέα απειλή³⁶⁸, προσπάθησε να έρθει σε συνδιαλλαγή με τους Βοιωτούς. Έσπευσε, λοιπόν, στη Λάρισα για να συνομιλήσει με τον Πελοπίδα. Οι διαπραγματεύσεις που έγιναν, ωστόσο, δεν είχαν κανένα αποτέλεσμα και ο Αλέξανδρος αναγκάστηκε να επιστρέψει άπρακτος στις Φερές³⁶⁹. Η αφήγηση του Πλούταρχου σχετικά με αυτή τη συνάντηση Πελοπίδα και Αλεξάνδρου είναι εξαιρετικής σημασίας, καθώς, παρά την περιληπτική μορφή της, αποδίδει το κλίμα που επικράτησε στις μεταξύ των δύο ανδρών συζητήσεις. Αρχικός στόχος του Πελοπίδα ήταν να προσπαθήσει να διευθετήσει τις διαφορές μεταξύ Αλεξάνδρου και Θεσσαλών και, με υποχωρήσεις από την πλευρά του Φεραίου τυράννου να κάνει την εξουσία του ως *ταγού* αποδεκτή από όλους τους Θεσσαλούς³⁷⁰. Η διαλλακτικότητα του Πελοπίδα, ωστόσο, δεν βρήκε ανταπόκριση από την πλευρά του Αλεξάνδρου, με αποτέλεσμα οι διαπραγματεύσεις να σταματήσουν νωρίτερα χωρίς κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα³⁷¹.

Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η επέμβαση του Πελοπίδα στη Θεσσαλία συνοδεύτηκε και από την αναδιοργάνωση του θεσσαλικού κοινού από τον ίδιο. Η αποτυχία των διαπραγματεύσεων με τον Αλέξανδρο, καθώς και η επιθυμία των Θεσσαλών να απαλλαγούν οριστικά από την κυριαρχία του Φεραίου τυράννου οδήγησαν τον Πελοπίδα στη διαμόρφωση και επιβολή ενός νέου συστήματος οργάνωσης της θεσσαλικής πολιτείας³⁷². Οι μεταρρυθμίσεις αυτές μαρτυρούνται από μία αθηναϊκή επιγραφή, όπου καταγράφεται η συμμαχία Αθηναίων και Θεσσαλικού Κοινού³⁷³, ενώ μια ένδειξη δίδεται

³⁶⁸ Οι κύριες πηγές μας, Διόδωρος και Πλούταρχος, δεν αναφέρουν συγκρούσεις μεταξύ του βοιωτικού στρατού και του Αλεξάνδρου. Ο Westlake [(1935), 132] θεωρεί ότι ο Πελοπίδας έδωσε κάποιες μάχες εναντίον του Αλεξάνδρου, χωρίς ιδιαίτερη επιτυχία, όπως συνάγεται από τις μεταγενέστερες πηγές (Front. Strat. I. 5. 2 = Πολυαιν. 2. 4. 2· Front. Strat. III. 8. 2 = Πολυαιν. 2. 4. 1)

³⁶⁹ Πλουτ. Πελοπ. 26. 2: *καὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἐλθόντα καὶ δεόμενον διαλλάττειν ἐπειρᾶτο καὶ ποιεῖν ἐκ τυράννου πρῶτον ἄρχοντα τοῖς Θεσσαλοῖς καὶ νόμιμον. ὡς δὲ ἦν ἀνήκεστος καὶ θηριώδης καὶ πολλὴ μὲν ὀμότης αὐτοῦ, πολλὴ δὲ ἀσέλγεια καὶ πλεονεξία κατηγορεῖτο, τραχυνομένου τοῦ Πελοπίδου πρὸς αὐτὸν καὶ χαλεπαίνοντος ἀποδρᾶς ὄχητο μετὰ τῶν δορυφόρων.*

³⁷⁰ Ο Αλέξανδρος των Φερών, ως διάδοχος του Πολύφρονος, είχε κληρονομήσει το αξίωμα του *ταγού*, το οποίο και εκείνος κατείχε αφού διαδέχθηκε τον Ιάσονα. Δεν υπάρχει κανένα στοιχείο που να δείχνει ότι το αξίωμα του *ταγού* είχε κληρονομική ισχύ, ωστόσο θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι ανώμαλες συνθήκες που επικράτησαν στη Θεσσαλία, μετά τη δολοφονία του Ιάσονος.

³⁷¹ Sprawski (2006), 140-141.

³⁷² Οι μεταρρυθμίσεις αυτές μαρτυρούνται από δύο αθηναϊκές επιγραφές (IG II², 116 και 175), ενώ μια ένδειξη για αυτές δίνεται επίσης από τον Πλούταρχο, Πελοπ. 26. 2: *ὁ δὲ Πελοπίδας ἄδειάν τε πολλὴν ἀπὸ τοῦ τυράννου τοῖς Θεσσαλοῖς ἀπολιπὼν καὶ πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν, αὐτὸς εἰς Μακεδονίαν ἀπῆρε.* Βλ. Westlake (1935), 135-138 Sordi (1958), 207.

³⁷³ IG II² 116 (= Tod 175).

από τον Πλούταρχο³⁷⁴. Διατυπώθηκαν πολλές απόψεις για τη μεταρρύθμιση αυτή. Υποστηρίχθηκε ότι ο Πελοπίδας είτε αναδιαμόρφωσε το Θεσσαλικό Κοινό στα πρότυπα του Βοιωτικού³⁷⁵, είτε προχώρησε σε αλλαγές του υπάρχοντος συστήματος, όπως την αλλαγή της ονομασίας του ανώτατου αξιώματος από *ταγός*, ονομασία που είχε αμαυρωθεί από τις ενέργειες των Φεραίων τυράννων, σε *άρχων*³⁷⁶. Ωστόσο, δεν πρέπει να γίνεται σύγκριση μεταξύ των επεμβάσεων των Βοιωτών στη Θεσσαλία και σε άλλες περιοχές, όπως στην Πελοπόννησο. Εκεί, η δημιουργία και η οργάνωση Κοινών, όπως των Μεσσηνίων, εξυπηρετούσαν την πολιτική του Βοιωτικού Κοινού, με στόχο τόσο την οικονομική αφαίμαξη όσο και την συνεχή πίεση προς την καταρρέουσα σπαρτιατική κυριαρχία. Το ζήτημα της μεταρρύθμισης του Θεσσαλικού Κοινού θα εξεταστεί αναλυτικά στη συνέχεια, ωστόσο μπορεί με βεβαιότητα να διατυπωθεί η άποψη ότι οι ρυθμίσεις που εισήγαγε ο Πελοπίδας, πέρα από την οργάνωση του κράτους και την ονομασία του ανώτατου άρχοντα, θα είχαν ως κύριο στόχο τη εύρυθμη λειτουργία του Κοινού χωρίς να είναι απαραίτητη η συμμετοχή όλων των θεσσαλικών πόλεων, λαμβάνοντας υπόψη την παρουσία και συνεχή επιθετικότητα του Αλεξάνδρου των Φερών. Αυτό που θα πρέπει να θεωρείται βέβαιο είναι ότι οι Θεσσαλοί στο εξής και μέχρι την πτώση της βοιωτικής ηγεμονίας προσδέθηκαν στο άρμα της πολιτικής επιρροής της Θήβας³⁷⁷.

Η στροφή του βοιωτικού ενδιαφέροντος το επόμενο έτος προς την Πελοπόννησο, έκανε τον Αλέξανδρο των Φερών να πιστέψει ότι του δινόταν η ευκαιρία να αποκαταστήσει την εξουσία του επί των θεσσαλικών πόλεων. Σε αυτά τα πλαίσια θα πρέπει να τοποθετηθούν οι βίαιες επεμβάσεις του τυράννου στη Σκοτούσσα και τη Μελίβοια³⁷⁸. Από τον Πλούταρχο πληροφορούμαστε ότι οι δύο αυτές πόλεις ήταν φίλα προσκείμενες προς τον Αλέξανδρο και μάλιστα υπήρχε κάποια συμμαχία μεταξύ τους. Αυτό το γεγονός δεν εμπόδισε τον Αλέξανδρο να επέμβει δυναμικά και στις δύο πόλεις. Σύμφωνα με τον ιστορικό, κατά τη διάρκεια της συνεδρίας των Εκκλησιών στις δύο πόλεις, οι δορυφόροι περικύκλωσαν τους συγκεντρωμένους πολίτες και κατέσφαξαν το σύνολο του ανδρικού πληθυσμού³⁷⁹. Η νέα επιθετικότητα του Αλεξάνδρου των Φερών

³⁷⁴ Πελοπ. 26. 2: *ὁ δὲ Πελοπίδας ἄδειάν τε πολλὴν ἀπὸ τοῦ τυράννου τοῖς Θεσσαλοῖς ἀπολιπὼν καὶ πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν, αὐτὸς εἰς Μακεδονίαν ἀπῆρε.* Βλ. Westlake (1935), 135-138 Sordi (1958), 207-211

³⁷⁵ Schwahn (1895), λήμμα *Sympoliteia*, RE, στ. 1228.

³⁷⁶ Beloch *GrG* III, 1², 184 Costanzi (1906), 119 Westlake (1935), 135-138.

³⁷⁷ Στα πλαίσια αυτά πρέπει να τοποθετηθεί και η αφιέρωση από τους Θεσσαλούς ενός ανδριάντα του Πελοπίδα στους Δελφούς, κατασκευασμένο από το Λύσιππο.

³⁷⁸ Για τη θέση της Μελίβοιας βλ. Τζιαφάλιας (1994), 143-152 IACP (2004), 720, αρ. 453.

³⁷⁹ Πλουτ. Πελοπ. 29. 4: *Μελιβοία δὲ καὶ Σκοτούση, πόλεσιν ἐνσπόνδοις καὶ φίλαις, ἐκκλησιαζούσαις περιστήσας (ὁ Αλέξανδρος) ἅμα τοὺς δορυφόρους ἤβηδὸν ἀπέσφαξε...*

ανάγκασε τους Θεσσαλούς να ζητήσουν εκ νέου τη συνδρομή του Βοιωτικού Κοινού³⁸⁰. Οι επιχειρήσεις του Επαμεινώνδα στην Πελοπόννησο δεν επέτρεψαν την αποστολή στρατιωτικής δύναμης. Το Βοιωτικό Κοινό επέλεξε μια διαφορετική προσέγγιση, αποστέλλοντας στη Θεσσαλία διπλωματική αποστολή αποτελούμενη από τον Πελοπίδα και τον Ισμηνία³⁸¹. Η παρουσία και μόνο του Πελοπίδα φαίνεται πως ήταν ικανή, ώστε ο Αλέξανδρος των Φερών να αναστείλει, έστω και προσωρινά, την επιθετικότητά του. Φτάνοντας στη Φάρσαλο, η προσοχή του Πελοπίδα στράφηκε στη Μακεδονία, όπου μέσα σε ένα χρόνο η κατάσταση είχε αλλάξει δραματικά. Ο Αλέξανδρος Β΄ είχε δολοφονηθεί από τον Πτολεμαίο τον Αλωρίτη³⁸², εραστή της μητέρας του Ευρυδίκης, η οποία μάλιστα, προκειμένου να αντιμετωπίσει τον ανταπαιτητή του θρόνου Πausανία, εκμεταλλεζόμενη τις στενές σχέσεις του συζύγου της Αμύντα Γ΄ με τον Ιφικράτη, είχε προσεγγίσει την Αθήνα³⁸³. Από την άλλη, ο κύκλος του δολοφονημένου Αλεξάνδρου Β΄ κάλεσε τον Πελοπίδα να επέμβει για να αποκατασταθεί η νομιμότητα. Ο Πελοπίδας, θέλοντας να επαναφέρει τη Μακεδονία στη σφαίρα επιρροής του Βοιωτικού Κοινού, συγκέντρωσε μισθοφόρους από τη Φάρσαλο και εισέβαλε εσπευσμένα στη Μακεδονία. Ο Πτολεμαίος κατόρθωσε να εξαγοράσει τους μισθοφόρους, όμως δεν τόλμησε να έρθει σε πλήρη ρήξη με τον Πελοπίδα. Έτσι, αποδέχθηκε τους όρους που του έθεσε ο Θηβαίος στρατηγός, με τους οποίους στην ουσία το βασίλειο της Μακεδονίας παρέμενε στη σφαίρα επιρροής του Βοιωτικού Κοινού³⁸⁴. Έχοντας επιτύχει το συμβιβασμό αυτό ο Πελοπίδας επέστρεψε στη Θεσσαλία. Κατευθύνθηκε προς τη Φάρσαλο, όπου κατοικούσαν οι οικογένειες των μισθοφόρων για να πάρει εκδίκηση δημεύοντας τις περιουσίες τους. Βρέθηκε, όμως, μπροστά στον Αλέξανδρο των Φερών, ο οποίος πληροφορούμενος την αποτυχία της επιχείρησης του Πελοπίδα στη Μακεδονία, έσπευσε να την εκμεταλλευτεί. Ο Πελοπίδας, μπροστά στις υπέρτερες δυνάμεις του Φεραίου τυράννου, επέλεξε να συνδιαλλαγεί μαζί του, ελπίζοντας να επαναλάβει τον πρόσφατο διπλωματικό θρίαμβο της Μακεδονίας. Ο Αλέξανδρος των Φερών αντέδρασε σπασμωδικά συλλαμβάνοντας τους Βοιωτούς απεσταλμένους Πελοπίδα και Ισμηνία και καταλαμβάνοντας τη Φάρσαλο³⁸⁵.

Η αντίδραση των Βοιωτών ήταν άμεση. Παρά το προχωρημένο της εποχής, απέστειλαν στη Θεσσαλία ισχυρή στρατιωτική δύναμη υπό τους βοιωτάρχες Κλεομένη και

³⁸⁰ Πλουτ. *Πελοπ.* 27. 1.

³⁸¹ Για τον Ισμηνία, βλ. Morrison (1942), 57-78.

³⁸² *FGrH* Μαρσύας, απόσπ. 11· Διοδ. 25, 71· Πλουτ. *Πελοπ.* 27.

³⁸³ Αισχιν. *Περὶ Παραπρεσβείας*, 26-27. Ο Ιφικράτης ήταν φίλος και θετός υιός του Αμύντα Γ΄.

³⁸⁴ Westlake (1935), 140-141.

³⁸⁵ Πλουτ. *Πελοπ.* 27· Διοδ. 15. 71. 2· Πaus. 9. 15. 1-2. Πρβλ. Westlake (1935), 141.

Ύπατο. Ο Αλέξανδρος, από την πλευρά του, μπροστά στον κίνδυνο να βρεθεί μόνος απέναντι στην ισχυρή στρατιωτική μηχανή των Βοιωτών, αναζήτησε συμμάχους. Στράφηκε τότε στην Αθήνα, με την οποία έκλεισε αμυντική συνθήκη³⁸⁶. Ο Αλέξανδρος δώρισε χρήματα στην πόλη και ο αθηναϊκός δήμος αφ' ενός τον τίμησε με την ανέγερση χάλκινου ανδριάντα του στην Αγορά³⁸⁷ αφ' ετέρου, σε πρακτικό επίπεδο, τον ενίσχυσε με την άμεση αποστολή 1.000 οπλιτών και 30 τριήρων³⁸⁸. Οι ενισχύσεις, όμως, αυτές δεν χρειάστηκε να εμπλακούν σε μάχη. Καθώς τα αθηναϊκά πλοία περιέπλεαν την Εύβοια, ο βοιωτικός στρατός εισέβαλε στα εδάφη του Αλεξάνδρου. Ο τελευταίος απέφυγε μια κατά παράταξη μάχη, παρενοχλώντας τους επιτιθέμενους και αναμένοντας τα προβλήματα που θα αντιμετώπιζαν στην πορεία τους. Πράγματι, ο στρατός των Βοιωτών και οι Θεσσαλοί που είχαν σπεύσει σε βοήθειά τους άρχισαν να υποφέρουν από έλλειψη τροφίμων και νερού. Έτσι ελήφθη απόφαση να υποχωρήσουν. Κατά την υποχώρησή τους, ωστόσο, οι βοιωτικές δυνάμεις παρενοχλούνταν από το ισχυρότερο ιππικό του Αλεξάνδρου και υπέστησαν μεγάλες απώλειες. Την κατάσταση έσωσε ο Επαμεινώνδας, ο οποίος, συμμετείχε ως οπλίτης στην επιχείρηση, καθώς είχε χάσει το αξίωμα του βοιωτάρχη τον προηγούμενο χρόνο. Αφού του ανατέθηκε η αρχηγία, οργάνωσε την υποχώρηση, αποτρέποντας τις επιθέσεις του φεραϊκού ιππικού, με αποτέλεσμα το εκστρατευτικό σώμα να μπορέσει να διέλθει ανεμπόδιο πλέον το εχθρικό έδαφος.

Ο Πελοπίδας παρέμεινε ως όμηρος στα χέρια του Αλεξάνδρου των Φερών περίπου έναν χρόνο. Το επόμενο έτος, 367 π.Χ., οι Βοιωτοί εξεστράτευσαν και πάλι εναντίον του Αλεξάνδρου με επικεφαλής τον Επαμεινώνδα. Η εκστρατεία έγινε δεκτή από τους Θεσσαλούς ως ευκαιρία για να απαλλαγούν οριστικά από τον τύραννο, ο Επαμεινώνδας όμως δεν προέβη σε καμία επιθετική ενέργεια, προκειμένου να μην τον εξαγριώσει φοβούμενος για την ασφάλεια των ομήρων³⁸⁹. Η παρουσία, ωστόσο, του βοιωτικού στρατού και οι διαθέσεις των Θεσσαλών ήταν αρκετές για να ανησυχήσουν τον Αλέξανδρο. Ο τελευταίος αναγκάστηκε, μπροστά στον κίνδυνο να απωλέσει την εξουσία

³⁸⁶ Η συμμαχία μεταξύ Αλεξάνδρου των Φερών και Αθηναίων μαρτυρείται από την επιγραφή *IG II², 1, 116* (= *Tod 175*), στ. 39-40, όπου δίνονται οδηγίες για την καταστροφή της στήλης με την απόφαση της συμμαχίας εκείνης εν όψει της κύρωσης της νέας συνθήκης της πόλης με το Θεσσαλικό Κοινό (361 π.Χ.). Δημοσθ. *Κατά Αριστοκράτους*, 120: *Αλέξανδρον ἐκείνον τὸν Θεσσαλόν, ἠνίκ' εἶχε μὲν αἰχμάλωτον δῆσας Πελοπίδαν, ἐχθρὸς δ' ὡς οὐδεις ἦν Θηβαίοις, ὑμῖν δ' οἰκείως διέκειθ' οὕτως ὥστε παρ' ὑμῶν στρατηγὸν αἰτεῖν, ἐβοηθεῖτε δ' αὐτῷ καὶ πάντ' ἦν Ἀλέξανδρος, πρὸς Διὸς εἴ τις ἔγραμμεν, ἄν τις ἀποκτείνῃ Ἀλέξανδρον, ἀγώγιμον εἶναι, ἄρ' ἂν ὦν μετὰ ταῦθ' ὕβρισε καὶ προὔπηλάκισεν ἀσφαλὲς ἦν τῶ παρ' αὐτοῦ δίκην πειρᾶσθαι λαβεῖν;*

³⁸⁷ Πλουτ. *Πελοπ.* 31. 4: *Ἀθηναῖοι δὲ μισθοδότην Ἀλέξανδρον εἶχον καὶ χαλκοῦν ἴστασαν ὡς εὐεργέτην.*

³⁸⁸ Διοδ. 15. 71. 3.

³⁸⁹ Πλουτ. *Πελ.* 29. 3-5.

ακόμα και στην επικράτειά του, να διαπραγματευθεί με τον Επαμεινώνδα. Άμεσο αποτέλεσμα των συνομιλιών ήταν η απελευθέρωση του Πελοπίδα και του Ισμηνία, ωστόσο η εχθρική διάθεση του Επαμεινώνδα προς τον τύραννο δεν επέτρεψε την υπογραφή κάποιας συνθήκης παρά μόνο τη συμφωνία μιας εκεχειρίας (*ἀνοχαι*) τριάντα ημερών³⁹⁰, καθώς και κάποιες αόριστες εγγυήσεις ότι οι Βοιωτοί δεν θα βοηθούσαν στο εξής τους Θεσσαλούς³⁹¹.

Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις και η διπλωματική δραστηριότητα των ετών 367-365 π.Χ. απομάκρυναν το ενδιαφέρον του Βοιωτικού Κοινού από τη Θεσσαλία. Την ευκαιρία αυτή εκμεταλλεύτηκε ο Αλέξανδρος των Φερών, ώστε να επιχειρήσει για άλλη μία φορά να επιβάλει την εξουσία του στις θεσσαλικές πόλεις. Κατά τα έτη 367 έως 365 π.Χ. ο Αλέξανδρος έθεσε υπό τον έλεγχό του το σύνολο σχεδόν των θεσσαλικών πόλεων, με μόνη ίσως εξαίρεση τη Λάρισα και την περιοχή της. Είναι βέβαιο ότι είχε υπό την κατοχή του την Αχαΐα Φθιώτιδα, τη Μαγνησία και ένα σημαντικό τμήμα της Πελασγιώτιδος³⁹². Στις περιοχές αυτές επέβαλε την εξουσία του με βίαιο τρόπο, όπως φανερώνουν τα επεισόδια στην Σκοτούσσα³⁹³ και στη Μελίβοια³⁹⁴. Και στις δύο περιπτώσεις οι μισθοφόροι του Αλεξάνδρου κατέσφαζαν τους πολίτες των δύο πόλεων, την ώρα μάλιστα που λάμβανε χώρα η συνεδρίαση της εκκλησίας και εξανδραπόδισε τον υπόλοιπο πληθυσμό. Η επιτυχία του αυτή θα πρέπει να αναζωπύρωσε και την φιλοδοξία του να καταστεί ταγός των Θεσσαλών. Πιθανόν την περίοδο αυτή να σφετερίστηκε το αξίωμα, όπως μαρτυρείται και από τη νομισματική του παραγωγή, με την υιοθέτηση στις εκδόσεις των Φερών ως συμβόλου της ταγείας, του διπλού πελέκεως (εικ. 3)³⁹⁵.

Η νέα αυτή επιθετική ορμή του Αλεξάνδρου αντιμετωπίστηκε τελικά μόλις το 364 π.Χ. Μια θεσσαλική πρεσβεία έφθασε στη Βοιωτία μεταφέροντας τα παράπονα των Θεσσαλών για την επιθετικότητα του Αλεξάνδρου, όπως και καταγγελίες για τα εγκλήματα που είχε διαπράξει. Ο Πελοπίδας και πάλι ορίστηκε επικεφαλής των βοιωτικών δυνάμεων που θα αποκαθιστούσαν τα βοιωτικά συμφέροντα στη Θεσσαλία. Όμως μία έκλειψη ηλίου ανέτρεψε τα σχέδια για άμεση αναχώρηση του εκστρατευτικού σώματος. Έτσι ο Πελοπίδας ακολουθούμενος από 300 εθελοντές και αφού συγκέντρωσε γύρω του και μεγάλη δύναμη Θεσσαλών, που έσπευσαν να τον συνδράμουν, βάδισε εναντίον του

³⁹⁰ Πλουτ. *Πελ.* 29. 6. Πρβλ. Adcock – Mosley (1975), 200.

³⁹¹ Διοδ. 15. 75. 2.

³⁹² Westlake (1935), 144-145.

³⁹³ Διοδ. 15. 75. 1 Πανσ. 6. 5. 2.

³⁹⁴ Πλουτ. *Πελοπ.* 29. 4.

³⁹⁵ Βλ. Wartenberg (1994), 151-159.

Αλεξάνδρου. Η αποφασιστική μάχη δόθηκε στις Κυνός Κεφαλές το καλοκαίρι του 364 π.Χ.³⁹⁶. Παρά την υπεροπλία του Αλεξάνδρου σε ιππικό η μάχη ήταν αμφίροπη ως τη στιγμή που ο Θηβαίος στρατηγός έπεσε νεκρός. Ο θάνατος του παρείχε έναν πρόσκαιρο θρίαμβο στον Αλέξανδρο των Φερών και αποτέλεσε βαρύ πλήγμα τόσο για τη Θήβα όσο και για το Θεσσαλικό Κοινό, το οποίο έχασε ένα σημαντικό σύμμαχο και συμπαραστάτη, γεγονός που καταδεικνύουν οι τιμές που αποδόθηκαν από τους Θεσσαλούς στο νεκρό Πελοπίδα³⁹⁷.

Η αντίδραση των Βοιωτών ήταν οργισμένη. Την άνοιξη του 363 π.Χ. οι βοιωτάρχες Μαλκίδας και Διογείτων με ένα ισχυρό στράτευμα αποτελούμενο από 7.000 οπλίτες και 700 ιππείς, εισέβαλαν στη Θεσσαλία. Στις δυνάμεις αυτές προστέθηκε και ισχυρή δύναμη θεσσαλικού ιππικού. Οι συμμαχικές δυνάμεις συνέτριψαν τους μισθοφόρους του Αλεξάνδρου, ο οποίος μπροστά στο φάσμα της ολοκληρωτικής ήττας, δέχθηκε να περιοριστεί στην περιοχή των Φερών και στις Παγασές, αφήνοντας ελεύθερες τις θεσσαλικές πόλεις που κατείχε, την Αχαΐα Φθιώτιδα, τη Μαγνησία και μέρος της Πελασγιώτιδος, ενώ συνήψε και συμμαχία με το Βοιωτικό Κοινό, αποδεχόμενος την υποχρέωση να συνδράμει στρατιωτικά και να ακολουθεί τις βοιωτικές δυνάμεις στις εκστρατείες του³⁹⁸. Η αναγκαστική προσχώρηση του Αλεξάνδρου στην βοιωτική παράταξη είχε ως άμεσο αποτέλεσμα τη διάλυση της συμμαχίας που είχε συμπήξει λίγα χρόνια νωρίτερα με την Αθήνα. Το Θεσσαλικό Κοινό, εκμεταλλευόμενο την ευκαιρία, συνομολόγησε νέα συνθήκη με την Αθήνα, με την οποία τα δύο μέρη δεσμεύονταν να συνεργαστούν εναντίον του Αλεξάνδρου³⁹⁹.

Από διάφορες πηγές μαρτυρείται ότι ο Αλέξανδρος, αφού συγκρότησε ένα στόλο πειρατικών πλοίων, επιδόθηκε σε ληστρικές επιδρομές. Αναφέρεται μια επιδρομή του εναντίον της Τήνου, μέλους της Αθηναϊκής Συμμαχίας⁴⁰⁰, ενώ δεν δίστασε, έχοντας νικήσει μια μοίρα του αθηναϊκού στόλου στην Πεπάρηθο⁴⁰¹, να επιτεθεί αιφνιδιαστικά στον Πειραιά και σε μια πρωτοφανή επιχείρηση να αρπάξει τα χρήματα των τραπεζιτών που βρίσκονταν στο λιμάνι⁴⁰². Οι σπασμωδικές αυτές ενέργειες τοποθετούνται χρονικά,

³⁹⁶ Πλουτ. *Πελοπ.* 31-34.

³⁹⁷ Πλουτ. *Πελοπ.* 33-34.

³⁹⁸ Διοδ. 15. 80. 5· Πλουτ. *Πελοπ.* 35. Ο Αλέξανδρος υποχρεώθηκε να ακολουθήσει το βοιωτικό στρατό τον επόμενο χρόνο, κατά την τελευταία εκστρατεία του Επαμεινώνδα στην Πελοπόννησο (Απρίλιος-Μάιος 362 π.Χ.).

³⁹⁹ *IG II² 1*, στ. 116.

⁴⁰⁰ Δημοσθ. *Κατά Πολυκλέους* 4: ... ὅτι Τήνος μὲν καταληφθεῖσα ὑπ' Αλεξάνδρου ἐξηνδραποδίσθη.

⁴⁰¹ Δημοσθ. *Περὶ τριηραρχικοῦ στεφάνου* 8.

⁴⁰² Διοδ. 15. 95. 1. Για την επίθεση κατά του Πειραιά, Δημοσθ. 50. 4-5.

όπως απορρέει από τις πηγές, μεταξύ 362-361 π.Χ., όταν δηλ. ο Αλέξανδρος των Φερών είχε χάσει πλέον τη δυνατότητα να διεκδικεί την εξουσία σε ολόκληρη τη Θεσσαλία και βρισκόταν απομονωμένος και χωρίς συμμάχους.

Το 358 π.Χ. ο Αλέξανδρος δολοφονείται από τους αδελφούς της συζύγου του, Τεισίφωνα, Πειθόλαο και Λυκόφωνα. Οι μυθιστορηματικές λεπτομέρειες, με τις οποίες διανθίζεται η διήγηση της δολοφονίας του Φεραίου τυράννου, πρέπει ενδεχομένως να αντιμετωπιστούν με επιφύλαξη⁴⁰³. Γεγονός είναι ότι ο *θηριώδης*, κατά τον Πλούταρχο, τύραννος ήταν νεκρός και οι διάδοχοί του αντιμετώπισαν το δίλημμα αν θα διατηρούσαν την εξουσία ως τύραννοι της πόλης ή αν θα επέτρεπαν την εγκαθίδρυση ενός δημοκρατικού καθεστώτος, όπως τους προέτρεπε ο Ισοκράτης σε μια επιστολή του⁴⁰⁴. Παρά τις παραινήσεις του σεβάσμιου ξένου του Ιάσονος, οι τυραννοκτόνοι μετετρέπησαν σύντομα σε τυράννους, βασιζοντας την εξουσία τους στους μισθοφόρους του Αλεξάνδρου, τους οποίους δωροδόκησαν και μιμούμενοι την βίαιη συμπεριφορά του προκατόχου τους⁴⁰⁵. Από την επιστολή του Ισοκράτους πληροφορούμαστε περί διαπραγματεύσεων μεταξύ των νέων τυράννων και των Αθηναίων, με σκοπό την υπογραφή συνθήκης, οι οποίες ωστόσο δεν απέδωσαν καρπούς, ενώ λίγο αργότερα, το 357 π.Χ., τους συναντούμε να συνδράμουν επιχειρήσεις των Βοιωτών εναντίον των Αθηναίων⁴⁰⁶.

Οι εξελίξεις στις Φερές δεν άφησαν αδιάφορους τους υπόλοιπους Θεσσαλούς. Κατά το έτος 357/6 π.Χ. οι Αλευάδες απέστειλαν έκκληση για βοήθεια εναντίον των τυράννων των Φερών προς τον πρόσφατα αναδειχθέντα βασιλέα της Μακεδονίας Φίλιππο Β΄. Ο νέος βασιλεύς, ακολουθώντας το παράδειγμα του προκατόχου και μεγαλύτερου αδελφού του Αλεξάνδρου Β΄, φαίνεται πρόθυμος να βοηθήσει τους Θεσσαλούς. Οι δύο αδελφοί, όμως, δεν έχουν και τις ίδιες τακτικές. Σε αντίθεση με τον Αλέξανδρο Β΄, ο οποίος έσπευσε να εισβάλει στη Θεσσαλία και με τις ενέργειές του είχε προκαλέσει τους Θεσσαλούς, ο νέος βασιλεύς κινείται περισσότερο προσεκτικά. Δεν πληροφορούμαστε για αποστολή στρατιωτικής βοήθειας, φαίνεται, όμως, ότι ο Φίλιππος φρόντισε να ενισχύσει τους Αλευάδες, χωρίς να χρειαστεί να επέμβει ο ίδιος. Παράλληλα, φρόντισε να συσφίξει τις σχέσεις του με την περιοχή. Πληροφορούμαστε από τον Αθήναιο ότι ο Φίλιππος συνήψε

⁴⁰³ Ξενοφ. *Ἑλλην.* 5. 4. 35-37 Πλουτ. *Πελοπ.* 35. 3-7.

⁴⁰⁴ Ισοκρ. *Επιστολή 6 Τοῖς Ἰάσονος παισίν*, 11-14.

⁴⁰⁵ Διοδ. 16. 14. 1: οὔτοι δὲ τὸ μὲν πρῶτον ὡς τυραννοκτόνοι μεγάλης ἐτύγχανον ἀποδοχῆς, ὕστερον δὲ μετανοήσαντες καὶ τοὺς μισθοφόρους χρήμασι πείσαντες ἀνέδειξαν ἑαυτοὺς τυράννους καὶ πολλοὺς μὲν τῶν ἀντιπραττομένων ἀνείλον, κατασκευασάμενοι δὲ τὴν δύναμιν ἀξιόλογον βία κατεῖχον τὴν ἀρχήν.

⁴⁰⁶ Westlake (1935), 165.

ένα γάμο με τη Λαρισαία Φιλίνα⁴⁰⁷. Η ακριβής χρονολογία αυτού του γάμου δεν διευκρινίζεται από τις πηγές, αν και πιθανότερο είναι να έγινε αμέσως μετά την ανάρρηση του Φιλίππου στο μακεδονικό θρόνο. Η γραπτή παράδοση στάθηκε σκληρή με τη Φιλίνα, καθώς πολλοί αρχαίοι συγγραφείς επιφυλάσσουν απαξιωτικούς χαρακτηρισμούς για αυτή⁴⁰⁸. Ωστόσο, η ρητή δήλωση του Αθήναιου, η οποία ενδεχομένως απηχεί την άποψη του Σάτυρου, ότι στόχος του γάμου αυτού ήταν η συμφιλίωση των Θεσσαλών και η διεκδίκηση της ηγεσίας των Θεσσαλών, καθιστά πιθανότερο το ενδεχόμενο η Φιλίνα να ανήκε σε κάποια επιφανή οικογένεια της Λάρισας, ίσως τους Αλευάδες⁴⁰⁹. Πέραν του γάμου αυτού, ο Φίλιππος δημιούργησε στη Λάρισα στενές σχέσεις με κάποιον Κινέα⁴¹⁰. Με αυτές τις ενέργειες δημιούργησε τις κατάλληλες συνθήκες, ώστε να επέμβει στην περιοχή δυναμικότερα, όταν θα το επέτρεπαν οι συνθήκες.

⁴⁰⁷ *FGrH* 3. 161, Σάτυρος απόσπ. 5 (εις Αθην. *Δειπνοσ.* 13. 557 b-e), όπου παρατίθεται κατάλογος των συζύγων του Φιλίππου Β', σύμφωνα με την καταγραφή τους από το Σάτυρο στο χαμένο σήμερα έργο του *Βίος Φιλίππου*.

⁴⁰⁸ Πλουτ. *Αλέξ.* 77. 5, όπου αποκαλείται κοινή γυναίκα. Ιουστ. 9. 8. 2, όπου αποκαλείται χορεύτρια (*saltatrix*), και 13. 2. 11, όπου την αποκαλεί πόρνη (*scortum*). Τέλος, ο Αθήναιος [*Δειπνοσ.* 13. 578 a], διασώζει ένα απόσπασμα του Πτολεμαίου του Αγεσάρχου, όπου η Φιλίνα αποκαλείται χορεύτρια και περιλαμβάνεται σε έναν κατάλογο φημισμένων βασιλικών ερωμένων.

⁴⁰⁹ Αξενίδης II (1947), 11-13· Hammond – Griffith (1979), 225· Donnelly Camey (2000), 61-62.

⁴¹⁰ Διοδ. 16. 14. 1-2· Πολύαιν. 4. 2. 19· *FGrH* 115 F 34-35. Πρβλ. Hammond (1959), 539.

II.5 Από την πτώση της Θηβαϊκής ηγεμονίας έως το Φίλιππο Β΄

II.5.1 Οι εξελίξεις στη νότιο Ελλάδα. Συμμαχία των Φεραίων τυράννων με τους Φωκείς

Την ίδια περίοδο, στη νότιο Ελλάδα, με επίκεντρο τους Δελφούς, θα λάβουν χώρα γεγονότα, τα οποία θα έχουν αντίκτυπο και στη Θεσσαλία και θα καθορίσουν στο εξής τις εξελίξεις. Η σύγκρουση των Φωκέων με το Αμφικτιονικό συνέδριο, στο οποίο κυριαρχούσαν οι Θηβαίοι, είχε ως αφορμή την επιβολή ενός βαρύτατου προστίμου στους Φωκείς, όπως και στη Σπάρτη. Η συνακόλουθη κατάληψη του Ιερού των Δελφών από τους Φωκείς με αρχηγό το Φιλόμηλο είχε ως αποτέλεσμα την καταδίκη τους και την κήρυξη Ιερού Πολέμου σε βάρος τους, τον Οκτώβριο του 355 π.Χ.⁴¹¹. Πρόκειται για τον Γ΄ Ιερό Πόλεμο, ο οποίος θα αποτελέσει την αφορμή και για την επέμβαση του Φιλίππου στην νότιο Ελλάδα. Το Αμφικτιονικό Συνέδριο, μετά την καταδίκη των Φωκέων, κάλεσε τα έθνη που μετείχαν του Συνεδρίου να το συνδράμουν στρατιωτικά. Από τους πρώτους που ανταποκρίθηκαν ήταν οι Θεσσαλοί, τους οποίους την άνοιξη του 354 π.Χ., ο αρχηγός των Φωκέων Φιλόμηλος, νίκησε κοντά στο όρος Αργόλα, πριν οι τελευταίοι επιχειρήσουν να διέλθουν τις Θερμοπύλες και επιτεθούν στη Φωκίδα⁴¹². Η ήττα των Θεσσαλών θεωρείται ως η αφορμή για τη μεγάλη αναταραχή που ακολούθησε στη Θεσσαλία. Οι διαφορές και ο ανταγωνισμός μεταξύ των θεσσαλικών πόλεων οξύνθηκαν εκ νέου. Ολόκληρη η Θεσσαλία βρισκόταν σε αναβρασμό: η Φαρκαδών εγκατέλειψε το Κοινό συμμαχώντας με τους Φωκείς, ενώ στην Κραννώνα εγκαθιδρύθηκε μια τυραννίδα υπό τον Δεινία⁴¹³.

Παράλληλα με την έναρξη του Ιερού Πολέμου, οι τύραννοι των Φερών ανέλαβαν εκ νέου επιθετικές ενέργειες κατά της Λάρισας. Οι δυνάμεις που αντιμάχονταν τους τυράννους των Φερών, κυρίως οι Αλευάδες της Λάρισας, αναγνωρίζοντας την αδυναμία τους να αντιμετωπίσουν τους εμπειροπόλεμους μισθοφόρους των τυράννων, δεν είχαν άλλη επιλογή από το να στραφούν για βοήθεια στον πλέον κοντινό και ισχυρό ηγεμόνα, το

⁴¹¹ Η χρονολόγηση ανήκει στον Hammond [(1995), 74], την οποία ακολουθούμε για τα περισσότερα γεγονότα αυτής της περιόδου.

⁴¹² Διοδ. 16. 30. 4.

⁴¹³ Οι Πελλινναίοι ήρθαν σε σύγκρουση με τους Φαρκαδώνιους, ενώ στην Κραννώνα κάποιος Δεινίας έγινε τύραννος. Ο Δεινίας ήταν Φεραίος, οπαδός του Αλεξάνδρου, ανάμεσα σε εκείνους που είχαν καταφύγει στην Κραννώνα μετά τη δολοφονία του τυράννου και είχαν μεταφέρει εκεί τη σορή του, βλ. *FGH* Θεόπομος απόσπ. 319 και 352 (εις Σχόλ. Ομ *Τλ.* Ω 428) Πολύαιν. *Στρατηγ.* 2. 34. Επίσης, πρβλ. Westlake (1935), 171-172.

Φίλιππο Β΄. Την έκκληση για βοήθεια μετέφερε στην αυλή της Μακεδονίας ο Κινέας, ο οποίος είχε ήδη στενές σχέσεις με το Φίλιππο⁴¹⁴.

Η έκκληση των Αλευαδών προς το Φίλιππο για βοήθεια εναντίον των τυράννων θα πρέπει να χρονολογηθεί μετά την ήττα των Θεσσαλών από τους Φωκείς, την άνοιξη του 354 π.Χ., καθώς είναι αδύνατο να δεχθούμε ότι μια χώρα που μπορούσε να οργανώσει και να εκτελέσει μια εκστρατεία πέραν των συνόρων της δεν ήταν σε θέση να αντιμετωπίσει μια σαφώς μικρότερη εσωτερική απειλή. Η ήττα από τους Φωκείς, ωστόσο, σε συνδυασμό με την προσέγγιση των τελευταίων με τους Φεραίους τυράννους, μπορεί να δικαιολογήσει την έκκληση των Θεσσαλών προς το Φίλιππο για στρατιωτική συνδρομή⁴¹⁵.

Πρέπει να σημειωθεί ότι ο Φίλιππος, αμέσως μετά την ανάρρησή του στο θρόνο του μακεδονικού βασιλείου, φρόντισε να προσεγγίσει τη Θεσσαλία και ιδιαίτερα την πόλη της Λάρισας. Σε αντίθεση με τους προκατόχους του Αρχέλαο και Αλέξανδρο Β΄, ο Φίλιππος δεν επεχείρησε να φέρει άμεσα τη Θεσσαλία ή έστω το βόρειο, όμορο τμήμα της υπό μακεδονική επιρροή χρησιμοποιώντας δυναμικά μέσα. Αντίθετα, κατά τα έτη 358/7 π. Χ. περιορίστηκε σε κινήσεις, οι οποίες σύσφιζαν τους δεσμούς του με την περιοχή. Έτσι δικαιολογείται και ο γάμος του με τη Θεσσαλή Φιλίνα, η οποία κατά πάσα πιθανότητα ανήκε στο αριστοκρατικό γένος των Αλευαδών. Γεγονός είναι ότι τον Φίλιππο εκείνη την περίοδο απασχολούσαν άλλες υποθέσεις, κυρίως ο συγκαλυμμένος ανταγωνισμός του προς την Αθήνα για τον έλεγχο της Θράκης και των πόλεων της Χαλκιδικής και επομένως οποιαδήποτε επιχείρηση στη Θεσσαλία έπρεπε προς το παρόν να αποκλειστεί.

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί μια αξιοσημείωτη σύμπτωση. Το έτος 355 π.Χ. η Αθήνα εμπλέκεται στον αποκαλούμενο Συμμαχικό πόλεμο, σε μια προσπάθεια να επαναφέρει στα πλαίσια της Β΄ Αθηναϊκής Συμμαχίας τους συμμάχους που είχαν αποσκιρτήσει. Ο Φίλιππος πρέπει να διείδε σε αυτή την συγκυρία μια μοναδική ευκαιρία να πλήξει την Αθήνα. Η Θεσσαλία αποτελούσε μια εξαιρετική περίπτωση. Ήδη από το 361/0 π.Χ. το Θεσσαλικό Κοινό είχε συμμαχήσει με την Αθήνα με κύριο στόχο τον Αλέξανδρο των Φερών. Αν και η συμμαχία εκείνη είχε ισχύ για τον *αεί χρόνον*, φαίνεται ότι με το θάνατο του Αλεξάνδρου των Φερών έμεινε ανενεργή. Και ενώ οι διάδοχοι του Αλεξάνδρου συνέχιζαν να πιέζουν τους Θεσσαλούς, οι Αθηναίοι δεν έδειξαν καμία προθυμία να εφαρμόσουν τους όρους της συνθήκης που είχαν υπογράψει. Εν τω μεταξύ ο

⁴¹⁴ *FGrH* Θεόδομος απόσπ. 35 (εις Αρποκρ. λ. Κινέας): *ὡμολογείται καὶ παρὰ τοῖς ἱστορικοῖς, ὅτι Κινέας εἶς ἦν τῶν προἰεμένων Φιλίππῳ τὰ Θετταλῶν πράγματα, καὶ μάλιστα Θεοπόμπῳ ἐν ᾧ, ἅμα καὶ διεξερχομένῳ τὰ περὶ τὸν ἄνδρα.*

⁴¹⁵ Βλ. Consolo-Langher (1996), 193.

Συμμαχικός πόλεμος έστρεψε το ενδιαφέρον της Αθήνας στην προσπάθεια να διατηρήσουν τα ήδη κερημένα, δηλαδή την υποταγή των αποσχισθέντων συμμάχων, οπότε η εμπλοκή σε μια εσωτερική διαμάχη της Θεσσαλίας δεν παρουσίαζε ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Αντιθέτως, για τον Φίλιππο η επέμβαση στη Θεσσαλία υπέρ του Κοινού και εναντίον των τυράννων των Φερών αποτελούσε μια μοναδική ευκαιρία με διττή σημασία: Από τη μία πλευρά είχε την ευκαιρία να πλήξει έμμεσα την Αθήνα αποσπώντας τη Θεσσαλία από την επιρροή της, ενώ από την άλλη μια επιτυχία του εκεί θα τον μετέτρεπε σε κύριο ρυθμιστή των εξελίξεων σε έναν χώρο ζωτικό για τα όποια σχέδιά του για επέκταση της επιρροής του προς νότο.

Ο Φίλιππος ανταποκρίθηκε στο αίτημα των Αλευαδών, προσδοκώντας να φέρει τη Θεσσαλία υπό τον έλεγχό του. Κατά το τέλος του καλοκαιριού του έτους 354 π.Χ., εισήλθε στη Θεσσαλία και βάδισε εναντίον των Φερών. Ωστόσο, δεν στράφηκε κατά της ίδιας της έδρας των τυράννων, αλλά πολιορκήσε το λιμάνι των Παγασών, το οποίο και σύντομα κατέλαβε. Οι τύραννοι των Φερών, θορυβημένοι από την προσέγγιση των Αλευαδών με το βασίλειο της Μακεδονίας, και μετά το καίριο πλήγμα που υπέστησαν με την απώλεια των Παγασών, στράφηκαν για βοήθεια προς τους Φωκείς. Ο νέος αρχηγός των Φωκείων, μετά το θάνατο του Φιλόμηλου, Ονόμαρχος, έστειλε στη Θεσσαλία τον αδελφό του Φάυλλο με δύναμη 7.000 ανδρών, στη σύγκρουση όμως με το Φίλιππο οι δυνάμεις των Φωκείων ηττήθηκαν και υποχώρησαν. Τότε επενέβη ο ίδιος ο Ονόμαρχος, ο οποίος επικεφαλής 20.000 μισθοφόρων νίκησε το Φίλιππο σε δύο μάχες και τον ανάγκασε να αναδιπλωθεί στα εδάφη του⁴¹⁶.

II.5.2 Τελευταία επέμβαση του Φιλίππου Β' στη Θεσσαλία. Το τέλος της φεραϊκής τυραννίας

Η συμμαχία των Φεραίων τυράννων με τους Φωκείς θα σφράγιζε και το μέλλον τους. Ο Φίλιππος Β', την άνοιξη του 352 π.Χ., επανήλθε στη Θεσσαλία, αυτή τη φορά επικεφαλής μια ισχυρής δύναμης 20.000 πεζών και 3.000 ιππέων⁴¹⁷. Στο στρατό του είχαν προστεθεί και δυνάμεις του Θεσσαλικού Κοινού, των οποίων είχε οριστεί προσωρινά αρχιστράτηγος⁴¹⁸. Στην επανεμφάνισή του στη Θεσσαλία ο Μακεδών βασιλεύς έδωσε αυτή την φορά και έναν άλλο χαρακτήρα, πέραν της υπεράσπισης των Θεσσαλών

⁴¹⁶ Διοδ. 16. 35, 3.

⁴¹⁷ Διοδ. 16. 35. 3.

⁴¹⁸ Ιουστ. 8. 2. 1.

συμμάχων του. Δίνοντας εντολή στους στρατιώτες του να φορέσουν στα κράνη τους στεφάνια δάφνης προπαγάνδιζε ότι πλέον πολεμούσε, όχι μόνο υπέρ των Θεσσαλών, αλλά προς υπεράσπιση του ιερού του Απόλλωνα και εναντίον όσων το επιβουλεύονταν. Έδωσε με τον τρόπο αυτό χαρακτήρα ιερού πολέμου στις επιχειρήσεις του στη Θεσσαλία, επιχειρώντας να αντλήσει μεγαλύτερη υποστήριξη και να επιτύχει ευρύτερες συμμαχίες⁴¹⁹. Ο Φίλιππος κινήθηκε προς τις Φερές, τις οποίες πολιορκήσε. Στην περιοχή σπεύδει ο Ονόμαρχος με 20.000 μισθοφόρους. Η αποφασιστική μάχη δόθηκε στο Κρόκιον πεδίο, μια πεδιάδα κοντά στην πόλη των Φερών⁴²⁰. Η έκβασή της ήταν καθοριστική. Οι Φωκείς εξολοθρεύτηκαν, ενώ οι σύμμαχοί τους, οι τύραννοι των Φερών, αναγκάστηκαν να οχυρωθούν πίσω από τα τείχη της πρωτεύουσάς τους, αναμένοντας την τελική επίθεση του Φιλίππου. Η παραδειγματική τιμωρία των επιζησάντων Φωκέων ως ιερόσυλων από τον Φίλιππο, όπως και η κατάληψη του λιμένα των Παγασών λειτούργησε καταλυτικά και για τους τυράννους, οι οποίοι μπροστά στο φάσμα μιας μακράς πολιορκίας χωρίς προοπτική νίκης, αποφάσισαν να έρθουν σε συνεννόηση με το Φίλιππο. Ο τελευταίος απαίτησε την άνευ όρων παράδοση των Φερών και την απομάκρυνση των τυράννων από την εξουσία. Οι τύραννοι των Φερών Πειθόλαος και Λυκόφρων εγκατέλειψαν την πόλη συνοδεία 2.000 μισθοφόρων και ενώθηκαν στις Θερμοπύλες με το στρατό των Φωκέων, που αναδιοργανώνονταν υπό τις διαταγές του Φάυλλου⁴²¹.

Πρέπει να επισημανθεί ότι η περίοδος αυτή παρουσιάζει πολλά προβλήματα σχετικά με τη χρονολόγηση των γεγονότων. Αιτία των προβλημάτων αυτών αποτελεί η περιληπτική περιγραφή, καθώς και οι ασαφείς χρονολογικές αναφορές της κυριότερης πηγής για αυτή την περίοδο, του Διοδώρου. Το θέμα που απασχόλησε περισσότερο τους ερευνητές ήταν η χρονολόγηση των ενεργειών του Φιλίππου στη Θεσσαλία, και ιδιαίτερα η χρονολόγηση των πρώτων επεμβάσεών του στην περιοχή. Στη διήγηση του Διοδώρου⁴²², μετά τα γεγονότα στη Σικελία, ο ιστορικός στρέφει απότομα το βλέμμα του στη Θεσσαλία και, ξεκινώντας από τη δολοφονία του Αλεξάνδρου των Φερών, περιγράφει όλα τα γεγονότα που ακολούθησαν. Όταν η διήγησή του φθάνει στο σημείο της εισόδου του Φιλίππου στη Θεσσαλία, χρησιμοποιεί, σύμφωνα με τα χειρόγραφα, τη μετοχή *ἐπανελθών*, δημιουργώντας την εντύπωση ότι η εν λόγω εμφάνιση του Φιλίππου στη Θεσσαλία ήταν η δεύτερη, ως συνέχεια μιας άλλης επέμβασης για την οποία δεν υπάρχει κάποια ένδειξη

⁴¹⁹ Ellis (1976), 82-83.

⁴²⁰ Stählin (1924), 297.

⁴²¹ Διοδ. 16. 37. 3 και 16. 38. 1.

⁴²² Διοδ. 16, 14, 1-2.

στις πηγές. Επιπλέον, η καταγραφή του Διοδώρου ότι, μετά την κατάληψη της Μεθώνης (354 π.Χ.), *Πάγας δὲ χειρωσάμενος ἠνάγκασεν ὑποταγῆναι*⁴²³, δημιουργεί πρόβλημα, διότι δεν είναι γνωστή κάποια πόλη με αυτό το όνομα, ενώ αν η διόρθωση του ονόματος σε *Παγασάς* είναι ορθή, αυτό θα σήμαινε ότι ο Φίλιππος ήδη από το 354 π.Χ. κατείχε την πόλη, χωρίς να έχει αντιμετωπίσει τους τυράννους των Φερών. Βασιζόμενοι στη μετοχή *ἐπανελθών* και στη διόρθωση του ονόματος της άγνωστης πόλης σε Παγασές, κάποιοι μελετητές υιοθέτησαν την άποψη ότι η πρώτη επέμβαση του Φιλίππου στη Θεσσαλία πρέπει να τοποθετηθεί το έτος 358/7 π.Χ.⁴²⁴ Αντίθετα, τη χρονολόγηση αυτή αμφισβήτησαν άλλοι ερευνητές, οι οποίοι πρότειναν το έτος 354 π.Χ. για την πρώτη έλευση του Φιλίππου και το έτος 353/2 για την επάνοδό του στη Θεσσαλία⁴²⁵. Τα επιχειρήματα που προτάθηκαν για να στηρίξουν τις χρονολογίες αυτές στηρίζονται στα ελάχιστα στοιχεία που παρέχονται τόσο από τη σκοτεινή αφήγηση του Διοδώρου όσο και από αποσπάσματα άλλων ιστορικών⁴²⁶. Η αποσπασματικότητα των πηγών και η προβληματική παράδοση των πληροφοριών, καθιστούν δύσκολη την εξαγωγή ενός ασφαλούς συμπεράσματος. Ωστόσο, πιθανότερη ορθή χρονολόγηση των γεγονότων είναι εκείνη που τοποθετεί την πρώτη, αποτυχημένη, εμπλοκή του Φιλίππου στα θεσσαλικά πράγματα το 354 π.Χ. και την καταλυτική επέμβασή του το 353 π.Χ.

II.5.3 Η Θεσσαλία υπό μακεδονική επικυριαρχία

Η εξόντωση των Φωκέων, αλλά και η εξουδετέρωση των Φεραίων τυράννων ανέδειξαν τον Φίλιππο Β΄ σε ρυθμιστικό παράγοντα των εξελίξεων στην περιοχή. Η διάσωση της Αμφικτιονίας από την απειλή των ιερόσυλων Φωκέων έδωσαν στον Φίλιππο το κύρος και τη δύναμη που χρειαζόταν για να διεκδικήσει τον πρωταγωνιστικό ρόλο στις εξελίξεις στην Κεντρική και Νότιο Ελλάδα.

Στη Θεσσαλία ο Φίλιππος ήταν αδιαμφισβήτητα ο κυρίαρχος. Αν και χρειάστηκε να επέμβει εκ νέου για να αντιμετωπίσει την ύστατη προσπάθεια των Φεραίων τυράννων να κρατηθούν στην εξουσία, το 348 π.Χ., στην ουσία είχε υπό τον άμεσο έλεγχό του όλη τη Θεσσαλία. Καθώς είχε ήδη αναγορευθεί σε αρχιστράτηγο των Θεσσαλών, εν όψει της τελικής σύγκρουσης με του τυράννους και τους συμμάχους τους Φωκείς, ο Φίλιππος δεν

⁴²³ Διοδ. 16. 31. 6.

⁴²⁴ Beloch *GrG* III², 1, 228· Westlake (1935), 166-167.

⁴²⁵ Hammond (1937), 66· Sordi (1958), 230-234 και 348-354· Ehrhardt (1967), 296-301· Griffith (1970), 67-80· Martin (1981), 188-201.

⁴²⁶ Ιουστ. 7. 6. 6-9· Σάτυρος (*FHG* iii. 161 Müller) εις Αθήναιο 13. 557^{b-d}. *FGrH* Θεόπομπος, απόσπ. 35 (εις Αρποκρ. λ. *Κινέας*) και απόσπ. 34 και 48 (εις Στεφ. Βυζ. λ. *Χάλλη*).

δυσκολεύτηκε, όχι μόνο να διατηρήσει τη θέση ισχύος που κατείχε, αλλά και να την ενισχύσει.

Πιθανότατα μετά την τελική εξουδετέρωση των τυράννων, το 348 π.Χ., ο Φίλιππος προχώρησε στην αναδιοργάνωση του Θεσσαλικού Κοινού, εξασφαλίζοντας για τον εαυτό του ηγετική θέση. Η αναδιοργάνωση του Κοινού βασιζόταν στην επαναδραστηριοποίηση του χωρισμού της Θεσσαλίας σε *τετράδες* και την τοποθέτηση ως διαχειριστών τους Θεσσαλών, οι οποίοι έχαιραν της εμπιστοσύνης του Φιλίππου. Οι άνδρες αυτοί έφεραν τον τίτλο του *τετραδάρχου*. Ο ίδιος, με ομόφωνη απόφαση των Θεσσαλών, αναδείχθηκε στη θέση του ανώτερου άρχοντα του Κοινού. Δεν διατήρησε, όμως, τον τίτλο του *ταγού*, αλλά μετωνόμασε το αξίωμα σε *άρχων* του Κοινού των Θεσσαλών. Η κίνηση αυτή έγινε για λόγους πολιτικούς, διότι η κατοχή του παραδοσιακού τίτλου από έναν ξένο ίσως προκαλούσε τα πατριωτικά αισθήματα των Θεσσαλών. Παράλληλα ο τίτλος ήταν ήδη βεβαρημένος από την κατοχή του από τους Φεραίους τυράννους, όπως και από τους αιματηρούς αγώνες των διαδόχων του Ιάσονος για την απόκτησή του. Ο Φίλιππος, επομένως, επιχείρησε να επιβάλει τη λήθη για το παρελθόν και μια καινούργια αρχή για τη Θεσσαλία υπό την κυριαρχία του. Τέλος, προχώρησε σε έναν ακόμη γάμο. Παντρεύεται τη Νικησίπολη, η οποία είχε συγγενικούς δεσμούς με την οικογένεια του Ιάσονος⁴²⁷. Με τον τρόπο αυτό δέθηκε με δεσμούς επιγαμίας και με το «δυναστικό» οίκο των Φερών, όπως είχε κάνει νωρίτερα, το 358/7 π.Χ. με τους Αλευάδες, μέσω του γάμου του με τη Λαρισαία Φιλίννα⁴²⁸.

Η κυριαρχία του Φιλίππου επί της Θεσσαλίας ήταν απόλυτη. Ωστόσο, η συνεχιζόμενη μακεδονική παρουσία και ο άμεσος έλεγχος που ασκούσε προσωπικά ο Φίλιππος, προκάλεσαν τελικά την αντίδραση των Θεσσαλών. Η αντίδραση αυτή εκφράστηκε σε δύο επίπεδα. Αρχικά φαίνεται πως αντέδρασαν οι Αλευάδες. Η οικογένεια, με την πρόσκληση της οποίας δόθηκε η ευκαιρία στο Φίλιππο Β΄ να επέμβει στη Θεσσαλία, δυσανασχετούσε στην παρατεινόμενη παραμονή των μακεδονικών δυνάμεων στην περιοχή, όπως και στην αποκλειστική εκμετάλλευση των λιμενικών δασμών από το Φίλιππο Β΄. Ο χρόνος, κατά τον οποίο η αντίδραση των Αλευαδών εκφράστηκε δυναμικά δεν μαρτυρείται. Η μόνη αναφορά γίνεται από τον Πολύαινο, ο οποίος αναφέρει μια αποτυχημένη απόπειρα του Φιλίππου να συλλάβει ορισμένα μέλη της οικογένειας κατά τη

⁴²⁷ Τη συγγενική σχέση της Νικησίπολης με τον οίκο του Ιάσονος μαρτυρεί ο Στέφανος Βυζάντιος στο λήμμα *Θεσσαλονίκη*, ο οποίος παραπέμπει στο Λούκιο από την Ταρσό. Βλ. Πίκουλας (2006), 177-180.

⁴²⁸ *FGrH* 3. 16,1 Σάτυρ. απόσπ. 5 (εις Αθην. 13.557c). Πρβλ. Αξενίδης II (1947), 11-13· Hammond – Griffith (1979), 278· Donnelly Camey (2000), 60-61.

διάρκεια της παραμονής του στη Λάρισα⁴²⁹. Το επεισόδιο αυτό, το οποίο λόγω της ανεκδοτολογικής τάσης των πληροφοριών του Πολύαινου πρέπει να προσεγγίζεται προσεκτικά, επισημαίνει, ωστόσο, την απώλεια ακόμα και παραδοσιακών συμμάχων, όπως οι Αλευάδες. Την ίδια αντίδραση μαρτυρούν και άλλες πληροφορίες σχετικά με αναταταχές στη Θεσσαλία.

Οι θεσσαλικές πόλεις, οι οποίες νωρίτερα είχαν εγκαταλείψει το Κοινό και είχαν συμμαχήσει με τους Φωκείς, τιμωρήθηκαν σκληρά από το Φίλιππο. Η διαμάχη μεταξύ των πόλεων Γόμφων και Τρίκκης οδήγησε στην επέμβαση του Φιλίππου υπέρ της δεύτερης. Η νομιμοφροσύνη της Τρίκκης ανταμοίφθηκε με την καταστροφή της αντίπαλης πόλης, στα ερείπια της οποίας ο Φίλιππος ίδρυσε νέα πόλη, στην οποία έδωσε το όνομά του, Φιλίππουπολη⁴³⁰. Την τύχη των Γόμφων είχε και η Άλος στις ακτές του Παγασητικού κόλπου. Μετά από σύντομη πολιορκία η Άλος κατελήφθη το 346 π.Χ. και καταστράφηκε από τον Παρμενίωνα, ενώ τα εδάφη της ηττημένης πόλης παραχωρήθηκαν στη γειτονική Φάρσαλο⁴³¹. Ενδεχομένως στα πλαίσια αυτών των αναταραχών να εντάσσεται και η προσπάθεια παλινόρθωσης της τυραννίδας στις Φερές. Το 348 π.Χ. ο Πειθόλαος, ο νεότερος των τριών αδελφών που δολοφόνησαν και διαδέχθηκαν τον Αλέξανδρο των Φερών, επεχείρησε με τις εναπομείνουσες μισθοφορικές του δυνάμεις να ανακαταλάβει την πόλη⁴³². Χάρη, ωστόσο, στην άμεση επέμβαση του Φιλίππου, το εγχείρημα απέτυχε.

Η καταστροφή των πόλεων, οι οποίες είχαν συνάψει συμμαχία με τους ιερόσυλους Φωκείς, ήταν η τελευταία πράξη της επέμβασης του Φιλίππου στη Θεσσαλία. Η πρόθεσή του να επουλώσει τις πληγές του πολέμου διακηρύσσοντας την ανοικοδόμηση των τειχών και των ναών των κατεστραμμένων πόλεων, αν και δεν συνοδεύτηκε από ανάλογες πράξεις, του προσέφερε την επιδοκιμασία των Θεσσαλών, απαραίτητη προϋπόθεση για την διατήρηση του ελέγχου της περιοχής υπό την ανοχή των Θεσσαλών⁴³³. Κατά την διάρκεια των επόμενων ετών η Θεσσαλία θα παραμείνει πιστή στη μακεδονική κυριαρχία. Ωστόσο, η δολοφονία του Φιλίππου, απεκάλυψε ότι η ηρεμία που είχε επιφέρει ο

⁴²⁹ Πολύαιν. *Στρατηγ.* 4. 2. 11: *Φίλιππος ἀφικόμενος ἐς Λάρισαν, ἵνα τινὰς τῶν Ἀλευαδῶν ἔξω οἰκίας καθέλοι, νοσεῖν ὑπεκρίνατο, ὅπως ἐσιόντας αὐτοὺς ὡς ἐπισκεψόμενους συλλάβῃ. Βοῖσκος ἐξήγγειλε τοῖς Ἀλευάδαις τὴν ἐπίθεσιν, καὶ διὰ τοῦτο τέλος οὐκ ἔσχεν ἡ πράξις.*

⁴³⁰ Στεφ. Βυζ. 666. 7, ο οποίος καταγράφει τη μετωνομασία της πόλης σε Φιλίππους. Βλ. Westlake (1935), 53· Sordi (1958), 254· Hammond – Griffith (1979), 286-287· Παναγοπούλου (2004), 543-545· *IACP* (2004), 693, λ. *Gomphoi*.

⁴³¹ Δημοσθ. *Πρὸς τὴν ἐπιστολὴν τὴν Φιλίππου* 1 (*ἐπειδὴ γὰρ Φαρσαλίους Ἄλον παρέδωκε*) και *Περὶ τῆς Παραπρεσβείας* 36. Βλ. Sordi (1958), 362-363· Hammond – Griffith (1979), 292-293· Hammond (1997), 118.

⁴³² Hammond – Griffith (1979), 319-321.

⁴³³ Squillace (2010), 74-75.

Φίλιππος, είτε με πολιτικά μέσα είτε με τη βία, στη Θεσσαλία ήταν πλαστή. Με την έλευση της είδησης της δολοφονίας του Μακεδόνα μονάρχη η Θεσσαλία βρέθηκε εκ νέου σε αναβρασμό. Πέραν των πόλεων, στις οποίες ήταν εγκατεστημένες μακεδονικές φρουρές ή είχαν ευεργετηθεί από το Φίλιππο, στις υπόλοιπες αναζωπυρώθηκε το σύνθημα της αποτίναξης της μακεδονικής κυριαρχίας. Και η εξέγερση αυτή, όμως, δεν πέτυχε το σκοπό της. Ο διάδοχος του Φιλίππου Β΄, Αλέξανδρος Γ΄, αμέσως μετά τη διευθέτηση των δυναστικών ερίδων στη Μακεδονία, κατευθύνθηκε προς νότο, προκειμένου να επαναφέρει τη Θεσσαλία υπό τον έλεγχο του μακεδονικού βασιλείου. Η προσπάθεια των Θεσσαλών να ανασχέσουν την προέλασή του, καταλαμβάνοντας τα Τέμπη, δεν είχε αποτέλεσμα⁴³⁴. Σύντομα, ο Αλέξανδρος εξουδετέρωσε τις μικρές εστίες αντίστασης και επιβλήθηκε ως ο απόλυτος κυρίαρχος της Θεσσαλίας, διατηρώντας και για τον εαυτό του τον τίτλο του ηγεμόνος των Θεσσαλών, όπως και όλα τα προνόμια που συνόδευαν τη θέση αυτή, κυρίως το δικαίωμα στρατολόγησης του ισχυρού θεσσαλικού ιππικού και την αποκλειστική εκμετάλλευση των λιμενικών δασμών. Στο εξής η Θεσσαλία παρέμεινε σταθερά πιστή στον Αλέξανδρο, προσφέροντας μεγάλο μέρος του ιππικού της για την εκστρατεία του στην Ανατολή. Η νομιμοφροσύνη των Θεσσαλών θα αποδειχθεί δεκατρία χρόνια αργότερα, όταν μόνο ορισμένες θεσσαλικές πόλεις θα λάβουν μέρος στο γενικό επαναστατικό αναβρασμό που σάρωσε την ελληνική χερσόνησο με την είδηση του θανάτου του Μακεδόνα βασιλέως στη Βαβυλώνα το καλοκαίρι του 323 π.Χ.

---

⁴³⁴ Πολύαιν. *Στρατηγήματα* 4. 3. 21. Σχετικά με τη συζήτηση για την επέμβαση του Αλεξάνδρου στη Θεσσαλία, βλ. Sprawsky (2010), 433-444, ο οποίος προτείνει την απόδοση του αναφερόμενου από τον Πολύαινο στρατηγήματος της παράκαμψης των Τεμπών, όχι στο Αλέξανδρο Γ΄, αλλά στον προκάτοχό του Αλέξανδρο Β΄.

III. ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 5^ο ΚΑΙ 4^ο ΑΙ. Π.Χ.

Η πολυτάραχη πολιτική ιστορία της Θεσσαλίας κατά τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ. διαφωτίζεται μέσα από την εξέταση των πολιτικών θεσμών των πόλεων. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι οι υπάρχουσες άμεσες πηγές σχετικά με τους πολιτικούς θεσμούς των πόλεων είναι λιγοστές. Σε αντίθεση με το πλήθος των θεσσαλικών πόλεων, υπάρχουν ελάχιστα αξιοποιήσιμα στοιχεία για την εξέταση των πολιτικών τους θεσμών. Οι αιτίες της «πενίας» αυτής είναι πολλές. Το πλήθος των αρχαιολογικών τόπων, διάσπαρτων στη θεσσαλική πεδιάδα, κάνει δύσκολη όχι μόνο την αρχαιολογική έρευνα, αλλά ακόμα και την εξέταση του αποκαλυφθέντος υλικού. Επίσης, η συνεχής ανθρώπινη παρουσία στην περιοχή και η αδιάκοπη καλλιέργεια των εύφορων θεσσαλικών εδαφών έχει οδηγήσει στην καταστροφή μέρους του υλικού.

Παρά ταύτα, η εξέταση του υπάρχοντος υλικού μπορεί να οδηγήσει σε ορισμένα ασφαλή συμπεράσματα για την πολιτική οργάνωση των θεσσαλικών πόλεων, όπως και ορισμένων πόλεων περιοίκων περιοχών, κατά τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ. Η εξέταση των στοιχείων αυτών θα γίνει κατά πόλεις, οι οποίες θα παρατεθούν κατά γεωγραφικές περιοχές. Αρχικώς θα εξετασθούν οι πόλεις των θεσσαλικών τετράδων, δηλαδή της Πελασγιώτιδος, Εστιαιώτιδος, Θεσσαλιώτιδος και Αχαΐας Φθιώτιδος. Στη συνέχεια η έρευνα θα επεκταθεί και σε πόλεις των περιοίκων περιοχών, δηλαδή στις πόλεις της Μαγνησίας, της Μαλίδας και της Περραιβίας. Σε κάθε μια από αυτές καταγράφονται οι επιγραφικές μαρτυρίες και στοιχεία που μπορούν να αντληθούν από αλλού, όπως από μαρτυρίες των φιλολογικών πηγών και τη νομισματοκοπία κάθε πόλης.

A. Οι πόλεις των θεσσαλικών τετράδων

III. 1 Εστιαιώτις

III.1.1 Γόμφοι – Φιλιππούπολις

Καμία μαρτυρία δεν παραδίδεται για ύπαρξη πολιτικής οργάνωσης στην πόλη των Γόμφων, πέραν της κοπής αργυρών (δίδραγμα, δραχμές) και χάλκινων νομισμάτων, τα οποία χρονολογούνται κατά τον 4^ο αι. π.Χ. Στις οπίσθιες όψεις των νομισμάτων αναγράφεται το εθνικό *ΓΟΜΦ*, *ΓΟΜΦΕΩΝ* ή *ΓΟΜΦΙΤΟΥΝ*, ενώ μετά την μετωνομασία της πόλης σε Φιλιππούπολη, πιθανόν μετά την εγκατάσταση σε αυτή μακεδονικής

φρουράς από τον Φίλιππο Β΄, στα νομίσματα αναγράφεται το εθνικό *ΦΙΛΙΠΠΟΠΟΛΙΤΩΝ*⁴³⁵.

III.1.2 Πέλινα

Ο Στράβων καταγράφει την Πέλινα ως πόλη της Εστιαιώτιδος (9. 5. 17)⁴³⁶. Από την πόλη δεν παραδίδεται κάποια μαρτυρία ύπαρξης πολιτικών θεσμών, πέραν της εκτενούς νομισματοκοπίας της, η έναρξη της οποίας εντοπίζεται στα τέλη του 5^{ου} αι. π.Χ. και εκτείνεται καθ' όλο τον 4^ο και 3^ο αι. π.Χ. Στα αργυρά και χαλκά νομίσματα (δραχμές, τριώβολα, οβολοί, ημιωβόλια και τριημιωβόλια) που έκοψε η πόλη αναγράφεται το εθνικό της σε διάφορες παραλλαγές (*ΠΕΛ*, *ΠΕΛΙΝ*, *ΠΕΛΙΝΝΕΑΩΝ*, *ΠΕΛΙΝΝΑΙΩΝ*)⁴³⁷.

III.1.3 Τρίκκη

Πέραν των νομισματικών κοπών της Τρίκκης, οι οποίες τοποθετούν την αρχή της νομισματοκοπίας της στις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ., δεν υπάρχουν άλλα στοιχεία που να μαρτυρούν την πολιτική οργάνωση της πόλης κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Τα νομίσματα φέρουν το εθνικό της πόλης (*ΤΡΙΚΚΑ*, *ΤΡΙΚΚΑΙΟΝ* ή *ΤΡΙΚΚΑΙΩΝ*), ενώ οι τύποι που απεικονίζονται παραπέμπουν στην λατρεία του θεού Ασκληπιού⁴³⁸.

III.1.4 Φαρκαδών

Η μόνη ένδειξη ύπαρξης κάποιας μορφής πολιτικής οργάνωσης στην πόλη της Φαρκαδώνος κατά τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ. προέρχεται από τη μελέτη της έντονης νομισματοκοπίας της πόλης, η οποία ξεκινά από το 480 π.Χ. περίπου και εκτείνεται έως και τον 4^ο αι. π.Χ. Η πόλη έκοψε αργυρά και χαλκά νομίσματα (τριώβολα, οβολούς και ημιωβόλια), όπου αναγράφεται το εθνικό της με ποικίλες μορφές (*ΦΑ*, *ΦΑΡ*, *ΦΑΡΚ*, *ΦΑΡΚΑΔ*, *ΦΑΡΚΑΔΟ*, *ΦΑΡΚΑΔΟΝΙ* και *ΦΑΡΚΑΔΟΝΙΟΝ*)⁴³⁹.

⁴³⁵ Head (1911²), 295· Babelon *Traité* ii. 4, αρ. 531-537· Rogers (1932), αρ. 214· *SNG München*, αρ. 16-17· Παναγοπούλου (2004), 545-554.

⁴³⁶ Ο ψ.-Σκύλαξ (64) και ο Στέφανος Βυζάντιος (*Εθνικά* 515.3) την αποδίδουν – λανθασμένα – στην Αχαΐα Φθιώτιδα. Βλ. Stählin (1938), λήμμα *Πέλινα*· Τζιαφάλιας (1992), 124-131· *IACP* (2004), 700-701.

⁴³⁷ Head (1911²), 303· Babelon *Traité* ii. 4, αρ. 523-530· Rogers (1932), αρ. 140-142· Liampi (1996), 109, 112· *SNG München*, αρ. 131-140.

⁴³⁸ Head (1911²), 305· Babelon *Traité* ii. 4, αρ. 560-571· Rogers (1932), αρ. 426-463· Λάββα (1988), 289-300· Liampi (1996), 108-109· *SNG München*, αρ. 159-161.

⁴³⁹ Head (1911²), 310-311· Babelon *Traité* ii. 1, αρ. 1443· Rogers (1932), αρ. 176-178· Liampi (1996), 112· *SNG München*, αρ. 186-192.

III. 2 Θεσσαλιώτις

III.2.1 Θετώνιον

Από το Θετώνιο ή Θητώνιον παραδίδεται μια επιγραφή, η οποία χρονολογήθηκε μεταξύ των ετών 450 και 425 π.Χ. Πρόκειται για ένα ενεπίγραφο χάλκινο έλασμα, στο οποίο αναγράφεται η απόδοση προνομίων σε κάποιον Σώταιρο Κορίνθιο από τους πολίτες του Θετώνιου⁴⁴⁰. Αφορμή της τιμητικής διάκρισης ήταν η διάσωση από το τιμώμενο πρόσωπο πολύτιμων αντικειμένων, τα οποία βρισκόνταν στους Δελφούς⁴⁴¹.

εσ ηυλορέοντος Φιλόνικο ηυῖος.
 Θετόνιοι ἔδοκαν Σοταίροι τῶι Κ-
 ορινθίοι κάυτῶι καὶ γένει καὶ F-
 οικιάταις καὶ χρέμασιν ἄσυλία-
 ν κάτέλειαν κεῡΦεργέταν ἐ-
 ποίεσαν κέν ταγᾶ κέν ἀταγ-
 ῖαι. Αἷ τις ταῦτα παρβαίνοι, τὸ-
 ν ταγὸν τὸν ἐπεστάκοντα ἐ-
 ξξανακάδεν. Τὰ χρυσία καὶ τὰ
 ἀργύρια τὲς Βελφαῖο ἀπολ-
 ὄμενα ἔσοσε. Ὀρέσταιο Φερεκρατ-

Η επιγραφή αυτή είναι εξαιρετικά σημαντική και έχει προκαλέσει πολλές συζητήσεις μεταξύ των ερευνητών. Στον πρώτο στίχο, παραδίδεται το γνωστό και από άλλες πηγές πολιτικό αξίωμα, του *ύλουροῦ*. Η ετυμολογική συνάφεια του όρου με τη λέξη *ύλη* (δάσος) είναι εμφανής. Το αξίωμα αυτό είναι γνωστό και από τη μνεία του Αριστοτέλη, ο οποίος στα *Πολιτικά* του δίνει τον ορισμό του, σημειώνοντας ότι επρόκειτο για κάποιον αξιωματούχο επιφορτισμένο με την αστυνόμευση της χώρας των πόλεων, δηλαδή της περιοχής που ήλεγχε κάθε πόλη⁴⁴². Το αξίωμα είναι γνωστό και από άλλες θεσσαλικές πόλεις, όπως οι Φερές, όπου μαρτυρείται σε επιγραφές του 3^{ου} και 2^{ου} αι. π.Χ.⁴⁴³. Η ετυμολογική σχέση προς το ουσιαστικό *ύλη* φανερώνει ότι πρόκειται ενδεχομένως για έναν αξιωματούχο της πόλης, ο οποίος αρχικά ήταν επιφορτισμένος με τον έλεγχο των δασών, πιθανώς και της υλοτομίας, ενώ στη συνέχεια η εξουσία του αναβαθμίστηκε, ώστε να αποτελεί τον *επώνυμο* άρχοντα της πόλης⁴⁴⁴. Το γεγονός ότι το

⁴⁴⁰ IG IX² 257 Syl³ 55 DGE 557 Jeffery (1990), 99, αρ. 10.

⁴⁴¹ Ιντζεσίλογλου (2000), 8, υποσ. 13, όπου αναφέρονται ανάλογα τιμητικά ψηφίσματα επί χάλκινων ελασμάτων, με την ίδια αφορμή, από την Οιάνθεια Λοκρίδος, το Άργος και τους Δελφούς.

⁴⁴² Αριστ. Πολιτ. 1321b 30: *περι τῶν αὐτῶν μὲν γάρ, ἀλλὰ περι τὴν χώραν ἐστὶ καὶ [τὰ] περι τὰ ἔξω τοῦ ἄσπεως καλοῦσι δὲ τοὺς ἄρχοντας τούτους οἱ μὲν ἀγρονόμοι, οἱ δὲ ὑλουροὺς.*

⁴⁴³ Κακαβογιάννης (1978), 316-324.

⁴⁴⁴ Ο Sherk [(1990), 259] δεν περιλαμβάνει την περίπτωση αυτή στην καταγραφή των επωνύμων αρχόντων των ελληνικών πόλεων. Αντιθέτως, Helly (1995), 147 και IACP (2004), 707, αρ. 416, λ. *Thetoniaion*, όπου γίνεται δεκτή η θέση του *ύλουρέοντος* ως επώνυμου άρχοντα της πόλης.

όνομά του (*Φιλόνικο*⁴⁴⁵) καταγράφεται πρώτο στο ψήφισμα αυτό, καταδεικνύει τη βαρύτητα του αξιώματος, εφ' όσον η περίοδος της αρχοντίας του λειτουργεί ως χρονολογικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο παρήχθη το ψήφισμα και η επιγραφή⁴⁴⁶.

Επιπλέον, η καταγραφή στο δεύτερο στίχο της φράσης *Θετώνιοι ἔδοκαν* μαρτυρεί την ύπαρξη μιας συνέλευσης των πολιτών του Θετωνίου. Τέλος, στον όγδοο στίχο αναφέρεται το αξίωμα του *ταγοῦ*, σε πλαίσια τοπικά, δηλαδή μαρτυρείται το αξίωμα ως τοπικού άρχοντος, γεγονός γνώριμο και από άλλες περιπτώσεις θεσσαλικών πόλεων κατά την ίδια περίοδο⁴⁴⁷. Να σημειωθεί ότι, σε αντίθεση με τις περιπτώσεις των άλλων δύο θεσσαλικών πόλεων, σε επιγραφές των οποίων μνημονεύεται το αξίωμα του *ταγοῦ* σε τοπικό πλαίσιο, η αναφορά του στο ψήφισμα του Θετωνίου γίνεται σε ενικό και όχι πληθυντικό αριθμό. Αυτό σημαίνει ότι στην πόλη αυτή εκλέγεται ένας ταγός, ενώ από τη φράση *κέν ταγαῖ κέν ἀταγία* δηλώνεται ότι υπήρχαν περίοδοι, κατά τις οποίες δεν υπήρχε εκλεγμένος *ταγός* στην πόλη. Αυτό μπορεί να σημαίνει ότι το αξίωμα του ταγού είχε το χαρακτηριστικό της έκτακτης εκλογής, καθώς η πόλη και οι αποφάσεις της μπορούσαν να ισχύουν και χωρίς την δική του παρουσία και εγγύηση⁴⁴⁸.

Παρότι η καταγωγή του τιμώμενου προσώπου, του Σώταιρου από την Κόρινθο, προβλημάτισε την έρευνα, η απάντηση που δόθηκε είναι ικανοποιητική, καθώς στο πρόσωπο αυτό αναγνωρίζεται ένας έμπορος, ο οποίος δραστηριοποιείτο στην πόλη του Θετωνίου⁴⁴⁹. Ως αναγνώριση των υπηρεσιών του, τη διάσωση δηλαδή κάποιων πολύτιμων αντικειμένων από το Ιερό του Απόλλωνος στους Δελφούς, η πόλη παραχώρησε στον ίδιο και τους απογόνους του ασυλία και ατέλεια, όπως και τον τίτλο του *εὐεργέτου*. Το ενδιαφέρον είναι ότι τα συγκεκριμένα προνόμια καλύπτουν νομικά και τους *οἰκέτες* του Σώταιρου. Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζονται τα συμφέροντα του τιμώμενου προσώπου είτε είναι ο ίδιος παρών είτε εκπροσωπείται από κάποιον αντιπρόσωπο.

Το πλέον ενδιαφέρον στοιχείο είναι η φράση *κέν ταγαῖ κέν ἀταγία*, η οποία ερμηνεύτηκε με πολλούς τρόπους. Κατά μια ερμηνεία ισοδυναμεί με τη στρατιωτική

⁴⁴⁵ Το όνομα αυτό είναι ευρύτατα διαδεδομένο, τόσο στη Θεσσαλία όσο και στην Κεντρική Ελλάδα, βλ. *LGPN* III B, 429, λήμμα *Φιλόνικος*.

⁴⁴⁶ Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου (2000), 9-10, όπου γίνεται αποδεκτή η πρόταση παλαιότερων μελετητών ότι οι τελευταίοι στίχοι στην πραγματικότητα είναι οι πρώτοι της επιγραφής, τους οποίους συμπλήρωσε εκ των υστέρων ο χαράκτης λόγω κακού υπολογισμού του μεγέθους του ελάσματος.

⁴⁴⁷ Βλ. τις επιγραφές της Αργουσσας και του Άτραγος, οι οποίες χρονολογούνται την ίδια περίοδο ή λίγο νωρίτερα. Την επιγραφή του Θετωνίου παραθέτει ο Rhodes [(2007), 238, αρ. 388] – λανθασμένα – ως μαρτυρία της εκλογής ενός ταγού από τις θεσσαλικές τετράδες.

⁴⁴⁸ Helly (1995), 29-35; *IACP* (2004), 707, αρ. 416, λ. *Thetionion*.

⁴⁴⁹ Larsen (1968), 20-21.

υπηρεσία, την περίοδο πολέμου. Αντιστοιχεί δε με τη φράση *ἐμ πολέμῳ καὶ ἐν ἱρείῳ*, την οποία συναντούμε σε άλλες θεσσαλικές επιγραφές⁴⁵⁰. Τη θεωρία αυτή αντέκρουσαν άλλοι μελετητές, οι οποίοι, παραβάλλοντας επιγραφές από άλλες περιοχές της Θεσσαλίας, υποστήριξαν ότι η αναφορά στο αξίωμα του ταγού και στην ισχύ του ψηφίσματος με ή χωρίς την παρουσία του, είναι αδιαμφισβήτητη⁴⁵¹. Φαίνεται όμως ότι σε συνδυασμό με την αναφορά του αξιώματος του ταγού σε τοπικά πλαίσια, λίγο παραπάνω, η φράση πρέπει να ερμηνευθεί ως μια διαβεβαίωση της πόλης του Θετωνίου προς το τιμώμενο πρόσωπο ότι τα προνόμια που του εκχωρήθηκαν θα ισχύουν σε κάθε περίπτωση, ακόμα και σε περιόδους, οπότε η πόλη δεν θα έχει κάποιον εκλεγμένο ταγό.

III.2.2 Κιέριον

Στην πόλη δεν μαρτυρείται επιγραφικά κανένας πολιτικός θεσμός τόσο κατά τον 5^ο όσο και κατά τον 4^ο αι. π.Χ. Ωστόσο, η αναγραφή του εθνικού *KIEPIEIQN* στην οπίσθια όψη των νομισμάτων (αργυρών και χαλκών), τα οποία έκοψε η πόλη κατά τον 4^ο αι. π.Χ. παραπέμπουν σε κάποια μορφή πολιτικής οργάνωσης, η ύπαρξη της οποίας μπορεί να χρονολογηθεί τουλάχιστον από την έναρξη της νομισματοκοπίας στην πόλη, δηλαδή από το πρώτο μισό του 4^{ου} αι. π.Χ.⁴⁵².

III.2.3 Λιμναίον

Μια μαρμαρίνη αναθηματική στήλη στον Ποσειδώνα διασώζει το αξίωμα του αναθέτη, του Κίνωνος. Η επιγραφή χρονολογήθηκε στα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ.⁴⁵³

Κίνων ἀρχεγετεῦδων ὀνέθεκεν ἐπαρκέ ΔΕΠ[- - - - -]
τῶι Ποτειδῶνι

Η αναθηματική στήλη, σύμφωνα με τους νεότερους ερευνητές, αποδίδεται στο Λιμναίον, πόλη της Θεσσαλιώτιδος, η θέση της οποίας δεν έχει ταυτιστεί με απόλυτη ακρίβεια⁴⁵⁴. Το πλέον σημαντικό στοιχείο που διασώζει η επιγραφή είναι το αξίωμα του αναθέτη Κίνωνος. Η μετοχή ενεστώτος *ἀρχεγετεῦδων* δηλώνει το αξίωμα που έφερε ο Κίνων την εποχή κατά την οποία έστησε το μνημείο ως προσφορά στον Ποσειδώνα. Ο όρος δεν απαντάται ξανά στη Θεσσαλία, ωστόσο ορισμένοι μελετητές θεώρησαν ότι πρέπει να ταυτιστεί με το αξίωμα του ταγού, καθώς ταύτισαν τον όρο με τα επίθετα *ἀρχων*

⁴⁵⁰ Chadwick (1969), 233.

⁴⁵¹ Helly (1970), 161-189· Hooker (1980), 272.

⁴⁵² Head (1911²), 292-293· Babelon *Traité* ii. 4, αρ. 507-518· Rogers (1932), αρ. 173-178· *SNG München*, αρ. 30-31.

⁴⁵³ Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου (2000), 16-19, όπου και η σχετική βιβλιογραφία.

⁴⁵⁴ Decourt (1990), 120-121 και 159-163· *IACP* (2004), 679.

και *ἄρχος*, τα οποία χρησιμοποιούνταν ενίοτε για το χαρακτηρισμό του ανώτατου ἄρχοντα των Θεσσαλών⁴⁵⁵. Στα ίδια πλαίσια, το ρήμα απαντάται στον Ηρόδοτο (2. 123), με την έννοια του αρχηγού ή του βασιλέα.

Ωστόσο, το ουσιαστικό *ἀρχηγέτης* απαντάται και σε άλλες πηγές, όπου έχει την έννοια του ιδρυτή μιας οικογένειας ή μιας πόλης, ενώ χρησιμοποιείται συχνά για να χαρακτηρίσει τους ήρωες – προστάτες μιας πόλης ή ως επιθετικός προσδιορισμός θεοτήτων σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας⁴⁵⁶. Πιστεύουμε, επομένως, ότι, ελλείψει άλλων θεσσαλικών μαρτυριών για τον ὄρο, οφείλουμε να είμαστε προσεκτικοί στην ταύτιση των αξιωμάτων του *ταγοῦ* και του *ἀρχεγετεύοντος*. Ο συνδυασμός του ὄρου με ονόματα θεών και ηρώων σε άλλες περιοχές και πόλεις κάνει περισσότερο πιθανή την ερμηνεία του ὄρου ως ιερατικού αξιώματος, δηλαδή του ἔχοντος το γενικό πρόσταγμα κατά τις λατρευτικές εκδηλώσεις προς τιμήν του Ποσειδώνος, παρά ως πολιτειακού παράγοντα. Η διαφωνία που εκφράσαμε σχετικά με την ερμηνεία του ὄρου, ενισχύεται από την ερμηνεία του ελλιπούς δευτέρου στίχου της επιγραφής (*ἐπαρκέ ΔΕΠ [- - - - -]*). Η ερμηνεία της λέξης *ἐπαρκέ* ως διαλεκτικού τύπου του ρήματος *ἐπάρχομαι* (προσφορά των πρώτων καρπών ή αντικειμένων στους θεούς)⁴⁵⁷ κάνει ακόμη πιο πιθανή τη σύνδεση του υπό συζήτηση ὄρου με κάποιο ιερατικό αξίωμα, το οποίο αφορούσε μια τοπική λατρεία του Ποσειδώνος, ο οποίος λατρευόταν σε πολλές θεσσαλικές πόλεις⁴⁵⁸.

III.2.4 Μεθύλιον

Από την πόλη Μεθύλιον δεν παραδίδεται κάποια επιγραφική μαρτυρία για την ύπαρξη πολιτικής οργάνωσης ή θεσμών. Ωστόσο, η κοπή αργυρών και χαλκών νομισμάτων κατά τον 4^ο π.Χ., στα οποία αναγράφεται το εθνικό της πόλης (*ΜΕΘΥ, ΜΕΘΥΑΙΕΩΝ*), αποτελεί ενδεχομένως ένδειξη για την ύπαρξη ενός συλλογικού οργάνου, δηλαδή μιας συνέλευσης των πολιτών του Μεθυλίου⁴⁵⁹.

III.2.5 Ὀρθος

Δεν σώζεται καμία μαρτυρία για την πολιτική οργάνωση της πόλης, πέραν της νομισματοκοπίας της, η αρχή της οποίας χρονολογήθηκε στα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ. Τα

⁴⁵⁵ Helly (1995), 39-68· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου (2000), 18.

⁴⁵⁶ Βλ. Liddell – Scott – Jones, λήμμα *ἀρχηγεία*.

⁴⁵⁷ Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου (2000), 18-19.

⁴⁵⁸ Ρακατσάνης – Τζιαφάλιας (1997), 52-58, 70 και 75.

⁴⁵⁹ Head (1911²), 301-302· Babelon *Traité* ii. 4, αρ. 505-506· Heyman (1970), 115-128.

χαλκά νομίσματα της πόλης έφεραν στην οπίσθια όψη το εθνικό της πόλης (*ΟΡΘΙ, ΟΡΘΙΕΩΝ, ΟΡΘΙΕΙΩΝ*)⁴⁶⁰.

III.2.6 Πειρασία

Η πολιτική οργάνωση της Πειρασίας μαρτυρείται μέσω της νομισματοκοπίας της πόλης. Κατά το πρώτο μισό του 4^{ου} αι. π.Χ. η πόλη έκοψε αργυρά νομίσματα, στα οποία αναγράφεται το εθνικό (*ΠΕΙΡΑΣΙΩΝ*)⁴⁶¹. Μια επιπλέον πληροφορία προέρχεται από τον Θουκυδίδη (2.22.3). Ο ιστορικός υπονοεί την ύπαρξη ενός αξιωματούχου, του επικεφαλής ενός αποσπάσματος ιππικού της πόλης, το οποίο συμμετείχε στην θεσσαλική αποστολή βοήθειας προς τους Αθηναίους κατά τον πρώτο χρόνο του Πελοποννησιακού Πολέμου.

III. 3 Πελασγιώτις

III.3.1 Άτραξ

Η παλαιότερη μαρτυρία για πολιτική οργάνωση στην πόλη του Άτραγος χρονολογείται στα τέλη του 6^{ου}/αρχές 5^{ου} αι. π.Χ. Πρόκειται για μία αφιέρωση των ταγών της πόλης στη Αγοραία Θέμιδα⁴⁶².

Θέμιστι Άγοραίαι,
οί ταγοί όνέθεκεν,
οί άμφι Κόρρον
καί Φαννείαν
καί Όμφαλίονα.

Με εξαίρεση τον πρώτο στίχο, η επιγραφή χρονολογήθηκε κατά τα τέλη του 6^{ου} / αρχές 5^{ου} αι. π.Χ., βάσει των γραμμάτων της. Αντίθετα, ο πρώτος στίχος της επιγραφής αποτελεί μεταγενέστερη προσθήκη του 4^{ου} αι. π.Χ.⁴⁶³. Η ύπαρξη της λατρείας αυτής της θεότητας αποτελεί ένδειξη για την ύπαρξη πολιτικών θεσμών στην πόλη. Το επίθετο *Άγοραία* μαρτυρεί την αφιέρωση της στήλης στο ναό της ομώνυμης θεότητας, ο οποίος θα βρισκόταν στην ελεύθερη αγορά της πόλης, χώρο στον οποίο συνηθιζόταν να στεγάζεται και η δικαστική λειτουργία κάθε πόλης⁴⁶⁴. Η αναφορά στους ταγούς στα ίδια πλαίσια αποτελεί, ενδεχομένως, ένδειξη του αιρετού χαρακτήρα του αξιώματος, ενώ παράλληλα

⁴⁶⁰ Head (1911²), 303· Babelon *Traité* ii. 4, αρ. 595-596· Rogers (1932), 421-425· *SNG München*, αρ. 130.

⁴⁶¹ Head (1911²), 303· Babelon *Traité* ii. 4, αρ. 519.

⁴⁶² *SEG* 27, 183· Γαλλής (1974), 273-277· Γαλλής (1973) [1977], 338· Aupert (1975), 651· (J. & L.) Robert (1976), αρ. 339· Helly (1995), 31-32.

⁴⁶³ Jeffery (1961), 99. Ο Γαλλής [(1974), 274-275] υποστήριξε ότι αρχικώς το όνομα της θεότητας δεν είχε αναγραφεί στην επιγραφή ως αυτονόητος, αλλά προστέθηκε αργότερα, όταν θεωρήθηκε απαραίτητο να διαχωριστούν τα αναθήματα των διάφορων θεοτήτων. Πρβλ. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου (2000), 36-38.

⁴⁶⁴ Γαλλής (1974), 277· Ρακατσάνης – Τζιαφάλιας (1997), 69-70.

προτάθηκε η σχέση των ταγών με τη δικαστική εξουσία, λόγω της αφιέρωσης στη Θέμιδα. Με την ευκαιρία της εκλογής τους στο αξίωμα των ταγών, τα άτομα αυτά έκαναν και την αφιέρωση στο βωμό της θεάς⁴⁶⁵.

Σε μια αφιέρωση στην Αγοραία Αθηνά, η οποία χρονολογήθηκε μεταξύ 450 έως 425 π.Χ., καταγράφονται τα ονόματα πέντε ή έξι ατόμων, τα οποία φέρουν τον τίτλο του άρχοντα. Η επιγραφή βρέθηκε πλησίον της προαναφερθείσας, στο σημείο όπου πιθανολογείται η θέση της *έλευθέρως* Αγοράς του Άτραγος. Και σε αυτή την περίπτωση ο πρώτος στίχος αποτελεί μεταγενέστερη προσθήκη, του 4^{ου} αι. π.Χ., ενώ η εξέταση των γραμμάτων της υπόλοιπης επιγραφής την τοποθετεί χρονικά στο δεύτερο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ.⁴⁶⁶.

Αθήναι Αγοραίαι
[οί κ]α[τ'] Άριθέος ἄρχοντες
. . δείας
Πειῖθος
Μάνιχος
Αριστοκλέας
Εϋ[ν]ικος.

Η αναθηματική στήλη είχε επίσης ανεγερθεί στο χώρο της αγοράς του Άτραγος⁴⁶⁷. Η επιγραφή παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, λόγω της καταγραφής των ονομάτων αρχόντων της πόλης του Άτραγος, οι οποίοι και είχαν ανεγείρει την αναθηματική στήλη⁴⁶⁸. Πολύ σημαντικό στοιχείο, επίσης, αποτελεί ο χαρακτηρισμός των ανδρών αυτών ως *ἀρχόντων*, σε αντίθεση με τους *ταγούς* που είχαν καταγραφεί στην προηγούμενη, παλαιότερη, επιγραφή.

Από τη σύγκριση των δύο επιγραφών προκύπτουν ενδιαφέροντα στοιχεία. Ενώ στις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ. στην πόλη του Άτραγος εκλέγονταν *ταγοί*, στα μέσα του ιδίου αιώνα ή λίγο αργότερα η ονομασία του ανώτατου αξιώματος της πόλης μετατράπηκε σε *ἄρχοντες*. Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί μια λεπτομέρεια. Η πρώτη επιγραφή, αποτελεί αφιέρωση στο ναό ή βωμό της Θέμιδος των ταγών, οι οποίοι ήταν «ἀμφὶ Κόρρον καὶ Φαννεϊαν καὶ Ὀμφαλίονα». Η σύνταξη της πρόθεσης *ἀμφί* μετά αιτιατικής χρησιμοποιείται

⁴⁶⁵ Το όνομα Κόρρος δεν μαρτυρείται από άλλες θεσσαλικές επιγραφές. Για το όνομα Φαννείας βλ. Hunold (2009), 92. Το όνομα *Ὀμφαλίον* μαρτυρείται επίσης στη Λάρισα, βλ. LGPN III B, 325, λήμμα *Ὀμφαλίον*.

⁴⁶⁶ Γαλλής (1974), 277-281· Γαλλής (1973) [1977], 338-339· Aupert (1975), 656-657· Daux (1975), 170-171 (J. & L.) Robert (1976), αρ. 339· SEG 27, αρ. 184 και SEG 45, αρ. 553.

⁴⁶⁷ Ρακατσάνης – Τζιαφάλιας (1997), 65.

⁴⁶⁸ Τα ονόματα *Αριθεύς* και *Πειῖθος* δεν μαρτυρούνται αλλού στη Θεσσαλία. Το όνομα *Μάνιχος* εμφανίζεται σε επιγραφή του 2^{ου} αι. π.Χ. από τους Γόννος (LGPN III B, 269, λ. *Μάνιχος*), ενώ αντίθετα τα ονόματα *Αριστοκλέας* και *Εϋνικός* ήταν ευρύτατα διαδεδομένα (LGPN III B, 93, λ. *Αριστοκλέας* και LGPN III B, 161, λ. *Εϋνικός*).

για να δηλώσει πρωταρχικά το «γύρω από κάποιον ή κάτι»⁴⁶⁹. Επομένως, η γραφή αυτή δεν αφήνει αμφιβολία ότι οι αναφερόμενοι *ταγοί* αποτελούσαν ένα σώμα ανδρών, οι οποίοι είχαν διοικητικές ή δικαστικές αρμοδιότητες την περίοδο, κατά την οποία την εξουσία στην πόλη νέμονταν κάποιοι ανώτεροί τους, ως προς το αξίωμα, οι οποίοι καταγράφονται με τα ονόματά τους. Είναι, λοιπόν, πιθανόν τα τρία πρόσωπα που κατονομάζονται στην επιγραφή να είχαν όχι τον τίτλο του ταγού, αλλά κάποιον άλλον, τον οποίο ο υπεύθυνος για τη χάραξη της στήλης πιθανώς δεν θεώρησε απαραίτητο να καταγράψει, καθώς θα ήταν αυτονόητος, τόσο για τον ίδιο όσο και για τους πολίτες, οι οποίοι θα διάβαζαν την επιγραφή. Επομένως, πιστεύουμε ότι τα αναφερόμενα πρόσωπα δεν έφεραν τον τίτλο *ταγοί*, αλλά κάποιον άλλο, πιθανώς αυτόν του άρχοντα, αν και δεν αναφέρεται στην επιγραφή, ενώ οι ανώνυμοι *ταγοί* αποτελούσαν ένα σώμα πολιτών, οι οποίοι κατά τη διάρκεια της αρχοντίας των τριών ανδρών, ασκούσαν κάποια εξουσία⁴⁷⁰. Η αφιέρωση της στήλης στην Αγοραία Θέμιδα αποτελεί ένδειξη ότι το σώμα αυτό ασκούσε δικαστική εξουσία και η θητεία τους ταυτιζόταν με τη διάρκεια της αρχοντίας των τριών ανδρών που κατονομάζονται.

Η δεύτερη επιγραφή αποτελεί αφιέρωση των αρχόντων της πόλης. Τα πέντε πρόσωπα τα ονόματα των οποίων είτε διαβάζονται είτε συμπληρώνονται στην επιγραφή έφεραν τον τίτλο του άρχοντα. Η σύνταξη της πρόθεσης *κατά* μετά γενικής έχει αρχικώς την έννοια του «κάτω από κάποιον ή κάτι». Επομένως, με τη φράση [*οί κ*]α[*τ'*] *Αριθέος ἄρχοντες* αναμφίβολα δηλώνεται ότι οι πέντε άνδρες που κατονομάζονται υπηρετούν την πόλη τους υπό την ηγεσία ή προεδρία του Αριθέος⁴⁷¹. Επομένως, η παρούσα επιγραφή αποτελεί αφιέρωση του σώματος των αρχόντων, οι οποίοι, υπό τον Αριθέα, διοικούσαν την πόλη κάποιο διάστημα κατά το δεύτερο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. Ο αριθμός των καταγεγραμμένων αρχόντων είναι πλέον μεγαλύτερος από την παλαιότερη επιγραφή. Μαζί με τον επικεφαλής Αριθέα υπηρετούν ως άρχοντες άλλοι πέντε άνδρες, ενώ στην παλαιότερη επιγραφή καταγράφονται μόνο τρεις. Αυτό σημαίνει ότι μεταξύ των αρχών και των μέσων του 5^{ου} αι. π.Χ. συντελέστηκε στην πόλη του Άτραγος μιας συνταγματική μεταβολή, κατά την οποία το σώμα των εκλεγμένων αρχόντων διευρύνθηκε από τρία σε έξι άτομα. Ο λόγος της αλλαγής αυτής είναι άγνωστος, μπορεί όμως κανείς να εικάσει ότι

⁴⁶⁹ Τζάρτζανος (1961), 77. Βλ. και Helly (1995), 32, υποσ. 53.

⁴⁷⁰ Για αναλογες περιπτώσεις δικαστικών λειτουργιών υπό την επίβλεψη των αρχόντων, βλ. Glotz (1994), 103-104.

⁴⁷¹ Μια εναλλακτική πρόταση έκανε ο Γαλλής [(1974), 277-281], ο οποίος θεώρησε τη φράση ως χρονικό προσδιορισμό και το όνομα Αριθεύς ως όνομα μηνός.

επιβλήθηκε είτε από μια αύξηση του ενεργού πολιτικά πληθυσμού της πόλης είτε από την προσθήκη περισσότερων αρμοδιοτήτων και καθηκόντων.

Στον ύστερο 5^ο αι. π.Χ. χρονολογείται μια επιγραφή στην οποία μνημονεύεται το ιερατικό αξίωμα του *ἀρχιδανυναφόρου* και των *συνδαφναφόρων*⁴⁷².

Χρονολογημένη τον 4^ο αι. π.Χ. μια ενεπίγραφη επιτύμβια στήλη, μνημονεύει το αξίωμα *ἄρχοντες*⁴⁷³.

Μενεκρατίδας
Νικονίδας
ἄρχοντες

Η αναγραφή δύο ονομάτων σε μια επιτάφια στήλη ενδεχομένως να υποδηλώνει ότι μεταξύ των δύο υπήρχε κάποιος συγγενικός δεσμός ή – πιθανότατα – ότι οι δύο άνδρες απεβίωσαν ταυτόχρονα κατά τη διάρκεια της αρχοντίας τους και τάφηκαν μαζί⁴⁷⁴.

Επίσης στα τέλη του 4^{ου}/αρχές 3^{ου} αι. π.Χ. χρονολογείται μία ακόμη αναθηματική επιγραφή όπου αναγράφεται το αξίωμα *ἄρχοντες*⁴⁷⁵.

ἄρχοντες Ὀράοις Φασίδαμος,
Αγάσιππος, Βάττας
ἐστάσαεν

Σε αυτήν την επιγραφή παρατηρούμε ότι ο αριθμός των αναγραφόμενων αρχόντων⁴⁷⁶ έχει μειωθεί εκ νέου σε τρεις, όπως και στην επιγραφή των αρχόντων του 5^{ου} αιώνας. Η μείωση αυτή δεν δημιουργεί προβλήματα για την ερμηνεία του πολιτικού συστήματος διακυβέρνησης της πόλης, καθώς θα μπορούσε να γίνει το ίδιο εύκολα, όπως νωρίτερα, στα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ., είχε αυξηθεί σε πέντε.

Η πόλη του Άτραγος παρουσιάζει την εικόνα μιας θεσσαλικής πόλης η οποία κατά τον 5^ο αι. π.Χ. έχει να επιδείξει μια ιδιαίτερη πολιτική οργάνωση. Σύμφωνα με μια παλαιότερη άποψη, στην διοικητική ιεραρχία της πόλης κορυφαία θέση κατείχαν οι ταγοί, πλαισιωμένοι από άλλους ἄρχοντες οι οποίοι έφεραν κατώτερα αξιώματα, ενώ ως ανώτατος θεσμός θεωρήθηκε η βουλή, στην οποία δόθηκε ο τίτλος *Ἄγορά*⁴⁷⁷. Ωστόσο, η μελέτη των επιγραφών μας προσφέρει μια διαφορετική εικόνα για την πολιτειακή δομή

⁴⁷² SEG 47, αρ. 679 Τζιαφάλιας (1994), 340, αρ. 21 Τζιαφάλιας (1993), 255-256.

⁴⁷³ SEG 47, αρ. 700 Τζιαφάλιας (1993), 255, αρ. 25.

⁴⁷⁴ Ο τύπος Μενεκρατίδας δεν μαρτυρείται αλλού, ενώ το όνομα Νικονίδας, για άτομο καταγόμενο από τη Λάρισα, είναι γνωστό από τον Θουκυδίδη (4. 78. 2).

⁴⁷⁵ Τζιαφάλιας (1984), 198, αρ. 26 SEG 35, αρ. 494 Helly (1988), 415, αρ. 706 Helly (1995), 33, σημ. 56.

⁴⁷⁶ Το όνομα Φασίδημος είναι αρκετά κοινό στη Θεσσαλία και μαρτυρείται επίσης στην Άζορο και στη Φάλαννα κατά τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ., βλ. LGPN III B, 173, λ. *Φασίδημος*. Το όνομα Αγάσιππος είναι επίσης αρκετά κοινό και μαρτυρείται σε επιγραφές από τα Έκκαρα, τις Φθιώτιδες Θήβες, τη Λαμία και τη Λάρισα, βλ. LGPN III B, 7, λ. *Αγάσιππος*.

⁴⁷⁷ Τζιαφάλιας (1995), 76-77.

της πόλης κατά τον 5^ο αι. π.Χ. Στις αρχές του αιώνας η πόλη διοικείται από ένα σώμα *ἀρχόντων* – αν ήταν πράγματι αυτός ο τίτλος που έφεραν. Το σώμα αυτό αποτελούνταν από τρία πρόσωπα, τα οποία νέμονταν την εξουσία. Η φύση του αξιώματός τους δεν μπορεί να προσδιοριστεί, αν δηλαδή ήταν αιρετοί. Ωστόσο, μπορούμε να θεωρήσουμε σίγουρο ότι οι άρχοντες αυτοί πλαισιώνονταν στα καθήκοντά τους από ένα σώμα δικαστών, οι οποίοι έφεραν την επωνυμία *ταγοί*. Η θητεία των δικαστών αυτών πιθανόν να ήταν βραχύχρονη, αν όχι ταυτόχρονη με εκείνη των αρχόντων, τα ονόματα των οποίων χρησιμεύουν ως χρονολογικός προσδιορισμός της θητείας τους.

Κατά τη διάρκεια του 5^{ου} αι. π.Χ. συντελείται μια πολιτειακή αλλαγή στο σύστημα διακυβέρνησης της πόλης. Ως *terminus ante quem* πρέπει να θεωρηθεί το μέσον του 5^{ου} αιώνας π.Χ., καθώς αυτό είναι το ανώτερο χρονικό όριο, στο οποίο τοποθετείται η δεύτερη επιγραφή από την Αγορά της πόλης. Σύμφωνα με την επιγραφή, την εξουσία πλέον έχει ένα σώμα πέντε ατόμων, με έναν ακόμα ως επικεφαλής. Οι συνολικά έξι άρχοντες αποτελούν την κυβέρνηση της πόλης. Η αύξηση του αριθμού των μελών του συμβουλίου των αρχόντων μπορεί να ερμηνευθεί ως αποτέλεσμα της αύξησης, είτε του πληθυσμού της πόλης, οπότε και θα απαιτούνταν μεγαλύτερη αντιπροσώπευση, είτε στην αντίστοιχη αύξηση των αρμοδιοτήτων τους. Το γεγονός ότι δεν αναφέρονται στην επιγραφή αυτή κάποιοι ταγοί είναι λογικό, αφού η αφιέρωση της συγκεκριμένης στήλης έγινε από τους άρχοντες της πόλης και όχι από τους ταγούς. Επομένως, ο θεσμός θα μπορούσε να βρίσκεται σε ισχύ, ακόμα και με την ίδια επωνυμία. Η ύπαρξη του θεσμού των αρχόντων στην πόλη μαρτυρείται και από άλλες μεταγενέστερες επιγραφές, γεγονός που καταδεικνύει ότι ο θεσμός είχε διαχρονική παρουσία στην πολιτική ζωή της πόλης.

Η πόλη του Άτραγος έκοψε νομίσματα μόλις τον 4^ο αι. π.Χ. Οι νομισματικές της κοπές, οι οποίες ακολουθούν τον αιγινητικό σταθμητικό κανόνα, περιλαμβάνουν αργυρά τριώβολα και οβολούς, ενώ η πόλη κόβει και χαλκά νομίσματα. Τόσο στα αργυρά όσο και στα χαλκά νομίσματα αναγράφεται το εθνικό της πόλης (*ΑΤΡΑΓΙΟΝ*, *ΑΤΡΑ*, *ΑΤΡΑΓΙΩΝ*)⁴⁷⁸.

III.3.2 Άργουσσα

Η Άργουσσα υπήρξε πόλη της τετράδας Πελασιγίτιδος⁴⁷⁹. Από το τέλος του 6^{ου} / αρχές 5^{ου} αι. π.Χ. σώζεται μια επιγραφή από την πόλη με ιδιαίτερη σημασία για την

⁴⁷⁸ Head (1911²), 292; Babelon, *Traité* ii. 4, αρ. 736-740; Rogers (1932), αρ. 159-168; *SNG Cop. Thessaly*, 27-31.

⁴⁷⁹ Helly (1979), 241-253.

πολιτική ιστορία της. Πρόκειται για έναν *ιερό νόμο*, ο οποίος αφιερώθηκε στο ναό της Πολιάδος Αθηνάς⁴⁸⁰.

Θεθ[μύ]ς τοῖ [δα]μοιο -----
 διδο εκαταρον εμ[μεν - - -]
 ταραι εμμεν καταμ - - -
 4 ος πυρκορος εξξιο - - - -
 [.] ιετιλιος αι καττ - - - -
 [π]ροκαλεονθαι. τον - - -
 [α]ταρας εμμεν τομμ [- - - 10- - - -τ]
 8 οις ταγοῖς τας ανδ - - - -
 οντα εξξιο τας κατ - - - -
 αι κ' αταγίαν δρασ- - -
 απεισαι Φεκαττό [ν τᾶ Ἀθᾶναι τᾶ]-
 12 ι Πολλιᾶδι καττε - - - -
 ταν κατ[α]ραν εμ- - - - -

Η επιγραφή είναι εξαιρετικής σημασίας, διότι παρέχει πολλές και ενδιαφέρουσες πληροφορίες όσον αφορά στην πολιτική οργάνωση της πόλης. Στον πρώτο στίχο της επιγραφής αναφέρεται ο *θεθμός τοῖ δάμοιο* (θεσμός του δήμου). Η λέξη *πυρκόρος*, στο στίχο 4, δηλώνει, σύμφωνα με τον πρώτο εκδότη της επιγραφής, ένα κατώτερο ιερατικό αξίωμα, εκείνου που έχει τη φροντίδα του ιερού πυρός, κατ' αναλογία προς το *νεωκόρος*⁴⁸¹. Στους στίχους 7-8 γίνεται μνεία των ταγών της πόλης (*ταγοῖς*), στο στίχο 10 προτάθηκε η ανάγνωση της λέξης *άταγίαν*, πιθανώς στα πλαίσια της γνωστής και από άλλες θεσσαλικές επιγραφές φράσης *έν ταγὰ κ' άταγία*. Τέλος, στους στίχους 11-12 μνημονεύεται η ύπαρξη στην πόλη λατρείας της Αθηνάς Πολιάδος.

Από τα αναγραφόμενα στην επιγραφή στοιχεία είναι δυνατό να εξαχθούν τα ακόλουθα συμπεράσματα: στην πόλη της Αργουσσας ήδη στα τέλη του 6^{ου}/αρχές 5^{ου} αι. π.Χ. υπήρχε λατρεία της Αθηνάς ως προστάτιδας θεότητας της πόλης, γεγονός που καταδεικνύει την κατανόηση της κοινότητας από τους κατοίκους της ως πόλης. Επίσης, στην πόλη λειτουργούσε ο θεσμός του δήμου, της συνέλευσης δηλαδή των πολιτών της. Παράλληλα η επιγραφή μαρτυρεί και την ύπαρξη ταγών. Η αναφορά αυτού του αξιώματος μοιάζει προβληματική, καθώς το εν λόγω αξίωμα είχε καθιερωθεί να χρησιμοποιείται για τον εκλεγμένο ομοσπονδιακό ανώτατο άρχοντα των Θεσσαλών. Ωστόσο, στην εν λόγω επιγραφή οι ταγοί μνημονεύονται σε πλαίσια εμφανώς τοπικά, ως άρχοντες δηλαδή της

⁴⁸⁰ Η επιγραφή αποδόθηκε από τον πρώτο εκδότη της, Γιαννόπουλο [(1934/1935), 140-145] στον Άτραγα, άποψη που συμμερίζεται και η Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου [(2000), 31-34]. Αντιθέτως, ο Helly [(1979), 241-254] υποστήριξε ότι η επιγραφή ανήκε στην πόλη Αργουσσα, άποψη που αποδεχόμαστε ως ορθή. Για την επιγραφή πρβλ. ακόμα McDevitt 326 και SEG 45, αρ. 549.

⁴⁸¹ Γιαννόπουλος (1934/1935), 144-145· Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου (2000), 33.

πόλης, και όχι με ομοσπονδιακή έννοια. Επομένως, οι ταγοί αυτοί πρέπει να ήταν εκλεγμένοι από τη συνέλευση των πολιτών της πόλης, με τοπική όμως εξουσία, εν είδει επιτροπής διαχείρισης των υποθέσεων του δήμου⁴⁸². Παράλληλα, η ύπαρξη της λέξης *άταγία* δηλώνει την ύπαρξη χρονικών περιόδων, κατά τις οποίες δεν υφίστανται εκλεγμένοι ταγοί στην πόλη, χωρίς αυτό όμως να αποτελεί πολιτική ανωμαλία. Η πόλη και σε αυτήν την περίπτωση εξακολουθεί να λειτουργεί ομαλά και οι αποφάσεις του δήμου γίνονται σεβαστές από όλους. Επομένως, το αξίωμα του ταγού πρέπει να θεωρηθεί αφενός αιρετό, αφετέρου δε έκτακτο. Την άποψη αυτή ενισχύουν και τα επιγραφικά ευρήματα από άλλες θεσσαλικές πόλεις.

Τα αρχαιολογικά δεδομένα επιβεβαιώνουν την άποψη ότι η Άργουσσα αποτελούσε πόλη με την κλασική έννοια του όρου. Στην θέση της αρχαίας πόλης έχει εντοπιστεί τειχισμένος περίβολος με πύργους, ο οποίος χρονολογείται τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ. Παράλληλα, εντοπίστηκαν τόσο η αγορά της πόλης όσο και ναοί, οι οποίοι έχουν ταυτιστεί⁴⁸³.

Η προέλευση της επιγραφής είχε προβληματίσει τους ερευνητές, διότι, σύμφωνα με τον πρώτο εκδότη της, έπρεπε να αποδοθεί στο γειτονικό Άτραγα⁴⁸⁴. Ωστόσο, οι ερευνητές αποδέχονται την οριστική απόδοσή της στην πόλη Άργουσσα⁴⁸⁵, προσθέτοντας ακόμα ένα ενδιαφέρον κεφάλαιο στο ψηφιδωτό της πολιτικής οργάνωσης των θεσσαλικών πόλεων, κατά την αρχαϊκή περίοδο.

Η πόλη της Άργουσας εμφανίζεται μέσα από τη μοναδική, έως τώρα, επιγραφική μαρτυρία ως πόλη. Οι πολίτες της αποτελούσαν το σώμα του δήμου, πιθανώς του ανώτερου συλλογικού οργάνου της πόλης, με αρμοδιότητες αντίστοιχες άλλων ανάλογων πολιτικών θεσμών της κλασικής εποχής. Η συνέλευση του δήμου έχει την αρμοδιότητα να εκδίδει ψηφίσματα, τα οποία έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα για τους κατοίκους της πόλης. Παράλληλα, στην πόλη υπάρχει ένα σώμα πολιτών οι οποίοι ασκούν κάποια ανώτατη εξουσία υπό τον τίτλο των ταγών. Το γεγονός ότι η εφαρμογή της αναγραφόμενης απόφασης τίθεται από το δήμο των Αργουσσαίων υπό την προστασία των ταγών δηλώνει ότι αυτοί ασκούσαν εκτελεστική εξουσία.

⁴⁸² Helly (1979^a), 241-253; Helly (1995), 30-31.

⁴⁸³ AA (1955), 191-219, (1956), 166-179, (1957), 37-51, (1959), 74-76.

⁴⁸⁴ Γιαννόπουλος (1934/35), 145.

⁴⁸⁵ Helly (1979), 241-254.

III.3.3 Γυρτών

Στα τέλη του 4^{ου} αι. π.Χ. χρονολογείται μια επιγραφή από την πόλη της Γυρτώνος⁴⁸⁶.

[----- και οί σύμφρο]υροι Εὔπολος
Πατροκλέας Αἴνειος.

Σε αυτή αναφέρεται ένα πολιτικό όργανο, με την επωνυμία *φρουροί*, επικεφαλής του οποίου ήταν ο αρχιφρουρός. Αναφέρονται τρία ονόματα⁴⁸⁷ αμέσως μετά το ουσιαστικό *σύμφρουροι*, ένδειξη πως το όργανο αυτό αποτελείτο από τέσσερα άτομα. Η ύπαρξη του πολιτικού αυτού οργάνου μαρτυρείται και από δύο άλλες επιγραφές, των αρχών του 3^{ου} και του 2^{ου} αιώνας π.Χ. αντιστοίχως, οι οποίες είναι αναθήματα που έγιναν από τον διατελέσαντα αρχιφρουρό και τους συμφρουρούς του⁴⁸⁸.

Η Γυρτών έκοψε νομίσματα κατά τον 4^ο αιώνα π.Χ. Οι αργυρές κοπές της πόλης, σύμφωνα με τον αιγινητικό σταθμητικό κανόνα, ήταν μάλλον περιορισμένες αριθμητικά⁴⁸⁹ και, όπως και στις χαλκές εκδόσεις, οι οποίες αποτελούν την πλειονότητα της νομισματικής παραγωγής της, αναγράφεται το εθνικό (*GYPTO[Ω]NIO[Ω]N, GYPTΩNIO[Ω]N, GYPTONIO[Ω]N*)⁴⁹⁰.

III.3.4 Κραννών

Κατά τον 6^ο αι. π.Χ. η πολιτική σκηνή της πόλης κυριαρχείται από την αριστοκρατική οικογένεια των Σκοπάδων. Στον γενάρχη της οικογένειας Σκόπα αποδίδεται από τις πηγές η υποταγή των περιοίκων λαών στη θεσσαλική επικυριαρχία και η μετατροπή τους σε φόρου υποτελείς. Είναι πιθανόν ο Σκόπας να χρημάτισε ανώτατος άρχοντας του Θεσσαλικού Κοινού κατά τη διάρκεια του 6^{ου} αι. π.Χ. Η παρουσία τους στην πόλη μαρτυρείται έως τα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ., όταν μία θρυλούμενη καταστροφή έπληξε την οικογένεια εξαλείφοντας όλα τα μέλη της. Καθ' όλον τον 5^ο αι. π.Χ. η Κραννών βρίσκεται στη σκιά της όμορης Λάρισας. Το 395 π.Χ. παρουσιάζεται μεταξύ των θεσσαλικών πόλεων, οι οποίες είχαν συμμαχήσει με τους Βοιωτούς. Το 369 π.Χ.

⁴⁸⁶ IG IX² 1062 BE (1999), 303.

⁴⁸⁷ Το όνομα *Εὔπολος* δεν μαρτυρείται αλλού. Αντιθέτως, το όνομα *Αἴνειος* απαντά και σε άλλες πόλεις, κυρίως κατά την ελληνιστική εποχή (LGPN III B, 18, λ. *Αἴνειος*), ενώ το όνομα *Πατροκλέας* απαντά τόσο σε θεσσαλικές πόλεις (Λάρισα, Φερές, Γόννοι) όσο και στη Βοιωτία, κυρίως τον 3^ο και 2^ο αι. π.Χ. (LGPN III B, 339, λ. *Πατροκλέας*).

⁴⁸⁸ IG IX² 1060 BE (1999), 303 και IG IX² 1058^a.

⁴⁸⁹ Head (1911²), 295 Babelon *Traité* ii. 4, αρ. 741 SNG München, αρ. 19.

⁴⁹⁰ Head (1911²), 295 Babelon *Traité* ii.4, αρ. 741-744 Rogers (1932), αρ. 227-237 Moustaka (1983), 101, 112, 119, 125 SNG Cop. *Thessaly* 55-61 SNG München, αρ. 20-22. Βλ. επίσης Ρακατσάνης – Τζιαφάλιας (1997), 64, για σχέση των εικονογραφικών τύπων των νομισμάτων της Γυρτώνος (Απόλλων ή Ζεύς) με πιθανή λατρεία του Απόλλωνος.

κατελήφθη από τις δυνάμεις του Μακεδόνας βασιλέως Αλεξάνδρου Β΄ και, όπως και η όμορη Λάρισα δέχθηκε μακεδονική φρουρά για σύντομο διάστημα, έως την απομάκρυνσή τους, λίγο αργότερα, μετά την επέμβαση του Πελοπίδα.

Από την πολιτική ζωή της πόλης διαθέτουμε ελάχιστες ενδείξεις. Στα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ., πιθανότατα μετά το 359 π.Χ., επιβλήθηκε στην πόλη τυραννίδα από κάποιον Δεινία, ο οποίος αναφέρεται ως οπαδός του Αλεξάνδρου των Φερών. Το γεγονός αυτό δεν είναι συμπτωματικό, διότι μετά τη δολοφονία του Αλεξάνδρου, πολλοί οπαδοί του διέφυγαν στην Κραννώνα, όπου μάλιστα μεταφέρθηκε και η σορός του τυράννου. Η τυραννία του Δεινία έληξε μετά την επέμβαση του Φιλίππου Β΄ στη Θεσσαλία, το 354 π.Χ. ίσως και νωρίτερα.

Άλλη μια ένδειξη προέρχεται από τη νομισματοκοπία της πόλης. Η Κραννών έκοψε αργυρά νομίσματα ήδη από τον 5^ο αι. π.Χ., όπου αναγράφεται το εθνικό *KPA*, *KPAN* και *KPANNO*⁴⁹¹, ενώ κατά τον 4^ο αι. π.Χ. έκοψε κυρίως χαλκά νομίσματα με το εθνικό *KP*, *KPA*, *KPAN*, *KPANNO*, *KPANΩΝΙΩΝ* και *KPANNOΥΝΙΟΥΝ*⁴⁹².

III.3.5 Λάρισα

Η Λάρισα αποτελεί μια ιδιαίζουσα περίπτωση στην πολιτική ιστορία της Θεσσαλίας. Οι άμεσες πηγές είναι λιγοστές και σε μεγάλο βαθμό αποσπασματικές. Από ελάχιστες επιγραφές μπορούν να αντληθούν στοιχεία πολιτικού περιεχομένου, ενώ και οι μαρτυρίες των έμμεσων πηγών λόγω της αποσπασματικότητάς τους δεν μπορούν να οδηγήσουν σε ασφαλή συμπεράσματα. Μόνο με το συνδυασμό άμεσων και έμμεσων πηγών μπορεί κανείς να οδηγηθεί σε κάποια συμπεράσματα για την πολιτική πορεία της πόλης κατά τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ.

Στην πολιτική ιστορία της πόλης δεσπόζει η παρουσία και η δράση της μεγάλης αριστοκρατικής οικογενείας των Αλευαδών. Η οικογένεια αυτή πρωταγωνίστησε σε όλη την ιστορική πορεία της πόλης, αλλά και ολόκληρης της Θεσσαλίας. Διάφορα μέλη της, είτε ως επικεφαλής του Θεσσαλικού Κοινού είτε ως δυνάστες της πόλης, έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην πολιτική σκηνή της. Η παρουσία της οικογένειας αυτής επηρέασε τον πολιτικό χαρακτήρα της πόλης και συχνά αποτέλεσε καταλύτη των πολιτικών και κοινωνικών εξελίξεων τόσο στην ίδια τη Λάρισα όσο και στην ευρύτερη περιοχή.

⁴⁹¹ Head (1911)², 293-294 *Babelon Traité* ii. 1, αρ. 1425-1426 *SNG München*, αρ. 32.

⁴⁹² *Babelon Traité* ii. 4, αρ. 634-640 Rogers (1932), αρ. 179-207 *SNG München*, αρ. 33-35.

Κατά τον 6^ο και 5^ο αι. π.Χ. οι Αλευάδες κυριαρχούν στην πολιτική ιστορία της Λάρισας, αλλά και της Θεσσαλίας, καθώς από τη θέση του ταγού του Θεσσαλικού Κοινού μέλη της οικογένειας κατέχουν την ανώτατη εξουσία. Με τις αριστοκρατικές οικογένειες των Σκοπάδων της Κραννώνος και των Εχεκρατιδών της Φαρσάλου, με τις οποίες συνδέονται με σχέσεις επιγαμίας, μοιράζονται την εξουσία. Η ατυχής έκβαση του πολέμου εναντίον των Φωκέων στο τέλος του 6^{ου} αι. π.Χ., οδήγησε στον κλονισμό της κυρίαρχης θέσης τους και ενδεχομένως στην αμφισβήτηση της εξουσίας τους. Με την ευκαιρία των Περσικών πολέμων, η αμφισβήτηση αυτή έγινε εντονότερη, σε συνδυασμό μάλιστα με την φιλοπερσική στάση που επέδειξαν οι Αλευάδες, σε αντίθεση με τη βούληση των υπολοίπων Θεσσαλών. Ο Θώραξ, υιός του Αλεύα, έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο κατά την εκστρατεία του Ξέρξη στην Ελλάδα το 480 π.Χ., υποστηρίζοντας ενεργά τον Πέρση μονάρχη, ακόμη και μετά την ήττα του περσικού στόλου στη Σαλαμίνα και την μετέπειτα ήττα του Μαρδόνιου στις Πλαταιές, το 479 π.Χ. Μετά την οριστική αποχώρηση των Περσών, οι Αλευάδες διατήρησαν την κυρίαρχη θέση τους στην πόλη της Λάρισας, ωστόσο δεν είναι βέβαιο αν ίσχυσε το ίδιο και στην υπόλοιπη Θεσσαλία. Η εκστρατεία του Σπαρτιάτη βασιλέως Λεωτυχίδου στη Θεσσαλία το 469 π.Χ. στρεφόταν εναντίον της δυναστείας των Αλευαδών, και συγκεκριμένα εναντίον των Αριστομήδους και Αγγέλου, οι οποίοι αναφέρονται από τις πηγές ως οι, κατά εκείνη την περίοδο, επικεφαλής των Θεσσαλών⁴⁹³. Η εκστρατεία αυτή, παρά την αποτυχημένη έκβασή της, απέτελεσε πρόκριμα εξελίξεων στο θεσσαλικό χώρο. Το 457 π.Χ. αναφέρεται η εκδίωξη από τη Θεσσαλία του Ορέστη, υιού του Εχεκρατίδα, ο οποίος ήταν, σύμφωνα με τις πηγές, *βασιλεὺς τῶν Θεσσαλῶν*. Η απομάκρυνση του Ορέστη ήταν αποτέλεσμα μια γενικευμένης επανάστασης των Θεσσαλών εναντίον της εξουσίας των Αλευαδών, προοίμιο της οποίας υπήρξε η αυτομόληση του θεσσαλικού ιππικού στο σπαρτιατικό στρατόπεδο κατά τη διάρκεια της μάχης της Τανάγρας που έκρινε και την έκβαση της μάχης εναντίον των Αθηναίων. Έκτοτε η θέση των Αλευαδών ως κυρίαρχης οικογένειας σε πανθεσσαλικό επίπεδο δεν θα είναι ποτέ η ίδια. Ως επόμενος ηγέτης του Κοινού εμφανίζεται ο Φαρσάλιος Δάοχος κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου, ενώ και κατά τον 4^ο αι. π.Χ. οι Αλευάδες δεν μπόρεσαν ποτέ να ανακτήσουν την παλαιά τους αίγλη, παρά τις προσπάθειές τους.

⁴⁹³ Πλουτ. *Περὶ τῆς Ἡροδότου κακοηθείας*, 859 D 6.

Η κοινωνική και πολιτική δομή της Λάρισας κατά την περίοδο αυτή διαφωτίζεται από μια μνεία του Αριστοτέλη στην ύπαρξη μιας «ελεύθερης» αγοράς στην πόλη, η είσοδος στην οποία επιτρεπόταν αυστηρώς μόνο σε ελεύθερους πολίτες⁴⁹⁴. Η αγορά αυτή, την οποία ο Αριστοτέλης υποδεικνύει ως πρότυπο για τις ελληνικές πόλεις, προοριζόταν αποκλειστικά για πολιτικές δραστηριότητες και απαγορευόταν κάθε εμπορική δραστηριότητα, η οποία περιοριζόταν στην αντίστοιχη εμπορική αγορά της πόλης. Στην ελεύθερη αγορά εισέρχονταν μόνο οι έχοντες πλήρη πολιτικά δικαιώματα πολίτες, κατηγορία στην οποία στην αριστοκρατική Λάρισα ανήκαν μόνο τα μέλη των αριστοκρατικών οικογενειών. Προφανώς, έως και τα τέλη του 5^{ου} π.Χ. οι χειρωνάκτες, οι έμποροι, οι μικροκαλλιεργητές αποκλείονταν από τη συμμετοχή στα πολιτικά δρώμενα της πόλης, την διαμόρφωση των οποίων απολάμβαναν αποκλειστικά οι αριστοκράτες.

Την τελευταία δεκαετία του 5^{ου} αι. π.Χ. οι πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις εντός της Θεσσαλίας ήσαν ραγδαίες. Η απαίτηση για πολιτικές μεταρρυθμίσεις σάρωνε τις πόλεις της θεσσαλικής πεδιάδας, ενώ το αίτημα για δημοκρατικές αλλαγές οδήγησε σε επαναστάσεις, στις οποίες δεν έλειπε η εξωτερική παρέμβαση, αλλά και σε αλλαγές στο εσωτερικό των πόλεων. Αντίθετα με τις Φερές, όπου το κύμα των αλλαγών προκάλεσε την εγκαθίδρυση της τυραννίδας του Λυκόφρονος, το αίτημα για εκδημοκρατισμό του αριστοκρατικού, έως τότε, πολιτεύματος στη Λάρισα οδήγησε στην εδραίωση ενός ολιγαρχικού πολιτεύματος, το οποίο στηριζόταν στη διεύρυνση του σώματος των πολιτών, με την εκχώρηση του δικαιώματος του πολίτη σε άτομα που έως τότε ανήκαν σε κατώτερη κοινωνική ομάδα⁴⁹⁵. Σύμφωνα με ένα σχόλιο του Αριστοτέλη, ο Γοργίας, ο οποίος εκείνη ακριβώς την περίοδο εγκαταστάθηκε και διέμεινε για μεγάλο διάστημα στη Λάρισα⁴⁹⁶, ειρωνεύεται την παραχώρηση πολιτικών δικαιωμάτων σε ανθρώπους, οι οποίοι προηγουμένως δεν είχαν κανένα λόγο στα πολιτικά δρώμενα της πόλης⁴⁹⁷. Αν δεχθούμε την ορθότητα του χωρίου του Αριστοτέλη, τότε η πολιτογράφηση νέων πολιτών με πλήρη πολιτικά δικαιώματα θα πρέπει να είχε μαζικό χαρακτήρα, για να προκαλέσει το τόσο δηκτικό σχόλιο του μεγάλου σοφιστή.

Από η προαναφερθείσα παρατήρηση του Αριστοτέλη προκύπτει μια ακόμη πληροφορία για την οργάνωση του νέου πολιτεύματος. Σημαντικό ρόλο σε αυτό είχαν οι

⁴⁹⁴ Αριστ. *Πολιτ.* 7. 12. 1331^a. 30 κ.ε.

⁴⁹⁵ Αφορμή για την αλλαγή στο πολιτικό σκηνικό της Λάρισας στάθηκε η ήττα των Αλευαδών από τον τύραννο Λυκόφρονα στις 4 Σεπτεμβρίου του 404 π.Χ.

⁴⁹⁶ Πλατ. *Μένων* 70b.

⁴⁹⁷ Αριστ. *Πολιτ.* 3. 2.

δαμιουργοί (δωρικός τύπος του ουσιαστικού *δημιουργοί*), όρος που δηλώνει το δημόσιο χαρακτήρα αυτού του αξιώματος⁴⁹⁸. Η χρήση του πληθυντικού υποδηλώνει ότι επρόκειτο για μια ομάδα ανθρώπων με δημόσιο αξίωμα. Αρμοδιότητες του σώματος αυτού, πέραν της εκχώρησης πολιτικών δικαιωμάτων, δεν παραδίδονται.

Απόδειξη για τις πολιτικές εξελίξεις αποτελεί η μαρτυρία του συντάκτη του λόγου *Περὶ Πολιτείας*, που εσφαλμένα είχε αποδοθεί στον Ηρώδη τον Αττικό. Ο λόγος εκφωνήθηκε από κάποιον άγνωστο Λαρισαίο με σκοπό να πείσει τους συμπολίτες του για την ανάγκη σύμπληξης μιας συμμαχίας με την πανίσχυρη Σπάρτη, ως απάντηση στην αυξανόμενη επιθετικότητα του βασιλέως της Μακεδονίας Αρχελαού. Σύμφωνα με το συντάκτη του λόγου, στη Λάρισα εκείνη την εποχή είχε επικρατήσει ένα σύστημα οπλιτικής ολιγαρχίας: πολιτικά δικαιώματα είχε όποιος πολίτης είχε τη δυνατότητα – προφανώς οικονομική – να υπηρετήσει την πόλη ως οπλίτης. Στο νέο αυτό πολιτικό σύστημα, σημαντικό ρόλο έπαιζε το *τρίτον μέρος*, όπως αναφέρει ο ομιλητής, δηλαδή μια κοινωνική ομάδα, η οποία έως τότε δεν είχε προφανώς κανένα πολιτικό δικαίωμα. Ο λόγος αυτός, εξαιρετο δείγμα σοφιστικής ρητορείας, δεν θα είχε νόημα εάν δεν απευθυνόταν σε μια συνέλευση των πολιτών της Λάρισας, η οποία, εφόσον ο ομιλητής πετύχαινε το στόχο του, θα είχε την πολιτική δύναμη να αποφασίσει και να υλοποιήσει μια τέτοια συμμαχία. Επομένως θα πρέπει να θεωρηθεί βέβαιο ότι εκείνο το διάστημα λειτούργησε στη Λάρισα ένα συλλογικό όργανο, μια συνέλευση των Λαρισαίων πολιτών. Όπως και στην περίπτωση των Φερών, οποιαδήποτε συσχέτιση του οργάνου αυτού με την Εκκλησία του Δήμου της Αθήνας είναι αβάσιμη και παρακινδυνευμένη.

Θα πρέπει στο σημείο αυτό να σημειωθεί μια ενδιαφέρουσα μαρτυρία. Ο Αριστοτέλης στο έργο *Πολιτικά* μνημονεύει την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου πολιτικού θεσμού στην πόλη της Λάρισας. Αναφέρεται στο θεσμό των *πολιτοφυλάκων* και στον τρόπο που οι κατέχοντες το αξίωμα αυτό εκμεταλλεύονταν τη θέση τους για να αποκτήσουν την εξουσία. Σύμφωνα με τον Σταγειρίτη φιλόσοφο, οι πολιτοφύλακες ασκούσαν δημαγωγική επιρροή στους πολίτες, προκειμένου να εξασφαλίσουν την υποστήριξη των ψήφων τους⁴⁹⁹. Για τον ίδιο θεσμό ο Αινείας Τακτικός, στο έργο του *Τακτικά*, επισημαίνει τη διττή χρήση του όρου, αφενός σχετικώς με στρατιωτικά θέματα (1. 3: *τὰ δὲ τειχῆρη καὶ πολιτοφυλακίσαντα*) και αφετέρου ως πολιτικού θεσμού, ο οποίος αφορούσε τη διαφύλαξη

⁴⁹⁸ *Etymologicum Magnum*, λήμμα *δημιουργός*: *δημιουργοὶ δὲ ἐκαλοῦντο παρὰ τε τοῖς Ἀργείοις καὶ Θεσσαλοῖς ἄρχοντες οἱ περὶ τὰ τέλη.*

⁴⁹⁹ Αριστ. Πολιτ. Ε, 1305b, 22: *...ἢ ὅταν τὸν ὄχλον δημαγωγῶσιν οἱ ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ ὄντες, οἷον ἐν Λαρίσῃ οἱ πολιτοφύλακες διὰ τὸ αἰρεῖσθαι αὐτοὺς τὸν ὄχλον ἐδημαγωγῶν.*

της ασφάλειας των πολιτών (2. 22: *τὰ περὶ τὴν πολιτοφυλακίαν*). Εάν δεχθούμε ότι οι αρμοδιότητες αυτές των *πολιτοφυλάκων* ανταποκρίνονταν και στην περίπτωση της Λάρισας, τότε η λειτουργία τους ως σώματος επιφορτισμένου με την ασφάλεια των πολιτών είναι σαφής και συνάδει απόλυτα με την παραγμένη εσωτερική πολιτική κατάσταση, στην οποία είχε περιέλθει η Λάρισα κατά τα τέλη του 5ου αι. π.Χ., όπως μαρτυρείται και από τον λόγο *Περὶ Πολιτείας*⁵⁰⁰.

Από τη μαρτυρία του Αριστοτέλη συνάγονται, πιστεύουμε, ενδιαφέροντα συμπεράσματα: α) στη Λάρισα θεσπίστηκε ένας θεσμός, οι *πολιτοφύλακες*, με αρμοδιότητα την διασφάλιση της εσωτερικής ηρεμίας στην πόλη β) το αξίωμα του *πολιτοφύλακα* ήταν αιρετό και στη θέση αυτή αναδεικνυόταν κάποιος κατόπιν ψηφοφορίας γ) ο πολιτικός αυτός θεσμός εντασσόταν στα πλαίσια ενός ολιγαρχικού συστήματος διακυβέρνησης, καθώς σε αυτά τα πλαίσια αναφέρεται από τον Αριστοτέλη. Η τελευταία μαρτυρία είναι εξαιρετικά σημαντική, διότι πέραν του γεγονότος ότι μνημονεύεται από τον κατ' εξοχήν αναλυτή της αρχαίας πολιτικής σκέψης, παραδίδεται παράλληλα από εκείνον, με το όνομα του οποίου συνδέεται το μοναδικό κατά την αρχαιότητα σύγγραμμα για τους πολιτικούς θεσμούς της Θεσσαλίας, τη χαμένη σήμερα, με την εξαίρεση δύο αποσπασμάτων, *Θεσσαλῶν Πολιτεία*.

Αμφιλεγόμενη παραμένει η εποχή, στην οποία αναφέρεται η μαρτυρία του Αριστοτέλη. Το ερώτημα μπορεί, πάντως, να απαντηθεί από την εξέταση της πολιτικής ιστορίας της πόλης. Η μόνη περίοδος, κατά την οποία υπερίσχυσε στη Λάρισα ένα ολιγαρχικό καθεστώς ήταν στα τελευταία έτη του 5^{ου} αι. π.Χ., με την επικράτηση μιας οπλιτικής ολιγαρχίας, όπως μαρτυρεί και ο λόγος *Περὶ Πολιτείας*, αποτέλεσμα του εμφυλίου πολέμου και του αιτήματος για εκδημοκρατισμό στην πόλη⁵⁰¹. Η μαρτυρία του Αριστοτέλη δίδει μια επιπλέον πληροφορία για τον τρόπο λειτουργίας του πολιτικού αυτού συστήματος. Το διευρυμένο πλέον, μετά τις μαζικές πολιτικοποιήσεις, σώμα των Λαρισαίων πολιτών εξέλεγε τους *πολιτοφύλακες*, οι οποίοι βάσει του τίτλου του αξιώματός τους ήταν επιφορτισμένοι με την διαχείριση του νέου πολιτεύματος. Η χρήση του παρατατικού από τον Αριστοτέλη (*έδημαγώγουν*) καταδεικνύει ότι υπήρξε μια συνέχεια σε αυτό το πολιτικό σύστημα, αν και δεν διευκρινίζεται η ακριβής διάρκειά του.

⁵⁰⁰ Helly (1977), 536 και υποσ. 14.

⁵⁰¹ Την χρονολόγηση αυτή της εισαγωγής του θεσμού των *δημιουργών* στη Λάρισα πρότεινε πρώτος ο Meyer [(1909), 253, υποσ. 1].

Το «δημοκρατικό πείραμα» της Λάρισας δεν είχε μεγάλη διάρκεια. Όπως συνάγεται από τη μαρτυρία του λόγου *Περί Πολιτείας*, οι κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις οδήγησαν τελικά σε ανοιχτό εμφύλιο πόλεμο μεταξύ των υποστηρικτών της «δημοκρατικής» αλλαγής και των Αλευαδών. Οι Αλευάδες, οι οποίοι παρέμεναν στην πόλη, χωρίς να έχουν τη δύναμη να αντισταθούν στη λαίλαπα των αλλαγών, βρήκαν τελικώς τρόπο να αποκαταστήσουν τη θέση ισχύος τους, τουλάχιστον στην ίδια τη Λάρισα. Αρχικά με την έμμεση στήριξη του Κύρου του Νεώτερου και στη συνέχεια με την άμεση υποστήριξη του βασιλέως της Μακεδονίας Αρχελάου, οι Αλευάδες κατόρθωσαν να επιβληθούν στη «δημοκρατική» παράταξη και να επαναφέρουν τη δυναστεία τους. Στα τέλη του 5^{ου} και στις αρχές του 4^{ου} αι. π.Χ. ο Μήδιος εξουσίαζε τη Λάρισα.

Οι επιγραφικές μαρτυρίες για τον 5^ο αι. π.Χ. είναι ελάχιστες. Μια επιγραφή, η οποία χρονολογήθηκε το δεύτερο μισό του 6^{ου} αι., συγκεκριμένα μεταξύ 520 και 510 π.Χ., αποτελεί την παλαιότερη ένδειξη ύπαρξης ενός αξιώματος⁵⁰². Πρόκειται για μια εγχάρακτη επιγραφή στη βάση ερυθρόμορφου κήλυκα, *hίππαρχος καλός* (Εικ. 6). Ασφαλώς πρέπει να διατυπωθεί η επιφύλαξη ότι δεν αποκλείεται να πρόκειται για κύριο όνομα και όχι για αξίωμα.

Κατά τον 4^ο αι. π.Χ. και μέχρι την έλευση του Φιλίππου Β΄, η πολιτική ζωή της Λάρισας χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία των Αλευαδών και τη διαρκή πάλη τους εναντίον των τυράννων των Φερών. Κατά την περίοδο αυτή δεν γίνεται πλέον καμία μνεία στην ύπαρξη «δημοκρατικής» αντιπολίτευσης στο εσωτερικό της πόλης ή έστω σε κάποια αντίδραση εναντίον της πολιτικής των Αλευαδών, των οποίων η κυριαρχία μοιάζει απόλυτη. Οι Αλευάδες χάνουν την εξουσία τους στη Λάρισα μόνο κατά την περίοδο της ανόδου και τελικά της εκλογής ως ταγού των Θεσσαλών του Ιάσονος των Φερών. Για το σύντομο διάστημα της ταγείας του Ιάσονος, οι Αλευάδες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη θέση τους στην πόλη, όχι όμως και τις φιλοδοξίες τους για την αποκατάσταση της παλαιάς αίγλης της οικογένειας. Η δολοφονία του Ιάσονος και οι δυναστικές έριδες μεταξύ των διαδόχων του έδωσαν την ευκαιρία στους Αλευάδες να επανακάμψουν. Ωστόσο, η αδυναμία τους να αντιμετωπίσουν μόνοι την επιθετικότητα του Αλεξάνδρου των Φερών τους οδήγησε σε ένα διάβημα, το οποίο θα αποδειχθεί μοιραίο τόσο για την πολιτική ανεξαρτησία της Θεσσαλίας, όσο και για τους ίδιους ως φορείς πολιτικής εξουσίας. Το 358 π.Χ. κάνουν έκκληση στον Φίλιππο Β΄ να επέμβει στη

⁵⁰² SEG 34.53 (= SEG 38.447= SEG 54.565) Ιντζεσίλογλου (1979), 222· AR (1987/88) [1988], 37.

Θεσσαλία εναντίον των διαδόχων του Αλεξάνδρου, οι οποίοι, με την υποστήριξη των Φωκέων, είχαν εντείνει την πίεση τους επί των θεσσαλικών πόλεων. Ο Φίλιππος εκμεταλλευόμενος την ευκαιρία που του δόθηκε, επενέβη στη Θεσσαλία, και μετά από σκληρούς αγώνες κατόρθωσε να θέσει τέλος στην τυραννία των Φερών. Η απαλλαγή από την απειλή των τυράννων δεν ήλθε χωρίς κόστος και για τους Αλευάδες. Η αλλαγές που επέβαλε ο Φίλιππος στο πολιτικό τοπίο της Θεσσαλίας με την αναδιοργάνωση του Θεσσαλικού Κοινού και τον ίδιο επικεφαλής ουσιαστικά σήμανε και την παραίτηση των Αλευαδών από τη διεκδίκηση της απόλυτης εξουσίας επί της Θεσσαλίας. Ο νέος πανίσχυρος άρχων του Κοινού δεν θα επέτρεπε την ύπαρξη μιας ισχυρής αντιπολίτευσης σε μια περιοχή ουσιώδους σημασίας για τα μελλοντικά του σχέδια. Μια αινιγματική φυσιογνωμία, ο Σίμος, αναφέρεται από τις πηγές ως *δυνάστης* της Λάρισας την εποχή, μετά την υπαγωγή της Θεσσαλίας στην κυριαρχία του Φιλίππου. Μπορεί να θεωρηθεί βέβαιο ότι ο Σίμος ανήκε στην οικογένεια των Αλευαδών, ωστόσο η θέση του δεν του εξασφάλιζε την απόλυτη εξουσία επί της πόλης της Λάρισας, καθώς η αρχή του εξαρτιόταν από την συνέχιση της εύνοιας του απόλυτου μονάρχη προς το πρόσωπό του.

Χαρακτηριστική του πολιτικού κλίματος που επικράτησε στην Λάρισα κατά τον 4^ο αι. π.Χ. είναι η παντελής σχεδόν έλλειψη επιγραφικών μαρτυριών σχετικά με θέματα πολιτικού ή πολιτειακού ενδιαφέροντος.

Συνάγεται, επομένως, ότι η πόλη της Λάρισας ανέκαθεν κυριαρχείτο από την οικογένεια των Αλευαδών. Ακόμα και σε εποχές, κατά τις οποίες η ισχύς της οικογένειας εκάμπτετο, η επιρροή της επί της πόλης δεν παύει να υφίσταται. Ασκούσαν μια – κατά τα φαινόμενα – ολιγαρχική εξουσία, η οποία στηριζόταν στην οικονομική δύναμη και την αριστοκρατική καταγωγή της οικογένειας. Μετά το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου (404 π.Χ.), ως αποτέλεσμα των δυναμικών αιτημάτων για πολιτικές μεταρρυθμίσεις, ξέσπασε στην πόλη εμφύλιος πόλεμος. Οι συνεχείς συγκρούσεις με μια σταθερά ανερχόμενη αντιπολίτευση, οδήγησαν στη μείωση της δύναμης και στην επακόλουθη ανατροπή της κυριαρχίας των. Για μικρό χρονικό διάστημα (404-400/399 π.Χ.) επικράτησε στην πόλη μια οπλιτική ολιγαρχία, ένα πολιτικό σύστημα που βασιζόταν στη στήριξη κατώτερων κοινωνικών τάξεων, οι οποίες έλαβαν μόλις τότε πολιτικά δικαιώματα. Το σύστημα αυτό είχε ως βάση μια συνέλευση πολιτών, οι οποίοι κατείχαν το δικαίωμα του πολίτη βάσει της δυνατότητας να υπηρετούν την πόλη ως οπλίτες. Το ευρύ αυτό σώμα εξέλεγε μια επιτροπή, τους πολιτοφύλακες, των οποίων οι αρμοδιότητες δεν μπορούν να προσδιοριστούν. Το «δημοκρατικό» αυτό διάλειμμα τερματίζεται με την

επιβολή των Αλευαδών, χάρη σε εξωτερική βοήθεια. Τον 4ο αι. π.Χ. η κυριαρχία των Αλευαδών επί της Λάρισας είναι αδιαμφισβήτητη, όχι όμως και η ηγετική θέση τους στη Θεσσαλία. Η Λάρισα έχει τον πρωτεύοντα ρόλο μεταξύ των θεσσαλικών πόλεων, αυτή τη φορά όμως, όχι ως έδρα ενός κοινού πολιτικού οργανισμού με ομοσπονδιακή οργάνωση, αλλά ως η σημαντικότερη δύναμη και κέντρο της αντίστασης των Θεσσαλών εναντίον των σχεδίων των Φεραίων τυράννων για την επικυριαρχία της Θεσσαλίας. Η πρωτοκαθεδρία αυτή χάνεται κατά τη σύντομη περίοδο της απόλυτης κυριαρχίας του Ιάσονος των Φερών, για να επανέλθει κατά τη διάρκεια των αγώνων εναντίον των διαδόχων του. Η ολιγαρχική εξουσία των Αλευαδών στα στενά όρια της πόλης της Λάρισας θα περιοριστεί μόνο με την τελική επικράτηση του Φιλίππου Β΄ επί των τυράννων και τη συνακόλουθη αναδιοργάνωση του Θεσσαλικού Κοινού υπό τον άμεσο έλεγχο του. Στο νέο αυτό σύστημα, οι Αλευάδες θα παίζουν μόνο δευτερεύοντα ρόλο ως υπόλογοι του Φιλίππου. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι στο εξής δεν γίνεται πλέον μνεία της οικογενείας από τις πηγές.

Σημαντική βοήθεια στην αναδόμηση της πολιτικής δομής της Λάρισας θα μπορούσε να δώσει η αρχαιολογική έρευνα και η αποκάλυψη αρχιτεκτονικών υπολοιμάτων. Δυστυχώς, η συνεχής κατοίκηση της περιοχής και η νεότερη και σύγχρονη ανάπτυξη της πόλης της Λάρισας πάνω στον αρχαίο οικισμό, άφησε ελάχιστα στοιχεία από του οικιστικού ιστού της αρχαίας πόλης. Ορισμένα ευρήματα, αποτέλεσμα κυρίως σωστικών ανασκαφών, επιτρέπουν μόνο την διατύπωση εικασιών για τη θέση των σημαντικότερων δημόσιων κτιρίων της πόλης, όπως ο ναός της Πολιάδος Αθηνάς στην ακρόπολη της αρχαίας Λάρισας ή για τη θέση της «ελεύθερης» αγοράς⁵⁰³.

Η νομισματοκοπία της Λάρισας είναι η παλαιότερη μεταξύ των θεσσαλικών πόλεων. Η αρχή της τοποθετείται χρονικά πριν τους Περσικούς Πολέμους. Σε όλες τις περιόδους της νομισματοκοπίας της πόλης, τα νομίσματα έφεραν στην οπίσθια όψη το εθνικό (ΛΑ, ΛΑΡΙ, ΛΑΡΙΣΑ, ΛΑΡΙΣΑΙΟΝ, ΛΑΡΙΣΑΙΩΝ, ενώ σπανιότερα ΛΑΡΙΣΑΙΑ [ΔΡΑΧΜΗ])⁵⁰⁴.

⁵⁰³ Τζιαφάλιας (1995), 158-159 και 169-174.

⁵⁰⁴ Head (1911²), 298-299· Babelon *Traité* ii. 1, αρ. 1410-1416· Hermann (1924), 1-69· Lorber (1992), 259-282· SNG München, αρ. 42-85

III.3.6 Μόψιον

Μόνοι μάρτυρες για την πιθανή ύπαρξη πολιτικής οργάνωσης στην πόλη Μόψιον είναι τα χαλκά νομίσματα που εκδόθηκαν από αυτή κατά τον 4^ο αι. π.Χ. Σε αυτά αναγράφεται το εθνικό (*ΜΟΨΕΙΩΝ, ΜΟΨΕΑΤΩΝ*)⁵⁰⁵.

III.3.7 Σκοτούσσα

Η Σκοτούσσα ως πόλη με την πολιτική έννοια του όρου μαρτυρείται μόνο από μια επιγραφή του τέλους του 4^{ου}/αρχών 3^{ου} αι. π.Χ. Σε αυτή η πόλη των Σκοτουσσαίων παραχωρεί πολιτικά δικαιώματα, έγκριση καθώς και το δικαίωμα να επιλέξει τη φυλή, στην οποία θέλει να ενταχθεί, στον Απολλόφατο τον Σκιάθιο, υιό του Διοδότειου⁵⁰⁶.

ἀγαθᾶ τύχα Ἀπολλοφάτου
 Διοδοτείου Σκιαθίου ἔδ-
 ουκε ἅ πόλις Σκοτοεσσαί-
 ουν πολιτείαν καὶ ἔνκτα-
 5 σιν πάντων καὶ κοινανεῖ-
 μεν πάντων τοῦνπερ καὶ
 τὸς λοιπὸς Σκοτοεσσαῖος
 καὶ φυλᾶς ἔμμεν ποίας κε
 βέλλεται ταγεύοντων
 10 Ξενοφάντιο Ἀγασσαίοι-
 ο, Σουίδαο Σουισαίοιο,
 Ἄστοκλέαο Ὀρθαγραίοιο,
 Δαμοκράτεος Δαμαγειτεί-
 οιο, Συλόχοιο Λακουνείοιο
 15 εἴλετο ἔμμεν Οἰλυκίδας.

Η επιγραφή έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, διότι μαρτυρεί την οργάνωση των κατοίκων της Σκοτούσσας σε φυλές. Η φυλή, την οποία επέλεξε το τιμώμενο πρόσωπο, έφερε την επωνυμία Οιλυκίδες. Επίσης μαρτυρείται ο πολιτικός θεσμός της συνέλευσης των Σκοτουσσαίων, η οποία είχε την αρμοδιότητα της παραχώρησης πολιτικών δικαιωμάτων σε κάποιον ξένο. Η ύπαρξη της συνέλευσης αυτής μαρτυρείται και από τις γραπτές πηγές. Ο Διόδωρος σημειώνει ότι το 367/366 π.Χ. ο τύραννος των Φερών Αλέξανδρος συγκάλεσε την εκκλησία των πολιτών στο θέατρο της Σκοτούσσας και στη συνέχεια διέταξε τους μισθοφόρους του να κατασφάξουν όλους τους συμμετέχοντες⁵⁰⁷.

Η Σκοτούσσα επιδόθηκε από νωρίς σε νομισματική παραγωγή. Από το 480 έως το 400 π.Χ. έκοψε νομίσματα, αρχικά με τύπους κοινούς με εκείνους της Λάρισας, της

⁵⁰⁵ Head (1911²), 302· Babelon *Traité* ii. 4, αρ. 744· Rogers (1932), αρ. 412-413.

⁵⁰⁶ *SEG* 43, 310· Τζιαφάλιας (1988), 282.

⁵⁰⁷ Διοδ. 15. 75. 1. Για το θέατρο της πόλης, βλ. Πανσ. 6. 5. 2· πρβλ. Stählin (1924a), 204· Dilke (1948), 138-139.

Κραννώνας, των Περραιβών, της Φαρκαδώνας, των Φερών και της Τρίκκης⁵⁰⁸, ενώ λίγο αργότερα εξέδωσε νομίσματα με τύπους όμοιους με εκείνους των Φερών στο όνομα των *Θεσσαλῶν*⁵⁰⁹. Κατά την περίοδο 400 έως 367 π.Χ., έκοψε αργυρά και χάλκινα νομίσματα με δικούς της τύπους⁵¹⁰. Στις εκδόσεις της πόλης σε όλες τις περιόδους της νομισματικής της παραγωγής, στην οπίσθια όψη αναγράφεται το εθνικό *ΣΚΟΤΟΥΣΣΑΙΩΝ*. Από τον Ξενοφόντα μαρτυρείται ότι η πόλη της Σκοτούσσας μαζί με άλλες θεσσαλικές πόλεις (Λάρισα, Κραννών, Φάρσαλος) συμάχησε το 395/394 π.Χ. με τους Βοιωτούς.

Όλα τα προαναφερθέντα στοιχεία καταδεικνύουν ότι η Σκοτούσσα αποτελούσε έναν αυτοδιαχειριζόμενο πολιτικό οργανισμό ήδη από το τέλος του 5^{ου} αι. π.Χ. και πιθανότατα έως το 367 π.Χ. Η πολιτική αυτή οργάνωση πρέπει να συνδέεται με τις πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις του τέλους του 5^{ου}/αρχών του 4^{ου} αι., οπότε και οι θεσσαλικές πόλεις γνωρίζουν μια φάση δημοκρατικών, κατά το μάλλον ή ήττον, αλλαγών στον τρόπο διακυβέρνησής των.

Επιπλέον στοιχεία για την πολιτική οργάνωση της πόλης στο εξής μπορούν να αντληθούν από τη νομισματοκοπία της. Τον 4ο αι. π.Χ. κόπηκαν κυρίως χαλκά νομίσματα με το εθνικό *ΣΚΟ* ή *ΣΚΟΤΟΥΣΣΑΙΩΝ*⁵¹¹.

III.3.8 Φερές

Στην περίπτωση των Φερών οι επιγραφικές μαρτυρίες για την ύπαρξη πολιτικών θεσμών είναι πλούσιες. Για τον 5^ο αι. π.Χ., οι επιγραφές, τις οποίες μπορούμε να αξιοποιήσουμε, είναι μόλις τέσσερις. Πρόκειται για τρία ψηφίσματα των Φεραίων σχετικά με την απόδοση του τίτλου του προξένου και άλλων προνομίων που συνόδευαν τη θέση αυτή, όπως επίσης και για έναν κατάλογο ονομάτων και αντικειμένων, ο οποίος ερμηνεύθηκε ως κατάλογος *ιερών χρημάτων*⁵¹². Ο εκδότης των επιγραφών⁵¹³ τοποθέτησε χρονικά τις δύο από αυτές στο δεύτερο μισό του 5^{ου} αι., στο διάστημα μεταξύ 450 έως 425 π.Χ., ενώ η τρίτη επιγραφή χρονολογήθηκε μεταξύ 5^{ου} και 4^{ου} αι. π.Χ..

Το χαρακτηριστικό αυτών των επιγραφών, όπως και των υπολοίπων του 4^{ου} αι. π.Χ., τις οποίες θα εξετάσουμε στη συνέχεια, είναι ότι χαράχθηκαν σε χάλκινα ελάσματα, μικρού μεγέθους, στις άκρες των οποίων υπάρχουν οπές ανάρτησης. Ένα ακόμα

⁵⁰⁸ Kraay (1976), 115-116 και Martin (1985), 36-37.

⁵⁰⁹ Kraay (1976), 116 και Martin (1985), 37-38.

⁵¹⁰ Head, (1911²) 309 Rogers (1932), αρ. 539-545 SNG Cop. Thessaly 250-252 Liampi (1996), 107.

⁵¹¹ Head (1911²), 309 Babelon *Traité* ii. 1, αρ. 1030-1031 Rogers (1932), αρ. 539-545 Liampi (1996), 107 SNG München, αρ. 179-1182.

⁵¹² Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου (2000), 112-114.

⁵¹³ Béquignon (1964), 400-412, αρ. 415 και 416

ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι οι επιγραφές αυτές, όπως και εκείνες του 4^{ου} αι. π.Χ. ήρθαν στο φως κατά τη διάρκεια ανασκαφών σε χώρο μακριά από το σημείο της αγοράς των Φερών, όπου αποκαλύφθηκαν τα κατάλοιπα ναού, ο οποίος ταυτίζεται με το ιερό τέμενος της Αρτέμιδος Εννοδίας⁵¹⁴.

Η πρώτη επιγραφή⁵¹⁵ αφορά στην απόδοση προξενίας στον Αριστόμαχο από τον Οπούντα της Ανατολικής Λοκρίδας.

Ἀριστόμαχος
Ὀπόντιο[ς πρό]ξ-
ενος ἀσ[φάλει]α
χαυτοῖ καὶ τ.ο(ῖ)ς
κένο καὶ ἀσυλί-
α καὶ πολέμοιο
καὶ *η*ρένας.

Αν και δεν αναγράφεται η εκδίδουσα αρχή, η επιγραφή έχει αποδοθεί σωστά στις Φερές, λόγω της ανεύρεσής της στο χώρο του ιερού της Αρτέμιδος Εννοδίας. Η προξενία συνοδεύεται από την παραχώρηση ασφαλείας και ασυλίας στον Αριστόμαχο αλλά και στους οικείους του. Χαρακτηριστική, επίσης, είναι η ρητή επισήμανση στους δύο τελευταίους στίχους ότι τα προνόμια ισχύουν στην περίπτωση πολέμου, αλλά και κατά την περίοδο ειρήνης.

Η δεύτερη επιγραφή⁵¹⁶ αποτελεί απόφαση των Φεραίων για την απόδοση προξενίας στον Επικρατίδα, ο οποίος καταγόταν από την πόλη Πρόερνα της Αχαΐας Φθιώτιδος.

Φεραῖοι [ἐ]δό[κ]αι-
εν προξενίαν
κάσυλίαν
Ἐπικρατίδα[ι]
[αὐτ]οῖ καὶ παί-
[δ]εσσι
Προελνίο[ις].

Η προξενία συνοδεύεται από ασυλία και επεκτείνεται, πέρα από τον ίδιο τον Επικρατίδα, και στα παιδιά του, από την Πρόερνα της Αχαΐας Φθιώτιδας⁵¹⁷. Η επιγραφή

⁵¹⁴ Σχετικά με την ταύτιση του ναού με το ιερό της Αρτέμιδος Εννοδίας βλ. Χρυσοστόμου (1998), 25-47. Στον ίδιο χώρο έχουν έρθει στο φως πάμπολλα χαλκά αντικείμενα, όπως πόρτες, τα οποία θεωρούνται προσφορές προς τιμή της λατρευόμενης θεότητας. Σχετικά βλ. Georganas (2008), 278-279, όπου και η σχετική βιβλιογραφία.

⁵¹⁵ SEG 23, 415 Béquignon (1964), 400, αρ. 1.

⁵¹⁶ IG IX², 257 SEG 23, 416 Béquignon (1964), 402, αρ. 3 (J. & L.) Robert (1965), αρ. 214, 3.

αναγράφηκε σε χάλκινο έλασμα και χρονολογήθηκε, όπως και η προηγούμενη, μεταξύ 450 και 425 π.Χ.

Η τελευταία επιγραφή⁵¹⁸, η οποία χρονολογήθηκε στο μεταίχμιο μεταξύ 5^{ου} και 4^{ου} αι. π.Χ., περιλαμβάνει ένα ακόμα ψήφισμα των Φεραίων για την απόδοση προξενίας στον Αρχέλαο, υιό του Σμικρίωνος, από τη Θήβα.

Αρχελάωι : Θηβαίωι
Σμικρίωνος υιώι
Φεραῖοι ἔδοσαν
προξενίαν καὶ ἀσυλίαν
αὐτῶι καὶ γενεᾷ
καὶ χρήμασιν.
Κρατεραῖος
Ἀγασικράτεος.

Στο ψήφισμα αυτό, πέραν της προξενίας και της ασυλίας, αναφέρεται ότι στον νέο πρόξενο παραχωρήθηκαν από τους Φεραίους και χρήματα, ενώ τα προνόμια εκτείνονται πέραν του ίδιου και σε ολόκληρη την οικογένειά του. Η επιγραφή τελειώνει με την αναγραφή ενός ονόματος, το οποίο όμως προστέθηκε αργότερα.

Στο δεύτερο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. χρονολογήθηκε ένα χάλκινο έλασμα, σπασμένο σε τρία μέρη και επιδιορθωμένο ήδη από την αρχαιότητα, το οποίο φέρει την ακόλουθη επιγραφή⁵¹⁹:

[- - -]YK[-]ONT[- -]A
ἔχει Φάλαρις στ[ατέρας;]
μυρίδς vacat
πὰρ τῶν ἀρχόντῶ[ν]
ἔχει Θεόζοτος μ[υρίδς - -]
χελλίδς Feξέκο[ντα - - - -]
λος hèn καὶ δέκα [- - - -]

Η αποσπασματικότητα της επιγραφής δημιουργεί προβλήματα στην ανάγνωσή της, αν και η προτεινόμενη ερμηνεία της ως κατάλογος *ιερών χρημάτων* πρέπει να είναι ορθή. Το σημαντικότερο στοιχείο που προσφέρει η συγκεκριμένη επιγραφή βρίσκεται στη φράση *πὰρ τῶν ἀρχόντῶ[ν]* του πέμπτου στίχου. Αναφέρεται σε μια ομάδα αρχόντων, χωρίς να διευκρινίζονται οι αρμοδιότητές τους. Η συσχέτιση της φράσης με αντίστοιχες, οι οποίες απαντούν σε επιγραφές από τον Άτραγα (*οἱ ἀμφὶ Κόρρον, [οἱ κ]α[τ'] Ἀριθέος*

⁵¹⁷ Για τη θέση της πόλης βλ. Στράβων 9.5.10. Πρβλ. Kip (1910), 70-71· Daux – de la Coste Messelière (1924), 356-359· Stählin (1924), 157-158· Ντάφφα-Νικονάνου (1973), 34-35· Παπακωνσταντίνου (1994), 236-238· IACP (2004), 716, αρ. 441.

⁵¹⁸ SEG 23, 417· Béquignon (1964), 402, αρ. 2.

⁵¹⁹ Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου (2000), 112-114.

ἄρχοντες)⁵²⁰, δεν είναι ορθή, διότι στη συγκεκριμένη περίπτωση γίνεται αναφορά γενικά σε μία ομάδα αρχόντων, στους οποίους πιθανώς να είχε ανατεθεί το καθήκον να συγκεντρώσουν ή να διαχειριστούν τα ιερά χρήματα, και όχι σε ένα σώμα αρχόντων, το οποίο είχε επικεφαλής έναν επώνυμο πολίτη και, όπως προκύπτει από τα συμφραζόμενα, ήταν περιβεβλημένη με συγκεκριμένες πολιτικές εξουσίες (δικαστικές ή εκτελεστικές).

Τον 4ο αι. π.Χ. χρονολογούνται δεκαεπτά ψηφίσματα από τις Φερέες, τα οποία αφορούν την απόδοση προξενίας σε διάφορα πρόσωπα. Είναι, επίσης, αναγραμμένα επί χάλκινων ελασμάτων, τα οποία σώζονται είτε ακέραια είτε αποσπασματικά. Όλες οι περιπτώσεις έχουν αναγνωριστεί ως αποφάσεις των Φεραίων για την απόδοση προξενίας.

Η πρώτη επιγραφή⁵²¹ περιλαμβάνει την απόφαση των Φεραίων για την απόδοση προξενίας και άλλων προνομίων σε μια ομάδα τριών προσώπων, εκ των οποίων σώζονται μόνο τα ονόματα Πραξιτέλης και Βαυκίδης, όχι όμως και τα εθνικά τους⁵²².

[Π]ραξιτέλει [-----]
καὶ Βαυκίδει Φεραῖο[ι ἔδοσαν]
προξενίαν καὶ ἀσυλ[ίαν]
καὶ ἀτέ(λ)ειαν καὶ α[ὐτοῖς]
5 καὶ χρήμασιν καὶ γ[ενεᾶ]
τᾶι τούτων καὶ ὄσσ[ας γᾶς]
Φεραῖοι ἄρχοντι vacat

Σε αυτά τα πρόσωπα και στους απογόνους τους οι Φεραῖοι, σύμφωνα με το ψήφισμα, απέδωσαν, πέραν της προξενίας, ασυλία και ατέλεια⁵²³. Ιδιαίτερως σημαντική είναι η επέκταση του προνομίου της *ἀτέλειας* και στους απογόνους των τιμώμενων, αλλά και στην περιουσία τους. Η απόφαση επικυρώνεται με την αναφορά στον τελευταίο στίχο ως εγγυητών της απόφασης των Φεραίων αρχόντων, χωρίς όμως να είμαστε σε θέση να προσδιορίσουμε με ακρίβεια την εξουσία που αυτοί ασκούσαν. Η συμπλήρωση του στίχου 6 της επιγραφής με τη λέξη *γᾶς* έγινε κατ' αναλογίαν προς το αττικό προξενικό ψήφισμα IG I² 93, 14, όπου αναγράφεται η φράση *ὄσης Ἀθηναῖοι κρατοσι...*, εννοώντας την επικράτεια των Αθηναίων⁵²⁴. Σε συνάρτηση με τον ακόλουθο στίχο, όπου μνημονεύονται αόριστα οι Φεραῖοι ἄρχοντες, μπορούμε να υποθέσουμε ότι το νόημα του στίχου είναι ότι οι Φεραῖοι ἄρχοντες εγγυώνται την ισχύ των προνομίων σε όλη την επικράτεια των

⁵²⁰ Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου (2000), 114, η οποία, για την ερμηνεία της φράσης, παραπέμπει, όπως θεωρούμε λανθασμένα, στις δύο επιγραφές του Ἄτραγος.

⁵²¹ SEG 23, 418 Béquignon (1964), 404, αρ. 4 Robert (1965), 117, αρ. 214.

⁵²² SEG 23, 418, σ. 145-146, όπου στον πρώτο στίχο μετά το όνομα του Πραξιτέλη εικάζεται ότι υπήρχαν επιπλέον ένα ή δύο ονόματα, τα οποία δεν σώζονται. Βλ. και Klaffenbach (1967), 53, αρ. 1.

⁵²³ Το όνομα Πραξιτέλης ήταν διαδεδομένο στη Βοιωτία, απαντά, όμως, και σε θεσσαλικές πόλεις, όπως στη Λάρισα, τα Σπάλαθρα και μεταγενέστερα τη Δημητριάδα, βλ. LGPN III B, λ. Πραξιτέλης).

⁵²⁴ Klaffenbach, (1967), 53, σημ. 1.

Φερών. Η φράση *Φεραῖοι ἄρχοντι* αναμφίβολα αναφέρεται σε ένα σώμα αρχόντων, οι οποίοι κατείχαν την ανώτατη εξουσία στην πόλη, ως εκτελεστική εξουσία, και είχαν υπό την εποπτεία τους όλη την φεραϊκή επικράτεια, ενώ ήταν υποχρεωμένοι να σεβαστούν και να εφαρμόσουν τις αποφάσεις ενός ευρύτερου νομοθετικού σώματος, των *Φεραίων*. Επομένως, η συσχέτιση της απονομής των προνομίων με τους Φεραίους τυράννους δεν είναι ορθή και πρέπει να απορριφθεί⁵²⁵.

Στην απόδοση προξενίας στον Σκοτουςσαίο Αριστοκλέα⁵²⁶ αναφέρεται η επόμενη επιγραφή του 4^{ου} αι. π.Χ.⁵²⁷, στον οποίο οι Φεραίοι απέδωσαν επίσης ασυλία, ατέλεια και χρήματα.

Αριστοκλέαι Σκοτ-
οσσαίωι Φεραῖοι ἔδ-
ωκαν προξενίαν
κα[ἰ ἄ]σ[υλίαν]
κ[αἰ ἄτ]έ[λειαν]
[α]ὐτῶι [καὶ χρή]μασι.

Σε έναν ακόμα Οπούντιο Λοκρό, τον Δάμυλλο, οι Φεραίοι απέδωσαν προξενία, τον 4^ο αι. π.Χ.⁵²⁸

Δαμύλλω[ι]
Ὅποεντίω[ι]
Φεραῖοι ἔδ[οσ]-
αν προξενί[αν]
ἀτέλειαν ἀσυλ[ία]-
ν προδικία[ν]
αὐτῶι καὶ τοῖς [κεί]-
νου καὶ πολέμο-
υ καὶ ἱράνης.

Είναι ενδιαφέρον να τονιστεί ότι, εν συγκρίσει με την ανάλογη απόφαση των Φεραίων για απόδοση του τίτλου του προξένου σε έναν άλλον Οπούντιο, κατά τον 5^ο αι. π.Χ., υπάρχουν αρκετές ομοιότητες, αλλά και διαφορές. Όπως και στο παλαιότερο ψήφισμα για τον Οπούντιο Αριστόμαχο, έτσι και σε αυτή την περίπτωση, χορηγείται στον συμπατριώτη του Δάμυλλο και τους οικείους του προξενία και ασυλία. Ενώ, όμως, απουσιάζει τον 4^ο αι. η χορήγηση ασφάλειας, προστίθεται η παραχώρηση ατέλειας και

⁵²⁵ Την άποψη ότι η επιγραφή ανάγεται στην εποχή της εγκαθίδρυσης της τυραννίδας στις Φερές διατύπωσαν το ζεύγος Robert (1967), αρ. 330, την οποία αποδέχεται, λανθασμένα, και η Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου (2000), 116.

⁵²⁶ Το όνομα εμφανίζεται, επίσης, σε επιγραφή από τη Λάρισα (SEG 31, 579) του 2^{ου} αι. π.Χ. και με τη μορφή Αριστοκλής σε επιγραφή από την ίδια πόλη (SEG 33, 464), χρονολογημένη το 27 π.Χ. Βλ. Κοντογιάννης (2009), 32-33.

⁵²⁷ SEG 23, 419· Béquignon (1964), 405, αρ. 5

⁵²⁸ SEG 23, 420· Béquignon (1964), 405, αρ. 6.

προδικίας. Χαρακτηριστική επίσης είναι η ομοιότητα των δύο ψηφισμάτων στους τελευταίους δύο στίχους, όπου επισημαίνεται η ισχύς των προνομίων αυτών σε περίοδο ειρήνης αλλά και πολέμου. Η επισήμανση αυτή είναι σημαντική, διότι καταδεικνύει την ιδιαίτερη σχέση μεταξύ των δύο πόλεων.

Αποσπασματικά σώζεται ψήφισμα σε χάλκινο έλασμα⁵²⁹ για την απόδοση προνομίων σε δύο Θεσσαλούς, τον Ευρύ[-----] και τον Ιππόστρατο, καταγόμενους από την πόλη Κραννώνα.

τοῖς Κρα[ννουί]-
οῖς Εὐρυ[---]
καὶ Ἴπποστρ[άτωι]
ἀσυλίαν καὶ [αὐτο]-
ῖς καὶ [χ]ρεμά[τεσσ]-
ιν καὶ ἐπινο[μίαν].

Στο ψήφισμα δεν αναγράφεται το εθνικό των Φεραίων, η επιγραφή όμως εκδόθηκε με βεβαιότητα από τις Φερές. Στους δύο Κραννώνιους, οι Φεραίοι απέδωσαν ασυλία και επινομία. Τα προνόμια αυτά επεκτείνονται και στους οικείους των τιμώμενων προσώπων, αλλά και στα περιουσιακά τους στοιχεία, τα οποία βρίσκονταν προφανώς στο έδαφος των Φερών. Η προτεινόμενη συμπλήρωση των ονομάτων των τιμώμενων, βάσει των σωζόμενων γραμμάτων, σε Ευρυδάμας και Ιππόστρατος πρέπει να γίνει αποδεκτή ως ορθή. Αντίθετα, η πρόταση⁵³⁰ στον πρώτο στίχο αντί για *Κραννουνίοις* να διαβαστεί το εθνικό *Κροτωναίοις* δεν ευσταθεί, διότι ο τύπος αυτός δεν μαρτυρείται αλλού

Σε ακόμα έναν Θεσσαλό, τον Ιππο[....] από τη Θήβα της Αχαΐας Φθιώτιδος, προσέφεραν οι Φεραίοι προξενία⁵³¹.

θεός
[---] οἱ Θηβαῖοι Ἀχαῖοι Ἴππο.[...]
[---] φεραῖοι ἐδώκαιεν προξ[εν]-
[ίαν καὶ] ἀτέλειαν καὶ ἀσυλί[αν]
[καὶ ἐπιν]ομίαν καὶ πολέμοιο [καὶ]
[ἱράνης κ]αὶ αὐτο[ῖς κα]ὶ οἰκιά[ταις]
[---]ασαν[-----]
[-----]

Ταυτόχρονα χορηγείται ατέλεια, ασυλία και επινομία στον ίδιο και στους οικείους του, με τη ρητή διαβεβαίωση ότι τα παραπάνω προνόμια ισχύουν σε περίοδο πολέμου και ειρήνης.

⁵²⁹ SEG 23, 421: Béquignon (1964), 406, αρ. 7 (J. & L.) Robert (1965), αρ. 214, 7.

⁵³⁰ Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου (2000), 109-111.

⁵³¹ SEG 23, 422: Béquignon (1964), 407, αρ. 8.

Στο επόμενο έλασμα δεν σώζεται το όνομα του τιμώμενου προσώπου, ούτε η προέλευσή του⁵³².

[Φ]εραίοι ἔδω[καν]
 . . . αιο προξενίαν
 καὶ ἀσυλίαν κ[αί]
 [α]ὐτῶι καὶ γενε[αί]
 [πολέ]μο καὶ [ἱράνης].

Και σε αυτή τη περίπτωση, οι Φεραίοι αποδίδουν σε κάποιον προξενία και ασυλία, στον ίδιο και την οικογένειά του, τόσο σε εμπόλεμη όσο και σε ειρηνική περίοδο.

Στο αποσπασματικά διατηρημένο επόμενο χάλκινο έλασμα δεν υφίσταται πλέον το όνομα και το εθνικό του τιμώμενου προσώπου⁵³³.

[-----]
 ωι [Φεραῖοι ἔδω]-
 καν κα[ὐτῶι καὶ γενεᾶι κ]-
 αὶ χρήμα[σιν προξενίαν ἐπ]-
 νομίαν [ἀτέλειαν ἀσυλ]-
 ἴαν ἀσφάλ[ειαν -----]
 [ο]ἷσπερ τὰ ψε[φίσματα ἀφαιρε]-
 [θῆι] ἢ κλεφθῆι [ὕ]π[ό]τινος]
 . . . αἶ κέ τις Φεραίων
 κρ. . . . . καταγινώσκειν.

Τον άγνωστο τιμώμενο και την οικογένειά του οι Φεραίοι, πέραν της προξενίας, τίμησαν με χρήματα, επινομία, ατέλεια, ασυλία και ασφάλεια. Ιδιαίτερης μνείας χρήζει στο εν λόγω κείμενο η προσθήκη στους τελευταίους στίχους μιας προειδοποίησης για την περίπτωση που το έλασμα αφαιρεθεί ή κλαπεί από κάποιον. Η σημασία της προσθήκης έγκειται στο ότι το ψήφισμα, πέραν της έγκρισης των Φεραίων, τίθεται και υπό την προστασία μιας θεότητας, μετατρέποντας έτσι μια πιθανή καταστροφή του σε πράξη ιεροσυλίας. Το ψήφισμα αποκαλύφθηκε πλησίον της αγοράς της πόλης (Εικ. 7), κατά την ανασκαφή ενός δωρικού ναού (Εικ. 8), ο οποίος έχει ταυτιστεί ορθώς με το ιερό τέμενος της Αρτέμιδος Εννοδίας, της κυριότερης θεότητας του φεραϊκού πανθέου⁵³⁴.

⁵³² SEG 23, 423· Béquignon (1964), 408, αρ. 9.

⁵³³ SEG 23, 424· Béquignon (1964), 408, αρ. 10.

⁵³⁴ Ο Béquignon [(1964), 408-410, αρ. 10] είχε εκφράσει την άποψη πως το ψήφισμα είχε τεθεί υπό την προστασία του Διός Θαυλίου. Για το δωρικό ναό των Φερών, βλ. Østby (1994), 139-142, ο οποίος δεν διατυπώνει σαφή γνώμη για την ταυτότητα της λατρευομένης θεότητας. Για την ταύτιση του ναού με το ιερό της Αρτέμιδος Εννοδίας, βλ. Χρυσοστόμου (1998), 25-47. Σχετικά με τη σπουδαιότητα της λατρείας της Αρτέμιδος Εν(ν)οδίας και της σημασίας του ιερού της κατά την αρχαϊκή περίοδο βλ. Morgan (1997), 170-175.

Ακολουθεί μία σειρά επιγραφών, οι οποίες σώζονται αποσπασματικά λόγω της φθοράς των φορέων, ήτοι των χάλκινων ελασμάτων. Αποδίδονται, πάντως, με βεβαιότητα στην πόλη των Φερών, διότι εντοπίστηκαν στον ίδιο χώρο με τις προηγούμενες.

Προξενία, ασυλία και χρήματα χορηγούνται σε δύο άτομα, τα ονόματα των οποίων σώζονται μερικώς, όπως μνημονεύεται σε απότμημα ελάσματος⁵³⁵.

[-----]δρόμωι κα[ι-----]
 [-----]μενίοις [-----]
 [---- προξεν]ίαν καὶ [ἀσυλίαν ----]
 [----- αὐτο]ῖς καὶ γε[νεῶι -----]
 [-----] καὶ χρή[μασιν ----]

Στον πρώτο στίχο της ελλιπούς επιγραφής, διαβάστηκε η λέξη *δρόμωι*, η οποία ερμηνεύθηκε ως το δεύτερο συνθετικό ενός κύριο ονόματος. Παράλληλα, η ύπαρξη του παρατακτικού συνδέσμου *καὶ* αμέσως μετά οδήγησε στην λογική υπόθεση ότι ακολουθούσε ένα δεύτερο κύριο όνομα. Το εθνικό των δύο τιμώμενων προσώπων, μέρος του οποίου ενδεχομένως διατηρήθηκε στο δεύτερο στίχο, δεν μπορεί να ταυτιστεί με ακρίβεια.

Αναλόγου περιεχομένου επιγραφικά κείμενα αναγνωρίστηκαν σε μια σειρά θραυσμάτων χάλκινων ελασμάτων, τα οποία αποδίδονται με βεβαιότητα στις Φερές, καθώς συμπληρώνεται δίχως δυσκολία το εθνικό των Φεραίων⁵³⁶.

(α) [-----]	β) [---]ιαω[-----]
καὶ ἀ[σφάλειαν ---- ἄ]	[---]σιοι Φ[εραῖοι -----]
συλία[ν -----]	[---] προξενί[αν -----]
καὶ χρε[μασιν ----]	[---] καὶ ἰρήν[-----]
	[---] καὶ γενεῶι [-----]

Στο πρώτο θραύσμα⁵³⁷ (α) καταγράφεται η απόδοση ασφαλείας, ασυλίας και χρημάτων, ενώ στο άνω τμήμα της επιγραφής το οποίο λείπει, είναι βέβαιο ότι θα αναφερόταν και η απόδοση προξενίας στον άγνωστο τιμώμενο. Στο δεύτερο θραύσμα⁵³⁸ (β), όπου το εθνικό Φεραίων μπορεί να συμπληρωθεί μάλλον με ασφάλεια στο δεύτερο στίχο, αποδίδεται προξενία στον τιμώμενο και την οικογένειά του, ενώ, στον τέταρτο στίχο, η αποσπασματική φράση *καὶ ἰρήν[ης...]* είναι βέβαιο ότι αναφερόταν στην ισχύ του ψηφίσματος τόσο σε καιρό ειρήνης όσο και πολέμου, ως εἴθισται σε αντίστοιχες περιπτώσεις.

⁵³⁵ SEG 23, 426 Béquignon (1964), 410, αρ. 12

⁵³⁶ SEG 23, 427-432 Béquignon (1964), 411-412, αρ. 13a-f.

⁵³⁷ SEG 23, 427 Béquignon (1964), 411, αρ. 13a.

⁵³⁸ SEG 23, 428 Béquignon (1964), 411, αρ. 13b.

γ) [--- Φερ]άοι [---]
 [-----]αν[-----]
 [---αὐ]τοῖς [---]
 [---γ]ενεᾶι [---]
 [-----]ασ[-----]
 [-----]υ[-----]
 [-----]στ[-----]

δ) [---]ν προξ[ενίαν -----]
 [---εἰ]ρήνη[ς -----]
 [-----]κοφρον[-----]
 [-----]σσον[-----]
 [-----]μν[-----]

Στο επόμενο θραύσμα⁵³⁹ (γ) το εθνικό Φεραίων συμπληρώνεται με ασφάλεια στον πρώτο στίχο, ενώ τα αποδιδόμενα πρόνομια, τα οποία δεν σώζονται, επεκτείνονται όχι μόνο στο τιμώμενο πρόσωπο αλλά και στην οικογένειά του. Προξενία σε περίοδο ειρήνης και πολέμου παραχωρείται και με το επόμενο θραύσμα⁵⁴⁰ (δ), ενώ στο ακόλουθο⁵⁴¹ (ε) μόνο το εθνικό μπορεί να αναγνωσθεί δίχως επιφύλαξη. Στο τελευταίο θραύσμα⁵⁴² (στ) αναγνωρίσιμη είναι η απόδοση ασυλίας και χρημάτων από τους Φεραίους σε άγνωστο πρόσωπο.

ε) [-----]
 θρα[-----]
 Φεραῖ[οι ----- ἔδο]-
 σ[αν -----]

στ) [-----]
 ἀσυλίαν [-----]
 καὶ Φε[-----]
 χιλ[-----]
 καὶ χρή[μασιν -----]

Για το τέλος αφήσαμε ένα ακόμη χάλκινο έλασμα ιδιαίτερου ενδιαφέροντος με αποσπασματικά σωζόμενη επιγραφή, η οποία καταγράφει την απόδοση ασυλίας, ατέλειας και ασφάλειας από τους Φεραίους σε κάποιο πρόσωπο και την οικογένειά του τόσο σε περίοδο ειρήνης όσο και πολέμου⁵⁴³.

[---]κ[---]
 [Φερα]ῖοι ἔδω[καν]
 [ἀσυλ]ίαν καὶ ἀτέλειαν καὶ ἀσφά]-
 λειαν καὶ αὐτῶι [-----]
 καὶ πολέμο κα[ὶ εἰρήνης],
 ταγευόντων [-----]
 [. . .]υμῶνος [-----]
 [. . .]γετα ε[-----]
 [. . .]ρενικοι[-----]
 [. . .] Νικοκ[-----]

Ένα στοιχείο που κάνει την επιγραφή αυτή να ξεχωρίζει από τις υπόλοιπες είναι η αναγραφή στον έκτο στίχο της μετοχής *ταγευόντων*, η οποία ακολουθείται από τέσσερα ονόματα μερικώς σωζόμενα. Το στοιχείο αυτό είναι καταλυτικό για την χρονολόγηση της

⁵³⁹ SEG 23, 429· Béquignon (1964), 411, αρ. 13c.

⁵⁴⁰ SEG 23, 430· Béquignon (1964), 411-412, αρ. 13d.

⁵⁴¹ SEG 23, 431· Béquignon (1964), 412, αρ. 13e.

⁵⁴² SEG 23, 432· Béquignon (1964), 412, αρ. 13f.

⁵⁴³ SEG 23, 425· Béquignon (1964), 410, αρ. 11.

επιγραφής, η οποία πρέπει να τοποθετηθεί στο δεύτερο μισό του 4^{ου} αιώνα και συγκεκριμένα μετά την υποταγή της Θεσσαλίας στο Φίλιππο Β΄ της Μακεδονίας και την αναδιοργάνωση του Θεσσαλικού Κοινού.

Οι επιγραφικές μαρτυρίες για την πόλη των Φερών κατά τον 4^ο αι. π.Χ. ολοκληρώνονται με μία επιγραφή⁵⁴⁴, η οποία χρονολογείται στις αρχές του 4^{ου} αι., αφορά την απόδοση προξενίας, ασυλίας και ατέλειας στον Λυκίδα και τον αδελφό του, του οποίου το όνομα δεν σημειώνεται στο κείμενο, από τον Οπούντα της Ανατολικής Λοκρίδας.

Λυκίδαι καὶ ἀ-
δελφεῶδι Ὀπον-
τίοις καὶ οἰκ-
ιάταις ἔδωκα-
μ Φεραῖοι προ-
ξενίαν, ἀσυλ[ί]-
αν, ἀτέλειαν.

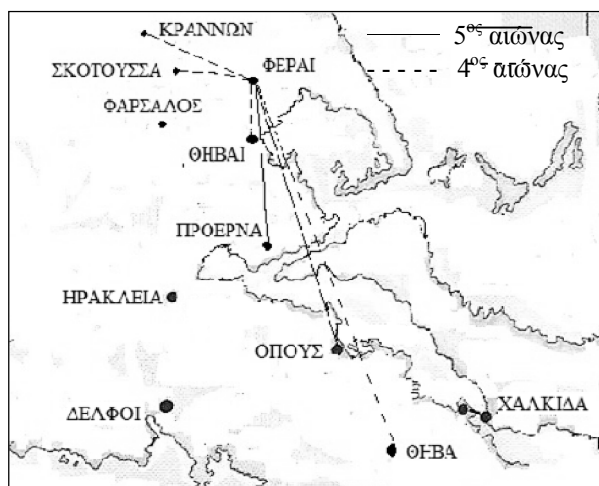
Τα προνόμια αυτά εκτείνονται και στους οικείους των δύο αδελφών, σύμφωνα με την απόφαση των Φεραίων.

Από τις επιγραφές που εξετάστηκαν συνάγονται ενδιαφέροντα συμπεράσματα σχετικά με την πολιτική κατάσταση που επικράτησε κατά περιόδους στις Φερές τόσο κατά τον 5^ο όσο κυρίως κατά τον 4^ο αι. π.Χ. Και οι δύο ομάδες επιγραφών, όπως ταξινομήθηκαν χρονολογικά, αποδεικνύουν ότι και στις δύο περιόδους λειτούργησε στις Φερές ένα συλλογικό όργανο, βάσει της χρήσης του εθνικού *Φεραίων*. Θα ήταν λάθος να αποπειραθεί κανείς να εντοπίσει στο όργανο αυτό, πέραν του συλλογικού του χαρακτήρα, άλλες ομοιότητες με όργανα, όπως η Εκκλησία του Δήμου της Αθήνας κατά την ίδια περίοδο, αφού δεν υπάρχει ένδειξη ότι το όργανο αυτό είχε ανάλογες αρμοδιότητες ή ισχύ με το αντίστοιχο ανώτατο όργανο της αθηναϊκής δημοκρατίας. Η χρήση του εθνικού (*Φεραῖοι*) καταδεικνύει την ύπαρξη ενός συλλογικού οργάνου, μιας συνέλευσης, η οποία είχε την εξουσία να αποφασίζει για τις διπλωματικές σχέσεις της πόλης και την απόδοση προνομίων σε άτομα, τα οποία στο εξής θα εξυπηρετούσαν τα συμφέροντα της πόλης στους τόπους καταγωγής τους. Η συνέλευση αυτή απετελείτο, χωρίς αμφιβολία, από άτομα που κατάγονταν από την πόλη των Φερών και τα περίχωρά της. Επίσης, πρέπει να θεωρηθεί βέβαιο ότι οι συμμετέχοντες στη συνέλευση ήταν ελεύθεροι. Πρέπει, όμως, να είμαστε επιφυλακτικοί στο χαρακτηρισμό αυτών των ατόμων ως πολιτών. Ο όρος έχει

⁵⁴⁴ Peek (1934), 56-57, αρ. 14 Flacelière – Robert (1938), 439, αρ. 189 McDevitt 206 Graninger (2003), 122-124.

ταυτιστεί με τη πολιτική-κοινωνική θέση που κατείχαν στην Αθήνα οι πολίτες της, κάτι που δεν είναι απαραίτητο να ισχύει για μια θεσσαλική πόλη. Η ύπαρξη μιας τέτοιας συνέλευσης αποτελεί απόδειξη λειτουργίας συλλογικών-δημοκρατικών θεσμών, χωρίς, ωστόσο, αυτό να δηλώνει και την ύπαρξη ενός δημοκρατικού – κατά τα αθηναϊκά πρότυπα – πολιτεύματος.

Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί επιπλέον το γεγονός ότι το σύνολο των σωζόμενων – πολιτικού περιεχομένου – επιγραφών από τις Φερές, τόσο για τον 5^ο όσο και για τον 4^ο αι. π.Χ., είναι ψηφίσματα για την απόδοση προξενίας και των συμπαρομαρτούντων προνομίων σε άτομα προερχόμενα από περιοχές της Κεντρικής Ελλάδας. Οι επιγραφές που χρονολογούνται κατά τον 5^ο αι. π.Χ., μαρτυρούν μια διπλωματική δραστηριότητα της πόλης προς το νότο, καθώς οι προξενίες αποδίδονται σε άτομα καταγόμενα από τον Οπούντα της ανατολικής Λοκρίδας και τη βοιωτική Θήβα, ενώ μόνο μια περίπτωση αφορά σε άτομο καταγόμενο από μια θεσσαλική πόλη, την Πρόερνα της Αχαΐας Φθιώτιδος. Αντίθετα, κατά τον 4^ο αι. π.Χ., η διπλωματική δραστηριότητα της πόλης διευρύνεται προς περισσότερες θεσσαλικές πόλεις, όπως τη Σκοτούσσα, την Κραννώνα, μια αδιευκρίνιστη πόλη της Αχαΐας Φθιώτιδος, αλλά και τον Οπούντα της Λοκρίδος. Η αποσπασματικότητα αρκετών επιγραφών δεν επιτρέπει τη διαμόρφωση μιας συνολικής εικόνας της εξωτερικής πολιτικής των Φερών κατά την υπό εξέταση περίοδο. Μόνο ο αριθμός των επιγραφών μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι η πόλη ανέπτυξε μια ιδιαίτερα δραστήρια εξωτερική πολιτική, η εμβέλεια της οποίας ξεπερνούσε τα στενά θεσσαλικά όρια.

Χάρτης 3: Διπλωματικές σχέσεις Φερών κατά τον 5^ο και 4^ο αιώνα π.Χ.

Ενδιαφέροντα συμπεράσματα προκύπτουν, επίσης, από την εξέταση των προνομίων, τα οποία παραχωρούσε η πόλη των Φερών στους τιμώμενους προξένους της. Συγκεντρωτικά, οι επιγραφές αποδίδουν τα ακόλουθα προνόμια:

Τιμώμενα Πρόσωπα	Προνόμια	προξενία	ασφάλεια	χρήματα	ασυλία	ατέλεια	προδικία	επινομία	ισχύς σε πόλεμο & ειρήνη
	Αριστόμαχος (Οπούς)	√			√				√
	Επικρατίδας (Πρόερνα, Αχαΐα Φθιώτις)	√	√		√				
	Αρχέλαος (Θήβα)	√		√	√				
	Πραξιτέλης & Βαυκίδας (?)	√		√	√	√			
	Αριστοκλεύς (Σκοτούσσα)	√		√	√	√			
	Δάμυλλος (Οπούς)	√			√	√	√		√
	Ευρυ[δάμας]& Ιππόστρατος (Κραννών)			√	√			√	
	Ιππο... (Θήβα, Αχαΐα Φθιώτις)	√			√	√		√	√
	Ανώνυμος	√			√				√
	Ανώνυμος	√	√	√	√	√		√	
	...δρομος & ...			√	√				
	Ανώνυμος	√		√	√				
	Ανώνυμος	√							√
	Ανώνυμος	√							
	Ανώνυμος	√							√
	Ανώνυμος	√							
	Ανώνυμος	√		√	√				
	Ανώνυμος	√	√		√		√		√

Οι επιγραφές από τις Φερές αναγράφονται επί χάλκινων ελασμάτων, πράγμα που αποτελεί μία ιδιαιτερότητα, σε σχέση με τις επιγραφικές μαρτυρίες από άλλες θεσσαλικές πόλεις. Όπως προαναφέρθηκε, κάποιες από αυτές φέρουν οπές ανάρτησης. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει ότι τα εν λόγω ενεπίγραφα χάλκινα ελάσματα είχαν αναρτηθεί σε δημόσιο κτίριο, ώστε να είναι ορατές και προσβάσιμες σε κάθε πολίτη ή επισκέπτη του χώρου. Η πρακτική της αναγραφής ψηφισμάτων σε *χαλκώματα* είναι γνωστή και από άλλες περιπτώσεις. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η ορειχάλκινη πινακίδα με τη συνθήκη Συβαριτών και Σερδαίων, η οποία ανάγεται στην αρχαϊκή εποχή (540-530 π.Χ.) και βρέθηκε στην Ολυμπία⁵⁴⁵ και το ψήφισμα από την Αγορά του Άργους, το οποίο αφορά το Γνώστα από τον Οινούντα και χρονολογείται το 475 π.Χ.⁵⁴⁶. Επιπλέον, τα χάλκινα ελάσματα αναρτώνταν σε τοίχους, στήλες ή πεσσούς ναών, ενώ δεν ήταν σπάνια η περίπτωση της ανάρτησής τους στις θύρες ναών ή δημοσίων κτηρίων. Με τον τρόπο αυτό λειτουργούσαν ως δημόσιο αρχείο, προσιτό σε κάθε πολίτη, ενώ ταυτόχρονα, όταν αναρτώνταν σε ναούς, οι αποφάσεις ετίθεντο υπό την προστασία του λατρευομένου στο χώρο θεού⁵⁴⁷. Και στις δύο περιπτώσεις που επισημάνθηκαν, τα χάλκινα ελάσματα που έφεραν τις επιγραφές έχουν οπές ανάρτησης. Και τα δύο ελάσματα είχαν τοποθετηθεί σε πολυσύχναστα σημεία, η μεν πρώτη εντός της ιερής Άλτιος, καθώς ως εγγυητής της συμμαχίας αναφέρεται ο Ολύμπιος Ζεύς, και η άλλη στην Αγορά του Άργους, όπου και εντοπίστηκε ανασκαφικά. Αντιστοίχως, για τις επιγραφές των Φερών διατυπώθηκε η πρόταση ότι η ανάρτησή τους έγινε στο ιερό της Εννοδίας Αρτέμιδος, το οποίο βρισκόταν σε περίοπτη θέση εντός της πόλεως (βλ. υποσ. 376). Οι επιγραφές αποτελούσαν ένα αρχείο των διπλωματικών σχέσεων της πόλης και πέραν των ιδίων των πολιτών της ήταν προσιτές σε κάθε επισκέπτη, ο οποίος θα είχε την ευκαιρία να διαπιστώσει τόσο το εύρος των εξωτερικών σχέσεων της πόλης, όσο και την γενναιοδωρία της προς όσους υπηρετούσαν τα συμφέροντά της.

Φτάνουμε τώρα στο σημαντικότερο ίσως προβληματισμό, ο οποίος γεννάται από αυτές τις επιγραφές. Πότε ακριβώς μπορούν τα τοποθετηθούν χρονικά. Από το σύνολο των επιγραφών, μόνο για τρεις έχουμε μια σχετικά σίγουρη χρονολογική βάση. Δύο επιγραφές του 5^{ου} αι. π.Χ. έχουν χρονολογηθεί με αρκετή ακρίβεια την περίοδο μεταξύ

⁵⁴⁵ Βλ. Kunze VII (1961), 207-210, πιν. 86, αρ. 2' Guarducci (1982), 1-7, 50' Guarducci (2008), 124-125.

⁵⁴⁶ Βλ. Charneux (1953), 395-397' Guarducci (2008), 162-163.

⁵⁴⁷ Guarducci (2008), 119-120.

των ετών 450 έως 425 π.Χ.⁵⁴⁸. Μόνο μία επιγραφή του 4^{ου} αι. π.Χ. χρονολογήθηκε με ακρίβεια, χάρη στην ταύτιση ενός των κατονομαζομένων πολεμάρχων με ένα άτομο, το οποίο περιλαμβάνεται στον κατάλογο των ιερομνημόνων του Μαντείου των Δελφών του έτους 324 π.Χ.⁵⁴⁹ Για τις υπόλοιπες ο χρόνος είναι ασαφής. Το πρόβλημα, ωστόσο, γίνεται περισσότερο πολύπλοκο, όταν εντάσσουμε στη συζήτηση την πολιτική ιστορία της πόλεως των Φερών. Οι Φερέες, όπως έχει ήδη γίνει εμφανές από την εξέταση της πολιτικής ιστορίας της Θεσσαλίας, ήταν σχεδόν πάντοτε υπό τον άμεσο πολιτικό έλεγχο της Λάρισας. Σχεδόν καθ' όλη τη διάρκεια του 5^{ου} αι. π.Χ., οι Φερέες ανήκαν στη σφαίρα επιρροής της Λάρισας και των εκάστοτε δυναστών της, ενώ από τα τέλη του 5^{ου} έως και τα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ. κυριάρχησαν στην πόλη οι τύραννοι. Είναι, λοιπόν, δύσκολο να φανταστεί κανείς ότι μέσα σε αυτά τα πολιτικά πλαίσια στην πόλη των Φερών συστάθηκε και λειτούργησε ένα πολιτικό όργανο, αποτελούμενο από πολίτες, το οποίο είχε την εξουσία να σχεδιάζει την εξωτερική πολιτική της πόλης και να λαμβάνει ανάλογες αποφάσεις. Για να θεωρηθεί κάτι τέτοιο εφικτό θα πρέπει να αναζητηθούν περίοδοι, κατά τις οποίες οι Φερέες θα απολάμβαναν κάποιας μορφής αυτονομία, η οποία θα επέτρεπε την αυτοδιαχείριση της εσωτερικής πολιτικής και κατ' επέκταση των εξωτερικών σχέσεων της πόλης. Κατά τον 5^ο αι. π.Χ. μπορούσε να συμβεί κάτι ανάλογο το έτος 453 π.Χ. Τότε, ο Ορέστης, υιός του Εχεκρατίδα, έχασε την εξουσία του στη Θεσσαλία και αναζήτησε καταφύγιο και βοήθεια στην Αθήνα⁵⁵⁰. Η μετέπειτα επέμβαση των Αθηναίων στη Θεσσαλία για την αποκατάστασή του δεν έφερε τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, καθώς το εκστρατευτικό σώμα που απέστειλαν στην περιοχή οι Αθηναίοι δεν μπόρεσε να προχωρήσει πέρα από τη Φάρσαλο, προτού αποχωρήσει οριστικά. Η περίοδος που ακολούθησε μέχρι το 431 π.Χ., οπότε και εμφανίστηκε στο θεσσαλικό προσκήνιο ως *ταγός* του θεσσαλικού Κοινού ο Φαρσάλιος Δάοχος, χαρακτηρίζεται από την έλλειψη οποιασδήποτε πληροφορίας για την εσωτερική πολιτική κατάσταση στις θεσσαλικές πόλεις. Ενδεχομένως, λοιπόν, η περίοδος της πολιτικής αφύπνισης των Φερών, όπως και άλλων θεσσαλικών πόλεων, να είναι ακριβώς αυτή, με την οποία και συμπίπτει η χρονολόγηση των τριών επιγραφών βάσει των γραμμάτων.

Ένα επιπλέον στοιχείο προκύπτει από την εξέταση της νομισματικής παραγωγής των Φερών κατά τον 5^ο αι. π.Χ., η οποία ξεκινά μετά τους Περσικούς πολέμους. Τα

⁵⁴⁸ Béquignon (1964), 400-412, αρ. 415 και 416.

⁵⁴⁹ *CID* II 102. ii. A. 25.

⁵⁵⁰ Θουκ. I. 111. 1.

νομίσματα των Φερών ακολουθούν τον αιγινητικό σταθμητικό κανόνα, οπότε παράγονται αργυρές δραχμές, τριώβολα, οβολοί και ημιωβόλια⁵⁵¹. Στις πρώτες εκδόσεις αναγράφεται στην οπίσθια όψη των νομισμάτων το εθνικό *ΦΕΡΑΙΩΝ*. Από τα μέσα του 5^{ου} αιώνα π.Χ. η νομισματική παραγωγή των Φερών εντάσσεται στη λεγόμενη ομοσπονδιακή νομισματοκοπία, δηλαδή την κοπή νομισμάτων με κοινούς – με άλλες θεσσαλικές πόλεις – τύπους⁵⁵². Ωστόσο, κάποια στιγμή, η νομισματική αυτή παραγωγή διακόπτεται. Εγκαταλείπονται οι κοινοί τύποι και υιοθετούνται νέοι με καθαρά τοπικό χαρακτήρα. Στην πίσω όψη των νομισμάτων δε, εγκαταλείπεται η μέχρι τότε αναγραφή του εθνικού *ΘΕΣΣΑΛΙΩΝ* και επανέρχεται η αναγραφή του τοπικού εθνικού *ΦΕΡΑΙΩΝ*⁵⁵³. Η νομισματική αυτή παραγωγή θεωρείται ότι διακόπηκε περίπου το 450 π.Χ. Τα στοιχεία αυτά κάνουν πολύ γοητευτική τη σκέψη ότι η νομισματική δραστηριότητα των Φερών ταυτίζεται με μια περίοδο πολιτικής αυτονομίας, περίοδο κατά την οποία η πόλη των Φερών επιχειρεί ένα διπλωματικό άνοιγμα για την εμπέδωση σχέσεων συνεργασίας με πόλεις όμορες της Θεσσαλίας. Ταυτόχρονα με την νεότερη νομισματική παραγωγή, η πολιτική ζωή των Φερών περνά σε μια φάση εκδημοκρατισμού, με τη συγκρότηση ενός συλλογικού οργάνου, μιας συνέλευσης των κατοίκων της πόλης. Η έλλειψη περισσότερων επιγραφών, συγχρόνων αυτής της περιόδου, καθώς και η σύντομη νομισματική παραγωγή των τύπων με την επιγραφή *ΦΕΡΑΙΩΝ*, καταδεικνύουν ότι η περίοδος της πολιτικής αυτονομίας της πόλης κατά το δεύτερο μισό του 5^{ου} αιώνα π.Χ. δεν διήρκησε πολύ. Η επαναδραστηριοποίηση του Κοινού λίγο πριν την έναρξη ή κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου – με τον Δάοχο επικεφαλής – έβαλε τέλος στην πολιτική αυτονομία της πόλης.

Για τον 4^ο αιώνα π.Χ. η ανασύσταση της πολιτικής κατάστασης, η οποία επικράτησε στις Φερές, είναι ιδιαίτερα δύσκολη. Από τα τέλη του 5^{ου} έως και τα μέσα του 4^{ου} αιώνα π.Χ. στην πολιτική σκηνή των Φερών κυριαρχούν οι τύραννοι. Ήδη το 404 π.Χ. γίνεται η πρώτη αναφορά στον Λυκόφρονα, τύρανο των Φερών⁵⁵⁴. Ο ίδιος διατήρησε την εξουσία για αδιευκρίνιστη χρονική περίοδο, μέχρι το θάνατό του⁵⁵⁵. Το 375 π.Χ. εμφανίστηκε για πρώτη φορά στις πηγές ο τύραννος Ιάσων⁵⁵⁶, ενώ μετά τη δολοφονία του, το 370 π.Χ., οι

⁵⁵¹ Franke (1970), 85-93· Liampi (1996), 107-108, 112.

⁵⁵² Franke (1970), 85-93· Liampi (1996), 122-126.

⁵⁵³ *BMC* 46-47, πιν. 10, αρ. 12, 13· Liampi (1996), 107-108.

⁵⁵⁴ Ξενοφ. *Ἑλλην.* 2. 3. 4.

⁵⁵⁵ Ως άμεσος διάδοχός του Λυκόφρονος αναφέρεται κάποιος Πολυάλκης, χωρίς, όμως, αυτό να είναι βέβαιο. Βλ. Sprawski (1999), 167.

⁵⁵⁶ Ξενοφ. *Ἑλλην.* 6. 1. 2-19.

διάδοχοί του εξουσίασαν την πόλη αδιάλειπτα μέχρι την οριστική ανατροπή της τυραννίας από τον Φίλιππο Β΄ της Μακεδονίας το 352 π.Χ. Είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς πως τύραννοι, όπως ο Αλέξανδρος των Φερών, θα επέτρεπαν στην ίδια τους την έδρα την ύπαρξη πολιτικών οργάνων, τα οποία θα είχαν οποιαδήποτε ουσιαστική εξουσία, ιδιαίτερα σε θέματα εξαιρετικής βαρύτητας, όπως η εξωτερική πολιτική. Χαρακτηριστική είναι η έλλειψη επιγραφών, οι οποίες να ανάγονται στις περιόδους διακυβέρνησης της πόλης από τους τυράννους. Πρέπει, ωστόσο, να επισημανθεί μια περίεργη λεπτομέρεια. Στις αρχές του 4^{ου} αι. η πόλη των Φερών συνεχίζει τη νομισματική της παραγωγή, κόβοντας δραχμές, τριώβολα, ενώ από το 400 π.Χ. περίπου εμφανίζονται και χαλκά νομίσματα⁵⁵⁷. Όλες αυτές οι κοπές φέρουν στην οπίσθια όψη το εθνικό *ΦΕΡΑΙΩΝ*. Επομένως, την ίδια εποχή, κατά την οποία σημειώνεται η άνοδος και η εγκαθίδρυση της τυραννίας στις Φερές, η πόλη συνεχίζει να κόβει νομίσματα ως πολιτικός οργανισμός. Το συμπέρασμα ενισχύει η απουσία αποδείξεων νομισματικής παραγωγής από το Λυκόφρονα ή τον Ιάσονα στην πόλη. Η νομισματική παραγωγή της πόλης με την αναγραφή του εθνικού διακόπτεται το 369/68 π.Χ., όταν ο Αλέξανδρος των Φερών γίνεται τύραννος της πόλης και εκδίδει νομίσματα, τα οποία στην οπίσθια όψη φέρουν το όνομά του⁵⁵⁸. Επομένως, συμπεραίνουμε ότι η αναγραφή του εθνικού *ΦΕΡΑΙΩΝ* στην οπίσθια όψη των νομισμάτων καταδεικνύει ότι η πόλη για ένα σύντομο διάστημα, συγκεκριμένα κατά την περίοδο που μεσολάβησε από την «εξαφάνιση» του Λυκόφρονος (395 π.Χ.) έως την εμφάνιση του Ιάσονος (375 π.Χ.), λειτούργησε ως αυτόνομος πολιτικός οργανισμός.

Μια άλλη λεπτομέρεια αξίζει να σημειωθεί. Στον κατάλογο, όπου αναγράφονται τα μέλη της Β΄ Αθηναϊκής Συμμαχίας⁵⁵⁹, η οποία συστάθηκε το 378/77 π.Χ., έχει διαγραφεί μια καταχώρηση. Οι περισσότεροι μελετητές αποδέχθηκαν ότι η *rasura* αυτή πρέπει να αποκατασταθεί με την προσθήκη του ονόματος του Ιάσονος των Φερών. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, ο Ιάσων έγινε αρχικά μέλος της Συμμαχίας, αλλά στη συνέχεια το όνομά του διεγράφη, όταν τα σχέδιά του για κυριαρχία εφ' όλης της Θεσσαλίας έγιναν γνωστά. Ωστόσο, κατά μια άλλη άποψη στη θέση αυτή υπήρχε η καταγραφή *Φεραίων ο δήμος*, δηλαδή ότι η πόλη των Φερών κατεγράφη ως μέλος της Συμμαχίας, με απόφαση των πολιτών της⁵⁶⁰. Αν η πρόταση αυτή γίνει δεκτή, σε συνδυασμό με την ύπαρξη των προαναφερθέντων επιγραφικών και νομισματικών μαρτυριών, τότε θα πρέπει να θεωρηθεί

⁵⁵⁷ Rogers (1932), 162-168.

⁵⁵⁸ *BMC* 47, πλ. X, αρ. 14-19 Wartenberg (1994), 120.

⁵⁵⁹ *IG* II² 43 B 15.

⁵⁶⁰ Mitchell (1984), 39-58.

βέβαιο ότι για μια περίοδο μεταξύ του θανάτου του Λυκόφρονος και της ανάρρησης του Ιάσονος των Φερών στη θέση του τυράννου της πόλης, μεσολάβησε ένα χρονικό διάστημα, κατά το οποίο η πόλη των Φερών διοικούνταν από ένα συλλογικό όργανο, μια συνέλευση των πολιτών της, χωρίς να αποκλείεται να επρόκειτο για ένα ολιγαρχικό σχήμα.

Ανακεφαλαιώνοντας, η πολιτική ιστορία της πόλης των Φερών κατά τον 5^ο αι. π.Χ. ταυτίζεται με εκείνη της ισχυρής, όμορης Λάρισας. Μόνη εξαίρεση αποτελεί η σύντομη περίοδος, κατά τα μέσα του 5^{ου} αι., όταν η πόλη επιχείρησε να απεξαρτηθεί από αυτή την κηδεμονία με τη δημιουργία ανεξάρτητης εξωτερικής πολιτικής, επομένως και εσωτερικής πολιτικής οργάνωσης. Η επαναλειτουργία του Θεσσαλικού Κοινού, με την εκλογή του Φαρσάλιου Δαόχου στη θέση του ταγού το 431 π.Χ., έθεσε τέλος στην πολιτική αυτονομία της πόλης. Λίγο πριν το τέλος του 5^{ου} αι. π.Χ. συντελέσθηκε στη Θεσσαλία μια μεγάλη κοινωνική και πολιτική επανάσταση, αποτέλεσμα της οποίας ήταν η εγκαθίδρυση της τυραννίας του Λυκόφρονος στην πόλη. Η διακυβέρνηση της πόλης από τον Λυκόφρονα διήρκησε μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 390 π.Χ. Στο διάστημα που ακολούθησε, μέχρι την εμφάνιση του διαδόχου του Ιάσονος των Φερών, μεσολάβησε μια σύντομη περίοδος κατά την οποία η πόλη γνώρισε ένα δημοκρατικό «πείραμα». Η πόλη λειτούργησε ως πολιτικός θεσμός, διέγραψε τη δική της εξωτερική πολιτική και αυτοδιαχειρίσθηκε τις υποθέσεις της. Το «πείραμα» αυτό τελείωσε με την επιβολή εκ νέου της τυραννίας από τον Ιάσονα. Έκτοτε και μέχρι την ανατροπή του τυραννικού καθεστώτος από το Φίλιππο Β΄, η πόλη αποτέλεσε το κέντρο της απόλυτης εξουσίας των τυράννων.

III.4 Αχαΐα Φθιώτις

III.4.1 Άλος

Η Άλος ήταν πόλη της Αχαΐας Φθιώτιδος. Η συστηματικές ανασκαφές έχουν αποδώσει εξαιρετικής σημασίας στοιχεία για την πόλη, ιδιαίτερος για την ελληνιστική περίοδο.⁵⁶¹

Μια μαρτυρία για την πιθανότητα ύπαρξης πολιτικών θεσμών στην Άλο κατά τον 5^ο αι. π.Χ. οφείλεται στον Ηρόδοτο, ο οποίος αναφέρει την ύπαρξη ενός πρυτανείου στην πόλη της Άλου, παραδίδοντας μάλιστα και την ονομασία του κτηρίου στην τοπική

⁵⁶¹ Reinders – Prummel (2003), όπου και η σχετική βιβλιογραφία.

διάλεκτο (λήιτον)⁵⁶². Από τα συμφραζόμενα δίδεται η εντύπωση ότι το κτήριο αυτό σχετιζόταν περισσότερο με τη θρησκευτική ζωή της πόλης, χωρίς ωστόσο να αποκλείεται το ενδεχόμενο να είχε και δημόσιο χαρακτήρα.

Ύπαρξη πολιτικών θεσμών στην Άλο μαρτυρείται από μια επιγραφή του 4^{ου} αι. π.Χ.⁵⁶³ Η επιγραφή περιλαμβάνει έναν κατάλογο έξι ονομάτων ατόμων, τα οποία χαρακτηρίζονται στον πρώτο στίχο ως *ἀρχέσκοποι*. Ο όρος δεν μαρτυρείται επιγραφικά σε άλλη θεσσαλική πόλη. Πρόκειται, επομένως, για δημόσιο αξίωμα τοπικού χαρακτήρα. Από την παράθεση των ονομάτων συμπεραίνεται ότι οι *ἀρχέσκοποι* αποτελούσαν ένα συμβούλιο έξι ατόμων. Η ετυμολογική ανάλυση του όρου (*ἀρχή*+*σκοπέω-ω*) καταδεικνύει ότι πρόκειται για αξίωμα με εκτελεστικό χαρακτήρα. Πρέπει, ωστόσο, να επισημανθεί ότι δεν αποκλείεται να πρόκειται για κάποιον ιερατικό τίτλο, εάν συνδυαστεί με την αναφορά στη λατρεία της Αθηνάς Πολιάδος στο δεύτερο στίχο.

Η πόλη έκοψε χαλκά νομίσματα κατά τον 4^ο αι. π.Χ, στα οποία ως εμπροσθότυπος εικονίζεται ο Ζεύς Λαφύστιος και ως οπισθότυπος ο Φρίξος πετώντας πάνω σε κριό, ενώ παράλληλα στην οπίσθια όψη αναγράφεται το εθνικό *ΑΛΕΩΝ*⁵⁶⁴. Οι τύποι αυτοί σχετίζονται άμεσα με τη λατρεία του Διός Λαφυστίου στην πόλη και με τη μυθική παράδοση, η οποία συνέδεε αυτή με το μύθο του Φρίξου και της Έλλης⁵⁶⁵.

III.4.2 Έκκαρα

Από τα Έκκαρα δεν υπάρχουν μαρτυρίες για ύπαρξη πολιτικών θεσμών κατά τον 5^ο αι. π.Χ. Ένδειξη για πολιτική οργάνωση της πόλης κατά τον 4^ο αι. π.Χ. αποτελεί η κοπή χαλκών νομισμάτων με την απεικόνιση του Διός ή του Απόλλωνος ως εμπροσθότυπο, και της Αρτέμιδος Κυνηγέτιδος ως οπισθότυπο, τύπος ο οποίος ενδεχομένως να σχετίζεται με κάποια τοπική λατρεία της θεάς. Στην οπίσθια όψη τα νομίσματα της πόλης φέρουν το εθνικό *EKKAPPEΩΝ* ή *EKKAPEIΩΝ*⁵⁶⁶.

III.4.3 Θαυμακοί

Από μια επιγραφή του 4^{ου} αι. π.Χ.⁵⁶⁷ τεκμαίρεται η ύπαρξη πολιτικού θεσμού με τη μορφή της συνέλευσης των πολιτών των Θαυμακών.

⁵⁶² Ηροδ. 7. 197.

⁵⁶³ IG IX² 1322.

⁵⁶⁴ Head (1911²), 296· Babelon *Traité* ii. 4, αρ. 467469· Rogers (1932), αρ. 236-251· *SNG München*, αρ. 23-24.

⁵⁶⁵ Moustaka (1983), 18.

⁵⁶⁶ Head (1911²), 294· Babelon *Traité* ii. 4, αρ. 475· Rogers (1932), αρ. 207-209· *SNG München*, αρ. 13-14· Liampi (1998), 417-439.

⁵⁶⁷ Σπυρόπουλος (1971), 237, αρ. 2.

[- - - -] ἀγαθῆι τα[ύχηι]
 [- - - -]ΦΙΟΙΣ. ΙΟΥ! vac.
 [- - - -] Ἀμ]φιπολείτη vac.
 [- - - -]ντι Θαυμακῶ vac.
 [- - - -] ἔδωκεν προ[ξενίαν]
 [- - - -]ισ]οπολιτείαν A vac.
 [- - - -]ἐ]γγόνους προδικ[ίαν]
 [- - ἀτέλε]ϊαν πάντων ENK[- -]
 [- - - -]ησαν ΠΡΑΩΜ [- - -]

Πρόκειται για την χορήγηση προξενίας, ισοπολιτείας, προδικίας και ατέλειας σε κάποιον πολίτη της Αμφίπολης, το όνομα του οποίου δεν σώζεται, καθώς και στους οικείους του. Σε μια μεταγενέστερη επιγραφή του 3^{ου} αι. π.Χ. μνημονεύεται η πόλις *Θαυμακῶν*⁵⁶⁸. Από την πόλη των Θαυμακῶν παραδίδονται άλλα τέσσερα προξενικά ψηφίσματα, για τα οποία οι μελετητές δεν έχουν καταλήξει σε μια ακριβή χρονολόγηση⁵⁶⁹. Πρόκειται για ψηφίσματα της πόλεως, η οποία μνημονεύεται να αποδίδει προξενία σε πρόσωπα καταγόμενα από τη γειτονική Λαμία, ενώ σε μια περίπτωση το τιμώμενο πρόσωπο ήταν πιθανώς πολίτης της Ηράκλειας Τραχίνιας.

III.4.4 Θήβες Φθιώτιδες

Μια επιγραφή, η οποία βρέθηκε στην ακρόπολη των Θηβών, χρονολογήθηκε στα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ.⁵⁷⁰

Πεισίας
 κ' Ἐπιθέτας
 τὸν ναὸν
 ἐποίησαν
 5 Χάβιος : ος
 καὶ Πύργων-
 ἀρχόντων
 ἐ]πιστάται
 [- - -]παονος
 10 [- - -]ΣΑΧΟ

Η επιγραφή σχετίζεται με την ανέγερση ενός ναού ή την ανακατασκευή του. Στους στίχους 5-7 μνημονεύονται τα ονόματα δύο αρχόντων, επί της αρχοντίας των οποίων πραγματοποιήθηκαν οι εργασίες. Στον όγδοο στίχο αναφέρονται οι *ἐπιστάται*, αξίωμα που ταυτίστηκε με αντίστοιχες αναφορές σε άλλες επιγραφές και το συνδέουν με τους επόπτες

⁵⁶⁸ IG IX² 216 SEG 3, 471 Σπυρόπουλος (1970), 243

⁵⁶⁹ SEG 3, 469 [2] [= Daux – de La Coste-Messeillière (1924), 368] IG IX² 217.

⁵⁷⁰ Δούλγερη-Ιντζεσίλογλου (2000), 167-168.

δημόσιων έργων και ιδιαιτέρως οικοδόμησης δημοσίων κτιρίων⁵⁷¹. Η αναφορά του αξιώματος αυτού θα μπορούσε να ακολουθείται από τα ονόματα των επιστατών, αλλά η κακή κατάσταση του κάτω μέρους της επιγραφής δεν επιτρέπει ένα ασφαλές συμπέρασμα. Η επιγραφή πιθανότατα συνδέεται με την ανέγερση ενός ναού της Αθηνάς (Πολιάδος) στην πόλη, άποψη η οποία ενισχύεται και από τα αρχαιολογικά ευρήματα στο σημείο, όπου σώζονται ερείπια ναού του 4^{ου} αι. π.Χ.⁵⁷²

Πρέπει να σημειωθεί ότι για την πόλη των Θηβών έχει διατυπωθεί η άποψη ότι προήλθε από το συνοικισμό δύο μικρότερων πολισμάτων, της Φυλάκης και της Πυρασού κατά τη διάρκεια του 4^{ου} αι. π.Χ. και ότι τα αρχαιολογικά κατάλοιπα του 5^{ου} αι. π.Χ. στο σημείο ανήκουν πιθανόν στη Φυλάκη⁵⁷³. Επομένως, θα πρέπει να είμαστε προσεκτικοί στην απόδοση της εν λόγω επιγραφής, όπως και των αναφερόμενων σε αυτήν πολιτικών θεσμών, στις Θήβες, έως ότου προκύψουν νεότερα στοιχεία από τις αρχαιολογικές έρευνες στην περιοχή.

Η πόλη δεν έκοψε νομίσματα κατά την εξεταζόμενη περίοδο.

III.4.5 Μελιταία

Η Μελιταία ή Μελίτεια ήταν πόλη της Αχαΐας Φθιώτιδος⁵⁷⁴. Για την πολιτική ιστορία της πόλης ελάχιστα στοιχεία είναι γνωστά. Από τον Έφορο υπονοείται σχέση με τους τυράννους των Φερών⁵⁷⁵. Την ίδια περίοδο, τον 4^ο αι. π.Χ., χρονολογείται μια επιγραφή, στην οποία μαρτυρείται ανέγερση ενός ναού προς τιμήν μιας γυναικείας θεότητας με έξοδα της πόλης⁵⁷⁶. Η επιγραφή αναφέρει επίσης το όνομα του πολίτη, ο οποίος εκείνη την περίοδο ασκούσε ιερατικά καθήκοντα. Στις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ. χρονολογείται μια ακόμη επιγραφή από τη Μελιταία, η οποία μνημονεύει τη χορηγία δέκα ταλάντων αργύρου από τον Αμύνανδρο, υιού του Μαχάου, για την επιδιόρθωση της πύλης και του τείχους της πόλης⁵⁷⁷.

Η πόλη έκοψε νομίσματα μόλις κατά τον 4^ο αι. π.Χ. Οι κοπές της (αργυρές δραχμές, διώβολα, οβολοί και χαλκά) έφεραν ως εμπροσθότυπο την κεφαλή του Διός και ως οπισθότυπο κεφαλή λέοντος ή – ως λαλούν σύμβολο – παράσταση μέλισσας. Στην

⁵⁷¹ Δούλγερη-Ιντζεσίλογλου (2000), 168.

⁵⁷² Αδρύμη (1994), 324.

⁵⁷³ Για τη συνοπτική παρουσίαση της συζήτησης, με αναλυτική παράθεση των πηγών, βλ. *IACP* (2004), λ. *Thebai*, 717-718.

⁵⁷⁴ Θουκ. 4. 78. 1· *FGrH* Θεοπομπος, απόσπ. 373· ψ.-Σκυλ. 63

⁵⁷⁵ *FGrH* Έφορος, απόσπ. 95.

⁵⁷⁶ Woodward (1913), 329· McDevitt 148.

⁵⁷⁷ *IG IX² 208 Bull. Hell.* 7 (1883), σ. 41, 1· *Delect.*² 388. *SGDI* 1453.

οπίσθια όψη τα νομίσματα της πόλης σφραγίζονται από το εθνικό της σε διάφορες παραλλαγές (*ME, MEA, MELI, MEΛITAIΩN*)⁵⁷⁸.

III.4.6 Φάρσαλος

Η Φάρσαλος έπαιξε σημαίνοντα ρόλο στην ιστορία της περιοχής. Ελέγχοντας μια τεράστια εύφορη έκταση, αναδείχθηκε σε σημαντικό αστικό κέντρο από πολύ νωρίς, παράλληλα με τη Λάρισα και τις Φερές. Στην πόλη κυριαρχούσαν οι αριστοκρατικές οικογένειες των Δαοχιδών, των Μενωνιδών και Εχεκρατιδών, οι οποίες είναι γνωστές τόσο από επιγραφικές όσο και από φιλολογικές μαρτυρίες⁵⁷⁹. Μέλη των οικογενειών αυτών κατείχαν το αξίωμα του ταγού του θεσσαλικού Κοινού. Το 457 π.Χ. έληξε, με τη βίαιη απομάκρυνσή του, η ταγία του Μένωνα, υιού του Εχεκρατίδα⁵⁸⁰, ενώ γύρω στο 431 π.Χ. μαρτυρείται η έναρξη της ταγίας του Δάοχου Α', η οποία διήρκεσε εικοσιεπτά έτη (βλ. υποσ. 407).

Η στρατηγική θέση της πόλης, ως ο πρώτος σταθμός για την είσοδο στη θεσσαλική πεδιάδα, ήταν η αιτία της πολυτάραχης πορείας της κατά τον 5^ο αι. π.Χ. Το 469 π.Χ. κατελήφθη από το Σπαρτιάτη βασιλέα Λεωτυχίδα, την μοναδική ίσως επιτυχία του κατά την εκστρατεία του στη Θεσσαλία (βλ. παραπάνω, σ. 33-35). Δώδεκα χρόνια αργότερα, το 457 π.Χ., πολιορκήθηκε ανεπιτυχώς από τους Αθηναίους και τους Αργείους, στην προσπάθεια τους να αποκαταστήσουν τον Ορέστη στη Θεσσαλία. Την περίοδο του Πελοποννησιακού Πολέμου, κατά την εκστρατεία του Σπαρτιάτη Βρασίδα προς τη Χαλκιδική, μαρτυρείται η ύπαρξη μια φιλοσπαρτιατικής παράταξης, η οποία δρούσε στην πόλη⁵⁸¹, ενώ λίγα χρόνια αργότερα, πιθανόν το 423 π.Χ., γίνεται αναφορά σε μια αθηναϊκή διπλωματική αποστολή⁵⁸². Το 399 π.Χ. στα πλαίσια της εκστρατείας του Σπαρτιάτη Ηριπίδα στην Κεντρική Ελλάδα, η πόλη κατελήφθη από τους Λακεδαιμονίους⁵⁸³. Το 395 π.Χ. ενώ η Φάρσαλος παρέμενε υπό σπαρτιατική κατοχή, επεχείρησε να καταλάβει την πόλη ο δυνάστης της Λάρισας Μήδιος, αποστέλλοντας εναντίον της το σώμα μισθοφόρων

⁵⁷⁸ Head (1911²), 301· Babelon *Traité* ii. 4, αρ. 470-474· Rogers (1932), αρ. 394-401· *SNG München*, αρ. 115-116.

⁵⁷⁹ Για τον Δάοχο και τους απογόνους του μοναδική μαρτυρία αποτελεί η επιγραφή από ένα ανάθημα του ομώνυμου εγγονού του στους Δελφούς (*Syll*³ 274, 6 και Rouilloux, *Fouilles de Delphes* III 4, αρ. 460, επιγρ. 5). Για τον υιό του Δάοχου Σίσυφο βλ. *FGrH* Θεόπομπου, απόσπ. 115, F. 18 (εις Αθήν. VI 61). Για τους Μενωνίδες γενικά, βλ. Morrison (1942), 57-78. Βλ. επίσης Bèquignon (1970), στ. 1055, όπου προτείνονται τρία γενεαλογικά δέντρα για τις οικογένειες αυτές. Πρβλ. Lavva (2001), 10-12.

⁵⁸⁰ Θουκ. I. 111. 1.

⁵⁸¹ Θουκ. 4. 78.

⁵⁸² Αριστοφ. *Σφήκες*, στ. 1270-1275.

⁵⁸³ Διοδ. 16. 82. 6.

που διέθετε. Η προσπάθειά του κατέληξε σε πλήρη αποτυχία και αφανισμό των μισθοφόρων του⁵⁸⁴. Η πόλη τελικά απελευθερώθηκε μετά από συντονισμένη ενέργεια του Μηδίου και των νέων συμμάχων του Βοιωτών και Αργείων, οι οποίοι έδωξαν τη σπαρτιατική φρουρά και εξανδραπόδισαν όσους κατοίκους της ανήκαν στη φιλοσπαρτιατική μερίδα⁵⁸⁵.

Το 394 π.Χ. η Φάρσαλος, μαζί με τη Λάρισα, τη Σκοτούσσα και την Κραννώνα, εμφανίζονται να αντιμετωπίζουν από κοινού – αν και όχι επιτυχώς – την διέλευση του Σπαρτιάτη βασιλέως Αγησιλάου μέσω των εδαφών της Θεσσαλίας⁵⁸⁶. Οι πολιτικές αναταραχές που συγκλόνισαν τις θεσσαλικές πόλεις κατά τον 4^ο αι. π.Χ. δεν άφησαν ανεπηρέαστη τη Φάρσαλο. Πριν από το 371 π.Χ., ο Ξενοφών καταγράφει μια «στάσιν», δηλαδή μια πολιτική και κοινωνική διαμάχη στο εσωτερικό της πόλης⁵⁸⁷. Η απάντηση των Φαρσάλιων ήταν να εκλέξουν έναν άρχοντα με έκτατες εξουσίες, οι οποίες του επέτρεπαν τη διευθέτηση των υποθέσεων της πόλης, αλλά και την εξομάλυνση της κατάστασης. Στον άρχοντα αυτόν οι Φαρσάλιοι ανέθεσαν τη φύλαξη της ακρόπολης της πόλης, καθώς και τη διαχείριση των οικονομικών⁵⁸⁸. Στη θέση αυτή ανεδείχθη ο Πολυδάμας, λόγω του κύρους που του επέδιδε η οικονομική του επιφάνεια, αλλά και οι ευεργεσίες του προς την πόλη⁵⁸⁹. Ο Πολυδάμας διατήρησε αυτή τη θέση για αδιευκρίνιστο διάστημα. Η υποχρέωση, ωστόσο, σύμφωνα με το Ξενοφώντα, να λογοδοτεί στο τέλος κάθε έτους για τα πεπραγμένα του, επιτρέπει να υποθέσουμε ότι άσκησε αυτό το αξίωμα για αρκετό διάστημα⁵⁹⁰. Η θητεία του έληξε αναγκαστικά, πιθανότατα το 372/71 π.Χ., όταν αναγκάστηκε να παραδώσει την Φάρσαλο στον Ιάσονα των Φερών και να αποδεχθεί την επικυριαρχία του⁵⁹¹. Από το σημείο αυτό και εξής, μέχρι την έλευση του Φιλίππου Β΄, η πόλη άλλοτε βρισκόταν υπό τον έλεγχο των τυράννων των Φερών και άλλοτε στρεφόταν εναντίον τους, συμμαχώντας με άλλες θεσσαλικές πόλεις στον αγώνα τους για αποτίναξη της επαχθούς κυριαρχίας τους.

Ο Αριστοτέλης χαρακτηρίζει το πολίτευμα της πόλης ως *όμοιοσοῦσα ὀλιγαρχία*⁵⁹². Δεν είναι βέβαιο σε ποια ακριβώς περίοδο της ιστορίας της Φαρσάλου αναφέρεται αυτός ο

⁵⁸⁴ Αριστ. *Ζῶων Ἱστορία* 618 b 1317.

⁵⁸⁵ Διοδ. 14. 82. 2

⁵⁸⁶ Ξενοφ. *Ἑλλην.* 4. 3. 3.

⁵⁸⁷ Ξενοφ. *Ἑλλην.* 6. 2: *στασιάζσαντες οἱ Φαρσάλιοι...*

⁵⁸⁸ Ξενοφ. *Ἑλλην.* 6. 2-3.

⁵⁸⁹ Ξενοφ. *Ἑλλην.* 6. 1. 3.

⁵⁹⁰ Ξενοφ. *Ἑλλην.* 6. 3: *ἀπελογίζετο κατ' ἐνιαυτόν.*

⁵⁹¹ Ξενοφ. *Ἑλλην.* 6. 18.

⁵⁹² Αριστ. *Πολιτ.* 1305^b, 1306^a 11-12.

χαρακτηρισμός, πάντως η σαφής αυτή διατύπωση δείχνει ότι σε κάποια περίοδο επικράτησε ένα πολιτικό σύστημα, στο οποίο μια ομάδα ανθρώπων είχε επωμιστεί την διαχείριση των υποθέσεων της πόλης με τη σύμφωνη γνώμη του συνόλου ή της πλειοψηφίας των πολιτών της.

Από τη Φάρσαλο σώζονται ελάχιστες επιγραφές με πολιτικό περιεχόμενο. Σε τρεις επιγραφές, οι οποίες χρονολογούνται τον 4^ο αι. π.Χ., γίνεται μνεία της πολιτικής οργάνωσης. Όλες αποτελούν αφιερώσεις:

τοι Αγιιάται ἀνέθ[η]-
καν ἀρχόντων Σοσ[άν]-
δρο, Ἀσάνδρο

και:

Τροχίλος ἀνέθηκεν
ἄρχων τοῖς Αγιιάταις
εὐξάμενος Πυθιάδα
αἴκε νικάσε (vacat)

Η πρώτη επιγραφή⁵⁹³ χρονολογήθηκε κατά το πρώτο μισό του 4^{ου} αι. π.Χ., ενώ η δεύτερη⁵⁹⁴ κατά το δεύτερο μισό του ίδιου αιώνα. Για την ερμηνεία τους έχει διατυπωθεί η πρόταση ότι πρόκειται για αφιερώσεις μιας θρησκευτικής ομάδας με την επωνυμία *Αγιιάται* προς τιμήν του Απόλλωνος Αγιιάτη και ότι οι άρχοντες που κατονομάζονται είναι οι πρωτοστατούντες στη λατρεία. Αντιθέτως, προτάθηκε η άποψη ότι και στις δύο επιγραφές το όνομα *Αγιιάται* είναι η προσωνυμία του λατρευομένου θεού, του Απόλλωνος ή του Διονύσου. Η άποψη αυτή είναι πιο πιθανή, και επομένως οι άρχοντες που κατονομάζονται κάνουν την αφιέρωση προς τιμή της θεότητας.

Στην τρίτη επιγραφή η πόλη των Φαρσαλίων κάνει μια αφιέρωση προς τιμήν του Ομήρου⁵⁹⁵:

[Ὅ]μηρον Φαρσαλίων ἢ [πόλις]

Πρόκειται για αφιέρωση της επιγραφής κατόπιν κοινής απόφασης των πολιτών της Φαρσάλου. Είναι σημαντική, διότι υπονοείται η ύπαρξη ενός συλλογικού οργάνου, μιας συνέλευσης των πολιτών της Φαρσάλου, η οποία απεφάσισε και προχώρησε στην ίδρυση της αναθηματικής επιγραφής προς τιμήν του Ομήρου.

Τέλος, μια επιγραφή η οποία χρονολογείται στο πρώτο μισό του 3^{ου} αι. π.Χ., μαρτυρεί την οργάνωση της πόλης σε φυλές⁵⁹⁶.

⁵⁹³ Pridik (1896), 126, αρ. 111· de Sanctis (1898), 66, αρ. 85· Solmsen (1905), 148-150· *IG IX² 241*· Decourt (1995), 94-96, αρ. 75.

⁵⁹⁴ Mastrokostas (1964), 307-309· Daux (1965), 303-304· McDevitt, 26, αρ. 168· Decourt (1995), 94, αρ. 74.

⁵⁹⁵ Monceaux (1883), 51, 7· *IG IX² 246*· Decourt (1995), 73, αρ. 56.

⁵⁹⁶ *SEG* 36, 549.

B. Οι πόλεις των περιοίκων περιοχών

III.5 Μαγνησία

III.5.1 Ευρυμεναί

Η ακριβής θέση της πόλης δεν έχει ακόμη ταυτιστεί με ασφάλεια⁵⁹⁷. Στο δεύτερο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. χρονολογείται μια επιγραφή – πιθανόν μια αφιέρωση στον Ποσειδώνα – από την πόλη των Ευρυμενών⁵⁹⁸:

[Παν(;)]δάρες
 [τῶι] Ποτεί-
 [δῶ]νι : ὄνε-
 [θε]καίε
 5 [ἀρχ]όντῶ-
 [ν Ἀ]γαθο
 [κλέ]α vacat
 [- - -]ΣΥΟΣ
 [- - -]ΟΡΑ
 10 [- - -]Ν ἢ ΙΕΑ

Στον πέμπτο στίχο της επιγραφής μαρτυρείται η ύπαρξη αρχόντων, πιθανόν τεσσάρων, χωρίς, ωστόσο, να είναι εύκολη η συμπλήρωση των ονομάτων, λόγω της κακής κατάστασης της επιγραφής⁵⁹⁹. Η πόλη μαρτυρείται και νομισματικά, μέσω της κοπής χαλκών νομισμάτων κατά τον 4^ο αι. π.Χ., στα οποία αναγράφεται το εθνικό *EYPYMEΝΑΙΩΝ*⁶⁰⁰.

III.5.2 Μεθώνη

Η Μεθώνη συγκαταλέγεται στις πόλεις της Μαγνησίας, αν και η ακριβής θέση της παραμένει αταύτιστη⁶⁰¹. Μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα επιγραφή από την πόλη χρονολογείται τον 6^ο αι. π.Χ.

Ἄνδρογίδες ἔφρουσε
 Qόλουρος δικαστορεύFῶν
 ἔτευξε ὁ Παισιάδας τὸ τέγος.

Οι προτάσεις για την ερμηνεία της επιγραφής είναι πολλές, όλες όμως συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι αναφέρεται σε οικοδομική δραστηριότητα στην πόλη⁶⁰². Ως προς τα

⁵⁹⁷ Βασισμένος στην εκ νέου ανάγνωση του κειμένου των *Ἀργοναυτικῶν* του Απολλώνιου του Ρόδιου, ο Helly (2010), 411-413, προτείνει την ταύτιση της θέσης των αρχαίων Ευρυμενών με εκείνη ου σύγχρονον Ομόλιου, άποψη όμως που δεν στηρίζεται επαρκώς από αντίστοιχες αρχαιολογικές μαρτυρίες.

⁵⁹⁸ Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου (2000), 181-184.

⁵⁹⁹ Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου (2000), 183.

⁶⁰⁰ Babelon *Traité* ii. 4, αρ. 428 Rogers (1935), 75-76, αρ. 212-213.

⁶⁰¹ Ψ.-Σκύλαξ 65 Στράβων 9. 5. 16.

πολιτικά πράγματα, η επιγραφή παρουσιάζει ενδιαφέρον, διότι μνημονεύεται σε αυτήν ο θεσμός του *δικαστορεύοντος*. Ο τύπος δεν μαρτυρείται αλλού, η άποψη όμως ότι πρόκειται για θεσσαλικό διαλεκτικό τύπο, από το αλλιώς αμάρτυρο ρήμα *δικαστορεύω*, εν αναλογία προς τον μαρτυρημένο τύπο *λειτορεύω*⁶⁰³. Επομένως, θα πρέπει στον τίτλο αυτό – συμφωνώντας με τα σχετικά συμπεράσματα των ερευνητών – να αναγνωρίσουμε το θεσμό του δικαστή, την παλαιότερη καταγραφή του δικαστικού θεσμού στη Θεσσαλία.

III.5.3 Μελίβοια

Η Μελίβοια, πόλη της Μαγνησίας, η ακριβής θέση της οποίας παραμένει αδιευκρίνιστη⁶⁰⁴, δεν μαρτυρείται από επιγραφικά δεδομένα. Για την ιστορία της πόλης γνωρίζουμε ότι υπήρξε σύμμαχος του Αλεξάνδρου των Φερών. Στα πλαίσια αυτής της αναφοράς, υπονοείται ενδεχομένως η λειτουργία μιας Εκκλησίας στην πόλη⁶⁰⁵. Κατά τον 4^ο αι. π.Χ. η Μελίβοια έκοψε νομίσματα, αργυρά και χαλκά, όπου αναγράφεται το εθνικό *ΜΕΛ*, *ΜΕΛΙ*, *ΜΕΛΙΒΟΕ* ή *ΜΕΛΙΒΟΙΕΩΝ*⁶⁰⁶.

III.5.4 Ομόλιον

Σχετικώς με την ακριβή θέση της πόλης, δεν έχουν προκύψει ακόμη ασφαλή συμπεράσματα⁶⁰⁷. Επιγραφικά δεν μαρτυρούνται πολιτικοί θεσμοί στην πόλη, πέραν του αξιώματος του *ιερομνήμονος*⁶⁰⁸. Κατά τον 4^ο αι. π.Χ. το Ομόλιον έκοψε χαλκά νομίσματα, στα οποία αναγράφεται το εθνικό *ΟΜΟΛΙΕΩΝ* ή *ΟΜΟΛΙΚΟΝ*⁶⁰⁹.

⁶⁰² Βλ. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου (2000), 198-199, όπου παρατίθεται όλη η συζήτηση των ερευνητών και οι διαφορετικές ερμηνείες που προτάθηκαν.

⁶⁰³ Masson (1980), 226-227.

⁶⁰⁴ Βλ. Τζιαφάλιας (1994^β), 143-152, όπου αναπτύσσονται τα συμπεράσματα των επιτόπιων ερευνών για τη θέση της Μελίβοιας. Πρβλ. Helly (2010), 404-405, ο οποίος, συνδυάζοντας αρχαιολογικές μαρτυρίες και φιλολογικές πηγές (Απολλώνιος Ρόδιος *Αργοναυτικά*, στιχ. 583-592), προτείνει την τοποθέτηση της Μελίβοιας στη θέση Σκιαθά-Πολυδένδρι.

⁶⁰⁵ Πλουτ. *Πελοπ.* 29. 4.

⁶⁰⁶ Head (1911²), 301· Babelon *Traité* ii. 4, αρ. 749-751· Rogers (1935), 127-129· Martin (1985), 39· *SNG München*, αρ. 112-113.

⁶⁰⁷ Βλ. Helly (2010), 407-409, όπου γίνεται μια πρόταση για τη θέση της πόλης, βάσει αρχαιολογικών καταλοίπων και φιλολογικών πηγών.

⁶⁰⁸ *CID* II 32.28, η οποία αναφέρεται στο έτος 362/361 π.Χ.

⁶⁰⁹ Head (1911²), 296· Babelon *Traité* ii. 4, αρ. 754-756· Rogers (1935), αρ. 257-266· *SNG München*, αρ. 29.

III.6 Μαλίσ

III.6.1 Ηράκλεια Τραχίνια

Η Ηράκλεια υπήρξε αποικία των Λακεδαιμονίων, την ίδρυση της οποίας το 426 π.Χ. κατέγραψε αναλυτικά ο Θουκυδίδης (3. 92. 1-5). Σχετικώς με την πολιτική οργάνωσή της παραδίδεται η αποστολή από τους Λακεδαιμονίους αρχόντων και πιθανώς ενός αρμοστή για τη διοίκηση της νεοϊδρυθείσας πόλης⁶¹⁰. Παράλληλα, μαρτυρείται η ύπαρξη μιας εκκλησίας, χωρίς, ωστόσο, περισσότερες πληροφορίες για τη σύνθεση και τις αρμοδιότητές της⁶¹¹. Η πόλη έκοψε νομίσματα κατά τον 4^ο αι. π.Χ., στην οπίσθια όψη των οποίων αναγράφεται το εθνικό (*HPA, HPAKA*)⁶¹².

III.7 Περραιβία

III.7.1 Γόννοι

Για τους Γόννους δεν μαρτυρείται κάποια μορφή πολιτικής οργάνωσης κατά τον 5^ο αι. π.Χ. Μια επιγραφή, η οποία χρονολογείται κατά τον 4^ο αι. π.Χ., συγκεκριμένα μεταξύ 375 και 360 π.Χ., περιλαμβάνει τους Γόννους σε έναν κατάλογο περραιβικών πόλεων, οι οποίες προχώρησαν από κοινού στην αφιέρωση χρηματικών ποσών προς τιμήν του Πύθιου Απόλλωνος⁶¹³. Κατά τον 4^ο αι. π.Χ. η πόλη έκοψε χαλκά νομίσματα, στην οπίσθια όψη των οποίων αναγράφεται το εθνικό (*ΓΟΝΝ*)⁶¹⁴.

III.7.2 Μαλλοία

Η Μαλλοία, μια πόλη της Περραιβίας, μαρτυρείται φιλολογικά αποκλειστικώς από τον Λίβιο⁶¹⁵. Είναι, επίσης, γνωστή από δύο επιγραφικές μαρτυρίες. Δύο πολίτες της περιλαμβάνονται μαζί με το εθνικό τους (*Μαλλοιατᾶν*) σε έναν κατάλογο ονομάτων, ο οποίος χρονολογείται μεταξύ του 375 και του 350 π.Χ.⁶¹⁶. Άξια μνείας είναι μια επιγραφή,

⁶¹⁰ Θουκ. 3. 93. 2 Ξενοφ. *Ἑλλην.* 1. 2. 18.

⁶¹¹ Διοδ. 14. 38. 4.

⁶¹² Head (1911²), 296 *Babelon Traité* ii. 4, αρ. 444-450· Rogers (1932), αρ. 247-253· *SNG München*, αρ. 25-27. Για τη νομισματοκοπία της πόλης, αλλά και γενικότερα των Οιταίων, κατά τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ., βλ. Βαλασιάδης (2004), 173-178.

⁶¹³ *SEG* 29, 546.

⁶¹⁴ Rogers (1932), αρ. 79-80, αρ. 223-226· *SNG München*, αρ. 18.

⁶¹⁵ Λίβιος 31. 41· 36. 10, όπου σημειώνει το όνομα *Malloea*.

⁶¹⁶ *SEG* 29, 546, επιγραφή η οποία ερμηνεύτηκε ως κατάλογος περραιβικών πόλεων, στα πλαίσια μιας αφιέρωσης στο ναό του Πύθιου Απόλλωνος στην Ολοοσσόνα.

χρονολογούμενη στο β' ήμισυ του 5^{ου} αι. π.Χ. Πρόκειται για ένα επιτάφιο επίγραμμα στη μνήμη κάποιου Σύθρου ή Σκύθρου⁶¹⁷.

Σύθρος ἄρχων ἀπέθα-
[ν]ε πανὸ διαδασάμενος

Ο νεκρός αποκαλείται ἄρχων και πιθανότατα πέθανε εν ὄσω ασκούσε την αρχοντία του. Πρόκειται για σαφή ένδειξη ότι στην πόλη υπήρχαν πολιτικοί θεσμοί, χωρίς, ωστόσο, να μπορούν να προσδιοριστούν περαιτέρω.

III.7.3 Ολοοσσών

Δεν υπάρχει καμία μαρτυρία για την πολιτική οργάνωση της πόλης της Ολοοσσόνος κατά τον 5^ο αι. π.Χ. Μια επιγραφή, η οποία χρονολογήθηκε μεταξύ των ετών 375 και 350 π.Χ. και αφορά σε χορηγίες διάφορων περραιβικών πόλεων προς το ναό του Πύθιου Απόλλωνος στην Ολοοσσόνα, αποκαταστάθηκε το εθνικό Όλοοσσονίων⁶¹⁸.

III.7.4 Φάλαννα

Από την περραιβική πόλη Φάλαννα⁶¹⁹ προέρχεται μια επιγραφή, η οποία καταγράφει έναν νόμο. Η επιγραφή χρονολογείται στα τέλη του 5^{ου} / αρχές 4^{ου} αι. π.Χ.⁶²⁰

Νόμος.
Αἴ κε τῶν
Φασσῶν
κίς Φαλ[ί]-
5 σσκετα[ι]
κοινὰ χ[ρ]-
έματα ἐ[λ]-
ῶν καὶ μ[ἐ]
δυνάετ[α]-
10 ι ἀππε[ῖς]-
[α]ι ΤΟΠ[. .]
.....

Σύμφωνα με την ορθότερη ερμηνεία του κειμένου, ο αναγραφόμενος στην επιγραφή νόμος έχει περισσότερο αστικό, παρά ιερό χαρακτήρα. Στοχεύει στην αποσόβηση της κατάχρησης δημόσιας περιουσίας από τους πολίτες της πόλης. Η φράση του τρίτου στίχου *ἀστῶν τις* (*Φασσῶν κίς*) αναφέρεται σαφώς στους πολίτες, ενώ η φράση *κοινὰ χ[ρ]έματα* (στ. 6-7) σε δημόσια περιουσία, η οποία θα ήταν στη διάθεση κάθε πολίτη

⁶¹⁷ Τζιαφάλιας (1985), 123, αρ. 39· SEG 35, 636· BE (1988), 767· SEG 55, 610· Masson (1991), 353-355.

⁶¹⁸ SEG 29, 546· SEG 33, 457· Helly (1979), 165-192· Knoepfler (1983), 55-57· Lucas (1997), 80, 32. Βλ. και υποσ. 385.

⁶¹⁹ Για τη θέση της πόλης, βλ. Lucas (1997), 36-40.

⁶²⁰ IG IX² 1226. Βλ. Δούλγερη-Ιντζεσίλογλου (2000), 221-224, όπου και η σχετική βιβλιογραφία.

να χρησιμοποιήσει, όχι όμως και να καρπωθεί⁶²¹. Επομένως, είναι πιθανόν να πρόκειται για μια απόφαση της συνέλευσης των πολιτών για τη διαχείριση της κοινής περιουσίας της πόλης.

Εκτός από την προαναφερθείσα επιγραφή, επιπλέον ενδείξεις για ύπαρξη πολιτικής οργάνωσης της πόλης, με τη λειτουργία κάποιας μορφής συνέλευσης, προέρχεται από τη νομισματοκοπία της πόλης, η οποία χρονολογείται κατά τον 4^ο αι. π.Χ. Η πόλη έκοψε αργυρά και πολυάριθμα χαλκά νομίσματα (δραχμές, τριώβολα, οβολούς, τριημιωβόλια), τα οποία φέρουν ποικίλους τύπους, οι οποίοι σχετίζονται με τις λατρευόμενες στην πόλη θεότητες⁶²², ενώ στην οπίσθια όψη σφραγίζονται από το το εθνικό (ΦΑΛΑ, ΦΑΛΩΝ, ΦΑΛΑΝΝΑ ή ΦΑΛΑΝΝΑΙΩΝ)⁶²³.

⁶²¹ Δούλγερη-Ιντζεσίλογλου (2000), 223.

⁶²² Moustaka (1983), 105 και 147· Ρακατσάνης – Τζιαφάλιας (2004), 55-64.

⁶²³ Head (1911²), 305· Babelon *Traité* ii. 4, ap. 583-594· Rogers (1935), 147-149· *SNG München*, ap. 148-157.

III.8 Συμπεράσματα

Η εξέταση των μαρτυριών των προερχόμενων από διάφορες θεσσαλικές πόλεις, παρόλο που δεν ανταποκρίνονται στο σύνολο των θεσσαλικών πόλεων, αλλά μόνο σε έναν ικανό αριθμό τους, οδηγούν σε ασφαλή συμπεράσματα για την πολιτική οργάνωση των θεσσαλικών πόλεων κατά τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ.

Σε ορισμένες πόλεις διαπιστώνεται η ύπαρξη πολιτικών θεσμών και συλλογικών οργάνων κατά το τέλος του 6^{ου} / αρχές 5^{ου} αι. π.Χ., ενώ για κάποιες πόλεις είναι εμφανής, μέσα από τη μελέτη των επιγραφών, η οργάνωση του πολιτεύματός τους. Συγκεκριμένα, στον Άτραγα δύο επιγραφές, οι οποίες χρονολογούνται η πρώτη στο πέρασμα από τον 6^ο στον 5^ο αι. π.Χ. και η δεύτερη στο δεύτερο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ., μνημονεύονται δύο ομάδες αρχόντων. Στην πρώτη οι άρχοντες φέρουν τον τίτλο *ταγοί*, με σαφώς τοπική σημασία. Σύμφωνα με την ερμηνεία, την οποία προτείνουμε, τα τρία αναφερόμενα στην επιγραφή πρόσωπα ήταν ανώτατοι άρχοντες, πιθανώς με δικαστική εξουσία, οι οποίοι πλαισιώνονταν από ένα σώμα – αδιευκρίνιστου αριθμού – πολιτών, οι οποίοι ασκούσαν επίσης δικαστική εξουσία, η διάρκεια της οποίας προσδιορίζεται από την αρχοντία των τριών προσώπων που κατονομάζονται. Εάν γίνει αποδεκτή αυτή η ερμηνεία, τότε μπορούμε να εικάσουμε ότι υπονοείται και ο αιρετός χαρακτήρας του ανώτερου αξιώματος που ασκούσαν οι τρεις επώνυμοι άρχοντες.

Στη δεύτερη επιγραφή, του δεύτερου μισού του 5^{ου} αι. π.Χ. μνημονεύεται ένα σώμα αξιωματούχων, οι οποίοι φέρουν τον τίτλο *άρχοντες*, καθώς και ο επικεφαλής τους. Η εύρεση της επιγραφής αυτής πλησίον της προηγούμενης, στο χώρο της Αγοράς του Άτραγος, φανερώνει την μεταξύ τους συνάφεια. Η μνεία αυτών των αρχόντων είναι ενδιαφέρουσα, διότι ενδεχομένως να αντιστοιχούν στα τρία πρόσωπα που κατονομάζονται στην προηγούμενη επιγραφή. Είναι πιθανόν να πρόκειται για τον ίδιο πολιτικό θεσμό, ένα σώμα αρχόντων, οι οποίοι κατείχαν την ανώτερη εξουσία στην πόλη. Εάν αυτό γίνει δεκτό, τότε μπορούμε να αποδεχθούμε και την υπόθεση ότι και οι άρχοντες της δεύτερης επιγραφής ήταν αιρετοί και κατείχαν για αδιευκρίνιστο διάστημα το αξίωμα του άρχοντα. Σχετικά με την αύξηση του αριθμού των αρχόντων από τρεις σε πέντε ή έξι μπορούμε να εικάσουμε ότι οφείλεται στην αύξηση του πληθυσμού της πόλης και στην ανάγκη καλύτερης διαχείρισης των δημόσιων υποθέσεων. Ο θεσμός των αρχόντων στην πόλη του Άτραγος φαίνεται ότι διατηρήθηκε και κατά τον 4^ο αι. π.Χ., όπως μαρτυρούν δύο επιγραφές της περιόδου αυτής. Ένα ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι στη δεύτερη επιγραφή

μνημονεύονται τα ονόματα τριών ανδρών, οι οποίοι φέρουν τον τίτλο του άρχοντος. Πιθανόν να πρόκειται για το ίδιο σώμα αρχόντων του 5^{ου} αι. π.Χ., η σύνθεση του οποίου περιορίστηκε εκ νέου τον 4^ο αι. σε τρία άτομα.

Στη γειτονική του Άτραγος Άργουσσα αποδόθηκε μια επιγραφή, χρονολογημένη στα τέλη του 6^{ου} / αρχές 5^{ου} αι. π.Χ., στην οποία, παρά την αποσπασματικότητά της, αναγνωρίζουμε την πληρέστερη διάρθρωση των πολιτικών θεσμών μιας θεσσαλικής πόλης. Στον πρώτο στίχο αναφέρεται ο *δήμος*, δηλαδή η συνέλευση των πολιτών, η οποία θέσπισε έναν *ιερό νόμο*. Στη συνέχεια, στον όγδοο στίχο μνημονεύονται οι *ταγοί*, πιθανότατα με τοπική σημασία, οι οποίοι πιθανώς ήταν οι εγγυητές της εφαρμογής του νόμου. Όπως, όμως, προκύπτει από την αναφορά του δέκατου στίχου στην κατάσταση της *άταγίας*, η παρουσία των ταγών δεν ήταν απαραίτητη για την ομαλή λειτουργία της πόλης. Επομένως, το αξίωμα αυτό ίσως είχε τη μορφή απόδοσης εξουσιών σε άτομα για την αντιμετώπιση έκτακτων αναγκών της πόλης ή – όπως έχει ερμηνευθεί από ορισμένους μελετητές ο όρος *άταγία* – μεσολαβούσε ένα διάστημα έως την ανάδειξη των νέων ταγών, κατά το οποίο η δημόσια ζωή της πόλης λειτουργούσε ομαλά. Στην ίδια επιγραφή αναφέρεται και ο όρος *πυρκόρος*, ο οποίος αντιστοιχεί σε κάποιο ιερατικό αξίωμα.

Ένα προξενικό ψήφισμα από το Θετώνιον, πόλη της Θεσσαλιώτιδος, αποκαλύπτει παρόμοια πολιτική οργάνωση. Η απόφαση για την απόδοση προξενίας και άλλων προνομίων στο τιμώμενο πρόσωπο ανήκει στη συνέλευση των πολιτών, όπως φανερώνει η χρήση του εθνικού *Θετόνιοι*, στο δεύτερο στίχο. Η απόφαση ορίζεται χρονικά κατά τη διάρκεια της αρχοντίας του αναφερόμενου στον τελευταίο στίχο Φερεκράτη ως *ύλουρέοντος*, αξίωμα, το οποίο λόγω της χρήσης του για τη χρονολόγηση της απόφασης, θα πρέπει να το ταυτίσουμε, όσον αφορά τη θέση του στο πολιτικό σύστημα της πόλης, με εκείνο του επώνυμου άρχοντα των Αθηνών. Όπως και στην επιγραφή της Άργουσας, έτσι και στο προξενικό ψήφισμα του Θετωνίου, ως εγγυητής της τήρησης των αναγραφόμενων ορίζεται ο *ταγός*, ο οποίος χαρακτηρίζεται με τη μετοχή *έπεστάκων*. Η φράση αυτή δεν απαντά σε άλλες επιγραφές του 5^{ου} αι. π.Χ. Αξιοσημείωτη διαφορά με την επιγραφή της Άργουσας είναι ότι στο παρόν ψήφισμα αναφέρεται μόνον ένας *ταγός*. Ωστόσο, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι και σε αυτήν την περίπτωση γίνεται λόγος για κάποιον τοπικό άρχοντα, ο οποίος εξελέγετο από τους πολίτες, και όχι για τον αρχηγό του Θεσσαλικού Κοινού. Θα ήταν παράδοξο να δεχθούμε ότι ο επικεφαλής του Κοινού θα εγγυόταν την εφαρμογή κάθε απόφασης μιας θεσσαλικής πόλης. Η ταυτόσημη με τον *ιερό νόμο* της Άργουσας διαβεβαίωση ότι οι αποφάσεις της πόλης θα ίσχυαν και σε περιόδους *άταγίας*

ενισχύει την άποψη ότι το αξίωμα του ταγού ήταν αιρετό και ενδεχομένως να μεσολαβούσε ένα διάστημα, κατά το οποίο δεν υφίστατο κάποιος ταγός στην πολιτική ζωή της πόλης.

Οι περιπτώσεις των δύο αυτών πόλεων είναι ιδιαίτερα σημαντικές και για έναν επιπλέον λόγο: οι δύο πόλεις, πέραν των ψηφισμάτων αυτών, τα οποία χρονολογούνται από τα τέλη του 6^{ου} έως τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ., δεν έχουν να μας προσφέρουν οποιοδήποτε άλλο στοιχείο για την πολιτική τους οργάνωση. Τόσο η Άργουσσα, όσο και το Θετώνιον δεν έκοψαν νομίσματα, ούτε μνημονεύονται στις γραπτές πηγές. Είναι, επομένως, πιθανόν οι δύο πόλεις να λειτούργησαν ως αυτόνομοι πολιτικοί οργανισμοί μόνο κατά τη μαρτυρούμενη από της επιγραφές περίοδο.

Από άλλες θεσσαλικές πόλεις έχουμε λιγότερες μεν, αλλά εξίσου σημαντικές πληροφορίες σχετικά με την ύπαρξη και λειτουργία πολιτικών θεσμών σε αυτές. Οι πληροφορίες αυτές προέρχονται κυρίως από τον 4^ο αι. π.Χ. Στην πόλη Μαλλοία μαρτυρείται από επιγραφή το αξίωμα του άρχοντος, χωρίς να μπορούμε να προσδιορίσουμε τις εξουσίες που είχε. Στην πόλη Λιμναίον μαρτυρείται ο όρος *ἀρχεγετεύων*, τον οποίο ταυτίσαμε με κάποιο ιερατικό αξίωμα μάλλον, παρά με ένα πολιτικό. Στην Άλο, σύμφωνα με μια επιγραφική μαρτυρία, υπήρχε ο θεσμός των *αρχεσκόπων*, ένα συμβούλιο αποτελούμενο από έξι άτομα, το οποίο είχε υπό την εποπτεία του τη λειτουργία της πόλης. Στη Γυρτώνη το αξίωμα που μαρτυρείται είναι οι *συμφρουροί*, στο οποίο με βεβαιότητα μπορούμε να συμπληρώσουμε το αξίωμα του *ἀρχιφρουροῦ*, θεσμός γνωστός και από άλλες ελληνικές πόλεις ως ένα συμβούλιο υπεύθυνο για την διακυβέρνηση της πόλης. Στους Θαυμακούς τεκμαίρεται, μέσω ενός προξενικού ψηφίσματος, η λειτουργία της συνέλευσης των πολιτών, η οποία είχε την αρμοδιότητα να επικυρώνει την απόδοση προξενίας και άλλων προνομίων, επομένως είχε υπό τον έλεγχό της τη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής της πόλης. Τον 4^ο αι. π.Χ., αντίστοιχος θεσμός μαρτυρείται από τις γραπτές πηγές στη Μελίτεια. Στη Σκοτούσσα, μεταξύ 4^{ου} και 3^{ου} αι. π.Χ. τεκμαίρεται επιγραφικά η συνέλευση των Σκοτουσσαίων, όπως και η οργάνωση της πόλης σε αδιευκρίνιστο αριθμό φυλών. Για την ίδια πόλη παραδίδεται από τις γραπτές πηγές η ύπαρξη μιας Εκκλησίας, χωρίς, ωστόσο, να μπορούμε να προσδιορίσουμε εάν πρόκειται για θεσμό αντίστοιχο με την Εκκλησία του Δήμου των Αθηνών.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η πολιτική οργάνωση των τριών μεγαλύτερων θεσσαλικών πόλεων, της Λάρισας, της Φαρσάλου και των Φερών. Από τη Λάρισα δεν

υπάρχει καμία επιγραφή, από την οποία θα μπορούσαμε να αντλήσουμε κάποιο στοιχείο για την πολιτική της οργάνωση. Οι μόνες πληροφορίες προέρχονται από τις γραπτές πηγές. Σύμφωνα με αυτές, η πολιτική σκηνή της πόλης κυριαρχείται από την αριστοκρατική οικογένεια των Αλευαδών. Δεν μαρτυρείται η ύπαρξη ενός συλλογικού οργάνου, οπότε μπορούμε να εικάσουμε ότι τα ισχυρότερα μέλη της οικογένειας αυτής διηύθυναν την πολιτική ζωή της Λάρισας κατ' αποκλειστικότητα, χωρίς τη συμμετοχή των άλλων πολιτών. Η αριστοκρατική διακυβέρνηση της Λάρισας διακόπτεται για σύντομο διάστημα, στα τέλη του 5^{ου} αι. π.Χ., πιθανόν μεταξύ 404 και 399 π.Χ. Στο διάστημα αυτό μαρτυρείται η επιβολή στην πόλη μιας οπλιτικής ολιγαρχίας, δηλαδή την εξουσία ασκούσε για το διάστημα εκείνο μια συνέλευση πολιτών, η οικονομική επιφάνεια των οποίων τους επέτρεπε να υπηρετούν την πόλη ως οπλίτες. Η πολιτειακή αυτή μεταβολή αποδεικνύεται και από αναφορές για μαζική απόδοση πολιτικών δικαιωμάτων σε άτομα που έως εκείνη τη στιγμή δεν έπαιζαν κανένα ρόλο στην διακυβέρνηση της πόλης. Την ίδια περίοδο θα πρέπει να τοποθετηθεί και η δημιουργία του θεσμού των *πολιτοφυλάκων*, ενός συμβουλίου πιθανότατα με εκτελεστική εξουσία. Η μετεξέλιξη αυτή του πολιτεύματος στη Λάρισα από αριστοκρατία σε μια ολιγαρχία διήρκησε για μικρό διάστημα, έως το 399 π.Χ., οπότε με την επέμβαση του βασιλέως της Μακεδονίας Αρχελάου, οι Αλευάδες απεκατέστησαν την απόλυτη κυριαρχία στην πόλη. Έκτοτε ενδιαφέρον προκαλεί ότι για μεγάλα διαστήματα ως επικεφαλής της πόλης αναφέρονται από τις πηγές μεμονωμένα άτομα, τα οποία χαρακτηρίζονται ως *δυνάστες* της πόλης. Χωρίς αμφιβολία τα άτομα αυτά ανήκαν στην οικογένεια των Αλευαδών, οι οποίοι συνέχισαν να ασκούν απόλυτο έλεγχο στην πόλη έως την έλευση του Φιλίππου Β΄ στη Θεσσαλία.

Η περίπτωση της Φαρσάλου είναι επίσης ενδιαφέρουσα. Δύο επιγραφές μαρτυρούν την ύπαρξη αρχόντων στην πόλη, χωρίς όμως να διευκρινίζεται ούτε ο χαρακτήρας του αξιώματος ούτε οι αρμοδιότητές τους. Δύο μαρτυρίες του 4^{ου} αι. π.Χ. περιπλέκουν περισσότερο τα πράγματα. Η πρώτη αναφέρεται στην παραχώρηση από τους Φαρσάλιους της εκτελεστικής εξουσίας σε έναν άνδρα εγνωσμένου κύρους, ο οποίος είχε υπό τον έλεγχό του τα οικονομικά και την εξωτερική πολιτική της πόλης, με την υποχρέωση να λογοδοτεί για της πράξεις του κάθε χρόνο στη συνέλευση των Φαρσαλίων. Η ύπαρξη της τελευταίας εικάζουμε ότι υπονοείται από μια αναθηματική επιγραφή του 4^{ου} αι. π.Χ. Αινιγματική είναι και άλλη μια μαρτυρία από την ίδια περίοδο, του Αριστοτέλους, ο οποίος χαρακτηρίζει το πολίτευμα της Φαρσάλου ως *όμοιοσούσα ολιγαρχία*, χωρίς όμως να δίδονται περισσότερες λεπτομέρειες για το πολίτευμα αυτό.

Για το τέλος αφήσαμε τις Φερές. Η πόλη, όπως συνάγεται από τις γραπτές μαρτυρίες, ήταν πολιτικά συνδεδεμένη με την όμορη Λάρισα και βρισκόταν υπό τον άμεσο έλεγχο της. Στα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. και στα πλαίσια των μεγάλων ανακατατάξεων που έφερε στη Θεσσαλία η ανατροπή του Ορέστη, ανώτατου άρχοντα του Κοινού, στις Φερές μαρτυρείται η σοβαρότερη προσπάθεια εκδημοκρατισμού του πολιτεύματος της πόλης, μετά την αποτίναξη του πολιτικού ελέγχου της Λάρισας. Ένας μικρός αριθμός προξενικών ψηφισμάτων, τα οποία χρονολογούνται στα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ., μαρτυρούν την λειτουργία της συνέλευσης των πολιτών των Φερών ως του ανώτατου πολιτικού οργάνου. Η επαναδραστηριοποίηση του Κοινού λίγο πριν την έναρξη του Πελοποννησιακού Πολέμου, έδωσε πρόωρο τέλος στο δημοκρατικό πείραμα των Φερών. Λίγο πριν τη λήξη του πολέμου, επεβλήθη στις Φερές τυραννίδα από τον Λυκόφρονα, ο οποίος κατείχε την εξουσία με βεβαιότητα μέχρι το 395 π.Χ. Μια ακόμα προσπάθεια δημοκρατικής διακυβέρνησης της πόλης έγινε κατά το διάστημα που μεσολάβησε έως την εμφάνιση του Ιάσονος, άμεσου διαδόχου του Λυκόφρονος. Η νέα προσπάθεια δημοκρατικής διακυβέρνησης της πόλης διήρκησε περισσότερο και τεκμαίρεται από περισσότερες επιγραφές, οι οποίες αφορούν την απόδοση προξενίας και άλλων προνομίων. Οι αποφάσεις απόδοσης των προνομίων λαμβάνονταν από τη συνέλευση των πολιτών των Φερών, η οποία είχε την ευθύνη της διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής. Η επικράτηση στην πόλη της τυραννίδας του Ιάσονος, μετά το 375 π.Χ., οδήγησε στην απόλυτη κυριαρχία των τυράννων επί της πόλης έως την κατάληψή από τον Φίλιππο Β΄, το 352 π.Χ.

Από τα συνοπτικώς προαναφερθέντα στοιχεία προκύπτουν ενδιαφέροντα συμπεράσματα για την πολιτική οργάνωση των θεσσαλικών πόλεων κατά τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ. Στις πόλεις Άτραγα, Άργουσσα και Γυρτώνη μαρτυρείται η ολιγαρχική διακυβέρνηση τους από συμβούλια αρχόντων, ο αιρετός χαρακτήρας των οποίων δεν μπορεί να αποδειχθεί. Αντιθέτως, στις πόλεις Θετώνιον, Θαυμακοί, Λιμναίον, Μαλλοία και πιθανώς και τη Σκοτούσσα αναφέρεται η ύπαρξη ενός συλλογικού οργάνου, της συνέλευσης των πολιτών των πόλεων, η οποία έφερε την ευθύνη της λήψης των αποφάσεων. Στην ίδια κατηγορία, για σύντομα διαστήματα κατά τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ., βρίσκονται και οι Φερές. Σε όλες τις περιπτώσεις δεν είναι δυνατόν να προσδιορίσουμε τη σύνθεση των συνελεύσεων αυτών, αν και η συμμετοχή σε αυτές πολιτών βάσει της κοινωνικής και οικονομικής τους θέσης μοιάζει περισσότερο πιθανή, παρά η συλλογική συμμετοχή όλου του ανδρικού τους πληθυσμού, όπως στην Αθήνα του 5^{ου} αι. π.Χ.

Ιδιαίτερη, τέλος, περίπτωση αποτελούν οι πόλεις Φάρσαλος και Λάρισα. Στην πρώτη μαρτυρείται, τουλάχιστον κατά τη διάρκεια του 4^{ου} αι. π.Χ., η ολιγαρχική διακυβέρνηση της πόλης από ένα συνέδριο πολιτών, το οποίο σε μια περίπτωση παρέδωσε τη διακυβέρνηση της πόλης σε ένα άτομο με έκτακτες εξουσίες. Φαίνεται όμως ότι η περίπτωση αυτή ήταν μεμονωμένη και δεν αποτελούσε σταθερό στοιχείο του πολιτεύματος της πόλης. Στη Λάρισα η κυριαρχία της αριστοκρατικής οικογένειας των Αλευαδών υπήρξε απόλυτη καθ' όλη την πορεία της μέχρι την έλευση του Φιλίππου Β΄, ενώ για ένα σύντομο διάστημα επιβλήθηκε ολιγαρχικό πολίτευμα με τιμοκρατική βάση.

Επομένως, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι κατά τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ. ένας μεγάλος αριθμός θεσσαλικών πόλεων αποτελούσαν ανεξάρτητους πολιτικούς οργανισμούς. Οι πόλεις ήταν αυτοδιοίκητες, με δικούς τους άρχοντες και συλλογικά όργανα. Η κάθε πόλη είχε τη δυνατότητα να χαράσσει αυτόνομη εξωτερική πολιτική, ανεξάρτητα από εκείνη του Θεσσαλικού Κοινού, όχι όμως και αντίθετη προς αυτή. Η κοπή, τέλος, νομισμάτων από την πλειονότητα των θεσσαλικών πόλεων, στα οποία αναγράφεται το εθνικό κάθε πόλης – κοπές οι οποίες εκδίδονταν, συχνά, παράλληλα με νομισματικές κοπές στο όνομα του Κοινού – αποτελεί ένδειξη ότι οι πόλεις αυτοπροσδιορίζονταν ως αυτόνομοι πολιτικοί οργανισμοί. Η ταυτόχρονη λειτουργία του Κοινού δεν αποτελούσε απαραίτητη προϋπόθεση για την αυτόνομη λειτουργία των πόλεων ως πολιτικών οργανισμών, όπως αποδεικνύεται από την εξέταση της πολιτικής ιστορίας της Θεσσαλίας. Επομένως, η συμμετοχή τους σε ένα ευρύτερο πολιτικό σχηματισμό με τη μορφή ομοσπονδιακής οργάνωσης, δηλαδή στο Κοινό των Θεσσαλών, βασιζόνταν σε άλλα κριτήρια, τα οποία θα αναλυθούν στη συνέχεια.

IV. ΤΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

IV.1 Το Κοινό των Θεσσαλών

IV.1.1 Η διαμόρφωση του Κοινού και η πρόιμη ιστορία του

Η οριστική εγκατάσταση των Θεσσαλών στην εύφορη πεδιάδα, η οποία πήρε το όνομά τους, ολοκληρώθηκε πιθανώς κατά τον 7^ο αι. π.Χ. Η παρουσία αρκετών βασιλέων προερχομένων από τη Θεσσαλία, οι οποίοι απαριθμούνται στα ομηρικά έπη (βλ. άνωθεν, σ. 3), αποτελεί ένδειξη ότι κατά την εποχή της σύνθεσης των επών (750-650 π.Χ.) η θεσσαλική επικράτεια ήταν διασπασμένη σε μικρά βασίλεια, τα κέντρα των οποίων ήλεγχαν μεγάλες ή μικρότερες περιοχές στην περιφέρειά τους, καθώς και τα πολιίσματα που περιλαμβάνονταν σε αυτές⁶²⁴. Από αυτά τα «ομηρικά» βασίλεια προέκυψε κατά τον 7^ο αι. π.Χ. μια ιδιότυπη οργάνωση, η οποία έχει καθιερωθεί στη νεότερη και σύγχρονη βιβλιογραφία να αποκαλείται *Κοινό των Θεσσαλών*. Το Κοινό αυτό θεωρείται το αρχαιότερο σύστημα ομοσπονδιακής οργάνωσης και διοίκησης, σε σχέση με παρόμοιες δομές, οι οποίες αναπτύχθηκαν αργότερα στην Κεντρική Ελλάδα, όπως το Βοιωτικό Κοινό, αλλά και την Πελοπόννησο, όπως το Κοινό των Αχαιών.

Για τη δημιουργία και τον τρόπο οργάνωσης του Κοινού τα στοιχεία που παρέχονται από τις αρχαίες γραπτές πηγές είναι ελάχιστα, ιδιαίτερα για την πρόιμη εποχή. Βασική πηγή, πάνω στην οποία βασίστηκαν οι θεωρίες για την ύπαρξη και την οργάνωση του Κοινού αποτελούν δύο αποσπάσματα από το χαμένο σήμερα έργο της σχολής του Αριστοτέλη *Θεσσαλῶν Πολιτεία*⁶²⁵. Η απώλεια της πραγματείας αυτής του Σταγειρίτη φιλοσόφου ή κάποιου μαθητή του δημιούργησε ένα δυσαναπλήρωτο κενό στις γνώσεις μας σχετικά με την πολιτική οργάνωση και ιστορία της Θεσσαλίας, διότι, αν θεωρήσουμε ότι το πόνημα αυτό είχε ανάλογη μορφή με το αντίστοιχο για το αθηναϊκό πολίτευμα, θα έδινε απαντήσεις σε όλα τα ερωτήματα που ταλανίζουν τη σύγχρονη έρευνα. Τα αποσπάσματα αυτά διεσώθησαν ως σχόλια, διάσπαρτα σε λήμματα μεταγενέστερων λεξικογράφων, οι οποίοι ασφαλώς γνώριζαν το έργο του Αριστοτέλη. Το πρώτο απόσπασμα διασώθηκε από τον Αρποκρατίωνα και μνημονεύει τη διαίρεση της Θεσσαλίας

⁶²⁴ Helly (1995), 70-96, όπου προσδιορίζονται οι επικράτειες των μυκηναϊκών βασιλείων, βάσει των αναφορών των επών στους Θεσσαλούς ήρωες και στις πόλεις, τις οποίες εκείνοι εξουσίαζαν.

⁶²⁵ Η πραγματεία ανήκε σε ένα συλλεκτικό έργο με τίτλο *Πολιτεῖαι*, το οποίο περιελάμβανε τη διεξοδική ανάλυση 158 πολιτευμάτων, από τα οποία διεσώθη το μεγαλύτερο μέρος της *Αθηναίων Πολιτείας* χάρη σε ένα παπυρικό εύρημα.

από τον Αλεύα σε κλήρους, καθώς και τον αριθμό οπλιτών και ιππέων που αναμενόταν να παρέχει ο κάθε κλήρος στο στρατό των Θεσσαλών⁶²⁶. Το δεύτερο απόσπασμα κάνει λόγο για την επιβολή φόρου στους περιόικους λαούς, δηλαδή στις όμορες προς τη Θεσσαλία φυλές που βρίσκονταν υπό τον έλεγχο των Θεσσαλών. Το ύψος του φόρου αυτού είχε ορισθεί από τον Σκόπα⁶²⁷.

Η χρονολόγηση αυτών των ρυθμίσεων δεν μπορεί να προσδιοριστεί με ακρίβεια. Οι μελετητές της θεσσαλικής ιστορίας πρότειναν ποικίλες χρονολογήσεις. Η παλαιότερη άποψη, η οποία γίνεται ευρέως αποδεκτή, προέκρινε την πρώιμη χρονολόγηση τόσο των δύο προσώπων όσο και των μεταρρυθμίσεων που επεβλήθησαν στα τέλη του 7^{ου} ή στις αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ. Αντίθετα, η Sordi πρότεινε μια όψιμη χρονολόγησή τους στα τέλη του 6^{ου} αι., συγκεκριμένα μετά το 512 π.Χ. Η χρονολόγηση αυτή όμως δεν έγινε αποδεκτή, διότι δεν αρμόζει σε ένα πολιτικό σύστημα, το οποίο είχε ήδη αναδειχθεί στον κυριότερο ρυθμιστικό παράγοντα της Κεντρικής Ελλάδας κατά την αρχαϊκή εποχή⁶²⁸. Αμφισβητήθηκε επίσης και η ταύτιση των προσώπων που επέβαλαν τις εν λόγω μεταρρυθμίσεις, του Αλεύα του Πυρρού και του Σκόπα με πρόσωπα γνωστά και από τις γραπτές πηγές. Συγκεκριμένα, η Sordi ταύτισε τον Αλεύα τον Πυρρό με τον ομώνυμο πατέρα του Θώρακος και των αδελφών του, ο οποίος έζησε πριν τα Περσικά και, σύμφωνα με παλαιότερους ιστορικούς, θεωρείται πως χρημάτισε *ταγός* του Κοινού στα τέλη του 6^{ου}/αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ.⁶²⁹ Αντιστοίχως, θεωρεί πως ο Σκόπας, στον οποίο αποδίδει την κατάκτηση των περιόικων πληθυσμών, πρέπει να τοποθετηθεί χρονικά λίγο πριν τον Αλεύα, ωστόσο, μέσα στο ίδιο διάστημα, ήτοι μεταξύ 512 π.Χ. και 498 π.Χ., όταν συντίθεται από τον Πίνδαρο ο *10^{ος} Πυθιονικός*⁶³⁰. Η χρονολόγηση αυτή αμφισβητήθηκε, διότι η ταύτιση των προσώπων δεν στηρίζεται επαρκώς από τις πηγές, ενώ και η τοποθέτηση των μεταρρυθμίσεών τους, στα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ., θεωρήθηκε όψιμη⁶³¹.

Το Κοινό των Θεσσαλών δεν μαρτυρείται επιγραφικά, τουλάχιστον κατά την πρώιμη αυτή εποχή. Διάσπαρτες πληροφορίες μπορούμε να συλλέξουμε από τις γραπτές πηγές. Στο έργο του Ηροδότου υπάρχουν αρκετά στοιχεία, τα οποία υπονοούν την ύπαρξη συλλογικής πολιτικής οργάνωσης των Θεσσαλών στα τέλη του 6^{ου} και στις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ. Στα πλαίσια της εξιστόρησης των εξελίξεων στην Αθήνα πριν τα Περσικά, ο

⁶²⁶ Βλ. άνωθεν, σ. 7.

⁶²⁷ Ξενοφ. *Ἑλληνικά* 6. 1. 19.

⁶²⁸ Larsen (1968), 13-14.

⁶²⁹ Sordi (1958), 83.

⁶³⁰ Sordi (1958), 63-67 και υποσ. 5.

⁶³¹ Larsen (1960), 237-238.

ιστορικός σημειώνει την έλευση θεσσαλικού ιππικού προς βοήθεια του τυράννου Ιππία εναντίον της εισβολής του Σπαρτιάτη βασιλέως Κλεομένη Α' στην Αττική⁶³². Αρχηγός του θεσσαλικού αποσπάσματος είχε οριστεί ο *βασιλεύς* Κινέας. Για τον τίτλο που αποδίδεται στον Κινέα θα γίνει συζήτηση στη συνέχεια. Το ενδιαφέρον σημείο αυτού του αποσπάσματος του Ηροδότου είναι η σημείωση του ιστορικού ότι οι Θεσσαλοί απέστειλαν το απόσπασμα ιππικού *κοινή γνώμη*, δίνοντας την ηγεσία του στον Κινέα. Με τη φράση αυτή ο ιστορικός μαρτυρεί ότι η στρατιωτική βοήθεια προς τον Ιππία δόθηκε με τη σύμφωνη γνώμη όλων των Θεσσαλών. Υποννοείται εδώ η ύπαρξη ενός συλλογικού οργάνου, μιας συνέλευσης, η οποία εκπροσωπούσε το σύνολο των Θεσσαλών και είχε την αρμοδιότητα να αποφασίζει εν ονόματί τους την συμμετοχή σε έναν πόλεμο μακριά από την πατρίδα καθώς και να επιλέγει την ηγεσία των στρατιωτικών δυνάμεων. Δεν υπάρχει κανένα στοιχείο που να συντελεί στον ακριβή προσδιορισμό ούτε της σύνθεσης αυτού του οργάνου ούτε του βαθμού εκπροσώπησης των Θεσσαλών. Ως μόνη λογικοφανή υπόθεση μπορούμε να δεχθούμε ότι η συνέλευση αυτή απετελείτο από μέλη των αριστοκρατικών οικογενειών της Θεσσαλίας.

Λίγα χρόνια αργότερα, τις παραμονές της εισβολής του βασιλέως της Περσίας Ξέρξη στην Ελλάδα, μαρτυρείται από τον Ηρόδοτο ότι οι Θεσσαλοί απέστειλαν στο συνέδριο της Κορίνθου, όπου είχαν συγκεντρωθεί οι εκπρόσωποι ελληνικών πόλεων, εκπροσώπους, προκειμένου να ζητήσουν από τους συμμάχους συνδρομή στην αντιμετώπιση της επερχόμενης περσικής λαίλαπας. Ο ιστορικός στο σημείο αυτό επισημαίνει ότι η έκκληση έγινε από τους Θεσσαλούς, διαφοροποιώντας τους από την αριστοκρατική οικογένεια των Αλευαδών, οι οποίοι λίγα χρόνια νωρίτερα είχαν προσφερθεί να βοηθήσουν τον Ξέρξη με κάθε τρόπο, εάν εισέβαλε στην Ελλάδα. Η αναφορά του εθνικού υποδηλώνει μια απόφαση, η οποία ελήφθη με τρόπο συλλογικό και αντιπροσώπευε τη βούληση της πλειοψηφίας των Θεσσαλών. Η κοινή βούληση για αντίσταση προς τους Πέρσες εισβολείς αποδείχθηκε και μετά τον αναγκαστικό μηδισμό των Θεσσαλών, όταν, μετά την αποχώρηση του εκστρατευτικού σώματος των νοτιότερων Ελλήνων, βρέθηκαν μόνοι αντιμετώπι με τον επερχόμενο κίνδυνο. Η εχθρική στάση προς τους Πέρσες επιβεβαιώνεται από διάφορα επεισόδια, τα οποία μνημονεύθηκαν ανωτέρω (βλ. παραπάνω, κεφ. II.1.3, σ. 28-32), και αποδεικνύουν ότι παρά τον αναγκαστικό

---

⁶³² Ηροδ. 5. 63-64.

μηδισμό, με τη ενεργή υπέρ αυτού υποστήριξη των Αλευαδών, η πλειοψηφία των Θεσσαλών παρέμεινε εχθρικά διακείμενη προς την περσική επικυριαρχία.

Η ταυτότητα αυτών των Θεσσαλών, οι οποίοι απέστειλαν την αντιπροσωπεία στο συνέδριο της Κορίνθου, δημιουργεί ένα επιπρόσθετο πρόβλημα. Η έκκληση προς τους νοτιότερους Έλληνες για βοήθεια ερμηνεύθηκε από ορισμένους ιστορικούς ως μια κίνηση αντίδρασης δυνάμεων που αντιπολιτεύονταν την εξουσία των Αλευαδών εντός της Θεσσαλίας. Ως φόρεις αντίδρασης προτάθηκαν άλλες αριστοκρατικές οικογένειες, οι οποίες βρήκαν την ευκαιρία να πλήξουν την εξουσία των Αλευαδών και να διεκδικήσουν οι ίδιες την πρωτοκαθεδρία εντός της Θεσσαλίας. Ωστόσο, δεν είναι σαφές ποια ήταν η θέση των ίδιων των Αλευαδών στην περιοχή, λίγο πριν την εκστρατεία του Ξέρξη. Οι στρατιωτικές αποτυχίες εναντίον της Βοιωτίας και των Φωκέων στη δύση του 6^{ου} αι. π.Χ. είχαν κλονίσει τη θεσσαλική θέση ισχύος στην Κεντρική Ελλάδα. Εκφράστηκε η άποψη πως οι αποτυχίες αυτές είχαν επιπτώσεις και εντός της Θεσσαλίας, με την απομάκρυνση των Αλευαδών από την ηγεσία του Κοινού, ενώ η πρεσβεία των τελευταίων προς τον Ξέρξη και η προσφορά βοήθειας σε περίπτωση περσικής εισβολής ερμηνεύθηκαν ως προσπάθεια της αριστοκρατικής οικογένειας να αποκτήσει έναν ισχυρό σύμμαχο στη διαμάχη της με τους αντιπάλους της εντός της Θεσσαλίας. Πρέπει, όμως, να σημειωθεί ότι δεν υπάρχει καμία ένδειξη αλλαγής του πολιτικού σκηνικού στη Θεσσαλία, τόσο πριν, όσο και μετά την έλευση του Ξέρξη. Οι Αλευάδες, κατά την πρεσβεία τους στην αυλή του νέου βασιλέα Ξέρξη, το 485 π.Χ., συστήνονται στον Πέρση μονάρχη ως οι *βασιλέες* της Θεσσαλίας, δηλαδή ως οι ανώτεροι άρχοντες της περιοχής. Αν παραμερίσουμε για λίγο τη συζήτηση για τη σημασία του όρου *βασιλέες*, μπορούμε στη δήλωση αυτή να δούμε τη θέση που κατείχαν εντός της Θεσσαλίας εκείνη την εποχή. Ήταν οι ανώτατοι άρχοντες των Θεσσαλών.

Η σύγχρονη έρευνα έχει επικεντρωθεί στο άλλο μεγάλο ερώτημα για το Θεσσαλικό Κοινό, το οποίο αφορά στην οργάνωσή του, κατά την πρώιμη αυτή περίοδο. Η πλέον διαδεδομένη άποψη υποστηρίζει την ύπαρξη ενός συλλογικού οργάνου, το οποίο επέλεγε τον ανώτατο άρχοντα του Κοινού, παραχωρώντας του έκτακτες εξουσίες, οι οποίες αφορούν αποκλειστικά στην επιστράτευση και ηγεσία του θεσσαλικού στρατού σε περιόδους πολεμικής κινητοποίησης⁶³³. Η ύπαρξη αυτού του οργάνου προκρίνεται από πολλούς μελετητές. Η Sordi, επισημαίνοντας το σημαντικό ρόλο που έπαιζαν οι επι

⁶³³ Helly (1995), 145-150· Hatzopoulos (1992), 485.

μέρους πόλεις στη διαμόρφωση της θεσσαλικής πολιτικής, υποστήριξε ότι το όργανο αυτό αποτελούσε ένα σώμα αποτελούμενο από αντιπροσώπους των θεσσαλικών πόλεων, το οποίο χαρακτηρίζεται με τους όρους *αί ἐν Θεσσαλία πόλεις, οἱ Θεσσαλοί, τὸ κοινὸ τῶν Θεσσαλῶν* και *τὸ ἔθνος τῶν Θεσσαλῶν*⁶³⁴. Παράλληλα, στηριζόμενη σε δύο αποσπάσματα του Πλουτάρχου⁶³⁵, υποστήριξε ότι υπήρχε και μια γερουσία αποτελούμενη από τους πρεσβύτερους των Θεσσαλών, η οποία λειτουργούσε ως προβουλευτικό σώμα έναντι της ομοσπονδιακής συνέλευσης και παρείχε τους *προστάτες* του Κοινού⁶³⁶. Την αντιπροσωπευτικότητα του θεσσαλικού πολιτεύματος αμφισβήτησε ο Larsen, ο οποίος θεώρησε αυτή τη συνέλευση ως άμεση, ενώ για τις πόλεις δεν επιφύλαξε αντίστοιχη με τη Sordi συμμετοχή στην ανάδειξη του ομοσπονδιακού αρχηγού, δηλαδή του *ταγού*⁶³⁷. Πιο κοντά στην άποψη της Ιταλίδας ιστορικού βρίσκεται ο Χατζόπουλος, ο οποίος θεωρεί ότι αντιπρόσωποι των τοπικών κοινοτήτων, των πόλεων ή των εθνών, σχημάτιζαν ένα συμβούλιο που συγκεντρωνόταν τόσο συχνά ή πιθανόν συχνότερα από ό,τι το ομοσπονδιακό Συμβούλιο⁶³⁸.

Η πρωιμότερη μαρτυρία ενός τέτοιου συλλογικού οργάνου, το οποίο εξέδιδε κοινά αποδεκτές αποφάσεις παραδίδεται από τον Ηρόδοτο. Σε μία από τις συνήθειες εμβόλιμες παρεκβάσεις του, ο ιστορικός, ιστορώντας όσα διαδραματίστηκαν στην Αττική πριν τα Περσικά, μνημονεύει την έκκληση για βοήθεια που απηύθυνε ο τύραννος Ιππίας προς τους Θεσσαλούς ενόψει της αυξανόμενης σπαρτιατικής επιθετικότητας. Πράγματι, οι Θεσσαλοί ανταποκρινόμενοι στο κάλεσμα του παλαιού συμμάχου, απέστειλαν στην Αττική σώμα χιλίων ιππέων για να τον συνδράμει. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, η αποστολή αυτή πραγματοποιήθηκε κατόπιν της ομόφωνης έγκρισης των Θεσσαλών. Πέραν της χρήσης του εθνικού, η φράση *κοινή γνώμη* παραπέμπει στη δυνατότητα των Θεσσαλών να αποφασίζουν από κοινού για θέματα εξωτερικής πολιτικής, όπως για την αποστολή στρατιωτικών δυνάμεων στο εξωτερικό της χώρας.

Η επισιμότητα της απόφασης επιτείνεται από το γεγονός ότι επικεφαλής της αποστολής τίθεται ένας ανώτατος άρχοντας, ο Κινέας, ο οποίος φέρει τον τίτλο *βασιλεύς*. Έχει γίνει πολύ συζήτηση γύρω από τον τίτλο που αποδίδει στον Κινέα ο Ηρόδοτος. Ωστόσο, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε το γεγονός ότι αντίστοιχο τίτλο επιφυλάσσει και

⁶³⁴ Sordi (1958), 329-334.

⁶³⁵ Πλουτ. *Πελοπ.* 33. 6 Πλουτ. *Αλεξ* 54. 3.

⁶³⁶ Sordi (1958), 234. Για τους *προστάτες* του Κοινού, βλ. Peek (1934), 57, σημ. 15.

⁶³⁷ Larsen (1968), 22-26.

⁶³⁸ Hatzopoulos (1992), 331.

ο Θουκυδίδης για τον Ορέστη, υιό του Εχεκρατίδα, το έτος 457 π.Χ. Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι ο Ηρόδοτος έζησε και έγραψε τις *Ιστορίες* του στην Αθήνα, ενώ ανήκε και στον πνευματικό κύκλο του Περικλή. Ο Θουκυδίδης γνώριζε ασφαλώς το έργο του Αλικαρνασσεώς ιστορικού. Η ταύτιση αυτή μεταξύ των δύο ιστορικών στο θέμα του τίτλου του ανώτατου άρχοντα των Θεσσαλών δεν είναι τυχαία. Μπορεί να σημαίνει δύο πράγματα. Είτε και οι δύο είχαν κοινή πληροφόρηση, σχετικά με τον τίτλο αυτό, είτε αμφότεροι υπέπεσαν σε ένα λάθος, μη γνωρίζοντας τη θεσσαλική πραγματικότητα. Η δεύτερη περίπτωση είναι απίθανη, καθώς δεν θα περιμέναμε ενά τέτοιο απόπημα από τον πολυταξιδεμένο Ηρόδοτο ή τον ακριβέστατο Θουκυδίδη. Μένει, λοιπόν, μια επιλογή: να εικάσουμε την ύπαρξη μιας κοινής πηγής και για τους δύο ιστορικούς. Είναι γνωστό ότι την ίδια εποχή και στο ίδιο περιβάλλον έζησε και εργάστηκε και ο Ελλάνικος ο Μυτιληναίος, ο οποίος ασχολήθηκε, μεταξύ άλλων και με τη Θεσσαλία στο έργο του *Θεσσαλικά*, το οποίο μας είναι γνωστό μόνο ως τίτλος. Μια τέτοια συζήτηση κινδυνεύει να μετατραπεί σε εικοτολογία, καθώς δεν είναι ευδιάκριτη η κοινή πηγή. Εξάλλου, όσον αφορά τον Θουκυδίδη, το επεισόδιο του Ορέστη το 457 π.Χ. θα ήταν ευρέως γνωστό στους πολιτικούς κύκλους της Αθήνας, ενώ είναι πιθανόν ο ίδιος ο ιστορικός να είχε συναναστραφεί με αυτόπτες μάρτυρες των γεγονότων, πολύ πιθανόν ακόμα και με τον ίδιο τον Ορέστη, ο οποίος θα ήταν εγκατεστημένος στην Αθήνα μετά και την αποτυχημένη απόπειρα αποκατάστασής του. Επομένως η χρήση του όρου *βασιλεύς* των Θεσσαλών αποκτά μια στέρεη βάση, όσον αφορά τη χρήση του από τους ιστορικούς του 5^{ου} αι. π.Χ.

IV.1.2 Το Κοινό των Θεσσαλών κατά τον 5^ο και στην αυγή του 4^{ου} αι. π.Χ.

Τα Περσικά υπήρξαν σημείο καμπής για τη θεσσαλική ιστορία, όπως και για τις υπόλοιπες ελληνικές πόλεις.

Η απόφαση του ελληνικού συνεδρίου της Κορίνθου για την τιμωρία των μηδισάντων Ελλήνων δεν τέθηκε ποτέ σε ισχύ. Μέσα στα νέα πλαίσια ανταγωνισμού των δύο ισχυρότερων μελών της Συμμαχίας, Αθήνας και Σπάρτης, για την πρωτοκαθεδρία στην ελληνική πολιτική σκηνή, η τιμωρία των μηδισάντων Ελλήνων πέρασε σε δεύτερη μοίρα. Η διαμόρφωση των νέων συσχετισμών δυνάμεων και ο αυξανόμενος ανταγωνισμός μεταξύ των δύο συμμάχων δεν άφηγε περιθώρια για εμμονή σε αποφάσεις, που λίγη σχέση είχαν με τα νέα δεδομένα. Η διαφοροποίηση στη στάση των δύο συμμάχων φάνηκε την επαύριο της οριστικής αποχώρησης και των τελευταίων Περσών από τη νότιο Ελλάδα. Στην πεισματική εμμονή των Σπαρτιατών για τιμωρία των μηδισάντων Ελλήνων,

σύμφωνα με τους προειλημμένους όρκους, η διαλλακτική στάση του Θεμιστοκλή φανερώνει τη διαφορετική προσέγγιση της νέας πραγματικότητας που δημιουργήθηκε μετά την ολοκληρωτική νίκη επί των εισβολέων. Η μεν Σπάρτη, εμμένοντας στη διατήρηση της κατάστασης προ των Περσικών Πολέμων, επέμενε να τιμωρηθούν οι μηδίσαντες. Ο Θεμιστοκλής, διαβλέποντας στη νέα πραγματικότητα μια ευκαιρία για την Αθήνα να καταστεί ρυθμιστικός παράγων για τα ελληνικά πράγματα, παρακώλυσε την λήψη μιας καταδικαστικής απόφασης. Η διαμόρφωση λίγο αργότερα της Δηλιακής Συμμαχίας (478/477 π.Χ.) απέδειξε την ορθότητα της σκέψης του Αθηναίου στρατηγού.

Στην ίδια τη Θεσσαλία δεν μαρτυρείται κάποια δραματική αλλαγή σε πολιτικό επίπεδο. Στη ηγεσία των Θεσσαλών φαίνεται ότι παρέμειναν οι Αλευάδες, αν και δεν αποκλείεται να επήλθε κάποια αλλαγή προσώπων στη ηγεσία της αριστοκρατικής οικογένειας. Το 469 π.Χ., όταν ο Σπαρτιάτης βασιλεύς Λεωτυχίδας εισέβαλε στη Θεσσαλία την εξουσία φαίνεται ότι κατέχουν οι Αριστομήδης και Άγγελος ή Αγέλαος. Η εκστρατεία αυτή, για τη χρονολόγηση της οποίας έγινε λόγος σε παραπάνω κεφάλαιο (βλ. σ. 32-35), έγινε με αφορμή την τιμωρία των Θεσσαλών για τη στάση τους κατά τα Περσικά. Η πραγματική αιτία, ωστόσο, ήταν η προσπάθεια εδραίωσης των σπαρτιατικών συμφερόντων στην Κεντρική Ελλάδα, ως αντιστάθμισμα της αυξανόμενης επιρροής που ασκούσε στην περιοχή η Αθήνα. Η ίδια η εκστρατεία απέτυχε, δημιούργησε όμως στη Θεσσαλία ένα ρεύμα αντιπολίτευσης προς την φιλοαθηναϊκή αριστοκρατία.

Υπήρχε, όμως, τότε Κοινό; Δεν είναι βέβαιο. Λίγο πριν τα Περσικά εξεδόθησαν τα πρώτα νομίσματα στη Θεσσαλία, έφεραν τοπικούς τύπους και εκδίδονταν κυρίως από τη Λάρισα⁶³⁹. Μετά τα Περσικά, νομίσματα με κοινούς τύπους κόβουν και άλλες πόλεις, όπως η Φάρσαλος και οι Φερές, αλλά και ήσσοнос σημασίας πόλεις. Τα νομίσματα αυτά ανήκουν σε μια ομοσπονδιακή νομισματική πολιτική η οποία εκφράζεται με τη χρήση κοινών τύπων και την αναγραφή του εθνικού *ΘΕΣΣΑΛΩΝ* στην οπίσθια όψη των νομισμάτων. Μετά τα Περσικά η κοινή αυτή νομισματοκοπία παύει να υπάρχει και κάθε πόλη εκδίδει νομίσματα με δικούς της τύπους. Μόλις στα μέσα του 5^{ου} αιώνα επανεμφανίζονται νομισματικές κοπές με κοινούς τύπους, οι οποίες καταδεικνύουν έναν διαχωρισμό του Θεσσαλικού Κοινού σε δύο μέρη⁶⁴⁰. Για την ίδια περίοδο έχει επισημανθεί η επίδραση που άσκησε η περαιτέρω ανάπτυξη των αστικών κέντρων κατά τον 5^ο αι. π.Χ. Η αυξανόμενη αστικοποίηση των θεσσαλικών πόλεων θεωρήθηκε, όπως

⁶³⁹ Kagan (2004), 79-84.

⁶⁴⁰ Franke (1970), 85-93· Liampi (1996), 107-112.

και στο μακεδονικό βασίλειο την ίδια εποχή, ως η βασική αιτία της εξασθένησης της φυλετικής οργάνωσης και της ενίσχυσης των φυγόκεντρων τάσεων εντός του Κοινού⁶⁴¹.

Το 461 π.Χ. μαρτυρείται από τον Θουκυδίδη η σύμπληξη μιας συμμαχίας μεταξύ των Αθηνών και των Θεσσαλών. Δεν είναι βέβαιο, εάν πίσω από τη γενική αναφορά του ιστορικού στους Θεσσαλούς οφείλουμε να εννοήσουμε το Κοινό των Θεσσαλών. Γεγονός πάντως είναι ότι λίγα χρόνια αργότερα, το 457 π.Χ., ο ανώτατος άρχοντας των Θεσσαλών Ορέστης, υιός του Εχεκρατίδα, εκδιώχθηκε από τη Θεσσαλία και βρήκε καταφύγιο στην Αθήνα. Το περιστατικό μαρτυρείται και πάλι από τον Θουκυδίδη, ο οποίος καταγράφει και μια λεπτομέρεια, η οποία προκάλεσε πολλές συζητήσεις στη σύγχρονη έρευνα. Συγκεκριμένα, ο ιστορικός λέγει ότι ο Ορέστης ήταν *βασιλεύς* των Θεσσαλών την περίοδο της ανατροπής του. Η ανατροπή του Ορέστη και η συνακόλουθη εκδίωξή του από τη Θεσσαλία οδήγησαν στην διατύπωση της άποψης ότι επρόκειτο για μια επανάσταση εναντίον του, στην οποία δόθηκαν μάλιστα διαστάσεις κοινωνικής ανατροπής. Ειδικότερα, η Sordi διατύπωσε τη θεωρία πως η ανατροπή του Ορέστου ήταν αποτέλεσμα μιας επανάστασης των Πενεστών, οι οποίοι στράφηκαν εναντίον της άρχουσας τάξης των αριστοκρατών, ανατρέποντας τον εκλεγμένο ανώτατο άρχοντα. Η θεωρία της στηρίχθηκε, κυρίως, στη μαρτυρημένη τάση των Πενεστών να επαναστατούν κατά των κυρίων τους⁶⁴², καθώς και στο ότι από την περίοδο αυτή και εξής οι αναφορές στον όρο *Πενέστης* εξαφανίζονται, σχεδόν, από τις πηγές για να επανεμφανιστούν πολύ αργότερα, στα λήμματα μεταγενέστερων λεξικογράφων⁶⁴³. Αν και ελκυστική, η άποψη αυτή είναι αρκετά ευάλωτη, καθώς ο όρος *Πενέστης* μαρτυρείται σε έργα του 4^{ου} αι. π.Χ., ενώ η μαρτυρία του Αριστοτέλους για το θεσμό της πενεστίας – και μάλιστα σε ενεστώτα χρόνο – φανερώνει ότι ο θεσμός δεν εξέλιπε σε μεταγενέστερες εποχές.

Η μαρτυρία του Θουκυδίδου δεν αφήνει περιθώρια για αμφισβήτηση της ανατροπής του Ορέστη από το ανώτατο αξίωμα. Δεν υπάρχει, όμως, καμία σοβαρή ένδειξη για την ανατροπή του από μια επανάσταση των Πενεστών. Μια ευρύτερη κοινωνική και πολιτική αναταραχή εντός της Θεσσαλίας είναι πιο πιθανή, αποτέλεσμα της οποίας θα ήταν και η ανατροπή της εξουσίας του Ορέστη. Φορείς της αντίδρασης αυτής θα πρέπει να θεωρηθούν δυνάμεις εντός της αριστοκρατίας, οι οποίες επιθυμούσαν μια διαφορετική προσέγγιση ως προς την εξωτερική πολιτική, με έμφαση την υποστήριξη της

⁶⁴¹ Hatzopoulos (1992), 481.

⁶⁴² Αριστοτ. *Πολιτ.* 2. 1269 a 37.

⁶⁴³ Ducat (1996), 85.

Σπάρτης σε σχέση με την έως τότε αφοσίωση στην αθηναϊκή πλευρά, η οποία άλλωστε δεν είχε αποδώσει στους Θεσσαλούς κανένα όφελος. Αντίθετα, το αυξανόμενο ενδιαφέρον της Σπάρτης για την Κεντρική Ελλάδα έδινε την ευκαιρία σε όσους υποστήριζαν την πλευρά της να διεκδικήσουν τη στροφή της θεσσαλικής πολιτικής προς τη λακωνική πλευρά, καθώς και την δυναμικότερη συμμετοχή τους στη θεσσαλική πολιτική σκηνή.

Η ανώμαλη κατάσταση, η οποία προέκυψε μετά την ανατροπή του Ορέστη, δεν είχε μεγάλη διάρκεια. Λίγο πριν την έναρξη του Πελοποννησιακού Πολέμου μαρτυρείται η εκλογή του Δαόχου από τη Φάρσαλο στη θέση του άρχοντα των Θεσσαλών. Η μακρά – σύμφωνα με την επιγραφή που καταγράφει την εκλογή του – περίοδος, κατά την οποία κυβέρνησε τη Θεσσαλία, συμπίπτει χρονικά με τον Πελοποννησιακό Πόλεμο και πρέπει να θεωρείται βέβαιο ότι έληξε σχεδόν ταυτόχρονα με αυτόν. Οι έκτακτες συνθήκες, τις οποίες κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν οι Θεσσαλοί κατά τη διάρκεια του πολέμου, βρίσκονται σε συμφωνία με το χαρακτήρα του αξιώματος του ανώτατου άρχοντα του Κοινού, στον οποίο παραχωρούνταν έκτακτες εξουσίες για όσο διάστημα ήταν απαραίτητη η παρουσία ενός προσώπου στην ηγεσία του Κοινού.

IV.1.3 Το Κοινό των Θεσσαλών τον 4^ο αι. π.Χ. και η αναδιοργάνωση του Πελοπίδα

Η θητεία του Δαόχου στην ηγεσία του Κοινού των Θεσσαλών έληξε λίγο πριν τη λήξη του Πελοποννησιακού Πολέμου. Ωστόσο, μετά τον πόλεμο, η Θεσσαλία δεν είχε καμία σχέση με την περιοχή, την οποία ο Δάοχος είχε οριστεί να κυβερνήσει εικοσιεπτά έτη νωρίτερα. Στα τέλη του 5^{ου} αι. π.Χ. οι κοινωνικές και πολιτικές ζυμώσεις, οι οποίες είχαν ξεκινήσει ήδη πριν το μεγάλο πόλεμο, τώρα αποκαλύφθηκαν. Η Θεσσαλία παρουσιάζεται από τις πηγές διηρημένη σε δύο – τουλάχιστον – τμήματα: από τη μία βρίσκεται μια χαλαρή ένωση πόλεων, στην οποία η Λάρισα κρατούσε επιφανειακά τον ηγετικό ρόλο και από την άλλη οι Φερές, στις οποίες λίγο πριν τη λήξη του πολέμου είχε επιβληθεί ένα τυραννικό πολίτευμα από το Λυκόφρονα. Η φυγόκεντρη τάση αυτονόμησης των θεσσαλικών πόλεων από τον έλεγχο του Κοινού, έγινε τώρα πραγματικότητα. Στην ίδια τη Λάρισα επιβλήθηκε ένα ιδιόμορφο καθεστώς, μια δυναστεία, όρος ο οποίος θα πρέπει να υποκρύπτει τον έλεγχο της πολιτικής ζωής από την αριστοκρατική οικογένεια των Αλευαδών. Γεγονός είναι ότι στις αρχές του 4^{ου} αι. π.Χ. το Κοινό έπαυσε τη λειτουργία του. Το πολιτικό ενδιαφέρον μονοπωλείται από τις συνεχείς προσπάθειες τόσο

των Αλευαδών όσο και του τυράννου Λυκόφρονος να επιβάλουν την δική τους εξουσία επί της Θεσσαλίας.

Η κατάσταση αυτή άλλαξε άρδην όταν την εξουσία στις Φερές πήρε ο Ιάσων. Με τη χρήση πολιτικών-διπλωματικών μέσων, αλλά και δυναμικότερων επιλογών, ο Ιάσων κατόρθωσε να επιβάλει την εξουσία του σε όλη τη Θεσσαλία. Ο έλεγχος που ασκούσε στις θεσσαλικές πόλεις του επέτρεψε να αναδιοργανώσει το Θεσσαλικό Κοινό: σύμφωνα με τον ίδιο – εάν αποδεχθούμε την ακρίβεια των όσων μεταφέρει ο σύγχρονός του Ξενοφών – επανέφερε υπό θεσσαλικό έλεγχο τους περίοικους λαούς, εξαναγκάζοντάς τους να πληρώσουν τον ορισμένο από το Σκόπα φόρο υποτέλειας, ενώ, μέσω της γενικής κινητοποίησης του θεσσαλικού στρατού, έδωσε την εντύπωση ότι επαναδραστηριοποίησε τις ρυθμίσεις για τη στρατολόγηση ιππικού και πεζικού από τις θεσσαλικές περιοχές βάσει των κλήρων, που είχε ορίσει ο Αλεύας ο Πυρρός. Τέλος, ο Ιάσων προχώρησε στην υιοθέτηση ενός νέου τίτλου για τον προσδιορισμό του ανώτατου αξιώματος του Θεσσαλικού Κοινού που ο ίδιος κατείχε: εγκατέλειψε τον παραδοσιακό τίτλο του άρχοντος, μετονομάζοντας το αξίωμα σε *ταγός των Θεσσαλών*⁶⁴⁴. Στην αλλαγή αυτή υποβόσκει η προπαγανδιστική προσπάθεια του Ιάσονος να αποδώσει πανθεσσαλικό χαρακτήρα στο αξίωμά του, καθώς ο όρος *ταγός* ήταν ένας ήδη γνωστός πολιτικός όρος – όπως είδαμε σε τοπικά πλαίσια – στις θεσσαλικές πόλεις και η χρήση του πιθανώς να στόχευε σε μια αναγωγή στο ένδοξο παρελθόν, όταν η Θεσσαλία ήταν η κυρίαρχη δύναμη στην Κεντρική Ελλάδα.

Η δολοφονία του Ιάσονος το 370 π.Χ. δεν επέφερε αλλαγές στην πολιτική κατάσταση που ο ίδιος είχε διαμορφώσει στη Θεσσαλία. Οι αδελφοί του, Πολύδωρος και Πολύφρων, τον διαδέχθηκαν στην εξουσία, έχοντας, όπως μαρτυρείται, συμφωνήσει στην εκ περιτροπής άσκηση της εξουσίας. Ο αυστηρός έλεγχος τον οποίο είχε επιβάλει ο Ιάσων στις θεσσαλικές πόλεις δεν μειώθηκε, αν και η διαλλακτική στάση του αντικαταστάθηκε σύντομα από μια σκληρή πολιτική καταστολής των διαφωνούντων. Ωστόσο, το νέο καθεστώς δεν κράτησε για πολύ, διότι ο Πολύδωρος δολοφονήθηκε από τον Πολύφωνα, ο οποίος με τη σειρά του έπεσε θύμα της εκδικητικής διάθεσης του ανεψιού του Αλεξάνδρου.

---

⁶⁴⁴ Sprawski (1999), ...

Ο Αλέξανδρος θεώρησε εαυτόν νόμιμο διάδοχο του Ιάσονος και επομένως – κληρονομικό δικαίω – κάτοχο του τίτλου του ταγού⁶⁴⁵. Ο Αλέξανδρος επεχείρησε να επιβάλει την εξουσία του επί των θεσσαλικών πόλεων, χρησιμοποιώντας, αντίθετα με τον προκάτοχό του Ιάσονα, αποκλειστικά στρατιωτικά μέσα. Το κύριο όργανο της πολιτικής του, μία καλά εκπαιδευμένη δύναμη μισθοφόρων, την οποία είχε «κληρονομήσει» από τον Ιάσονα. Ο νέος ταγός άσκησε ασφυκτική πίεση επί των θεσσαλικών πόλεων. Η κατάσταση, όμως, εντός της Θεσσαλίας, αλλά και στην Ελλάδα γενικότερα είχε αλλάξει δραματικά, μην επιτρέποντας στον Αλέξανδρο να διατηρήσει για μεγάλο διάστημα την εξουσία του επί των Θεσσαλών.

Αντιμέτωποι με την επιθετική πολιτική του Αλεξάνδρου των Φερών, οι Θεσσαλοί βρέθηκαν σε μειονεκτική θέση, αφού δεν μπορούσαν να τον αντιμετωπίσουν με τις δικές τους δυνάμεις. Κατέφυγαν, λοιπόν, στην αναζήτηση ενός εξωτερικού συμμάχου, ο οποίος θα είχε τη δυνατότητα να ελέγξει τον Αλέξανδρο. Η ηττημένη Σπάρτη, αλλά και η αποδυναμωμένη Αθήνα, δεν θα μπορούσαν να τους συνδράμουν αποτελεσματικά. Η έκκληση των Αλευαδών προς τον βασιλέα της Μακεδονίας Αλέξανδρο Β΄, παρά τις αρχικές επιτυχίες, αποδείχθηκε επιβλαβής, καθώς ο Μακεδών βασιλεύς επεδίωξε να διατηρήσει υπό τον έλεγχό του τη Λάρισα και την Κραννώνα μετά την απομάκρυνση των δυνάμεων του τυράννου. Οι Θεσσαλοί τότε στράφηκαν προς τη νέα δύναμη της περιοχής, τη Θήβα. Το 369 π.Χ. έφτασαν στην πόλη αντιπρόσωποι των Θεσσαλών, μεταφέροντας το αίτημα των συμπατριωτών τους για άμεση επέμβαση της Θήβας στη Θεσσαλία εναντίον και των δύο Αλεξάνδρων.

Η αποστολή ανετέθη στον Πελοπίδα, ο οποίος έσπευσε στη περιοχή, στα πλαίσια μιας επιχείρησης των Βοιωτών να επεκτείνουν τη σφαίρα επιρροής τους προς βορρά, με κύριο στόχο την επιβολή του θηβαϊκού ελέγχου στο βασίλειο της Μακεδονίας και δευτερευόντως την εμπλοκή στις θεσσαλικές πολιτικές έριδες. Αυτή είναι η αιτία για την οποία ο Πελοπίδας επέδειξε μια διαλλακτική στάση προς τον Φεραίο τύραννο. Η στάση αυτή συνάδει με τις εντολές, οι οποίες του είχαν δοθεί κατά την αναχώρησή του από τη Βοιωτία. Μια απόπειρα ανατροπής του τυράννου θα απαιτούσε την πολύχρονη εμπλοκή του Πελοπίδα σε επιχειρήσεις εναντίον του, επιχειρήσεις για τις οποίες δεν είχαν γίνει οι απαραίτητες προετοιμασίες. Επομένως, η προσπάθεια συνδιαλλαγής με τον Αλέξανδρο των Φερών είχε διττό στόχο, από τη μια πλευρά την μετατροπή του τυράννου σε συνετό

⁶⁴⁵ Πλουτ. *Πελ.* 26. 2, όπου ο Αλέξανδρος παρουσιάζεται ως νόμιμος άρχων των Θεσσαλών, παρά το γεγονός ότι αυτοί αντιδρούσαν στον τρόπο άσκησης της εξουσίας από εκείνον.

ηγέτη των Θεσσαλών, η οποία θα είχε ως αποτέλεσμα την αποδοχή της εξουσίας του από τους Θεσσαλούς, ενώ από την άλλη η διαιτησία του Πελοπίδα θα είχε ως αποτέλεσμα το Θεσσαλικό Κοινό και ο Αλέξανδρος των Φερών να θεωρούν το Βοιωτικό Κοινό ως εγγυητή της σταθερότητας στην περιοχή, δίνοντας με αυτόν τον τρόπο το δικαίωμα επέμβασης και ελέγχου της Θεσσαλίας.

Κατά την επιστροφή του από τη Μακεδονία ο Πελοπίδας έφερε αλλαγές στον τρόπο διοίκησης της Θεσσαλίας. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο, αναχωρώντας από τη Θεσσαλία με προορισμό τη Μακεδονία, είχε επιτύχει τόσο τον προσωρινό, έστω, περιορισμό του τυράννου Αλεξάνδρου, όσο και την ομόνοια μεταξύ των Θεσσαλών. Η διατύπωση αυτή οδήγησε ορισμένους στη χρονική τοποθέτηση των μεταρρυθμίσεων του Πελοπίδα πριν την άφιξή του στη Μακεδονία. Ωστόσο, οι αλλαγές αυτές δεν θα μπορούσαν να επιτευχθούν μέσα σε σύντομο διάστημα, καθώς η κατάσταση στη Μακεδονία επέβαλε την άμεση αναχώρησή του από τη Θεσσαλία. Επιπλέον, κατά τις δύο επόμενες επισκέψεις του Θηβαίου στρατηγού στην περιοχή, οι συνθήκες ήταν απαγορευτικές για τέτοιες ρυθμίσεις⁶⁴⁶. Επομένως, η ένταξη αυτών των αλλαγών κατά την επιστροφή του Πελοπίδα από τη Μακεδονία, το έτος 369/8 π.Χ., πρέπει να θεωρηθεί βέβαιη.

Η αλλαγή της διάθεσης του Πελοπίδα ως προς την αντιμετώπιση της υπόθεσης της Θεσσαλίας είναι εμφανής. Από την απόπειρα συμφιλίωσης των Θεσσαλών και του Αλεξάνδρου, βρέθηκε σε σύντομο διάστημα στο αντίθετο άκρο, δηλαδή στην αναδιοργάνωση του Θεσσαλικού Κοινού ερήμην του Αλεξάνδρου των Φερών. Η αλλαγή του προσανατολισμού της στάσης του Πελοπίδα προς το θεσσαλικό πρόβλημα μπορεί να οφείλεται τόσο στη στάση του Αλεξάνδρου και τις εκκλήσεις των Θεσσαλών όσο και στις εμπειρίες που είχε ο Πελοπίδας κατά την παραμονή του στη Μακεδονία. Γεγονός είναι ότι ο Θηβαίος στρατηγός σε σύντομο διάστημα επέλεξε έναν εντελώς διαφορετικό τρόπο προσέγγισης του θεσσαλικού θέματος, ο οποίος οδήγησε στην άμεση παρέμβαση στο εσωτερικό της περιοχής και στην πολιτική αναδιοργάνωση των Θεσσαλών.

Συμφωνούμε με την ευρύτατα αποδεκτή άποψη ότι αυτή η μορφή οργάνωσης του Κοινού είχε επιβληθεί από τον Πελοπίδα κατά το έτος 369/8 π.Χ. Ο Πελοπίδας επέβαλε μια πολιτική οργάνωση, η οποία ονομάστηκε Κοινό των Θεσσαλών. Η οργάνωση αυτή

⁶⁴⁶ Υπενθυμίζουμε ότι το 366 π.Χ. ο Πελοπίδας συνελήφθη από τον Αλέξανδρο, παραμένοντας υπό κράτηση για ένα έτος, ενώ το 364 π.Χ. επανήλθε στη Θεσσαλία επικεφαλής μικρής βοιωτικής δύναμης εθελοντών και ήλθε σε άμεση αντιπαράθεση με τον Αλέξανδρο των Φερών στη μάχη των Κυνός Κεφαλών, κατά την οποία έχασε τη ζωή του.

μαρτυρείται από μία επιγραφή, στην οποία καταγράφεται η συμμαχία των Αθηναίων και του Κοινού των Θεσσαλών εναντίον του Αλεξάνδρου των Φερών το έτος 361/0 π.Χ.⁶⁴⁷

Θ ε [ο] ί.

Ἐπὶ Νικοφῆμου ἄρχοντος.

Συμμαχία Αθηναίων καὶ

Θετταλῶν εἰς τὸν αἰεὶ χρόνον.

- 5 Ἐδοξεν τ[ῆ]ι [β]ουλῆι κα[ὶ] τῶι δήμῳι Ἀ[ε]ωντὶς ἐπρυτάνε-
 υεν, Χαῖρ[ί]ων Χαριναύ[τ]ου Φαληρε[ῦ]ς ἐγραμμάτευεν, Ἄρ-
 χιππος Ἀμφ[ι]τροπῆθε[ν] ἐπεστάτει, δωδεκάτει τῆς πρ-
 υτανείας, Ἐ[ξ]ηκεστίδης εἶπεν· [π]ε[ρὶ] ὧν λέγουσιν οἱ π-
 [ρ]έσβεις τῶν Θετταλῶ[ν], ἐψηφίσθα[ι] τῶι δ[ή]μῳι, δέχεσθ-
 10 αὶ τὴν συμμαχίαν, τύχ[η]ι ἀγαθῆι, κα[θ]ὰ ἐπ[α]νγέλλοντα-
 [ι] οἱ Θετταλο[ί], εἶναι δὲ αὐ[τ]ο[ῖ]ς τῆ[ν] συμμα[χί]αν πρὸς Ἀ-
 θηναίους εἰς [τ]ὸν αἰεὶ χρόνον. Εἴ[ν]αι δὲ καὶ τοὺς Ἀθην-
 αίων συμμα[χ]οῦς ἅπαντας Θετταλῶ[ν] συμμα[χ]οὺς καὶ τοὺς
 [Θ]ετταλῶν Ἀ[θη]ναίῳν. Ὀμόσαι δὲ Ἀ[θη]ναίῳν μὲν τοὺς στρ-
 15 [ατη]γοὺς καὶ τ[ῆ]ν βουλήν καὶ τοὺς ἰπάρχους καὶ τοὺς ἰπέ-
 [α]ς τόνδε τὸν ὄρκον· Βοηθήσω π[α]ντὶ σθένει κατὰ τὸ δυ-
 νατόν, ἐάν τι[ς] ἦι ἐπὶ τὸ κοινὸν τὸ Θετταλῶν ἐπὶ πολ-
 [έ]μῳι, ἢ τὸν ἄ[ρ]χοντα καταλύει ὃν εἴλοντο Θετταλοί, ἢ
 [τ]ύραννον καθ[ι]στῆι ἐν Θετταλίαι· ἐπομύναι δὲ τὸν
 20 [νό]μιμον ὄρκον. Ὅπως δ' ἄ[ν] καὶ Θετταλοὶ ὁμόσωσι τῆι π-
 [ό]λει, ἐ[λ]έσθα[ι] τὸν δῆμον πέντε ἄν[δρ]ας ἐ[ξ] Ἀθηναίων ἀ-
 πά[ν]των, οἵτινες ἀφικόμενοι εἰς Θετταλία[ν] ἐξορκώ-
 [σ]ουσιν Ἀγέλαο[ν] τὸν ἄρχοντα καὶ τοὺς [π]ολ[ε]μά[ρ]χους καὶ
 τοὺς ἰ[π]άρχους καὶ τοὺς ἰπέ[α]ς καὶ τοὺς ἱερ[ο]μ[ον]ήμονας
 25 καὶ τοὺς ἄλλου[ς] ἄρχοντας, ὅποσοι ὑπέ[ρ] τοῦ κοινοῦ Θε-
 τταλῶν ἄρχουσ[ι]ν, τόνδε τὸν ὄρκον· Βο[η]θήσω παντὶ σθέ-
 νει κατὰ τὸ δυνατόν, ἐάν τις ἦ[ι] ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν Ἀθ-
 [η]ναίων ἐπὶ πολέμῳι, ἢ τὸν δῆμον καταλύει τὸν Ἀθηνα-
 [ί]ων. Ὀμόσαι δὲ [κ]αὶ τοὺς πρέσβεις τοὺς τῶν Θετταλῶν ἐν
 30 τ[ῆ]ι βουλῆι τοὺς ἐπιδημοῦ[ν]τα[ς] Ἀθήνησιν τὸν αὐ[τ]ὸν ὄ[ρ]κ-
 ο[ν]. Τ]ὸ[ν] δὲ πόλεμον τὸν πρὸς Ἀλέξανδρον μὴ [ἐ]ξεῖν[α] [ι] κ-
 [αταλ]ύσασθαι [μ]ῆτε Θετταλοῖς [ἄ]νευ Ἀθηναί[ων] μῆτε Ἀ-
 [θη]ναίοις ἄνευ τοῦ ἄρχοντος καὶ τοῦ κοινοῦ [τοῦ Θεττ]-
 [αλῶν]. Ἐπαι[ν]έσα[ι] δὲ Ἀγέλαον τὸν ἄρχοντα {τα.} [καὶ τὸ κ]-
 35 [οινὸν] τῶν Θετταλῶν, ὅτι εὔ κ[α]ι προθύμ[ω]ς ἐπ[ο]ίουν πά-
 [ντα] περὶ ὧν αὐ[τ]ο[ῖ]ς [ἡ] πόλις ἐ[π]η[γ]γεῖλ[α]το· ἐπ[αι]νέσα[ι]
 [δὲ καὶ] τοὺς πρέ[σβεις] τῶν [Θ]ετταλῶν τοῦ[ς] ἤκ[ον]τα[ς], κ[αὶ] κ-
 [αλέ]σαι αὐτοὺς [ἐπὶ] ξ[έ]νια [ε]ἰς [τὸ] πρ[ο]υτα[νε]ῖον [εἰς] αὔρι-
 40 [ον]. Τῆ]ν δὲ στ[ή]λ[ην] τῆ]ν πρὸ[ς] Ἀλ[έ]ξανδρον [κα]θελ[εῖν] τοὺς
 [ταμί]ας τῆς θεοῦ [τὴν] περ[ὶ] τῆ]ς [σ]υμμαχία[ς]. Τοῖς δὲ πρέσ-
 [βεσι] δοῦναι τὸν [ταμί]αν τ[ο]ῦ [δή]μου εἰς ἐφόδια υ ΔΔ δραχ-
 [μὰς] ἑκάστωι. Τῆ]ν δὲ συμμα[χί]αν τῆ]νδε ἀναγράψαι τὸν
 [γρα]μμ[α]τέα τῆς β[ου]λῆς ἐν [σ]τήλῃ λιθίνῃ [καὶ] στήσαι
 [ἐ]ν ἀκ[ρ]ο[πό]λει· εἰ[ς] δὲ [τὴν] ἀναγραφὴν τῆς [σ]τήλῃς

⁶⁴⁷ IG II² 116 (= Tod 147· Rhodes – Osborne 44).

45   δοῦνα-
 [ι] τὸν ταμίαν τοῦ δή[μου] ΔΔΔ [δρ]α[χμά]ς. Εἶναι δὲ καὶ
 [Θ]ε[αί]τ-
 ητον τὸν Ἐρχιέα <ώ>[ς] λ<έγ>ο[ν]τα [ἄρ]ιστα [κα]ἰ [πρ]άττοντα ὄ,-
 [τ]ι ἂν δύνηται ἀγα[θὸ]ν τῶ[ι] δήμ[ω]ι τῶι Ἀ[θην]α[ί]ω[ν] καὶ Θε-
 τταλ[ο]ῖς ἐν τῶι τεταγμέ[ν]ωι.

Στην επιγραφή αυτή μαρτυρείται η οργάνωση του Κοινού. Επικεφαλής του ήταν ο *ἄρχων*⁶⁴⁸. Κάτω από αυτόν υπήρχαν οι *πολέμαρχοι*, οι *ἵππαρχοι* και άλλοι άρχοντες, οι οποίοι δεν κατονομάζονται, είχαν, όμως, άμεση σχέση με τη διοίκηση των πόλεων που περιλαμβάνονταν στο Κοινό. Τον όρκο για την κύρωση της συνθήκης από τους Θεσσαλούς, σύμφωνα με την επιγραφή, έπρεπε να δώσουν και οι *ιππείς*. Δεν είναι βέβαιο, εάν αυτοί αποτελούσαν μια χωριστή κοινωνική τάξη, όπως στην Αθήνα, ή αν επρόκειτο για κάποιο είδος αρχόντων. Πιστεύουμε ότι η ορκωμοσία των *ιππέων* επιβλήθηκε διότι αυτοί, όσοι δηλαδή υπηρετούσαν στο θεσσαλικό στρατό ως *ιππείς* ή είχαν την οικονομική δυνατότητα συντήρησης αλόγων, αποτελούσαν το σώμα του συνεδρίου του Κοινού και επομένως η συγκατάθεσή τους στη σύμπληξη της συμμαχίας εξασφάλιζε την ομόφωνη αποδοχή των όρων της, άρα και την εφαρμογή τους.

Ένα αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό της δομής του Θεσσαλικού Κοινού, όπως παρουσιάζεται στην εν λόγω επιγραφή, είναι η ομοιότητά της με μια στρατιωτική οργάνωση. Με την εξαίρεση του τίτλου του άρχοντα, όλες οι άλλες ονομασίες των διαφόρων αξιωμάτων πηγάζουν από την στρατιωτική ιεραρχία. Αμέσως μετά τον άρχοντα δεύτεροι τη τάξει ακολουθούν οι *πολέμαρχοι*, στη συνέχεια οι *ἵππαρχοι*, ενώ τελευταίοι μνημονεύονται οι *ιππείς*. Σε άλλα πλαίσια, η παράθεση αυτών των αξιωμάτων θα μπορούσε κάλλιστα να αναφέρεται στην στρατιωτική οργάνωση του θεσσαλικού στρατού, βασικό σώμα του οποίου ανέκαθεν ήταν το ικανότατο *ιππικό*. Ο τίτλος του *πολέμαρχου* μαρτυρείται και από άλλες επιγραφές, οι οποίες χρονολογούνται λίγο μετά τη συμμαχία του 361/0 π.Χ.⁶⁴⁹ Για τον τίτλο του *ιπάρχου*, μια πρόιμη επιγραφή από τη Λάρισα, χρονολογημένη στα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ., μαρτυρεί την ύπαρξη του αξιώματος, χωρίς να είναι βέβαιο εάν στο στρατιωτικό αυτό τίτλο μπορεί να αποδοθεί και πολιτικό περιεχόμενο⁶⁵⁰. Τέλος, όσον αφορά τους *ιππείς*, είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι

⁶⁴⁸ Ως *ἄρχων* του Κοινού των Θεσσαλών τη στιγμή της σύμπληξης της συμμαχίας καταγράφεται ο Αγάλαος.

⁶⁴⁹ IG II² 175, επιγραφή που χρονολογείται μετά το 353 π.Χ.

⁶⁵⁰ Πρόκειται για μία ερυθρόμορφη αττική κύλικα τύπου C, η οποία φέρει την επιγραφή *ΗΙΠΠΑΡΧΟΣ* / *ΚΑΛΙΟΣ* και είναι έργο του ζωγράφου του Ευγενίδη, βλ. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου (1985), 85-86, όπου μνημονεύονται και οι προηγούμενες δημοσιεύσεις.

ακριβώς σε αυτό το σώμα στηρίχθηκε εν μέρει και η θρυλούμενη πρώτη οργάνωση του Κοινού από τον Αλεύα τον Πυρρό. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, σύμφωνα με το απόσπασμα του Αριστοτέλη, ο Αλεύας διαίρεσε τη Θεσσαλία σε κλήρους και όρισε τον αριθμό οπλιτών και ιππέων τον οποίο έπρεπε κάθε κλήρος να παράσχει στο θεσσαλικό στρατό σε περίπτωση στρατιωτικής κινητοποίησης. Σε αυτούς τους ιπείς επομένως στηριζόταν η οργάνωση του Κοινού τόσο στρατιωτικά όσο και πολιτικά. Η ομοιότητα της οργάνωσης που αποδίδεται στον Πελοπίδα με εκείνη που μαρτυρείται νωρίτερα είναι εμφανής. Σύμφωνα με τις πηγές, η αναδιοργάνωση του Πελοπίδα έγινε σε σύντομο διάστημα, γεγονός που καταδεικνύει τη δυσκολία ενός τέτοιου εγχειρήματος. Επομένως θα πρέπει να προταθεί μια διαφορετική λύση στο πρόβλημα. Δεν πρέπει να ομιλούμε για μια αναδιοργάνωση του Κοινού, αλλά για την επαναδραστηριοποίησή του και την επαναφορά θεσμών, οι οποίοι είτε είχαν ατονήσει είτε είχαν εσκεμμένα παραγκωνιστεί κατά τη διάρκεια της *ταγείας* του Ιάσονος και των διαδόχων του. Ποια ήταν η αλλαγή που έφερε στην οργάνωση του Κοινού ο Πελοπίδας; Η απάντηση δίδεται έμμεσα από τις ίδιες τις πηγές. Ο Πλούταρχος μαρτυρεί ότι ο Πελοπίδας έφυγε για τη Μακεδονία *ἄδειάν τε πολλήν ἀπὸ τοῦ τυράννου τοῖς Θετταλοῖς ἀπολιπὼν καὶ πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν*⁶⁵¹. Αυτό που αρχικά πέτυχε ο Πελοπίδας και στη συνέχεια, κατά την επιστροφή του οριστικοποίησε, ήταν να απομονώσει τον τύραννο των Φερών και να διαχωρίσει την τύχη της υπόλοιπης Θεσσαλίας από εκείνη των Φερών. Στην οργάνωση του νέου Κοινού δεν περιλήφθηκε η πόλη των Φερών και η περιοχή που ήλεγχε. Η ρητή μνεία της συνθήκης του 361 π.Χ. ότι στρεφόταν εναντίον του Αλεξάνδρου δείχνει ότι οι Φερές δεν περιλαμβάνονται στην οργάνωση του Κοινού.

Η επιβολή αυτής της οργάνωσης είχε ένα άμεσο αποτέλεσμα. Ο Αλέξανδρος εξέπεσε του αξιώματος του ταγού, ενώ ο ίδιος ο όρος δεν χρησιμοποιήθηκε πλέον στη νέα οργάνωση. Η αναβίωση του όρου από τον Ιάσονα λίγα χρόνια νωρίτερα δεν εξυπηρετούσε πλέον καμία πολιτική σκοπιμότητα. Επομένως, καταργήθηκε προκειμένου να επανέλθει ο όρος *ἄρχων* των Θεσσαλών, ο οποίος και θα διατηρηθεί στο εξής, ακόμα και μετά την έλευση του Φιλίππου Β΄ της Μακεδονίας.

---

⁶⁵¹ Πλουτ. *Πελοπ.* 26. 2.

IV.1.4 Το Κοινό των Θεσσαλών και ο Φίλιππος Β΄

Τρία μόλις χρόνια μετά τη σύμπληξη της συμμαχίας Θεσσαλών και Αθηναίων, εμφανίζεται στο πολιτικό σκηνικό του 4^{ου} αι. π.Χ. ένας παράγων, ο οποίος έμελλε στο εξής να παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στις εξελίξεις σε ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο. Πρόκειται για το βασίλειο της Μακεδονίας, το οποίο μετά από μια περίοδο ύφεσης, λόγω των δυναστικών συγκρούσεων και εξωτερικών απειλών, απέκτησε έναν βασιλέα ικανό να φέρει εκ νέου τη σταθερότητα.

Το 360 π.Χ. ο Φίλιππος αναλαμβάνει την εξουσία στο βασίλειο της Μακεδονίας, αρχικά ως κηδεμόνας του ανήλικου ανενπιού του και στη συνέχεια, μετά το θάνατο του νεαρού διαδόχου, ως μόνος βασιλεύς των Μακεδόνων. Έπειτα από τη δυναμική αντιμετώπιση των απειλών εναντίον του βασιλείου του από τους βόρειους γείτονές του, δόθηκε στο Φίλιππο η ευκαιρία να επεκτείνει την επιρροή του προς νότον. Πρώτος σταθμός του υπήρξε η Θεσσαλία, στην οποία κλήθηκε να επέμβει υπέρ των Θεσσαλών εναντίον των πάντοτε επιθετικών τυράννων των Φερών. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί κάτι αξιοσημείωτο. Το έτος 355 π.Χ. η Αθήνα ενεπλάκη στον αποκαλούμενο Συμμαχικό πόλεμο, την προσπάθεια της δηλαδή να επαναφέρει στα πλαίσια της Β΄ Αθηναϊκής Συμμαχίας τους συμμάχους που είχαν αποσκιρτήσει. Ο Φίλιππος πρέπει να διείδε σε αυτή την συγκυρία μια μοναδική ευκαιρία να πλήξει την Αθήνα. Η Θεσσαλία του προσέφερε αυτήν την δυνατότητα. Ήδη από το 361/0 π.Χ. το Θεσσαλικό Κοινό είχε συμμαχήσει με την Αθήνα με κύριο στόχο τον Αλέξανδρο των Φερών. Αν και η συμμαχία εκείνη είχε ισχύ για τον *άει χρόνον*, φαίνεται ότι με το θάνατο του Αλεξάνδρου των Φερών έμεινε ανενεργή. Και ενώ οι διάδοχοι του Αλεξάνδρου συνέχιζαν να πιέζουν τους Θεσσαλούς, οι Αθηναίοι δεν έδειξαν καμία προθυμία να εφαρμόσουν τους όρους της εν λόγω συνθήκης. Εν τω μεταξύ ο Συμμαχικός πόλεμος έστρεψε το ενδιαφέρον της Αθήνας στην προσπάθεια να διατηρήσουν τα ήδη κερτημένα, δηλαδή την υποταγή των αποσχισθέντων συμμάχων, οπότε η εμπλοκή σε μια εσωτερική διαμάχη της Θεσσαλίας δεν παρουσίαζε ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Αντιθέτως, για τον Φίλιππο η επέμβαση στη Θεσσαλία υπέρ του Κοινού και εναντίον των τυράννων των Φερών αποτελούσε μια μοναδική ευκαιρία με διττή σημασία: από τη μία πλευρά είχε την ευκαιρία να πλήξει έμμεσα την Αθήνα αποσπώντας τη Θεσσαλία από την επιρροή της, ενώ από την άλλη μια επιτυχία του εκεί θα τον μετέτρεπε σε κύριο ρυθμιστή των εξελίξεων σε έναν χώρο ζωτικό για τα σχέδια επέκτασης της επιρροής του προς νότο.

Η εμπλοκή του Φιλίππου Β΄ στη Θεσσαλία υπήρξε άρρηκτα συνδεδεμένη με την εξέλιξη του Ιερού Πολέμου, στον οποίο είχαν εμπλακεί, οι μεν Θεσσαλοί στο πλευρό των Αμφικτιόνων, οι δε τύραννοι των Φερών συμμαχώντας με τους Φωκείς. Η δραστηριότητα του Μακεδόνας βασιλέως στην περιοχή είναι δυνατόν να διακριθεί σε τρεις φάσεις: κατά την πρώτη, μεταξύ 355/4 και 352 π.Χ., ο Φίλιππος αντιμετώπισε τις συνασπισμένες δυνάμεις των Φεραίων τυράννων και των Φωκέων, τους οποίους τελικώς κατέβαλε, εκδιώκοντας τους τυράννους από τις Φερές και επιφέροντας βαρύτατες απώλειες στο φωκικό στρατόπεδο με τη νίκη του επί του Ονόμαρχου στη μάχη του Κρόκιου πεδίου του 352 π.Χ.

Η δεύτερη φάση μπορεί να οριστεί μεταξύ των ετών 352 και 344 π.Χ. Κατά την περίοδο αυτή ο Φίλιππος, έχοντας ήδη αναδειχθεί σε αρχιστράτηγο των δυνάμεων, οι οποίες αντιμεμάχονταν τους ιερόσυλους Φωκείς και τους συμμάχους τους, ολοκλήρωσε τη νίκη του και αναδείχθηκε σε κυρίαρχο πολιτικό παράγοντα στην Κεντρική Ελλάδα. Κατά τη διάρκεια των ετών αυτών, ο Φίλιππος προχώρησε στην ενδυνάμωση της θέσης του εντός της Θεσσαλίας. Σε αυτήν την περίοδο πρέπει να αποδοθεί η αναδιοργάνωση της Θεσσαλίας σε τετράδες και η τοποθέτηση στη διοίκησή τους εμπίστων προσώπων, όπως ο Δάοχος Β΄, ο Θρασύδεος, ο Κινέας και ο Εύδικος. Οι άρχοντες αυτοί ονομάστηκαν τέτταρχοι, ενώ ο ίδιος ο Φίλιππος διατήρησε για τον εαυτό του τον τίτλο του άρχοντος των Θεσσαλών, θέση από την οποία είχε την δυνατότητα να ελέγχει τη στρατολόγηση θεσσαλικών δυνάμεων, αλλά και να καρπώνεται τις προσόδους των λιμανιών της Θεσσαλίας, κρατώντας με τον τρόπο αυτό τον οικονομικό έλεγχο της χώρας. Παράλληλα, τοποθέτησε φρουρές σε διάφορες πόλεις, δημιουργώντας στρατιωτικές βάσεις στην περιοχή.

Η τρίτη φάση μπορεί να χρονολογηθεί μεταξύ 344 και 342 π.Χ. Τα δύο αυτά έτη υπήρξαν καθοριστικά για την πλήρη υποταγή της Θεσσαλίας στη μακεδονική κυριαρχία. Κατά την περίοδο αυτή, και παράλληλα με την ολοκλήρωση της νίκης του επί των ιερόσυλων Φωκέων, ο Φίλιππος υποχρεώθηκε να αντιμετωπίσει τις αντιδράσεις των Θεσσαλών κατά της απόλυτης κυριαρχίας που είχε επιβάλει επί της Θεσσαλίας, με το πρόσχημα της συνέχισης των επιχειρήσεων του Ιερού Πολέμου και της εκλογής του ως αρχιστράτηγου των συμμαχικών δυνάμεων. Τα έτη αυτά ο έλεγχος της Θεσσαλίας έγινε αυστηρότερος. Ο Φίλιππος απομακρύνει τους τέτταρχους, οι οποίοι αποδείχθηκαν αναποτελεσματικοί στην επιβολή της πολιτικής του Φιλίππου στη Θεσσαλία. Η επιβολή στις θεσσαλικές πόλεις δεκαδάρχων, ομάδων δηλαδή δέκα ατόμων, επιφορτισμένων με

την διακυβέρνηση των πόλεων, είχε ως στόχο την αποδυνάμωση περαιτέρω της θεσσαλικής ενότητας με τη διάσπαση των Θεσσαλών σε πόλεις. Πρέπει να επισημάνουμε ότι αυτό που υπήρξε η αιτία της πτώσης της θεσσαλικής δύναμης στο τέλος του 6^{ου} /αρχές 5^{ου} αι. π.Χ., τότε αξιοποιήθηκε από τον Φίλιππο για να επιβάλει την κυριαρχία του επί της περιοχής.

Μια εύλογη απορία που δημιουργείται είναι για ποιο λόγο επιτράπη στο Φίλιππο να διατηρήσει τον έλεγχο της Θεσσαλίας, ακόμα και μετά την παράδοση των Φερών. Η απάντηση ίσως βρίσκεται στην ίδια την οργάνωση του θεσσαλικού Κοινού. Ο Φίλιππος ανέλαβε την αρχιστρατηγία των δυνάμεων του Κοινού κατά τη διάρκεια του αγώνα εναντίον των τυράννων. Με την απομάκρυνσή τους η έκτακτη εξουσία του θα έπρεπε να λήξει. Ωστόσο, ο Φίλιππος διατήρησε το αξίωμα του και τα προνόμια που του είχαν παραχωρηθεί, όπως τον οικονομικό έλεγχο των θεσσαλικών λιμένων, και μετά την αποχώρηση των τυράννων. Η διατήρηση της θέσης του ενδεχομένως να δικαιολογήθηκε με δύο τρόπους. Πρώτον η απειλή των τυράννων δεν είχε ακόμη εκλείψει, όπως αποδείχθηκε το 348 π.Χ., όταν οι τύραννοι επεχείρησαν να ανακαταλάβουν τις Φερές, χωρίς όμως αποτέλεσμα, οπότε η διατήρηση των έκτακτων εξουσιών του αρχιστρατήγου δικαιολογούνταν, τουλάχιστον έως την τελική εξουδετέρωση της απειλής. Δεύτερον, η εμπλοκή του Φιλίππου στη Θεσσαλία και μετά τη συντριβή των Φωκέων είχε πάρει πλέον μεγαλύτερες διαστάσεις, καθώς εμφανιζόταν ως ο υπερασπιστής του Ιερού των Δελφών, άρα και ως αρχιστράτηγος όλων των δυνάμεων που υποστήριζαν την ανεξαρτησία της Αμφικτιονίας.

Μετά την νίκη του ο Φίλιππος προχώρησε σε αλλαγές του τρόπου οργάνωσης και διοίκησης του Θεσσαλικού Κοινού, διατηρώντας ωστόσο την δομή που είχε λάβει κατά την αναδιοργάνωσή του από τον Πελοπίδα. Ανώτατος άρχοντας του Κοινού παρέμεινε ο *ἄρχων*, τίτλος που ο Φίλιππος επιφύλαξε για τον εαυτό του. Πέραν του ελέγχου του Κοινού, ο Φίλιππος ως άρχων διατήρησε την αρχιστρατηγία των στρατιωτικών δυνάμεων των Θεσσαλών και την εκμετάλλευση των εσόδων από τη φορολογία και τις προσόδους των λιμένων της περιοχής. Επιπλέον, αναβίωσε την παραδοσιακή διαίρεση της Θεσσαλίας σε τετράδες, προχωρώντας όμως πέραν της γεωγραφικής διαίρεσης σε αναβάθμιση των τετράδων σε διοικητικές περιφέρειες. Η κίνηση αυτή μπορεί να ερμηνευθεί ως προσπάθεια του Φιλίππου να επιβάλει τη διοικητική κατάτμηση της Θεσσαλίας σε μικρότερες ενότητες, οι οποίες θα ήταν ευκολότερο να ελέγχουν από τον ίδιο. Για τον λόγο αυτό, ο Φίλιππος εγκατέστησε σε κάθε τετράδα ως διοικητές άτομα της άμεσης εμπιστοσύνης του,

τα οποία έφεραν τον τίτλο του *τετραδάρχου*. Μια διασπασμένη διοικητικά Θεσσαλία θα ήταν ευκολότερο να ελεγχθεί, σε σχέση με μία ενοποιημένη πολιτική οντότητα. Ο Φίλιππος εκμεταλλεύτηκε στο σημείο αυτό τις πάντα υφέρπουσες διασπαστικές τάσεις των θεσσαλικών περιοχών, οι οποίες είχαν προκαλέσει την αποδυνάμωση της Θεσσαλίας κατά το παρελθόν. Οι *τετράδարχοι* βρίσκονταν υπό τον άμεσο έλεγχο του άρχοντος και λογοδοτούσαν σε αυτόν. Δεν γνωρίζουμε εάν διατηρήθηκαν και οι υπόλοιποι θεσμοί, όπως αυτοί αναφέρονται στη συνθήκη συμμαχίας με την Αθήνα κατά το έτος 361/0 π.Χ. Επιγραφικά μαρτυρείται σε ορισμένες πόλεις ο θεσμός του πολέμαρχου, δεν είναι όμως βέβαιο εάν υπό το νέο καθεστώς το αξίωμα αυτό είχε κάποια σχέση με τη διοίκηση του Κοινού ή εάν είχε εκπέσει σε τοπικό επίπεδο.

Επιγραφικά, επίσης, μαρτυρείται και μια άλλη εξέλιξη ως προς την διοίκηση των πόλεων. Σε επιγραφές, μεταγενέστερες της αναδιοργάνωσης του Κοινού από τον Φίλιππο και προερχόμενες από διάφορες πόλεις της Θεσσαλίας, καταγράφεται ένα αξίωμα τοπικού χαρακτήρα, αυτό του *ταγεύοντος* καθώς και ένα συμβούλιο αποτελούμενο από τρία ή συνηθέστερα πέντε άτομα που φέρουν τον τίτλο αυτό. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο όρος *ταγός* χρησιμοποιείτο για να δηλωθούν τοπικής εμβέλειας άρχοντες σε πολλές θεσσαλικές πόλεις, ήδη από τα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ. Μετά την έλευση του Φιλίππου, ο όρος διατηρήθηκε σε τοπικό επίπεδο για να χαρακτηρίσει άρχοντες πόλεων, υπέστη όμως μια αλλαγή. Δεν χρησιμοποιείτο πλέον το ουσιαστικό *ταγός*, αλλά ο τίτλος αποδιδόταν με τη χρήση της μετοχής *ταγέων*. Η αλλαγή αυτή δεν είναι άνευ σημασίας. Η χρήση της μετοχής ενεστώτος *ταγέων*, πέραν της επιρρηματικής χρήσης ως προσδιορισμού του τρόπου, υποδηλώνει και χρονική διάρκεια, η οποία περιορίζεται στον παρόντα χρόνο. Επομένως, με τη χρήση της μετοχής δηλώνεται ότι το αξίωμα έχει συγκεκριμένη χρονική διάρκεια. Η διαπίστωση αυτή μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι το αξίωμα του *ταγεύοντος* διαρκούσε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, ίσως μάλιστα να ήταν ενιαύσιο. Εάν το συμπέρασμα αυτό ευσταθεί, τότε με βεβαιότητα μπορούμε να πούμε ότι το νέο αξίωμα είχε και αιρετό χαρακτήρα.

IV.2 Τυραννία

Η τυραννία των Φερών αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα του φαινομένου της τυραννίας, όπως εμφανίστηκε κατά τον 4^ο αι. π.Χ. Στα χρόνια που μεσολάβησαν από τη λήξη του Πελοποννησιακού Πολέμου μέχρι την επικράτηση του Φιλίππου Β΄ εμφανίσθηκαν στον ελλαδικό χώρο, αλλά και στον ευρύτερο ελληνικό κόσμο, άτομα, τα οποία ανέτρεψαν τα ως τότε επικρατούντα καθεστώτα σε διάφορες πόλεις και επέβαλαν την εξουσία τους⁶⁵². Οι τύραννοι βασιζόνταν είτε στην λαϊκή δυσαρέσκεια προς το προηγούμενο καθεστώς – συνήθως ολιγαρχικό – την οποία εκμεταλλεύονταν, προκειμένου να αναλάβουν την εξουσία, είτε στην στρατιωτική δύναμη που τους προσέφερε η συντήρηση μισθοφορικών δυνάμεων. Η τυραννία στις Φερές εμφανίζεται στο τέλος του 5^{ου} αι. π.Χ. και για τα επόμενα εξήντα σχεδόν χρόνια αποτέλεσε έναν καθοριστικό παράγοντα της θεσσαλικής ιστορίας.

IV. 2.1 Πηγές

Η τυραννία των Φερών, καθώς και τα πρόσωπα των τυράννων εξετάζονται από τους αρχαίους συγγραφείς περιστασιακά και αποσπασματικά. Ο Λυκόφρων, ο πρώτος τύραννος των Φερών, αναφέρεται μόνο δύο φορές από τον Ξενοφώντα στα *Ελληνικά*, για να χαθεί τόσο ξαφνικά όσο εμφανίστηκε. Με μεγαλύτερο ενδιαφέρον εξετάζονται, τόσο από τον Ξενοφώντα όσο και από τον Διόδωρο, οι περιπτώσεις του Ιάσονος και του Αλεξάνδρου των Φερών, οι προσωπικότητες και τα έργα των οποίων είχαν κεντρίσει το ενδιαφέρον των ιστορικών. Ο Ξενοφών εξετάζει την άνοδο του Ιάσονος και την εξέλιξη του αρκετά λεπτομερειακά, πάντα όμως μέσα στα πλαίσια της εξέτασης της γενικότερης κατάστασης στην Ελλάδα μετά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο και όχι ως αποκλειστικό θέμα της μελέτης του. Η περίπτωση του Ιάσονος απασχόλησε και τον Διόδωρο. Η γνησιότητα μίας επιστολής του Ισοκράτη προς τα παιδιά του Ιάσονος, η οποία σώθηκε αποσπασματικά, έχει αμφισβητηθεί⁶⁵³. Τόσο ο Ξενοφών όσο και ο Διόδωρος, ο οποίος βασιζέται στον Έφορο από την Κύμη, εξετάζουν περιστασιακά την περίπτωση του Αλεξάνδρου των Φερών, ενώ πολύτιμες πληροφορίες αντλούμε έμμεσα από τον Πλούταρχο στον *Βίο του Πελοπίδα*, του μεγάλου αντιπάλου του τυράννου. Ορισμένες

⁶⁵² Κλέαρχος στην Ηράκλεια Ποντική, Τιμοφάνης στην Κόρινθο, Ιφιάδης και αργότερα ο Φιλίσκος στην Αβυδο, Πύθων στις Κλαζομενές, Πλούταρχος στην Ερέτρια, Ερμείας στον Αταρνέα της Αιολίδος, Νεογένης στην Ιστιαία και τον Ωρεό, Χαρίδημος στον Ωρεό της Τρωάδος, Εύφρων στη Σικυώνα κ.ά. Για τη συνολική επισκόπηση του φαινομένου της τυραννίας και κατά τον 4^ο αι. π.Χ., βλ. Berne (1967), σ. 120.

⁶⁵³ Ισοκρ. *6^η Επιστολή*.

διάσπαρτες πληροφορίες για τη δράση του Αλεξάνδρου των Φερών δίνονται από τον Δημοσθένη⁶⁵⁴. Οι πληροφορίες που αντλούμε από μεταγενέστερες πηγές, όπως τα *Στρατηγήματα* του Πολύαινου⁶⁵⁵, πρέπει να αντιμετωπίζονται με προσοχή, καθώς είναι εμφανής η ανεκδοτολογική τάση. Οι παραπάνω αναφορές αποτελούν τις κυριότερες πηγές, ενώ διάσπαρτες ψηφίδες πληροφοριών σχετικά με τη φεραϊκή τυραννία θα εξεταστούν και θα αξιολογηθούν στη συνέχεια.

Οι άμεσες πηγές για τη φεραϊκή τυραννία είναι ελάχιστες. Ως σήμερα δεν έχει βρεθεί επιγραφή από τις Φερές, η οποία να αναφέρει τους τυράννους. Πολύτιμες είναι, λοιπόν, δύο επιγραφές από την Αθήνα, οι οποίες αναφέρονται στις σχέσεις του Ιάσονος και του Αλεξάνδρου με την πόλη⁶⁵⁶. Αντίθετα, σημαντική βοήθεια στην εξέταση της τυραννίας προσφέρει η νομισματοκοπία των τυράννων Ιάσονος και Αλεξάνδρου.

IV.2.2 Οι απαρχές

Οι πηγές σιγούν σχετικά με την εμφάνιση της τυραννίας στις Φερές. Η πρώτη αναφορά στο νέο καθεστώς των Φερών γίνεται από τον Ξενοφώντα⁶⁵⁷, ο οποίος περιγράφει τη νίκη του Φεραίου Λυκόφρονος επί των Αλευαδών της Λάρισας και των Θεσσαλών συμμάχων τους στις 3 Σεπτεμβρίου 404 π.Χ.⁶⁵⁸ Η αναφορά αυτή αποτελεί την αρχή της ιστορίας των τυράννων των Φερών, οι οποίοι θα πρωταγωνιστήσουν στη θεσσαλική ιστορία επί σχεδόν 60 έτη.

Η ξαφνική εμφάνιση της τυραννίας στις Φερές δημιουργεί ορισμένα ερωτήματα. Ποιο καθεστώς επικρατούσε ως τότε στις Φερές; Πώς προέκυψε η τυραννίδα και γιατί εμφανίστηκε αποκλειστικά και μόνο σε αυτή την πόλη; Ποιος ήταν εντέλει ο χαρακτήρας αυτού του πολιτεύματος;

Για το πολιτικό παρελθόν της πόλης των Φερών δεν γνωρίζουμε τίποτα. Φαίνεται πάντως ότι στην πόλη δεν κυριαρχούσε κάποια αριστοκρατική οικογένεια, όπως συνέβαινε στις άλλες θεσσαλικές πόλεις⁶⁵⁹. Στις πηγές οι Φερές παρουσιάζονται ως *πόλις*, με πολιτική έννοια⁶⁶⁰, ενώ γίνεται μνεία της ακρόπολης⁶⁶¹ και των τειχών της⁶⁶². Το λιμάνι

⁶⁵⁴ Δημοσθ. *Κατὰ Ἀριστοκράτους* 120.

⁶⁵⁵ Πολύαιν. 6. 1. 1-7 για Ιάσονα και 2. 1-2 για Αλέξανδρο.

⁶⁵⁶ Για τη συμμετοχή του Ιάσονος στη 2^η Αθηναϊκή Συμμαχία, βλ. *IG II* 43. Για τις σχέσεις του Αλεξάνδρου με την Αθήνα, βλ. *IG II*² 116.

⁶⁵⁷ Ξενοφ. *Ἑλλην.* 2. 3. 4.

⁶⁵⁸ Ο Ξενοφών σημειώνει (*Ἑλλην.* 2. 3. 4) ότι μια ηλιακή έκλειψη συνέπεσε με τη μάχη αυτή, γεγονός το οποίο επέτρεψε την ακριβή χρονολόγησή της.

⁶⁵⁹ Westlake (1935), 48.

⁶⁶⁰ Θουκ. 2. 22. 3.

των Παγασών⁶⁶³, η μοναδική θαλάσσια διέξοδος της Θεσσαλίας και κέντρο του εξαγωγικού και εισαγωγικού εμπορίου της χώρας⁶⁶⁴, αναφέρεται ως *ἐπίνειον*⁶⁶⁵ των Φερών και επομένως βρισκόταν σε άμεση εξάρτηση από την πόλη⁶⁶⁶. Οι Φερές ανήκαν γεωγραφικά στην Τετράδα της Πελασγιώτιδος⁶⁶⁷ και βρίσκονταν ασφαλώς υπό τον έλεγχο της Λάρισας και της οικογενείας των Αλευαδών. Ίσως σε αυτή τη σχέση να οφείλεται και η αντίδραση των Αλευαδών στα σχέδια του Λυκόφρονος να εξουσιάσει όλη τη Θεσσαλία, όταν ο επίδοξος τύραννος κατέλαβε την εξουσία στις Φερές⁶⁶⁸.

Για την εγκαθίδρυση της τυραννίδας στις Φερές δεν παρέχονται πληροφορίες από τις πηγές. Η τυραννίδα εμφανίζεται για πρώτη φορά με την αναφορά του Ξενοφώντος στο Λυκόφρονα, ο οποίος χαρακτηρίζεται από τον ιστορικό *Φεραῖος*, χωρίς να μνημονεύεται η θέση που κατείχε στην πόλη⁶⁶⁹. Ο Διόδωρος περιορίζεται να χαρακτηρίσει το Λυκόφρονα ως *τύραννο* της πόλης, δίχως να μας διαφωτίζει περισσότερο⁶⁷⁰.

Ο Westlake αποδίδει την εμφάνιση της τυραννίδας στις Φερές στην ανάπτυξη του εμπορίου, λόγω του ελέγχου που ασκούσε η πόλη επί του μοναδικού μεγάλου λιμένος της Θεσσαλίας, των Παγασών. Σύμφωνα με τον ίδιο, κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου, η Θεσσαλία εξελίχθη στον κυριότερο προμηθευτή σιτηρών για τον ελλαδικό χώρο. Οι εμπορικές επαφές είχαν ως αποτέλεσμα την είσοδο ριζοσπαστικών ιδεών, ενώ η εξαγωγή σιτηρών ευνόησε την οικονομική ανάπτυξη μιας εμπορικής «μεσαίας» τάξεως, μέλος της οποίας θεωρεί ότι ήταν και ο Λυκόφρων. Βασιζόμενος στον πλούτο που συγκέντρωσε από το εμπόριο, ο Λυκόφρων κατόρθωσε να κερδίσει την στήριξη των λαϊκών τάξεων και, στρατολογώντας μισθοφόρους, να καταλάβει την εξουσία⁶⁷¹. Η Sordi, αντίθετα, τοποθετεί την άνοδο του Λυκόφρονος στην εξουσία στα πλαίσια μιας ευρύτερης κοινωνικοπολιτικής αναταραχής στη Θεσσαλία κατά τη διάρκεια, αλλά και αμέσως μετά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο, συγκεκριμένα τη σύγκρουση μεταξύ της παραδοσιακής

⁶⁶¹ Δημοσθ. *Περὶ Ἀλοννήσου* 32.

⁶⁶² Δημοσθ. *Περὶ τῶν ἐν Χερωνήσῳ* 59.

⁶⁶³ Βλ. και Stählin (1924), 137-141.

⁶⁶⁴ Από το λιμάνι των Παγασών μαρτυρείται εξαγωγή σιταριού (Ξενοφ. *Ἑλλην.* 5. 4. 56), κρέατος (Πλουτ. *Ἡθικά* 194 d-e), καθώς και εμπόριο δούλων (Αριστοφ. *Πλοῦτος* στ. 521 Ἑρμιππος, απόσπ. 63. 19)

⁶⁶⁵ Στραβ. 9. 5. 15: *Ἐπίνειον δὲ τῶν Φερῶν Παγασαί, διέχον ἐνεήκοντα σταδίου αὐτῶν, Ἰωλκοῦ δὲ εἴκοσι*. Βλ. επίσης Stählin – Meyer – Heudner (1934), 169-170 Liampi (2005), 1-18.

⁶⁶⁶ *FGrH*, 115, Θεόπομπ., απόσπ. 53 (εις. Αρποκρ. λ. *Παγασαί*) : *Δημοσθένης ἐν Φιλιππικοῖς (I 9) ἐπίνειόν ἐστα Φεραίων αἱ Παγασαί, ὡς Θεόπομπος ἐν τῷ ε τῶν Φιλιππικῶν δηλοῖ* (πρβλ. Πλουτ. *Θεμιστ.* 20.1).

⁶⁶⁷ Στραβ. 9. 5. 15 ψ-Σκυλ. 64 Πολύβ. 5. 99. 3 Πλιν. 4. 29 Στεφ. Βυζ., λήμμα *Φεραί*. Πρβλ. Stählin (1924), 195-6.

⁶⁶⁸ Ξενοφ. *Ἑλλην.* ό.π.

⁶⁶⁹ Ξενοφ. *Ἑλλην.*, ό.π.

⁶⁷⁰ Διοδ. 14. 82. 2.

⁶⁷¹ Westlake (1935), 49-50.

αριστοκρατίας και μιας «ριζοσπαστικής» παράταξης, η οποία επιδίωκε δημοκρατικές αλλαγές⁶⁷².

Γεγονός είναι ότι κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες του 5^{ου} αι. π.Χ., εμφανίσθηκαν στη Θεσσαλία έντονα σημεία εσωτερικής διαίρεσης και κοινωνικής αναταραχής. Το 424 π.Χ., όταν ο Σπαρτιάτης Βρασίδης οδήγησε ένα εκστρατευτικό σώμα εναντίον της Αμφίπολης, διά μέσου της Θεσσαλίας, οι Θεσσαλοί παρουσιάζονται διηρημένοι σε δύο στρατόπεδα, υπέρ και εναντίον των Λακεδαιμονίων⁶⁷³. Αργότερα, το 407 π.Χ., πληροφορούμαστε ότι ο Αθηναίος Κριτίας, εξόριστος στη Θεσσαλία και, σε συνεργασία με κάποιον Προμηθέα⁶⁷⁴, επεχείρησε να προκαλέσει εξέγερση των Πενεστών⁶⁷⁵. Η αναταραχή μετετράπη σύντομα σε ανοιχτό εμφύλιο πόλεμο, τόσο στο εσωτερικό των πόλεων (π.χ. η περίπτωση της Λάρισας, βλ. παραπάνω, σ. 122-123), όσο και μεταξύ αυτών.

Ο συνδυασμός της οικονομικής ανάπτυξης, μέσω του εμπορίου, μιας «αστικής» τάξης, η οποία διεκδίκησε από τους αριστοκράτες μερίδιο στην εξουσία, η εισροή νέων ιδεών και η γενικότερη κοινωνική και πολιτική αναταραχή στο εσωτερικό της Θεσσαλίας ήταν οι κυριότεροι παράγοντες, οι οποίοι οδήγησαν στην εγκαθίδρυση της τυραννίδας στις Φερές. Θα πρέπει, ωστόσο, να τονιστεί και ένα επιπλέον στοιχείο. Η τυραννία εμφανίσθηκε στις Φερές, όχι μόνο ως ένα «ριζοσπαστικό» πραξικόπημα εναντίον της αριστοκρατίας, αλλά κυρίως ως κίνημα ανεξαρτησίας έναντι του ελέγχου που ασκούσε στην πόλη η γειτονική Λάρισα. Στο εξής οι Φερές θα αποτελέσουν έναν ισχυρό αντίπαλο της Λάρισας και οι τύραννοι της πόλης θα αναδειχθούν σε άσπονδους εχθρούς των Λαρισαίων Αλευαδών.

Το παραπάνω στοιχείο της φεραϊκής τυραννίας μπορεί να εξηγήσει και την υποστήριξη του νέου καθεστώτος, παρά τον ανελεύθερο χαρακτήρα του, από τους Φεραίους. Το νέο καθεστώς είχε την υποστήριξη μεγάλου μέρους του πληθυσμού, και κυρίως των κατώτερων στρωμάτων. Δεν μαρτυρείται καμία προσπάθεια ανατροπής της

⁶⁷² Sordi (1958), 138.

⁶⁷³ Θουκ. 4. 78.

⁶⁷⁴ Για τη δράση του Προμηθέως δεν γίνεται ξανά λόγος. Η μόνη άλλη περίπτωση, στην οποία γίνεται μνεία του ονόματός του, είναι από τον Πλούταρχο (*Ηθικά* 89c = Πώς ἂν τις ὑπ' ἐχθρῶν ὠφελοῖτο 6), ο οποίος παραδίδει ένα ανέκδοτο για τον τρόπο που ο Προμηθέας γλίτωσε από μια απόπειρα δολοφονίας. Το γεγονός ότι παρόμοια ανέκδοτα παραδίδονται από μεταγενέστερες πηγές για τον Ιάσονα (Κικέρων *De natura Deorum* 3. 28. 70· Πλίνιος *Naturalis Historia* 7. 51· Βαλέριος Μάξιμος 1. 8), οδήγησε ορισμένους μελετητές στη θεωρία ότι το όνομα Προμηθέας ήταν ένα ψευδώνυμο του Ιάσονος. Αντίθετα βλ. Sprawski (1999), 31-34.

⁶⁷⁵ Ξενοφ. *Ελλην.* 2. 3. 36· *Απομνημ.* 1. 2. 24. Για την διαμονή του Κριτία στη Θεσσαλία, βλ. και Φίλοστράτου *Βίοι σοφιστών* 1. 16.

τυραννίδας από τους Φεραίους σε όλη τη διάρκεια των 60 και πλέον χρόνων ζωής της τυραννίας στην πόλη. Την υποστήριξη των Φεραίων προς το καθεστώς αποδεικνύει το γεγονός ότι η πόλη των Φερών παρέμεινε σταθερά το προπύργιο της δύναμης των τυράννων. Ακόμα και όταν οι τύραννοι είχαν απωλέσει κάθε άλλη κτήση τους στη Θεσσαλία, η εξουσία τους ποτέ δεν αμφισβητήθηκε εντός της πόλης. Επιπλέον, η ευνοϊκή στάση του λαού των Φερών – τουλάχιστον στις αρχές – προς τους τυράννους μαρτυρείται και από τον Διόδωρο, ο οποίος αντιδιαστέλλει τη συμπάθεια του πλήθους προς τους άλλους τυράννους με την απέχθεια που προκαλούσε η βίαιη συμπεριφορά του Αλεξάνδρου⁶⁷⁶.

IV.2.3 Λυκόφρων

Ο Λυκόφρων παρουσιάζεται στις πηγές λίγο πριν το τέλος του 5^{ου} αι. π.Χ. Δεν είναι γνωστό πότε ακριβώς κατέλαβε την εξουσία στις Φερές, ούτε πόσο καιρό τη διατήρησε. Σύμφωνα με τον Ξενοφώντα, φιλοδοξία του Λυκόφρονος ήταν να εξουσιάσει όλη τη Θεσσαλία, κάτι που προκάλεσε την αντίδραση των Λαρισαίων Αλευαδών, οι οποίοι μαζί με άλλους Θεσσαλούς εξεστράτευσαν εναντίον του. Στη μάχη που έλαβε χώρα στις 3 Σεπτεμβρίου 404 π.Χ., ο Λυκόφρων νίκησε τους αντιπάλους του και τους προκάλεσε βαριές απώλειες⁶⁷⁷. Η φιλοδοξία του να επεκτείνει την εξουσία του σε όλη τη Θεσσαλία μας επιτρέπει να εικάσουμε ότι είχε ήδη σταθεροποιήσει την εξουσία του στις Φερές, ώστε να μπορεί να σχεδιάζει την επέκταση της επικράτειάς του. Επομένως, η εγκαθίδρυση της τυραννίας στις Φερές πρέπει να τοποθετηθεί χρονικά στο διάστημα μεταξύ των τελευταίων ετών του Πελοποννησιακού Πολέμου και της μάχης με τους Αλευάδες (φθινόπωρο 404 π.Χ.). Φαίνεται, ωστόσο, ότι ο Λυκόφρων δεν μπόρεσε να εκμεταλλευτεί αυτή τη νίκη. Η ήττα των Αλευαδών προκάλεσε την ανατροπή της εξουσίας τους στη Λάρισα και την εγκαθίδρυση ενός ολιγαρχικού πολιτεύματος στην πόλη, το οποίο όμως σύντομα ανετράπη, μετά από παρέμβαση του βασιλέα της Μακεδονίας Αρχελάου, πιθανόν το 400 π.Χ. Η αναταραχή που προκλήθηκε στη Λάρισα από τις συγκρούσεις αριστοκρατικών και ολιγαρχικών έλαβε τέλος, αρχικά με την ενίσχυση των πρώτων από τον Κύρο τον Νεώτερο⁶⁷⁸ και οριστικά με μία εκ νέου παρέμβαση του Αρχελάου το 400 π.Χ.⁶⁷⁹

⁶⁷⁶ Διοδ. 15. 61. 2.

⁶⁷⁷ Ξενοφ. Έλλην. 2. 3. 4. Η ημερομηνία της μάχης προσδιορίστηκε με ακρίβεια χάρη στην έκλειψη ηλίου, η οποία αναφέρεται από τον Ξενοφώντα.

⁶⁷⁸ Ξενοφ. Άναβ. 1. 1. 10-11.

Στο διάστημα αυτό, δηλαδή από το Σεπτέμβριο του 404 π.Χ. έως το 399 π.Χ., δεν αναφέρεται καμία δραστηριότητα του Λυκόφρονος. Ο τύραννος των Φερών δεν προέβη σε κάποια ενέργεια, προκειμένου να επεκτείνει τη σφαίρα επιρροής του εις βάρος της Λάρισας, κάτι που θα τον έφερνε αντιμέτωπο με το ισχυρό βασίλειο της Μακεδονίας, το οποίο υποστήριζε ενεργά τους Αλευάδες. Πιθανώς, μετά τη δολοφονία του Αρχελάου (399 π.Χ.), όταν οι Αλευάδες στερήθηκαν τον ισχυρό τους σύμμαχο, ο Λυκόφρων επανέλαβε τις προσπάθειές του να υποτάξει την υπόλοιπη Θεσσαλία. Έτσι δικαιολογείται και η έκκληση του «δυνάστη» της Λάρισας Μηδίου προς την αντι-σπαρτιατική συμμαχία της Κορίνθου για αποστολή βοήθειας εναντίον του Φεραίου τυράννου⁶⁸⁰.

Την ίδια περίοδο, φαίνεται πως ο Λυκόφρων φρόντισε να αποκτήσει ισχυρούς συμμάχους και εικάζεται ότι έγινε σύμμαχος των Σπαρτιατών. Αυτό προκύπτει από μία αναφορά του Ξενοφώντος, ο οποίος παρουσιάζει, λίγα χρόνια αργότερα, τον Ιάσονα να επικαλείται τους δεσμούς φιλίας του πατέρα του με τη Σπάρτη⁶⁸¹. Ορισμένοι μελετητές, θεωρώντας ότι ο Ιάσων ήταν γιος και διάδοχος του Λυκόφρονος, υποστήριξαν ότι ο Ιάσων αναφερόταν στις καλές σχέσεις του Λυκόφρονος προς την Σπάρτη. Ωστόσο, η συγγενική σχέση μεταξύ των δύο ανδρών έχει αμφισβητηθεί. Πέρα από την σχέση των δύο, η οποία θα εξετασθεί στη συνέχεια, η συμμαχία μεταξύ Λυκόφρονος και Σπάρτης υποστηρίζεται και από αναφορά μιας μεταγενέστερης πηγής. Σύμφωνα με τον Διόδωρο⁶⁸², το 395 π.Χ., ο «δυνάστης» της Λάρισας Μήδιος ζήτησε τη βοήθεια του συνεδρίου της αντι-σπαρτιατικής συμμαχίας Βοιωτών – Αργείων – Κορινθίων – Αθηναίων, προκειμένου να αντιμετωπίσει τον τύραννο των Φερών Λυκόφρονα. Το συνέδριο απέστειλε στον Μήδιο 2.000 Βοιωτούς και Αργείους οπλίτες. Το παράδοξο είναι ότι ο Μήδιος με την ενίσχυση της συμμαχικής δύναμης, δεν στράφηκε εναντίον των Φερών, αλλά κατέλαβε και λαφυραγώγησε τη Φάρσαλο, την οποία κατείχαν από το 399 π.Χ. οι Σπαρτιάτες⁶⁸³. Για ποιο λόγο ο Μήδιος παρέκκλινε από το αρχικό του σχέδιο να χτυπήσει τον Λυκόφρονα; Ίσως όχι, αν υποθέσουμε ότι ο Λυκόφρων ήταν σύμμαχος και φίλος της Σπάρτης. Καταλαμβάνοντας τη Φάρσαλο και εξολοθρεύοντας τη σπαρτιατική φρουρά, ο Μήδιος πετύχαινε και την πόλη να επαναφέρει στον έλεγχό του και να στερήσει τον Λυκόφρονα από τη στήριξη των

⁶⁷⁹ Για τα γεγονότα αυτά, μία γενική εικόνα μας δίδεται από το ρητορικό κείμενο, το οποίο επιγράφεται [*Ηρόδου*] *Περί Πολιτείας*, βλ. άνωθεν, 60-70.

⁶⁸⁰ Διοδ. 14. 82. 2.

⁶⁸¹ Ξενοφ. *Ελλην.* 6. 4. 24.

⁶⁸² Διοδ. 14. 82. 1-2.

⁶⁸³ Η κατάληψη της Φαρσάλου από τους Σπαρτιάτες έγινε στα πλαίσια της εκστρατείας του Ηριπίδα, ως συνέχεια των επιχειρήσεων εναντίον της Ηράκλειας Τραχίνιας και των γειτονικών περιοχών.

συμμάχων του. Το σχέδιο του Μηδίου συμφωνούσε με την πρόθεση της αντισπαρτιατικής συμμαχίας να εξαλείψει τη σπαρτιατική παρουσία στο βορρά, όπως φαίνεται από τη συνέχεια των επιχειρήσεων. Παράλληλα δε μετά την κατάληψη της Φαρσάλου, οι Βοιωτοί και Αργείοι χωρίστηκαν από τις δυνάμεις του Μηδίου και κατέλαβαν την Ηράκλεια Τραχίνα, η οποία επίσης είχε περιέλθει εκ νέου στη σπαρτιατική σφαίρα επιρροής το 399 π.Χ.⁶⁸⁴

Αυτή είναι και η τελευταία εμφάνιση του Λυκόφρονος στις πηγές. Ότι μεσολάβησε, από το 395 π.Χ. – κατάληψη Φαρσάλου από το Μήδιο – έως το 379 π.Χ. – πρώτη αναφορά στο όνομα του Ιάσονος – δεν μας είναι γνωστό. Η περίοδος αυτή σηματοδεύτηκε από την σταδιακή κατάρρευση της σπαρτιατικής παντοδυναμίας, την προσπάθεια αναβίωσης της αθηναϊκής δύναμης, με την ίδρυση της Β΄ Αθηναϊκής Συμμαχίας (378/7 π.Χ.) και την άνοδο περιφερειακών, ως προς τις παλαιότερες, δυνάμεων.

Στο διάστημα αυτό δεν παραδίδεται τίποτα σχετικό με την κατάσταση στις Φερές. Η σιωπή, όμως, των πηγών δεν είναι απαραίτητο να σημαίνει ότι είχε επέλθει κάποια αλλαγή στις Φερές ή ότι είχε καταλυθεί η τυραννία. Τα δεκαέξι χρόνια που μεσολαβούν μεταξύ της τελευταίας αναφοράς του Λυκόφρονος και της πρώτης εμφάνισης του Ιάσονος στις πηγές, οδήγησαν στην υπόθεση ότι μεταξύ των δύο είχε μεσολαβήσει κάποιος άλλος τύραννος. Το όνομα που προτάθηκε ήταν αυτό του Πολυάλκη ή Ευάλκη. Ο Πολυάλκης αναφέρεται από τον Ισοκράτη στην επιστολή του προς τους υιούς του Ιάσονος, χωρίς να δίνονται περισσότερα στοιχεία για αυτόν⁶⁸⁵. Ο λεξικογράφος Φώτιος αναφέρει ότι η Θήβη, κόρη του Ιάσονος και σύζυγος του Αλεξάνδρου των Φερών, είχε τρεις αδελφούς *όμομήτριους*, τους Τεισίφωνο, Λυκόφρονα και Πυθόλαο. Ο εκδότης του Φώτιου, Bekker, διόρθωσε αρχικά το επίθετο *εύλαβής* του χειρογράφου σε *Ευάλκης*⁶⁸⁶, ενώ ο Pahle το διόρθωσε σε *Πολυάλκης*, προκειμένου να ταυτίσει το όνομα αυτό με τον αναφερόμενο από τον Ισοκράτη⁶⁸⁷. Ορισμένοι μελετητές μάλιστα προσπάθησαν να ορίσουν κάποια συγγενική σχέση μεταξύ του Λυκόφρονος, του Πολυάλκη και του Ιάσονος⁶⁸⁸. Πιθανώς οι διορθώσεις αυτές να είναι σωστές, οπότε δεν μπορούμε με βεβαιότητα να αποκλείσουμε κάποια μορφή συγγένειας. Ωστόσο, δεν προσφέρουν καμία πληροφορία για την διαδοχή

⁶⁸⁴ Διοδ. 14. 38. 4.

⁶⁸⁵ Ισοκρ. 6^η επιστολή, 1. 4.

⁶⁸⁶ Bekker

⁶⁸⁷ Pahle (1866), 532 κ.ε.

⁶⁸⁸ Beloch (1923) *G. G.* III.2², 81· Westlake (1935), 68· Sordi (1958), 160, υποσ. 1.

του Λυκόφρονος. Μπορούμε, λοιπόν, να εικάσουμε ότι άμεσος διάδοχός του υπήρξε ο Ιάσων⁶⁸⁹.

IV.2.4 Ιάσων

Η πρώτη αναφορά του ονόματος του Ιάσονος γίνεται από τον Διόδωρο, ο οποίος αναφέρει ότι το 379 π.Χ., ο Ιάσων βοήθησε κάποιον Νεογένη να συγκεντρώσει δυνάμεις, προκειμένου να καταστεί τύραννος της Ιστιαίας⁶⁹⁰. Από το χρονικό αυτό σημείο και για τα επόμενα πέντε χρόνια ο Ιάσων θα πρωταγωνιστήσει στη θεσσαλική ιστορία.

Το ζήτημα της ταυτότητας του Ιάσονος έχει απασχολήσει επισταμένως την έρευνα⁶⁹¹. Οι απόψεις που διατυπώθηκαν συνοψίζονται στην αποδοχή ή απόρριψη του ότι ο Ιάσων ήταν υιός του Λυκόφρονος⁶⁹². Η αποσπασματικότητα, όμως, των πηγών και τα πενιχρά στοιχεία δεν μπορούν να οδηγήσουν την έρευνα σε ασφαλές συμπέρασμα⁶⁹³. Για την μητέρα του μαθαίνουμε ότι ήταν εύπορη. Ο Πολύαινος αφιερώνει τα τέσσερα από τα επτά *Στρατηγήματά* του, τα οποία αναφέρονται στον Ιάσονα, στους τρόπους που μηχανεύτηκε για να της αποσπάσει χρήματα⁶⁹⁴. Επιπλέον, πέραν των δύο γνωστών, από άλλες αναφορές, αδελφών, του Πολύδωρου και του Πολύφρονος, παραδίδεται και ο Μηριόνης, ο οποίος έπεσε με τη σειρά του, κατά τον Πολύαινο, θύμα της πονηριάς του τυράννου⁶⁹⁵. Σύμφωνα με τον Πausανία, ο Ιάσων υπήρξε μαθητής του Γοργία⁶⁹⁶ και μάλιστα έχει επισημανθεί η επιρροή, την οποία δέχθηκε από το δάσκαλό του, τόσο στον χαρακτήρα όσο και στην πολιτική πρακτική του⁶⁹⁷. Η οικονομική επιφάνεια της οικογενείας του Ιάσονος θα του επέτρεψε να παρακολουθεί τα μαθήματα του σοφιστή, ο οποίος στο τέλος του 5^{ου} αι. π.Χ. είχε εγκατασταθεί στη Θεσσαλία⁶⁹⁸.

⁶⁸⁹ Westlake (1935), 67-70· Sprawski (1999), 50.

⁶⁹⁰ Διοδ. 15. 30. 3.

⁶⁹¹ Αναλυτική επισκόπηση της βιβλιογραφίας από τον Sprawski [(1999), 49-58].

⁶⁹² Υπέρ της θέσης αυτής, βλ. Stählin, λ. *Ιάσων* εις *RE* (1914), στ. 771· Beloch (1923) *G. G.* III.2², 80· Westlake (1935), 67· Sordi (1958), 156-7· Berve (1967), 285-290, 668-670, 761. Ενάντιον της συγγένειας Λυκόφρονος και Ιάσονος, βλ. Costanzi (1907), 103. Ο Meyer [(1969), 295] πρότείνει ότι ο Ιάσων ήταν γαμπρός του Λυκόφρονος.

⁶⁹³ Sprawski (1999), 50.

⁶⁹⁴ Πολύαιν. *Στρατηγ.* 6. 1. 2-5.

⁶⁹⁵ Πολύαιν. *Στρατηγ.* 6. 1. 6.

⁶⁹⁶ Ο Πausανίας (6. 17. 9) παραδίδει ότι ο Ιάσων προτίμησε να μαθητεύσει κοντά στον Γοργία, προσφέροντάς του μάλιστα πολλές τιμές.

⁶⁹⁷ Κύρκου (1980), 229-247.

⁶⁹⁸ Φίλοστράτ. *Βίοι Σοφιστών* I. 16.

Ο Ιάσων κληρονόμησε από τον Λυκόφρονα την εξουσία στις Φερές και μαζί της τη φιλοδοξία να επεκτείνει την εξουσία του στη Θεσσαλία⁶⁹⁹. Οι κινήσεις του για την επίτευξη αυτού του στόχου ήταν μεθοδικές. Χρησιμοποιώντας είτε τη βία είτε τη διπλωματία κατόρθωσε μέσα σε μικρό διάστημα να φέρει υπό τον πλήρη έλεγχο του όλη τη Θεσσαλία, καθώς και τους περιοίκους λαούς. Ήδη το 375 π.Χ., στον λόγο που απηύθυνε στον Πολυδάμαντα της Φαρσάλου ήταν σε θέση να δηλώσει ότι οι μεγαλύτερες πόλεις της Θεσσαλίας ήταν σύμμαχοί του, ότι είχε υποτάξει τους Δόλοπες και τους Μαρακούς – φύλα που κατοικούσαν στα νοτιοδυτικά της Θεσσαλίας και θεωρούνταν περίοικοι λαοί – ενώ ανέφερε ότι και ο βασιλεύς των Μολοσσών Αλκέτας ήταν υποτελής του⁷⁰⁰. Ο λόγος αυτός, έστω και αν δεχθούμε ότι δεν μπορεί να αποδίδει τα ακριβή λόγια του Ιάσονος, παραθέτει σε γενικές γραμμές το σχέδιό του για την ενοποίηση της Θεσσαλίας υπό την εξουσία του. Φαίνεται πως η Φάρσαλος πέρασε υπό τον έλεγχο του λίγο μετά την αποτυχημένη αποστολή του Πολυδάμαντος στη Σπάρτη. Μετά τη μάχη παρά τα Λεύκτρα της Βοιωτίας, ο Ιάσων έφτασε στο απόγειο της δύναμής του. Κατά την επιστροφή του στη Θεσσαλία, υπέταξε τους Μαλιείς και τους Οιταίους, ενώ εξασφάλισε και την απρόσκοπτη διέλευση του από τα στενά των Θερμοπυλών καταλαμβάνοντας την Ηράκλεια Τραχίνια⁷⁰¹. Την ίδια εποχή πρέπει να τοποθετηθεί και η υποταγή της Περραιβίας⁷⁰². Μετά από τις ενέργειες αυτές ο Ιάσων κατόρθωσε να εκλεγεί ταγός των Θεσσαλών⁷⁰³. Ο Διόδωρος τοποθετεί, μετά την εκλογή του Ιάσονος, μια συμμαχία με τον βασιλέα της Μακεδονίας Αμύντα Γ'⁷⁰⁴.

⁶⁹⁹ Sprawski (1999), 58.

⁷⁰⁰ Ξενοφ. *Έλλην.* 6. 1. 7. Ο Αλκέτας χαρακτηρίζεται *ὑπαρχος* της Ηπείρου, όχι βασιλεύς των Μολοσσών. Ο τίτλος αυτός πιθανώς να δίνεται από τον Ιάσονα στον Αλκέτα για λόγους προπαγάνδας, καθώς ήθελε να εντυπωσιάσει τον Πολυδάμαντα. Ο Westlake [(1935), 72-73] θεωρεί ότι ο τίτλος αυτός δηλώνει τη συμμετοχή του Αλκέτα σε μία συμμαχία, χωρίς ιδιαίτερες υποχρεώσεις, αλλά και την αδυναμία του σε σχέση με τον ισχυρό σύμμαχό του. Η Sordi [(1958), 173-174] δεν δέχεται ότι ο Αλκέτας ήταν υποτελής του Ιάσονος, προβάλλοντας την παρουσία του ονόματός του, καθώς και του υιού του Νεοπτολέμου, πριν από την υπό αμφισβήτηση θέση του ονόματος του Ιάσονος στο ιδρυτικό ψήφισμα της Β' Αθηναϊκής Συμμαχίας. Βλ. επίσης Funke (2000), 157, όπου ο Αλκέτας χαρακτηρίζεται ως υφιστάμενος του Ιάσονος.

⁷⁰¹ Ξενοφ. *Έλλην.* 6. 4. 27.

⁷⁰² Διοδ. 15. 57. 2 και 15. 60. 2.

⁷⁰³ Ξενοφ. *Έλλην.* 6. 4. 28.

⁷⁰⁴ Διοδ. 15. 60. 2. Η πλειοψηφία των μελετητών υποστηρίζει ότι η συμμαχία αυτή χρονολογείται πριν τη μάχη των Λεύκτρων, βλ. Geyer (1930), 126· Westlake (1935), 86· Sordi (1958) 179. Η Sordi, μάλιστα, υποστηρίζει ότι η Μακεδονία είχε υποταχθεί στο Ιάσονα, βασιζόμενη στις αναφορές του Ξενοφώντος (*Έλλην.* 6. 1. 11), του Ισοκράτη (5. 20) και του Αρριανού (*Άλεξ. Αναβ.* 7. 9. 4). Ωστόσο, το σχετικό χωρίο του Ξενοφώντος μπορεί να ερμηνευθεί ως ένα από τα μεγαλεπίβολα σχέδια του Ιάσονος, ενώ τα χωρία του Ισοκράτη και του Αρριανού, πιθανώς να έχουν σκοπό να τονίσουν τα επιτεύγματα του Φιλίππου Β' και να μην έχουν σχέση με τον Ιάσονα. Βλ. Sprawski (1999), 98-99.

Ο Ιάσων κατόρθωσε, καθ' όλη τη διάρκεια της τυραννίας του, να διατηρήσει καλές σχέσεις με τους ισχυρούς γείτονές του και να ισορροπήσει ανάμεσα στις αντιμαχόμενες δυνάμεις της εποχής. Διατήρησε καλές σχέσεις με τη Σπάρτη, έγινε φίλος και σύμμαχος των Θηβαίων. Είχε προταθεί επίσης η προσχώρηση του Ιάσονος στη Β' Αθηναϊκή Συμμαχία, η οποία είχε ιδρυθεί το 378/77 π.Χ. Στο ιδρυτικό ψήφισμα της Συμμαχίας, στο οποίο περιλαμβάνονται και τα ονόματα των συμμαχικών πόλεων, προτάθηκε η αποκατάσταση της *rasura* ενός ονόματος με εκείνο του Ιάσονος.⁷⁰⁵ Επισημαίνουμε, ωστόσο, ότι η γοητευτική αυτή πρόταση δεν συνάδει με τη στάση του Ιάσονος κατά τα επόμενα έτη έναντι της Σπάρτης. Η σταθερά φιλική διάθεση του τυράννου προς τη Σπάρτη καταδεικνύεται στη απάντηση που δόθηκε από τους Λακεδαιμονίους στον Πολυδάμαντα. Οι Λακεδαιμόνιοι απαντούν στην αγωνιώδη έκκληση του Φαρσαλίου ηγέτη για στρατιωτική συνδρομή προς τη Φάρσαλο εναντίον του Ιάσονος με μια ευγενική άρνηση και την προτροπή να έλθει σε συνεννόηση με τον Φεραίο τύραννο. Η άρνηση της Σπάρτης να επέμβει στη Θεσσαλία εναντίον του Ιάσονος, σε μια εποχή κρίσιμη για την διατήρηση της σπαρτιατικής κυριαρχίας στην Κεντρική Ελλάδα, αποδεικνύει ότι δεν θεωρούσαν το τυραννικό καθεστώς εχθρικό προς τα συμφέροντά τους στην περιοχή. Εάν, αντίθετα, ο Ιάσων είχε ενταχθεί στη Β' Αθηναϊκή Συμμαχία, και μάλιστα από τα πρώτα στάδια της διαμόρφωσής της, η Σπάρτη δεν θα επεδείκνυε τόση ανοχή έναντι ενός πιθανού εχθρού, ο οποίος μάλιστα απειλούσε άμεσα τη Φάρσαλο, μια αδύναμη μεν, αλλά παραδοσιακά πιστή σύμμαχο της Σπάρτης.

Ο Ιάσων διατήρησε μια συγκρατημένα φιλική στάση προς τη Σπάρτη. Όταν το συμφέρον του το υπαγόρευε, επικαλείτο την καλή σχέση του πατέρα του με την πόλη, για να αποτρέψει μια σπαρτιατική επέμβαση στο εσωτερικό της Θεσσαλίας⁷⁰⁶. Όταν, όμως, βρισκόταν σε θέση ισχύος – όπως μετά τη μάχη στα Λεύκτρα – δεν δίστασε να χτυπήσει τα σπαρτιατικά συμφέροντα, καταλαμβάνοντας την Ηράκλεια Τραχίνια⁷⁰⁷. Η διπλωματική του δεινότητα φαίνεται από το γεγονός ότι αμέσως μετά την ίδια μάχη – ο ίδιος δεν έλαβε μέρος, διότι έφθασε καθυστερημένα, εσκεμμένα ίσως, αφού πλέον είχε κριθεί η έκβασή

⁷⁰⁵ IG II² 43, στ. 111(= Tod *GHI* 123). Η συμπλήρωση του ονόματος έγινε από τον Fabricius (1891), 589-598, ο οποίος βασίστηκε στις μαρτυρίες του Ξενοφώντος (*Έλλην.* 6. 1. 7) και του Απολλόδωρου (ψ-Δημοσθένους 49. 10 και 22).

⁷⁰⁶ Ξενοφ. *Έλλην.* 6. 4. 24, όπου εκτός από τη συμμαχία του Λυκόφρονος με τη Σπάρτη επισημαίνεται ότι ο Ιάσων ήταν επιπλέον και πρόξενος της πόλης.

⁷⁰⁷ Ξενοφ. *Έλλην.* 6. 4. 27.

της – είναι αυτός που έσωσε τα υπολείμματα του σπαρτιατικού στρατού, πείθοντας τους συμμάχους του Θηβαίους να μην καταδιώξουν τους νικημένους Λακεδαιμονίους⁷⁰⁸.

Οι σχέσεις Ιάσονος και Θηβών φαίνεται ότι είχαν αναπτυχθεί σχετικά νωρίς. Στο λόγο του Πολυδάμαντος της Φαρσάλου προς τους Λακεδαιμονίους, το 375 π.Χ., αναφέρεται ότι ο Ιάσων ήταν ήδη σύμμαχος των Θηβαίων και μέλος της αντι-σπαρτιατικής παράταξης⁷⁰⁹. Πέρα, όμως, από τις διακρατικές επαφές μεταξύ Φερών και Θηβών, ο Ιάσων στήριξε την προς τη Θήβα πολιτική του και σε φιλικές σχέσεις που δημιούργησε – ή προσπάθησε να δημιουργήσει – με επιφανείς προσωπικότητες της πόλης. Έτσι, ο Ιάσων αναφέρεται ως *συνήθης και φίλος* του Πελοπίδα⁷¹⁰, ενώ η προσπάθειά του να προσεγγίσει τον Επαμεινώνδα έπεσε στο κενό, καθώς ο τελευταίος θεώρησε την προσφορά χρημάτων από τον Ιάσωνα ως απόπειρα δωροδοκίας⁷¹¹. Μια άλλη ένδειξη των σχέσεων του Ιάσονος με τη Θήβα είναι το γεγονός ότι μετά τον θάνατό του, η σύζυγός του διέμενε εκεί⁷¹², ενώ και το όνομα της κόρης του Θήβης πιθανώς να υπαινίσσεται την επιθυμία του για καλές σχέσεις με την πόλη⁷¹³. Την τακτική αυτή, δηλαδή της δημιουργίας προσωπικών σχέσεων με επιφανείς πολίτες, φαίνεται ότι ακολούθησε και στην περίπτωση του Αθηναίου Τιμόθεου. Η ιδιαίτερη σχέση τους προκύπτει από το γεγονός ότι, όταν ο Τιμόθεος οδηγήθηκε σε δίκη, το Νοέμβριο του 373 π.Χ., ο Ιάσων έσπευσε στην Αθήνα, μαζί με τον Αλκέτα, για να υπερασπιστεί τον φίλο του⁷¹⁴.

Μια ενδιαφέρουσα πτυχή της δραστηριότητας του Ιάσονος αποτελούν οι σχέσεις του με την Αμφικτιονία των Δελφών. Ο Ξενοφών μας πληροφορεί ότι μετά την εκλογή του ως ταγού, έστειλε εντολές στις θεσσαλικές πόλεις να προβούν σε μεγάλες προετοιμασίες για τον εορτασμό των Πυθίων εκείνου του έτους, ενώ παράλληλα προέβη στην προετοιμασία του στρατού⁷¹⁵. Ο Ξενοφών παραθέτει τις ερμηνείες που δόθηκαν για αυτές τις προετοιμασίες: είτε ότι ο Ιάσων επιθυμούσε να διευθύνει ο ίδιος την εορτή είτε ότι σχεδίαζε να αποσπάσει τους θησαυρούς του ιερού. Η ανησυχία που επεκράτησε εκείνη την

⁷⁰⁸ Ξενοφ. ό. π.

⁷⁰⁹ Ξενοφ. *Έλλην.* 6. 1. 10.

⁷¹⁰ Πλουτ. *Πελοπ.* 28. 3-4.

⁷¹¹ Πλουτ. *Βασιλέων άποφθέγματα και στρατηγών* 193 Β *Περί του Σωκράτους δαιμονίου* 583 F· Αίλιαν. *Ποικίλη Ιστορία* 11. 9. Πρβλ. Sprawski (1999), 68- 71.

⁷¹² Ξενοφ. *Έλλην.* 6. 4. 37.

⁷¹³ Ήταν σύνηθες να δίνονται στα παιδιά ονόματα που δήλωναν τις σχέσεις των γονέων τους με κάποια περιοχή ή πόλη. Έτσι π.χ. ο Πεισίστρατος είχε ονομάσει τον ένα υιό του Θεσσαλό (Θουκυδ. 1. 20. 2 και 6. 55. 1), για να τονίσει τις σχέσεις του με την περιοχή. Το ίδιο έπραξε αργότερα και ο Κίμων (Πλουτ. *Άλκιβ.* 19. 3).

⁷¹⁴ [Δημοσθ.] *Πρός Τιμόθεον ύπερ χρέως* 10 (όπου μνημονεύεται και η συμμαχία Ιάσονος – Αθηναίων) και 22.

⁷¹⁵ Ξενοφ. *Έλλην.* 6. 4. 30.

εποχή στους Δελφούς φαίνεται από την παραδεδομένη απάντηση του Απόλλωνα στην εναγώνια ερώτηση των κατοίκων των Δελφών⁷¹⁶.

Οι ενέργειες αυτές του Ιάσονος προβληματίσαν και τους νεότερους ερευνητές. Ορισμένοι θεωρούν ότι σκοπός του ήταν να φέρει το ιερό – και κατά συνέπεια την Αμφικτιονία – υπό τον έλεγχό του, στοχεύοντας την ηγεμονία των Ελλήνων και μελλοντικά την ανάληψη μιας εκστρατείας εναντίον της Περσίας⁷¹⁷. Οι ερευνητές αυτοί βασίζονται στις αναφορές του Ισοκράτη και του Βαλέριου Μάξιμου για τα σχέδια του Ιάσονος να επιτεθεί εναντίον της Περσίας⁷¹⁸. Αντίθετη γνώμη διατυπώνει ο Westlake, ο οποίος ισχυρίζεται ότι σκοπός του Ιάσονος ήταν να αναδιοργανώσει τη δελφική Αμφικτιονία και να τη χρησιμοποιήσει για να επεκτείνει την κυριαρχία του στην Κεντρική, αλλά και στη Βόρεια Ελλάδα, ή και να κηρύξει έναν ιερό πόλεμο. Ο Sprawski υποστηρίζει ότι οι προετοιμασίες, τις οποίες όρισε ο Ιάσων να γίνουν και ο ενδεχόμενος έλεγχος που θα ασκούσε στο ιερό, αποσκοπούσαν να ισχυροποιήσουν τη θέση του στο εσωτερικό της Θεσσαλίας, έναντι της πάντα εχθρικής προς την εξουσία του αριστοκρατίας⁷¹⁹. Γεγονός είναι ότι την εποχή των προετοιμασιών αυτών, ο Ιάσων ήταν ήδη εκλεγμένος ταγός των Θεσσαλών και είχε υπό τον έλεγχό του και τους περιοίκους λαούς, επομένως και τις ψήφους που αυτοί κατείχαν στο Αμφικτιονικό Συνέδριο⁷²⁰. Ο Ιάσων, λοιπόν, ήταν σε θέση να αποσπάσει από το συνέδριο απόφαση για τη διεξαγωγή ενός πολέμου, τον οποίο σχεδίαζε να αναλάβει άμεσα, όπως φανερώνουν οι πολεμικές προετοιμασίες του. Είναι δύσκολο να φανταστούμε ότι ο πολιτικός ρεαλισμός που διέκρινε όλες τις ενέργειες του, θα επέτρεπε στον Ιάσωνα να σχεδιάσει μια εκστρατεία εναντίον της Περσίας. Οι συνθήκες ακόμα δεν επέτρεπαν κάτι τέτοιο, καθώς ο νεοεκλεγείς ταγός έπρεπε να εξασφαλίσει πρωτίστως την εξουσία του στη Θεσσαλία, αλλά και να αντιμετωπίσει τις άλλες δυνάμεις, όπως το Βοιωτικό Κοινό, οι οποίες σίγουρα δεν θα έβλεπαν ευνοϊκά την αλματώδη ανάπτυξη της δύναμης του Ιάσονος. Ωστόσο, ο εχθρός που σχεδίαζε να καταβάλει ο Ιάσων θα παραμείνει άγνωστος, καθώς η δολοφονία του

⁷¹⁶ Ξενοφ. *Ἑλλην.* 6. 4. 30· Αἰλιαν. *Ποικίλη Ἱστορία*, απ. 52.

⁷¹⁷ Costanzi (1906), 111· Sordi (1958), 189-194.

⁷¹⁸ Ἰσοκρ. *Φίλιππος* 119-120· Βαλέριος Μάξιμος 9. 10 και απόσπ. 2.

⁷¹⁹ Westlake (1935), 96-100· Sprawski (1999), 118-127.

⁷²⁰ Στο Αμφικτιονικό συνέδριο οι Θεσσαλοί κατείχαν δύο ψήφους, όπως επίσης από δύο ψήφους κατείχαν οι περίοικοι λαοί της Θεσσαλίας, Μάγνητες, Περραιβοί, Δόλοπες, Αινιάνες, Αχαιοί και Μαλιείς.

ανέτρεψε τα σχέδιά του και έφερε ανακούφιση σε όσους φοβήθηκαν τη δύναμη και τη φιλοδοξία του⁷²¹.

IV.2.5 Πολύδωρος-Πολύφρων

Ο Ιάσων δολοφονήθηκε το 370 π.Χ.⁷²² Φαίνεται πως δεν υπήρξε κενό εξουσίας, καθώς τα ηνία ανέλαβαν άμεσα οι δύο αδελφοί του, Πολύδωρος και Πολύφρων⁷²³. Ο Ξενοφών σημειώνει ότι οι δύο αδελφοί *ταγοί κατέστησαν*, διαδέχθηκαν επομένως τον Ιάσωνα στο αξίωμα του ταγού του Θεσσαλικού Κοινού και για μικρό διάστημα κυβέρνησαν από κοινού⁷²⁴. Η αναφορά του Ξενοφώντος δεν θα πρέπει να ληφθεί κυριολεκτικά, διότι μια «κοινή ταγεία» θα αποτελούσε ένα μοναδικό παράδοξο για την πολιτική ιστορία της Θεσσαλίας. Θεωρώ πιθανότερο ότι ο ιστορικός αναφέρεται στην σύντομη περίοδο, κατά την οποία πρώτος ο Πολύδωρος και έπειτα ο Πολύφρων ανέλαβαν την εξουσία. Το σχόλιο του Ξενοφώντος, ότι ο Πολύφρων *κατεσκευάσατο δὲ τὴν ταγείαν τυραννίδι ὁμοίαν*, καταδεικνύει ότι για τους Θεσσαλούς οι αδελφοί του Ιάσονος, κυρίως ο Πολύφρων, θεωρούνταν τύραννοι και όχι συνταγματικά εκλεγμένοι άρχοντες του Θεσσαλικού κοινού. Γεγονός παραμένει, ωστόσο, ότι η εξουσία τους, συνολικά, δεν διήρκεσε περισσότερο από έναν χρόνο⁷²⁵.

Η δολοφονία του Ιάσονος απέδειξε πόσο εύθραυστα ήταν τα επιτεύγματά του στο εσωτερικό της Θεσσαλίας. Οι δυνάμεις που αντιπολιτεύονταν τον τύραννο άρχισαν εκ νέου να δραστηριοποιούνται. Οι διάδοχοι του Ιάσονος αναγκάστηκαν να αντιμετωπίσουν τις αντιδράσεις των θεσσαλικών πόλεων. Κέντρο της αντίδρασης ήταν για άλλη μια φορά η Λάρισα και οι Αλευάδες, καθώς και η Φάρσαλος. Επιπλέον, μετά το θάνατο του

⁷²¹ Ο Ξενοφών (*Ελλην.* 6. 4. 32) αναφέρει ότι οι δολοφόνοι του Ιάσονος έγιναν δεκτοί με τιμές από πολλές ελληνικές πόλεις και τονίζει ότι η συμπεριφορά αυτή δείχνει το φόβο που προξενούσε ο τύραννος.

⁷²² Ο Ξενοφών (*Ελλην.* 6. 4. 31-32) περιγράφει τη δολοφονία του Ιάσονος από επτά νεαρούς, κατά τη διάρκεια μιας επιθεώρησης του ιππικού των Φερών. Για το ίδιο γεγονός, ο Διόδωρος (15. 60. 5) παραπέμπει στον Έφορο, ο οποίος συμφωνεί με τον Ξενοφώντα, προσθέτοντας και το κίνητρο των νεαρών συνωμοτών (*συνωμοσασμένων δόξης ἔνεκα*), ενώ σημειώνει και μία άλλη εκδοχή, χωρίς να κατονομάζει την πηγή του (*ὡς δ' ἔνιοι γράφουσιν*), σύμφωνα με την οποία ο Ιάσων δολοφονήθηκε από τον αδελφό του Πολύδωρο.

⁷²³ Ξενοφ. *Ελλην.* 6. 4. 33.

⁷²⁴ Ο Westlake [(1935), 127] πιστεύει, ορθά, ότι οι διάδοχοι του Ιάσονος δεν εξελέγησαν ταγοί, αλλά σφετερίστηκαν το αξίωμα. Αντιθέτως, η Sordi [(1958), 191] θεωρεί ότι η εκλογή των αδελφών του Ιάσονος ήταν νόμιμη και ανάλογη με εκείνη του τελευταίου. Ωστόσο, και οι δύο συμφωνούν ότι οι δύο αδελφοί μοιράστηκαν την εξουσία. Βλ. επίσης, Robertson (1976), 104· Buckler (1980), 110.

⁷²⁵ Ξενοφ. *Ελλην.* 6. 4. 34· Διόδ. 15. 60. 5, οι οποίοι συμφωνούν ότι ο Πολύφρων κυβέρνησε για έναν χρόνο, πρβλ. Sordi (1958), 191. Μια άλλη ενδιαφέρουσα πληροφορία αντλούμε από τον Πλούταρχο, *Γάββας* 1: *καίτοι Φεραῖον ἄρξαντα Θετταλῶν δέκα μῆνας, εἶτα εὐθύς ἀναιρεθέντα, τὸν τραγικὸν ἀνεκάλει τύραννον, ἐπισκώπτων τὸ τάχος τῆς μεταβολῆς*, όπου, αν δίπλα στο επίθετο *Φεραῖον* προστεθεί το όνομα του Πολύφρωνος, τότε πληροφορούμεθα ότι κατείχε την εξουσία για δέκα μήνες, βλ. Westlake (1935), 128, ο οποίος περιορίζει το χρόνο διακυβέρνησης του Πολύδωρου σε μερικές εβδομάδες.

Ιάσονος, κάποιες θεσσαλικές περιοχές έσπευσαν να διεκδικήσουν την ανεξαρτησία τους. Την άνοιξη του 369 π.Χ., κατά την πρώτη εκστρατεία των Βοιωτών στην Πελοπόννησο, στο πλευρό των Θηβαίων συμμετείχαν αποσπάσματα Ηρακλειωτών και Μαλιέων, καθώς και άλλοι Θεσσαλοί, ιπείς και πελταστές⁷²⁶. Το γεγονός αυτό φανερώνει τις αποσχιστικές τάσεις που δημιούργησε η απουσία της ισχυρής προσωπικότητας του Ιάσονος.

Αντιμέτωποι με αυτή την κρίση, οι δύο αδελφοί στράφηκαν πρώτα εναντίον της Λάρισας σπεύδοντας στην πόλη. Κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, ο Πολύδωρος δολοφονήθηκε από τον Πολύφωνα και ο τελευταίος ανέλαβε την εξουσία⁷²⁷. Ο Πολύφρων δεν δίστασε να υιοθετήσει σκληρά μέτρα, προκειμένου να καταστείλει τις αντιδράσεις. Αμέσως μετά την ανάληψη της εξουσίας, προχώρησε σε εκκαθαρίσεις των αντιπάλων στο εσωτερικό της Θεσσαλίας. Ανάγκασε τους Αλευάδες να φύγουν από τη Λάρισα⁷²⁸, ενώ στη Φάρσαλο εκτέλεσε τον Πολυδάμαντα και άλλους οκτώ επιφανείς πολίτες⁷²⁹. Ωστόσο, η εξουδετέρωση των αντιπάλων του δεν ήταν αρκετή για να τον διατηρήσει στην εξουσία. Το καλοκαίρι του 369 π.Χ. δολοφονήθηκε από τον ανενπίο του Αλέξανδρο⁷³⁰.

IV.2.6 Αλέξανδρος των Φερών

Η διαμάχη μεταξύ των διαδόχων του Ιάσονος έληξε με την άνοδο στην εξουσία του Αλεξάνδρου, υιού του Πολυδώρου⁷³¹. Όπως μας πληροφορούν οι πηγές, κατέστη από την πρώτη στιγμή μισητός στους υπηκόους του. Ο Αλέξανδρος αναλαμβάνοντας την εξουσία παρέλαβε και το αξίωμα του *ταγού*, του ανώτατου δηλαδή ισόβιου άρχοντα του Θεσσαλικού Κοινού. Σε αντίθεση, όμως, με τον θείο του Ιάσωνα, ο οποίος είχε εκλεγεί ταγός κερδίζοντας την εμπιστοσύνη του συνόλου των Θεσσαλών, ο Αλέξανδρος, με την βίαιη συμπεριφορά του και με την τοποθέτηση φρουρών σε πολλές πόλεις, προκάλεσε την

⁷²⁶ Ξενοφ. *Έλλην.* 6. 5. 23 και 30.

⁷²⁷ Ξενοφ. *Έλλην.* 6. 4. 33.

⁷²⁸ Παρατηρείται ασυμφωνία μεταξύ των πηγών για το χρόνο, κατά τον οποίο οι Αλευάδες κατέφυγαν στη Μακεδονία. Ο Ξενοφών (*Έλληνικά*, 6. 4. 34 : *ἐκ τε Λαρίσης πολλοὺς φηγάδας ἐποίησε*) τοποθετεί τη φυγή τους κατά τη διάρκεια του έτους 369 π.Χ., όταν την εξουσία κατείχε ο Πολύφρων (370/369 π.Χ.), ενώ ο Διόδωρος στην αρχή της τυραννίας του Αλεξάνδρου (369/8 π.Χ.). Η μαρτυρία του Ξενοφώντος, ως συγχρόνου των γεγονότων, έχει μεγαλύτερη αξία.

⁷²⁹ Ξενοφ. *Έλλην.* 6. 4. 34.

⁷³⁰ Ο Διόδωρος (15. 61. 2) παραδίδει ότι ο Αλέξανδρος, αφού μέθυσε τον Πολύφωνα, τον δηλητηρίασε, ενώ ο Πλούταρχος (*Πελοπ.* 29. 4) ότι ο Αλέξανδρος δολοφόνησε τον θείο του με δόρυ, στο οποίο μάλιστα προσέφερε θεικές τιμές αποκαλώντας το *Τύχωνα*.

⁷³¹ Ο Διόδωρος (15. 61. 2) ονομάζει τον Αλέξανδρο *ἀδελφιδόν* (ανεπίο) του Πολύφρονος, ενώ ο Πλούταρχος (*Πελοπ.* 29. 4) ονομάζει τον τελευταίο *θεῖον* του Αλεξάνδρου. Ο Ξενοφών (*Έλλην.* 6. 4. 34) δεν σημειώνει τη συγγενική σχέση, παρὰ μόνο ότι ο Αλέξανδρος, με τη δολοφονία του Πολύφρονος, εκδικήθηκε (ὡς *τιμωροῦντος*) τον Πολύδωρο, κίνητρο που προϋποθέτει κάποια σχέση μεταξύ των δύο ανδρών.

οργή του θεσσαλικού λαού που επιζητούσε ευκαιρίες για να απαλλαγεί από την εξουσία του.

Η έκρυθμη κατάσταση που επικρατούσε στο εσωτερικό της Θεσσαλίας είχε επιπτώσεις και στις σχέσεις του Αλεξάνδρου με τις γειτονικές δυνάμεις. Οι Αλευάδες της Λάρισας είχαν αναγκαστεί να καταφύγουν στην αυλή του βασιλέα της Μακεδονίας Αλεξάνδρου Β΄ μετά τις εκκαθαρίσεις που επεχείρησε εναντίον των αντιπάλων της τυραννίας ο Πολύφρων. Οι Αλευάδες έπεισαν τον Μακεδόνα βασιλέα να εισβάλει στη Θεσσαλία και να απελευθερώσει τη Λάρισα από τη φρουρά του Φεραίου τυράννου, αποκαθιστώντας και τους ίδιους στην πόλη⁷³². Σύμφωνα με τον Διόδωρο, οι κινήσεις αυτές δεν έμειναν απαρατήρητες από τον Αλέξανδρο, ο οποίος θέλοντας να αποτρέψει την εισβολή του Αλεξάνδρου Β΄ σχεδίαζε να εισβάλει πρώτος στη Μακεδονία. Ωστόσο, το σχέδιο του δεν πραγματοποιήθηκε. Ο Αλέξανδρος Β΄ συνοδευόμενος από τους Αλευάδες εισέβαλε πρώτος και με τη βοήθεια των Λαρισαίων κατέλαβε την πόλη, ενώ κατόρθωσε να απωθήσει και τις δυνάμεις του Αλεξάνδρου των Φερών περιορίζοντάς τον στην περιοχή του. Η επέμβαση της Μακεδονίας φαίνεται ότι προκάλεσε γενικότερη αναταραχή, οδηγώντας στην απώλεια του ελέγχου και άλλων θεσσαλικών πόλεων⁷³³.

Από τις πηγές διαπιστώνεται ότι ο Αλέξανδρος, στα πρώτα χρόνια της εξουσίας του, αναζητώντας συμμάχους, στράφηκε προς την Αθήνα. Η συμμαχία αυτή μαρτυρείται από μία άλλη συμμαχία μεταξύ Αθηνών και Θεσσαλικού Κοινού, η οποία χρονολογείται το 362 π.Χ. και στρεφόταν εναντίον του Αλεξάνδρου⁷³⁴. Η συνθήκη αναιρεί την προηγούμενη συμμαχία της πόλης με τον Αλέξανδρο και θέτει τους όρους, υπό τους οποίους θα διεξαγόταν ο κοινός πόλεμος Αθηνών και Θεσσαλών εναντίον του. Οι καλές σχέσεις του τυράννου προς την Αθήνα μαρτυρούνται επίσης από μια αναφορά του Δημοσθένη, ο οποίος αναφέρει ότι οι Αθηναίοι παρείχαν στον Αλέξανδρο στρατιωτική βοήθεια εναντίον των Θηβαίων και κακίζει τους συμπατριώτες του για την εμπιστοσύνη που του έδειχναν⁷³⁵. Η συμμαχία αυτή μνημονεύεται και από τον Διόδωρο, ο οποίος συνάγεται ότι την τοποθετεί το 368/7 π.Χ. Αναφέρει μάλιστα και την παρουσία αθηναϊκών δυνάμεων στο πλευρό του Αλεξάνδρου κατά την βοιωτική εισβολή στη Θεσσαλία εκείνο το έτος⁷³⁶. Τέλος, ο Πλούταρχος παραδίδει ότι το 364 π.Χ. ο Αλέξανδρος διατηρούσε

⁷³² Διοδ. 15. 61. 3.

⁷³³ Διοδ. 15. 61. 3-5.

⁷³⁴ *IG II² 116* (= Tod, 147).

⁷³⁵ Δημοσθ. *Κατά Αριστοκράτους*, 120.

⁷³⁶ Διοδ. 15. 71. 4.

αγαστές σχέσεις με την Αθήνα και ότι ήταν *μισθοδότης* της πόλης. Ο χαρακτηρισμός αυτός πιθανότατα σημαίνει ότι ο Αλέξανδρος προέβη σε γενναιόδωρες προσφορές προς την πόλη των Αθηνών. Όποια και να ήταν η μορφή της σχέσης αυτής, γεγονός είναι ότι ακόμα εκείνη την περίοδο, οι Αθηναίοι διέκριντο φιλικά προς τον Φεραίο τύραννο, σε τέτοιο βαθμό, ώστε να ιδρύσουν χάλκινο ανδριάντα του στην Αγορά, ως ένδειξη ευγνωμοσύνης⁷³⁷.

Η συνθήκη μεταξύ Αθηνών και Θεσσαλών φανερώνει την αλλαγή στάσης του αθηναϊκού δήμου απέναντι στον τύραννο. Λίγο νωρίτερα, το 362 π.Χ. ο Αλέξανδρος με τον πειρατικό στόλο που είχε δημιουργήσει, προχώρησε σε ληστρικές επιδρομές τόσο στο βόρειο Αιγαίο όσο και στις Κυκλάδες, καταλαμβάνοντας μάλιστα την Τήνο, μέλος της Β΄ Αθηναϊκής Συμμαχίας⁷³⁸ και εξανδραποδίζοντας τους κατοίκους της⁷³⁹. Από τον Δημοσθένη και πάλι πληροφορούμεθα ότι το 361 π.Χ. ο αθηναϊκός στόλος νικήθηκε από το στόλο του Αλεξάνδρου σε ναυμαχία κοντά στην Πεπάρηθο⁷⁴⁰. Ενδεχομένως, αυτή η ναυτική εξόρμηση των Αθηνών στις Σποράδες αποτελούσε την αρχή των επιχειρήσεων εναντίον του Αλεξάνδρου, όπως είχε συμφωνηθεί. Η απάντηση του Αλεξάνδρου ήταν απρόσμενη. Σύμφωνα με τον Πολύαινο, αμέσως μετά τη ναυμαχία, ο Αλέξανδρος κατήυθνε το στόλο του στον Πειραιά και αιφνιδιάζοντας τους Αθηναίους λαφυραγώγησε το λιμάνι και αποχώρησε ανενόχλητος⁷⁴¹.

Σε αντίθεση με τον Ιάσονα, ο οποίος διατήρησε καλές σχέσεις με τη Θήβα, καθ' όλη τη διάρκεια της τυραννίας του, ο Αλέξανδρος ήρθε αντιμέτωπος με το Βοιωτικό Κοινό, το οποίο μετά τη μάχη των Λεύκτρων και τη νίκη επί των Σπαρτιατών είχε αναδειχθεί σε πρώτη δύναμη στον ελλαδικό χώρο. Η αιτία των συνεχών αντιπαραθέσεων μεταξύ Αλεξάνδρου και Βοιωτών ήταν η επιθυμία των τελευταίων να ελέγχουν το θεσσαλικό χώρο και κατ' επέκταση να έχουν στη διάθεσή τους τους αστείρευτους πόρους της θεσσαλικής πεδιάδας, από όπου θα μπορούσαν να εξασφαλίζουν εφόδια, αλλά και τη συνεργασία του φημισμένου θεσσαλικού ιππικού. Η αφορμή της επέμβασης της Θήβας στη Θεσσαλία δόθηκε στον πρώτο χρόνο της τυραννίας του Αλεξάνδρου. Η επέμβαση του βασιλέα της Μακεδονίας Αλεξάνδρου Β΄ υπέρ των Λαρισαίων Αλευαδών είχε επιτύχει τους στόχους της. Η Λάρισα και η Κραννώνα είχαν απελευθερωθεί, οι Αλευάδες

⁷³⁷ Πλουτ. *Πελοπ.* 31. 4.

⁷³⁸ *IG* II² 43, στ. 113.

⁷³⁹ Δημοσθ. *Κατὰ Πολυκλέους*, 4.

⁷⁴⁰ Δημοσθ. *Περὶ τοῦ τριηραρχικοῦ στεφάνου*, 8.

⁷⁴¹ Πολύαιν. 6. 2. 2.

αποκαταστάθηκαν στην πόλη τους, ενώ ο Αλέξανδρος των Φερών είχε περιοριστεί στην περιοχή του. Στο σημείο όμως εκείνο η κατάσταση άλλαξε. Ο Αλέξανδρος Β΄ αθέτησε την υπόσχεσή του να αποδώσει τις πόλεις στους Θεσσαλούς και τοποθέτησε σε αυτές μακεδονικές φρουρές. Οι Αλευάδες τότε ζήτησαν την επέμβαση της Θήβας, προκειμένου να διορθωθεί η αδικία. Το Βοιωτικό Κοινό καλωσόρισε την ευκαιρία που του δινόταν να επέμβει στη Θεσσαλία και ανέθεσε την επιχείρηση στον Πελοπίδα, με την εντολή να διευθετήσει τα θεσσαλικά πράγματα, σύμφωνα με τα θηβαϊκά συμφέροντα⁷⁴². Ο Πελοπίδας εισέβαλε στη Θεσσαλία και απελευθέρωσε τη Λάρισα από τη μακεδονική κατοχή. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο, ο Αλέξανδρος των Φερών προσπάθησε να έρθει σε συνεννόηση με τον Πελοπίδα, όμως η αρνητική στάση του τελευταίου τον ανάγκασε να επιστρέψει στην πόλη του άπραγος⁷⁴³. Η κίνηση αυτή του Αλεξάνδρου δείχνει πως ο τύραννος βλέποντας τη νέα μεγάλη δύναμη της εποχής να στρέφει το ενδιαφέρον της προς βορρά και φοβούμενος για την επιβίωση της εξουσίας του, έσπευσε να διαλλαγεί με τον εκπρόσωπό της, τείνοντας χείρα φιλίας. Ο Πελοπίδας όμως, αρνήθηκε κάθε συνεννόηση, επηρεασμένος, ίσως, από τις επικρίσεις των Αλευάδων για το χαρακτήρα του τυράννου. Από το σημείο αυτό και εξής αρχίζει η αντιπαράθεση των Θηβών με τον Αλέξανδρο, η οποία μάλιστα πήρε τη μορφή προσωπικής διαμάχης μεταξύ του Φεραίου τυράννου και του Πελοπίδα.

Έχει επικρατήσει η άποψη ότι κατά την πρώτη επέμβαση του Πελοπίδα στη Θεσσαλία, ο Θηβαίος στρατηγός, ακολουθώντας τις εντολές που του είχαν δοθεί, έθεσε ολόκληρη την περιοχή υπό τον έλεγχό του, ενώ υποχρέωσε τον Αλέξανδρο των Φερών να δεχθεί τη θηβαϊκή επικυριαρχία⁷⁴⁴. Η παρουσία φεραϊκού ιππικού στην δεύτερη εκστρατεία του Επαμεινώνδα στην Πελοπόννησο⁷⁴⁵, καταδεικνύει ότι ο τύραννος των Φερών αναγκάστηκε, στα πλαίσια της συνθήκης ειρήνης με τους Βοιωτούς, να παράσχει στρατιωτική βοήθεια στις επιχειρήσεις των. Φαίνεται, όμως, ότι η προσήλωση του Αλεξάνδρου στα συμφωνημένα βασιζόταν στον δυναμισμό της θηβαϊκής παρουσίας στην περιοχή του. Έτσι, όταν η δραστηριότητα των Βοιωτών στα βόρεια σύνορά τους μειώθηκε, λόγω της στροφής του ενδιαφέροντός τους προς την Πελοπόννησο, ο Αλέξανδρος πρέπει

⁷⁴² Διοδ. 15. 67. 3. Πρβλ. Westlake (1935), 132· Sordi (1958), 203.

⁷⁴³ Πλουτ. *Πελοπ.* 26. 2.

⁷⁴⁴ Ο Westlake [(1935), 135-138] θεωρεί ότι κατά την πρώτη αυτή επέμβαση, ο Πελοπίδας προχώρησε στην αναδιοργάνωση του Θεσσαλικού Κοινού, με βάση το πρότυπο του Βοιωτικού κοινού, σεβόμενος, ωστόσο, τις θεσσαλικές παραδόσεις. Η Sordi [(1958), 207-210] απορρίπτει την άποψη αυτή και θεωρεί ότι το κοινό εξακολουθούσε να υπάρχει, με έναν ταγό άγνωστο σε εμάς, και ότι οι Βοιωτοί έπαιξαν το ρόλο του μεσολαβητή μεταξύ του Αλεξάνδρου και του κοινού, το οποίο εκείνη τη στιγμή περνούσε μια μεγάλη κρίση.

⁷⁴⁵ Ξενοφ. *Έλλην.* 7. 5. 4.

να θεώρησε ότι δεν δεσμευόταν πλέον από τη συμφωνία και άρχισε εκ νέου να διεκδικεί την πρωτοκαθεδρία μεταξύ των Θεσσαλών.

Η αντίδραση του Αλέξανδρου ήταν απροσδόκητη. Φτάνοντας με στρατό στη Φάρσαλο, συνέλαβε τους δύο Θηβαίους και τους φυλάκισε στις Φερές. Οι Θηβαίοι αντέδρασαν άμεσα, στέλνοντας ένα σώμα εναντίον των Φερών. Η κακή οργάνωση της εκστρατείας και η παρενόχληση από το ιππικό του Αλεξάνδρου, οδήγησε την προσπάθεια αυτή σε αποτυχία. Μόνο όταν στο θεσσαλικό έδαφος εμφανίστηκε ο Επαμεινώνδας με μεγάλη δύναμη, αναγκάστηκε ο Αλέξανδρος να απελευθερώσει τους αιχμαλώτους.

Το 346 π.Χ. ο Πελοπίδας επέστρεψε για τρίτη – και τελευταία – φορά στη Θεσσαλία. Ο Αλέξανδρος, με ανανεωμένη ορμή, επιτίθετο και πάλι εναντίον των Θεσσαλών. Μάλιστα, αν δεχθούμε την πληροφορία του Πλουτάρχου, είχε επεκτείνει την επικράτειά του, καταλαμβάνοντας την Αχαΐα Φθιώτιδα και τη Μαγνησία⁷⁴⁶. Οι Θεσσαλοί επανέλαβαν την έκκλησή τους προς τη Θήβα, η οποία με προθυμία ανταποκρίθηκε, δίνοντας στον Πελοπίδα 7.000 οπλίτες. Μια έκλειψη ηλίου, όμως, ματαίωσε την αποστολή και έτσι ο Πελοπίδας πέρασε στη Θεσσαλία με 300 μόνο εθελοντές ιππείς και άγνωστο αριθμό μισθοφόρων. Η Φάρσαλος ήταν για άλλη μια φορά το επίκεντρο των επιχειρήσεων του Πελοπίδα. Εκεί συγκέντρωσε τις δυνάμεις των Θεσσαλών και κινήθηκε εναντίον του τυράννου. Η τελική αναμέτρηση μεταξύ των δύο ανδρών έγινε στις Κυνός Κεφαλές. Ο Πελοπίδας έπεσε στο πεδίο της μάχης, δίνοντας έτσι έναν πρόσκαιρο θρίαμβο στον Αλέξανδρο. Ο θάνατος του Πελοπίδα, όμως, αφύπνισε τους Θηβαίους, οι οποίοι έστειλαν τελικά 7.000 οπλίτες, με αρχηγούς τους Μαλκίτη και Διογείτονα. Μπροστά σε μία ανώτερη αριθμητικά δύναμη, ο εξασθενημένος Αλέξανδρος αποδέχθηκε συνθήκη ειρήνης με βαρύτερους όρους: αναγκάστηκε να αποδώσει στους Θεσσαλούς τα εδάφη που είχε καταλάβει, να αποσύρει από την Αχαΐα Φθιώτιδα και τη Μαγνησία τις φρουρές του και δεσμεύτηκε να ακολουθεί τους Θηβαίους στις εκστρατείες τους⁷⁴⁷.

Έκτοτε δεν αναφέρονται δραστηριότητες του Αλεξάνδρου στη Θεσσαλία. Κατά τα τελευταία έτη της τυραννίας του, επιδόθηκε σε πειρατικές επιδρομές στο Αιγαίο, ενέργειες που τον έφεραν σε σύγκρουση με την Αθήνα. Το 361 π.Χ., πιθανώς μετά τη μάχη της Μαντινείας, όταν έδυσε απότομα το άστρο της θηβαϊκής ηγεμονίας, οι Θεσσαλοί, αναζητώντας ένα νέο σύμμαχο εναντίον του Αλεξάνδρου, υπέγραψαν συνθήκη συνεργασίας με την Αθήνα. Ο Αλέξανδρος, ωστόσο, φαίνεται πως δεν είχε πια τη δύναμη

⁷⁴⁶ Πλουτ. *Πελοπ.* 31. 1.

⁷⁴⁷ Πλουτ. *Πελοπ.* 35. 1-2.

να συγκρούεται με τους αντιπάλους του στη Θεσσαλία. Περιορισμένος στην μικρή επικράτεια των Φερών, αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τα σχέδια του για επικράτηση επί των Θεσσαλών και τη φιλοδοξία του να ακολουθήσει το παράδειγμα του προκατόχου του Ιάσονος.

Ο Αλέξανδρος αντιμετωπίστηκε με ιδιαίτερος σκληρό τρόπο από τους ιστορικούς, τόσο τους συγχρόνους του, όσο και τους μεταγενέστερους. Η τυραννία του θεωρήθηκε, ήδη από την εποχή του, ως ένα από τα ειδεχθέστερα τυραννικά καθεστώτα. Οι ιστορικοί διατηρούν μια αρνητική στάση έναντι του τυράννου, εστιάζοντας ιδιαίτερος στα εγκλήματα που είχε διαπράξει. Ωστόσο, έχουν διατυπωθεί ορισμένες αντιρρήσεις για την εγκυρότητα των πληροφοριών που δίνονται για τον Αλέξανδρο. Η αρνητική εικόνα που έχει διαμορφωθεί για αυτόν αποδίδεται σε μεγάλο βαθμό στην επιρροή που άσκησαν πάνω στις γραπτές πηγές, ιδιαίτερα στον Πλούταρχο, παλαιότεροι συγγραφείς με σαφώς φιλοθηβαϊκή στάση, όπως ο Καλλισθένης και ο Έφορος⁷⁴⁸. Γεγονός είναι ότι ο Αλέξανδρος κατόρθωσε να επιβιώσει πολιτικά για μεγάλο χρονικό διάστημα, υπό δυσμενέστερες συνθήκες. Αντιμετώπισε αποτελεσματικά – τις περισσότερες φορές – τους αντιπάλους του. Αποτέλεσε έναν αξιόμαχο αντίπαλο για την παντοδύναμη θηβαϊκή ηγεμονία, φέρνοντάς τη συχνά σε δύσκολη θέση, την ώρα μάλιστα που θριάμβευε επί της πανίσχυρης Σπάρτης. Αντιμετώπισε την σθεναρή αντίσταση της πλειονότητας των Θεσσαλών, οι οποίοι αρνούνταν να αποδεχθούν την εξουσία του. Τέλος, διατήρησε αμείωτη την ισχύ του εντός των Φερών, στις οποίες δεν μαρτυρείται καμία αντίδραση εναντίον του. Η σχεδόν μανιώδης επιμονή του να διεκδικεί την ταγεία της Θεσσαλίας, ως νόμιμος διάδοχος του Ιάσονος, ήταν η μόνη σκιά στην μακρόχρονη και επιτυχημένη πορεία του. Είναι βέβαιο ότι δεν είχε την πολιτική ικανότητα του προκατόχου του, αλλά απετέλεσε όμως έναν καθοριστικό παράγοντα στη διαμόρφωση της θεσσαλικής ιστορίας.

IV.2.7 Τεισίφων-Λυκόφρων-Πειθόλαος

Το 358 π.Χ. ο Αλέξανδρος δολοφονήθηκε από τους αδελφούς της συζύγου του Θήβης, Τεισίφωνα⁷⁴⁹, Λυκόφρονα και Πειθόλαο. Ο Ξενοφών και ο Πλούταρχος περιγράφουν με μυθιστορηματικό τρόπο την δολοφονία του τυράννου, περιγραφές από τις

⁷⁴⁸ Sprawski (2006), 135-147.

⁷⁴⁹ Το όνομα παραδίδεται με διαφορετική ορθογραφία στις αρχαίες πηγές. Ο Ξενοφών το παραδίδει ως *Τεισίφων*, ενώ ο Διόδωρος ως *Τισίφων*. Θεωρούμε ορθότερη τη μαρτυρία του συγχρόνου με τα γεγονότα Ξενοφώντος, παρά τη μεταγενέστερη καταγραφή του Διοδώρου.

οποίες δεν λείπουν τα ανεκδοτολογικά στοιχεία⁷⁵⁰. Ο Τεισίφων, ως μεγαλύτερος από τους αδελφούς, ανέλαβε την εξουσία. Στο σημείο αυτό ο Ξενοφών τελειώνει την περιγραφή του, δηλώνοντας ότι μέχρι τη στιγμή της καταγραφής των γεγονότων αυτών, την εξουσία στις Φερές κατείχε ο Τεισίφων⁷⁵¹. Για την διακυβέρνηση του Τεισίφωνα και των αδελφών του μας πληροφορεί ο Διόδωρος⁷⁵². Η δολοφονία του Αλεξάνδρου έγινε δεκτή με ανακούφιση, τόσο στις Φερές, όσο και στην υπόλοιπη Θεσσαλία. Η πράξη των νεαρών συνωμοτών, οι οποίοι θεωρήθηκαν τυραννοκτόνοι, δημιούργησε ελπίδες για μια ουσιαστική μεταβολή της εξουσίας στις Φερές. Σύντομα όμως οι ελπίδες αυτές διαψεύστηκαν, καθώς και εκείνοι με τη σειρά τους, έχοντας στην υπηρεσία τους μισθοφόρους – πιθανότατα τους μισθοφόρους του Αλεξάνδρου – μετατράπηκαν σε τυράννους.

Η αντίδραση των υπολοίπων Θεσσαλών ήταν άμεση. Οι Αλευάδες της Λάρισας ανέλαβαν και πάλι την ηγεσία στον αγώνα εναντίον των τυράννων. Για μια ακόμα φορά, ωστόσο, οι δυνάμεις των Θεσσαλών δεν μπορούσαν να αναμετρηθούν με τους άριστα εκπαιδευμένους μισθοφόρους των τυράννων. Έτσι, οι Αλευάδες κατέφυγαν σε εξωτερική βοήθεια και, όπως στο παρελθόν, στράφηκαν προς τη Μακεδονία. Εκεί, ο Φίλιππος Β΄ είχε μόλις αναδειχθεί στην εξουσία, ως επίτροπος του ανήλικου ανεψιού του. Ο νεαρός επίτροπος θα πρέπει να υποδέχθηκε με χαρά την πρόσκληση των Αλευαδών, εφ' όσον μια γρήγορη επιτυχία στη Θεσσαλία, θα του προσέδιδε κύρος και θα ενίσχυε τη θέση του για την ανάληψη της εξουσίας, τόσο έναντι του νεαρού διαδόχου Περδίκκα Γ΄, όσο και έναντι άλλων πιθανών διεκδικητών του μακεδονικού θρόνου⁷⁵³.

Από το χρονικό αυτό σημείο ο Φίλιππος εισέρχεται δυναμικά στο θεσσαλικό πολιτικό προσκήνιο και η αντιπαράθεσή του με τους τυράννους των Φερών θα οδηγήσει στην εξάλειψη ενός θεσμού που έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στη θεσσαλική ιστορία για εξήντα σχεδόν έτη. Η πρώτη επέμβαση του Φιλίππου στη Θεσσαλία απετέλεσε αντικείμενο πολλών συζητήσεων, σχετικά με τον ακριβή χρόνο, αλλά και με τα αποτελέσματα που προέκυψαν στις σχέσεις μεταξύ Μακεδονίας και Θεσσαλίας⁷⁵⁴.

⁷⁵⁰ Ξενοφ. *Έλλην.* 5. 4. 35-37· Πλουτ. *Πελοπ.* 35. 3-7.

⁷⁵¹ Ξενοφ. *Έλλην.* 5. 4. 37.

⁷⁵² Διοδ. 16. 14. 1-2.

⁷⁵³ Ο Διόδωρος (16. 2. 6) αναφέρει ότι κάποιος Πανσανίας σχεδίαζε να καταλάβει το θρόνο με τη βοήθεια του βασιλέως των Θρακών, ενώ οι Αθηναίοι υποστήριζαν ενεργά τον Αργαίο, ο οποίος είχε τοποθετηθεί στο θρόνο από τους Ιλλυριούς, όταν οι τελευταίοι είχαν καταλάβει τη Μακεδονία το 392 π.Χ. Βλ. Beloch, *G. G.* III². 3. 58 και 102· Geyer (1930), 139.

⁷⁵⁴ Westlake (1935), 160-163· Sordi (1958), 235-237. Για την πρώτη επέμβαση του Φιλίππου στη Θεσσαλία βλ. Ehrhardt (1967), 296-301· Griffith (1970), 67-80.

Ωστόσο, η πρώτη αυτή επέμβαση του Φιλίππου στη Θεσσαλία, το 358 π.Χ. δεν απέφερε πολλούς καρπούς. Αφού ανάγκασε τους τυράννους να περιοριστούν στην περιοχή των Φερών, επέστρεψε στη Μακεδονία, τον ίδιο χρόνο. Η ανάγκη να εδραιώσει πρώτα την εξουσία του και να εξουδετερώσει τους επικίνδυνους γείτονες, καθώς και να επεκτείνει τα όρια του Μακεδονικού βασιλείου, δεν έδωσαν στο Φίλιππο την ευκαιρία να εκμεταλλευτεί περαιτέρω την επιτυχία της επεμβάσεώς του στη Θεσσαλία, ενώ οι επιχειρήσεις του στη Θράκη και εναντίον των πόλεων της Χαλκιδικής τον κράτησαν μακριά από τις εξελίξεις στην νότια Ελλάδα. Μόλις το 353 π.Χ. ο Φίλιππος έστρεψε πάλι το βλέμμα του προς τη Θεσσαλία. Για μία ακόμη φορά προσεκλήθη από τους Αλευάδες εναντίον των τυράννων των Φερών, οι οποίοι, μετά την αποχώρηση του Φιλίππου, επανέλαβαν τις επιθέσεις τους κατά της Λάρισας.

Η κατάσταση στη Θεσσαλία, ωστόσο, ήταν πολύ διαφορετική από εκείνη που είχε αφήσει πίσω του ο Φίλιππος μερικά χρόνια νωρίτερα. Για άλλη μια φορά επικράτησε χάος. Η εμπλοκή της Θεσσαλίας στον Γ΄ Ιερό Πόλεμο στο πλευρό των Βοιωτών είχε ανοίξει τους «ασκούς του Αιόλου». Την άνοιξη του 354 π.Χ. ο στρατηγός των Φωκέων Φιλόμηλος νίκησε τους Θεσσαλούς στις Θερμοπύλες και τους ανάγκασε να αποσυρθούν στη χώρα τους. Η αποτυχία αυτή προκάλεσε αναστάτωση στο εσωτερικό της Θεσσαλίας. Η πίστη στα κηρύγματα για την τιμωρία των ιερόσυλων Φωκέων έδωσε τη θέση της στις πάντοτε υφέρπουσες έριδες μεταξύ των Θεσσαλών. Πελινναίοι και Φαρκαδώνιοι συγκρούονταν για συνοριακές διαφορές· άλλες θεσσαλικές πόλεις ενεπλάκησαν μεμονωμένα στον πόλεμο στο πλευρό του ενός ή του άλλου αντιπάλου· στην Κρανώνα ο Δεινίας – πιθανώς κάποιος από τους οπαδούς ή τους συγγενείς του Αλεξάνδρου των Φερών, που είχαν καταφύγει στην πόλη μετά τη δολοφονία του τελευταίου⁷⁵⁵ – έγινε τύραννος της πόλης.

Την αναστάτωση εκμεταλλεύτηκαν οι τύραννοι των Φερών, οι οποίοι κινήθηκαν εναντίον της Λάρισας και των Αλευαδών. Η αντεπίθεση των τυράννων φαίνεται πως ενόχλησε ιδιαίτερα τους Αλευάδες, οι οποίοι και πάλι στράφηκαν προς τον Φίλιππο για βοήθεια. Μπροστά στην απειλή του συνασπισμού των δυνάμεων του Φιλίππου και των Θεσσαλών, οι Φεραίοι τύραννοι αναζήτησαν συμμάχους. Η αποδυναμωμένη Σπάρτη δεν μπορούσε να προσφέρει καμία βοήθεια, καθώς αναλωνόταν στις προσπάθειες να ανακτήσει τη Μεσσηνία, ενώ η Αθήνα, έχοντας μόλις εξέλθει από τον Συμμαχικό Πόλεμο

---

⁷⁵⁵ Θεόπομπ. απ. 319.

(357-355 π.Χ.) και υπό την διοίκηση του Εύβουλου, δεν φαινόταν πρόθυμη να αποστείλει δυνάμεις στη Θεσσαλία, παρά το ότι είχε έρθει ήδη σε σύγκρουσή με το Φίλιππο στη Θράκη. Η μόνη δύναμη, λοιπόν, στην οποία μπορούσαν να στραφούν ήταν οι Φωκείς. Οι Φωκείς ανταποκρίθηκαν αμέσως στο αίτημα των τυράννων. Ο αδελφός του Ονόμαρχου, Φάυλλος, έφτασε στη Θεσσαλία με 7.000 άνδρες, ηττήθηκε όμως από τον Φίλιππο και αναγκάστηκε να αποχωρήσει. Το φθινόπωρο του 353 π.Χ. ο ίδιος ο Ονόμαρχος έφθασε στη Θεσσαλία με 20.000 άνδρες, νίκησε τον Φίλιππο σε δύο διαδοχικές μάχες και τον ανάγκασε να υποχωρήσει στη Μακεδονία. Μετά την νίκη τους οι Φωκείς έστρεψαν το βλέμμα τους και πάλι προς νότο, χωρίς να επιχειρήσουν να επέμβουν στις θεσσαλικές πόλεις. Ενδεχομένως, ο Φίλιππος δεν απέσυρε όλες τις δυνάμεις του από τη Θεσσαλία, αφήνοντας μέρος τους για τη φύλαξη των πόλεων. Ο Ονόμαρχος λοιπόν, μπροστά στον κίνδυνο να εμπλέξει μεγάλο μέρος των δυνάμεών του σε συγκρούσεις στη Θεσσαλία, προτίμησε να αποχωρήσει, χωρίς να προσφέρει περαιτέρω βοήθεια στους συμμάχους του, τους τυράννους των Φερών.

Την άνοιξη του 352 π.Χ. με αναδιοργανωμένες τις δυνάμεις του, ο Φίλιππος εισήλθε πάλι στη Θεσσαλία. Με δύναμη 20.000 πεζών και 3.000 ιππέων εισέβαλε στην περιοχή των Φερών και πολιορκήσε την πόλη, αλλά και τις Παγασές. Ο κίνδυνος να βρεθεί ο Παγασητικός κόλπος, με το σημαντικό λιμάνι των Παγασών, υπό τον έλεγχο του Φιλίππου κινητοποίησε τους Αθηναίους, οι οποίοι απέστειλαν τον Χάρητα με μοίρα του στόλου για να βοηθήσει την πολιορκημένη πόλη. Ο Ονόμαρχος με 20.000 πεζούς και 500 ιππείς έσπευσε σε βοήθεια των πολιορκούμενων τυράννων. Τόσο η αθηναϊκή όσο και η φωκική βοήθεια έφθασαν αργά, καθώς ο Φίλιππος κατέλαβε τις Παγασές πριν από την άφιξή τους. Η μάχη στο Κρόκιο ή Κροτωτό πεδίο (352 π.Χ.) έκρινε την σύγκρουση Φιλίππου και Φωκέων. Η συντριπτική ήττα των τελευταίων και η τιμωρία των επιζώντων ως ιερόσυλων επέβαλαν τον Φίλιππο ως τον υπερασπιστή της Αμφικτιονίας και μόνο κύριο της κατάστασης βορείως των Θερμοπυλών.

Οι τύραννοι των Φερών βρέθηκαν απελπιστικά απομονωμένοι. Έχοντας χάσει το λιμάνι των Παγασών, από όπου θα μπορούσαν να ανεφοδιάζονται, πολιορκημένοι από τον Φίλιππο, και δίχως να αναμένουν βοήθεια, αναγκάστηκαν να συνθηκολογήσουν. Οι όροι της συμφωνίας παράδοσης των Φερών ήταν ιδιαίτερα επιεικείς προς τους τυράννους. Η διαλλακτικότητα του Φιλίππου έχει ερμηνευθεί ως προσπάθεια του Φιλίππου να μην εμπλακεί σε μια μακροχρόνια πολιορκία της πόλης. Σύμφωνα με την συνθήκη, οι τύραννοι μπορούσαν να αποχωρήσουν ανεμπόδιστοι προς όποιο προορισμό επιθυμούσαν μαζί με

τους μισθοφόρους τους. Οι Φεραίοι θα ήταν ελεύθεροι να επιλέξουν, αν ήθελαν να μείνουν αυτόνομοι ή αν θα προσχωρούσαν στο Θεσσαλικό Κοινό, ενώ τα εδάφη που είχαν καταλάβει οι τύραννοι θα έπρεπε να αποδοθούν στις πόλεις, στις οποίες ανήκαν.

Οι τύραννοι των Φερών κατέφυγαν στους συμμάχους τους Φωκείς και συμμετείχαν μάλιστα στις επιχειρήσεις εναντίον του Φιλίππου. Ο Φίλιππος επικύρωσε την κυριαρχία του στις Φερές με μια επιγαμία, όταν το 352 π.Χ., προφανώς μετά την νίκη του επί των τυράννων, παντρεύτηκε τη Φεραία Νικησίπολη, συγγενή του Ιάσονος⁷⁵⁶.

IV.2.8 Η στρατιωτική ισχύς της φεραϊκής τυραννίας

Οι τύραννοι των Φερών, απομονωμένοι από την υπόλοιπη Θεσσαλία για μεγάλα διαστήματα και περικυκλωμένοι από εχθρικά διακείμενους γείτονες, κατόρθωσαν να αντισταθούν στις πιέσεις των εχθρών τους, κατά καιρούς να επεκτείνουν την κυριαρχία τους σε μεγάλο μέρος της Θεσσαλίας και στην εξαιρετική περίπτωση του Ιάσονος να αναδειχθούν σε κύριους ολόκληρης της χώρας. Πώς όμως μια μικρή σε έκταση επικράτεια, όπως οι Φερές, στο νοτιοανατολικό άκρο της θεσσαλικής πεδιάδας, ανταποκρίθηκε στα μεγαλεπίβολα σχέδια των κυριάρχων της, από άποψη ανθρώπινου δυναμικού και οικονομικών μέσων;

Οι Φερές, όπως και η πλειοψηφία των θεσσαλικών πόλεων, μπορούσε να επιστρατεύσει ένα αξιόμαχο σώμα ιππικού. Το σώμα αυτό αποτελείτο από κατοίκους της περιοχής, εφόσον γίνει δεκτή η υπόθεση ότι και οι Φερές στρατολογούσαν δυνάμεις ιππέων και οπλιτών με βάση το σύστημα των κλήρων. Δεν μπορούμε να υπολογίσουμε με ακρίβεια το μέγεθος των δυνάμεων αυτών, καθώς πρέπει να λάβουμε υπόψη μας τις δημογραφικές αποκλίσεις από τον κανόνα των κλήρων και της οργάνωσης που επέβαλε στη Θεσσαλία ο μυθικός Αλεύας⁷⁵⁷. Κάθε προσπάθεια να γίνει ένας τέτοιος υπολογισμός παραμένει στα πλαίσια της εικοτολογίας με βάση γενικά και όχι πάντα εφαρμόσιμα συμπεράσματα από τη μελέτη των ούτως ή άλλως αποσπασματικών πηγών⁷⁵⁸. Γεγονός είναι πως και οι Φερές διέθεταν ένα αξιόλογο σώμα ιππικού, καλά εκπαιδευμένου και

⁷⁵⁶ Ο Αθήναιος (*Δειπνοσοφ.* 557c) την αποκαλεί απλώς *Φεραϊαν*. Από τον Στέφανο Βυζάντιο μαθαίνουμε (*Εθνικά*, λ. Θεσσαλονίκη) ότι η Νικησίπολη ήταν ανειμιά του Ιάσονος (*Ιάσονος αδελφιδῆ*). Βλ. και Πίκουλας (2006), 177-180.

⁷⁵⁷ Αριστοτ. απόσπ. 498. *Σχόλ. εἰς Εὐριπ. Πῆσ.* στ. 307: ...πέλη ἀσπίς ἐστὶν ἴτην οὐκ ἔχουσα, καθάπερ φησὶν Ἀριστοτέλης ἐν Θετταλῶν πολιτείᾳ γράφων οὕτως διελὼν τὰς πόλεις Αλεύας ἔταξε κατὰ τὸν κλῆρον παρέχειν ἑκάστους, ἰππέας μὲν τεσσαράκοντα, ὀπλίτας δὲ ὀγδοήκοντα.

⁷⁵⁸ Προσπάθεια υπολογισμού του αριθμού των ιππέων και οπλιτών, με βάση την κατανομή της Θεσσαλίας σε κλήρους, έκανε ο Helly [(1995), 194-219].

πιστού στις εντολές του εκάστοτε τυράννου. Η εξοικείωση των Θεσσαλών με την ιππική τέχνη, όπως και η εκπαίδευση των ιπέων αποτελούσαν κοινό τόπο για τη Θεσσαλία, περιοχή από όπου στρατολογούνταν πάντοτε οι καλύτεροι ιππείς. Στα χρόνια της διακυβέρνησης της πόλης από τον Ιάσονα, το ιππικό των Φερών φαίνεται πως ασκείτο τακτικά, παρουσία του τυράννου⁷⁵⁹. Στον Ιάσονα, μάλιστα, αποδίδεται από τον Αιλιανό Τακτικό⁷⁶⁰ η επινοήση της ρομβοειδούς παράταξης του ιππικού, τακτική που αργότερα θα υιοθετηθεί από τον Φίλιππο και τον Αλέξανδρο.

Ωστόσο, η στρατιωτική ισχύς των τυράννων δεν απέρρεε αποκλειστικώς από τις δυνάμεις που αντλούσαν από τους υπηκόους τους, αλλά βασιζόταν κυρίως σε ένα καλά οργανωμένο και εκπαιδευμένο σώμα μισθοφόρων. Κατά το πρώτο μισό του 4^{ου} αι. π.Χ., οι μισθοφόροι ήταν είδος εν αφθονία. Οι μεγάλοι αριθμοί μισθοφόρων που παραδίδονται από τις πηγές ότι έλαβαν μέρος σε διάφορα επεισόδια κατά τη διάρκεια των ετών αυτών, μαρτυρούν ότι δεν ήταν δύσκολο για κάποιον που διέθετε αρκετά χρήματα, να διατηρήσει για μεγάλο διάστημα ένα μισθοφορικό στρατό⁷⁶¹. Η οικονομική επιφάνεια των τυράννων, η οποία οφειλόταν είτε στον πλούτο της οικογενείας τους είτε στην αποκόμιση κερδών μέσω του ελέγχου του εμπορίου της πόλης, τους επέτρεψε, αφού αναρριχήθηκαν στην εξουσία, να συντηρούν μεγάλο αριθμό μισθοφόρων⁷⁶².

Ο Ξενοφών, στην ομιλία του Πολυδάμαντα του Φαρσάλιου προς τους Σπαρτιάτες, το 375 π.Χ., παρουσιάζει τον ίδιο τον Ιάσονα να αναφέρει ότι εκείνη τη στιγμή διατηρούσε ένα μισθοφορικό σώμα 6.000 ανδρών. Το σώμα αυτό ήταν καλά εκπαιδευμένο, κάτι που φρόντιζε ο ίδιος ο Ιάσων⁷⁶³. Ο Πολύαινος παραδίδει ένα περιστατικό, κατά το οποίο ο Ιάσων χρειάστηκε να αποσπάσει χρήματα από τη μητέρα του για την πληρωμή των μισθοφόρων του⁷⁶⁴. Πέρα από τον ανεκδοτολογικό χαρακτήρα της συγκεκριμένης πηγής, μπορούμε να εξάγουμε το συμπέρασμα ότι δεν ήταν πάντα εύκολο για τον Ιάσονα – τουλάχιστον στην αρχή της τυραννίας του – να βρίσκει τα απαιτούμενα για την πληρωμή των μισθοφόρων ποσά.

⁷⁵⁹ Ο Ξενοφών (*Ελλην.* 6. 4. 31) ιστορεί ότι ο Ιάσων δολοφονήθηκε κατά τη διάρκεια μιας επιθεώρησης και άσκησης του ιππικού των Φερών. Αν ληφθεί υπόψη η φροντίδα του τυράννου για την κατάσταση και την εκπαίδευση των μισθοφόρων του, που μνημονεύει αλλού ο ιστορικός, μπορούμε να θεωρήσουμε βέβαιο ότι την ίδια φροντίδα επιδείκνυε και για τις δυνάμεις της πόλης του.

⁷⁶⁰ Αιλιαν. *Τακτικά* 3. 64 και 18. 2.

⁷⁶¹ Ενδεικτικά υπενθυμίζουμε τους *Μυρίους*, μισθοφόρους του Κύρου του Νεότερου, τους μισθοφόρους του Διονυσίου των Συρακουσών ή του Ονόμαρχου.

⁷⁶² Parke (1970), 100-104.

⁷⁶³ Ξενοφ. *Ελλην.*, 6. 1. 5-6.

⁷⁶⁴ Πολύαιν. *Στρατηγ.* 6. 1. 2.

Στο απόγειο της δύναμής του, όταν είχε κατορθώσει να εκλεγεί ταγός του Θεσσαλικού Κοινού, ο Ιάσων είχε στη διάθεσή του όλες τις στρατιωτικές δυνάμεις, οι οποίες μπορούσαν να στρατολογηθούν από τις θεσσαλικές πόλεις. Ο Ξενοφών παραδίδει τον αριθμό των ανδρών που είχε υπό της διαταγές του: 20.000 πεζούς και 8.000 ιππείς, καθώς και αντίστοιχος ή και μεγαλύτερος αριθμός πελταστών από τις ορεινές περιοχές⁷⁶⁵. Οι αριθμοί αυτοί δημιουργούν μια επιφύλαξη, καθώς δεν αποκλείεται ο Ξενοφών να κάνει λάθος ή και να υπερβάλει στις εκτιμήσεις του. Γεγονός είναι, ωστόσο, ότι ο Ιάσων, έχοντας υπό τον έλεγχό του όλη τη Θεσσαλία, ήταν σε θέση να συγκεντρώσει μια αξιοσέβαστη αριθμητικά στρατιωτική δύναμη.

Σε μία μόνο περίπτωση αναφέρεται η ύπαρξη ενός, άγνωστου, αριθμού πλοίων⁷⁶⁶. Ο στόλος αυτός θα είχε δημιουργηθεί από τον Ιάσονα με σκοπό κατά κύριο λόγο την φύλαξη του λιμένος των Παγασών. Λίγα χρόνια αργότερα και ο Αλέξανδρος των Φερών είχε στην υπηρεσία του στόλο πολεμικών πλοίων, με τον οποίο μάλιστα διεξήγαγε τις πειρατικές επιχειρήσεις του στο Αιγαίο, νίκησε μια μικρή μοίρα του αθηναϊκού στόλου στην Πεπάρηθο και έφθασε μάλιστα στο σημείο, εκμεταλλευόμενος τη σύγχυση των Αθηναίων, να λαφυραγωγήσει τον ίδιο τον Πειραιά.

---

⁷⁶⁵ Ξενοφ. *Έλλην.*, 6. 1. 19.

⁷⁶⁶ Ξενοφ. *Έλλην.*, 6. 4. 21.

V. ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ανασύνθεση της πολιτικής ιστορίας και πολιτειακής οργάνωσης της Θεσσαλίας και των πόλεων της κατά τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ. αποτελεί μια εργασία ιδιαίτερα απαιτητική και πολυσύνθετη. Ο ερευνητής της περιόδου αυτής της θεσσαλικής πολιτικής ιστορίας βρίσκεται αντιμέτωπος με την έλλειψη επαρκών πηγών, τόσο άμεσων όσο και έμμεσων, η οποία δυσχεραίνει το έργο του. Ωστόσο, οι υπάρχουσες πηγές, εφόσον εξετασθούν συνδυαστικά, μπορούν να οδηγήσουν σε ασφαλή συμπεράσματα και να συμπληρώσουν το «πορτραίτο» της πολιτικής ιστορίας της Θεσσαλίας κατά την κλασική εποχή.

Η νεότερη και σύγχρονη έρευνα για την πολιτική ιστορία και τους θεσμούς της Θεσσαλίας περιορίστηκε στην προσπάθεια ανασύνθεσης της πρώιμης θεσσαλικής ιστορίας, αλλά και στην αναζήτηση απαντήσεων σχετικά με την ύπαρξη και λειτουργία του Κοινού των Θεσσαλών κατά τους κλασικούς χρόνους. Η παρούσα εργασία επικεντρώθηκε στην λεπτομερή εξέταση των σωζόμενων μαρτυριών (γραπτών πηγών, επιγραφών και νομισμάτων) και στον επαναπροσδιορισμό της λειτουργίας των θεσσαλικών πόλεων.

Ένα πρώτο – γενικό – συμπέρασμά μας, το οποίο μπορεί να εξαχθεί από την ανάλυση των υπαρχόντων στοιχείων είναι ότι οι θεσσαλικές πόλεις κατά την εξεταζόμενη περίοδο λειτουργούν ως αυτόνομοι πολιτικοί οργανισμοί. Σε μεγάλο αριθμό πόλεων τεκμαίρεται η παρουσία πολιτικών θεσμών και διοικητικής οργάνωσης. Κατά τα τέλη του 6^{ου} / αρχές 5^{ου} αι. π.Χ. στις πόλεις Θετώνιον και Άργουσσα οι σωζόμενες επιγραφές καταγράφουν με σαφήνεια τη διάρθρωση της διοίκησής τους. Μαρτυρείται η ύπαρξη μιας συνέλευσης των πολιτών τους: στην πρώτη περίπτωση η συνέλευση αυτή προσδιορίζεται από τη χρήση του εθνικού (*Θετόνιοι*), ενώ στη δεύτερη μνημονεύεται ο δήμος (*δάμοιο*) της πόλης. Δεν είμαστε σε θέση να προσδιορίσουμε τη σύνθεση και την αντιπροσωπευτικότητα αυτών των συνελεύσεων. Γεγονός πάντως είναι ότι έχουν το δικαίωμα αποφάσεων για σημαντικά ζητήματα, όπως η έκδοση ιερών νόμων, η απόδοση προνομίων και η διαμόρφωση των εξωτερικών σχέσεων της πόλης. Την εκτέλεση των αποφάσεων και την εγγύηση της ισχύος τους επωμίζονται ανώτεροι άρχοντες, οι οποίοι φέρουν την επωνυμία *ταγοί*. Στην περίπτωση του Θετώνιου, το καθήκον της εφαρμογής των αποφάσεων φέρει ένα συμβούλιο *ταγών*, αγνώστου αριθμού μελών, ενώ στην Άργουσσα μαρτυρείται μόνον ένας. Η ρητή μνεία των επιγραφών και από τις δύο πόλεις ότι οι αποφάσεις των συνελεύσεων έχουν ισχύ, είτε υπάρχει είτε δεν υπάρχει *ταγός* (*ταγά κέν άταγία*) καταδεικνύει ότι το αξίωμα είχε τοπικό χαρακτήρα, ότι οι άρχοντες αυτοί ήταν

αιρετοί και ότι η ομαλή πολιτική λειτουργία των πόλεων δεν απαιτούσε την παρουσία τους. Επομένως, η χρήση του όρου δεν συνάδει με εκείνη που θα αποκτήσει κατά τον 4^ο αι. π.Χ., όταν με τον όρο αυτό χαρακτηρίζεται ο εκλεγμένος ανώτατος άρχων του Κοινού των Θεσσαλών. Τέλος, στις δύο πόλεις μνημονεύονται οι σπανίως μαρτυρούμενοι τίτλοι του υλουρού (*ύλουρέοντος*) και του *πυρκόρου*, οι οποίοι σχετίζονται πιθανότατα με ιερατικά αξιώματα.

Αντίστοιχες συνελεύσεις πολιτών μαρτυρούνται κατά τον 4^ο αι. π.Χ. και σε άλλες θεσσαλικές πόλεις, όπως στη Σκοτούσσα (*πόλις ή Σκοτουσσαίων*), στους Θαυμακούς (*Θαυμακοί*), στη Μελίτεια (*έκκλησιαζόντων*) και στην περραιβική πόλη της Ολοοσίονος (*Όλοοσίων*). Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελούν οι Φερές, όπου μια συνέλευση των πολιτών της λειτούργησε για σύντομα διαστήματα, στα μέσα του 5^{ου} και κατά τον 4^ο αι. π.Χ., πιθανότατα στο διάστημα μεταξύ των ετών 390 και 380 π.Χ., η οποία με την παραχώρηση προξενιών και προνομίων διαμόρφωσε την εξωτερική πολιτική της πόλης.

Σε άλλες θεσσαλικές πόλεις αναφέρεται η ύπαρξη αρχόντων ή συμβουλίων αρχόντων. Στον Άτραγα, σε επιγραφικές μαρτυρίες, οι οποίες χρονολογούνται στα τέλη του 6^{ου} και κατά τη διάρκεια του 5^{ου} και 4^{ου} αι. π.Χ., καταγράφονται συμβούλια αρχόντων. Μια επιγραφή του τέλους του 6^{ου} / αρχών 5^{ου} αι. π.Χ. μνημονεύει ένα συμβούλιο αρχόντων, αδιευκρίνιστου αριθμού, οι οποίοι φέρουν τον τίτλο του *ταγού*. Βάσει των συμφραζομένων, το αξίωμα αυτό ερμηνεύεται ως δικαστικό. Σε άλλη επιγραφή του 5^{ου} αι. π.Χ. καταγράφεται ένα συμβούλιο αρχόντων, αποτελούμενο από πέντε άτομα, ενώ είναι πιθανόν να μνημονεύεται και το όνομα του επικεφαλής του συμβουλίου. Από την ίδια πόλη, κατά τον 4^ο αι. π.Χ., σε μια επιγραφή αναφέρεται ακόμα ένα συμβούλιο, αποτελούμενο όμως από τρία άτομα. Επιγραφές από τη Γυρτώνα και την Άλο, χρονολογούμενες τον 4^ο αι. π.Χ., επίσης μαρτυρούν την ύπαρξη συμβουλίων αρχόντων, οι οποίοι φέρουν τους τίτλους *συμφρουροί* και *άρχέσκοποι*, αντίστοιχα.

Την ίδια περίοδο, στη Σκοτούσσα, παράλληλα με τη συνέλευση των πολιτών, η οποία αναφέρθηκε παραπάνω, μνημονεύεται και ένα συμβούλιο αρχόντων, αποτελούμενο από πέντε άτομα, το αξίωμα των οποίων χαρακτηρίζεται με τη μετοχή *ταγευόντων*, όρος που απαντά και σε μια σύγχρονη επιγραφή από τις Φερές, όπου όμως το συμβούλιο αυτό αποτελούνταν από τέσσερα άτομα. Τέλος, μεμονωμένοι άρχοντες μαρτυρούνται στις πόλεις Μαλλοία και Λιμναίον: στην πρώτη χαρακτηρίζεται ως *άρχων* ενώ στη δεύτερη μαρτυρείται ο τίτλος του *αρχεγετεύοντος* (*άρχεγετεύον*).

Είναι φανερό, από τη συνοπτική παρουσίαση των στοιχείων που διασώζουν οι υπάρχουσες επιγραφές, ότι οι θεσσαλικές πόλεις αποτελούσαν αυτόνομους διοικητικούς

μηχανισμούς. Κάθε πόλη είχε τη δική της – συχνά – ιδιαίζουσα διοικητική οργάνωση και θεσμούς. Οι θεσσαλικές πόλεις δεν αποτελούσαν μέρος ενός ομοιόμορφου διοικητικού συνόλου, αλλά κάθε μια από αυτές απολάμβανε μιας ιδιόμορφης ανεξαρτησίας, εντός του Θεσσαλικού Κοινού, στα πλαίσια της οποίας είχε το δικαίωμα να διαμορφώνει τις δικές της διπλωματικές σχέσεις με θεσσαλικές ή άλλες, εκτός Θεσσαλίας, πόλεις, αλλά και να αυτοδιοικείται χωρίς καμία παρέμβαση. Επιπλέον, η νομισματική παραγωγή των θεσσαλικών πόλεων φανερώνει ότι ήταν ελεύθερες και, ανάλογα με τις επικρατούσες πολιτικές συνθήκες, εξέδιδαν νομίσματα με τους δικούς τους τύπους. Οι νομισματικές κοπές τόνιζαν τον τοπικό – εθνικό χαρακτήρα, όπως καταδεικνύει η αναγραφή του εθνικού κάθε πόλης σε αυτές.

Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι πόλεις, οι οποίες διαθέτουν πολιτικά όργανα και άρχοντες κατά τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ., στη συνέχεια δεν διαδραματίζουν κανέναν ρόλο στη θεσσαλική ιστορία ή δεν αναφέρονται πλέον από τις πηγές. Αντίθετα, πόλεις, για τις οποίες κατά την προηγούμενη περίοδο δεν μαρτυρείται κάποια μορφή πολιτικής οργάνωσης, εμφανίζονται κατά τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ. να διαθέτουν πολιτικές δομές και άρχοντες. Το ενδιαφέρον αυτό φαινόμενο μπορεί να εξηγηθεί με τη συνδρομή της πολιτικής ιστορίας της Θεσσαλίας.

Διαπιστώνουμε ότι κατά τα τέλη του 6^{ου} / αρχές 5^{ου} αι. π.Χ. παρατηρείται στη Θεσσαλία μια τάση συγκέντρωσης της εξουσίας στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα. Οι μικρότερες πόλεις ή πολιίσματα προσαρτώνται διοικητικά στις όμορες μεγάλες πόλεις, με αποτέλεσμα αφ' ενός να χάσουν τον αυτόνομο χαρακτήρα τους, αφ' ετέρου η πολιτική οργάνωση να περιοριστεί σε ορισμένα μόνο αστικά κέντρα κατά τον 5^ο αι. π.Χ. Ωστόσο, και σε αυτή την περίπτωση, εντύπωση δημιουργεί το γεγονός ότι όμορες πόλεις, οι οποίες μάλιστα ανήκουν στην ίδια τετράδα, εμφανίζονται να έχουν διαφοροποιημένη πολιτική οργάνωση. Επιπλέον, οι πόλεις αυτές διαθέτουν αυτονομία ως προς την διαμόρφωση τόσο της εσωτερικής όσο και της εξωτερικής τους πολιτικής. Το συμπέρασμα αυτό προκύπτει από τη μελέτη των σωζόμενων επιγραφών από τον Άτραγα και την Άργουσσα, πόλεις οι οποίες αν και απέχουν ελάχιστα μεταξύ τους, εμφανίζονται να έχουν διαφορετική εσωτερική πολιτική δομή.

Η πολιτική αυτονομία των θεσσαλικών πόλεων κορυφώνεται κατά τα τέλη του 5^{ου} και τον 4^ο αι. π.Χ. Την περίοδο αυτή μαρτυρείται και από τις γραπτές πηγές η φυγόκεντρη τάση των θεσσαλικών πόλεων να απεξαρτηθούν από τον έλεγχο που πρόσκαιρα είχαν επιβάλει οι μεγαλύτερες πόλεις. Μαρτυρούνται πολιτικά αξιώματα και θεσμοί σε περισσότερες πόλεις, πολλά από τα οποία είναι πρωτοφανή και με

αδιευκρίνιστα θεσμικά πλαίσια. Οι πόλεις εμφανίζονται να διατηρούν κάποια μορφή πολιτικής αυτονομίας, η οποία αυξομειώνεται ανάλογα με την επιρροή που ασκούν οι μεγαλύτερες πόλεις, όπως η Λάρισα, επί των μικροτέρων όμορων πόλεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πόλη των Φερών, η οποία παρουσιάζει έντονη διπλωματική δραστηριότητα κατά τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ., ανεξάρτητη από την γειτονική της Λάρισα.

Η αυγή του 4^{ου} αι. π.Χ. βρίσκει τη Θεσσαλία σε πολιτικό αναβρασμό. Με μεγάλη καθυστέρηση σε σχέση με τις πόλεις της νοτιότερης Ελλάδας, μαρτυρείται την εποχή αυτή μια τάση εκδημοκρατισμού του, έως τότε κυρίαρχου, ολιγαρχικού συστήματος διακυβέρνησης των θεσσαλικών πόλεων. Το 'δημοκρατικό πείραμα' στη Θεσσαλία δεν είχε διάρκεια. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως στη Λάρισα, το πολίτευμα της πόλης, παρά τις προσπάθειες εκδημοκρατισμού του (διεύρυνση του σώματος των πολιτών, επιβολή τιμοκρατικού συστήματος), δεν μπόρεσε να μεταλλαχθεί σε δημοκρατικό, κυρίως λόγω της πάντα μεγάλης επιρροής που ασκούσαν στη δημόσια ζωή οι αριστοκράτες (στην περίπτωση της Λάρισας οι Αλευάδες). Αντίθετα, στις Φερές, η πάλη για αυτονόμηση από την πολιτική κηδεμονία της Λάρισας και των Αλευαδών οδήγησε στην επιβολή της τυραννίδας, ενός καθεστώτος με κληρονομικό χαρακτήρα, το οποίο, με εξαίρεση ένα σύντομο δημοκρατικό διάλειμμα μεταξύ των ετών 390-380 π.Χ. περίπου, έμελλε να κυριαρχήσει στην πόλη για σχεδόν πενήντα έτη.

Το Θεσσαλικό Κοινό δεν έπαυσε ποτέ να υφίσταται. Οι Θεσσαλοί θεωρούσαν εαυτούς μέλη ενός γενικότερου πολιτικού συνόλου, το οποίο στηριζόταν στην κοινή εθνική καταγωγή. Ωστόσο, κατά τον 5ο και 4ο αι. π.Χ. η πεποίθηση του πολιτικού συνόλου δέχεται ισχυρά πλήγματα. Η αστικοποίηση της θεσσαλικής υπαίθρου, με την ανάπτυξη των πόλεων, έφερε στην επιφάνεια τις υφέρπουσες τάσεις ανεξαρτητοποίησης από την έως τότε απόλυτη κυριαρχία των αριστοκρατικών οικογενειών και κατ' επέκταση των πόλεων, στις οποίες αυτοί έδρευαν. Καταλύτης αυτών των εξελίξεων ήταν η εκστρατεία του Ξέρξη εναντίον της Ελλάδας το 480 π.Χ. Η διαφωνία της πλειονότητας των Θεσσαλών με τη στάση συνεργασίας της αριστοκρατικής οικογενείας των Αλευαδών προς τους Πέρσες εισβολείς, προκάλεσε τα πρώτα ρήγματα στην ηγετική θέση των αριστοκρατών στη Θεσσαλία.

Η αντίδραση έναντι της κυριαρχίας των Αλευαδών στην πολιτική σκηνή της Θεσσαλίας κορυφώθηκε το 457 π.Χ. Το ίδιο έτος μαρτυρείται η ανατροπή του Ορέστη, υιού του Εχεκρατίδα, από τη θέση του ανώτατου άρχοντα των Θεσσαλών. Καθοριστικός παράγοντας αυτής της ανατροπής υπήρξε και πάλι μια πολεμική αναμέτρηση. Κατά τη

μάχη της Τανάγρας το ίδιο έτος το θεσσαλικό ιππικό που στάλθηκε σε βοήθεια των Αθηναίων συμμάχων αυτομόλησε στην αντίπαλη σπαρτιατική πλευρά, κρίνοντας έτσι την έκβαση της μάχης υπέρ των Λακεδαιμονίων. Την επαύριο της μάχης, ένας άνεμος αλλαγής πνέει στη θεσσαλική πεδιάδα. Ο Ορέστης ανετράπη και αναγκάστηκε να καταφύγει στην Αθήνα. Στην ίδια τη Θεσσαλία διαμορφώθηκε μια ιδιάζουσα πολιτική κατάσταση. Οι πόλεις του βορείου τμήματος της χώρας, διαμόρφωσαν ένα νέο Κοινό, όπως τεκμαίρεται από την παραγωγή νομισμάτων στο όνομα των Θεσσαλών. Αντίθετα, πόλεις στο νότο, όπως η Φάρσαλος και οι Φερές, ακολούθησαν χωριστή πορεία.

Την περίοδο εκείνη επιβλήθηκε, κατά πάσα πιθανότητα, ένα ολιγαρχικό σύστημα διοίκησης στη Φάρσαλο, η *όμονοοῦσα ὀλιγαρχία*, όπως αποκαλείται από τον Αριστοτέλη, ενώ ταυτόχρονα διαμορφώθηκε μια ισχυρή φιλοσπαρτιατική παράταξη, η οποία κατά τα επόμενα έτη σταθερά στήριζε την σπαρτιατική πολιτική στην περιοχή. Αντίθετα, στις Φερές, παρατηρείται εκείνη την περίοδο, όπως προαναφέρθηκε, μια τάση εκδημοκρατισμού του πολιτεύματος. Η πόλη, απελευθερωμένη από την πιεστική κηδεμονία της Λάρισας, χάραξε τη δική της εξωτερική πολιτική, ενώ οι αποφάσεις λαμβάνονταν πλέον από το συμβούλιο των πολιτών, το οποίο έφερε τον τίτλο *Φεραῖοι*.

Η κατάσταση αυτή, ωστόσο, δεν διήρκεσε για μεγάλο διάστημα. Λίγο πριν την έναρξη του Πελοποννησιακού Πολέμου, το Κοινό των Θεσσαλών επανασυστάθηκε με την εκλογή του Δαόχου ως ανώτατου άρχοντα. Η συνήθης τάση των Θεσσαλών να συσπειρώνονται εν όψει επικίνδυνων εξελίξεων ή απειλών λειτούργησε και κατά την περίοδο του Πελοποννησιακού Πολέμου. Ωστόσο, η μορφή του Κοινού έχει πλέον αλλάξει. Οι φυγόκεντρες τάσεις των πόλεων, αλλά και διαφόρων πολιτικών ομάδων-στάσεων εντός αυτών, δεν άφησαν ανεπηρέαστη την πολιτική ζωή της χώρας. Οι Θεσσαλοί ήταν διηρημένοι: έναντι της πλειοψηφούσας φιλοαθηναϊκής μερίδας του πληθυσμού δραστηριοποιείτο μια καλά οργανωμένη φιλοσπαρτιατική ομάδα, χωρίς να λείπουν ταυτόχρονα και οι επεμβάσεις από άλλους εξωτερικούς παράγοντες, όπως το βασίλειο της Μακεδονίας. Ο σημαντικός ρόλος, τον οποίο έπαιζαν αυτές οι πολιτικές ομάδες, αποκαλύφθηκε κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου. Όταν κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν το Σπαρτιάτη στρατηγό Βρασίδα, οι Θεσσαλοί δεν ήταν σε θέση να επιδείξουν μια ενιαία στάση απέναντι σε μια δύναμη εχθρική παρουσία εντός των εδαφών της Θεσσαλίας. Η βαθιά αυτή διαίρεση έδωσε την ευκαιρία και σε άλλους παράγοντες να ολοκληρώσουν το έργο της αποδιοργάνωσης του Κοινού. Η συνωμοτική δράση του Αθηναίου ολιγαρχικού Κριτία, κατά τη διάρκεια της εξορίας του, με σκοπό την πρόκληση μιας επανάστασης των Πενεστών, πιθανότατα το 407 π.Χ., είναι ένα χαρακτηριστικό

παράδειγμα. Δεν μαρτυρείται αν οι κινήσεις του Κριτία είχαν το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, γεγονός, όμως, είναι ότι, λίγο πριν το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου, επικράτησαν στη μεν Λάρισα ένα καθεστώς οπλιτικής ολιγαρχίας, ανατρέποντας πρόσκαιρα την κυριαρχία των Αλευαδών, στις δε Φερές ο Λυκόφρων, ο οποίος ανεδείχθη σε τύραννο της πόλης.

Έκτοτε η Θεσσαλία παρέμεινε διηρημένη σε δύο τμήματα, τα οποία ενεπλάκησαν σε μια διαβρωτική διαμάχη για κυριαρχία. Η πλάστιγγα έγειρε τελικώς προς την πλευρά των Φερών, όπου, μετά από ένα σύντομο δημοκρατικό διάλειμμα, ο διάδοχος του Λυκόφρονος, Ιάσων, κατόρθωσε να επιβάλει την εξουσία του σε όλη τη Θεσσαλία και να αναδειχθεί σε *ταγός*, σε μια προσπάθεια να ενδυθεί το χιτώνα του εκλεγμένου ανώτατου άρχοντα των Θεσσαλών. Η δολοφονία του Ιάσονος απετέλεσε την αφορμή για την επανέναρξη της εμφύλιας διαμάχης μεταξύ των διαδόχων του, οι οποίοι απέβλεπαν στη διατήρηση της κυριαρχίας επί των θεσσαλικών πόλεων, και των υπολοίπων Θεσσαλών, οι οποίοι υπό την καθοδήγηση των Αλευαδών επεχείρησαν να ανασυστήσουν το Κοινό των Θεσσαλών.

Στα πλαίσια αυτά, οι θεσσαλικές πόλεις συνεχίζουν τη λειτουργία τους ως αυτόνομοι πολιτικοί οργανισμοί. Οι χρονολογημένες τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ. επιγραφές, όπου γίνονται αναφορές σε πολιτικά όργανα και άρχοντες, δημιουργούν την εντύπωση μιας πολιτικής ομαλότητας στο εσωτερικό των πόλεων, την οποία διέκοπταν μόνο οι εξωτερικές επεμβάσεις και τα γεγονότα της πολιτικής ιστορίας. Διαφωτιστικό στοιχείο της περιόδου είναι και η νομισματοκοπία των πόλεων, η οποία συνεχίζεται με αμείωτο ρυθμό, πάντοτε με τους ιδιαίτερους τύπους κάθε πόλης. Η σταθερότητα όσον αφορά τη χρήση των παραδοσιακών τύπων των πόλεων διακόπτεται μόνο σε μια περίπτωση, όταν στα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ., συγκεκριμένα μετά το 457 π.Χ., οι εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις οδήγησαν σε μια διαίρεση της Θεσσαλίας και στην παραγωγή νομισμάτων με κοινούς τύπους από τις πόλεις εκείνες που έμειναν πιστές στην ενότητα του Θεσσαλικού Κοινού. Η αποκατάσταση της ομαλότητας, λίγο πριν την έναρξη του Πελοποννησιακού Πολέμου, διεκόπη εκ νέου όταν στις Φερές εγκαθιδρύθηκε η τυραννίδα του Λυκόφρονος και των διαδόχων του. Η επακόλουθη επικράτηση του Ιάσονος εφ' όλης της Θεσσαλίας και οι μετέπειτα σφοδρές συγκρούσεις του διαδόχου του Αλεξάνδρου των Φερών με τους Αλευάδες για την πρωτοκαθεδρία, αναστάτωσαν εκ νέου τη Θεσσαλία, οδηγώντας στην αποδυνάμωση τόσο των επιμέρους πόλεων όσο και των αντιμαχόμενων δυνάμεων, καθιστώντας την περιοχή εύκολη λεία στις επεκτατικές διαθέσεις των γειτόνων της.

Από τη δολοφονία του Ιάσονος και εξής, την εξέλιξη του Θεσσαλικού Κοινού θα επηρεάσουν δύο εξωτερικοί παράγοντες, η επέμβαση των οποίων είχε καταλυτικές συνέπειες στη θεσσαλική ιστορία: η Βοιωτία αρχικά και ο Φίλιππος Β΄ στη συνέχεια. Μετά την άνοδο της βοιωτικής κυριαρχίας στην Κεντρική Ελλάδα, οι αντιμαχόμενοι τους τυράννους των Φερών Θεσσαλοί στράφηκαν στη Θήβα για βοήθεια. Ο Πελοπίδας ανέλαβε κατ' αποκλειστικότητα τη διαχείριση των θεσσαλικών υποθέσεων. Η επέμβαση του βοιωτικού παράγοντα είχε ως αποτέλεσμα αφ' ενός τη συγκράτηση της επιθετικότητας του νέου τυράννου των Φερών Αλεξάνδρου, αφ' ετέρου, υπό την καθοδήγηση του Πελοπίδα, οδήγησε στην αναδιοργάνωση ή καλύτερα στην ανασύσταση του Κοινού των Θεσσαλών. Έως το 361 π.Χ. το Κοινό είχε αποκτήσει εκ νέου έναν ανώτατο άρχοντα, τον Αγέλαο, ενώ στην εκτελεστική εξουσία έπαιρναν πλέον μέρος περισσότεροι άρχοντες.

Ο επόμενος σταθμός στην εξέλιξη του Κοινού είναι η μεταρρύθμισή του από τον Φίλιππο Β΄. Ο θάνατος του Πελοπίδα, το 364 π.Χ. στη μάχη των Κυνός Κεφαλών εναντίον του Αλεξάνδρου, και η ακόλουθη πτώση της θηβαϊκής ηγεμονίας, μετά το θάνατο του Επαμεινώνδα το 362 π.Χ., είχαν δώσει την ευκαιρία στους τυράννους των Φερών να επαναλάβουν τις επιθέσεις τους εναντίον των υπολοίπων Θεσσαλών. Οι τελευταίοι στράφηκαν για βοήθεια προς το βασιλέα της Μακεδονίας Φίλιππο Β΄. Η ανάδειξή του σε αρχιστράτηγο των θεσσαλικών δυνάμεων κατά τη σύγκρουση με τους τυράννους και τους Φωκείς συμμάχους τους, του έδωσε την ευκαιρία, μετά την κατανίκηση των αντιπάλων, να επιβάλει την κυριαρχία του επί της Θεσσαλίας. Η κυριαρχία αυτή θεμελιώθηκε με «συνταγματικό» τρόπο: ο Φίλιππος είχε εκλεγεί στη θέση του αρχιστρατήγου από τους ίδιους τους Θεσσαλούς. Ο Φίλιππος αυτοανακηρύχθηκε σε ηγεμόνα των Θεσσαλών, διατήρησε και μετά το πέρας των πολεμικών συγκρούσεων το δικαίωμα επιστράτευσης των θεσσαλικών δυνάμεων και της εκμετάλλευσης των λιμενικών τελών, ενώ παράλληλα επέβαλε ελεγχόμενους από τον ίδιο *τετράδαρχους*, δηλαδή αξιωματούχους επιφορτισμένους να διοικούν τις θεσσαλικές τετράδες. Παρά την αντίδραση των Θεσσαλών – μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και οι Αλευάδες – ο Φίλιππος διασφάλισε – με όχι πάντα πολιτικά μέσα – τη θέση αυτή, έως το θάνατό του, ενώ ο τίτλος του ηγεμόνα πέρασε στη συνέχεια στα χέρια του υιού και διαδόχου του Αλεξάνδρου Γ΄.

Στη νέα πραγματικότητα που διαμόρφωσε η υποταγή της Θεσσαλίας στον απόλυτο έλεγχο του βασιλείου της Μακεδονίας, οι θεσσαλικές πόλεις είχαν να επιλέξουν μεταξύ της αμφισβήτησης της κυρίαρχης δύναμης, η οποία όχι σπάνια επέφερε, όπως είδαμε την αυστηρή τιμωρία, και της προσαρμογής στα νέα δεδομένα. Ζητούμενο για μελλοντική έρευνα αποτελεί η διατήρηση ή όχι της εσωτερικής πολιτικής αυτονομίας των

θεσσαλικών πόλεων στα νέα πολιτικά πλαίσια, τα οποία διαμορφώθηκαν τόσο κατά την περίοδο της βασιλείας του Αλεξάνδρου Γ΄, όσο και υπό τις συνθήκες που επιβλήθηκαν μετά το θάνατό του, κατά τη μακρά περίοδο της διοίκησης του μακεδονικού βασιλείου και της ηπειρωτικής Ελλάδας από τους Διαδόχους του.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΗΓΩΝ

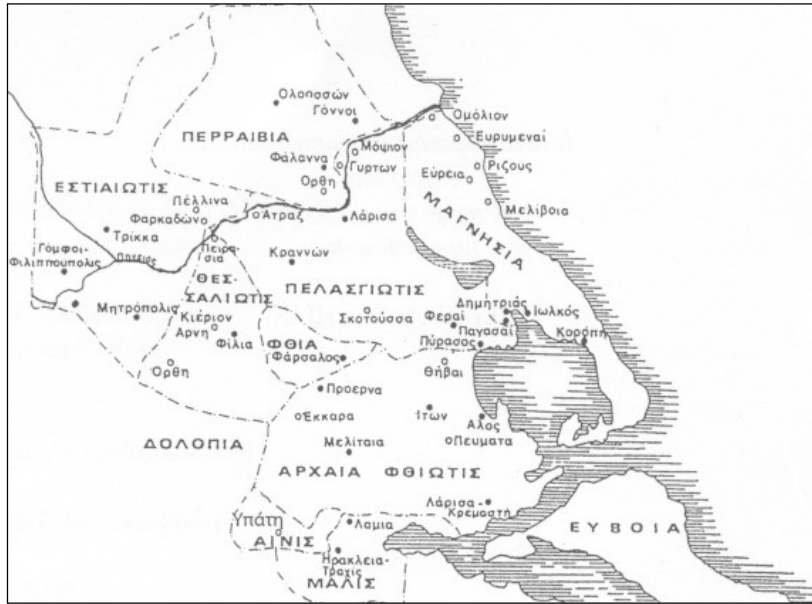
Αθήναιος	1. 7. 2	8
<i>Δειπνοσοφισταί</i>	244. F 67 J	7. 32
2. 141 ^d		8. 59
6. 61	Απολλώνιος Ρόδιος	11. 2
6. 264 ^a	<i>Αργοναυτικά</i>	19. 36-39
6. 264 ^{a-b}	1. 37	49. 10
13. 557 ^{b-d}		49. 22
13. 578 ^a	Αρριανός	
Αιλιανός	<i>Αλεξάνδρου Ανάβασις</i>	Διόδωρος
<i>Ποικίλη Ἱστορία</i>	7. 9. 4	<i>Ἱστορική Βιβλιοθήκη</i>
8. 9		11. 2. 5
11. 9	Αριστοφάνης	11. 3. 1
απ. 52	<i>Σφήκες</i>	11. 3. 2
<i>Τακτικά</i>	466	11. 3. 3
3. 64	1270-1275	11. 48. 2
18. 2		11. 80. 2
	Αριστοτέλης	11. 83. 3-4
Αΐλιος Αριστείδης	<i>Πολιτικά</i>	13. 47-48
<i>Εἰς Ἑτεονέα</i>	2. 1269a 37	14. 38. 4-5
85	3. 2	14. 82. 1
	3. 1275b. 27-34	14. 82. 2
Αισχύλος	5. 8. 12	14. 82. 6
<i>Πέρσαι</i>	5. 1305b. 22	14. 92. 3. 1
23	5. 1306 a 11-12	15. 19. 2-3
324	5. 1311b 8-35	15. 30. 3
480	5. 1321 b 30	15. 57. 2
993	<i>Ζῶων Ἱστορίαι</i>	15. 60. 2
<i>Προμηθεὺς Δεσμώτης</i>	618b. 1317	15. 60. 5
96		15. 61. 2-5
<i>Εὐμενίδες</i>	Βαλέριος Μάξιμος	15. 67. 3
296	1. 8	15. 71. 1
	9. 10	15. 71. 2
Αισχίνης	απ. 2	15. 71. 3
<i>Περὶ τῆς παραπρεσβείας</i>		15. 71. 4
26-27	Δαμάστης	15. 75. 1-2
2. 140	<i>απ. 4 (Σωκρ. Ἐπιστολαὶ 30. 3)</i>	15. 80. 5
		15. 95. 1
Ανακρέων	Δημοσθένης	15. 413. 2-3
απ. 107	<i>Περὶ Συντάξεως</i>	16. 2. 6
απ. 108	3-24	16. 14. 1-2
	<i>Κατὰ Ἀριστοκράτους</i>	16. 30. 4
Απολλάς	120	16. 31. 6
απ. 266 F 6 J	199	16. 35. 3
	<i>Κατὰ Πολυκλέους</i>	16. 37. 3
Απολλόδωρος	4	16. 38. 1
<i>Βιβλιοθήκη</i>	<i>Περὶ τριηραρχικοῦ στεφάνου</i>	16. 82. 6
		25. 71

Ελλάνικος <i>FGrHI</i> , 121	9. 1 9. 17-18 9. 31	8. 2. 1 9. 8. 2 13. 2. 11
Ερατοσθένης απ. 241 F 34 J	9. 58 9. 89 9. 90	31. 4 33-34 35. 3-7
Εύπολις <i>Πόλεις</i> 209	[Ηρόδου] <i>Περὶ Πολιτείας</i> 6 9-17 30-31 33	Ισοκράτης 5. 20 Ἐπιστ. 6 <i>Τοῖς Ἰάσονος</i> <i>παισὶν</i> 1. 4 11-14 <i>Φίλιππος</i> 119-120
Ευριπίδης <i>Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι</i> 269	Θεόκριτος <i>Εἰδύλλια</i> 16. 34-50	Καλλίμαχος απ. 64. 13
Ευφορίων απ. 55	Θεόπομπος απ. 34 απ. 35 απ. 48 απ. 53 απ. 319 απ. 352 απ. 373	Κικέρων <i>De Natura Deorum</i> 3. 28. 70 <i>De Oratore</i> 2. 86. 352
Ἐφορος απ. 95	Θουκυδίδης <i>Ἱστορίαι</i> 1. 12.3 1. 20 1. 102 1. 107 1. 108 1. 111. 1 2. 22 2. 100. 2 2. 101 3.92 3. 93 4. 78 4. 79. 2 4. 132 5. 12-13 5. 51 6. 55 8. 3	Κτησίας <i>Περσικά</i> απ. 29. 2. 1
Ηρόδοτος <i>Ἱστορίαι</i> 5. 17-18 5. 21 5. 63-64 5. 94 6. 44 6. 71 6. 72 7. 6 7. 108 7. 122-123 7. 128 7. 129 7. 130 7. 131 7. 132 7. 172 7. 173 7. 174 7. 176 7. 179-182 7. 185 7. 191 7. 196 7. 197 7. 232 8. 27-28 8. 29-34 8. 133	Ιουστίνος 7. 6. 6-9	Λουκιανός <i>Περὶ τῆς Συρίας θεοῦ</i> 12
		Μαρσύας απ. 11
		Ξενοφών <i>Ἑλληνικά</i> 1. 1. 12 2. 3. 4 2. 3. 36 3. 5. 4 4. 3. 3 5. 1. 31 5. 3. 9 5. 4. 35-37 6. 1. 2-19 6. 2-3 6. 4. 21 6. 4. 24

6. 4. 26
6. 4. 27-28
6. 4. 30
6. 4. 31-32
6. 4. 33
6. 4. 34
6. 4. 37
6. 5. 23
6. 5. 30
6. 10
6. 12
6. 14
6. 18
7. 5. 4
Άπομνημονεύματα
1. 2. 24
Ανάβασις
1. 1. 10-11
1. 2. 1
1. 2. 6
- Οβίδιος**
Metamorphoses
1. 125-415
Ibis
511
- Όμηρος**
B 683
B 695
B 681-760
I 447
I 478
α 344
δ 726
δ 816
λ 496
- Παυσανίας**
Ελλάδος Περιήγησις
1. 29. 2
1. 29. 6. 5-9
1. 29. 9
3. 7. 9-10
3. 9. 13
6. 5. 2
6. 17. 9
9. 14
9. 15. 1-2
10. 1. 1-2
Σέρβιος
10. 1. 3-11
10. 13. 6
10. 16. 8
10. 37. 6-8
- Πίνδαρος**
Όλυμπιονίκος 9
41
Πυθιονίκος 10
69-72
- Πλάτων**
Πρωταγόρας
339a-347a
Μένων
70 b
78 d
- Πλίνιος**
Historia Naturalis
4. 6
4. 29
7. 51
- Πλούταρχος**
Αλέξανδρος
54. 3
77. 5
Αλκιβιάδης
19. 3
Γάλβας
1
Θεμιστοκλής
7. 2. 3
20. 1
20. 3
Κίμων
16. 2
Κάμιλλος
19. 4
Περικλής
29. 2. 7
Άγησίλαος
16. 1. 1-2. 7
Πελοπίδας
26
27
28. 4
29. 3-6
31-35
Σχολ. Ομήρου
- Βασιλέων άποφθέγματα και στρατηγών*
193 B
Πώς άν τις άπ' έχθρών ώφελοίτο
6 (Ήθικά 89 C)
Άποφθέγματα Λακωνικά
211 E
Γυναικών Άρεται
2 (Ήθικά 244 A-C)
Περί φιλαδελφίας
492 B
Περί της Ήροδότου κακοηθείας
33
386 A
Περί του Σωκράτους δαιμονίου
583 F
859 D. 6
16 (Ήθικά 760 A-761 A)
Ήθικά
864 E
866 F
Έρωτικός
23
- Πολύαινος**
Στρατηγήματα
2. 1-2
2. 4. 1
2. 4. 2
2. 21. 1
2. 34
4. 2. 19
6. 1. 1-7
6. 2. 2
6. 13
6. 18.2
8. 44
8. 65
- Πολύβιος**
5. 99. 3
- Σάτυρος**
απ. 161

- Σχόλια εἰς Βεργιλίου*
Eclogae
6. 41   Α 126
   Ν 307
   Ω 428
- Σιμωνίδης**
απ. 34
- ψ.-Σκύλαξ**
Περίπλους
63
64
66
- Σοφοκλής**
Ἀντιγόνη
156
1057
- Στέφανος Βυζάντιος**
Ἐθνικά
138. 17
304. 3
666.7
- Στράβων**
Γεωγραφικά
απ. 20 εἰς βιβλ.8
8. 59
9. 3. 2
9. 5. 14-15
12. 3. 4
- Σχολ. Αἰλίου Ἀριστείδη**
3. 515
- Σχολ. Ἀριστοφάνους**
Σφήκες
466
- Σχολ. Δημοσθένους**
1. 22
- Σχολ. Εὐριπίδου**
Ῥήσος
307
- Σχολ. Θεοκρίτου**
16. 34-35
- Σχολ. Πινδάρου**
Πυθιονικός 10
8α
- Σχολ. Πλάτωνος**
Μένων
70 b
- Τίτος Λίβιος**
Ab Urbe Condita
31. 41
32. 13. 9
36. 10
36. 13. 3
- Υγίνος**
Fabulae
153
- Φιλόστρατος**
Βίοι Σοφιστῶν
1. 16
- Frontinus**
Strategemata
I. 5. 2
III. 8. 2
- Phaedrus**
14. 23

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικ. 1: Η Θεσσαλία και οι *περίοικες* περιοχές (Stählin, Friedrich, *Η αρχαία Θεσσαλία : Γεωγραφική και ιστορική περιγραφή της Θεσσαλίας κατά τους αρχαίους ελληνικούς και ρωμαϊκούς χρόνους* (μετ. Γ. Παπασωτηρίου, Αν. Θανοπούλου) Θεσσαλονίκη, 2008)

Εικ. 2: Ενεπίγραφη επιτύμβια στήλη του Θεοτίμου (Μουσείο Λάρισας)

Εικ. 3: Το αναθηματικό σύνολο του Δαόχου Β΄ (Μουσείο Δελφών)

Εικ. 4: Δίδραχμο του Αλεξάνδρου των Φερών

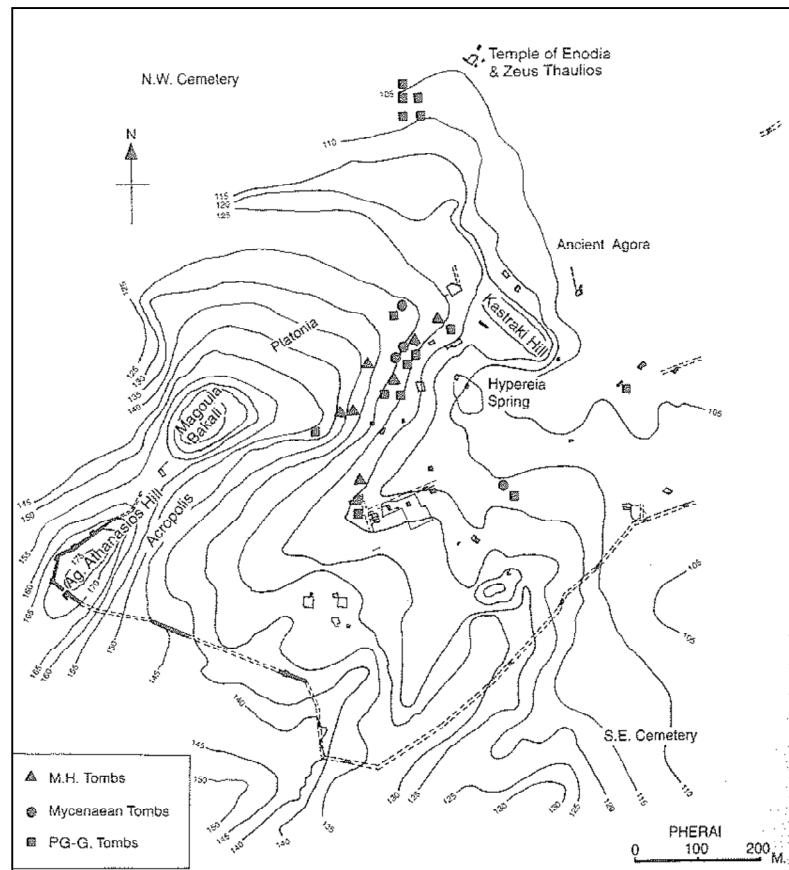

Εικ. 5: Δραχμή Λάρισσας με τη μορφή του Αλεούα

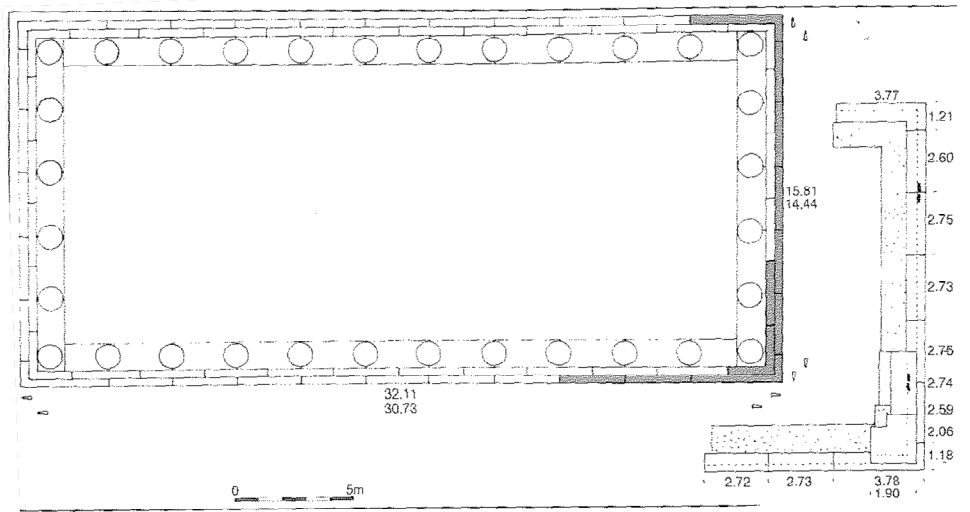

Εικ. 6: Ενεπίγραφος ερυθρόμορφος κύλικας από τη Λάρισα

Εικ. 7: Τοπογραφικός χάρτης των Φερών (E. Østby, *Υπέριαι Α* 1990)

Εικ. 8: Κάτοψη του ελληνιστικού ναού των Φερών (E. Østby, *Υπέρεια Α* 1990)